Båstad

Kustreservatet från Vejbystrand till Torekov

Mats Gustafsson

Kustreservatet utmed Skäldervikens strand är av riksintresse och här kan man finna det mesta som en naturintresserad kan önska sig, vackra vyer: en mosaik av biotoper, samt en artrik och omväxlande flora. Kustreservatet hyser flera sällsynta och hotade arter, som småfrossört *Scutellaria minor*, krypfloka *Apium inundatum* och flytsvalting *Luronium natans*, men det som gör kustreservatet så unikt och intressant är den rikedom på våtmarker som finns här, exempelvis fuktiga strandängar, kärr, bäckar och gölar. Den omväxlande naturen och de många biotoperna skapar utrymme för en stor biologisk mångfald både avseende djur och växter. Egentligen kan man besöka vilket avsnitt som helst utmed kusten med stor behållning, men de lokaler som beskrivs på följande sidor är kanske de mest sevärda från botanisk synpunkt.

1. Stranden vid Stora Hult

Den fina sandstranden utnyttjas ofta under soliga sommardagar som badstrand, men här finns också en omväxlande flora, då jordmån och näringsstatus, som påverkar artsammansättningen, ständigt varierar. Längst ned mot havet finns en sandstrandsvegetation bestående av saltarv *Honkenya peploides*, marviol *Cakile maritima* och sodaört *Salsola kali*, som lite längre upp på sanddynerna ersätts av sandbindande gräs som strandråg *Leymus arenarius* och sandrör *Ammophila arenaria*. På den övre landstranden dominerar gräs- och hedvegetation.

Det som gör lokalen intressant är vegetationen längs de bäckar, som genomkorsar området. Längs bäckkanterna växer en frodig sumpmarksflora med bland annat en rik förekomst av vitblommig källfräne *Nasturtium officinale* med inslag av en rad andra arter, exempelvis strandgyllen *Barbarea stricta*, jättebalsamin *Impatiens glandulifera*, grådunört *Epilobium lamyi* och grendunört *E. roseum*. Vid bäckmynningarna på sandigt underlag växer strandskräppa *Rumex maritimus*, sumpskräppa *R. palustris*, sumpfräne *Rorippa palustris* och källgräs *Catabrosa aquatica*. Ofta finns det stora tångvallar på vilka det växer mållor, som flikmålla *Atriplex calotheca*, blåmålla *Chenopodium glaucum* och rödmålla *C. rubrum*.

Området är lätt att nå. Vid Barkåkra kyrka svänger man av mot Vejbystrand och strax innan man når samhället tar man till höger på vägen mot Förslöv. Efter någon kilometer ser man skylten mot Stora Hult och det är bara att följa vägen ned till stranden.

2. Vasaltheden

Vid Vasalts allmänning vidgar sig kustreservatet och bildar en stor hedliknande, välhävdad fäladsmark. Området, som i norr gränsar till Glimminge plantering, utgör ett gammalt skjutfält och har inte exploaterats. I början av 1800-talet bestod Vasalt by av tre fyrlängade gårdar, placerade på gränsen mellan inägorna i norr och fäladen i söder. Bygatan med ett trevägskors har kvar sin äldre sträckning

och var ursprungligen början på byns fägata, som ledde till fäladsmarken. Utsikten nedanför parkeringsplatsen sydväst om Vasalt by är vacker – åt norr ser man tallskogen i Glimminge plantering, åt söder fuktmarker som avlöses av klapperstenstranden vid Öllöv, och på andra sidan Skälderviken skymtar den taggiga siluetten av Kullen.

Vegetationen på Vasaltheden består av sandig gräshed intill Glimminge plantering, av kärr och fukthed i områdets centrala delar och av sand- och klapperstenstrand längs Skälderviken. Jordmån och vattentillgång skiftar varför besökaren möter ett omväxlande och artrikt landskap under såväl vår som sommar och höst. I den sandiga gräsheden söder och öster om planteringen kan man efter lite letande kanske finna sällsynta arter som ljungögontröst *Euphrasia micrantha*, kattfot *Antennaria dioica*, dvärglin *Radiola linoides*, kustgentiana *Gentianella baltica* och huvudtåg *Juncus capitatus*. Där skalgrus finns inblandat får torrängen inslag av kalkgynnade arter som spåtistel *Carlina vulgaris*, axveronika *Veronica spicata*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, backglim *Silene nutans* och ängshavre *Helictotrichon pratensis*.

Fuktpartierna har ofta en tuvig struktur, varför man finner en ris- eller fukthedsvegetation uppe på tuvorna och fuktäng eller kärr i höljorna. På tuvorna växer exempelvis klockljung *Erica tetralix*, ängsvädd *Succisa pratensis*, granspira *Pedicularis sylvatica*, klockgentiana *Gentiana pneumonanthe*, borsttåg *Juncus squarrosus*, knägräs *Danthonia decumbens* och stagg *Nardus stricta*. I höljorna trivs exempelvis tätört *Pinguicula vulgaris*, vildlin *Linum catharticum*, dvärgbläddra *Utricularia minor*, rosenpilört *Persicaria minor*, samt halvgräsen tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*, loppstarr *Carex pulicaris*, ängsstarr *C. hostiana*, trindstarr *C. diandra* och blåsstarr *C. vesicaria*.

Inom området häckar en rad fågelarter. Här finns också fem fornlämningar registrerade, nämligen tre små gravhögar, ett röse och en stensättning.

Vasaltheden når man bäst genom att vid Grevie kyrka vrida ned mot Ängelsbäck, fortsätta på kustvägen och passera Killebäckstorp och Öllöv, varvid man efter någon kilometer tar avtagsvägen mot Vasalt. Vägen går först genom byn och slingrar sig sedan ned till parkeringsplatsen i nordöstra delen av heden. En alternativ väg är att köra till Glimminge plantering, parkera vid stranden och gå längs den södra stigen till Vasaltheden.

3. Rammsjöstrand

Öster om bebyggelsen vid Rammsjöstrand tar Mäsinge och Möllhults allmänning vid. Följer man Skåneleden möts man av en omväxlande fäladsmark belägen på flera stråk av äldre strandvallar. Mellan strandvallarna förekommer rikligt med gölar, kärr och fukthedspartier, men också mer eller mindre igenväxande, buskrika betesmarker. I ett par gölar, ungefär en kilometer sydost om Rammsjöstrands hamn, växer en av Skånes rariteter, nämligen flytsvalting *Luronium natans*. Under en normal sommar är gölarna grunda, med ett vattendjup på tre till fyra decimeter och beroende på väderlek och vattenstånd kan därför antalet blommande exemplar variera. Det skapas ständigt nya fläckar med barlagd mark genom kritternas tramp, en nödvändighet om flytsvaltingen skall överleva på lokalen. Gölarna med omgivande kärr och fukthedar hyser en rik flora där gräs och halvgräs dominerar. Bland arterna märks

klotgräs *Pilularia globulifera*, sköldmöja *Ranunculus peltatus* ssp. *peltatus*, tätört *Pinguicula vulgaris*, krypfloka *Apium inundatum*, småvänderot *Valeriana dioica* och strandpryl *Plantago uniflora*. Fem olika tågarter har noterats, av vilka myrtåg *Juncus alpinoarticulatus* ssp. *nodulosus* är sällsynt på Bjäre, samt tretton olika starrarter och fem sävarter, bland annat nålsäv *Eleocharis acicularis*, tagelsäv *E. quinqueflora* och plattsäv *Blysmus compressus*. På frisk betesmark, som omger en del kärr och gölar, kan man gotta sig åt svinrot *Scorzonera humilis*, vildlin *Linum catharticum*, nattviol *Platanthera bifolia*, Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata* och darrgräs *Briza media*.

Stranden är stenig och blockig och innanför strandlinjen sträcker sig ett smalt bälte med strandängsvegetation. På några platser där strandvallarna innehåller skalgrus finner man en artrik torrängsflora med inslag av kalkgynnade arter som brudbröd *Filipendula vulgaris*, spåtistel *Carlina vulgaris*, vårvicker *Vicia lathyroides*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, småfingerört *Potentilla tabernaemontani*, buskviol *Viola hirta*, axveronika *Veronica spicata*, backsmultron *Fragaria viridis* och vårstarr *Carex caryophyllea*.

Vägen till Rammsjöstrand är lätt att finna. Exempelvis kan man i Grevie by svänga mot Killebäckstorp, svänga höger i korset och strax innan man kommer till Mäsingekorset ta in på vägen mot Rammsjö och Rammsjöstrand. Sedan kan man i lugn och ro vandra på den vackra leden söderut mot Mäsinge strand.

4. Dagshög och Skaudd

Från kungagraven Dagshög, som ligger 2,5 kilometer söder om Torekov, har man en vidunderlig utsikt över ett skånskt kustlandskap. Det är en naturtyp som hävdats sedan urminnes tider och som måste betas om den skall kunna bevara sin skönhet och naturrikedom. Runt högen syns framför allt betad fäladsmark, i sydväst skymtar ett stenbrott och innanför Skaudd stora och små gölar med omgivande fuktmarker. Här kan man med medhavd kaffekorg njuta och botanisera en hel dag och ständigt finna nya arter.

Runt själva högen består vegetationen av fattigmarksväxter som krypvide *Salix repens*, ljung *Calluna vulgaris*, ärenpris *Veronica officinalis*, rotfibbla *Hypochoeris radicata*, stagg *Nardus stricta*, knägräs *Danthonia decumbens* och borsttåg *Juncus squarrosus*. Men här och var kan man också stöta på kattfot *Antennaria dioica*, spåtistel *Carlina vulgaris*, jordtistel *Cirsium acaule* och jungfrulin *Polygala vulgaris*.

Sydväst om Dagshög ligger det vattenfyllda stenbrottet där man under början av 1900-talet fick för sig att bryta sten och intill detta finns kärr och fuktmarker med intressant flora. Artlistan omfattar exempelvis klotgräs *Pilularia globulifera*, gäddnate *Potamogeton natans,* borstnate *P. pectinatus*, dikeslånke *Callitriche stagnalis*, axslinga *Myriophyllum spicatum*, slamkrypa *Elatine hydropiper*, rödlånke *Lythrum portula*, krypfloka *Apium inundatum*, brunskära *Bidens tripartita* och nickskära *B. cernua*. Strax väster om stenbrottet löper en strandvall bevuxen med arter som klibbarv *Cerastium glutinosum*, gatkrassing *Lepidium ruderale*, sylnarv *Sagina subulata* och strax intill växer dess släktingar knutnarv *Sagina nodosa* och strandnarv *S. maritima*.

Följer man strandvallen är man snart nere vid Skaudd. Innanför udden ligger först en liten strandgöl omgiven av lågvuxen strandäng och fuktig betesmark och ovanför dessa ganska vidsträckta kärr- och fukthedsområden. Bland mer eller mindre vanliga fuktmarksarter, som bäcknate *Potamogeton polygonifolius*, sköldmöja *Ranunculus peltatus* ssp. *peltatus*, frossört *Scutellaria galericulata*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, löktåg *Juncus bulbosus*, tagelsäv *Eleocharis quinqueflorus* och brunven *Agrostis canina*, kan man intill en och samma göl få se de fyra hotade arterna klotgräs *Pilularia globulifera*, krypfloka *Apium inundatum*, granspira *Pedicularis sylvatica* och rikligt med Bjärearten småfrossört *Scutellaria minor*.

På vägen mellan Torekov och Slättaröd finner man en mot havet pekande liten oansenlig skylt med namnet Dagshög. Följer ni denna väg passerar ni först byn Faritslöv och är efter någon kilometer nere vid parkeringsplatsen intill Dagshög.

Norra kusten

Mats Gustafsson

Liksom kusten längs Skälderviken har den norra kusten många trevliga exkursionsmål. Den norra kusten mot Kattegatt präglas i hög grad av de hävdade strandängarna. Kustområdet mellan Hovs hallar och Torekov utgjordes före skiftena av två stora allmänningar, som utnyttjades till bete. Byarna i Hov låg nämligen långt inåt landet, där jorden var mer lättarbetad och man var skyddad för ovälkomna påhälsningar från sjösidan. Kustområdet övervakades av kustridare, som skulle ”flitigt och oförsummeligen berida sina distrikter” och se till att inget smuggelgods fördes iland samt bevaka kronans rätt då ett fartyg hade strandat. Dessa utmarker i Hov mättes upp åren 1806 till 1807 och bygränserna stakades ut. Men utmarken skiftades inte förrän 1847 i samband med att laga skiftet genomfördes. I dag är betestrycket för lågt och stora delar av den förut öppna fäladsmarken håller på att växa igen. Som exkursionsmål kan man därför rekommendera kusten mellan Dalen och Gröthögarna, där betestrycket fortfarande är tillfredsställande, och det mäktiga Hovs hallar.

5. Dalen och Gröthögarna

Kusten vid Dalen utgörs av strandängar här och var avbrutna av klapperstensfält. Insprängda i strandängen finns också fuktstråk, kärr och strandgölar. Alldeles intill parkeringsplatsen rinner Ängalagsbäcken och långt borta i nordost skymtar Hovs hallar. Åt nordväst går en stig mot Gröthögarna, vilka avtecknar sig som runda bollar. Vegetationen i området är omväxlande och artrik med många vackra och sällsynta växter. Vid Ängalagsbäckens utlopp finns en artrik strandängsremsa. Här kan ni bland annat jämföra gulkämpar *Plantago maritima* och strandkämpar *P. coronopus*, saltnarv *Spergula marina* och havsnarv *S. media*, agnsäv *Eleocharis uniglumis* och tagelsäv *E. quinqueflora*, men också finna dvärgarun *Centaurium pulchellum*, sumparv *Stellaria crassifolia* och bågstarr *Carex maritima.* Bågstarr har här sin enda skånska lokal. På klipphällarna, norr om bäcken, lägger man märke till strandpilört *Persicaria lapathifolia* ssp. *lapathifolia*, knutnarv *Sagina nodosa* och strandnarv *S. maritima*.

Leden mot Gröthögarna är lätt att följa. Själva Gröthögarna består av åtta gravhögar från bronsåldern, som är uppbyggda av klappersten och omgivna av stenskravel med insprängda grässlänter. På vår och sommar växer här bland mycket annat vårarv *Cerastium semidecandrum*, bergbräsma *Cardamine hirsuta*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, backglim *Silene nutans* och ängsviol *Viola canina*. På högsommaren blommar trift *Armeria maritima*, liksom vanlig ögontröst *Euphrasia stricta* var. *brevipila* och ärenpris *Veronica officinalis*. Bland gräsen märks vårtåtel *Aira praecox*, fårsvingel *Festuca ovina*, luddhavre *Avenula pubescens*, rödven *Agrostis capillaris* och bergven *A. vinealis* samt av halvgräs främst vårstarr *Carex caryophyllea*.

Om man låter blicken svepa utmed den steniga stranden norr om Gröthögarna ser man en liten inbjudande göl åt nordväst. Där kan finna flocksvalting *Baldellia ranunculoides*, liten ärtstarr *Carex viridula* var. *pulchella*, vattenpilört *Persicaria amphibia*, axslinga *Myriophyllum spicatum* och borstnate *Potamogeton pectinatus*. På klapperstenstranden ett par hundra meter nordost om Gröthögarna växer två av Bjäres rariteter, nämligen strandbeta *Beta vulgaris* ssp. *maritima* och tulkört *Vincetoxicum hirundinaria*. Ser man söderut från Gröthögarna breder vida kärrmarker ut sig, här och var avbrutna av gölar. I gölarna växer förutom vanliga fuktmarksväxter också rikligt med krypfloka *Apium inundatum*, flocksvalting *Baldellia ranunculoides*, bäckmärke *Berula erecta*, gräsnate *Potamogeton gramineus*, igelknopp *Sparganium emersum* och stor igelknopp *S. erectum*. Lite längre upp på fuktängarna finner man vildlin *Linum catharticum*, tätört *Pinguicula vulgaris*, plattsäv *Blysmus compressus*, nålstarr *Carex dioica,* slankstarr *C. flacca* och på lite torrare ängsmark doftar det av nattviol *Platanthera bifolia* under sommarkvällarna. Förutom den artrika floran kan man också passa på att studera det mångfacetterade fågellivet.

Om man kommer på stora vägen mellan Hov och Torekov, så möter man i Ängalags by skylten Dalen. Gör ni en avstickare några kilometer så kommer ni fram till parkeringsplatsen. Uppe från parkeringsplatsen kan ni överblicka området.

6. Hovs hallar

Hovs hallar är Hallandsåsens sista utlöpare på Bjärehalvön, med mäktiga klippstup och rasbranter. Urbergsgnejsen har ständigt bearbetats av vinden och havets krafter. Lossbrutna block ligger i rasbranterna, ibland har dessa blivit söndermalda till runda klapperstenar, som bygger upp själva strandremsan. Mellan block och stenar på stranden hittar man gräsdominerade strandängsfragment ofta bevattnade av rännilar och bäckar. Förutom vanliga strandängsarter kan man träffa på strandkål *Crambe maritima*, kustbaldersbrå *Tripleurospermum maritimum* ssp. *maritimum* och strandloka *Ligusticum scothicum* vars småplantor är svåra att skilja från strandkvannens. I ett fukthål på stenstranden, nordväst om parkeringsplatsen, finner man förvånande nog kalmus *Acorus calamus* växande tillsammans med källört *Montia fontana*, vägtåg *Juncus bufonius*, ryltåg *J. articulatus* och salttåg *J. gerardii*. Vid foten av branterna, där vattnet tränger fram, förekommer artrika kärr och fuktängar, som bland annat innehåller tätört *Pinguicula vulgaris,* ängsvädd *Succisa pratensis*, revfibbla *Pilosella lactucella*, hirsstarr *Carex*

panicea, loppstarr *C. pulicaris*, nålstarr *C. dioica* och slankstarr *C. flacca*. Ovanför branterna ligger vida platåer med enbuskmarker, som över stora ytor har ett tätt buskskikt. Fältskiktet består till största delen av ljung- och gräshedsvegetation med inslag av backtimjan *Thymus serpyllum*, jungfrulin *Polygala vulgaris* och kattfot *Antennaria dioica*. Den högt belägna platån öster om parkeringsplatsen hyser små fläckar med kalkrik morän och därmed en rikare flora med inslag av spåtistel *Carlina vulgaris*, jordtistel *Cirsium acaule*, kustgentiana *Gentianella baltica* och darrgräs *Briza media*.

De otillgängliga klippskrevorna hyser många spännande kryptogamer. Under senare år har bland annat mossorna blockskapania *Scapania gracilis* och strandkalkmossa *Tortella flavovirens* påträffats och det finns ett gammalt fynd, det enda i Skåne, av kloskimmermossa *Isopterygopsis pulchella*. Säkert finns här mycket mer att hitta för den som vill krypa med luppen mellan klipporna.

Att besöka Hovs hallar är lätt. Man passerar Grevie och Västra Karup för att köra mot Torekov vid Hovs kyrka. Efter någon kilometer, strax före Ängalag, följer man skylten mot Hovs hallar.

7. Hallands Väderö

Kjell-Arne Olsson och Ulf Arup (lavar)

Varje år är det tusentals människor som åker över ett ibland solglittrande, ibland vindpinat Kattegatt för att besöka Hallands Väderö. Många kommer för att njuta av sol och bad, andra har framför allt öns enastående natur för ögonen. Även om den inte är speciellt stor – bara drygt 300 ha – rymmer ön en mängd biotoper på en begränsad och för besökaren behändig yta: strandängar, klipp- och sandstränder, gölar och kärr, ängslövskogar och alkärr, sandhedar och torrängar. Med andra ord, här finns alla förutsättningar för att du som är botaniskt intresserad ska få en lyckad heldag med flora och lupp. I det följande omnämns bara några av alla de botaniskt intressanta lokaler som finns på Hallands Väderö. Andra kommer du säkert själv att finna under dina strövtåg på ön.

Båten från Torekov brukar lägga till vid Stora Sandhamn på den östra sidan av ön. Redan på sandstranden söder om bryggan kan du notera strandskräppa *Rumex maritimus*, strandmålla *Atriplex littoralis*, sodaört *Salsola kali*, saltarv *Honkenya peploides* och marviol *Cakile maritima*. Fortsätter du söderut till buktens innersta del kommer du till en stenig strandäng med havsstrandväxter som strandglim *Silene uniflora*, strandkål *Crambe maritima*, strandkvanne *Angelica archangelica* ssp. *litoralis*, strandkrypa *Glaux maritima*, gulkämpar *Plantago maritima*, strandaster *Tripolium vulgare*, strandmolke *Sonchus palustris*, havssälting *Triglochin maritimum*, salttåg *Juncus gerardii* och en av öns stora sevärdheter, nämligen bohusmarrisp *Limonium humile*. I Skåne finns bohusmarrisp bara på Hallands Väderö. Marrisp *L. vulgare*, som du kanske är van att se på strandängarna söder om Malmö, finns även sällsynt på Väderön. De två arterna skiljs lättast genom att bohusmarrisp har betydligt glesare blomställning än vanlig marrisp. Dessutom är stängeln lite kantig och även grenig nedanför mitten. Andra ovanliga växter du kan finna här längs Väderöns östra strand är odört *Conium maculatum*, strandloka *Ligusticum scothicum* och strandbeta *Beta vulgaris* ssp. *maritima*. Strandbeta förekommer mer eller mindre tillfälligt här på huvudön. På Vingaskär, halvvägs mot fastlandet, finns emellertid en rik förekomst som är känd sedan början av 1900-talet.

Oadammen är en liten våtmark sydväst om Stora Sandhamn som torkar upp framåt sommaren. Här kan du finna rosenpilört *Persicaria minor*, ältranunkel *Ranunculus flammula*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, vattenblink *Hottonia palustris*, dyveronika *Veronica scutellata*, svärdslilja *Iris pseudacorus* och åtskilliga fuktfördragande gräs och halvgräs. Letar du kan du säkert även finna krypfloka *Apium inundatum* som är en liten krypande, flockblomstrig ört som är klassad som sårbar i den svenska rödlistan. Fortsätter du söderut kommer du in i Söndre skog som är den största lövskogen på ön. Här är vårfloran frodig med vitsippa *Anemone nemorosa*, rödblära *Silene dioica*, buskstjärnblomma *Stellaria holostea*, gökärt *Lathyrus linifolius* och storrams *Polygonatum multiflorum*. I den södra delen av skogen kan du beskåda Kungseken, som lär vara Sveriges största bergek *Quercus petraea*. Namnet har den fått för att kung Oscar II brukade stå på pass här under harjakter på ön. Till Ulagapskärret i den västra delen av Söndre skog leder flera stigar. Framför allt på våren är Ulagapskärret, med öppen vattenspegel mellan de mäktiga alsocklarna, en trolsk och spännande miljö att besöka. I alkärret är ormbunksfloran yppig med majbräken *Athyrium filix-femina*, skogsbräken *Dryopteris carthusiana*, lundbräken *D. dilatata*, kärrbräken *Thelypteris palustris* och hultbräken *T. phegopteris*. Alkärret ansluter åt sydväst till ett strandnära kärr med vattenstäkra *Oenanthe aquatica*, vattenmynta *Mentha aquatica*, källört *Montia fontana*, nickskära *Bidens cernua*, kalmus *Acorus calamus*, plattstarr *Carex disticha* och källgräs *Catabrosa aquatica*. Källgräset har numera blivit så ovanligt att det betraktas som sårbart i rödlistan.

Torrängar och klippterräng med en intressant flora finns på många ställen på Hallands Väderö. De rikaste hittar du i anslutning till de diabas- och amfibolitryggar som finns på den allra nordligaste delen av ön. Dessa bergarter är mer lättvittrade än den omgivande gnejsen vilket ger förutsättningar för en krävande flora. Utmed den stora amfibolitryggen som löper i sydsydvästlig riktning från öns nordligaste udde Stora Tånge har en riktig ”klippträdgård” utvecklats. Här växer backnejlika *Dianthus deltoides*, småborre *Agrimonia eupatoria*, småfingerört *Potentilla tabernaemontani*, getapel *Rhamnus catharticus*, bergjohannesört *Hypericum montanum*, luden johannesört *H. hirsutum*, buskviol *Viola hirta*, tulkört *Vincetoxicum hirundinaria*, blodnäva *Geranium sanguineum*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, spåtistel *Carlina vulgaris*, darrgräs *Briza media* och luddhavre *Helictotrichon pubescens* bland många andra vanligare torrmarksväxter. I klippspringor kan du kanske leta upp den trevliga lilla ormbunken svartbräken *Asplenium trichomanes*. Även den omgivande lövskogen är rik på växter som häckvicker *Vicia sepium*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, gullviva *Primula veris*, desmeknopp *Adoxa moschatellina* och lundvårlök *Gagea spathacea*.

Den som besöker Hallands Väderö blir snabbt varse att här finns mycket björnbär och om du intresserar dig för björnbärsarter *Rubus* spp. har ön mycket att erbjuda dig. Utmed littorinavallen omkring 500 meter sydost om de före detta fyrvaktarbostäderna växer rariteten blomsterbjörnbär *Rubus polyanthemus* på flera ställen. Blomsterbjörnbär finns i Sverige bara här och på ett antal lokaler på Kullahalvön, främst i och kring Mölle. I samma område kan du stifta bekantskap med skånebjörnbär *R. axillaris*, klobjörnbär *R. lindebergii* och luddbjörnbär *R. insularis* bland de vanliga arterna skogsbjörnbär *R. nessensis* ssp. *nessensis* och sötbjörnbär *R. plicatus*. Alla dessa är äkta björnbär *R.* sect. *Rubus*. Av krypbjörnbär *R.* sect. *Corylifolii* är framför allt filtbjörnbär *R. lagerbergii* värt att nämna. Filtbjörnbär

har i Skåne en mycket inskränkt utbredning på Bjärehalvön och Hallands Väderö.

Under åren har ett antal ytterst sällsynta mossor påträffats på Väderön. Leta gärna särskilt efter kustkrypmossa *Conardia compacta* och hedbålmossa *Pallavicinia lyellii*. Hedbålmossa sågs senast 1965 och betraktas numera som försvunnen från Sverige.

Lavfloran på både sten och träd är mycket rik, men det är främst på de gamla träden som de sällsynta och rödlistade arterna växer. På bok finns tämligen rikligt med bokkantlav *Lecanora glabrata*, bokvårtlav *Pyrenula nitida* och kortskaftad parasitspik *Sphinctrina turbinata*. Något ovanligare förekommande på bok är även liten ädellav *Catinaria laureri*, stiftklotterlav *Opegrapha vermicellifera* och olivklotterlav *O. viridis*. Bland de arter på bok som bara växer på några enstaka träd kan nämnas klosterlav *Biatoidium monasteriense*, grynig lundlav *Bacidia biatorina*, mussellav *Normandina pulchella*, orangepudrad klotterlav *Opegrapha ochrocheila*, ädelkronlav *Pachyphiale carneola* och rikfruktig blemlav *Phlyctis agelaea*. Dessutom finns bokporlav *Pertusaria velata* på några träd. På bok i Söndre skog finns även mörk kraterlav *Gyalecta truncigena*, som är mycket sällsynt i södra Sverige. Ett av landets två fynd av skånsk porina *Porina borreri* är gjort på bok på ön.

De gamla ekarna hyser flera rödlistade arter. En av de ovanligaste är parknål *Chaenotheca hispidula*, som är mycket sällsynt i hela landet. Både på Hallands Väderö och i övriga delar av Sverige förekommer arten huvudsakligen på mycket gamla ekar. Vidare finns sällsynt förekommande liten sönderfallslav *Bactrospora corticola*, skuggorangelav *Caloplaca lucifuga*, gammelekslav *Opegrapha illecebrosa* och matt pricklav *Arthonia pruinata*. Grå skärelav *Schismatomma decolorans* förekommer däremot rikligare och växer dessutom här och var på bok. På ett par platser i Söndre skog kan man hitta dvärgbägarlav *Cladonia parasitica*, som i södra Sverige är helt knuten till ekved. I Söndre skog finns även en ek med tre arter i släketet *Lobaria*, nämligen jättelav *L. amplissima*, lunglav *L. pulmonaria* och örtlav *L. virens*. På en ek i Tångakärret finns en av landets få växtplatser för stiftkvistlav *Fellhaneropsis vezdae*.

På några av de fåtaliga lindar som finns på ön växer bl.a. blek kraterlav *Gyalecta flotowii*, örtlav *Lobaria virens* och pensellav *Gyalideopsis anastomosans*. Några av de gamla flädrarna på ön hyser ytterligare två rödlistade arter: storsporig kraterlav *Gyalecta derivata* och skuggkranslav *Phaeophyscia endophoenicea*. Även flera andra intressanta arter förekommer på fläder. Bland dessa kan nämnas mjölig lundlav *Bacidina delicata*, fläderlundlav *B. friesiana* och *Strangospora ochrophora*. Dessutom finns på fläder landets enda fynd av *Leucocarpia stigonemoides* (*Macentina stigonemoides*). Arten påminner om mossprotonemata och är mycket lätt att förbise.

På sten finns som redan nämnts inte så många rödlistade arter. På en amfibolitrygg på norra delen av ön finns dock kustskinnlav *Leptogium magnussonii*. Här kan man även hitta *Lecania hutchinsiae*, som här har sin enda kända växtplats i landet. Även släktingen *L. turicensis* är känd bara från Hallands Väderö, men växer inte på amfibolitryggen utan på cement.

Båtar från Torekov till Hallands Väderö avgår med flera turer dagligen under sommaren samt på helger under för- och eftersäsong. För närmare upplysningar om avgångstider etc. kan du ringa till Väderöbåtarna AB tel. 034-122209 eller gå in på deras hemsida <www.vaderobatarna.se>.

Inlandslokaler på Bjärehalvön

Mats Gustafsson

Förutom kustnära lokaler vill jag beskriva tre exkursionsmål, vars vegetation har präglats av långvarig hävd i form av bete och slåtter. På 1700- och 1800-talen betecknades den fattiga Bjärehalvön som risbygd – ett mellanting mellan skogsbygden i norra Skåne och den sädesproducerande bygden i söder. På Bjärehalvön var skördarna på moränjordarna små och man fick till stor del livnära sig på boskapsskötsel och fiske. Betydande delar av Bjäre utgjordes av allmänningar där man lät djuren beta under sommarhalvåret, medan inägornas ängar slåttrades för att producera hö till vinterfoder. Exkursionsmålen Slottet, Ledtorpet och Fresensfälla hävdas årligen av Bjäre Naturvårdsförening, men var aktsam – områdena är känsliga för slitage.

8. Slottet – en restaurerad slåtteräng

En nyligen gjord undersökning visar att fuktängen vid Slottet har mer eller mindre intensivt hävdats i tusen år. Bara namnet Slottet låter fantasieggande, men jag måste redan nu avslöja att något riktigt slott får man inte se om man beger sig hit. Men å andra sidan får man njuta av en underbar, nyligen restaurerad slåtteräng med en rad arter som är sällsynta på Bjärehalvön. Översilning av ytvatten från en bäck är säkert en förklaring till den artrika floran, då nya näringsämnen ständigt tillförs. Följaktligen finner man en del krävande arter som smörbollar *Trollius europaeus*, kärrknipprot *Epipactis palustris*, gräsull *Eriophorum latifolium* och näbbstarr *Carex lepidocarpa*. Rikedomen på andra arter är också stor, exempelvis kan nämnas tidigblommande slåtterblomma *Parnassia palustris*, kärrsälting *Triglochin palustre*, småvänderot *Valeriana dioica* och en rad starr-arter bland annat brunstarr *Carex acutiformis* och ängsstarr *C. hostiana*. Att få se en hävdad slåtteräng är en trevlig naturupplevelse och länk till gammal naturahushållning, som jag önskar att varje nutida människa får uppleva.

Den omgivande dungen är fuktig och mullagret tjockt, varför floran är frodig med arter som vätteros *Lathraea squamaria*, lundvårlök *Gagea spathacea*, ett litet bestånd av blåsippa *Hepatica nobilis*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, storrams *Polygonatum multiflorum* och kransrams *P. verticillatum*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*, skärmstarr *Carex remota* och skogsstarr *C. sylvatica*.

Sidvallsängarna hyser även en mycket exklusiv mossflora. Leif Appelgren har vid inventering påträffat bland annat skrynkelfläta *Breidleria pratensis*, sumpspärrmossa *Campylium protensum* och späd skorpionmossa *Scarpidium cossonii*.

Det är inte helt lätt att hitta till Slottet. Man tar sig lämpligen hit genom att på vägen mellan Förslöv och Båstad svänga av vid Killeröd, passera järnvägen och strax därefter svänga av på en liten väg åt höger. Efter ungefär hundra meter ser man en dunge på vänster hand och där eller i närheten skall man försöka parkera bilen. Den hävdade slåtterängen syns knappast från vägen, utan ligger mitt i dungen.

9. Ledtorpet – en återskapad sidvallsäng

Vid Ledtorpet återfinns små rester av de omfattande sidvallsängar som legat utmed Lyabäckens övre del. I dag har betydande delar av det gamla hävdade fuktängsområdet vuxit igen med alskog. Enligt den gamla ekonomiska kartan har vissa delar emellertid varit i bruk så sent som på 1920-talet. Här finns en kalkrik jordmån som tillsammans med slåtter skapat förutsättningar för en rik kärlväxtflora. Under åren 1990–1995 röjdes området söder om Ledtorpet och i dag hävdas detta område med nötboskap. Vegetationen i norra delen, intill torpet, består av en högörtäng som delvis är påverkad av kvävetillförsel, där vegetationen domineras av högvuxna gräs och örter. Lite längre mot söder, mellan markvägen och bäcken, finns rester av den gamla sidvallsängen med arter som smörbollar *Trollius europaeus*, gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, ängsskallra *Rhinanthus minor*, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, Jungfru Marie nycklar *D. maculata* ssp. *maculata*, hirsstarr *Carex panicea* och darrgräs *Briza media*. Den artrikaste delen av området utgörs av ett rikkärr söder om bäcken och där finner man en mångfald av slåttergynnade växter, förutom smörbollar också tätört *Pinguicula vulgaris*, kärrspira *Pedicularis palustris*, vildlin *Linum catharticum*, slåtterblomma *Parnassia palustris*, gräsull *Eriophorum latifolium*, nålstarr *Carex dioica*, ängsstarr *C. hostiana* och loppstarr *C. pulicaris*.

Sidvallsängar har i sen tid också funnits väster om byn Atteköp och norr om Värslahuset, men de är nästan helt förstörda eller uppodlade.

Från Båstad kör man vägen mot Finnsbo och vidare mot Lya. Man tar vägen mot Kyrkhult och efter någon kilometer ser man ett välhållet hus, som åt norr vetter mot Lya ljunghed (Flackebjärs domänreservat). Här parkerar man bilen och går fotledes på markvägen mot Korup. På höger hand, alldeles söder om Ledtorpet, har man då den restaurerade sidvallsängen.

10. Frestensfälla

Utmed Dövabäck, söder om gårdarna i Frestensfälla, finns ett mångskiftande skogs- och våtmarksområde. I norra delen av området, sydväst om vägen och norr om bäcken, framträder ett öppet fuktängsområde även om buskar och sly förekommer. Området har ursprungligen hävdats genom slåtter, men i sekelskiftet mellan 1800- och 1900-talet odlades en del av ängen upp och på ekonomiska kartan från 1920-talet markeras området som äng med inslag av en mindre åker. Hösten 1991 påbörjades röjning av fuktängen, som sedan dess har hävdats av Bjäre Naturvårdsförening genom slåtter. Jordmånen är kalkrik och i kombination med slåtter skapas goda förutsättningar för en artrik flora. På slåtterängen kan man finna arter som smörbollar *Trollius europaeus*, vildlin *Linum catharticum*, gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, kärrsälting *Triglochin palustre*, kärrspira *Pedicularis palustris*, Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata* och ängsnycklar *D. incarnata* ssp. *incarnata*, loppstarr *Carex pulicaris*, ängsstarr *C. hostiana* och knagglestarr *C. flava*, samt den trevliga ormbunken granbräken *Dryopteris cristata*.

Nedströms detta våtmarksområde förekommer alkärr utmed bäcken. Flera av alkärren består av unga bestånd, men det finns också äldre partier med döda träd och lågor. Särskilt de äldre alkärren hyser en artrik kärlväxtflora med bland annat gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*, bäckbräsma *Cardamine amara*, småvänderot *Valeriana dioica*, kärrfibbla *Crepis paludosa*, rödblära *Silene dioica*, ormbär *Paris*

quadrifolia och skärmstarr *Carex remota*. Detta och mycket annat kan ni njuta av i områdena kring Frestensfälla.

Ni hittar till Frestensfälla genom att köra E6:an från Ängelholm mot Östra Karup. Vik av på avtagsvägen mot Hallandsåsens motell och vid uppfarten viker ni av åt höger mot lanskapsgränsen. Efter ungefär en kilometer kommer ni fram till Frestensfälla, där ni först ser en gård på höger hand och efter en skarp krök en gård på vänster hand, som ligger alldeles intill landskapsgränsen och Dövabäcken.

11. Älemossen

Mats Gustafsson

Många jäktade nutidsmänniskor väljer att stressa av i rofylld miljö – varför inte göra en dagstur i nordskånsk natur? Älemossen kan bjuda på den lite kärva men fascinerande fattigmarksnatur, som präglar stora delar av Hallandsåsen och norra Skåne. Men det gäller att skärpa alla sinnen och förnimma den speciella, lite unkna lukten från ävja och dy, njuta av porsens lite påträngande vällukt, lyssna på koltrastens eller taltrastens skönsång, och hinna se mesflocken, som drar genom tallbeståndet på ständig jakt efter föda.

Älemossen, ett 170 hektar stort område, är beläget på Hallandsåsens höjdplatå mellan byarna Hulrugered, Bränneslätt och Kyrkhult. Älemossen är en relativt vidsträckt välvd mosse, där mosseplanet till stora delar är öppet med endast enstaka träd av tall och björk. Mosseplanet består omväxlande av grunda, fuktiga fördjupningar (höljor) och lite torrare upphöjningar (tuvor). Torvgravarna längs stigen i den södra delen vittnar om tidigare omfattande torvbrytning. Vegetationen på tuvorna domineras av kråkbär *Empetrum nigrum*, odon *Vaccinium uliginosum* och tuvull *Eriophorum vaginatum* med inslag av vacker klockljung *Erica tetralix*, tranbär *Vaccinium oxycoccos* och hjortron *Rubus chamaemorus* som ofta blommar men sällan sätter frukt. I höljorna finner man arter som rosling *Andromeda polifolia*, dystarr *Carex limosa*, tuvull och rundsileshår *Drosera rotundifolia*. I och intill torvgravar och lösbottenhöljor kan den uppmärksamme finna myrlilja *Narthecium ossifragum*, vitag *Rhynchospora alba*, tuvsäv *Trichophorum cespitosum* ssp. *cespitosum*, ängsull *Eriophorum angustifolium* och sumpstarr *Carex magellanica*. Här kan man också jämföra våra tre arter av sileshår, nämligen rundsileshår *Drosera rotundifolia*, småsileshår *D. intermedia* och storsileshår *D. anglica*. Lägg er gärna ner på knä och studera hur sileshåren med hjälp av de knappt synliga körtelhåren fångar en mygga eller annan insekt. Har man tillgång till lupp blir det en helt ny värld som öppnar sig.

I östra delen av Älemossen korsar en bäck vandringsleden och strax intill vidtar ganska vidsträckta kärrområden. Förutom de vanligaste fuktmarksarterna kan man här finna jolster *Salix pentandra*, pors *Myrica gale*, topplösa *Lysimachia thyrsiflora*, missne *Calla palustris*, dyveronika *Veronica scutellata*, kärrdunört *Epilobium palustre*, småvänderot *Valeriana dioica*, blåtåtel *Molinia caerulea*, stjärnstarr *Carex echinata* och trindstarr *C. diandra*.

Öster om detta kärrparti ligger en större fälad med bland annat ett fukthedsparti. Fäladen har inte påverkats av konstgödsel varför man kan få se arter som svinrot *Scorzonera humilis*, slåttergubbe *Arnica*

montana, hönsbär *Cornus suecica*, blåsuga *Ajuga pyramidalis*, stagg *Nardus stricta*, knägräs *Danthonia decumbens*, borsttåg *Juncus squarrosus*, hirsstarr *Carex panicea* och hedsäv *Trichophorum cespitosum* ssp. *germanicum*.

Mossens kantområden har vuxit igen och domineras av tall- och björkskog med inslag av sumpskog. I alkärren växer bland annat bäckbräsma *Cardamine amara*, vattenmynta *Mentha aquatica*, ältranunkel *Ranunculus flammula*, källarv *Stellaria alsine*, vattenmåra *Galium palustre,* kärrgröe *Poa trivialis*, mannagräs *Glyceria fluitans*, flaskstarr *Carex rostrata* och gråstarr *C. canescens*.

Djurlivet är rikt – har man tur kan man få se skymten av en älg eller ett rådjur, som brakar iväg in i skogen, en räv som snusar längs stigen, höra hackspettens trumvirvel eller uppfloget av en orre.

Bäst kommer man till Älemossen genom att köra den gamla Margretetorpsvägen mot Östra Karup, ungefär 500 meter norr om Hallandsåsens motell tar man av till vänster mot Brödalt, Hönalt och Kyrkhult. Vid Kyrkhult finns en parkeringsplats och sedan följer man Skåneleden söderut. Kommer man från Båstad kör man till Lya by och i korset väljer man vägen som går söderut mot Kyrkhult och Hönalt.

Bjuv

1. Vrams Gunnarstorp

Kjell-Arne Olsson

Slottet Vrams Gunnarstorp ligger vackert vid foten av Söderåsens sydvästsluttning. Den fyrlängade borgen stod färdig i mitten av 1600-talet och omges av en imponerande 300-årig parkanläggning. Linné besökte Vrams Gunnarstorp den 12 juli 1749 och bland annat imponerades han av den stora häcken av buxbom *Buxus sempervirens* strax öster om slottsbyggnaderna. Häcken har inte blivit mindre under de sekler som gått och än idag blir man imponerad av de grova, knotiga buxbomsbuskarna.

Även om parkens dungar och sluttningar hyser en trevlig lundflora med gulsippa *Anemone ranunculoides*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, stinksyska *Stachys sylvatica,* myskmadra *Galium odoratum*, häckvicker *Vicia sepium* och hässlebrodd *Milium effusum*, är det nog växter som ofrivilligt kommit in som föroreningar i gräsfrö som främst drar till sig en botanists uppmärksamhet. I lövdungen söder om slottet finns ett litet bestånd av vitrapunkel *Phyteuma spicatum* ssp. *spicatum* och på flera ställen i parken och i bokskogssluttningen upp mot åsen bildar parkgröe *Poa chaixii* stora tuvor. Vitrapunkel är en ovanlig inkomling, med endast några få aktuella förekomster i Skåne, medan parkgröet är något vanligare. Av gräsfröinkomlingar kan man även finna vitfryle *Luzula luzuloides* och flera parkfibblor, bland annat skogsfibblorna *Hieracium grandidens* och *H. grandiserratum*. Parkmåra *Galium pumilum* som noterades vid Vrams Gunnarstorp vid flera tillfällen fram till 1930-talet, har hittills inte gått att återfinna. Att leta upp denna får bli en utmaning för framtida parkbesökare.

Några hundra meter norr om Vrams Gunnarstorp finns ett hästbete där källor bryter fram i sluttningen och bildar små kärr. Här växer kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum*, springkorn *Impatiens noli-tangere*, stor häxört *Circaea lutetiana*, skogsstarr *Carex sylvatica*, lundelm *Elymus caninus*, skogsnycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii*, gullpudra *Chrysosplenium alternifolium* och skogsskräppa *Rumex sanguineus*.

Uppe på åsen, öster om slottet, finns en annan av Vrams Gunnarstorps sevärdheter, nämligen det gamla hjorthägnet. Muren som omsluter det vidsträckta hjorthägnet är byggd av okluvna stenar i kallmursteknik. Den är på sina ställen mer än två meter hög och traditionen vill berätta att den är uppförd av krigsfångar. Hägnområdet har ett parkliknande utseende med en oftast fattig vegetation. Vid en nyanlagd damm i den norra delen av hägnet dök en trevlig flora emellertid upp på de öppna dammkanterna för några år sedan. Då växte här många små konkurrenssvaga arter som rosenpilört *Persicaria minor*, sumpförgärmigej *Myosotis laxa* ssp. *caespitosa*, dyveronika *Veronica scutellata*, pysslingtåg *Juncus minutulus*, syltåg *J. tenuis*, ärtstarr *Carex viridula* och mycket rikligt av det lilla hotade halvgräset borstsäv *Isolepis setacea*. Borstsäv har även vissa år uppträtt rikligt på fuktig ruderatmark invid sågverket strax söder om hjorthägnet.

I åkrarna runt godset brukar det vara lätt att finna det ovanliga åkerogräset renkavle *Alopecurus myosuroides,* som trots att det är sällsynt och anses vara nationellt hotat, tycks vara ett besvärligt ogräs

på vissa håll i västra Skåne.

Vrams Gunnarstorp är beläget 3 km nordost om Bjuv. Parkeringsplatser finns vid slottet och uppe på åsen längs vägen mellan Vrams Gunnarstorp och Kvidinge.

Hallabäckens dalgång

Bengt Hertzman och Ulf Arup (lavar)

Bäcken, som i sitt övre lopp kallas Orebäcken, har sina källor på Söderåsen cirka 5 kilometer ostsydost om Stenestad och faller efter drygt en mil ut i Vegeån vid Åvarp. Bäcken flyter fram längs åsens sydvästra sluttning i ett mycket omväxlande landskap. Stora delar av sluttningen har i långa tider varit gemensam utmark för bönderna i Åvarps by vilket bland annat medfört att skogsbete förekommit in i sen tid. Dessutom har ängsbruk förekommit längs bäcken och till exempel kring de stora ensamgårdarna Stubbaröd och Bauseröd. Än i dag är landskapet mosaikartat med ädellövskog med stort inslag av avenbok *Carpinus betulus* och hassel *Corylus avellana*, fuktiga ängar, betesmarker, rasbranter, rikkärr och ett större nedlagt stenbrott. Området är ur botanisk synvinkel ett av Skånes artrikaste och definitivt ett av de förnämsta vad gäller rik lundflora. Över 600 olika kärlväxtarter är noterade i området längs bäcken. Berggrunden består av järngnejs, diabas och kambrisk sandsten som på många ställen täcks av svämlera och moränlera som ger förutsättningar för en krävande flora. Floran gynnas också av en relativt hög årsnederbörd och läget mot syd och sydväst som ger skydd för nordliga och ostliga vindar.

Stora naturvärden finns i lavfloran i dalgången. Totalt växer här elva arter rödlistade lavar, samtliga knutna till träd. Av dessa är bokvårtlav *Pyrenula nitida* spridd i större delen av området och riklig på många ställen. Vidare påträffas slät fjällav *Agonimia allobata*, mjölig lundlav *Bacidina delicata*, stor knopplav *Biatora sphaeroides*, liten ädellav *Catinaria laureri*, dvärgbägarlav *Cladonia parasitica*, bokkantlav *Lecanora glabrata*, mussellav *Normadina pulchella*, orangepudrad klotterlav *Opegrapha ochrocheila*, stiftklotterlav *O. vermicellifera* och skånsk porina *Porina borreri*. Skånsk porina finns bara på ytterligare en lokal i Sverige, på Hallands Väderö. Vidare är *Porina leptalea* här funnen på sin andra lokal för Sverige och denna art kommer eventuellt att bli rödlistad. Just ovanför Båvs stenbrott finns bokvårtlav på ett sjuttiotal träd, liten ädellav på ett träd, bokkantlav på ett tiotal träd och orangepudrad klotterlav på ett träd. Det mest spektakulära fyndet här är dock det av skånsk porina.

Mårten Sjöbeck föreslog redan 1926 att Hallabäcken och dess omgivningar borde avsättas som nationalpark. Området är nu ett s.k. Natura 2000-område och det är planerat att hela sluttningen ska bli naturreservat.

Det är fullt möjligt att vandra utmed större delen av bäcken under en och samma dag vilket i sig är en fantastisk vandring. Lämpliga utgångspunkter är då Åvarps fälad eller Stubbaröd. Dock får man nog störst utbyte om man besöker utflyktsmålen ett i taget. (Utflyktsmålen

Bauserödsdalen och Orröds rikkärr ligger i Svalöv och beskrivs under denna kommun.)

2. Åvarps bokskogsreservat

Åvarps bokskogsreservat är beläget i sluttningen rakt norr om Åvarps hembygdsgård och består till största delen av bokskog av ängs- och hedtyp. Några mindre bäckar rinner ner för sluttningen och vid en av dessa hittar man, intill skogsvägen som går parallellt med sluttningen, Sveriges nordligaste spontana lokal för vitskråp *Petasites albus.* Beståndet är relativt stort och börjar blomma redan i mars månad.

Följer man skogsvägen tills den tar slut och klättrar upp i sluttningen hittar man några bestånd av det sällsynta gräset skogssvingel *Festuca altissima.* I reservatet finns även många andra skogsgräs som lundelm *Elymus caninus*, lundslok *Melica uniflora*, lundskafting *Brachypodium sylvaticum*, lundäxing *Dactylis glomerata* ssp. *lobata*, långsvingel *Festuca gigantea* och lundgröe *Poa nemoralis*. Vidare växer här en lång rad andra lundväxter, nämnas kan springkorn *Impatiens noli-tangere,* hässleklocka *Campanula latifolia*, skogsskräppa *Rumex sanguineus*, lundvårlök *Gagea spathacea*, stor häxört *Circaea lutetiana* och hålnunneört *Corydalis cava.* I vägrenen strax väster om torpet Killehus, utmed vägen mot Stenestad, växer rikligt med skånebjörnbär *Rubus axillaris*. Förutom ett fynd i sydöstra Skåne 2001, är den svenska utbredningen för detta rödlistade björnbär inskränkt till nordvästra Skåne.

Åvarps bokskogsreservat ligger cirka 2 km öster om Norra Vram utmed vägen mot Stenestad. Vid Åvarps hembygdsgård finns en parkering.

3. Båvs Hage

Båvs Hage är en betesmark som är belägen mellan Hallabäcken och Vege å invid vägen Åvarp-Kågeröd. Den har i många år betats av hästar vilket skapat en kortsnaggad grässvål med en mycket artrik flora. Kustgentiana *Gentianella baltica* har här sin förmodligen rikaste skånska lokal med flera hundra blommande exemplar. Blomningen är sen, först i augusti–november visar den upp sina blåvioletta kronor. Kustgentiana har, liksom alla andra gentiana-arter, gått kraftigt tillbaka i Skåne sedan mitten av 1900-talet. I dag finns den bara kvar på några få lokaler. I Båvs Hage finns vidare betesgynnade växter som jungfrulin *Polygala vulgaris* och backtimjan *Thymus serpyllum.* Hagen är även en av Sveriges artrikaste ängssvampslokaler där man har noterat ett 20-tal vaxskivlingsarter *Hygroporus* och *Hygrocybe* spp.

Vid Åvarps hembygdsgård, som ligger utmed vägen mot Stenestad omkring 2 km öster om Norra Vram, tar du in på den lilla vägen åt sydost och efter några 100-tal meter passerar du Båvs gård. Hagen ligger strax intill bron över Hallabäcken sydost om Båvs gård.

4. Båvs stenbrott

Båvs stenbrott är ett numera nedlagt större stenbrott mellan åsens brant och Hallabäcken. Diabas går i dagen på flera platser och skapar i kombination med varmt och vindstilla läge förutsättningar för en mycket rik flora både i klippbranten och nere i själva stenbrottet. Åtskilliga sällsynta eller mindre vanliga arter går att leta upp, som svartbräken *Asplenium trichomanes,* sötvedel *Astragalus glycophyllos,* duvnäva *Geranium columbinum,* hedblomster *Helichrysum arenarium* och skogsveronika *Veronica montana.* I övre delen av stenbrottet som går att nå från Stenestadsvägen förekommer

rundbladsbjörnbär *Rubus vestitus,* samt rikligt med kungsmynta *Origanum vulgare,* bergmynta *Satureja vulgaris* och lundskafting *Brachypodium sylvaticum.* Invid Hallabäcken ett par hundra meter sydost om innersta stenbrottet finns ett bestånd av det mycket sällsynta skogsgräset skugglosta *Bromopsis ramosa.* Hallabäcksområdets karaktärsfågel forsärla har flera häckningsplatser inom området.

Vid Åvarps hembygdsgård, som ligger utmed vägen mot Stenestad omkring 2 km öster om Norra Vram, tar du in på den lilla vägen åt sydost och efter några 100-tal meter passerar du Båvs gård. Stenbrottet ligger cirka 1 km öster om Båvs gård och nås via skogsvägen som går tätt intill åssluttningen från gården.

5. Åvarps fälad och Södra Vrams Fälad

Naturreservatet Åvarps fälad är en rest av den gamla utmarken till Åvarps by. Byn har gamla anor. Den omnämns redan 1514 och är en typisk radby med gårdarna liggande utmed bygatan. Fäladen är blockrik, enebevuxen och till stora delar aldrig uppodlad. Den utgörs av en torr och i huvudsak näringsfattig betesmark. Typiska arter är stenmåra *Galium saxatile,* gråfibbla *Pilosella officinarum,* ljung *Calluna vulgaris* och stagg *Nardus stricta.* Strax intill övergången till fäladen vid parkeringen finns stora bestånd av revig blodrot *Potentilla anglica,* som är en ovanlig, rödlistad växt. På vissa delar av fäladen finns mer näringskrävande växter som Sankt Pers nycklar *Orchis mascula,* jordtistel *Cirsium acaule*, mandelblomma *Saxifraga granulata* och vårstarr *Carex caryophyllea.* Den nedre delen av fäladen mot Vege å har en fuktigare och öppnare karaktär och där förekommer bland annat gulsippa *Anemone ranunculoides* och gullviva *Primula veris.*

Södra Vrams fälad är belägen omedelbart söder om Vege å och Åvarps by. Även denna mark är till stora delar bevuxen med en *Juniperus communis* men här förekommer även betad hagmark och öppna kärr. Området har bitvis en mycket fin naturbetesmarksflora med blåsuga *Ajuga pyramidalis*, kattfot *Antennaria dioica* och darrgräs *Briza media.* I ett dike växer rikligt med pipstäkra *Oenanthe fistulosa,* en raritet som är klassad som starkt hotad i landet.

För att nå Åvarps by tar man av på en grusväg söderut från vägen mellan Norra Vram och Stenestad, avtagsvägen ligger mitt emot ett f.d. mejeri. Man kan också köra in på en grusväg österut vid Åbromöllan längs vägen Billesholm-Norra Vram. Man kör genom Åvarps by tills vägen tar slut vid en scoutstuga. Här finns en parkeringsplats intill reservatet.

Bromölla

1. Pestbacken vid Gualöv

Kjell-Arne Olsson

I tallskogen strax söder om Gualöv ligger en mäktig inlandsdyn, närmare en kilometer lång och 10-15 meter hög, i det annars så flacka landskapet. Dynen finns markerad på kartor som är mer än 300 år gamla och kallas Pestbacken, en dyster påminnelse om pestens härjningar i trakten under början av 1700-talet. Några hundratal meter norr om dynen ligger en pestkyrkogård från denna tid. Dynen antas ha uppkommit genom att flygsand överlagrat ett gammalt risgärde då sandflykt var ett svårt gissel i dessa sandiga trakter.

Pestbacken och området mellan denna och vägen är bevuxna med gles tallskog. Vegetationen är oftast artfattig med kruståtel *Deschampsia flexuosa*, kråkbär *Empetrum nigrum*, ljung *Calluna vulgaris*, lingon *Vaccinium vitis-idaea* och blåbär *V. myrtillus* som de vanligaste arterna. Här och där växer revlummer *Lycopodium annotinum*, nordbräken *Dryopteris expansa* och, på de öppna sandiga delarna av dynen, sandstarr *Carex arenaria*. Om man inte främst är bärplockare, gläds man nog mer när man under strövtåg i området finner spridda förekomster av linnea *Linnaea borealis*, grönpyrola *Pyrola chlorantha* och ryl *Chimaphila umbellata*. Alla dessa är ”gammelskogsväxter” som i Skåne har sina viktigaste förekomster i de kustnära, planterade tallskogarna här i den östra delen av landskapet. En svårfunnen växt som då och då kan påträffas vid Pestbacken är spindelblomster *Listera cordata*, en liten orkidé som är sällsynt i de södra delarna av landet men betydligt vanligare längre norrut.

I vägkanten gjordes ett överraskande fynd för några år sedan, då det visade sig att backmåra *Galium suecicum* växer utmed en lång sträcka. Backmåra är en ovanlig växt med en utbredning som är inskränkt till nordöstra Skåne, södra Småland, västra Blekinge och den norra delen av Västergötland. I Skåne finns den huvudsakligen i Örkeneds socken, flera mil norr om den nyupptäckta lokalen vid Pestbacken i Gualöv.

På flera ställen i tallskogarna kring Gualöv och Trolle-Ljungby har under senare tid stora bestånd av klängnunneört *Ceratocapnos claviculata* påträffats. Troligen har denna märkliga art, som anses ursprunglig närmast i Danmark och norra Tyskland, nyligen invandrat till Skåne med benägen hjälp av skogsmaskiner. Exempelvis tyder de hektarstora bestånden i tallskogen drygt en kilometer sydväst om Pestbacken (500 meter väster om Rusthållaregården) på att klängnunneört är en skogsart som kommit för att stanna i Skåne. Hitintills har den påträffats på knappt tio lokaler i landskapet.

Från E66 vid Gualöv kör du söderut mot Tosteberga. Efter några hundra meter har du Pestbacken i tallskogen på höger hand. Efter ytterligare några hundra meter finns en liten parkeringsplats invid en informationsskylt om Pestbacken.

2. Krogstorp – Edenryd

Kjell-Arne Olsson

Kusten mellan Skräbeån och Edenryd är en flack moränkust med grunda vikar, små öar och buskrika betesmarker och lundar. Skiftande geologiska och hydrologiska förhållanden har, tillsammans med den historiska markanvändningen, gjort att en mängd olika vegetationstyper finns representerade. Örtrika torrängar och friskängar, med eller utan buskar och snår, gräshedar, kalkfuktängar, kalkkärr och havsstrandängar finns om vartannat. Så vill du lära känna den rika och omväxlande flora som finns här, måste du ta gott om tid på dig och gärna återvända hit vid olika tidpunkter under vegetationsperioden.

Söder om Krogstorp finns ett betat, fuktigt område av lundkaraktär. Förutom många mer allmänna lundväxter finner du på våren rikligt med Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*. Senare ger sig stenfrö *Lithospermum officinale* till känna med sina vita blommor och glänsande, hårda frön. Den som ger sig tid kan även leta upp och studera de bleka, självpollinerande blommorna hos kal knipprot *Epipactis phyllanthes*, en diskret orkidé som brukar blomma med något tiotal exemplar i den skuggiga lunden.

Söderut övergår lunden i välbetade havsstrandängar som sträcker sig ut på de flacka och steniga Långholmarna. På havsstrandängen är havssälting *Triglochin maritimum*, dansk skörbjuggsört *Cochlearia danica*, salttåg *Juncus gerardii*, rödsäv *Blysmus rufus*, plattsäv *B. compressus*, tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*, saltnarv *Spergularia marina*, strandkrypa *Glaux maritima*, gulkämpar *Plantago maritima* och strandaster *Tripolium vulgare* vanliga. Andra växter som ger karaktär åt strandängen är smultronklöver *Trifolium fragiferum*, kustarun *Centaurium littorale* var. *littorale*, dvärgarun C. *pulchellum*, bunge *Samolus valerandi*, busktörne *Ononis spinosa* ssp. *spinosa*, brådmålla *Atriplex longipes* ssp. *praecox*, ormtunga *Ophioglossum vulgatum*, glesstarr *Carex distans*, strandskräppa *Rumex maritimus*, strandkämpar *Plantago coronopus*, strandnarv *Sagina maritima* och revigt saltgräs *Puccinellia maritima*. Här kan man även finna rariteterna sumpgentiana *Gentianella uliginosa* och strandrödtoppa *Odontites litoralis* ssp. *litoralis*. Sumpgentiana är en senblommande växt som tyvärr blir allt ovanligare i Skåne och numera endast är känd från några få lokaler. I ett strandnära kärr finns rikligt med blankstarr *Carex otrubae* och där djuren inte betar alltför hårt kan du finna stora tuvor av svartkavle *Alopecurus arundinaceus*. Öarna skiljs åt av grunda sund där du kan botanisera bland vitstjälksmöja *Ranunculus peltatus* ssp. *baudotii*, skruvnating *Ruppia cirrhosa*, hårnating *R. maritima*, skaftsärv *Zannichellia palustris* var. *pedicellata* och dvärgsäv *Eleocharis parvula*.

Den buskrika betesmarken mellan stranden och det östra stugområdet vid Krogstorp är ett fint exempel på en örtrik torräng i denna trakt. Av mera spännande arter kan småborre *Agrimonia eupatoria*, vildlin *Linum catharticum*, kungsmynta *Origanum vulgare*, spåtistel *Carlina vulgaris*, luddfingerört *Potentilla heptaphylla*, kattfot *Antennaria dioica* och backsmultron *Fragaria viridis* nämnas. Där torrängen går över i strandäng kan du på tuvorna leta efter östkustarv *Cerastium subtetrandrum*. Östkustarv växer här på sin enda kända lokal på den skånska östkusten. Den är dock svår att finna och det är lätt att misströsta i mängden av hönsarv *Cerastium fontanum* ssp. *vulgare*, vårarv *C. semidecandrum* och klibbarv *C. glutinosum*.

På våren och försommaren visar majviva *Primula farinosa* vägen till kalkfuktängarna i området. Det finaste exemplet på denna försvinnande vegetationstyp finns kring den innersta delen av Bönviken, en

igenväxande havsvik en knapp kilometer väster om badplatsen i Edenryd. Bland näbbstarr *Carex lepidocarpa*, ängsstarr *C. hostiana* och gräsull *Eriophorum latifolium* kan du finna några få tuvor av axag *Schoenus ferrugineus*, som här finns på en av två kända lokaler i nordöstra Skåne. Orkidéer brukar alltid vara en ögonfägnad på våra kalkfuktängar. Vid Bönviken är det ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, kärrknipprot *Epipactis palustris*, honungsblomster *Herminium monorchis* och ängsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *bifolia* som står för uppvisningen. Andra krävande fuktängsarter som är väl så värda att glädjas åt är rosettjungfrulin *Polygala amarella*, kärrspira *Pedicularis palustris*, tätört *Pinguicula vulgaris*, krissla *Inula salicina* och klasefibbla *Crepis praemorsa*.

Betesmarkerna mellan Krogstorp och Edenryd är i stort sett väl hävdade och opåverkade av konstgödning. Längst i väster, mot Oxaholm vid Skräbeåns mynning, är dock strandängen ohävdad sedan åtskilliga år tillbaka. Här kan man studera hur en strandäng snabbt kan degenerera om hävden uteblir. T.ex. har strandmolke *Sonchus palustris*, som är en beteskänslig art, ökat kraftigt.

Området nås lättast från badplatsen i Edenryd där goda parkeringsmöjligheter finns. Ett alternativ är att parkera vid det västligaste stugområdet vid Krogstorp dit en liten grusväg, ca 300 meter öster om järnvägen vid Nymölla, leder.

3. Brantahallar

Kjell-Arne Olsson

Brantahallar är ett stort betat område öster om Bromölla samhälle som med alla sina gärdsgårdar och fägator ger ett ålderdomligt intryck. Botaniskt är det de centrala delarna – kring de stora isslipade urbergshällarna – som är mest intressanta. Här har markförhållandena gjort en uppodling svår, och betet har därför lång kontinuitet. På övriga delar bär den mesta marken spår av tidigare odling, ofta i form av lyckodling.

Hävden i området är tyvärr, liksom på många gamla ogödslade betesmarker, alltför svag. Vid Brantahallar bildar rundhagtorn *Crataegus laevigata*, slån *Prunus spinosa*, stenros *Rosa canina* och äppelros *R. rubiginosa* täta busksnår och i de talrika hasseldungarna är lundfloran yppig, med vårväxter som Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, blåsippa *Hepatica nobilis*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, desmeknopp *Adoxa moschatellina* och smånunneört *Corydalis intermedia*. I gläntor och på öppen mark finns örtrika torrängar med ängshavre *Helictotrichon pratense*, luddhavre *H. pubescens*, fältvädd *Scabiosa columbaria*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, harmynta *Satureja acinos*, spåtistel *Carlina vulgaris*, jordtistel *Cirsium acaule* och sandmaskrosor *Taraxacum* sect. *Erythrosperma*. På våren lyser markerna i gult och violett av rikligt blommande gullviva *Primula veris*, luddfingerört *Potentilla heptaphylla*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus* och backsippa *Pulsatilla vulgaris*. På lite fattigare mark är det i stället fårsvingel *Festuca ovina*, knägräs *Danthonia decumbens* och knippfryle *Luzula campestris* som tillsammans med backtimjan *Thymus serpyllum*, tjärblomster *Viscaria vulgaris*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, blåsuga *Ajuga pyramidalis* och ängsviol *Viola canina* utgör karakteristiska inslag i torrängen. Vid de mjukt formade urbergshällarna kan man finna brokförgätmigej *Myosotis discolor* och den i Skåne mycket ovanliga arten tulkört *Vincetoxicum hirundinaria*.

Österut, mot Grödby, finns ett område med forna åkrar som nu är starkt försumpade. Här har ängsnycklar *Dactylorhiza incarnara* ssp. *incarnata* massutvecklats och brukar blomma i tusentals exemplar. Området blir mycket tilltalande då här även växer rikligt med darrgräs *Briza media*, kärrknipprot *Epipactis palustris*, höskallra *Rhinanthus serotinus* ssp. *vernalis* och ängsskära *Serratula tinctoria*. De blötaste delarna upptas av högstarrängar med plattstarr *Carex disticha* och sjöfräken *Equisetum fluviatile* som dominerande arter.

För att komma till Brantahallar tar du i Bromölla av från väg E22 in på väg 116 mot Olofström. Vid avfarten ”Dalaskolorna” finns en samåkningsparkering anlagd. Härifrån leder en skyltad gång- och cykelväg under landsvägen och in mot Brantahallar-området

4. Grödby

Kjell-Arne Olsson

Vid Grödby finns en buskrik betesmark som på våren och försommaren lyser gul av gullviva *Primula veris*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, solvända *Helianthemum nummularium*, småfingerört *Potentilla tabernaemontani*, luddfingerört *P. heptaphylla* och fältnocka *Tephroseris integrifolia.* Detta är nämligen en av de 7-8 lokalerna i landet för fältnocka, som är en starkt hotad art. Här vid Grödby brukar man kunna finna den i ett hundratal blommande exemplar. Än gulare har betesmarken blivit sedan slutet av 1990-talet som ett resultat av den insådd och utplantering som skett inom ramen för det åtgärdsprogram som Naturvårdsverket driver.

Andra intressanta växter på denna kalkrika torräng är backsippa *Pulsatilla vulgaris*, spåtistel *Carlina vulgaris,* sandviol *Viola rupestris*, backruta *Thalictrum simplex*, hedblomster *Helichrysum arenarium*, lundtrav *Arabis hirsuta* och kungsmynta *Origanum vulgare*. Här växer även rikligt med vildlin *Linum catharticum* och rosettjungfrulin *Polygala amarella*, två arter man annars främst finner på kalkfuktängar. En smula märklig är den rika förekomsten av raklosta *Bromopsis erecta*, som tyder på en kulturpåverkan i form av insådd. Denna gräsfröinkomling från sydligare trakter i Europa växer emellertid helt naturaliserad i torrängen.

För att komma till torrängen vid Grödby tar du i Bromölla av från E22 in på väg 116 mot Olofström. Efter någon kilometer kommer du till avtagsvägen mot Grödby. Väl inne i Grödby tar du av norrut mot Råby. Strax norr om Grödby kan du just före en planterad tallskog skymta enbuskar bakom en stengärdsgård väster om vägen. Du är framme.

5. Allarp

Kjell-Arne Olsson

På näset mellan Ivösjön och Levrasjön ligger byn Allarp. Några hundra meter väster om Allarps gård finns en öppen torräng som är en bra utgångspunkt för botaniska strövtåg i omgivningarna. Medan du bestämmer dig för vilken av de båda sjöarnas stränder du först ska besöka, kan du studera floran på den lilla torrängen. Här kan du försöka skilja ut olika varieteter av femfingerört *Potentilla argentea*. Vanlig femfingerört *P. argentea* var. *argentea*, flikig femfingerört *P. argentea* var. *dissecta* och stor femfingerört *P. argentea* var. *incanescens* är alla samlade här. Bland åkerrödtoppa *Odontites vernus*, knytling

Herniaria glabra, tuvknavel *Scleranthus annuus* ssp. *polycarpos*, sandkrassing *Teesdalia nudicaulis*, väddklint *Centaurea scabiosa* och äkta höskallra *Rhinanthus serotinus* ssp. *vernalis* kan det vara lönt att leta efter grusnejlika *Gypsophila muralis*. Fram till slutet av 1980-talet förvarades potatis över vintern på en del av ängen. Där var marken öppen och vegetationen gles och grusnejlikan förekom rikligt. Denna vinterförvaring har upphört och under senare år har endast några få exemplar av grusnejlika stått att finna.

En markväg går söderut mot Levrasjön. På en skräpmark längs vägen brukar nässelsnärja *Cuscuta europaea* bilda stora ljusröda nystan. Väl framme på den betade strandängen kan du dra dig en smula mot norr. Här har lantbrukaren ett uttag för bevattning och detta ställe är en av de säkraste växtplatserna för Levrasjöns stora raritet kärrnocka *Tephroseris palustris*. Bland stora tuvor av vippstarr *Carex paniculata* och jätteexemplar av tiggarranunkel *Ranunculus sceleratus* brukar ett flertal stänglar av kärrnocka blomma i början av juni. Kärrnockan växer i den ”blå bården” – den öppna vattenyta mellan stranden och vassarna som bildas och vidmakthålls genom djurens bete och tramp – och finns spridd utmed en kilometerlång sträcka av Levrasjöns nordvästra strand. Vissa år kan man finna många hundra blommande exemplar, andra år uteblir blomningen nästan helt. Levrasjön är en näringsrik sjö med många nate-arter och en rik kransalgsflora. Exempelvis kan man finna uddnate *Potamogeton friesii*, trådnate *P. filiformis*, gräsnate *P. gramineus*, grovnate *P. lucens*, gropnate *P. berchtoldii* och borstnate *P. pectinatus* i sjön. Utmed stranden finns flera mycket artrika kärr och kalkfuktängar där arter som majviva *Primula farinosa*, rosettjungfrulin *Polygala amarella*, tätört *Pinguicula vulgaris*, kärrsälting *Triglochin palustre* och småvänderot *Valeriana dioica* trivs tillsammans med halvgräsen plattstarr *Carex disticha*, näbbstarr *C. lepidocarpa*, nålstarr *C. dioica*, slankstarr *C. flacca*, tagelstarr *C. appropinquata*, vanlig agnsäv *Eleocharis uniglumis* var. *uniglumis*, tagelsäv *E. quinqueflora* och plattsäv *Blysmus compressus*. Ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata* och kärrknipprot *Epipactis palustris* är orkidéer som förekommer rikligt i kärren och fuktängarna. Däremot är växtplatserna för honungsblomster *Herminium monorchis*, blodnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *cruenta* och flugblomster *Ophrys insectifera* svårare att finna. Var dessa förekommer kan den idogt sökande själv finna svar på.

Om du från torrängen i stället går norrut, kommer du snart till stranden av Ivösjön där du finner de intressantaste delarna vid den södra stranden av viken. Även här finns på den betade strandängen partier med rik kalkfuktäng. Förutom majviva, kärrknipprot och småvänderot växer här vildlin *Linum catharticum,* slåtterblomma *Parnassia palustris*, tvåblad *Listera ovata*, ängsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *bifolia*, madrör *Calamagrostis stricta*, loppstarr *Carex pulicaris* och rikligt med hartmansstarr *C. hartmanii*. Ivösjön är betydligt näringsfattigare än Levrasjön. På grunda partier kan man finna ärtstarr *Carex viridula*, styvt braxengräs *Isoëtes lacustris*, strandranunkel *Ranunculus reptans*, strandpryl *Plantago uniflora*, notblomster *Lobelia dortmanna*, löktåg *Juncus bulbosus* och nålsäv *Eleocharis acicularis,* arter som man mest brukar förknippa med oligotrofa klarvattensjöar i våra urbergsbygder. Här och där får även den betade strandängen karaktär av fukthed med växter som småsileshår *Drosera intermedia*, rundsileshår *D. rotundifolia*, stagg *Nardus stricta*, borsttåg *Juncus squarrosus*, pillerstarr

Carex pilulifera och pors *Myrica gale.*

Strandängarna vid Allarp saknar skydd. På sina ställen kan man märka en begynnande igenväxning till följd av alltför lågt betestryck; på andra kan betet tyckas alltför kraftigt. För att bevara dessa botaniska klenoder för framtiden är det angeläget att de blir skyddade och får en ändamålsenligt utformad skötsel.

Allarp ligger en halvmil norr om Bromölla. Hit hittar du om du kör förbi Ivetofta kyrka och följer skyltarna mot Allarp.

6. Håkanryd – Siesjö

Kjell-Arne Olsson

Strax nordväst om Siesjö – gränssjön mot Blekinge – finns en botanisk klenod. Varifrån du än startar är det långt att gå och ganska svårt att hitta dit. Börjar du vid idrottsplatsen i Håkanryd har du Siesjö 1,5 kilometer åt sydost. Även om du råkar villa bort dig en smula på vägen, gör det inte så mycket. Njut i stället av det betagande beteslandskapet med torrängar och enbuskrika fäladsmarker översållade med backsippa *Pulsatilla vulgaris*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, gullviva *Primula veris*, jungfrulin *Polygala vulgaris* och backtimjan *Thymus serpyllum.* Leta i de betade kärren efter smörbollar *Trollius europaeus*, plattstarr *Carex disticha*, krussilja *Selinum carvifolia*, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, Jungfru Marie nycklar *D. maculata* ssp. *maculata*, ängsruta *Thalictrum flavum* och darrgräs *Briza media.* Sök i lundarna och brynen efter Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, blåsippa *Hepatica nobilis*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, tandrot *Cardamine bulbifera*, midsommarblomster *Geranium sylvaticum* och lungört *Pulmonaria obscura*. Kanske finner du även kattfot *Antennaria dioica*, myskgräs *Hierochloë odorata*, sommarfibbla *Leontodon hispidus*, hålnunneört *Corydalis cava* och solvända *Helianthemum nummularium* och får möjlighet att försöka identifiera lindblomsbjörnbär *Rubus mortensenii*, raspbjörnbär *R. radula* och spirbjörnbär *R. grabowskii* i mängden av sötbjörnbär *R. plicatus*.

Siesjö gör sig föga påmind, dold som den är bakom trädridåer, men rikedomen på fuktängs- och rikkärrsarter talar om för dig när du nått ditt mål: en sidlänt äng som in i modern tid använts för foderproduktion i form av slåtter. Nålstarr *Carex dioica*, loppstarr *C. pulicaris*, ängsstarr *C. hostiana*, knagglestarr *C. flava*, brudsporre *Gymnadenia conopsea*, smörbollar, slåtterblomma *Parnassia palustis*, krissla *Inula salicina*, ängsskära *Serratula tinctoria*, klasefibbla *Crepis praemorsa* och svinrot *Scorzonera humilis* är alla slåttergynnade arter och numera på kraftig tillbakagång i det skånska jordbrukslandskapet. Av andra växter som är knutna till rika kärr och fuktängar kan du finna tagelstarr *Carex appropinquata*, kärrknipprot *Epipactis palustris*, majviva *Primula farinosa*, rosettjungfrulin *Polygala amarella*, ängsnycklar, krussilja och småvänderot *Valeriana dioica*. För de flesta botanister som besöker ängen är det dock förmodligen stor ögontröst *Euphrasia rostkoviana* ssp. *rostkoviana* som tilldrar sig det största intresset. Denna starkt hotade växt har här en av sina individrikaste förekomster i landet.

För att komma till Håkanryd tar du i Bromölla av från E22 in på väg 116 mot Olofström. Efter någon kilometer kommer du till avtagsvägen mot Grödby. Väl framme i Grödby följer du skyltarna mot

Håkanryd. I Håkanryd finns en liten skylt till idrottsplatsen där du kan parkera. Ha gärna en karta med för att hitta vägen därifrån!

Burlöv

1. Tågarps hed

Sven-Erik Johansson

Tågarps hed ligger väster om Arlövs samhälle och består av en låglänt, öppen strandäng som är en kvarleva från det gamla kulturlandskapet. Strandängarna har troligen hävdats under lång tid och är därför av stort kulturhistoriskt värde. Av växter på de fuktigare delarna av strandängarna kan bitterkrassing *Lepidium latifolium*, paddfot *Asperugo procumbens*, strandaster *Tripolium vulgare*, glasört *Salicornia europaea*, saltört *Suaeda maritima* och saltnarv *Spergularia salina* nämnas. På lite torrare mark växer ålandsrot *Inula helenium*, välsk krassing *Cardaria draba*, vårklynne *Valerianella locusta*, spikklubba *Datura stramonium* och många andra arter. Under inventeringen har vi även hittat vejde *Isatis tinctoria* som är ny för detta område. Denna gamla färgväxt har nu spridit sig utmed Sege å och in i Malmö hamn.

För närvarande är betestrycket på strandängarna för lågt och framför allt bitterkrassingen har spridit sig oroväckande starkt. Igenväxningen har därigenom ökat och för att komma till rätta med denna måste troligen åtgärder sättas in för att reducera t.ex. arten bitterkrassing. Vill du ha fin utsikt över Tågarps hed kör du upp på Spillepengen. Härifrån ser du hela Lommabukten och även stora delar av Malmö hamn.

För att komma till Tågarps hed kör du Lommavägen västerut från Arlövs centrum. Från rondellen vid Västkustvägen ser du heden i riktning mot Öresund.

2. Bernstorps mosse

Sven-Erik Johansson

Bernstorps mosse är egentligen ett rikkärr i en dödisgrop som bildades när inlandsisen smälte bort och är det mest värdefulla och artrikaste naturområdet i kommunen. Floran i kärret har under lång tid anpassats till hävd då bete och slåtter har förekommit på delar av området.

I Bernstorps mosse växer två arter orkidéer, nämligen tvåblad *Listera ovata* och ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*. En tredje orkidé som växte här var kärrknipprot *Epipactis palustris*, men den verkar tyvärr numera vara utdöd. Mossens främsta klenod är lökgamander *Teucrium scordium* som finns i flera hundra exemplar. Lökgamander är en mycket sällsynt art i Skåne med mindre än tio aktuella lokaler i landskapet som helhet. Över huvud taget är kärret artrikt med växter som ängsruta *Thalictrum flavum*, sjöranunkel *Ranunculus lingua*, sumpskräppa *Rumex palustris*, vattenmynta *Mentha aquatica*, kupandmat *Lemna gibba*, ulltistel *Onopordum acanthium* och havssäv *Schoenoplectus maritimus*.

Burlövs kommun har klassat mossen som ett ekologiskt känsligt område och avsatt det som ett kommande naturvårdsområde. För att Bernstorps mosse ska förbli en fin biotop för alla arter som finns här, fordras att hävden vidmakthålls och att buskar röjs bort så att den begynnande igenväxningen förhindras. Torvtäkt har förekommit på mossen, och därför finns det öppna vattenytor i området. I vassarna häckar fåglar som rörhöna, vattenrall och kärrhök.

Bernstorps mosse är belägen i den södra delen av Burlövs kommun i närheten av Bernstorps gård och intill den nybyggda riksväg 11. Från Arlövs centrum kör du Segevägen åt söder. I fyrvägskorsningen tar du åt öster på Staffanstorpsvägen och därefter andra vägen mot söder som är Bernstorpsvägen.

3. Kronetorps park

Sven-Erik Johansson

Kronetorps park är belägen mellan Arlövs och Åkarps samhällen och är en oas i området som i övrigt mest består av åkrar och vägar. Parken ger också goda möjligheter för rekreation då här finns strövstigar och cykelvägar runt området. På våren är parken vit av vitsippa *Anemone nemorosa* och med lite inslag av gult, nämligen svalört *Ranunculus ficaria*. Av andra växter i parken kan storrams *Polygonatum multiflorum*, nässelklocka *Campanula trachelium*, tvåblad *Listera ovata*, vildtulpan *Tulipa sylvestis* och vintergäck *Eranthis hyemalis* nämnas. Träden i parken utgörs av bok *Fagus sylvatica*, lönn *Acer platanoides*, alm *Ulmus glabra*, lind *Tilia cordata* och ask *Fraxinus excelsior* med ett buskskikt av fläder *Sambucus nigra*. Kronotorpsparken är som en lunga för hela Burlövs samhälle. Där kan man känna doften av blommor och jordbruk. Ett hot mot parken är dock almsjukan som härjar svårt i nejden.

Kronetorps park är belägen på gångavstånd från Arlövs centrum mellan gamla Lundavägen, Stockholmsvägen och Kronetorpsvägen.

Eslöv

1. Abullahagen

Tord Holmstedt

Abullahagen är en rest av ett gammalt betat utmarksområde med enstaka träd och busksnår som domineras av hagtorn och rosor. Området är mycket blockrikt och ligger nära gränsen mellan den nordostliga blockrika moränen och den blockfria baltiska sydostmoränen. Den steniga marken har gjort att största delen av Abullahagen inte varit uppodlad och är mycket lite påverkad av konstgödning. De äldsta spåren av mänsklig verksamhet i Abullahagen är ett gravfält från järnåldern beläget i områdets södra del på dess högsta punkt.
Abullahagen nämns första gången i skrift 1525 och tillhörde då Ellinge gods. En tolkning av det egendomliga namnet är Äppelhagen. Abullahagen blev 1994 Eslövs kommuns tredje naturreservat. Reservatet omfattar 38 hektar. Abullahagen betas i omgångar av kor som enligt ett gammalt arrendekontrakt skall vara fredliga.
I den centrala delen av Abullahagen finns en långsträckt damm som kallas Långakärr. Här finns ett rikt fågelliv, gråhakedopping häckar regelbundet. Hornugglor kan man få se i träden öster om dammen. Fåglarna i dammen kan man studera från ett fågeltorn väster om Långakärr.
Den mest intressanta delen av Abullahagen ligger öster om Långakärr. Marken är här mycket stenig. Området sluttar mot Långakärr och därför varierar växtbiotoperna från kärr till torrängar. Denna del av Abullahagen utgör en ogödslad betesmark med lång hävd. Exempel på typiska växter från denna tuviga och steniga del är knutnarv *Sagina nodosa*, backsippa *Pulsatilla vulgaris*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, backtimjan *Thymus serpyllum*, småvänderot *Valeriana dioica*, kattfot *Antennaria dioica*, slåttergubbe *Arnica montana*, jordtistel *Cirsium acuale*, svinrot *Scorzonera humilis*, ängsmaskrosor *Taraxacum* sect. *Hamata*, vårstarr *Carex caryophyllea*, ängsstarr *C. hostiana*, lundstarr *C. montana*, ängshavre *Helictotrichon pratense*, luddhavre *H. pubescens*, darrgräs *Briza media*, knägräs *Danthonia decumbens* och stagg *Nardus stricta*. På tre ställen finns klasefibbla *Crepis praemorsa* som numera är en raritet i Skåne. Nära sydspetsen av Långakärr finns ett bestånd av sjöranunkel *Ranunculus lingua*. Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, göknycklar *O. morio* och ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata* förekommer sparsamt. I juni är rosenblomningen mycket rik, stenros *Rosa canina* dominerar, men vägledd av doften finner man lätt också äppelros *R. rubiginosa* öster om Långakärr.
Abullahagen ligger utanför industriområdet i sydöstra delen av Eslövs tätort, nära Procordias livsmedelsindustri (f.d. Felix). Hagen gränsar med sin ena långsida mot Lundavägen där det finns goda parkeringsmöjligheter i direkt anslutning till en av ingångarna till hagen.

2 . Brååns dalgång vid Kristineberg

Torbjörn Tyler

Längs många av den skånska slättens åar fanns förr betes- eller slåttermarker med inslag av såväl källkärr som torrängar på de ofta branta åbrinkarna. Flertalet sådana marker är i dag stadda i olika grad

av igenväxning men längs Bråån mellan Borlunda och Ellinge finns fortfarande flera trevliga betesfållor. Området är knappast avsett som strövområde men om man är utrustad med goda stövlar och beredd på att kliva över många taggtrådsstängsel samt visa hänsyn till såväl betesdjur som olika jordbruksaktiviteter kan en vandring här bjuda på fina botaniska upplevelser.

Man utgår lämpligen strax väster om Kristinebergs gård där det brukar vara lätt att från allén komma in i en betesfålla och en mycket brant sluttning med snårig och källpåverkad ädellövskog. I själva allén kan man dock först söka efter småborre *Agrimonia eupatoria*, brudbröd *Filipendula vulgaris* och, om man kommer på sensommaren, röd kärleksört *Hylotelephium telephium* ssp. *telephium*. I den skogsklädda branten mot ån växer bland annat gulsippa *Anemone ranunculoides*, buskviol *Viola hirta*, luktviol *V. odorata*, några exemplar gullviva *Primula veris*, nässelklocka *Campanula trachelium*, hässleklocka *Campanula latifolia*, ramslök *Allium ursinum*, backvial *Lathyrus sylvestris* och häckvicker *Vicia sepium*. Redan här kan man dessutom träffa på tuvor av blåtåg *Juncus inflexus* som vidare förekommer på åtskilliga ställen i dalen. Denna styva och blågröna tågart ratas av betesdjuren och gynnas därför av hårt bete men kräver för övrigt god tillgång på kalkhaltigt vatten och har därför en mycket begränsad utbredning.

Väl nere vid ån kan man följa denna på såväl södra som norra sidan. Ån är bitvis så grund att man med lätthet kan vada över den med stövlar och på några ställen finns även gamla broar. Men man får som sagt vara beredd på att klättra över åtskilliga stängsel och där det inte betats på länge kan det vara ganska snårigt. På torra lerbankar längs ån och på de bitvis branta strandbrinkarna växer här och där kalkkrävande torrängsväxter som rödkämpar *Plantago media*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, brudbröd, revfingerört *Potentilla reptans*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, blodnäva *Geranium sanguineum*, fliknäva *G. dissectum* och sammetsdaggkåpa *Alchemilla glaucescen*s. Närmast ån växer en provkarta på näringsgynnade strandarter, exempelvis blomvass *Butomus umbellatus*, skogssäv *Scirpus sylvaticus*, kabbleka *Caltha palustris*, bäckbräsma *Cardamine amara*, vattenmärke *Sium latifolium*, vattenskräppa *Rumex hydrolapathum*, korgvide *Salix viminalis*, rosendunört *Epilobium hirsutum*, vattenfräne *Rorippa amphibia*, nickskära *Bidens cernua* och kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum*. Åtskilliga av dessa arter kräver någon form av hävd eller slitage på stränderna och man kan längs ån tydligt se hur vegetationen växlar mellan fållor med olika betestryck och historia. Längs ån växer även rikligt av en form av vresros med små fyllda blommor som möjligen tillhör trädgårdshybriden dockvresros *Rosa* x*rugotida*. Denna är säkert en gång planterad men ser ut att ha vuxit här länge.

Torrängsbackarna är bäst utvecklade norr om ån men annars är betesmarkerna söder om ån de största och finaste. Här finns även ett flertal källkärr, delvis utvecklade som typiska hängkärr i sluttningarna, med rikligt med blåtåg tillsammans med arter som gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, kärrbräsma *Cardamine pratensis* ssp. *dentata*, gulvial *Lathyrus pratensis*, småväneror *Valeriana dioica*, kärrfibbla *Crepis paludosa*, kärrsälting *Triglochin palustre*, tagelstarr *Carex appropinquata*, tuvstarr *C. caespitosa*, plattstarr *C. disticha*, näbbstarr *C. lepidocarpa*, darrgräs *Briza media* och ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*. Om man kommer på våren och har vägarna åt det hållet kan man på vägen hem dels titta in på gårdsplanerna vid Kristineberg där det brukar finnas rikligt med råttsvans *Myosurus*

minimus, dels stanna vid den sedan länge övergivna och igenvuxna prästgårdsparken öster om Borlunda kyrka. Härifrån uppgavs den gamla trädgårdsväxten fläckig munkhätta *Arum maculatum* som förvildad redan 1838 och den växer ännu i ett par bestånd i parkens sydöstra hörn. Andra förvildade vårblommor i parken, möjligen mest av senare datum, är vintergäck *Eranthis hyemalis*, stor vårstjärna *Chinodoxa luciliae*, italiensk blåstjärna *Hyacinthoides italica*, snödroppe *Galanthus nivalis* och morgonstjärna *Ornithogalum angustifolium*.

Kristinebergs gård ligger direkt väster om avtaget mot Skarhult på väg 113 mellan Eslöv och Gårdstånga trafikplats (väg E66). Borlunda kyrka ligger knappt en kilometer söderut längs samma väg. Det intressanta området begränsas i väster av Ellinge golfbana och når i sydväst nästan fram till Borlunda by.

3. Bosarps jär

Kjell-Arne Olsson

Vid Bosarp ringlar sig en lång grön orm över den flacka, uppodlade slätten. Det är Bosarps jär, en flera kilometer lång och upp till 20 meter hög rullstensås, som bildades under isavsmältningen för drygt 10 000 år sedan. Större delen av åsen är klädd med lövblandskog där ek *Quercus robur*, bok *Fagus sylvatica*, lind *Tilia cordata*, alm *Ulmus glabra*, lönn *Acer platanoides*, sötkörsbär *Prunus avium* och avenbok *Carpinus betulus* är de dominerande trädslagen. Det höga inslaget av kalkhaltig lera i gruset har gett upphov till en rik och omväxlande lundflora. Här kan du på våren njuta av gullviva *Primula veris*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, blåsippa *Hepatica nobilis*, majsmörblommor *Ranunculus auricomus* agg., smånunneört *Corydalis intermedia*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, lundviol *Viola reichenbachiana*, lungört *Pulmonaria obscura*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon* och vårlök *Gagea lutea*. Lite senare på växtsäsongen tillkommer arter som rödblära *Silene dioica*, buskstjärnblomma *Stellaria holostea*, sydlundarv *S. nemorum* ssp. *montana*, häckvicker *Vicia sepium*, hässleklocka *Campanula latifolia*, nässelklocka *C. trachelium*, storrams *Polygonatum multiflorum* och kransrams *P. verticillatum*. De gräs som dominerar i skogsmarken är lundgröe *Poa nemoralis*, lundslok *Melica uniflora* och långsvingel *Festuca gigantea*.

Delar av Bosaps jär är betad hagmark. Här är krontäckningen hög och grässvålen dåligt utvecklad. Dock utgör de grova bokarna och ekarna ett vackert blickfång och skänker platsen en prägel av ro och lantlig idyll.

Bosarp ligger 4 kilometer norr om Eslövs tätort. Bosarps jär sträcker sig utmed vägen mellan Bosarp och Stehag. Vid avtagsvägen mot Haga finns en liten parkeringsplats i anslutning till naturreservatet.

4. Rönne å vid Stockamöllan

Tord Holmstedt

Miljön kring Rönne å inne i Stockamöllans samhälle präglas av två kvarndammar med flera numera nedlagda kvarnar och sågar. Den sista kvarnen stängdes kring mitten av 1990-talet. I den södra kvarndammens igenväxande del finns ett ganska rikt bestånd av gullstånds *Senecio paludosus*.

Norr om Stockamöllan rinner Rönneå fram i en ganska bred dal med skogklädda sluttningar. I öster är

dalsidan brant och berggrundens lerskiffrar går i dagen på flera ställen. Skogen på dalsidorna består till största delen av lövskogar av växlande ålder och täthet. På den flacka dalbottnen finns fuktiga beteshagar och våtmarker. En lämplig utgångspunkt för en utflykt i Stockamöllans närmaste omgivningar är det så kallade torget vid väg 13 mitt i samhället. En god översikt över den rika lundvegetationen på dalgångens östra sida får man genom att följa en mindre bilväg från torget norrut över bron över Rönne å. Passa på att beundra ett av Skånes bredaste vattenfall. Vid bron kan man göra en avstickare till skogsridån på västra sidan av ån och finna ganska rikligt med underviol *Viola mirabilis*. Vårfloran, som enkelt kan studeras från bilvägen, är rik med de vanliga inslagen av vitsippa *Anemone nemorosa*, gulsippa *A. ranunculoides* och blåsippa *Hepatica nobilis*, de senare ganska fåtaliga. Ramslök *Allium ursinum* finns i anslutning till bäckraviner och skogsviol *Viola riviniana*, lundviol *V. reichenbachiana* och lungört *Pulmonaria obscura* är vanliga i området.

Vägen från torget leder genom skogen snett uppför dalsluttningen och passerar efter ungefär 500 meter Stenbocksmonumentet som rests till minne av Magnus Stenbocks och hans armés övergång av Rönne å på väg till slaget vid Helsingborg 1710. Från Stenbocksstenen har man fin utsikt över dalen med den slingrande ån. Efter ytterligare ett par hundra meter leder en mindre stig ner mot ån och en gångbro över denna. Längs denna stig kan man bland annat finna vätteros *Lathraea squamaria*, sårläka *Sanicula europaea*, tandrot *Cardamine bulbifera*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* och hålnunneört *Corydalis cava* och längre fram på sommaren aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium* och luden johannesört *Hypericum hirsutum*. Stigen fortsätter längs Rönne å och går via en hålväg tillbaka upp till bilvägen. Med lite tur kan man finna nästrot *Neottia nidus-avis* vid övre delen av hålvägen. I skogen cirka 150 meter nordväst om Stenbocksstenen finns rikligt med ormbär *Paris quadrifolia*, kransrams *Polygonatum verticillatum*, tvåblad *Listera ovata*, skogsnycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii* och grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*. Granplanteringar på dalsidorna och det att bete har upphört på dalbottnen utgör de vanliga hoten mot det omväxlande och vackra landskapet.

I Stockamöllan finns en förening, Möllerike Miljöförening, som mycket aktivt arbetar för natur- och kulturmiljöernas bevarande, bland annat slår man vassen i kvarndammen som hyser gullstånds. Ett besök i Stockamöllan kan lämpligen kombineras med ett besök i närbelägna Billinge där som bekant den legendariske skånebotanisten och klockaren Nils Lilja verkade. Hans gravsten finns på Billinge kyrkogård och delar av den gamla klockaregården är bevarad.

Stockamöllan ligger vid väg 13 drygt en mil väster om Höör.

5. Rönne å vid Dalen

Tord Holmstedt

Nordost om Billinge flyter Rönne å fram genom en dal med branta skogklädda sidor. Dalen är mellan 30 och 40 meter djup. Dalens botten är ett par hundra meter bred och mycket plan. Den upptas på flera ställen av vidsträckta betesmarker. Fallhöjden i dalen är liten och Rönne å får därför ett slingrande lopp.

I den västra branten finns en rik och omväxlande lundvegetation, speciellt intressant är den i den branta sluttningen nedanför gården Dalen, 3,5 kilometer nordost om Billinge. Tidigt på våren finner man här

de flesta av de klassiska vårblommorna, t.ex. vitsippa *Anemone nemorosa*, blåsippa *Hepatica nobilis*, vårlök *Gagea lutea*, lundvårlök *G. spathacea*, tandrot *Cardamine bulbifera*, smånunneört *Corydalis intermedia*, hålnunneört *C. cava*, vätteros *Lathraea squamaria* och fram emot försommaren blommar liljekonvalj *Convallaria majalis*, storrams *Polygonatum multiflorum*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* och tvåblad *Listera ovata*. I och runt de brantaste partierna nedanför gården finns en rik förekomst av lundbräsma *Cardamine impatiens*. Här kan man också finna glansnäva *Geranium lucidum*, bergslok *Melica nutans* och vispstarr *Carex digitata*. Under högsommaren utgör de vanliga arterna av ormbunkar ett markant inslag i floran. I branten nedanför Dalen finns rester av anlagda stigar, vilket antagligen tyder på att området varit en omtyckt plats för promenader.

Längs vägen från Billinge till Dalen finns en lokal för den rödlistade växten revig blodrot *Potentilla anglica*. Blodroten växer i västra vägkanten cirka 2,5 kilometer från Billinge. Vid ett besök i trakten kan man lämpligen passa på att studera några av de minnen som finns i Billinge kring den legendariske klockaren och botanisten Nils Lilja. I hembygdsmuseet finns ett rum ägnat åt Lilja och hans grav finns på kyrkogården.

Man når enkelt västra sidan av Rönne ås dal och gården Dalen via en mindre men god väg som utgår i nordostlig riktning från Billinge. Vägen finner man omedelbart norr om vägkorset vid hembygdsmuseet Gammelgården i Billinge. Längs vägen till gården Dalen finns goda möjligheter att parkera i anslutning till skogsvägar. Man bör ta sig ner i branterna från bilvägen antingen 200 m sydväst om vägen in till gården eller cirka 200 m nordost om denna väg.

6. Hjularöds ängsskogar

Torbjörn Tyler

Hjularöds slott är en 1800-talsskapelse i medeltidsstil mest erinrande om sagornas riddarborgar. Omgivningarna består till stor del av rika ängslövskogar och genomkorsas av otaliga skogsbilvägar och skogsmaskinspår. Skogarna är i högsta grad rationellt skötta, vilket väl oomtvistligt något förminskat deras estetiska värde, men knappast inverkat menligt på deras rikedom av kärlväxter. Många ängsskogsväxter förefaller gynnade av rationellt skogsbruk, dels genom att ovarsam framförsel av skogsmaskiner skapar fukthålor och för upp oförsurad jord till ytan, dels genom att många arter utvecklas bättre i gläntor än under slutna krontak.

Skogsområdet öster om slottet består mest av bokskog och en längre promenad i detta område kan inbringa nästan alla skånska ängslövskogsarter. Av arter som förekommer rikligt och spritt i området kan nämnas lundviol *Viola reichenbachiana*, stor häxört *Circaea lutetiana*, myskmadra *Galium odoratum*, lundkardborre *Arctium nemorosum*, kransrams *Polygonatum verticillatum*, skogsstarr *Carex sylvatica*, lundskafting *Brachypodium sylvaticum*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon* och om våren lundvårlök *Gagea spathacea*, gulsippa *Anemone ranunculoides* och Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*. Vitskråp *Petasites albus* och mellanhäxört *Circaea* ×*intermedia* förekommer i kärrdrag under askar på ett flertal ställen och strävlosta *Bromopsis benekenii* växer i torr bokskog längs vägen nordöst om slottet. Exklusivare arter som det främst lönar sig att söka efter i gamla diken och skogsmaskinspår är

exempelvis skogsskräppa *Rumex sanguineus*, slokstarr *Carex pseudocyperus*, skogslysing *Lysimachia nemorum*, springkorn *Impatiens noli-tangere*, skogsveronika *Veronica montana*, rosenpilört *Persicaria minor* och slankstarr *Carex flacca*.

Vägen nordöstut från slottet, mot Östraby och Västerstad, har på sin södra sida en smal remsa ängsbokskog. Söder om denna vidtar gammal åkermark som ännu längre söderut ånyo avlöses av stora bokskogsområden. I kanten av nämnda åker löper ett djupt dike. I och längs detta finns ett bestånd av kärrnäva *Geranium palustre*. Andra arter att söka längs detta dike är hampflockel *Eupatorium cannabinum*, brunstarr *Carex acutiformis*, grendunört *Epilobium roseum* och vattenmärke *Sium latifolium*. Vid en skogbilväg i skogen norr om vägen mot Östraby finns ett bestånd med raspbjörnbär *Rubus radula*. Denna norra skog gränsar i norr mot en delvis poppelplanterad, delvis spontant igenvuxen kärräng i viken det bland annat växer krissla *Inula salicina* och strandgyllen *Barbarea stricta*. Genom kärrängen löper ett djupt och brett dike och på bägge sidor av detta finns ruggar med gullstånds *Senecio paludosus*. Detta är den enda aktuella förekomsten av denna vackra och exklusiva art inom Kävlingeåns vattensystem, men lokalen är knappast att betrakta som lättillgänglig då den omges av snåriga igenväxningsmarker och energiskogsodlingar.

Lättare är det i så fall att vandra västerut från slottet på skogsvägar eller landsvägen för att komma ut på vägen mot Löberöd. Vid denna väg kan man förutom mer av ovannämnda skogsväxter finna långstarr *Carex divulsa*, röd kärleksört *Hylotelephium telephium* ssp. *telephium* samt mittemot ett hus ett litet snår av plommonros *Rosa villosa* ssp. *villosa*. Denna släkting till hartsros anses ursprungligen vara odlad och förvildad men de fåtaliga moderna förekomsterna är inte på ställen där den kan förmodas vara planterad. Åkrarna som omger skogarna kring Hjularöd har av och till legat i träda. Härvid har en del ovanligare åkerogräs uppenbarat sig, exempelvis åkermadd *Sherardia arvensis*, luddvicker *Vicia villosa* ssp. *villosa*, fiskmålla *Chenopodium polyspermum* och flikplister *Lamium hybridum*. Det kan således löna sig att även ta en titt i åkerkanterna! Allt det här nämnda kan du knappast stöta på under en och samma utflykt, men då skogarna med skånska mått mätt är ganska stora och antalet promenadvänliga skogsvägar och stigar är stort är detta ett område lämpat för regelbundet återkommande utflykter.

Hjularöds slott ligger på vägen mellan Harlösa och Östraby/Västerstad. Parkera kan man göra vid många av skogsvägarna.

7. Borstbäcken

Ulf Ryde

Borstbäcken är en bäck som rinner från Linderödsåsens sydvästsida ned till Vombsjön. De sista fyra kilometerna rinner den genom artrika och varierade lövskogar och gräver ställvis djupa raviner i lerskiffern. Klenoden i dessa skogar är utan tvekan skogslysing *Lysimachia nemorum* som är en späd men gracil skogsväxt med vackra gula blommor. Den förekommer på drygt femton ställen i området, både invid Borstbäcken (en säker lokal är nedanför bron där den gamla banvallen korsar Borstbäcken)

och den lilla bäck som flyter några hundra meter österut, men även på andra ställen inne i skogen och ända ut på betesmarkerna. Gemensamt för alla lokaler är att de är rejält fuktiga och i skugga. Dess släkting penningblad *L. nummularia*, som har något större gula blommor och marktäckande blad och är en vanlig växt i våra trädgårdar, förekommer helt naturligt inne i skogarna och i betesmarkerna kring Borstbäcken. Om den är vild någonstans i vårt land, skulle det vara här.

En annan karaktärsart som förekommer betydligt rikligare än skogslysingen är lundviva *Primula elatior* - den hittar man överallt i skogen. Lundviva skiljer sig från gullviva *P. veris* genom sina större och ljusare blommor och genom att den växer i skogen. I Sverige förekommer den endast norr och öster om Vombsjön, men den är ganska vanlig i Danmark.

Man kan träffa på flertalet ädla lundväxter i området, som gulsippa *Anemone ranunculoides*, ramslök *Allium ursinum*, skogsbräsma *Cardamine flexuosa*, skogsveronika *Veronica montana*, tandrot *Cardamine bulbifera*, aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*, dvärgvårlök *Gagea minima*, lundvårlök *G. spathacea*, hålnunneört *Corydalis cava*, trolldruva *Actaea spicata*, skogsvicker *Vicia sylvatica*, långsvingel *Festuca gigantea*, strävlosta *Bromopsis benekenii,* hässlebrodd *Milium effusum* samt alla tre häxörterna: stor häxört *Circaea lutetiana*, mellanhäxört *C.* ×*intermedia* och dvärghäxört *C. alpina*. I skogen mellan Plantholmen och Svansjö tillkommer dessutom rikligt med luden johannesört *Hypericum hirsutum*, lundbräsma *Cardamine impatiens* och fläcklungört *Pulmonaria officinalis*. Fläcklungört bildar här en kontinuerlig övergång till den vanliga lungörten *P. obscura*, åtminstone vad gäller bladens fläckighet. Skogssvingel *Festuca altissima* är ett bredbladigt lundgräs som bildar täta tuvor med många strån och ganska små och intetsägande, borstlösa småax. Den förkommer på några ställen vid Borstbäcken, framför allt i ravinen 800 meter väster om Bellevue, där den bildar vidsträckta bestånd.

Området rymmer även några spännande betesmarker. Intressantast är den mellan skogen och vägen 500 meter söder om Älmhult. Det är en tuvad, ogödslad betesmark med växter såsom blodrot *Potentilla erecta,* revig blodrot *P. anglica*, revfibbla *Pilosella lactucella*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, nattviol *Platanthera bifolia* samt kärrmaskrosorna Gelerts maskros *Taraxacum gelertii* och Nordstedts maskros *T. nordstedtii*. Vid ett litet vattenhål växer dessutom rävstarr *Carex vulpina*. Betesmarken vid Svansjö är inte lika intressant, men den uppvisar en imponerande mängd daggkåpor: sammetsdaggkåpa *Alchemilla glaucescens*, betesdaggkåpa *A. monticola*, ängsdaggkåpa *A. subcrenata*, kustdaggkåpa *A. xanthochlora*, stjärndaggkåpa *A. acutiloba*, glansdaggkåpa *A. micans* och glatt daggkåpa *A. glabra*. Slutligen bör betesbacken i skogsbrynet 600 meter nordost om Skotthusa nämnas, där pipstäkra *Oenanthe fistulosa* växer i kanten av Borstbäcken. Tyvärr har området förlorat två klenoder: humlesuga *Stachys officinalis* och rosenlök *Allium carinatum* som båda växte vid Täpperöd fram till 1930- respektive 1970-talen.

Flera sentida inkomlingar har etablerat sig i området. Vårskärvfrö *Thlaspi perfoliatum* växer rikligt på den gamla banvallen som går genom skogen. Ryssgubbe *Bunias orientalis* förekommer i många vägkanter i området och även långt in i skogen. Höstgullris *Solidago gigantea* ssp. *serotina* kan man hitta helt naturaliserad inne i skogen. Mellangyllen *Barbarea intermedia* hittar man i stor mängd i

brynet av en granodling 400 meter norr om Bellevue och bägarnattskatta *Solanum physalifolium* var. *nitidibaccatum* trivs på många av åkrarna i området.
Borstbäckenskogarna ligger på Vombsjöns nordsida 4 km öster om Harlösa. Man kommer lättast dit på vägen mellan Flyinge och Öved och man parkerar lämpligen vid bron över Borstbäcken eller vid Svansjö.

Hässleholm

1. **Algustorps sjöområde**

Torbjörn Tyler

För den som gillar orörd ”nordsvensk” natur rekommenderas en promenad runt sjöarna Algustorpasjön, Rammsjön, Möllesjön och Hornsjön. En varm och stilla sommardag är här så gudomligt vackert att det är lätt att bara bli sittande på någon sten vid vattenbrynet. De fyra sjöarna är relativt orörda oligotrofa sjöar vars bitvis steniga och bitvis dyiga stränder kantas av pors *Myrica gale*, flaskstarr *Carex rostrata*, trådstarr *C. lasiocarpa*, vattenklöver *Menyanthes trifoliata* och missne *Calla palustris*. På steniga ställen kan man även finna löktåg *Juncus bulbosus*, strandranunkel *Ranunculus reptans* och fackelblomster *Lythrum salicaria* och där gungflyn vuxit ut i sjöarna växer underbart mjuk ängsull *Eriophorum angustifolium*, rödskimrande rundsileshår *Drosera rotundifolia* och skir dystarr *Carex limosa*. Bland annat längs Rammsjöns östra strand finns rikligt med det sällsynta vildriset *Leersia oryzoides*. Detta ganska grova, ljusgröna och mycket sträva gräs växer ytterst i vattenlinjen på stränder som annars är vegetationsfria. Arten blommar sällan ordentligt men från augusti och framåt brukar de översta bladslidorna svälla upp och med lite fingerfärdighet kan man veckla fram den karakteristiskt ris-lika vippan. Mellan de talrika öarna flyter vit näckros *Nymphaea alba* och gul näckros *Nuphar lutea* på det becksvarta vattnet och sitter man stilla så får man snart en nyfiket brummande trollslända kring öronen.

Mest besöker man nog sjöarna för deras förföriska skönhet och stillhet. Skogarna som omger sjöarna är relativt orörda och bitvis, främst på norra sidan av Hornsjön och västra sidan av Rammsjön, finns fläckar av verklig urskog. Här ståtar gamla knotiga granar *Picea abies* och tallar *Pinus sylvestris* tillsammans med senvuxna bergekar *Quercus petraea* och på en udde på Rammsjöns västra sida växer sällsynta urskogsarter som ryl *Chimaphila umbellata* och grönpyrola *Pyrola chlorantha*. Flera arter hackspettar är vanliga, vadare och gäss häckar längs stränderna och ute på en ö i sjöarna häckar den majestätiska fiskgjusen.

Algustorps sjöområde är beläget norr om Röke. I Röke, utmed vägen mellan Hässleholm och Örkelljunga, kör du norrut mot Vittsjö och efter omkring 5 kilometer är du framme vid området. På Rammsjöns östra sida, mellan Möllesjön och Hornsjön samt fram till uddarna på Rammsjöns västsida finns ordentliga promenadstigar och över de smala sunden mellan sjöarna finns träbroar. Vill man däremot gå runt sjöarna helt så får man räkna med att bana sin egen väg, men terrängen är ingenstans särskilt svårforcerad. Enligt anslag vid sjöarna skall det även finnas möjlighet att hyra båt för bland annat fisketurer.

2. **Store mosse**

Carl-Axel Andersson

På Store mosse, som omfattar nästan femhundra hektar, har torvbrytning bedrivits från sekelskiftet fram till 1969. Efter att torvbrytningen upphört har en stor del av mossen växt igen. I de blötaste partierna har den vuxit igen av vass *Phragmites australis* och i torrare områden av främst björk. Det största framtida hotet torde vara ytterligare igenväxning. Store mosse är rastlokal för bl.a. änder, gäss, vadare och särskilt tranor. Området är värt ett besök större delen av året, men för den botaniskt intresserade är sensommaren bäst.

Här föreslår jag en vandring på ca 3 km. Från fabriksområdet kan man se två trädbevuxna öar åt sydost. Ta sikte på dessa. På själva mosseplanet är vegetationen till en början relativt sparsam. Håll i stället utkik i dikena som genomkorsar mossen med tjugo meters mellanrum. I dikeskanten kan man här och var finna små bestånd av lopplummer *Huperzia selago*. Bland starrarna märks flaskstarr *Carex rostrata*, slokstarr *C. pseudocyperus* och vippstarr *C. paniculata*. Där mosseplanet blir fuktigare finns stora bestånd av ärtstarr *C. viridula*. Här hittar man också kärrsälting *Triglochin palustre*, ängsull *Eriophorum angustifolium*, strandklo *Lycopus europaeus*, krypvide *Salix repens* och klockljung *Erica tetralix*. Närmare öarna är dikena helt igenvuxna av flytbladsväxter som andmat *Lemna minor*, korsandmat *L. trisulca*, gäddnate *Potamogeton natans*, rostnate *P. alpinus* och dyblad *Hydrocharis morsus-ranae*. Mellan öarna finns praktfulla bestånd av revlummer *Lycopodium annotinum*. Söder om den norra ön utbreder sig ett permanent vatten. Här kan man i dikena leta efter den klargula vattenväxten sydbläddra *Utricularia australis* och den något blekare dvärgbläddra *U. minor*.

Fortsätt till den andra ön. Några hundra meter sydost om ön finns rika bestånd av rundsileshår *Drosera rotundifolia* och småsileshår *D. intermedia*. Här kan man också finna strandlummer *Lycopodiella inundata* direkt på den blöta torven. Denna konkurrenssvaga art växer på fuktig sand eller torv där den sitter hårt fästad mot underlaget. Den vissnar varje år, men följande vår skjuter den nya skott från de vissna delarna. Spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, vitag *Rhynchospora alba* och ryltåg *Juncus articulatus* växer också här. Längre söderut finns stora bestånd av vattenaloe *Stratiotes aloides* och trubbnate *Potamogeton obtusifolius* i dikena. Vattenaloe växer oftast i grunda näringsrika vatten. Rosetten, med sina styva vasst sågade blad, flyter upp till ytan vid blomningen. Växten är tvåkönad men i Sverige finns nästan enbart honplantor. Den förökar sig med utlöpare från bladvecken.

På själva mosseplanet kan man leta efter knutnarv *Sagina nodosa*, grå ögontröst *Euphrasia nemorosa*, norsk fingerört *Potentilla norvegica*, fackelblomster *Lythrum salicaria* och hampflockel *Eupatorium cannabium*. Här finns också enstaka tuvor av brunag *Rhynchospora fusca*. Om man inte vill återvända samma väg, kan man fortsätta söderut till skogsbrynet. Gå sedan österut tills du passerat vattnet på vänster hand. Sväng sedan mot norr och följ något av dikena mot utgångsläget.

Vik av från väg 23 vid Sösdala mot Häglinge. Efter 3 km sväng vänster vid skylten Kronmull. Parkera vid östra infarten till fabriksområdet. Följ den asfalterade infarten och efter några hundra meter kan du blicka ut över mossen.

3. **Vätteryds hed**

Signe Karlsson

Från riksväg 23 ser man mellan Sösdala och Tjörnarp ett stort järnåldersgravfält. Hela fältet har en gång varit täckt av stensättningar i form av skepp, rundlar och fyrkanter, men de flesta har raserats. Kvar finns 375 stenar som bildar 75 skeppssättningar och två fyrkanter. Fältet togs i bruk som gravplats för traktens gårdar och byar för ca 1 600 år sedan och användes i ungefär 600 år. Under den ljungklädda, fårbetade marken vilar resterna av tusentals människor.

Varför inte en stunds meditation på sandkullen som ansluter till gravfältet i norr? Härifrån har man en fin överblick över stensättningarna och det ljungbevuxna fältet, där det bland annat växer vårbrodd *Anthoxanthum odoratum*, rödven *Agrostis capillaris*, liten blåklocka *Campanula rotundifolia*, stenmåra *Galium saxatile* och blodrot *Potentilla erecta*. Utmed en sandig vägren kan man på eftersommaren se bergven *Agrostis vinealis*.

Dvärgserradella *Ornithopus perpusillus* är en liten, nedliggande ärtväxt med mångpariga blad och ljust rödvita blommor i flockar. Frukterna är speciella, ledade och lite böjda, och själva spetsen är klolik. En samling frukter påminner om en fågelfot, och *fågelfot* är just vad släktnamnet *Ornithopus* betyder (*perpusillus* betyder *mycket liten*). Dvärgserradellan växer på sandig gräsmark och kan vara svår att få syn på. Den är gammal i den skånska floran, men har också kommit in med gräsfrö i sen tid. På Vätteryd upptäcktes den nyligen vid diket till väg 23 men gick inte att återfinna år 2002.

Vätteryds hed ligger i Norra Mellby socken väster om riksväg 23 mellan avfarterna till Tjörnarp respektive Sösdala. Området är skyltat som sevärdhet.

4. *Hovdala*

Pål Axel Olsson

Hovdala slott ligger vid Finjasjön söder om Hässleholm. Slottets äldsta byggnader är från 1500-talet och Hovdala hade en betydelsefull roll vid de svensk-danska krigen under 1600-talet. Hovdalafältet har dock en betydligt äldre historia och man har funnit bosättningar från stenåldern. Slottet är öppet för allmänheten och guidade visningar såväl som servering erbjuds under sommaren. Vid slottet och på gamla torpområden runt slottet finns flera intressanta kvarstående kulturväxter, medan övningsfältet utgör en lämplig miljö för bland annat ovanliga åkerogräs.

Slottsparken som länge varit mycket vildvuxen har de senaste åren restaurerats och man har till och med anlagt en liten inhägnad trädgårdstäppa där man kan bekanta sig med ett stort antal ålderdomliga köks- och medicinalväxter i tidstrogen miljö. Strax intill ligger det gamla orangeriet som även det är nyrenoverat. Där kan man bilda sig en uppfattning om hur 1700-talets besuttna en gång odlade sina apelsiner och vindruvor.

En vandring runt slottet kan börjas vid porttornet. Vid porttornsbyggnadens södra gavel växer hjärtstilla *Leonurus cardiaca* och rödmalva *Malva sylvestris* och härifrån kan man gå vidare längs med muren ner mot Hovdalaån. På gråvidebuskarna här växer svampen trollhand *Hypocreopsis lichenoides*. Man kan

sedan vandra norrut längs ån och ner i den numera torra vallgraven. Vallgravens mur mot slottsgården utgör ytterligare en växtplats för hjärtstilla som är en gammal medicinalväxt mot hjärtbesvär som odlades i klosterträdgårdar under medeltiden och spred sig till gårdar. Utbredningen har gått tillbaka under 1900-talet i hela Europa. Dess ursprungsområde finns i de tempererade delarna av Asien.

I odlingarna i slottsträdgården är fiskmålla *Chenopodium polyspermum* och knipparv *Cerastium glomeratum* ogräs och i diken och kanter dominerar uppländsk vallört *Symphytum uplandicum*. Denna frodiga ört är på vissa platser även dominerande ute på övningsfältet. Vid orangeriet står en stor buske av den sydeuropeiska arten pimpernöt *Staphylea pinnata*. Bakom orangeriet breder ett stort bestånd av stor ormrot *Bistorta officinalis* ut sig mellan de högstammiga träden. Här finner man även en lundflora med lundarv *Stellaria nemorum*, långsvingel *Festuca gigantea*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon* och murgröna *Hedera helix*. Stor ormrot är en medicinalväxt med en tjock ormlikt vriden jordstam som ibland är förvildad i södra Sverige. Den innehåller stora mängder garvämnen och användes förr för desinfektion.

Från parkens nordöstra hörn kan man börja en vandring ut på övningsfältet. Direkt utanför muren korsas flera markvägar och redan här kan man finna åkerfibbla *Hypochoeris glabra* och fingerhirs *Digitaria ischaemum*; två arter med stor spridning på fältet. Följer man markvägen ca 200 m norrut finns ofta rikligt med åkerfibbla i vägkanterna. Ytterligare en bra lokal för både åkerfibbla och fingerhirs ligger 300 meter nordväst om slottet i en fyrvägskorsning av markvägar på fältet. Åkerfibbla varierar mycket i antal från år till år. Dess typiska växtplatser på fältet är i vägkanter och körspår, men om betingelserna är de rätta kan den blomma i tusentals exemplar på de små åkertegarna.

I högörtsfälten norr om slottet, som bara störts av militärens aktiviteter, trivs rödklint *Centaurea jacea* och stor käringtand *Lotus pedunculatus* samt i fuktiga körspår rödlånke *Lythrum portula*. Stor käringtand är vanlig på fältet, speciellt i fuktiga vägkanter. Arten växer naturligt i de fuktiga lövängarna vid Tormestorpsån där den rinner öster om Hovdalafältet.

Äspethöjden är en stor kal kulle som avskiljer slottsområdet från Tormestorpsåns dalgång. Höjden är gräsklädd med enstaka träd och en liten dunge mitt uppe på högplatån, ca 1000 meter ostsydost om slottet. Runt denna dunge finns flera fuktiga hålor där hönshirs *Echinochloa crus-galli* växer. Detta gräs verkar här vara gynnat av att stå under vatten vissa perioder. I militärens körspår runt dungen gynnas dvärgjohannesört *Hypericum humifusum*, åkerfibbla och rödlånke. Till dungen når man genom att ta till vänster strax innanför fältets nordöstra infart och köra upp på den grusväg som går över Äspethöjden. Efter ca 1200 meter når man den plats där en stig leder ut till dungen. Kanten av huvudvägen domineras här helt av vittåtel *Aira caryophyllea*. Vid denna plats går även en mindre brukad väg, parallellt med den grusväg man kommer på och bara några meter öster om denna. På denna lilla väg finns gynnsamma år rikligt med dvärgjohannesört och åkerfibbla. Även dvärgserradella *Ornithopus perpusillus*, småfruktig jungfrukam *Aphanes australis* och fingerhirs förekommer i den glesa vegetationen på denna lilla vägbit.

Längs Hovdalaån norrut från slottet ligger ett mindre vattenkraftverk och ovanför detta vidtar en smal ravin där ån forsar fram över stora block och klippor. Ravinens sidor är klädda med gammal hedbokskog

med många döda och döende träd. Hög luftfuktighet i en smal ravin med en kraftig fors och gammal skog borgar för en ytterst artrik kryptogamflora. Flera rödlistade mossor förekommer här. Exempelvis kan man på klippor nere vid forsen finna stor bandmossa *Metzgeria conjugata*. Även på stenar i själva forsen växer många mossarter. Högst upp i ravinen finns ett imponerande kraftverksdämme som med ålderns rätt läcker rätt ordentligt varför man kan passa på att duscha samtidigt som man studerar floran av kalkkrävande kryptogamer på cementkonstruktionerna. I bäckravinen förekommer även skogsvinbär *Ribes spicatum* ssp. *spicatum* och lundelm *Elymus caninus* och nere vid kraftverket finns ett stort bestånd av strutbräken *Matteuccia struthiopteris* tillsammans med andra krävande lundväxter. För att komma till ravinen följer man den väg norrut som mynnar strax väster om bron norr om slottet (förutsatt att vägen inte är avstängd för militär verksamhet). Vägen västerut från slottet löper för övrigt genom byn Lörup som helt utplånades när militären övertog området på 1940-talet. Än i dag finns dock många gamla trädgårdsväxter på de gamla bytomterna. Akleja *Aquilegia vulgaris*, blomsterlupin *Lupinus polyphyllus*, vintergröna *Vinca minor*, snöbär *Symphoricarpos albus* var. *laevigatus*, torpspirea *Spiraea* ×*rosalba*, plymspirea *Aruncus dioicus* och hässleklocka *Campanula latifolia* hör till överlevarna.

Hovdala slott ligger 5 kilometer söder om Hässleholm och vägen dit är väl skyltad utmed vägen från Hässleholm mot Malmö.

5. Finjasjön vid Finja Kyrka

Lars Åkerman

Vid Finja båthamn och dess fågeltorn kan man studera många av de växter som förekommer i och vid en näringsrik sjö. I den fuktiga gräsmarken norr om fågeltornet trivs syltåg *Juncus tenuis* och grå ögontröst *Euphrasia nemorosa*. Jolster *Salix pentandra* får honhängen som mognar framåt hösten och då lyser vita. I båthamnens innersta kanal flyter stor andmat *Spirodela polyrhiza*, korsandmat *Lemna trisulca* och dyblad *Hydrocharis morsus-ranae*.

Längs Finjasjöns strand växer knappsäv *Eleocharis palustris*, igelknopp *Sparganium emersum*, fackelblomster *Lythrum salicaria*, kransmynta *Mentha* ×*verticillata*, svalting *Alisma plantago-aquatica*, vattenmärke *Sium latifolium* och bäckbräsma *Cardamine amara*. På lite större djup mellan fågeltornet och Fågelön växer höstlånke *Callitriche hermaphroditica*. Denna sällsynta lånke växer helt nedsänkt och är därför svår att upptäcka. Den hittas lättast vid lågvatten på sensommaren. Här kan man även hitta kransslinga *Myriophyllum verticillatum*, ålnate *Potamogeton perfoliatum*, gropnate *P. berchtoldii* och krusnate *P. crispus*.

I alsumpskogen 200 meter nordost och sydväst om båthamnen finns typiska sumpskogsarter som småvänderot *Valeriana dioica*, sumpförgätmigej *Myosotis laxa* ssp. *caespitosa*, kärrsilja *Peucedanum palustris* och skärmstarr *Carex remota*. Är man fågelintresserad kan man spana efter mindre hackspett som häckar i området.

I Hässleholm kör man västerut på Helsingborgsvägen (gamla väg 21) mot Finja. Efter 4 km, ta av mot Skyrup 9. Efter ca 2 km passeras Finja kyrka. 200 m efter kyrkan finns en skylt som visar till vänster

”Fågeltorn”. Denna lilla grusväg leder efter 200 m till Finja båtplats och fågeltornet. Kommer man istället från Helsingborg eller från Kristianstad på nya väg 21 kör man söderut mot Finja och Hässleholm. Efter ca 1 km tar man av mot Skyrup 9. Sedan samma väg som ovan.

6. ***Mölleröds kungsgård***

Lars Åkerman

Mölleröds kungsgård uppfördes 1837 och har fungerat som ryttmästarboställe men används nu av militären. Etthundra meter söder om gården ligger ruinen efter borgen som brändes ner av danska trupper 1678. Slottsruinen omges av vattengravar och Almaåns gamla åfåra. I området kring ruinen växer bäckbräsma *Cardamine amara*, vattenblink *Hottonia palustris*, svärdslilja *Iris pseudacorus*, springkorn *Impatiens noli-tangere* och desmeknopp *Adoxa moschatellina*. Lungrot *Chenopodium bonus-henricus* växer i ett skogsbryn 75 meter öster om Kungsgården och i vägkorsningen norr om ruinen. Desmeknopp *Adoxa moschatellina*, som blommar redan i april-maj, kan man hitta i det fuktiga gräset mellan kungsgården och ruinen. Titta närmare på den underligt konstruerade blomman!

I ädellövskogen norr och söder om kungsgården finns gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, sydlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *montana*, blåsippa *Hepatica nobilis*, skogsbingel *Mercurialis perennis* och benved *Euonymus europaeus*. Här finns också många grova lindar. På de grövsta ekarna växer många intressanta lavar, t.ex. knappnålslavar.

Längs Almaåns stränder trivs vasstarr *Carex acuta*, bäckmärke *Berula erecta*, vattenmärke *Sium latifolium*, aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium* och blomvass *Butomus umbellatus*. Ute på det militära övningsfältets norra del kan man hitta grå ögontröst *Euphrasia nemorosa*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, hönshirs *Echinochloa crus-galli*, stor käringtand *Lotus pedunculatus* och dvärgjohannesört *Hypericum humifusum*. Leta norr om grusvägen mellan Finja och Mölleröds kungsgård. Dvärgjohannesört är sällsynt men trivs på det militära övningsfältet där fordonen rört upp i grusmarken.

I Hässleholm kör man västerut på Helsingborgsvägen (gamla väg 21) mot Finja. Efter 4 km svänger man vänster vid skylten Skyrup 9. Efter 400 m har man kört under järnvägen och det ligger en lanthandel till höger. Sväng här till vänster och kör in på en grusväg som leder över övningsfältet. Efter ca 1,5 km kör man över Almaån och då ser man Mölleröds kungsgård med sina jätteekar. Parkera vid gårdens uthuslängor. Alternativ väg om man kommer på nya väg 21: Sväng av söderut mot Finja. Efter ca 1 km svänger man höger mot Skyrup 9. Sedan kör man enligt beskrivningen ovan.

7. **Myrarp**

Torbjörn Tyler

Efter en stressig vecka på jobbet längtar jag en vacker morgon i slutet av juli efter lite riktigt norrländsk vildmark. Området väster om Myrarp är då ett lämpligt exkursionsmål. Efter en dryg kilometers promenad längs en spikrak skogsväg fortsätter den gamla stigen ut över en mosse. Himlen lyser

mörkblå över tallarna längs myrkanten och mellan stammarna skymtar ett hav av vit bomull i form av ängsull *Eriophorum angustifolium*. Själva mossen är vid denna årstid ett enda stort underbart rosa fält av blommande klockljung *Erica tetralix*. Ett tranpar förkunnar högljutt sitt missnöje över min ankomst och följer mig sedan på hela min promenad runt mossen. De har goda möjligheter att hålla uppsikt över mig för denna mosse är helt trädlös. Detta är det naturliga för flertalet högmossar i västra Sverige men i Skåne är det mycket få som inte blivit utsatta för någon form av dikning eller torvbrytning och det krävs ofta bara ett litet dike någonstans för att mossen skall förvandlas till tallskog.

Antalet kärlväxtarter på högmossar är inte imponerande men här förekommer de alla tillsammans i massor. Förutom klockljung dominerar ljung *Calluna vulgaris*, rosling *Andromeda polifolia* och kråkbär *Empetrum nigrum* på torrare partier. På något blötare ytor dominerar tuvull *Eriophorum vaginatum* och tuvsäv *Trichophorum cespitosum* ssp. *cespitosum*. Tuvsäv bildar täta tuvor av gråblå styva strån och liknar därför mycket tuvullen men tuvsäven saknar stora ulltussar och har bara ett par små bruna fjäll till blommor i stråspetsarna. På de blötaste partierna där torven ligger bar lyser det rött av rundsileshår *Drosera rotundifolia* och småsileshår *D. intermedia* och lite senare på sommaren utvecklar vitagen *Rhynchospora alba* sina karakteristiskt blekgröna mattor. I tallskogsbrynen finns det även hjortron *Rubus chamaemorus*, odon *Vaccinium uliginosum* och några starrarter men sedan finns det inte så mycket mer i kärlväxtväg. Jag går och tittar efter storsileshår *Drosera anglica* som sågs här vid inventeringen på 1960-talet men den står inte att återfinna. Alla sileshårsarterna har blivit mycket sällsyntare sedan mitten av 1900-talet och storsileshår, som är ovanligast, finns nu bara på en handfull lokaler i Skåne.

När kärlväxterna ”tagit slut” kan man ju i stället börja titta på vitmossorna som finns överallt mellan tuvullstuvorna. Några arter är lätta att identifiera. Den mycket grova purpurröda är praktvitmossa *Sphagnum magellanicum*, den klenare röda som bildar täta tuvor är rubinvitmossa *S. rubellum* och det spretiga gulgröna trasslet som flyter i de vattenfyllda hålen är flytvitmossa *S. cuspidatum*, men här växer också åtskilliga gröna och brungula arter som är svårare att identifiera i fält. De får följa med hem i påsen tillsammans med några lingonskott som parasiteras av svampen lingonsvulst *Exobasidium vaccinii* vilken gör att bladen blir deformerade, vita och lackröda. Just denna art är ganska vanlig men det finns få insamlingar från Skåne och den har en lång rad släktingar som angriper olika ris- och ljungväxter och som få har intresserat sig för.

Från mossen gör jag några avstickare in i skogen. På södra och nordvästra sidan omges mossen av rullstensåsar med mycket mager ristallskog. En del träd är mycket grova och här syns inga spår alls efter skogsbruk. På några ställen finns dock små rösen efter odlingsförsök på 1800-talet och på några av de gamla lotterna står i dag mycket gamla och ihåliga aspar till glädje för många hackspettar. Några sällsyntare växter syns inte till men några tuvor piprör *Calamagrostis arundinacea* blir i alla fall en ny upptäckt. Detta vackra gräs har en nordöstlig utbredning både i Skåne och i övriga Sverige och befinner sig här i utkanten av sitt utbredningsområde. Annars är det mest bara den vackert gula ängskovallen *Melanpyrum pratense* som drar till sig blickarna där den som ensam blomma står bland kruståtel *Deschampsia flexuosa* och allt det torra och magra riset.

Till denna fridfullt oskånska och karga vildmark kommer du om du parkerar vid Myrarps by på vägen mellan Tyringe och N. Rörum (8 km från Tyringe, 10 km från N. Rörum) och därifrån promenerar skogsvägen som går västerut precis mitt emot infarten till gårdarna.

8. Dalleröd

Torbjörn Tyler

Medan Finjasjöns botten utgörs av kalkrika sedimentbergarter är de höglänta områdena söder om sjön helt uppbyggda av mycket näringsfattigt gnejsberg. Men som på många andra ställen i Skåne där kalk möter urberg så har inlandsisen smetat upp kalkrika jordlager en bit upp på urberget. Mellan Dalleröd och Skyrup är sluttningarna mot sjön därför bevuxna med mycket frodig och artrik ängslövskog. Skogen har i huvudsak fått sköta sig själv allt sedan försvarsmakten övertog marken på 1940-talet.

Flera bäckar rinner ned mot sjön och längs dessa är vegetationen extra frodig med ask *Fraxinus excelsior* som dominerande trädslag. Karakteristiska arter är gulsippa *Anemone ranunculoides*, lungört *Pulmonaria obscura*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, nässelklocka *Campanula trachelium*, humle *Humulus lupulus*, gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*, ormbär *Paris quadrifolia* och aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*. En klon av en sällsynt monstruös vitsippa *Anemone nemorosa* med fyllda blommor har också observerats i skogen närmast sjön. Längs bäckarna finns rikligt av det vilda skogsvinbäret *Ribes spicatum* ssp. *spicatum* och just där vägen genom skogen skär en av bäckarna finns ett stort bestånd strutbräken *Matteuccia struthiopteris*. Strutbräken, som är en av våra största ormbunkar, bildar meterhöga, regelbundna trattar av ljusgröna, sterila blad. De fertila (sporbildande) bladen som sitter i mitten av trattarna är blott decimeterlånga, bruna och torra. Arten är ganska vanlig som trädgårdsväxt och ofta påträffas strutbräken förvildad i vägdiken och trädgårdskanter men som vild är den ganska sällsynt och förekommer endast i översilad näringsrik skogsmark, främst vid källor och i raviner. Högre upp i sluttningen vidtar branta gnejsklippor bevuxna med moss- och lavklädda krattekar och längre österut har försvarsmakten röjt bort all skog så att den fantastiska utsikten över Finjasjön mot Hässleholm kommit fram. Här finns även åtskilliga gårdar som varit öde sedan 1940-talet men där ännu en del av den tidens trädgårdsväxter lever kvar.

Tag vägen från Hovdala mot Skyrup - Matteröd. I skogsbrynet omkring 1,5 km från Hovdala tar du av till höger på någon av militärvägarna som alla leder ned mot resterna av byn Dalleröd. Vid det enda kvarvarande huset i byn tar du av till vänster varvid du kommer rakt in i den fina skogen.

9. Kärrkomplex vid Tågeröd

Torbjörn Tyler

Öppna fattig- och medelrikkärr var förr ett karakteristiskt inslag i de skånska mellanbygdernas betade utmarker. I dag har de flesta kärren vuxit igen, naturligt eller efter dikning, och nästan alla kärrarter har blivit mycket ovanligare. Vid Tågeröd finns ännu en mosaik av öppna kärrmarker och sumpskog som erbjuder många spännande upptäckter. Området är mycket varierat och bitvis svårt att orientera sig i. Här finns fattig björksumpskog med blåtåtel *Molinia caerulea* och odon *Vaccinium uliginosum*, friska tallskogsöar med olika ris, revlummer *Lycopodium annotinum* och lopplummer *Huperzia selago* samt

videkärr med en mer krävande flora. I de öppna kärrpartierna förekommer myrlilja *Narthecium ossifragum*, klockljung *Erica tetralix*, vattenklöver *Menyanthes trifoliata*, sjöfräken *Equisetum fluviatile* och många starrarter. Har man tur kan man även finna sällsyntheter som granbräken *Dryopteris cristata* och den klorofyllösa orkidén korallrot *Corallorrhiza trifida*. På 1960-talet sågs här även den lilla orkidén spindelblomster *Listera cordata* och det är mycket möjligt att denna svårfunna art ännu frodas i någon mossmatta.

Kör vägen från Tyringe mot N. Rörum, efter ca 4 km tag av till höger mot V. Torup. Efter några hundra meter svänger vägen runt gården Tågeröd och bortom denna kan du parkera vid den bäck som utgör kärrområdets avflöde. Alternativt kan du ta dig in på en liten väg till vänster något hundratal meter längre fram.

10. Medelrikkärr vid Skälsböke

Torbjörn Tyler

Vid sockengränsen mellan Matteröd och V. Torup söder om Bokeberg finns ett litet öppet medelrikkärr med många arter som åtminstone numera är mycket ovanliga i Skånes mellanbygder. Till de mest krävande som återfinns här hör loppstarr *Carex pulicaris*, nålstarr *C. dioica*, tätört *Pinguicula vulgaris* och tagelsäv *Eleocharis quinqueflora* samt mossorna gyllenmossa *Tomentypnum nitens*, flikbålmossa *Riccardia multifida* och flera olika krokmossor *Drepanocladus* spp., men här finns även ovanligare fattigkärrsarter som myrlilja *Narthecium ossifragum*, klockljung *Erica tetralix*, rundsileshår *Drosera rotundifolia*, missne *Calla palustris*, korallrot *Corallorrhiza trifida*, dvärgbläddra *Utricularia minor* och dybläddra *U. intermedia*. De två sistnämnda växer tillsammans med bäcknate *Potamogeton polygonifolius* och tagelsäv *Eleocharis quinqueflora* på de öppna dyytorna i kärrets blötaste del. Tagelsäv har decimeterhöga trinda strån med ett litet ax i toppen. Den skiljer sig från andra arter i släktet genom att det nedersta axfjället är stort och helt omfattar strået och axbasen. Förutom de nämnda arterna finns här en ovanligt komplett uppsättning vanligare kärrarter och även mossfloran av olika vitmossor är ovanligt artrik. Tyvärr kommer denna lilla pärla snart att växa igen med björksly om inget görs. Sedan kärrets stora naturvärden uppmärksammats, har flera miljövårdare intresserat sig för lokalen och förhoppningsvis kommer en röjning av kärret att göras.

Från södra sidan av dammen sydväst om Tyringe station fortsätter du gamla vägen mot V. Torup. Efter ca 2 km går en väg in till vänster mot gården Bokeberg. Vägen går rakt över gårdsplanen men det går att fortsätta ytterligare några hundra meter. Där vägen övergår i skogsstig får du stanna och promenera 300 m rakt söderut ner i björksumpskogen som omger kärret.

11. Lilla sjö och Höjalen

Kjell-Arne Olsson

Lilla sjö väster om Vittsjö är en av många små näringsfattiga sjöar i norra Skåne. Omgiven av torra tallbackar och små strandkärr ligger den idylliskt och är väl värd en paus såväl för den som söker sig en stunds lugn och ro, som för den som vill njuta av traktens flora.

Längs en skjutbana löper en grusväg utmed sjöns östra kant. På vägen kan du söka efter dvärgväxter

som pysslingtåg *Juncus minutulus* och sylnarv *Sagina subulata*. Sylnarv är liksom den vanliga krypnarv *S. procumbens* flerårig men har femtaliga blommor och upprätta, glandelhåriga blomskaft. I Sverige är sylnarv en utpräglat västlig art, som i Skåne är ganska ovanlig men spridd i landskapets norra delar. Där vägen viker av från sjön följer du en stig längs stranden och kommer fram till en liten tallbevuxen udde i sjön. I strandkanten växer strandranunkel *Ranunculus reptans*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, småsileshår *Drosera intermedia*, myrlilja *Narthecium ossifragum*, ärtstarr *Carex viridula,* nålsäv *Eleocharis acicularis* och löktåg *Juncus bulbosus* i och utanför ett smalt bälte av pors *Myrica gale*. Mellan den starkt doftande porsens grenar höjer klockgentiana *Gentiana pneumonanthe* sina djupt blå bägare under sensommaren och den tidiga hösten. Denna underbart vackra växt har dessvärre blivit allt sällsyntare och anses i dag som sårbar i landet. I Skåne har vi funnit den på knappt 50 lokaler under vår inventering. Här vid Lilla sjö finns även ett rikt bestånd på sjöns nordvästra strand.

På den torra tallbacken bildar mjölon *Arctostaphylos uva-ursi* en tät, mörkgrön matta bland ljung *Calluna vulgaris*, lingon *Vaccinium vitis-idaea* och kråkbär *Empetrum nigrum*. Mjölon som är en vanlig växt norrut i Sverige har sin skånska utbredning inskränkt till de inre, norra delarna av landskapet. Från sjöns norra spets kan man följa en kanal till den närbelägna Höjalasjön. Här finns en gammal båtplats med kabbleka *Caltha palustris*, klockljung *Erica tetralix*, ängsvädd *Succisa pratensis* och en mängd av tätört *Pinguicula vulgaris* som med sina rosetter av klibbiga blad utgör försåtliga fällor för oförsiktiga små insekter.

Strax nordväst om Lilla sjö finns en betad torrbacke som kallas för Klockarekrogen. Under den inventeringsvecka vi hade i trakten 1996 fann vi på den branta, mot öster vända sluttningen rikligt med backvicker *Vicia cassubica*, några tiotal exemplar av låsbräken *Botrychium lunaria* samt fem exemplar av rariteten rutlåsbräken *B. matricariifolium* – bland många andra vanligare torrängsväxter. Rutlåsbräken, som är starkt hotad i Sverige, har sedan 1980-talet endast noterats från sju platser i Skåne. Om du vill ta reda på om denna, i sitt uppträdande lynniga växt, finns kvar eller behagar visa sig när du är här, får du ta dig till Höjalen och utgå därifrån. Kanalen mellan sjöarna är nämligen bred och opasserbar och saknar bro eller spång.

Till Lilla sjö hittar du om du kör västerut från Vittsjö mot Skånes Värsjö. Efter 3,7 kilometer går det, strax efter en gul tegelvilla, in en liten grusväg mot norr. Vid skjutbanan finns en parkeringsplats anordnad. Höjalen, tidigare vårdhem, numera vandrarhem, ligger omkring 500 meter väster om Lilla sjö.

12. Skeingesjön

Kjell-Arne Olsson

På en ö där Vieån och Helge å förenas och rinner ut i Skeingesjön finns resterna av den märkliga Skeingeborg. Borgen anlades på 1100-talet av ärkebiskopen i Lund och hade säkert ett stort strategiskt värde som gränsfästning och för att bevaka den tidens handelsvägar för järn och tjära. Borgens åttakantiga form är säregen och det tros att biskop Eskil inspirerades till denna arkitektur genom kontinentala förebilder. Det var inte på Skeingeborg som äventyraren, skojaren och poeten Lars

Wivallius fick försmäkta sina dagar, men det var här vid Skeingesjön och Björkeberga han under falskt namn och falsk börd – friherre Erik Gyllenstierna – på 1620-talet äktade den adliga jungfrun Gertrud Grip, dotter till en godsherre i trakten. Avslöjad dömdes han för detta tilltag till döden men lyckade fly från Kristianstad. När han väl kom till Stockholm greps han på nytt och dömdes till fängelse. Åren 1634–1641 satt han av sitt straff på Kajaneborg i Finland. Under fängelseåren skrev han sina mest betydande dikter, däribland *Klagovisa över denna torra och kalla vår*, som blev en första ansats till svensk naturlyrik.

Skeingesjön är inte bara kulturhistoria och vackra vyer, den är även ett botaniskt utflyktsmål av stort värde. Sjöns stränder doftar av pors *Myrica gale*. Det är här bland pors, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, kråkklöver *Comarum palustre* och flaskstarr *Carex rostrata* du ska leta efter sjötåtel *Deschampsia setacea*, ett rödlistat gräs som i Skåne bara finns på Skanörs Ljung och vid några sjöar här längst i nordost. På många ställen vid sjön kan man finna den stora rariteten flytsäv *Isolepis fluitans*. Vid Skeingesjön är den noterad i drygt 40 hektarrutor, men för övrigt tycks den i dag vara helt borta från landskapet. Exempelvis på stranden strax söder om Skeingeborg brukar den finnas rikligt tillsammans med strandpryl *Plantago uniflora*. De ljusgröna, krypande och lite tilltufsade skotten avslöjar den lätt även när den inte går i ax och blommar. Klotgräs *Pilularia globulifera*, krypfloka *Apium inundatum* och myrtåg *Juncus alpinoarticulatus* är ytterligare några exklusiva strandväxter som går att finna, även om de här är ovanligare än både sjötåtel och flytsäv. Krypfloka växer, tillsammans med bland annat flytsäv, vid ett bäckutlopp i den allra sydligaste delen av sjön, medan ett litet bestånd av klotgräs finns vid stranden 500 meter sydväst om Ferön. Ungefär 400 meter norr om klotgräset finns myrtåg som även har några populationer i viken i sjöns nordända. Myrtåg tycks ha gått mycket starkt tillbaka under senare delen av 1900-talet, troligen som en negativ följd av att sjöar och vattendrag blivit alltmer reglerade.

Det är inte bara stränderna som är värdefulla. Vid Skeingesjön och längs Helge å och Vieån strax intill finns avsevärda arealer ängsmader som än i dag blir slagna. Dessa mader har oftast en fattig vegetation; mest är det hundstarr *Carex nigra*, blåtåtel *Molinia caerulea* och trådtåg *Juncus filiformis* som växer här. Denna blandning ger säkert ett mycket magert och osmakligt hö, även om det måhända blivit kryddat av klockgentiana *Gentiana pneumonanthe,* som växer här och där på ängarna. Ängarna, där Hörlinge ängar norr om Vieån är de största, har under senare år restaurerats, något som även varit mycket positivt för ängarnas rika fågelliv.

För att komma till Skeingesjön kan du i Hästveda, utmed vägen mellan Hässleholm och Osby, ta av mot Lursjön för att strax efter järnvägen ta av mot Verum. Väl framme i Jägersborg kör du västerut mot Osby och ser snart en skylt som leder dig till en parkeringsplats för besökande till Skeingeborg. Vill du besöka sjöns norra delar eller ängarna vid Helge å och Vieån måste du leta dig upp till vägen mellan Osby och Verum. Från denna väg leder mindre vägar från Hörlinge och mot Hovgården dig ned mot sjön.

13. Lilla sjö

Tord Holm och Arne Frennesson

Lilla sjö är belägen strax sydväst om Hästveda samhälle. Den har en areal på 0,37 km^2. Stranden är mestadels sank och svårtillgänglig, om man inte väljer att följa den lättgångna och torra gångstigen (drygt 2 km) runt sjön. I söder finns helt otillgängliga träskområden med gungflyn, vass, kaveldun, jolster- och videdjungler. Längs i norr har villaägarna röjt upp och fyllt ut den sumpiga stranden och den utgör nu en prydnad för sjön. Runt sjön är det främst förvildade trädgårdsväxter som utgör de botaniska sevärdheterna.

Det är lämpligt att gå gångstigen runt sjön medsols och börja vid den östra sidan av sjön mitt för Hembygdsparken. Här intill sjön finns en större öppen plats, som skapats genom utfyllnad. En del av växterna där är sannolikt inkomna i samband med utfyllnaden eller genom att man kastat ut trädgårdsavfall. Flera kulturväxter går att leta upp, till exempel häckberberis *Berberis thunbergii*, pepparrot *Armoracia rusticana*, luddspirea *Spiraea tomentosa*, uppländsk vallört *Symphytum* ×*uplandicum*, fingerborgsblomma *Digitalis purpurea* och kanadensiskt gullris *Solidago canadensis*. Ytterligare ett 40-tal arter tillkommmer, bland annat löktrav *Alliaria petiolata*, sandkrassing *Teesdalia nucicaulis* och syltåg *Juncus tenuis*. Vid strandkanten trivs kabbleka *Caltha palustris*, fackelblomster *Lythrum salicaria*, sprängört *Cicuta virosa*, kärrsilja *Peucedanum palustre*, besksöta *Solanum dulcamara*, svärdslilja *Iris pseudacorus* och flaskstarr *Carex rostrata*.

Fortsätter man gångstigen förbi reningsverket kommer man strax till fördämningsvallen efter att ha passerat ett jättebestånd av örnbräken *Pteridium aquilinum*. Här finns bord och bänkar på anlagd gräsmatta. Vid stranden intill växer nickskära *Bidens cernua*. Intill fördämningsvallen förekommer rikligt med bredkaveldun *Typha latifolia* men även sparsamt med smalkaveldun *T. angustifolia* samt flaskstarr. I vattnet alldeles intill vallens södra sida växer dyblad *Hydrocharis morsus-ranae* med vita tretaliga blommor och blad som påminner om näckrosblad fast blott tre centimeter breda. Slutändan av vallen pryds av flera buskar av luddspirea och bredspirea *Spiraea latifolia*. Luddspirea är en sällan odlad prydnadsbuske som förekommer sällsynt naturaliserad på fuktig mark. Här vid Lilla sjös stränder växer den på åtta olika platser. Blommorna är vackert rosa och bladen är undertill brunt filthåriga. Luddspirea härstammar från Nordamerika liksom bredspirea som även den är en ovanlig prydnadsbuske. Bredspirea har en gles och bred blomställning med vita blommor.

Ovanligt stora tuvor av blåtåtel *Molinia caerulea* pryder stigkanten lite längre fram. Så småningom vrider stigen av mot norr. Vid denna del av gångstigen slingrar sig vildkaprifol *Lonicera periclymenum*. Utmed stigen löper ett mindre dike. Här växer bland annat röd lungört *Pulmonaria rubra*, rödfibbla *Pilosella aurantiaca* var. *aurantiaca* och randgräs *Phalaris arundinacea* 'Picta', en form av rörflen med vitrandiga blad. Röd lungört är en odlad prydnadsväxt som sällsynt ses förvildad. Den blommar redan i april-maj och skiljer sig från våra inhemska arter av lungört bland annat genom sina vackert ljust röda blommor. Man passerar sedan Lillsjöstugan (scoutstuga) samt Hästveda OK:s klubbstuga. Cirka 25 meter öster om den senare finns en låg kulle. Här växer strutbräken *Matteuccia struthiopteris*, jätterams *Polygonatum multiflorum* × *odoratum* och vintergröna *Vinca minor*.

Nordväst om sjön korsar stigen en bäck. Vid bäcken mellan stigen och sjön växer bland annat svalört *Ranunculus ficaria*, bäckbräsma *Cardamine amara* samt gullpudra *Chrysosplenium alternifolium* och i alskogen intill humleblomster *Geum rivale*, småvänderot *Valeriana dioica*, kärrfibbla *Crepis paludosa*, grönvit nattviol *Platanthera chlorantha* och skogssäv *Scirpus sylvaticus*.

Rakt norr om sjön går stigen utmed några vackra trädgårdar. Intill stigen går det att leta upp knipparv *Cerastium glomeratum*, luktviol *Viola odorata*, penningblad *Lysimachia nummularia*, skogsförgätmigej *Myosotis sylvatica*, revsuga *Ajuga reptans* (en rödaktig form), stinksyska *Stachys sylvatica*, fingerborgsblomma *Digitalis purpurea*, snöbär *Symphoricarpos albus* var. *laevigatus* och videaster *Aster* ×*salignus*. Efter sista villaträdgården tillstöter en smal nedfart från landsvägen. Intill denna nedfart växer parkstånds *Senecio sarracenicus* som är en odlad prydnadsväxt som ibland är förvildad på skräpmarker och vägrenar. Parkstånds blir normalt mycket högväxt, upp till 150 centimeter.

Stigen fortsätter utmed en sumpig alskog. Bland alarna utbreder sig ett mäktigt bestånd av bredspirea. Längs denna del av stigen kan man också finna sprängört *Cicuta virosa* och slokstarr *Carex pseudocyperus*. På stigen växer rikligt med syltåg.

Sjöns djup överstiger knappast två meter och tjocka lager av svart gyttja täcker bottnen. Vid hård vind grumlas sjön på grund av det ringa djupet och sedimenten sprids. Ett slakteri lät fram till mitten av 1900-talet allt flytbart avfall ta vägen rakt ut i en bäck, som utgör Lilla sjös största tillflöde. Naturligtvis var detta till glädje för kräftorna, som nedströms blev stora som humrar. Från Hästveda mejeri spolades mjölkrester och diskvatten från kannorna, vassla etc. rakt ut i bäcken. Det berättas att när traktens ungdomar på 30-talet roade sig med skridskoåkning om kvällarna hackade de med skridskospetsen hål i isen där gasbubblor hade samlats. Så tände man på och den brinnande metangasen lyste över sjön. I dag är sjön delvis muddrad och det finns önskemål om fortsatt muddring. Lyckligtvis släpps inte vattnet från reningsverket direkt ut i sjön utan leds ut i sumpmarkerna söder om avflödet vid fördämningen.

Både större och mindre hackspett brukar häcka i alsumpskogen öster om sjön. Brun kärrhök ses ibland jaga över vassarna söder om fördämningsvallen. På våren brukar bland annat storskrake rasta här.

Från Hästveda centrum tag vägen västerut mot Bjärnum. Efter ca 300 m tag vänster mot Skärseröd och Hembygdspark. Kör ytterligare ca 300 m och tag höger vid T-korsning mot Reningsverk. Efter ca 200 m har man sjön på höger hand nära vägen. Här är det lämpligt att parkera.

14. Åraslövs mosse

Lars Åkerman

Som en ö i odlingslandskapet på Kristianstadsslätten ligger Åraslövs mosse. Här har 13 olika orkidéarter påträffats. På ”mossen”, som egentligen är ett rikkärrskomplex, har man tidigare bedrivit ängsslåtter och torvtäkt. Biotoperna varierar mellan extremrikkärr, fattigkärr, ädellövskog och björksumpskog. Den finaste delen består av ca 5 hektar extremrikkärr som årligen slåttras. Här finns orkidéer som kärrknipprot *Epipactis palustris*, vaxnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *ochroleuca*, ängsnycklar *D. incarnata* ssp. *incarnata* och flugblomster *Ophrys insectifera*. Följ skylten ”Kärret 100

m” så kommer ni till det öppna området där en spång leder igenom orkidékärret. Flugblomster kan ibland ses i ett tiotal exemplar från den spångade delen av stigen och kring midsommar blommar ett 100-tal exemplar av vaxnycklar i slåtterkärret. Floran bör avnjutas från spången så att man inte av misstag trampar ner den ömtåliga växtligheten.

Här finns även tätört *Pinguicula vulgaris*, slåtterblomma *Parnassia palustris,* kärrspira *Pedicularis palustris,* vildlin *Linum catharticum*, näbbstarr *Carex lepidocarpa*, loppstarr *C. pulicaris* och rosmarinvide *Salix repens* ssp. *rosmarinifolia*. Har man tur kan man få se blommande sumpbläddra *Utricularia stygia*, dvärgbläddra *U. minor* eller majnycklar *Dactylorhiza majalis* i extremrikkärret. I maj kan man njuta av blommande majviva *Primula farinosa*.

I björksumpskogen kan man hitta tvåblad *Listera ovata*, skogsknipprot *Epipactis helleborine*, raklosta *Bromopsis erecta* och lundelm *Elymus caninus* längs stigarna. I ädellövskogen i väst trivs getrams *Polygonatum odoratum*, storrams *P. multiflorum*, aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*, tandrot *Cardamine bulbifera*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, vätteros *Lathraea squamaria*, ängsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *bifolia*, kransrams *Polygonatum verticillatum*, bergslok *Melica nutans* och skogskovall *Melampyrum sylvaticum*.

Kör väg 21 mot Vinslöv. Vid södra infarten till Vinslöv (Vannebergakorset) ligger Skandiform och just öster om denna industri går en liten väg in. Efter 20 m på denna väg finns en skylt som visar till höger Åraslövs mosse 2. Följ denna väg tills den slutar i en P-plats. Följ sedan den blåmarkerade stigen som går nordost till ost ca 1100 m där en skylt visar till Kärret.

Man kan också efter ca 600 m från P-platsen ta av till vänster och följa den ”blå” stigen runt Kärret och komma in till orkidékärret från öster.

15. Röe

Lars Åkerman

Vinne å är här uppe på Nävlingeåsen bara en bäck. Söder om vägskälet med skylten ”Röe gård”, slingrar sig bäcken fram väster om Nävlingevägen. På våren startar man lämpligen en promenad 600 meter söder om vägskälet. Följ Vinne å nedströms så kan ni finna hålnunneört *Corydalis cava*, smånunneört *C. intermedia*, hässleklocka *Campanula latifolia*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, lundvårlök *Gagea spathacea*, vätteros *Lathraea squamaria*

och skogstry *Lonicera xylosteum*. Senare på året blommar stor häxört *Circaea lutetiana* och myskmadra *Galium odoratum*.

Området är kraftigt kuperat och där sluttningarna täcks av bok *Fagus sylvatica* och ask *Fraxinus excelsior* finns en trevlig flora. Undersök gärna området nordväst om ”Röe-vägskälet”. Där växer sydlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *montana*, trolldruva *Actaea spicata*, blåsippa *Hepatica nobilis*, underviol *Viola mirabilis*, nässelklocka *Campanula trachelium*, lundslok *Melica uniflora* och långstarr *Carex divulsa*. På en jordhög nära grusvägen har man hittat grådådra *Alyssum alyssoides* och korndådra

Neslia paniculata. Korndådra är en sällsynt korsblommig ört som blommar i juni-juli och får klotrunda skidor. I en torrbacke väster om vägskälet kan man på sensommaren se blommande axveronika *Veronica spicata*.

Följ väg 21 från Hässleholm mot Kristianstad. Efter ca 10 kilometer kommer man till Lommarpskorset. Tag av mot sydväst mot Nävlinge. Efter 2 km tag vänster mot Nävlinge. Efter ytterligare 4,4 km finns till vänster en skylt ”Röe gård”. Sväng höger i detta vägskäl och parkera till höger om grusvägen. På två ställen finns här träbänkar. Man kan också köra denna grusväg 500 m mot sydväst och gå in i den fina ädellövskogen som finns söder om vägen.

16. Vedhygge

Lars Åkerman

Den då pågående brytningen av kalk i Vedhygge intresserade Linné då han på sin skånska resa den 27 juli 1749 besökte området. Knappt 100 meter sydväst om vägbommen finns en informationsskylt om Linné och hans besök här. Följer man vägen ytterligare en bit kommer man till 14 hamlade almar med många lavarter på barken.

Fortsätt sedan vandringen genom att passera vägbommen och följ stigen omkring 400 meter. Här kan man på våren njuta av mängder av underviol *Viola mirabilis*, lundslok *Melica uniflora*, trolldruva *Actaea spicata*, vårärt *Lathyrus vernus*, hässleklocka *Campanula latifolia*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, häckvicker *Vicia sepium* och lungört *Pulmonaria obscura*. Om man ger sig in i det kuperade området sydväst om stigen kan man vid en liten bäck påträffa lundvårlök *Gagea spathacea*, bäckbräsma *Cardamine amara*, gullpudra *Chrysosplenium alternifolium* och Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*. Här växer även nästrot *Neottia nidus-avis*, hålnunneört *Corydalis cava*, hässlebrodd *Milium effusum*, sydlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *montana*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, skogsbingel *Mercurialis perennis* och blåsippa *Hepatica nobilis*. Rutlåsbräken *Botrychium matricariifolium* har hittats nära ett stättehål 300 meter sydsydost om vägbommen.

Kör gamla väg 21 från Hässleholm mot Kristianstad. 50 m innan man kommer fram till nya väg 21 tar man till höger mot Ignaberga. Efter 500 m kör man förbi Ignaberga kyrka och fortsätter mot Lommarp 4. Efter 1,8 km visar en skylt åt höger Vedhygge. Efter 100 m längs denna grusväg finns en vägbom till vänster. Här kan man parkera vid sidan om vägen. Utflyktsmålet Lommarps blåsippeskog kan nås genom att man fortsätter vägen mot Lommarp 1 250 m mot sydost.

17. Lommarps blåsippeskog

Lars Åkerman

I detta område, även kallat Snärjet, finner man en mycket artrik vårflora. Marken är näringsrik och har ett högt pH på grund av kalk i berggrunden. Resultatet blir en frodig ädellövskog med bok *Fagus sylvatica*, lind *Tilia cordata*, ask *Fraxinus excelsior*, avenbok *Carpinus betulus*, alm *Ulmus glabra* och lönn *Acer platanoides.*

Mittför en ödetomt går en stig in i skogen. Här växer skogstry *Lonicera xylosteum* till vänster i skogsbrynet. Följ stigen omkring hundra meter och njut av mängderna av skogsbingel *Mercurialis*

perennis, blåsippa *Hepatica nobilis*, lungört *Pulmonaria obscura*, hålnunneört *Corydalis cava*, vårärt *Lathyrus vernus,* gulsippa *Anemone ranunculoides* och underviol *Viola mirabilis*. Vid en grov bok går man en stig åt höger. Här kan man hitta långsvingel *Festuca gigantea*, lundslok *Melica uniflora*, lundelm *Elymus caninus* och strävlosta *Bromopsis benekenii*. Strävlosta är ett ganska sällsynt, bredbladigt lundgräs som ökat i mängd i skogen efter en gallring.

Fortsätter man knappt hundra meter åt nordväst hittar man i sluttningen en källa med ett tak av brädor. Nedanför källan finns gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*, bäckbräsma *Cardamine amara*, stor häxört *Circaea lutetiana,* hässleklocka *Campanula latifolia* och vätteros *Lathraea squamaria.* Andra krävande lundväxter som man hittar ganska lätt i området är smånunneört *Corydalis intermedia*, hässlebrodd *Milium effusum*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, löktrav *Alliaria petiolata*, tandrot *Cardamine bulbifera*, häckvicker *Vicia sepium*, trolldruva *Actaea spicata*, ormbär *Paris quadrifolia*, sydlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *montana*, desmeknopp *Adoxa moschatellina,* gullviva *Primula veris* och långstarr *Carex divulsa*.

I området finns spår efter gammal kalkstensbrytning i form av stora gropar.

Kör gamla väg 21 från Hässleholm mot Kristianstad. 50 m innan man kommer ut på nya väg 21 tar man till höger mot Ignaberga. Efter 400 m kör man förbi Ignaberga kyrka och fortsätter mot Lommarp 4. Efter ha kört förbi det nya kalkbrottet på höger sida, ca 3 km från kyrkan och ca 600 m från vägskälet i Lommarp, kan man parkera på en ödetomt. Gå sedan tillbaka till asfaltvägen och ni finner en stig som leder in i blåsippeskogen.

18. Vannaröds Ängskrona

Arne Gustavsson

Ett ca 1,5 hektar stort område nordväst om Sösdala blev 1990 ett skötselområde för Göingebygdens Biologiska Förening. Många ängs- och hagväxter hotas bl.a. av att det sker en omfattande igenväxning i jordbrukslandskapet. Här skulle några av dessa få en fristad. En igenvuxen slyig lövskog har omformats till ett ljust och öppet markområde, där biologisk mångfald eftersträvas. Många särskilt intressanta arter förekommer på ängen i dag. Grönvit nattviol *Platanthera chlorantha* har ökat i talrikhet. Drygt 200 exemplar blommade år 2002. Smörbollar *Trollius europaeus* har varje år påmint om att skogen med sin skugga motats undan med hjälp av aktiva skötselåtgärder. Jungfrulin *Polygala vulgaris* påträffades inte vid inventeringen när området röjdes. Den ”dök upp” efter några år och påträffas nu årligen. Gullviva *Primula veris* representerades av endast 4 plantor 1990. En ökning av antalet har skett varje år och 1999 kunde man räkna in 46 exemplar. Svinrot *Scorzonera humilis* förekommer ganska rikligt. Denna art har varit en uppskattad ängsväxt eftersom den gav bra hö. Brudborste *Cirsium helenoides* blommar rikligt på en ängsudde i en åker norr om hägnaden.

Kör åt nordväst från centrum i Sösdala samhälle. Följ Stråntevägen, vik in på Fågelsångsvägen och parkera vid gatans slut. Promenera längs motionsslingan motsols. Efter drygt 500 m är du framme.

Alternativt går det att parkera i grustaget nordväst om Elimä och ta träbron över bäcken.

19. Hallen

Patrik Frödén och Ulf Arup

Den skånska bokskogen, med sina ljusgröna lövsalar med pelare av gråa, släta stammar ligger de flesta varmt om hjärtat. Den har onekligen sitt skönhetsvärde, men där finns tyvärr inte mycket av biologisk mångfald. Många tror kanske att detta är en ursprunglig typ av skog som alltid har sett ut så, men krasst uttryckt är sådana bokskogar av likåldriga träd mer att likna vid trädplantager som skördas en gång per århundrade. I en mer ursprunglig bokskog finns träd av olika åldrar och det har funnits en kontinuitet av vuxna träd i århundraden. I denna typ av skog finns ett myller av liv även i de fall jordmånen inte ger utrymme för mer än enstaka kärlväxter. En av de få skånska urskogslika bokskogsrester som finns kvar finner man på Hallen. Det lilla friluftsreservatet ligger naturskönt på en bergknalle söder om sjön Store damm. När man kommer dit slås man genast av att skogen är mer öppen och ljus än en konventionellt skött bokskog. Det ligger dessutom en hel del fallna träd på marken och många högstubbar står likt totempålar här och var. Kärlväxtfloran i reservatet är inte så speciell**,** men vid en snabbinventering gjord 1995 visade det sig att skogen däremot var rik på intressanta lavar. Att detta är en ovanlig skog visar den sorglustiga anekdoten om en kvinna som, när hon såg att vi inventerade skogen, kom fram till oss och undrade om skogen var sjuk eftersom det låg så många träd på marken. När förvåningen över frågan lagt sig svarade vi att det tvärtom var den friskaste skogen vi hade sett på länge.

En snabb titt på en av bokstammarna avslöjar också att bokar i sådana kontinuitetsskogar inte är trist gråa och kala utan är täckta av en mosaik av mossor och olika skorplavar. Inte mindre än 12 rödlistade arter av lavar förekommer i området, och det är mycket med tanke på reservatets ringa storlek. Marken är stenig och näringsfattig och många av bokarna senvuxna. Normalt sett hittas rödlistade arter mest på grova bokar, men här hittades flera rödlistade lavar även på senvuxna bokar, inte tjockare än en överarm. En av de vanligaste rödlistade arterna i reservatet är bokkantlav *Lecanora glabrata,* som är en bra indikatorart på skog med lång kontinuitet. Laven kan täcka stora ytor på bokstammarna och med lupp kan man se hur den lyser med vackert rödbruna, glansiga fruktkroppsdiskar. En annan rödlistad art som är relativt vanlig på Hallen är bokvårtlav *Pyrenula nitida*, som har svarta fruktkroppar i form av vårtor på en olivgrön, slät bål. En något mer svårfunnen art är rosa lundlav *Bacidia rosella*, som bara förekommer på enstaka stammar. Andra rödlistade arter på bokstammarna är savlundlav *Bacidia incompta*, liten lundlav *B. phacodes*, stor knopplav *Biatora sphaeroides*, ljus kraterlav *Gyalecta flotowii*, orangepudrad klotterlav *Opegrapha ochrocheila,* stiftklotterlav *O. vermicellifera*, violettgrå porlav *Pertusaria multipuncta*, liten blekspik *Sclerophora peronella* och kortskaftad parasitspik *Sphinctrina turbinata*. Ytterligare intressanta arter som finns på bokarna är lunglav *Lobaria pulmonaria*, dock inte rikligt, havstulpanlav *Thelotrema lepadinum*, som har fruktkroppar som påminner om havstulpaner och korallav *Sphaerophorus globosus*. Många stammar pryds också av vackra mossor, t.ex. trädporella *Porella platyphylla* och platt fjädermossa *Neckera complanata*. Båda dessa arter förekommer ofta på platser med höga naturvärden och har använts av skogsvårdsstyrelsen som indikatorer på skyddsvärd

natur. Även på klipporna växer det lavar och mossor, men det är huvudsakligen vanligare arter, som får trängas med kärlväxter som stensöta *Polypodium vulgare* på de branta klipporna. Sjön, som man har god utsikt över från Hallens topp, är fågelrik och besöks av många änder medan skogen hyser hackspettar av olika slag. Oavsett vad man är intresserad av är Hallen en fascinerande plats som skiljer sig från den vardagliga skogen vi är vana att se.

För att hitta till Hallen tar du i Perstorp av mot Färingtofta. Efter någon kilometer kommer du till en väg österut som är skyltad mot Gustavsborg. När du tagit in på denna väg tar du direkt åt höger. Efter ca 500 m kommer du uppför en backe där du håller till vänster. Efter ytterligare ca 3 km kommer du ut på vallen mellan Store damm och Håkantorps mölledamm. Strax efter dämmet finns en parkeringsplats och skyltar till reservatet.

20. ***Hjorthägnet i Lommarp***

Lars Åkerman

I Lommarp, öster om de stora kalkbrotten vid Ignaberga, finns två stora hjorthägn för dovhjort respektive kronhjort. Inne i det ena hjorthägnet har man skyddat ett botaniskt intressant område genom att utestänga hjortarna. Här har Vinne å grävt sig ned i de kalkhaltiga sandmarkerna. I de branta sluttningarna där vegetationstäcket är glest, finns många arter som här har sina enda, eller en av sina få, lokaler i Hässleholms kommun. Även om ledarten tofsäxing *Koeleria glauca* saknas på backarna vid Lommarp, har floran många drag av den unika sandstäpp du kan finna på några platser längre åt ost och sydost i Skåne. Av dessa inslag märks främst sandnejlika *Dianthus arenarius*, grådådra *Alyssum alyssoides*, grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, grusviva *Androsace septentrionalis* och flentimotej *Phleum phleoides*. Här finns även andra intressanta och mer krävande sandmarksarter som harmynta *Satureja acinos*, backtimjan *Thymus serpyllum*, axveronika *Veronica spicata*, hedblomster *Helichrysum arenarium*, backsippa *Pulsatilla vulgaris*, småfingreört *Potentilla tabernaemontani* och sandmaskrosor *Taraxacum* sect. *Erythrosperma*.

För att komma till Lommarp, följ väg 21 från Hässleholm till Kristianstad. Efter ca 1 mil tar man höger i Lommarpskorset mot Nävlinge. Efter 100 m parkerar man till höger om vägen.

Vid en grind i hjorthägnet finns en övergång så att man kommer in till dovhjortarna. Följ stängslet 150 m västerut och gå sedan ned i ådalen. Gå över Vinne å i västra delen av alkärret. Nu ser man det med stängsel skyddade området i sluttningen.

Helsingborg

1. ***Parkerna i Helsingborg***

Jan-Erik Hederås och Sven-Åke Hanson

Kärnan är belägen på höjdplatån ovanför Helsingborgs centrum. Där uppe på krönet vindlar sig Landborgspromenaden – en för Sverige unik vandringsled – från Bergaliden 6 km norrut till Sofiero. Överallt öppnar sig utsikter över fartygen på Öresund med Själland i bakgrunden. Branten, som har skulpterats ut av havet efter inlandsisens avsmältning i cirka 200 miljoner år gammal sandsten, och platån har föreslagits att bli en nationalstadspark. På vintern syns nötskrika, björktrast, rödvingetrast och nötväcka. Vid Pålsjö och Tinkarpsbacken har man hittat en mängd olika och välbevarade växtfossil. Här har man även brutit stenkol och man kan finna igenrasade gruvschakt. Floran är rik och det finns flera rödlistade växtarter. I Himmelriksgränd växer hålrot *Aristolochia clematitis*, på Pihlalierna i nordvästra delen av Tågaborg flockarun *Centaurium erythraea* var. *erythraea* och stenfrö *Lithospermum officinale* och i Pålsjö backar vid Thalassa kan man finna rundbladsbjörnbär *Rubus vestitus* och storfryle *Luzula sylvatica*.

Pålsjö skog

Norr om staden växer denna bok- och ekskog på en platå som är genomskuren av djupa raviner. På våren finns här massor av vitsippa *Anemone nemorosa* men det lyser även gult av gulsippa *A. ranunculoides*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon* och gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*. I ravinen norr om kvarndammen kan man hitta mellanhäxört *Circaea* X*intermedia* och vitskråp *Petasites albus*, den senare ursprungligen införd. På stigarna ser man här och där syltåg *Juncus tenuis*.

Pålsjö backar ligger nästan avsnörda från skogen i väster på själva landborgsbranten på båda sidor om vandrarhemmet Thalassa. Här längs Landborgspromenaden kan man på våren och försommaren i sluttningen finna sloknunneört *Corydalis pumila*, spåtistel *Carlina vulgaris*, vätteros *Lathraea squamaria*, blåsuga *Ajuga pyramidalis*, lungört *Pulmonaria obscura*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, vispstarr *Carex digitata* och lundstarr *C. montana*. Kaukasisk vingnöt *Pterocarya fraxinifolia* bildar en snårskog alldeles intill stigen genom sina vitt förgrenade rotskott och ett kvarstående tulpanträd *Liriodendron tulipifera* finns kvar på andra sidan stigen mitt emot vingnötsträdet. Rundbladsbjörnbär *Rubus vestitus* växer talrikt nära stigen väster om Thalassa och även längre ned i landborgssluttningen. Storfryle *Luzula sylvatica* har antagligen kommit in med gräsfrö. Denna mycket sällsynta art som upptäcktes 1921 växer fullt naturaliserad med några hundra exemplar i sluttningen nedanför stigen 300–400 meter nordväst om Thalassa.

Järnvägen går genom Pålsjö skog. Där den fortsätter söderut nedför landborgsbranten återfinns en rest av de gamla torrängarna Pihlalierna. För 150 år sedan betades de, men nu röjs de av Banverket lite då

och då och är ganska snåriga. Här finns många trevliga växter, som långstarr *Carex divulsa*, tjärblomster *Viscaria vulgaris*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, vildlin *Linum catharticum*, flockarun *Centaurium erythraea* var. *erythraea*, bergmynta *Satureja vulgaris*, kungsmynta *Origanum vulgare*, natt och dag *Melampyrum nemorosum*, stor blåklocka *Campanula persicifolia* och nässelklocka *C. trachelium*. Tyvärr har solvända *Helianthemum nummularium* försvunnit efter en hårdhänt omläggning av banvallen. Ej heller fältvädd *Scabiosa columbaria* står att återfinna. Stenfrö *Lithospermum officinale* rapporterades från Pihlalierna 1838 och återfanns 1995 i ett tiotal exemplar, dels längs järnvägen, dels i sluttningen mot Johan Banérs gata. En annan raritet är mellangyllen *Barbarea intermedia* som upptäcktes 1998 i sluttningen mellan stigen och järnvägen.

Alldeles öster om skogen, söder om Krematoriet finns en äng där Parkförvaltningen använt en fröblandning med främmande arter. Här växer även ett stort bestånd av klotfräne *Rorippa austriaca*. Denna ovanliga växt har spridit sig och är nu känd från ett 20-tal lokaler i Helsingborg.

Man följer Drottninggatan norrut till parkeringen vid Pålsjöbaden. Man kan där även köra in i Pålsjö skog på Christer Boijes väg och vid Pålsjö slott köra Dag Hammarskjölds väg norrut till vandrarhemmet Thalassa.

Hälsan och Öresundsparken

Landborgen, som är ett mycket framträdande drag i Helsingborgs stadsbild, avbryts på flera ställen av djupa raviner. En sådan är Hälsan, som har fått sitt namn efter en hälsobrunn. I ravinen rann en gång Hälsobäcken, men den är numera kulverterad. Uppe på platån söder om ravinen ansluter Öresundsparken, som anlades i slutet av 1800-talet. Här finns rester av en bastion och vallgraven som ingick i stadsmuren runt Helsingborgs stad. I samband med anläggningen av parken har man tydligen sått in utländskt gräsfrö och med detta följde flera arter, av vilka en del fortfarande finns kvar. Vitfryle *Luzula luzuloides* observerades först 1929 och förekommer talrikt i sluttningen ned mot Hälsan. Vitrapunkel *Phyteuma spicatum* observerades först 1941 och finns fortfarande i drygt tio exemplar i samma sluttning. Finsvingel *Festuca filiformis,* tuvsvingel *F. rubra* ssp. *commutata* och blårapunkel *Phyteuma nigrum*, som alla noterades 1941, har emellertid inte återfunnits av dagens botanister.

I branterna kan man på våren finna fyra arter av nunneört. Förutom smånunneört *Corydalis intermedia* och sloknunneört *C. pumila* finns stor nunneört *C. solida* ssp. *solida*, som rapporterades redan 1870, kvar på flera ställen i sluttningarna. Hålnunneört *C. cava* noterades först 1994 och torde vara avsiktligt införd. Senare på sommaren kan man studera olika hagfibblor *Hieracium* sect. *Vulgata* och skogsfibblor *H*. sect. *Hieracium*, de flesta s.k. parkfibblor som kommit in med utländskt gräsfrö. I säskilt stor myckenhet växer i landborgsbranterna hagfibblan *H. striatesquameum*, som endast är känd från en annan lokal i landet, men här finns även arter som ännu inte kunnat identifieras.

I den ljusreglerade korsningen mellan Hälsovägen (E4) och Kopparmöllegatan kör man Kopparmöllegatan ca 100 m söderut där man tar till höger in på Mäster Ernstgatan som övergår i Villatomtsvägen. Båda dessa gator löper längs Öresundsparken och är lämpliga som parkeringsplats.

Ramlösaparken

Lussebäcken – ett biflöde till Råån – rinner fram i en ravin. Här och där i ravinens sidor går lerskiffer och sandsten i dagen, och i gränszonen mellan dem framtränger de järnhaltiga källsprång, som skänkt Ramlösa dess rykte. Enligt sägnen hämtade den fornnordiske sagohjälten Starkad kraft av vattnet i Ramlösadalen efter ett envig på Råå Ljung. Ramlösa hälsobrunn togs i bruk 1707 på initiativ av guvernementslivmedicus J.J. Döbelius och hade sin storhetstid på 1820- och 1830-talen. Vattnet i Ramlösaflaskorna kommer dock från en 70 meter djup brunn vid dammen nere i ravinen.

I ravinen nedanför brunnen finns en intressant flora. På våren dominerar svalört *Ranunculus ficaria* och vitsippa *Anemone nemorosa* i ravinen, men man kan också finna gulsippa *A. ranunculoides*, smånunneört *Corydalis intermedia*, gullpudra *Chrysosplenium alternifolium* och vätteros *Lathraea squamaria*. Norr om och ovanför bäcken kan man hitta någon enstaka tandrot *Cardamine bulbifera*. Senare på sommaren finns i ravinen massor med ängsfräken *Equisetum pratense* och blekbalsamin *Impatiens parviflora* men också stor häxört *Circaea lutetiana*, springkorn *Impatiens noli-tangere*, lundskafting *Brachypodium sylvaticum*, lundslok *Melica uniflora* och långstarr *Carex divulsa*. Bitterskråp *Petasites japonicus* finns i ett mindre bestånd i själva parken, men den har spritts rejält medströms längs bäcken västerut.

Från södra motorvägsinfarten till Helsingborg tar man av på väg 111 mot Höganäs. Kör den ca 1 km till Clausgatan. Kör Clausgatan ca 1 km mot väster till S. Brunnsvägen. På S. Brunnsvägen kör man ca 800 m till Ramlösa. Strax före järnvägsövergången tar man till höger på Folke Bernadottes väg och kör ca 200 m där det finns parkeringsplatser intill Brunnshotellet.

2. ***Kulla Gunnarstorp***

Jan-Erik Hederås och Sven-Åke Hanson

Helsingborgs berömda landborg fortsätter norrut till Kulla Gunnarstorp. Den består av cirka 200 miljoner år gammal sandsten och lerskiffer, som har skulpterats ut av havet efter inlandsisens avsmältning. Hela området mellan Hittarp och Kristinelund avsattes som naturreservat 1982 och består av öppna områden intill havet med sandstensblottningar, klapper- och sandstränder samt därinnanför en blandskog av ek, tall och björk.

I Kulla Gunnarstorp finns dels en borg med omgivande vallgrav från 1500-talet, dels ett slott uppfört 1865–68, men dessa ingår inte i naturreservatet. När gräsmattorna anlades i parken kring slottet använde man tydligen utländskt gräsfrö. En hel del införda arter har spritt sig rejält, som parkgröe *Poa chaixii*, parksmultron *Fragaria moschata*, skogsfibblor *Hieracium* sect. *Hieracium*, vallkrassing *Lepidium heterophyllum* och vitfryle *Luzula luzuloides*, men det finns också mindre bestånd av backskafting *Brachypodium pinnatum* och gullhavre *Trisetum flavescens*. På flera ställen finns det fröplantor av äkta kastanj *Castanea sativa* och i branten nedanför slottet frösår sig guldazalea *Rhododendron luteum* varje år. Parkmåra *Galium pumilum* har säkerligen kommit in med utländskt gräsfrö. Den observerades första gången 1922, men endast ett mycket litet antal återstår. Även stortimjan *Thymus pulegioides* är troligen

en gräsfröinkomling. Den observerades första gången 1889 och finns ännu kvar. Däremot har finsvingel *Festuca filiformis*, som upptäcktes i parkens gräsmattor 1934, inte kunnat återfinnas av dagens botanister.

Längs havsstranden kan man hitta strandmålla *Atriplex littoralis*, spjutmålla *A. prostrata*, havssäv *Schoenoplectus maritimus* och strandkål *Crambe maritima* och på något ställe spikblad *Hydrocotyle vulgaris* och borstsäv *Isolepis setacea*. Huvudtåg *Juncus capitatus* växer i en klippbrant invid stranden 400 meter sydsydväst om slottet. Antalet växlar starkt från år till år, från inget alls till cirka 100 exemplar.

I reservatets södra del norr om Hittarp finns en smal kusthed med bl.a. trift *Armeria maritima*, knutnarv *Sagina nodosa*, blekarv *Stellaria pallida*, kråkbär *Empetrum nigrum*, vårklynne *Valerianella locusta* och sandmaskrosor *Taraxacum* sect. *Erythrosperma*. Där den sandiga marken är skogbeväxt finns det gott om raspbjörnbär *Rubus radula*, vidare sötbjörnbär *R. plicatus*, klobjörnbär *R. lindebergii*, skånebjörnbär *R. axillaris*, krypbjörnbär *R.* sect. *Corylifolii* och i fuktigare partier luddbjörnbär *R. insularis*.

Vid bäcken söder om slottet hittar man lundvårlök *Gagea spathacea* och skogsveronika *Veronica montana* och i en damm längre upp sköldmöja *Ranunculus peltatus* ssp. *peltatus*.

I reservatets mellersta del mellan slottet och Domsten kan man hitta springkorn *Impatiens noli-tangere* och knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*.

Reservatets norra del innanför Domsten sträcker sig längs Gnetarödsplatån norrut ända till Kristinelund. Här finns jungfrulin *Polygala vulgaris*, förvildad revsuga *Ajuga reptans* samt fågelspridda exemplar av järnek *Ilex aquifolium*.

Från E6 kör man mot nordväst ca 7,5 km på väg 111 (mot Höganäs) till Domstens södra infart (skylt Domsten 2). Kör ca 50 m på vägen mot Domsten och därefter söderut mot Laröd. Efter ca 200 m på vägen mot Laröd tar man av till höger (vid en liten damm) på en liten väg in till slottet. Efter ca 100 m finns en bra parkeringsplats. Fortsätt genom grinden i valvet in mot slottet men respektera skyltar om privat område. Det är inte tillåtet att gå in på gräsmattorna vid ”nya” slottet. Man kan också köra vidare mot Laröd (ytterligare 300 m) till avtagsvägen mot Hittarp. Efter 0,4 km på vägen till Hittarp kommer man till Kruareliden. Följ denna och fortsätt sedan via Gränselundsvägen och Täppesbrovägen till en liten parkeringsplats i norra delen av Hittarp.

3. ***Allerums skog***

Jan-Erik Hederås och Sven-Åke Hanson

Allerums skog är egentligen två skilda skogar. Kring vägen mellan Kulla Gunnarstorp och Allerums kyrka utbreder sig Kullaskogen. Här kan man på våren finna gullpudra *Chrysosplenium alternifolium* och lundvårlök *Gagea spathacea*. Av sommararter märks stora mängder med björnbär, t.ex. klobjörnbär *Rubus lindebergii* och skånebjörnbär *R. axillaris*. Vegetationen är rikast i de fuktiga områdena och av örterna märks rosenpilört *Persicaria minor*, springkorn *Impatiens noli-tangere* och vattenblink *Hottonia palustris* samt i norra delen av skogen skogsbräsma *Cardamine flexuosa*.

Längre österut ligger Nällåkraskogen. I dess sydöstra del finns ett skogbevuxet sluttningskärr med särskilt rik växtlighet. Här kan man på våren finna gullpudra och lundvårlök. Senare på sommaren hittar man mängder med lundslok *Melica uniflora*, kransrams *Polygonatum verticillatum*, springkorn, sårläka *Sanicula europaea* och ängsfräken *Equisetum pratense*, vidare grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*, myskmadra *Galium odoratum*, skogsnycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii*, smörbollar *Trollius europaeus* och tvåblad *Listera ovata*. Det finns även ett par mindre bestånd av skogsveronika *Veronica montana* och trolldruva *Actaea spicata*. Luddbjörnbär *Rubus insularis* är närmast en karaktärsväxt i sluttningskärret i Nällåkraskogen. Den är en rödlistad art som dock är ganska vanlig i nordvästra Skåne. I skogen längre åt norr kan man även finna rankstarr *Carex elongata* och småvänderot *Valeriana dioica*. På åkern öster om skogen kan mängder med renkavle *Alopecurus myosuroides* påträffas.

Från E6 kör man norrut ca 2,5 km på väg 111 (mot Höganäs) och därefter mot Allerum och Jonstorp. Efter ca 2 km kommer man till Allerums kyrka. Där kör man rakt fram mot Döshult. Efter 0,7 km kommer man till ett vägskäl. Om man kör rakt fram – västerut mot Kulla Gunnarstorp – kommer man efter någon kilometer till Kullaskogen. Om man i stället tar av åt höger – norrut mot Döshult – är man efter ca 1,7 km vid Nällåkraskogens mest intressanta område. Det finns inga parkeringsmöjligheter annat än vid vägkanten.

4. Allerums mosse

Jan-Erik Hederås och Sven-Åke Hanson

Det nuvarande naturreservatet är en av de sista resterna av ett större mosskomplex, som på mellersta stenåldern var en insjö. Torvtäkt förekom ännu i slutet av 1800-talet. Namnet Allerum är egentligen felaktigt eftersom platsen ligger i Laröds by. Dess ursprungliga namn var Toftängsmossen.

I dag domineras området av björk med en rik undervegetation av diverse buskar, bl.a. brakved *Frangula alnus*, hagtorn *Crataegus* spp. och vildkaprifol *Lonicera periclymenum*. Örtfloran har fortfarande betydande inslag av fuktighetskrävande arter. Diagonalt genom reservatet löper en väl upptrampad stig, den s.k. Kyrkstigen. Den underlättade för befolkningen i Laröd att om söndagarna gå till sin kyrka i Allerum. Reservatet skapades 1966 på tillskyndan av Hervid Vallin för att skydda en av Skånes tre förekomster av sumpviol *Viola uliginosa*. Sumpviolen, som i april–maj blommar med djupvioletta blommor på långa bladlösa stänglar, växer i ett björkkärr och varierar i blomningsfrekvens från år till år, som mest ca 1 000 exemplar, bl.a. beroende på variationer i vattenståndet om våren och på tätheten i träd- och buskskikt.

Från E6 kör man mot nordväst ca 5 km på väg 111 (mot Höganäs). Där tar man av mot öster på Ö. Farmarevägen (vid skylt Driving range). På denna väg kör man ca 0,5 km till infarten till reservatet. Parkeringsmöjligheterna är mycket dåliga.

5. Örby ängar

Jan-Erik Hederås och Sven-Åke Hanson

Örby ängar är Helsingborgs kommuns rikaste växtlokal. Här tolkas Örby ängar vitt och innefattar även Pålstorps ängar mellan Sundsgården och skjutbanan samt Äsket kring och nedanför Råå vattentorn.

De egentliga Örby ängar består av en välhävdad kusthed, genomdragen av flera parallella långsträckta våtmarker, och längst i öster själva landborgsbranten. På kustheden hittar man backglim *Silene nutans*, dansk skörbjuggsört *Cochlearia danica*, axveronika *Veronica spicata*, vitknavel *Scleranthus perennis*, vårklynne *Valerianella locusta*, dvärgmaskrosor *Taraxacum* sect. *Obliqua* och sandmaskrosor *T.* sect. *Erythrosperma*. I kanten till det västra fuktstråket växer stor käringtand *Lotus pedunculatus*. I de öppna fuktstråken dominerar vass *Phragmites australis* men här finns också granbräken *Dryopteris cristata*, kärrbräken *Thelypteris palustris*, sprängört *Cicuta virosa*, vattenskräppa *Rumex hydrolapathum* och på något ställe ett bestånd av gyckelblomma *Mimulus guttatus*. På många ställen domineras fuktstråken av gråvide *Salix cinerea* m.fl. buskar. Här hittar man även slokstarr *Carex pseudocyperus*. I landborgssluttningen kan man om våren finna sloknunneört *Corydalis pumila* och – på ett par bunkrar – ängsvårlök *Gagea pratensis*. På sommaren finns det tulkört *Vincetoxicum hirundinaria*, bergmynta *Satureja vulgaris*, kungsmynta *Origanum vulgare*, tjärblomster *Viscaria vulgaris* och blodnäva *Geranium sanguineum* samt mer sällsynt pimpinell *Sanguisorba minor* och fältvädd *Scabiosa columbaria*.

Området mellan Sundsgården och Råå skjutbana borde rätteligen kallas Pålstorps ängar. Här finns en liten åkerholme strax norr om vägen förbi Sundsgårdens folkhögskola. Här växer gott om väddklint *Centaurea scabiosa* och harmynta *Satureja acinos* samt sparsamt med klintsnyltrot *Orobanche elatior*, som även förekommer i sluttningen ovanför skjutbanan. Den var betydligt vanligare förr, men numera blommar bara mellan ingen alls och 12 exemplar per år. I sluttningen kan man finna ytterligare en hotad art, nämligen raggarv *Cerastium brachypetalum.*

Äsket från skjutbanan och norrut förbi vattentornet hävdades fram till 1940-talet, och nedanför vattentornet fanns ett rikkärr, berömt för sina många orkidéer. Efter att hävden upphört växte kärret igen och orkidéerna försvann. Nu sker regelbundet röjningar, gallringar och slåtter men man behåller ädellövträd och sällsynta buskar, allt för att den skyddsvärda floran skall gynnas. Förhoppningen är att området skall återfå karaktären av halvöppen löväng. Bland buskar märks getapel *Rhamnus cathartica* och av markfloran vätteros *Lathraea squamaria*, ängsvårlök *Gagea pratensis*, blodnäva *Geranium sanguineum* och krissla *Inula salicina*.

Från södra motorvägsinfarten till Helsingborg tar man av vid Hästhagsrondellen mot Råå, kör över järnvägsviadukten och ned till Landskronavägen. Man kör söderut på Landskronavägen ca 4,5 km till Sundsgårdens folkhögskola. Strax efter det att man passerat folkhögskolan vänder man söderut och kör förbi fotbollsplanerna till en stor parkeringsplats vid vägslutet.

6. ***Rååns dalgång***

Jan-Erik Hederås och Sven-Åke Hanson

Görarps mölla

Redan på medeltiden torde det ha legat en mölla på gränsen mellan Görarp i Bårslövs socken och Örby i

Raus socken. Gården Fredriksborg i Örby har fått sitt namn efter en av möllarna, Fredric Riber (1763–1820). Möllan revs 1929 i samband med uppförandet av ett betongdämme i Råån. Norr om Görarps mölla finns två parallella raviner och här löper två större och två mindre promenadstigar. Bäckarnas vatten är rostbrunt av järnhaltigt vatten. Kring de båda ravinerna är vårfloran rik med gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*, smånunneört *Corydalis intermedia*, sloknunneört *C. pumila* och lungört *Pulmonaria obscura*.

Från södra motorvägsinfarten till Helsingborg tar man av vid Hästhagsrondellen mot Råå, kör över järnvägsviadukten och ner till Landskronavägen. Man kör söderut på Landskronavägen ca 3,5 km till avtagsvägen mot Gantofta (Pålstorpsvägen). Efter 1,8 km på Pålstorpsvägen vänder man norrut in på Strandängsvägen (skylt: Örby Sommarstad). Man kör denna ca 500 m till en liten parkeringsplats intill Råån.

Borgen och Vallåkra

Naturreservatet Borgen har fått sitt namn efter en fornborg uppe på en platå, vars sidor stupar brant ned mot Råån och Borgenbäcken. I dag är reservatet täckt av lövskog, som har vuxit upp sedan betet upphört. Vårfloran är rik, och ingenstans i Helsingborgs kommun blommar blåsippa *Hepatica nobilis* så rikligt. Men man hittar också mattor av vitsippa *Anemone nemorosa* med inslag av desmeknopp *Adoxa moschatellina*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, smånunneört *Corydalis intermedia*, svalört *Ranunculus ficaria*, vårlök *Gagea lutea* och vätteros *Lathraea squamaria*. Bland tidigblommande buskar märks tibast *Daphne mezereum*.

På sommaren, då trädens lövverk skuggar marken, dominerar skogsbingel *Mercurialis perennis*, harsyra *Oxalis acetosella* och blekbalsamin *Impatiens parviflora* samt gräsen hässlebrodd *Milium effusum,* långsvingel *Festuca gigantea* och busken skogstry *Lonicera xylosteum*. Av ovanligare arter kan man se stor blåklocka *Campanula persicifolia*, lundkardborre *Arctium nemorosum*, lundskafting *Brachypodium sylvaticum*, lövbinda *Fallopia dumetorum*, skogsknipprot *Epipactis helleborine* och sårläka *Sanicula europaea*.

På torrängar ned mot Råån finns brudbröd *Filipendula vulgaris*, darrgräs *Briza media*, jungfrulin *Polygala vulgaris* och spåtistel *Carlina vulgaris*. I våtmarkerna kring ån hittar man bäckmärke *Berula erecta* och vattenmärke *Sium latifolium*, vidare kärrstjärnblomma *Stellaria palustris*, tuvstarr *Carex cespitosa*, vattenfräne *Rorippa amphibia*, vattenveronika *Veronica anagallis-aquatica* och ängsruta *Thalictrum flavum.*

Söder om Råån mot Vallåkra sträcker sig Grönadal längs en bäckravin, där det också ligger en stenkärlsfabrik. I ravinen finns små bestånd av skogsbräsma *Cardamine flexuosa*. Öster om ravinen finns ett lertag där man funnit fotspår av dinosaurier. I skogen ovanför går det att leta upp klotpyrola *Pyrola minor* och mattlummer *Lycopodium clavatum.* Flockarun *Centaurium erythraea* var. *erythraea* kan man finna rikligt vissa år i lertaget öster om fornborgen, men också i ett lertag i Vallåkra söder om Råån. Antalet varierar dock starkt från år till år. I sluttningen nedanför Grönadals bygdegård har persisk

blåstjärna *Scilla mischtschenkoana* förvildats rikligt.

I en våtmark intill ån nedanför Vallåkra pågatågsstation har man hittat kärrvial *Lathyrus palustris*, myskgräs *Hierochloë odorata*, sjöranunkel *Ranunculus lingua* och ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*. Detta är även den enda kända lokalen i Helsingborgs kommun för trindstarr *Carex diandra.*

Från E6 tar man av vid Landskrona N och kör till Vallåkra. Från Vallåkra fortsätter man mot Mörarp. Efter ca 1,7 km tar man av mot väster på Borgvägen (skyltat Linné). Efter ca 400 m delar sig vägen och där väljer man den vänstra (mindre) vägen. Efter ytterligare 200 meter kommer man till en liten parkeringsplats i reservatets norra del. Alternativt kan man när man kommer till Vallåkra i stället välja vägen mot Helsingborg och köra den ca 500 m där man följer skylten Stenkärlsfabrik & Bygdegård. Där finns en stor parkeringsplats. För att komma till Borgen får man ta en promenad på ca 500 m norrut längs bäcken.

Bälteberga

Inte på något annat ställe i Helsingborgs kommun är vårfloran så yppig som vid Bälteberga gård. I den lövskogsklädda sluttningen ned mot ån hittar man ramslök *Allium ursinum*, smånunneört *Corydalis intermedia* och ett vackert bestånd av vitskråp *Petasites albus.* Fläckig munkhätta *Arum maculatum* är troligen införd, men förekommer på flera ställen. Den stora rariteten vid Bälteberga är rapunkelklocka *Campanula rapunculus.* Denna från början odlade art, som är klassad som starkt hotad i landet, blommar i några hundra exemplar i den betade sluttningen nedanför gården och har gjort så alltsedan 1822 då den först uppgavs härifrån. Dvärgvårlök *Gagea minima* finns i ett par bestånd i allén väster om gården. Den har sannolikt införts med utländskt gräsfrö.

I Tjutebäckens ravin växer blåsippa *Hepatica nobilis*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*, lundviol *Viola reichenbachiana*, lungört *Pulmonaria obscura*, vätteros *Lathraea squamaria* samt ett stort bestånd av hålnunneört *Corydalis cava*. Senare på sommaren hittar man krollilja *Lilium martagon* och parkgröe *Poa chaixii*.

Från E6 tar man av vid Landskrona N och kör mot Vallåkra. Efter ca 1,7 km svänger man österut mot Härslöv och därifrån till Ottarp. I Ottarp svänger man vänster mot Vallåkra. Efter ca 700 m svänger man till vänster in i allén och efter ca 500 meter är man vid Bälteberga gård. Man rundar gården och kan parkera vid vägkanten intill en större damm. Alternativt kan man från E6 vid Landskrona N köra till Vallåkra. Från Vallåkra fortsätter man mot Mörarp. Efter ca 900 m tar man av mot öster på Bältebergavägen. Efter ca 800 m finns en liten parkeringsplats på vägens södra sida.

Gluggstorp

På ömse sidor om järnvägen strax nordväst om Tågarp finns artrika naturbetesängar som består av torra, fuktiga och våta partier. Den östra delen norr om järnvägen innehåller i fuktiga partier näbbstarr *Carex lepidocarpa*, smörbollar *Trollius europaeus*, blåtåg *Juncus inflexus*, kärrnäva *Geranium palustre*, kärrsälting *Triglochin palustre*, agnsäv *Eleocharis uniglumis* och i torrare partier revfibbla *Pilosella*

lactucella, luddhavre *Helictotrichon pubescens*, spåtistel *Carlina vulgaris*, backskafting *Brachypodium pinnatum*, darrgräs *Briza media*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, jordtistel *Cirsium acaule* och ängsskära *Serratula tinctoria*. Flera växter återfinns i banvallsslänten, som backruta *Thalictrum simplex*, backsmultron *Fragaria viridis*, blodnäva *Geranium sanguineum*, krissla *Inula salicina*, krusfrö *Selinum carvifolia*, rödkämpar *Plantago media*, sommarfibbla *Leontodon hispidus*, lundtrav *Arabis hirsuta*, krypvide *Salix repens* samt en enstaka getapel *Rhamnus cathartica.* Stor bockrot *Pimpinella major* hittar man i den östra delen i banvallsslänten.

Den västra delen söder om järnvägen är artrikast och här kan man i fuktiga partier finna ganska gott om plattsäv *Blysmus compressus*, småvänderot *Valeriana dioica*, tätört *Pinguicula vulgaris*, tuvstarr *Carex cespitosa* och ängsstarr *C. hostiana*. I de torra partierna hittar man gott om brudbröd *Filipendula vulgaris*, darrgräs *Briza media*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus* och spåtistel *Carlina vulgaris.* Vidare växer här backtimjan *Thymus serpyllum*, knägräs *Danthonia decumbens*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, revfibbla *Pilosella lactucella* och svinrot *Scorzonera humilis*. De allra våtaste partierna har snörts av från Råån när järnvägen byggdes rakt över ängarna och där hittar man agnsäv *Eleocharis uniglumis*, bäckmärke *Berula erecta*, vattenmärke *Sium latifolium,* vattenklöver *Menyanthes trifoliata,* grodmöja *Ranunculus aquatilis* var. *diffusus* och vattenmöja *R. aquatilis* var. *aquatilis.* Slåtterblomma *Parnassia palustris* finns i två bestånd med sammanlagt cirka 300 exemplar. Klasefibbla *Crepis praemorsa* hittar man på frisk mark i både de östra och västra delarna. För slåtterblomma och klasefibbla är Gluggstorp den enda kända kvarvarande lokalen i Helsingborgs kommun.

Från E6 tar man av vid Landskrona N och kör mot Vallåkra. Efter ca 1,7 km svänger man österut mot Härslöv och ca 5,7 km mot Tågarp. Där tar man av norrut (skyltat Gluggstorp) och kör Gluggstorpsvägen ca 800 m till en gård strax före järnvägen. Där kan man parkera intill den vita stallbygnaden. Informera gärna gårdsägaren om ditt ärende.

7. ***Gråläge***

Jan-Erik Hederås och Sven-Åke Hanson

Längs stranden mellan Domsten och Viken utbreder sig en kusthed både norr och söder om Gråläge. Den har avsatts som ett naturreservat både väster och öster om väg 111.

Karakteristiska arter på den torra heden är ljung *Calluna vulgaris*, kråkbär *Empetrum nigrum* och borsttåtel *Corynephorus canescens*. Vidare finner man sandmaskrosor *Taraxacum* sect. *Erythrosperma*, dvärgmaskrosor *T.* sect. *Obliqua,* stagg *Nardus stricta*, klibbarv *Cerastium glutinosum*, backtimjan *Thymus serpyllum*, sandkrassing *Teesdalia nudicaulis*, vanlig ögontröst *Euphrasia stricta* var. *brevipila* och grå ögontröst *E. nemorosa* och närmast stranden vårklynne *Valerianella locusta* och puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*. På ett par ställen genomkorsas heden av fuktstråk. Vid stråket i söder finner man bosyska *Ballota nigra*, luktsmåborre *Agrimonia procera* och klockljung *Erica tetralix*. Det norra fuktstråket är mycket intressant och rymmer områdets raritet jättefräken *Equisetum telmateia* men också blankstarr *Carex otrubae*, bäckmärke *Berula erecta* och kärrstjärnblomma *Stellaria palustris*. Jättefräken *Equisetum telmateia* växer här på landets enda fastlandslokal, upptäckt 1993. Den tycks

stortrivas, sprider sig med rotskott och har ökat i antal från cirka tio stänglar till långt över 100. Det finns också några planterade talldungar, där det växer gott om björnbär. I brynen hittar man blekarv *Stellaria pallida*. På själva stranden spolas det upp mängder med tång och det finns gott om strandmålla *Atriplex littoralis*, spjutmålla *A. prostrata*, sodaört *Salsola kali* samt här och där havssälting *Triglochin maritimum*, salttåg *Juncus gerardii*, strandkrypa *Glaux maritima*, agnsäv *Eleocharis uniglumis*, flikmålla *Atriplex calotheca* och broskmålla *A. glabriuscula*. Ibland hittar man även strandbeta *Beta vulgaris* ssp. *maritima*, men den är inte permanent. Ute på den långgrunda havsbottnen kan man vid lågvatten söka upp både hårsärv *Zannichellia palustris* och skruvnating *Ruppia cirrhosa*.

Från E6 kör man mot nordväst ca 10 km på väg 111 (mot Höganäs) till Domstens norra infart, där det i talldungen finns en stor parkeringsplats. Man kan även köra ytterligare ca 1 km till avtagsvägen mot Döshult där det väster om vägskälet finns en mindre parkeringsplats.

8. ***Kristinelund***

Jan-Erik Hederås och Sven-Åke Hanson

Norr om Kristinelunds gård finns en ädellövskog med lind *Tilia cordata*, ek *Quercus robur*, bok *Fagus sylvatica*, ask *Fraxinus excelsior* med flera trädslag. Skogen, som sedan 1974 är ett naturreservat, har utvecklats i ett område där man tidigare bedrev slåtter. I den norra delen finns ett par arter björnbär som är karakteristiska för nordvästra Skåne, nämligen skånebjörnbär *Rubus axillaris* och luddbjörnbär *R. insularis*. I och intill en skogsglänta i den västra delen återfinns Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*, lundslok *Melica uniflora*, lundviol *Viola reichenbachiana*, sårläka *Sanicula europaea*, hässleklocka *Campanula latifolia* och skogsveronika *Veronica montana*. I den södra delen finns ett fuktområde med massbestånd av ramslök *Allium ursinum*. I öster ansluter Slusåsbäckens ravin till reservatet.

Från E6 kör man mot nordväst ca 11 km på väg 111 (mot Höganäs) till avtagsvägen mot Döshult. Där kör man 1,3 km mot Döshult till en mindre väg åt söder. Efter 0,5 km på denna finns det en liten parkeringsplats i skogsbrynet.

9. ***Utvälinge***

Jan-Erik Hederås och Sven-Åke Hanson

Väster om Vegeåns mynning i Skälderviken utbreder sig en bred kustremsa med ett par öar utanför: Sandön och Själrönnen. Öarna och vattnet intill land är naturreservat, bl.a. beroende på de snabba materialtransporterna i vattnet som ständigt förändrar bottentopografin. Hela området är fågelrikt med många häckande arter. Det är även en god sträcklokal framför allt om hösten.

Strandängarna betades förr men har nu växt igen och domineras av stora gräs och högörter som rörflen *Phalaris arundinacea*, blåsäv *Schoenoplectus tabernaemontani* och strandkvanne *Angelica archangelica* ssp. *litoralis*, men det finns också kalmus *Acorus calamus*. Kärrnocka *Tephroseris palustris* fanns förr på den betade strandängen, men minskade sedan betet upphört och 1976 sågs den sista gången. Strandmolke *Sonchus palustris* är en nykomling som däremot tycks trivas bland de höga örterna. Den observerades första gången 1992.

På strandheden växer bl.a. backsippa *Pulsatilla vulgaris*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus* och vanlig skörbjuggsört *Cochlearia officinalis* ssp. *officinalis*. I strandkanten finner man gott om agnsäv *Eleocharis uniglumis*, flikmålla *Atriplex calotheca*, salttåg *Juncus gerardii*, strandskräppa *Rumex maritimus* och strandkrypa *Glaux maritima* men även grått saltgräs *Puccinellia distans* och revigt saltgräs *P. maritima*, havssälting *Triglochin maritimum*, rödsäv *Blysmus rufus*, saltnarv *Spergularia salina*, smultronklöver *Trifolium fragiferum*, strandaster *Tripolium vulgare* och strandpilört *Persicaria lapathifolia* ssp. *lapathifolia*. Vid lågvatten vadar man med fördel omkring på den leriga havsbottnen mellan fastlandet och Sandön för att leta efter hårsärv *Zannichellia palustris*, hårnating *Ruppia maritima* och skruvnating *R. cirrhosa*. Ibland hittar man ilandflytande borstnate *Potamogeton pectinatus*, som visar att arten finns längre ut.

Av ovanliga arter längs Vegeån märks dikesveronika *Veronica catenata*, kantdunört *Epilobium tetragonum*, vattenfräne *Rorippa amphibia*, vattenmärke *Sium latifolium* och ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, medan det i sankmarkerna mellan ån och det f.d. tegelbruket växer ett bestånd av förvildad oktoberkrage *Leucanthemella serotina*. I ett gammalt lertag intill tegelbruket kan man finna blankstarr *Carex otrubae* och hornsärv *Ceratophyllum demersum*.

Från väg E6 vid trafikplats N. Varalöv kör man ca 5 km västerut på väg 112 (mot Höganäs). Där tar man till höger ca 1 km till Utvälinge (vägvisare Utvälinge 1). I Utvälinge tar man till vänster efter ca 50 m och sedan till höger på Rodervägen. Efter ca 200 m finns parkeringsmöjlighet. För att komma till stranden går man ytterligare ca 150 m på Rodervägen och därefter Skärgårdsstigen ned mot stranden.

10. ***Svedberga kulle***

Jan-Erik Hederås och Sven-Åke Hanson

Över den platta Ängelholmsslätten sticker den 60 m höga Svedberga kulle upp. Den anses vara en drumlin, en kulle som bildats under avsmältningen av den senaste inlandsisen. Från toppen har man en vidsträckt utsikt. Kullen med omgivningar i öster är avsatt som ett statligt naturreservat. Under 1900-talet planterades mycket barrskog. Ännu för några år sedan var Svedberga kulle nästan helt skogklädd men en hel del av skogen är nu avverkad. Några av hyggena betas medan andra kommer att ersättas med lövskog. Landskapsbilden håller på så sätt att förändras åt det öppna hållet.

Vid Svedberga gård finns bägarnattskatta *Solanum physalifolium* var. *nitidibaccatum*, fiskmålla *Chenopodium polyspermum*, kavelhirs *Setaria viridis* och piprör *Calamagrostis arundinacea*. I en ekdominerad lövskog norr om gården kan man finna grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*, gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*, hässleklocka *Campanula latifolia*, springkorn *Impatiens noli-tangere* och ängsfräken *Equisetum pratense*. Ännu längre åt norr växer knägräs *Danthonia decumbens*, lundtrav *Arabis hirsuta*, lövbinda *Fallopia dumetorum* och kärrsälting *Triglochin palustre* och i viltvatten slokstarr *Carex pseudocyperus*, blåsäv *Schoenoplectus tabernaemontani* och gropnate *Potamogeton berchtoldii*. I en sumpskog nordöst om själva kullen hittar man dvärghäxört *Circaea alpina*, rankstarr *Carex elongata*, småvänderot *Valeriana dioica* och vattenblink *Hottonia palustris*.

På och vid den övergivna banvallen norr om kullen hittar man småsporre *Chaenorhinum minus* och

jättestarr *Carex riparia*. På kullen finns luddbjörnbär *Rubus insularis* och skånebjörnbär *R. axillaris* och norr om kullen hittar man lingon *Vaccinium vitis-idaea*, som annars är ovanlig i trakten. Renkavle *Alopecurus myosuroides* är en rödlistad art som är ganska vanlig norr och öster om Helsingborg. Den brukar finns i åkrar nordöst om Svedberga gård.

Från E 6 kör man norrut ca 2,5 km på väg 111 (mot Höganäs) och därefter mot Allerum och Jonstorp. Efter ca 2 km kommer man till Allerums kyrka. Där tar man av till höger och vidare norrut mot Jonstorp ca 5,3 km till Karlsfält. Strax efter Karlsfält kör man österut mot Kattarp. Efter 1,2 km kör man norrut på Torparevägen (skylt P 900 m) där det finns en parkeringsplats på västra sidan av kullen.

11. ***Välaskog***

Jan-Erik Hederås och Sven-Åke Hanson

Under bysamhällets tid var Välaskog skottskog och slåtteräng, betydligt ljusare och luftigare än nu. På 1900-talet minskades hävden och skogen blev mer högvuxen, mörk och tät. I den västra delen finns ett antal gropar, som är minnen från beredskapsåren. Området sluttar svagt mot nordväst och har av inlandsisen täckts med en kalkrik morän. Det avsattes som naturreservat 1984 och består mestadels av gammal bokskog med inslag av ek *Quercus robur*, ask *Fraxinus excelsior*, lind *Tilia cordata*, avenbok *Carpinus betulus*, vårtbjörk *Betula pendula* och klibbal *Alnus glutinosa*. Närmast järnvägen i nordväst återfinner man de flesta vilda skånska buskarterna inklusive benved *Euonymus europaeus*, skogskornell *Cornus sanguinea* och skogstry *Lonicera xylosteum*. Vildkaprifol *Lonicera periclymenum* och murgröna *Hedera helix* slingrar sig på marken. På våren blommar vitsippa *Anemone nemorosa*, gulsippa *A. ranunculoides*, vårärt *Lathyrus vernus* och vätteros *Lathraea squamaria* och senare bergslok *Melica nutans*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, skogsknipprot *Epipactis helleborine*, sårläka *Sanicula europaea* och underviol *Viola mirabilis*. Storgröe *Poa remota* är en rikskogsart, som växte vid ett dike mitt i skogen 1989, men den har därefter ej kunnat återfinnas.

En stor del av skogen är torr ekskog och hedbokskog. Av örter märks klotpyrola *Pyrola minor* och björkpyrola *Orthilia secunda*, som annars är ovanliga kring Helsingborg. Andra träd är avenbok och lind. I fuktigare partier finns det klibbal och ask. Här växer det rikligt med skogsstarr *Carex sylvatica* och skärmstarr *C. remota*. Man kan också finna rankstarr *C. elongata*, ängsfräken *Equisetum pratense*, gullpudra *Chrysosplenium alternifolium* och ormbär *Paris quadrifolia*.

Trots att skogen avsatts som naturreservat har stadsplanerarna lagt ut ett järnvägsreservat diagonalt genom skogen. Det är den tilltänkta europajärnvägen från Stockholm till Hamburg som riskerar att dela upp skogen i två delar, och det skulle innebära att stora naturvärden spolieras. Luden johannesört *Hypericum hirsutum* växer med uppemot 100 exemplar i brynet intill järnvägen. Det är en rödlistad art och skulle slås ut om en utbyggnad av järnvägen till dubbelspår tillåts inkräkta på skogen, men förhoppningsvis sker utbyggnaden helt åt andra hållet.

Från E6 kör man norrut ca 0,3 km på väg 111 (mot Höganäs) och tar av mot Berga industriområde. Man kör Kanonvägen 0,5 km och tar därefter av till vänster på en liten grusväg strax efter ett byggvaruföretag. Efter ca 100 m finns en mindre parkeringsplats.

Höganäs

Mellan Arild och Svanshall

Richard Åkesson

Kullaberg fortsätter österut mot Jonstorp med en lägre höjd strax väster om Arild. Förkastningslinjen ligger utmed Skälderviken. Till stora delar är området bebyggt, igenväxt eller uppodlat. Utmed kusten och inom vissa mindre betesytor inåt land finns det lyckligtvis kvar något av naturbetesmark med hed- och risartad vegetation. Beteshävden har här anor sedan järnåldern och är en kvarleva av Kulla betesallmänning, även kallad Kulla fälad. Området domineras av gnejs som ger underlag för den hedartade vegetationen. Berget ligger ofta i dagen eller är överlagrat av ett tunt lager morän. I bergets längssträckning går ett system av yngre bergarter som amfibolit och diabas.

1. Naturreservatet Nabben

Reservatet, som är ett sammanhängande betesområde utmed havet, karakteriseras av en strandlinje med sammanhängande klapperstensfält som ibland avbryts av svallat grus eller finare material. Littorinahavet har avsatt tydliga strandvallar här. På dessa vallar och klapperstensfält finns förutom de vanliga arterna även vårveronika *Veronica verna*, färgreseda *Reseda luteola* och daggbjörnbär *Rubus glauciformis*. Mellan vallarna finns ett flertal mindre, beteshävdade lågstarrängar med arter som loppstarr *Carex pulicaris*, slankstarr *C. flacca*, grönstarr *C. demissa*, trindstarr *C. diandra* och ängsstarr *C. hostiana* samt tätört *Pinguicula vulgaris* och småvänderot *Valeriana dioica*. I ett av kärren väster om Stensnäs finns dessutom rundsileshår *Drosera rotundifolia*.

Ovanför strandlinjen kommer en mindre brant som i sin nedre del är överlagrad av grövre kantig sten, ett resultat av frostsprängning. Bland buskagen i klipporna och stenraset växer sällsyntheten skånskt oxbär *Cotoneaster kullensis* i välmåga. Skånskt oxbär är en endemisk art för landskapet, dvs. hela dess utbredning är inskränkt till Skåne. I klippsprickorna finns även de små ovanliga ormbunkarna gaffelbräken *Asplenium septentrionale* och svartbräken *A. trichomanes.*

Ovanför klipporna kommer en platå som är den egentliga fäladen. Denna karaktäriseras av hedvegetation med ljung- och gräsarter samt högre upp stora buskage av en. Inom heden finns en viss variation av växtsamhällen då det fläckvis sker en kalkpåverkan och uppsilning av grundvatten. Inom vissa ytor dominerar ljung *Calluna vulgaris* med inslag av gråfibbla *Pilosella officinarum*, kråkbär *Empetrum nigrum*, sandkrassing *Teesdalia nudicaulis*, pillerstarr *Carex pilulifera* och stenmåra *Galium saxatile* och inom andra finns arter som tjärblomster *Viscaria vulgaris*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, nattviol *Platanthera bifolia*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, ängsskallra *Rhinanthus minor*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, jordtistel *Ciscium acaule*, fyrkantig johannesört *Hypericum maculatum* och vårstarr *Carex caryophyllea*. Nabben ligger mellan Arild och Skäret. Parkera lämpligast vid hamnen i Arild eller i Skäret.

2. Skäret

Väster om Skärets hamn och nedanför Säldynevägen täcks strandvallen av vida ytor med krypande

murreva *Cymbalaria muralis*, olika förvildade fetknoppsarter som lydisk fetknopp *Sedum lydium*, vit fetknopp *S. album* och blek fetknopp *S. hispanicum* samt kungsljus *Verbascum thapsus* och läkekungsljus *V. phlomoides*. Bland klapperstenar finns enstaka tuvor av gaffelbräken *Asplenium septentrionale* och vid stigarna vittåtel *Aira caryophyllea*.

Nedanför klapperstranden finns även mindre områden ohävdad strandäng med arter som daggsvingel *Festuca rubra* ssp. *juncea*, rörflen *Phalaris arundinacea*, kvickrot *Elytrigia repens*, strandråg *Leymus arenarius*, havssäv *Schoenoplectus maritimus*, rödsäv *Blysmus rufus*, stubbtåg *Juncus compressus*, salttåg *J. gerardii*, krusskräppa *Rumex crispus*, strandkvanne *Angelica archangelica* ssp. *litoralis*, gulkämpar *Plantago maritima*, åkermolke *Sonchus arvensis*, strandaster *Tripolium vulgare* och havssälting *Triglochin maritimum*.
Parkera i Skärets hamn.

3. Naturreservatet Bölsåkra och Tranekärr

Naturreservatet, som ligger öster om Skäret, är som Nabben ett kustreservat men är en blandning av igenväxande mark, betesmark i och utanför skog samt hävdad strandmark.

Omkring 300 meter ostsydost om Bökebäcks hamn finns ett mindre kärr med bl.a. tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*, tätört *Pinguicula vulgaris*, bäcknate *Potamogeton polygonifolius* och ärtstarr *Carex viridula*. I övrigt kan nämnas att det inom ett antal mindre områden med fukthed finns arter som blåtåtel *Molinia caerulea*, klockljung *Erica tetralix* och kråkklöver *Comarum palustre*. I övrigt är området relativt torrt med en rishedsvegetation, som ibland kan vara väl utvecklad i obetad skog med riktiga snår av blåbär *Vaccinium myrtillus*.

Du kan parkera vid Stenbrottet omedelbart väster om Svanshall eller direkt öster om Skäret i slutet på Plidehallsvägen som går mot höger när du passerat Flickorna Lundgrens café.

4. Fjälastorp

Fäladen vid Fjälastorp röjdes 1996 och har därefter hävdats med äldre boskapsraser. I den nordöstra delen av beteshagen ligger en delvis urgrävd damm med rikligt med krypfloka *Apium inundatum* och hårslinga *Myriophyllum alterniflorum*. I denna och i anslutande kärr finns arter som brunskära *Bidens tripartita*, källarv *Stellaria alsine*, kärrstjärnblomma *S. palustris*, dyveronika *Veronica scutellata*, sydknappsäv *Eleocharis palustris* ssp. *vulgaris*, sköldmöja *Ranunculus peltatus* ssp. *peltatus*, löktåg *Juncus bulbosus* och stor vattenmåra *Galium elongatum*. På den intilliggande fuktheden växer även sparsamt med bl.a. granspira *Pedicularis sylvatica*.

Området ligger omkring en kilometer väster om korsningen mellan Tranekärrsvägen och Södåkravägen. Någon särskild parkeringplats finns inte.

Inre Skälderviken

Richard Åkesson

Om man kommer från väster, från Kullaberg, ser man tydligt hur horsten försvinner kort före Jonstorp. Från detta samhälle och österut utgörs berggrunden av sedimentära bergarter från övre trias, kallade Kågerödsformationen. Dessa är överlagrade med svallsediment i form av sand och klappersten. Vid Jonstorp dominerar klappersten medan sand dominerar på Farhultssidan. Norr om Görslövsån finns svämsediment med grovmo och sand.

I hela det inre av Skälderviken, från Rekekroken och vidare mot Utvälinge, gynnar näringsrikt vatten från åarna en hög produktion av smådjur i det grunda havet med ett rikt fågelliv som följd. Havet är här också dynamiskt med ständig nybildning av sandbankar och grunda bottnar, rörliga och permanenta sanddyner, dynvåtmarker, driftvallar, salta strandängar, fukthedar, fuktängar samt torra hedar. Hela landskapet ligger lågt i förhållande till havet. Större sammanhängande naturbetesmarker finns öster om Jonstorp och österut fram till Farhult. Strandmarken (ohävdad) som fortsätter förbi Farhultsbaden består av dyner med sandhed. Strax öster om Farhult finns en mindre betesmark med klapper och strandkärr. I det inre av viken finns en större strandrevel, en halvö, kallad Rönnen. På denna råder beträdnadsförbud hela året.

5. Farhult

Från Solviks Café i Farhult kan du gå in på den våta delen av strandheden. I de våta groparna här finns bl.a. tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*, syltåg *Juncus tenuis*, ältranunkel *Ranunculus flammula* och på torrare mark grå ögontröst *Euphrasia nemorosa* och låsbräken *Botrychium lunaria*. Åt väster finner du ohävdade strandängar med bl.a. nattviol *Platanthera bifolia*, höstlåsbräken *Botrychium multifidum*, knägräs *Danthonia decumbens*, knutnarv *Sagina nodosa*, ormtunga *Ophioglossum vulgatum* (riklig) och höstskallra *Rhinanthus serotinus* ssp. *serotinus*. För att förhindra igenväxning har området slaghackats under vårvintern. År 1991 fanns det åtta exemplar av höstlåsbräken ca 50 meter väster om Solviks Café, intill kärret med buskage. Senast den återfanns var 1998 med ett exemplar; den är med andra ord svår att finna. Den finns här tillsammans med en rik förekomst av ormtunga.

Sanddynerna är väl utvecklade med borsttåtel *Corynephorus canescens*, rödven *Agrostis capillaris* och ett flertal andra arter. Utanför dynerna finns en större sandrevel, omgiven av dyig botten med en täckande vegetation av strandpilört *Persicaria lapathifolia* ssp. *lapathifolia*, rosenpilört *P. minor*, glasört *Salicornia europaea*, grodtåg *Juncus ranarius*, flikmålla *Atriplex calotheca*, broskmålla *A. glabriuscula*, rödmålla *Chenopodium rubrum*, blåmålla *C. glaucum*, strandmålla *Atriplex littoralis* och skaftmålla *A. longipes* ssp. *longipes*. På grundbottnarna finns storsärv *Zannichellia palustris* var. *major*.

Fortsätt att promenera västerut. Efter cirka 250 meter kommer du fram till en betesmark. Utanför stängslet finns stora bestånd av blåsäv *Schoenoplectus tabernaemontani* och sparsamt med sumparv *Stellaria crassifolia* (växer även inne i betesmarken). Sumparv kan också påträffas 200 meter väster om hamnen i Farhult, på en sumpig del av stranden. Innanför sanddynerna har dynerna dämt upp ett strandkärr där du finner källgräs *Catabrosa aquatica*, sumpskräppa *Rumex palustris*, nickskära *Bidens cernua*, vattenskräppa *Rumex hydrolapathum*, skånskt mannagräs *Glyceria notata* och jättestarr *Carex*

riparia. Mellan de stora bestånden av jättegröe *Glyceria maxima* och vass *Phragmites australis* finns öppna kärr. I ett av dessa flyter en matta av källgräs. Det är lättast att hitta källgräs när den blommar. Då står de violetta vipporna rakt upp ur vattnet. Sumpskräppa finner du i ett annat mindre kärr ca 50 meter väster om källgräset.

På andra sidan kärret, på landsidan, finns en mager naturbetesmark på sand med fukthedar i svackorna. Här finns en av de kvarvarande hävdade fukthedarna i kommunen med klockgentiana *Gentiana pneumonanthe* och hedsäv *Trichophorum cespitosum* ssp. *germanicum* (enda lokalen i kommunen för dessa två arter) samt klockljung *Erica tetralix*. Övriga arter är rundsileshår *Drosera rotundifolia*, hundstarr *Carex nigra*, hirsstarr *C. panicea*, stjärnstarr *C. echinata*, grönstarr *C. demissa* och gråstarr *C. canescens*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, borsttåg *Juncus squarrosus*, stagg *Nardus stricta*, tranbär *Vaccinium oxycoccos* och odon *V. uliginosum*. Leta efter hedsäv bland de större tuvorna av odon intill fuktheden, på landsidan av strandkärret 300 meter väster om Solviks Café. Här växer även klockgentiana.

Från väg 112 svänger du av mot Farhult, västra infarten. (Börja gärna besöket med att köra in till parkeringen vid kyrkan. I skogen bakom kyrkogården finns tre mindre bestånd av pyramidbjörnbär *Rubus pyramidalis*.) Därefter fortsätter du in mot Farhult, tar in till vänster på vägen Farhultsbaden, före Träinova (bygghandel), ned till Solviks Café. En alternativ väg är att ta in på samma avfart mot Farhult från väg 112 och efter 50 m svänga av till vänster mot Svartelandsvägen (mot Jonstorp). Ca 50 m efter avtaget in på denna finns en mindre parkering på höger sida, intill skog, med en bom. Om du går in på grusvägen kommer du fram till en skjutbana. Nu ser du naturbetesmarken från söder och blickar ut mot havet. (Skjutbanan är en fin fukthed med granspira *Pedicularis sylvatica*, Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata* och borsttåg *Juncus squarrosus*.)

6. Öster om Farhult

Från hamnen kan nu gå österut utmed stranden och finna bl.a. fältkrassing *Lepidium campestre*. Marken är grusig med mycket klapper. Här har tidigare funnits en grustäkt. En viss kalkpåverkan kan märkas genom att man finner arter som brudbröd *Filipendula vulgaris*. Omkring 100 meter öster om hamnen finns en mindre hage med strandkärr. Här växer loppstarr *Carex pulicaris*, krypfloka *Apium inundatum*, knappsäv *Eleocharis palustris* och rävstarr *Carex vulpina*.

Kör på Farhults byaväg till slutet av byn, sväng ned till vänster, in på Årnackevägen. Parkera i slutet på denna, nere vid hamnen. Ett alternativ är att fortsätta på landsvägen ut från Farhult. Sväng ned mot havet på Sjömadsvägen efter cirka 500 meter österut. Parkera vid hamnen, gå österut på en mindre grusväg. Efter 1 km kommer du fram till Rönnen, ett fint landskap med naturbetesmarker av torra hedar, strandängar, dyner m.m. Tänk på att det råder beträdnadsförbud på själva halvön under hela året. Området är främst känt för sin fågelfauna.

7. Jonstorp

Rakt ut mot havet, från tallskogen öster om Jonstorp, finns en saltpåverkad strandäng (öster om kärret) med typisk vegetation med rödsäv *Blysmus rufus* och ormtunga *Ophioglossum vulgatum*. I strandmalen

intill finner du strandloka *Ligusticum scothicum* och fältkrassing *Lepidium campestre*. Fortsätt cirka 200 meter åt söder. I april månad finner du här ett mycket stort bestånd av backsippa *Pulsatilla vulgaris*, Kullabygdens största. Förutom denna finns åtskilligt fint som kattfot *Antennaria dioica*, stenmåra *Galium saxatile* och borsttåg *Juncus squarrosus* på de magra markerna. Ytterligare omkring 100 meter åt söder finns ett mindre strandkärr med vattenstäkra *Oenanthe aquatica*. Tänk på att det finns ett skyddsområde mot havet. Inom detta med lagun och strandäng råder beträdnadsförbud från ** till 15 juli. När du går åt söder finns det tyvärr en äldre kommunal tipp (avslutad 1980) på höger sida. Här fanns det tidigare ett strandkärr med stinkpadda, nu utrotad i Kullabygden. På västra sidan om den f.d. kommunala tippen finns rester av en fukthed med mosse. Leta noggrant så finner du den ena av kommunens två lokaler för granspira *Pedicularis sylvatica*. På hösten, som har en speciell tjusning, finns rikligt med vattenväxter, mållor och glasört *Salicornia europaea* i vattenbrynet söder om revet. Detta är ett mindre axplock av vad du kan finna.

Från väg 112 svänger du in mot Jonstorp. Samhället är uppbyggt utmed en byaväg, kallad Jonstorpsvägen. I mitten av byn, vid skolan, ta in till höger på Revavägen. Kör ned till tallskogen vid havet och parkera. Du befinner dig nu i naturbetesmarkens norra del.

Kullaberg

Richard Åkesson och Ulf Arup (lavar)

Kullaberg är en horst, det vill säga ett stycke urberg som genom förkastning kommit att skjuta upp som en ås i det platta skånska landskapet. Liksom Mölle fälad tillhörde berget den tidigare så vidsträckta betesfäladen (utmarken) Kulla allmänning. Delar av berget var dock inhägnat som inägomark. Där har skogen bevarats fram till våra dagar, varför vi här kan tala om lång skoglig kontinuitet. Sådana områden är bokskogarna runt Himmelstorp och Hjorthagen. Även övrig ekkratt- och ädellövskog på syd- och nordsidan av berget har lång kontinuitet. Horsten består till stora delar av gnejs, som utgör ett magert underlag, samt ett större område av granodiorit i dess mellersta delar. På gnejsen dominerar hedartad bok- och ekskog. Vinkelrät, samt i bergets längssträckning, går ett system av yngre gångbergarter som amfibolit, diabas och kullait. Strax öster om Ransvik finns en särskilt vacker variant, kallad granatamfibolit. Det är dessa grönstenar som ger den rika lundvegetationen med ängsskogar där bok, ask och alm utgör de viktigaste trädslagen (almen drabbades av almsjuka 1999).

Kullaberg tillhör växtgeografiskt den nemorala zonen som karakteriseras av ek-bokskogar men är här präglad av atlantiska-subatlantiska björk-ekskogar med inslag av artfattiga kruståtelskogar. Den brutna topografin ger upphov till olika hydrologiska förhållanden vilket avspeglas i vegetationens sammansättning. I svackor finner man därför ofta alskogar. På mindre fuktig mark, särskilt i sluttningar, påträffas ofta askskog.

Vanliga och karakteristiska arter är ek *Quercus robur* och bergek *Q. petraea* samt hybrider mellan dessa, bok *Fagus sylvatica*, ask *Fraxinus excelsior*, vildkaprifol *Lonicera periclymenum*, buskstjärnblomma

Stellaria holostea, björnbär *Rubus* spp., ljung *Calluna vulgaris* och träjon *Dryopteris filix-mas*. Skogar med asp *Populus tremula* finns inom ett par områden på nordsidan. Den största finns väster om Djupadal, i branter och igenväxande talusbranter.

Högörtsvegetation finns främst i fuktstråk i ravindalar som Ablahamn, Käringmalen, Josefinelust och Djupadal. Karakteristiska arter är strätta *Angelica sylvestris*, kärrtistel *Cirsium palustre*, tuvtåtel *Deschampsia cespitosa*, älggräs *Filipendula ulmaria*, humleblomster *Geum rivale*, revsmörblomma *Ranunculus repens*, ängsruta *Thalictrum flavum*, brännässla *Urtica dioica* och kråkvicker *Vicia cracca*. Andra arter är hampflockel *Eupatorium cannabium*, skogssäv *Scirpus sylvaticus*, kärrgröe *Poa trivialis*, videört *Lysimachia vulgaris*, fackelblomster *Lythrum salicaria*, hässleklocka *Campanula latifolia*, rörflen *Phalaris arundinacea*, månviol *Lunaria rediviva*, rödblära *Silene dioica*, majbräken *Athyrium filix-femina* och stor bockrot *Pimpinella major*.

I ängsbokskogen finns ett antal silkärr. Typisk vegetation där är strandfräken *Equisetum arvense* × *fluviatile*, skärmstarr *Carex remota*, skogsstarr *C. sylvatica*, långsvingel *Festuca gigantea*, sydlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *montana*, svalört *Ranunculus ficaria*, stor häxört *Circaea lutetiana*, springkorn *Impatiens noli-tangere*, stinknäva *Geranium robertianum*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, humleblomster *Geum rivale*, frossört *Scutellaria galericulata*, hässlebrodd *Milium effusum* och rörflen *Phalaris arundinacea*. Inom blötare delar tillkommer gullpudra *Chrysosplenium alternifolium* och kabbleka *Caltha palustris.*

På västra Kullaberg är det framför allt nordbranten som är rik på rödlistade lavar. På de gamla krattbokarna mellan Ablahamn och Käringmalen växer t.ex. den mycket sällsynta bokporlaven *Pertusaria velata*. Här, liksom nordost om Håkull på östra Kullaberg, växer både trädzonlav *Enterographa crassa* och klippzonlav *E. hutchinsiae*. Den förstnämnda är funnen på bok och den senare på lind och rönn, men båda torde förekomma på fler trädslag och åtminstone klippzonlav även på klippor. Vidare växer i dessa branter på ask jaguarfläck *Arthothelium ruanum*, blek kraterlav *Gyalecta flotowii*, örtlav *Lobaria virens*, orangepudrad klotterlav *Opegrapha ochrocheila* och askvårtlav *Pyrenula nitidella*. På flera olika trädslag, t.ex. bok, ask och alm, kan man hitta glansfläck *Arthonia spadicea* och stiftklotterlav *Opegrapha vermicellifera*. På några ekar växer mjölig klotterlav *Opegrapha sorediifera* och den sällsynta stiftkvistlaven *Fellhaneropsis vezdae*. På en relativt grov lönn växer stor vaxlav *Dimerella lutea*.

8. Utmed Norra Strandvägen i Mölle

Utmed vägen finns ett flertal parkeringsplatser, där det i buskbrynet växer paddfot *Asperugo procumbens* och stenfrö *Lithospermum officinale*. Mot väster och nedanför buskkrattet ligger Svarta hallar, ett område där klipporna består av den basiska bergarten amfibolit. Rakt nedanför Italienborg finns bland klipporna en mindre förekomst av glansbräken *Asplenium adiantum-nigrum*. Om du letar efter glansbräken, gör det gärna under en mild vinter då den är lättare att hitta eftersom den är vintergrön. I ett svårfunnet hällkar finns Kullabygdens enda förekomst av hartmansstarr *Carex hartmanii*. Utmed

stranden finns en ohävdad strandäng med bland annat flockarun *Centaurium erythraea* var. *erythraea*.

Under Ransviksvägen ligger ett kulverterat vattendrag som avvattnar Djupadal på Kullaberg. Vattendraget slutar i ett kalkrikt silkärr på stranden där man kan finna kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum.* (Detta är en av två lokaler i Kullabygden; den andra lokalen finns i Björnlån på Västra Kullaberg.)

På norra sidan av vägen ligger ett försvarsverk, byggt under Karl XII:s tid i början av 1700-talet, som består av en jordvall. Torrängsvegetation som tidigare fanns inom Bökebolet i Mölle har överlevt här. Den örtrika torrängen innehåller arter som ekorrsvingel *Vulpia bromoides*, blodnäva *Geranium sanguineum*, vittåtel *Aira caryophyllea*, vårtåtel *A. praecox*, sandlök *Allium vineale*, väddklint *Centaurea scabiosa*, rödklint *C. jacea*, grönfibbla *Crepis capillaris*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, backvial *Lathyrus sylvestris*, fältkrassing *Lepidium campestre*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, backtimjan *Thymus serpyllum*, harklöver *Trifolium arvense*, rotfibbla *Hypochoeris radicata* och backglim *Silene nutans*.

9. Solvik

Det är lättast att parkera utmed Norra Strandvägen och sedan gå mot Solvik. Utmed skogsbrynet strax före reservatsgränsen och Solviksbadet växer det rikligt med hästtunga *Pentaglottis sempervirens* tillsammans med bl.a. parksallat *Cicerbita macrophylla* ssp. *uralensis* och knippbjörnbär *Rubus fasciculatus*. Solvik består av själva badet samt de öppna klipphyllorna av grönsten som successivt övergår i kratteskog upp mot Barakull. I kratteskogen dominerar arter som bergek *Quercus petraea*, lind *Tilia cordata*, bergslok *Melica nutans*, lundslok *M. uniflora*, lundgröe *Poa nemoralis*, häckvicker *Vicia sepium*, buskstjärnblomma *Stellaria holostea*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, skogstry *Lonicera xylosteum*, långstarr *Carex divulsa*, lundäxing *Dactylis glomerata* ssp. *lobata,* lundskafting *Brachypodium sylvaticum*, murgröna *Hedera helix*, lundelm *Elymus caninus*, ramslök *Allium ursinum*, hårkörvel *Chaerophyllum temulum*, vippärt *Lathyrus niger* och bokarv *Stellaria neglecta*. Bokarv finns under våta försomrar rikligt hela vägen till Ransvik.

Strax väster om Barakull, på den översta klipphyllan och närmast Jannes lycka (öppen äng västsydväst om Barakull) finns två intressanta arter: kantig fetknopp *Sedum sexangulare* och dvärgjohannesört *Hypericum humifusum*, den senare i riklig mängd under gynnsamma år. För en beskrivning av artrikedom på och nedanför klipphyllorna utmed stigen kan följande arter nämnas: vårvicker *Vicia lathyroides*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, bergmynta *Satureja vulgaris*, ärenpris *Veronica officinalis*, slåtterfibbla *Hypochoeris maculata*, klibbarv *Cerastium glutinosum*, vittåtel *Aira caryophyllea*, backglim *Silene nutans*, skånskt oxbär *Cotoneaster kullensis*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, bergjohannesört *Hypericum montanum*, axveronika *Veronica spicata*, vildkaprifol *Lonicera periclymenum*, kungsmynta *Origanum vulgare*, bergven *Agrostis vinealis*, luddhavre *Helictotrichon pubescens*, flentimotej *Phleum phleoides*, getapel *Rhamnus cathartica* och den sällsynta rosenlöken *Allium carinatum* (blommar som bäst under juli).

Bland klipphyllorna hittade S. J. Södervall 1869 vårvial *Lathyrus sphaericus* och den finns ännu kvar.

Fyndet ledde till att ägaren stoppade bergtäkten för gatsten till Tyskland. Vårvialen finns i Sverige i övrigt endast på en mindre ö i Bohuslän. På solexponerade klippor och bland stenar kan man finna gaffelbräken *Asplenium septentrionale*. Längre upp på klipphyllorna, relativt skuggigt och dold i vegetation, växer glansbräken *Asplenium adiantum-nigrum* och svartbräken *A. trichomanes*. Utmed stigen finns sticklosta *Anisantha rigida* stundom rikligt förekommande på torra marker. Den är ursprungligen inplanterad i Mölle under 1970-talet.

Runt barnbassängen på Solviksbadet finns strandlosta *Bromus hordeaceus* ssp. *thominei*, sylnarv *Sagina subulata*, krypnarv *S. procumbens*, strandnarv *S. maritima* och strandkämpar *Plantago coronopus*. På en ohävdad strandäng vid dambadet växer t.ex. engelsk skörbjuggsört *Cochlearia officinalis* ssp. *anglica*, vanlig skörbjuggsört *C. officinalis* ssp. *officinalis*, kustarun *Centaurium littorale* var. *littorale* och Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*.

10. Djupadal

Från grindvakten vid infarten till naturreservatet går du norrut förbi husen och in till den våta markvägen inom beteshägnet, alternativt ta av till vänster och följ stigen utmed kärret. På den våta äldre markvägen finns enstaka exemplar av borstsäv *Isolepis setacea* och dvärgjohannesört *Hypericum humifusum* tillsammans med källarv *Stellaria alsine*, dikeslånke *Callitriche stagnalis*, grönstarr *Carex demissa* och pysslingtåg *Juncus minutulus*.

Vid Djupadal syns klippoxel *Sorbus rupicola* i ett flertal exemplar i trädvegetation på nordsidan samt i branten. I rasbranternas övre delar mot klippväggarna finns sällsynt skogsfibblan *Hieracium stenolepis* tillsammans med hagfibblan *H. vulgatum*. Om du letar väl kan du hitta vispstarr *Carex digitata* i silkärrets övre delar vid rasbranten.

11. Hjorthagen

Cirka 200 meter öster om avfarten till Ransvik finns ett hjorthägn. Hela ängsbokskogen mellan Ransvik och hjorthägnet kallas Hjorthagen. I den övre delen av ett skogskärr, omkring 20 meter väster om hjorthägnet, växer några kvadratmeter med skogslysing *Lysimachia nemorum*. Här finns även rikligt med dikeslånke *Callitriche stagnalis*. Vid nedfarten till Josefinelusts parkering och vid den äldre markvägen mot Jannes lycka söder om stugorna, växer skogsveronika *Veronica montana* sällsynt. Hagfibblan i bokskogen heter *Hieracium neopinnatifidum*.

12. Ransvik

I buskagen intill Ransgården växer bohusbjörnbär *Rubus dissimulans,* som är ett rödlistat (EN) krypbjörnbär, tillsammans med hårbjörnbär *R. camptostachys* och knippbjörnbär *R. fasciculatus*. Bohusbjörnbär kan man även finna vid markvägen ned till Ablahamn.

Väster om nedfarten till Ransviks café och dess parkering finns ett silkärr i ängsbokskogen. I silkärret växer bl.a. strandfräken *Equisetum arvense* × *fluviatile*, lundskafting *Brachypodium sylvaticum* och ett tiotal tuvor av skugglosta *Bromopsis ramosa*.

I ekskogen vid Ransvik dominerar *Rubus*-arter som skånebjörnbär *Rubus axillaris*, hårbjörnbär *R. camptostachys* och luddbjörnbär *R. insularis*. Hallandsbjörnbär *R. hallandicus*, ett rödlistat

krypbjörnbär, växer i snåren dels ett par meter till vänster om trappan ned till caféet och dels vid stranden. I en mindre dalsänka ovanför caféet, bevuxen med ask *Fraxinus excelsior* och alm *Ulmus glabra,* dominerar ramslök *Allium ursinum*. Strax öster om badplatsen finns vackra klippor av grönstenen granatamfibolit. Bland strandklipporna kan man exempelvis finna blankstarr *Carex otrubae.*

13. Björnlån

Björnlån kallas en ravin som ligger 400 meter västsydväst om Stora Grällinge mad. I ravinen finns ett kalkpåverkat fuktstråk med arter som blodrot *Potentilla erecta*, strätta *Angelica sylvestris*, kärrtistel *Cirsium palustre*, plattsäv *Blysmus compressus*, ängsstarr *Carex hostiana*, darrgräs *Briza media*, blåtåtel *Molinia caerulea*, blodnäva *Geranium sanguineum*, bergjohannesört *Hypericum montanum*, kransmynta *Mentha* ×*verticillata*, stagg *Nardus stricta* och knägräs *Danthonia decumbens*. Under 1970-talet påträffades även loppstarr *Carex pulicaris*. I silkärrets nedre del brukar det gå att finna ett tiotal exemplar av kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum*.

14. Spindelnätet

Det av fiskarna kända ”spindelnätet”, ett sprickmönster i Kullait (röd diabasbergart) som liknar ett nät, finns på bergets sydsida en dryg kilometer sydost om Kullens fyr. Här växer bunge *Samolus valerandi* på sin enda kända förekomst längs västkusten. Den växer i vittringsgrus (amfibolitgångar) med rörligt grundvatten.

15. Ablahamn och Käringmalen

Ovanför Ablahamn finns ett större bestånd av blandlövskog av örtrik typ. I skogen växer rikligt med månviol *Lunaria rediviva* som är en ovanlig art i Sverige. Den är fleråriq, beståndsbildande, upp till en meter hög med ljust violetta blommor och stora platta skidor. Den trivs i näringsrik fuktig lövskog, ofta på översilad mark där grundvatten tränger ut. Övriga karaktärsarter i skogen är hålnunneört *Corydalis cava*, skogstry *Lonicera xylosteum*, ramslök *Allium ursinum*, hässlebrodd *Milium effusum*, benved *Euonymus europaeus*, vätteros *Lathraea squamaria*, lungört *Pulmonaria obscura*, svalört *Ranunculus ficaria*, vitsippa *Anemone nemorosa* och desmeknopp *Adoxa moschatellina*. I slutet av stigen ned till Käringmalen kan man finna skogsvicker *Vicia sylvatica* och ängsruta *Thalictrum flavum*.

16. Kullens fyr

Området kring fyren domineras av berg med tunna jordlager. Det är till stora delar bevuxet med krattskog av ek *Quercus robur*, slån *Prunus spinosa* och en *Juniperus communis*. De sydöstra delarna är mer öppna med örtrik torräng. Här kan man finna backnejlika *Dianthus deltoides*, axveronika *Veronica spicata*, buskviol *Viola hirta,* väddklint *Centaurea scabiosa,* flentimotej *Phleum phleoides* och ängshavre *Helictotrichon pratense* tillsammans med rödlistade rariteter som ekorrsvingel *Vulpia bromoides*, vittåtel *Aira caryophyllea* och fältnarv *Sagina apetala*.

Bland klipporna nedanför fyren finns, liksom annorstädes på Kullaberg, talrika större och mindre grottor. I och kring dessa kan det löna sig att leta efter sällsynta mossor. Bland sällsynta arter som påträffats på sådana lokaler på Kullaberg märks särskilt kustkvastmossa *Dicranum scottianum*, kalkkuddmossa

Gymnostomum aeruginosum, hedknoppmossa *Enthostodon obtusus*, skirmossa *Hookeria lucens* och tuffkuddmossa *Eucladium verticillatum*. Alla dessa mossor har ytterst få kända lokaler i Skåne.

17. Mölle kapell

Vid Mölle kapell finns den enda kända lokalen för knutört *Anagallis minima* i Kullabygden. Det är en mycket liten växt, oftast bara 5 mm hög, som växer i den grusiga delen av gräsmattan intill parkeringsplatsen (tål ej konkurrens). Flertalet besökare kommer annars om våren till kapellet för att titta på blåsippa *Hepatica nobilis*, som kan börja blomma redan i mars.

18. Kockenhus

Markerna runt Kockenhus består av gammal kulturmark med stallbyggnader, slott och äldre ängsbokskog. I skogen omkring 100 meter väster om Kockenhus finns tuvsvingel *Festuca rubra* ssp. *commutata* i slutet av backen tillsammans med bl.a. lundskafting *Brachypodium sylvaticum*, långsvingel *Festuca gigantea* och lundkardborre *Arctium nemorosum*. Om du går omkring 50 meter nedåt i skogen mot väster kommer du till en mindre klippvägg med ett litet vattenfall (oftast torrt), som kallas Torremölla då det tidigare har funnits en kvarn här. Lundvegetationen är här ovanligt rik. I kanten av sluttningen, intill en gammal ek, finns ett tiotal tuvor av skugglosta *Bromopsis ramosa*. Cirka 200 meter öster om Kockenhus, i sluttningen av ängsbokskogen, finns rostbjörnbär *Rubus pedemontanus*. På 1930-talet planterades det in 30–40 olika björnbär på Kockenhus tomt. Rostbjörnbäret är troligen en spridd kvarleva från denna inplantering. I bokskogen nedanför finns rikligt av parkgröe *Poa chaixii*, en art som ursprungligen kommit in med utländskt gräsfrö.

19. Arild och Strandhagen

På din väg västerut genom Arild till Strandhagen ser du rikligt med förvildad, gulblommande engelsk vallmo *Meconopsis cambrica*. Parkera vid Tussans badplats. Området mellan Arild och Haga kallas Strandhagen. I ädellövskogen är lundvegetationen rik med smånunneört *Corydalis intermedia,* sloknunneört *C. pumila*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, lundvårlök *Gagea spathacea,* dvärgvårlök *G. minima*, myskmadra *Galium odoratum* och lundarv *Stellaria nemorum*.

Strandmarken inom Strandhagen består dels av klappersten, dels av ohävdad strandäng och strand med stenrik morän. Den sistnämnda hyser en örtrik torräng med en tydlig kalkpåverkan. Floran är artrik med sandkrassing *Teesdalia nudicaulis*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, småfingerört *Potentilla tabernaemontani*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, vårvicker *Vicia lathyroides,* buskviol *Viola hirta*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus,* vårtåtel *Aira praecox* och luddhavre *Helictotrichon pubescens*.

Intill Tussans badplats finns en ohävdad strandäng med strandkrypa *Glaux maritima*, gulkämpar *Plantago maritima*, strandaster *Tripolium vulgare*, havssälting *Triglochin maritimum* och andra salttåliga växter. I klapperstensfältet brukar det gå att finna strandbeta *Beta vulgaris* ssp. *maritima*.

20. **Bergahusen**

Väster om Strandhagen fortsätter stranden som klippstrand av grönsten. Inom ett mindre avsnitt med påverkan av grundvatten växer blåtåtel *Molinia caerulea*, ärtstarr *Carex viridula* och tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*. Längre västerut, nedanför Arilds källa, finns på klipphyllorna axveronika *Veronica spicata*, ängshavre *Helictotrichon pratense*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, vippärt *Lathyrus niger*, bergjohannesört *Hypericum montanum* och de svårfunna ormbunkarna stenbräken *Cystopteris fragilis*, gaffelbräken *Asplenium septentrionale* och svartbräken *A. trichomanes* samt hybriden mellan de två sistnämnda. Intill stigen kan du finna glansnäva *Geranium lucidum*. Klippstranden övergår successivt i strandmal. Ovanför detta strandparti, strax väster om Haga, ligger en vacker naturbetesmark i en terräng som sluttar ned mot Skälderviken. På denna nordsluttning finns ett grönstenspåverkat lågstarrkärr med mörk dunört *Epilobium obscurum*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, sumpmåra *Galium uliginosum,* kransmynta *Mentha ×verticillata*, vattenmynta *Mentha aquatilis*, tätört *Pinguicula vulgaris* och många halvgräs som nålstarr *Carex dioica*, loppstarr *C. pulicaris*, ängsstarr *C. hostiana* och tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*. Längre nedåt tillkommer arter som småvänderot *Valeriana dioica*, darrgräs *Briza media*, blågrönt mannagräs *Glyceria declinata* och plattsäv *Blysmus compressus*. I kanterna av silkärret, där marken delvis kan vara söndertrampad, gynnas borstsäv *Isolepis setacea* och källört *Montia fontana*. Fortsätter du västerut utmed stranden kommer du efter omkring 300 meter till en ohävdad strandäng med rikligt av strandloka *Ligusticum scothicum*.

Mölle fälad

Rickard Åkesson

Mölle fälad, kuststräckan från Mölle och vidare mot Nyhamnsläge, är en kvarleva av Kulla betesallmänning som omfattade omkring hälften av Kullabygden ända till socknarna Kattarp i öster och Allerum i söder. Beteshävden har anor sedan järnåldern.

Närmast Mölle utgörs berggrunden av Kågerödsformationen. Den består av sedimentära bergarter som konglomerat, sandstenar och leror som avsattes under perioden trias. I området strax norr om Nyhamnsläge finns avlagringar från ordovicium med lerskiffrar och kalksten och närmast samhället går alunskiffer och delar av en diabasgång i dagen. I övrigt sträcker sig sedimenten norrut till Vattenmöllan, men är nästan överallt överlagrade av morän.

Kuststräckan karakteriseras av littorinavallen, en strandvall med en stigning på som mest ca tio meter mot landsidan. I de lägre delarna har havet spolat rent stora fält av block, klappersten och grovt grus. Norr om Lerhamn förekommer sandsten avsatt under perioden kambrium i stora lösa block med fossil i form av spår av sandmask. Karaktärsarter här är strandkål *Crambe maritima*, vanlig skörbjuggsört *Cochlearia officinalis* ssp. *officinalis*, krusskräppa *Rumex crispus*, saltarv *Honckenya peploides*, träjon *Dryopteris filix-mas*, gul fetknopp *Sedum acre*, vit fetknopp *S. album*, klibbkorsört *Senecio viscosus*, strandglim *Silene uniflora*, åkermolke *Sonchus arvensis* och vårklynne *Valerianella locusta*. I kanten mellan klappersten och jord finns låga, vindformade bestånd av en *Juniperus communis*, slån *Prunus*

spinosa och ek *Quercus robur*. Av spridda kulturarter kan nämnas murreva *Cymbalaria muralis*, kaukasiskt fetblad *Phedimus spurius*, vejksel *Prunus mahaleb* och vresros *Rosa rugosa*.

Mellan klapperstenen och littorinavallen finns fuktängar, strandkärr, frisk moränmark och magra områden med fukthed och torr hed. Naturbetesmarken är som helhet stenig.

I driftvegetationen kan man sällsynt finna bolmört *Hyoscyamus niger*. I de strandnära delarna av torrängen finns grå ögontröst *Euphrasia nemorosa* och utmed stigar och ställen där betesdjuren vistas längre tid blommar blekarv *Stellaria pallida* på våren, oftast tillsammans med bl.a. hönsarv *Cerastium fontanum* ssp. *vulgare* och vårarv *C. semidecandrum*.

Inom större delar av strandområdet förekommer strandäng nedanför klapperstensfälten. Denna saltpåverkade zon, med skonor och stenar, domineras av revigt saltgräs *Puccinellia maritima*, krypven *Agrostis stolonifera* och salttåg *Juncus gerardii* med typiska inslag av arter som gulkämpar *Plantago maritima*, havssälting *Triglochin maritimum*, strandtrift *Armeria maritima* ssp. *maritima*, dansk skörbjuggsört *Cochlearia danica*, vanlig skörbjuggsört *C. officinalis* ssp. *officinalis*, rödsvingel *Festuca rubra*, höstfibbla *Leontodon autumnalis*, vitklöver *Trifolium repens*, agnsäv *Eleocharis uniglumis*, kustarun *Centaurium littorale* var. *littorale*, dvärgarun *C. pulchellum* och strandkrypa *Glaux maritima*. På blottlagda delar finns här och där strandkämpar *Plantago coronopus*, sylnarv *Sagina subulata*, strandnarv *S. maritima*, krypnarv *S. procumbens*, saltnarv *Spergularia salina* och havsnarv *S. media.* Delvis i driftvegetationen växer strandpilört *Persicaria lapathifolia* ssp. *lapathifolia* och rosenpilört *P. minor* samt sällsynt östersjömaskros *Taraxacum balticum* som är en strandmaskros *T.* sect. *Palustria.*

Kustens charm stärks av de låga, vindformade och krypande buskagen av slån *Prunus spinosa* utmed klapperstranden samt mångfalden av gärdsgårdar övervuxna av buskage som domineras av slån, hagtorn *Crataegus* spp., stenros *Rosa canina* och nyponros *R. dumalis* samt till viss del ek *Quercus robur*. Ofta finns det rikligt med björnbär i gärdsgårdarna och av krypbjörnbär *Rubus* sect. *Corylifolii* noteras lindbjörnbär *R. tiliaster*, hårbjörnbär *R. camptostachys*, hasselbjörnbär *R. wahlbergii* och spetsbjörnbär *R. gothicus* samt av de äkta björnbären *R.* sect. *Rubus* arter som blomsterbjörnbär *R. polyanthemos* och klobjörnbär *R. lindebergii*. Lindbjörnbär är en sällsynthet som endast finns i sydvästra och västra Sverige och i Danmark. Denna kan exempelvis beskådas i betesmarken nordväst om sista huset i Vattenmöllan.

21. Söder om Mölle

Fågelviken är en ohävdad strandäng med rik förekomst av strandkål *Crambe maritima*. Denna är eftertraktad av kreaturen varför den i övrigt knappast går att finna inom betesmarkerna utmed kusten. Här förekommer även sparsamt segstarr *Carex extensa*, engelsk skörbjuggsört *Cochlearia officinalis* ssp. *anglica* samt, på de västligaste delarna av strandängen, strandmalört *Seriphidium maritimum*. I buskagen finns ett björnbär som uppfattats som en hybrid mellan spetsbjörnbär *Rubus gothicus* och blåhallon *R. caesius*.

Fortsätt mot öster och gå in i själva beteshägnet. Förutom strandmark med klappersten, gärdsgårdar och mindre partier med strandäng, dominerar fukthedsvegetation på själva platån med arter som borsttåg

Juncus squarrosus, ängsull *Eriophorum angustifolium*, hundstarr *Carex nigra*, hirsstarr *C. panicea*, kråkbär *Empetrum nigrum*, löktåg *Juncus bulbosus*, krypvide *Salix repens*, blåtåtel *Molinia caerulea,* stagg *Nardus stricta*, nysört *Achillea ptarmica* och spikblad *Hydrocotyle vulgaris* samt lokalt nattviol *Platanthera bifolia*. Inom denna del finns f.d. lertäkter som togs upp för husbehov till korsvirkeshusen på 1600- och 1700-talen.

I mindre vattengropar, intill norra sidan av gärdsgården 500 meter söder om Mölle, lever fortfarande den blygsamma nålsäven *Eleocharis acicularis* tillsammans med rödlånke *Lythrum portula*, krypfloka *Apium inundatum* och dvärgigelknopp *Sparganium natans*. Rakt ned mot havet härifrån ligger en damm i strandlinjen som kallas säldammen. När denna torkar ut är det lätt att finna krypfloka och flocksvalting *Baldellia ranunculoides*. I dammens mitt växer rikligt med glansigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *neglectum* och sydknappsäv *Eleocharis palustris* ssp. *vulgaris*.

Fortsätt söderut, förbi gärdsgården. Nedanför stigen, mot havet, finns ett omväxlande landskap med de flesta vegetationstyper som förekommer inom reservatet. I flera av de mindre fuktsvackorna kan det vara lönt att leta efter borstsäv *Isolepis setacea*.

För att besöka området är det lättast att parkera vid Södra Strandvägen i Mölle och sedan börja med att gå ned till badet i Fågelviken.

22. Vattenmöllan

Till skillnad mot reservatets södra och norra delar, präglas områdena runt Vattenmöllan av morän med kalkförekomst, berggrundens lerskiffrar samt riklig tillgång av utströmmande grundvatten. Fuktängsvegetation dominerar reservatets centrala, fuktiga delar. Typiskt för fuktängen är en markant tuvighet, bildad på markens stenar och block, med en artsammansättning på tuvorna som liknar torrängens. Karaktärsarter inom fuktängen är hirsstarr *Carex panicea*, harstarr *C. ovalis*, hundstarr *C. nigra*, blodrot *Potentilla erecta*, brunört *Prunella vulgaris*, vitklöver *Trifolium repens,* plattsäv *Blysmus compressus*, darrgräs *Briza media*, rödklint *Centaurea jacea*, ryltåg *Juncus articulatus*, smörblomma *Ranunculus acris* och ängsvädd *Succisa pratensis*. Av ovanligare arter i fuktängen kan nämnas ängsstarr *Carex hostiana*, ärtstarr *C. viridula* och vildlin *Linum catharticum*. I fuktigare delar av betesmarken, oftast intill kärren, kan den lilla borstsäven *Isolepis setacea* hittas. Ibland förekommer den rikligt. Ett flertal ovanliga strandmaskrosor *Taraxacum* sect. *Palustria* och kärrmaskrosor *T.* sect. *Celtica* finns, t.ex. liten kärrmaskros *T. litorale*.

Området norr om Vattenmöllan är rikt på mindre kärr och gölar. I detta område finns även klockgrodan varför kärren och gölarna inte bör besökas under för- och högsommaren, dvs. under grodornas leksäsong. Vegetationen i gölarna domineras av möjor som sköldmöja *Ranunculus peltatus* ssp. *peltatus*, grodmöja *R. aquatilis* var. *diffusus* och vanlig vattenmöja *R. aquatilis* var. *aquatilis*. Andra arter som växer här är svalting *Alisma plantago-aquatica*, tiggarranunkel *Ranunculus sceleratus,* ältranunkel *R. flammula*, blåsäv *Schoenoplectus tabernaemontani*, havssäv *S. maritimus*, vattenveronika *Veronica anagallis-aquatica* och stor glansigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *neglectum*. I de mer näringsrika delarna av kärren med vattengenomströmning dominerar blågrönt mannagräs *Glyceria*

declinata och skånskt mannagräs *G. notata*.

Kullabygdens enda förekomst av den ovanliga pipstäkran *Oenanthe fistulosa* finns i ett grunt kärr 100 meter sydväst om Tvillinghusen. Kärret brukar sommartid torka ut och marken kan då täckas av tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*.

Nordväst om Vattenmöllan finns några kärr som får vatten från ett mindre vattendrag. Här finns sotigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *erectum*, blomvass *Butomus umbellatus* och både sydknappsäv *Eleocharis palustris* ssp. *vulgaris* och nordknappsäv *E. palustris* ssp. *palustris*. I kärrets övre delar och i fuktängen intill växer dikesskräppa *Rumex conglomeratus*. I ett flertal av gölarna kan man även finna krypfloka *Apium inundatum* och flocksvalting *Baldellia ranunculoides*. I strandängen invid nedre delen av vattendraget som avvattnar kärren finns arter som sumpnarv *Stellaria crassifolia*, källarv *S. alsine* och källört *Montia fontana*. Under tidigare år har dvärglin *Radiola linoides* påträffats vid vattendragets övre lopp.

Då marken här har ett högre innehåll av kalk dominerar en artrik torräng merparten av de torra markerna. Karaktärsarter är t.ex. jordtistel *Cirsium acaule*, sammetsdaggkåpa *Alchemilla glaucescens*, axveronika *Veronica spicata*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, revfibbla *Pilosella lactucella*, knägräs *Danthonia decumbens*, ängsskallra *Rhinanthus minor,* brudbröd *Filipendula vulgaris*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, vanlig bockrot *Pimpinella saxifraga* ssp. *saxifraga*, knutnarv *Sagina nodosa*, vårstarr *Carex caryophyllea*, rödklint *Centaurea jacea*, ängshavre *Helictotrichon pratense,* luddhavre *H. pubescens* samt mera sparsamt vanlig ögontröst *Euphrasia stricta* var. *brevipila* och svinrot *Scorzonera humilis*. På de allra torraste delarna dominerar vårtåtel *Aira praecox* och luddlosta *Bromus hordeaceus,* här och där i form av strandlosta *B. hordeaceus* ssp. *thominei*.

För att komma till Vattenmöllan tar du av från Kullabergsvägen (vägen till Mölle) och åker mot söder på en mindre grusväg, kallad Vattenmöllan. Kör tills du passerar en gång- och cykelväg och parkera intill hägnet.

23. Norr om Lerhamn

I ett strandkärr strax norr om Lerhamn finns en välutvecklad bottenvegetation av kransslinga *Myriophyllum verticillatum*. Kärret domineras av vass *Phragmites australis* och ett stort bestånd av vattenskräppa *Rumex hydrolapathum*. Mellan kärret och strandkanten finns ett fåtal exemplar av strandskräppa *Rumex maritimus*. I den fuktiga zonen mellan betesmarken och kärret kan krypfloka *Apium inundatum*, plattsäv *Blysmus compressus* och borstsäv *Isolepis setacea* påträffas de år betet är tillfredsställande.

Ta av mot Lerhamn från väg 111 strax söder om Krapperup. Efter gång- och cykelvägen, ta av åt höger in på Paradisvägen där det finns en parkeringsplats. Omkring 100 meter norr om Lerhamn finns ett större strandkärr med tillflöde från Krapperups bevattningsdamm.

24. Söder om Lerhamn

På strandängen söder om Lerhamn växer det lilla svårfunna gräset ormax *Parapholis strigosa*, som är extra svårfunnet då området brukat betas hårt. Man bör helst leta efter arten under för- och

högsommaren. På strandvallen ovanför växer knytling *Herniaria glabra* och innanför vallen finns ett strandkärr med fuktäng där en mindre del är kalkfuktäng med t.ex. tätört *Pinguicula vulgaris* och loppstarr *Carex pulicaris*. Tidigare har även nålstarr *C. dioica* påträffats här. Strandkärret domineras av blåsäv *Schoenoplectus tabernaemontani* och havssäv *S. maritimus* och i de öppna vattenytorna förekommer rikligt med småsärv *Zannichellia palustris* var. *repens* och axslinga *Myriophyllum spicatum*.

Från huvudvägen mot Lerhamn, sväng in åt vänster på Lars Ols väg strax efter gång- och cykelvägen. Det finns en parkering vid samhällets södra gräns.

25. Strandbaden och Nyhamnsläge

Richard Åkesson

Kusten utmed Strandbaden (Kullens havsbad) utgörs av en större kusthed. I öster, mot bebyggelsen, finns partier med platerad tallskog (tall *Pinus sylvestris,* svarttall *P. nigra* och bergtall *P. mugo*) och en del björk- och ekdungar. Bland tallarna finns mindre bestånd av hårbjörnbär *Rubus camptostachys* och lindbjörnbär *R. tiliaster*. Den öppna heden, som är ca 30 hektar stor, karakteriseras av gräs- och sandstarrvegetation med krypvide *Salix repens*, kråkbär *Empetrum nigrum* och ljung *Calluna vulgaris*. Området är sedan 1977 ett naturreservat. Söder om heden, mot Örestrand, finns en äldre svarttallskog med krattskog av björk och riklig undervegetation av raspbjörnbär *Rubus radula* och hårbjörnbär.

På kustheden finns ett fint komplex av grå och vita sanddyner. Den grå sanden, som fått sin färg av inblandade humuspartiklar och som i regel är basfattigare än den vita sanden, har en vegetation av sandrör *Ammophila arenaria*, sandstarr *Carex arenaria*, hedblomster *Helichrysum arenarium*, fårsvingel *Festuca ovina*, ljung *Calluna vulgaris*, kråkbär och borsttåtel *Corynephorus canescens*. Hedblomster är på tillbakagång i området, troligen på grund av dålig föryngring på den grå sanden.

De vita sanddynerna domineras av strandkvickrot *Elytrigia juncea* ssp. *boreoatlantica*, strandråg *Leymus arenarius* med inslag av flockfibbla *Hieracium umbellatum*, åkertistel *Cirsium arvense*, kanadabinka *Conyza canadensis*, gulmåra *Galium verum*, smågröe *Poa pratensis* ssp. *irrigata*, smalgröe *P. pratensis* ssp. *angustifolia*, gråsvingel *Festuca arenaria*, hybriden mellan strandkvickrot och kvickrot *Elytrigia juncea* ssp. *boreoatlantica* × *repens* och vårkorsört *Senecio vernalis*. Inom vissa delar av de vita dynerna finns en högväxt vegetation med bl.a. renfana *Tanacetum vulgare* och hundtunga *Cynoglossum officinale* och på våren en undervegetation av vårklynne *Valerianella locusta*. Tyvärr täcks stora ytor av vresros *Rosa rugosa*.

Inom de mer örtrika delarna av heden påträffas arter som strandtrift *Armeria maritima* ssp. *maritima*, backtrift *A. maritima* ssp. *elongata*, styvmorsviol *Viola tricolor*, vårarv *Cerastium semidecandrum*, ängsviol *Viola canina* ssp. *canina*, liten blåklocka *Campanula rotundifolia*, mjuknäva *Geranium molle*, grässtjärnblomma *Stellaria graminea*, gulmåra *Galium verum*, vitknavel *Scleranthus perennis*, backtimjan *Thymus serpyllum*, fältmalört *Artemisia campestris*, rotfibbla *Hypochoeris radicata*, harklöver *Trifolium arvense*, luddlosta *Bromus hordeaceus*, vårtåtel *Aira praecox* och vanlig ögontröst *Euphrasia stricta* var. *brevipila.*

Mellan stranden och dynerna finns tånggödslad strandvegetation av broskmålla *Atriplex glabriuscula*, strandmålla *A. littoralis*, spjutmålla *A. prostrata*, marviol *Cakile maritima*, kustbaldersbrå *Tripleurospermum maritimum* ssp. *maritimum*, saltarv *Honckenya peploides* och gåsört *Argentina anserina*. Ute på revet finns inslag av ohävdad strandäng med t.ex. saltört *Suaeda maritima*, havssälting *Triglochin maritimum*, saltgräs *Puccinellia capillaris*, salttåg *Juncus gerardii* och saltnarv *Spergularia salina*. År 1968 hittades sandmålla *Atriplex laciniata* på stranden söder och norr om fortet vid revet. Därefter har denna inte återfunnits men möjligheten finns då biotopen är den rätta och stranden inte rensas just där. Bland skal- och grusvallarna ute på revet finns ett tiotal kvadratmeter med taggkörvel *Anthriscus caucalis*, en hotad art med krav på rik kvävetillgång och kalk. Båda kraven tillgodoses av driftvallarna med musselskal och tång samt ringa konkurrens av högörtsvegetation. På vallarna ute på revet kan man även finna välutvecklade bestånd av fältkrassing *Lepidium campestre.*

Inom området rinner tre mindre vattendrag. Vid utloppen i de två nordligaste finns bl.a. jättegröe *Glyceria maxima*, vattenfräne *Rorippa amphibia* och bäckveronika *Veronica beccabunga*. Vattenfräne har överlevt här då bäcken endast rensats obetydligt. Däremot är den borta i de övre delarna av bäckarna. Strandbeta *Beta vulgaris* ssp. *maritima* växer på grusiga havsstränder. Denna vilda form har åtskilliga och hårda nedliggande stjälkar. Den återfinns säkrast direkt söder om hamnen i Nyhamnsläge, där den som mest har setts i sex exemplar på strandbrinken.

Strandbaden och Nyhamnsläge ligger strax norr om Höganäs utmed väg 22 mot Mölle.

26. Tranekärrs lund

Alf Oredsson och Göran Wendt

Redan som 15-åring kom Bengt Lidforss till Tranekärr för att titta på glansbjörnbär *Rubus divaricatus.* Året var 1883 och busken står där än! Reslig, men klen, och ovanligt taggig. Kromosomtalet är också ovanligt (2n = 21); björnbär brukar vara tetraploida (2n = 28). Det är nog därför frukterna är så små att ingen vettig människa plockar dem. Glansbjörnbär finns på ett par ställen till i nordvästra Skåne, men ingen annanstans i Sverige. I Danmark är arten endast känd från Bornholm. Inte heller i övriga Europa finns det mycket glansbjörnbär.

Tranekärrs lund är ett av de bästa ställena i Sverige att åka till om man vill se många olika sorters björnbär. Mittför Jonstorps kyrka tar man vägen mot Södåkra. Väl där passerar man en väg mot Väsby. Efter 50 meter står lindblomsbjörnbär *R. mortensenii* vid en mur intill vägen. Den visar sina stora, vita blommor i juni. Åk 0,5 kilometer till. Stanna vid vägskylten Bökebäck. Du befinner dig nu 3,5 kilometer västnordväst om Jonstorps kyrka. Följ vägen vidare västerut till fots och spana efter björnbär. Strax finner du klobjörnbär *R. lindebergii* med sina kraftiga, rödfotade taggar och lite längre fram luddbjörnbär *R. insularis* med stora platta taggar, på latin döpt efter Hallands Väderö. Vem har inte tagit båten dit för att återvända med hinkarna fulla av sötbjörnbär *R. plicatus*?

Fast i dag är vi i Tranekärr och fortsätter vägen fram. Stanna strax före huset på höger sida. Där ligger det tjocka drivor av skånebjörnbär *R. axillaris* med stora olivgröna blad – men det skall bli mer! Gå in i bokskogen. Se upp för taggtråd! Kliv över och i ljuset under ett stort trädskelett hittar du mera

skånebjörnbär. Där står även luddbjörnbär och en verklig överraskning, blomsterbjörnbär *R. polyanthemus* med sina långa bladlösa blomskott. Ett alldeles utmärkt björnbär, som det finns mer av i Mölle. Dags att gå i riktning mot betesmarken. Det första glansbjörnbäret står och lutar sig mot en björk. I kärrkanten gömmer sig bland hallonbuskarna några exemplar till växtsättet hallonlika skogsbjörnbär *R. nessensis*, fast de har grön bladundersida, inte vit som hos hallon. Enstaka sötbjörnbär kommer emellan.

Ekjättar i övre medelåldern. Tvärsöver fårbetet ser du gården som marken tillhör. Den har vitputsad mangårdsbyggnad och rejäla längor i rött. Följer du fårstängslets norra sida måste du gå runt några täta bestånd av glansbjörnbär i sällskap med det björnbär som nyplockat smakar bäst på frukostgröten, nämligen raspbjörnbär *R. radula.* Den har fått svenskt namn efter den, mellan de raka taggarna, raspiga stammen. Känn efter! Går du i stället söder om fårbetet står det, rätt nära vägen, en gammal nyponbuske helt övervuxen av hårbjörnbär *R. camptostachys*, ett av de vanligaste krypbjörnbären i nordvästra Skåne. Inte mycket till smak på bären, men blommar hårbjörnbäret och du har lupp, så passa på att titta på de håriga ståndarknapparna!

Har upptäckarglädjen inte övergivit dig än, så gå 200 meter på vägen mot Bökebäck och du ska finna ytterligare en art krypbjörnbär, hasselbjörnbär *R. wahlbergii,* liggande i båda vägkanterna. Den brukar ha skära blommor och breda blad med grågrön filt på undersidan. Avsluta gärna med ett björnbär som kom till våra trädgårdar långt före de tagglösa sorterna, nämligen armeniskt björnbär *R. armeniacus*, en jätte med stora blad och kritvit undersida. Den står på höger sida strax efter den vinglösa ”värmöllan”. Just här tävlar arten med klobjörnbär om din uppmärksamhet. Dussinet fullt och det är inte mer än 200 meter till kustvägen.

För att komma till Tranekärrs lund tar du mittför Jonstorps kyrka vägen mot Södåkra. I Södåkra passerar du en väg mot Väsby och fortsätter ytterligare 500 m till vägskylten mot Bökebäck. Ca 100 m längre västerut har du Tranekärrs lund på höger hand.

Höör

1. Rövarekulan

Kjell-Arne Olsson och Ulf Arup (lavar)

Rövarekulan är en djupt nedskuren ravin som, med sina lövskogsklädda sluttningar, fuktskogar, högörtsängar och kärr, utgör en frodig och levande bit natur i ett annars högexploaterat jordbrukslandskap. Här porlar Bråån utmed lodräta väggar av grå lerskiffer från perioden silur på sin väg mot Kävlingeån. Sina källor har den långt uppe på Linderödsåsen. Rövarekulan är sedan 1975 skyddad som naturreservat och sträcker sig 2,5 kilometer utmed dalgången. Namnet kan kanske tyckas gammalt och sägenomspunnet men härrör väl från namnet på den dansbana som fanns här fram till 1970-talet.

Kommer du till Rövarekulan på våren är det främst den överdådiga vårfloran som lockar. Även om delar av de bokskogsklädda branterna utgörs av artfattig hedskog, upptar en frodig ängslövskog stora partier av dalen. Här kan du finna de flesta skånska kärlväxter som förknippas med denna vegetationstyp. Redan längs vägen ned till parkeringsplatsen stöter du på jättebestånd av vitskråp *Petasites albus* och ramslök *Allium ursinum*. Vitskråp, som bara finns vildväxande i Skåne, är funnen på åtskilliga platser i de södra och mellersta delarna av landskapet. Här i Rövarekulan finns måhända de allra största bestånden av denna tidigblommande exklusivitet. Hålnunneört *Corydalis cava*, lundviol *Viola reichenbachiana*, vätteros *Lathraea squamaria*, kransrams *Polygonatum verticillatum*, vårärt *Lathyrus vernus*, sårläka *Sanicula europaea*, skogsbingel *Mercurialis perennis,* lundäxing *Dactylis glomerata* ssp. *lobata*, skogssvingel *Festuca altissima* och skogsstarr Carex *sylvatica* är exempel på andra krävande skogsarter du kan finna här.

När vitskråpens blad vuxit sig stora, ramslöken börjat att vissna och skogsbingeln breder ut sig under tätnande trädkronor är det dags att i stället ta dalgångens öppna marker i beskådande. Av dessa finns betydande arealer med såväl ohävdade högörtsängar som välbetade kärr, fuktängar och torrängar. Vid parkeringsplatsen finns fuktiga marker som domineras av kåltistel *Cirsium oleraceum*. Just denna växt är värdväxt för en av områdets rariteter, nämligen den gulbruna parasiten tistelsnyltrot *Orobanche reticulata*. I Sverige finns tistelsnyltrot endast i Rövarekulan och på några få lokaler i Västergötland. I Rövarekulan blev denna säregna växt funnen för första gången så sent som 1974. I högörtsängarna kring parkeringsplatsen finns även en rik lokal för kärrnäva *Geranium palustre*, en vacker rödlistad växt som i Sverige endast finns i Skåne och på en lokal i Uppland.

Från parkeringsplatsen ser du nedstöms en vacker valvbro av sten över Bråån. Den minner om att stora landsvägen en gång letade sig tvärs över dalgången. Strax norr om bron finns en betesmark med en spännande flora. I ett kärr bildar mossviol *Viola epipsila* stora ruggar. Norrut i landet är denna viol vanlig, men i Skåne en stor raritet med endast några få lokaler. I detta kärr- och fuktängsområde växer även kärrspira *Pedicularis palustris*, tätört *Pinguicula vulgaris*, stor käringtand *Lotus pedunculatus* och vippstarr *Carex paniculata*. Fortsätter du norrut kommer du in i en frodig sumpskog där det är värt att leta efter skavfräken *Equisetum hyemale*, knagglestarr *Carex flava* och skogsnycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii*. I gläntor kan du finna smörbollar *Trollius europaeus*, bergmynta *Satureja*

vulgaris, skogskovall *Melampyrum sylvaticum*, krissla *Inula salicina* och backskafting *Brachypodium pinnatum*. Även här, bland kåltistel och brudborste *Cirsium helenioides*, är det värt att leta efter tistelsnyltrot.

Skifferklipporna i Rövarekulan utgör även ett lämpligt och sparsamt förekommande substrat för sällsynta mossor. Den ovanliga mossan skånsk sprötmossa *Eurhynchium schleicheri* förekommer ganska rikligt och gamla fynd finns bl.a. av trindmossa *Myurella julacea* och källflikmossa *Lophozia bantriensis*.

På den östra sidan av bäcken vid parkeringen finns flera rödlistade lavar, främst på bok och lönn. De förekommer inte i så stora mängder men flera intressanta arter går att finna framför allt i de brantaste partierna. Där finns bl.a. bokvårtlav *Pyrenula nitida*, blek kraterlav *Gyalecta flotowii*, almlav *G. ulmi*, liten lundlav *Bacidia phacodes*, orangepudrad klotterlav *Opegrapha ochrocheila*, stiftklotterlav *O. vermicellifera*, violettgrå porlav *Pertusaria multipuncta* och liten blekspik *Sclerophora peronella*. Kuddskinnlav *Leptogium intermedium* är mycket sällsynt i Skåne men finns här på en lönnrot. På sten i branterna finns även guldorangelav *Caloplaca chrysodeta*.

Inom Rövarekulans naturreservat har omkring 400 olika arter av kärlväxter blivit noterade. Här finns med andra ord så mycket mer att glädjas åt och njuta av än vad som nämnts i denna översikt. Det kommer du snart att upptäcka när du väl kommit hit.

För att hitta till Rövarekulan tar du i Rolsberga söderut från E66 mot Löberöd. Efter någon kilometer visar en skylt den lilla grusväg som leder ned till reservatets parkeringsplats.

2. Pinedalen

Torbjörn Tyler

Pinedalen är en bred U-dal som sträcker sig från Rolsberga ned till Östra Ringsjön. I dalen växlar starkt kulturpåverkade gräsmarker med ädellövskogsdungar. Många av de senare har mycket lång kontinuitet, varom såväl gamla grova ekstubbar som många kontinuitetskrävande arter vittnar. Skåneleden löper tvärs igenom dalen och utgör en lättgången promenadled. Från Gudmuntorps kyrka går leden först på dalens västra sida. Ädellövskogen här har en frodig flora med bland annat mycket stora bestånd av månviol *Lunaria rediviva* och ett mer begränsat bestånd av vitskråp *Petasites albus*. I brynen mot den öppna marken i dalbottnen finns flera jättexemplar av benved *Euonymus europaeus* liksom stora grova lönnar *Acer platanoides* varav några är rikligt bevuxna med krävande mossor som platt fjädermossa *Neckera complanata* och allémossa *Leucodon sciuroides*. I dalbottnen finns en nygrävd viltdamm där man lätt kan studera dalens geologiska underlag och den rika florans främsta orsak – lerskiffern. På nyblottat lerskiffergrus brukar ett flertal mindre vanliga kortlivade jordmossor kunna påträffas, här t.ex. rak jordmossa, *Dicranella crispa*. Lite längre ned i dalen blir underlaget något fattigare vilket främst märks på att lundgröe *Poa nemoralis* tar över istället för de annorstädes dominerande skogsbingel *Mercurialis perennis* och kirskål *Aegopodium podagraria.* I just dessa medelrika partier brukar man på höstarna kunna fylla svampkorgen med omåttliga mängder svart trumpetsvamp *Craterellus cornucopioides*. För övrigt är svampfloran i dalen inte närmare undersökt men mycket tyder på att den

kan vara mycket intressant. På flera ställen längs leden öppnar sig vyerna över dalen till naturromantiska scenerier som bara de kan vara väl värda ett besök. Några ytterligare kärlväxtbotaniska sensationer bjuder knappast en längre promenad men i dalens nedersta del, omkring, och framför allt norr om där landsväg 17 skär den här ganska utplanade dalen, finns en hasselrik ädellövskog med en exceptionell artrikedom av kryptogamer. Här har ca 50 mossarter per hektar observerats och däribland rödlistade arter som sydkvastmossa *Dicranum fulvum*, västlig husmossa *Loeskeobryum brevirostre* och skånsk sprötmossa *Eurhynchium schleicheri*. Bland andra ovanligare mossor märks rävsvansmossa *Thamnobryum alopecurum* och den ytterst lilla och sällan sedda pygméfickmossa *Fissidens exilis.* Här finns naturligtvis även en mycket frodig kärlväxtflora med flertalet ängslövskogsarter men inga mer anmärkningsvärda rariteter. Promenaden tillbaka kan antingen göras på Skåneleden eller på dalens västra sida. Här finns ingen sammanhängande stig men med undantag för en liten granplantering så är det tämligen lättgånget. Även här bjuds man på grova ädellövträd och stora bestånd av månviol.

Pinedalen nås lättast antingen från Gudmuntorps kyrka i söder eller från väg 17 där denna passerar dalen mellan väg E22 och Snogeröd.

3. Dagstorpssjön

Torbjörn Tyler

På norra sidan av Dagstorpssjön ligger basaltkupperna Hästhallarna, tre branta berg med djupa dalar emellan. I dalarna finns en vacker högstammig bokskog med rik lundflora med gulsippa *Anemone ranunculoides*, myskmadra *Galium odoratum* och gulplister *Lamiastrum galeobdolon*. Även svampfloran är ytterst rik; på höstarna kan man bland annat finna den sällsynta fjällsoppen *Strobilomyces strobilaceus* som är Skånes landskapssvamp. Några av branterna är bevuxna med ädellövskog med karakteristiska basaltkuppsarter som blåsippa *Hepatica nobilis*, vispstarr *Carex digitata* och tandrot *Cardamine bulbifera*. Det finns även imponerande öppna rasbranter med en mycket artrik moss- och lavflora. Den som vågar sig på att klättra upp i dessa branter kan finna svartbräken *Asplenium trichomanes* och den mycket sällsynta bergjohannesörten *Hypericum montanum*. Av mossor vid rasbranternas fötter märks särskilt den rödlistade västlig husmossa *Loeskeobryum brevirostre* och den i södra Sverige sällsynta mörk husmossa *Hylocomium umbratum*.

Efter att ha klättrat i bergen tar man lämpligen en promenad över den mycket varierade naturbetesmarken ned mot sjön. Här finns torrare partier med enbuskar liksom blötare kärrängar med högstarrarter *Carex* spp., kabbleka *Caltha palustris*, skogssäv *Scirpus sylvaticus* och flera dunörtsarter *Epilobium* spp. samt deras hybrider. Närmast sjön finns en vacker, betad strandäng. Om man sedan fortsätter något hundratal meter västerut längs grusvägen från bergen kommer man till en ännu rikare ädellövskog med massor av ramslök *Allium ursinum*, stinksyska *Stachys sylvatica* och skogsbingel *Mercurialis perennis*. Söder om vägen är skogen betad och här kan man på våren finna rikligt med desmeknopp *Adoxa moschatellina* och bokarv *Stellaria neglecta*. Den senare liknar vanlig våtarv *S. media* men är större och grövre och har 10 lila ståndarknappar i stället för våtarvens fem gulaktiga. Till skillnad från våtarv är bokarv en sällsynt och krävande art.

På hemvägen mot Höör kan man stanna vid ett gammalt visthus bortom gården Stenskilstorp. Bakom en trädridå i betesmarken till vänster finns ett vackert rikkärr med orkidéer och knagglestarr *Carex flava* samt svällande tuvor av den sällsynta dunmossan *Trichocolea tomentella*. I alkärret bortom kärret finns rikligt med förvildad skunkkalla *Lysichiton americanus* och bortom alkärret finns ännu ett brant basaltberg. Även detta har en mycket rik kryptogamflora på såväl stenar som ädellövträd. På lönn *Acer platanoides* kan du bl.a. finna föroreningskänsliga och starkt minskande arter som lunglav *Lobaria pulmonaria* och fällmossa *Antitrichia curtipendula*. På andra sidan vägen vid visthuset finns stora snår av spirbjörnbär *Rubus grabowskii*, en björnbärsart som annars mest förekommer på Österlen. Ytterligare ett möjligt utflyktsmål är en promenad längs vägen på södra sidan av sjön. Här finns måhända inte så många sällsynta arter, men utsikten över sjön och dess bokskogsklädda stränder är bedårande.

Väg från Höör mot Frostavallen, tag av mot Hallaröd i T-korset bortom turistanläggningen. Efter ytterligare en halv kilometer tar du av mot "Naturreservat" och fortsätter sedan tills du får fri utsikt norrifrån över sjön. Parkera här eller på reservatets parkering varifrån du promenerar tillbaka längs vägen. (Själva reservatet är mindre intressant utom för den som vill utnyttja möjligheten att bada och sola på klippor vid sjön).

4. Kullebergaskogen

Torbjörn Tyler

Kullebergaskogen vid Västra Ringsjöns södra strand torde vara en av Skånes absolut artrikaste skogar. Nästan 200 olika skogsväxter har påträffats. Orsaken till detta är en extremt rik jordmån i kombination med stor variation i fuktighet med talrika bäckar och källutflöden. I stort sett alla landskapets krävande lundväxter finns här. Vanligast är gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, lundslok *Melica uniflora*, liljekonvalj *Convallaria majalis*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, ängsfräken *Equisetum pratense*, sydlig lundarv *Stellaria nemorum* ssp. *montana* och hässlebrodd *Milium effusum* men även ramslök *Allium ursinum*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, strutbräken *Matteuccia struthiopteris*, vårärt *Lathyrus vernus*, hässleklocka *Campanula latifolia*, nässelklocka *C. trachelium* och lungört *Pulmonaria obscura* förekommer rikligt. Till sällsyntare arter hör lundskafting *Brachypodium sylvaticum*, lundäxing *Dactylis glomerata* ssp. *lobata*, strävlosta *Bromopsis benekenii*, skogsnycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii*, tvåblad *Listera ovata*, skogsvicker *Vicia sylvatica*, trolldruva *Actaea spicata* och nästrot *Neottia nidus-avis*. Skogens största sevärdhet är kanske ändå månviol *Lunaria rediviva* som nära vägen i skogens västra del förekommer i tusentals exemplar och under blomningen i maj bildar ett rosa hav som nattetid sprider en fantastisk vällukt. Månviolen är nära släkt med trädgårdsväxten judaspenningar *L. annua*, och får liksom denna frukter med mellanväggar som liknar ”silverpengar”, men månviolen är flerårig, större och grövre och har ljusare blomfärg än sin trädgårdssläkting. Längre upp i skogen, ovanför månviolsbeståndet, finns ett stort bestånd vitskråp *Petasites albus* längs en bäck och följer man bäcken uppströms brukar det vara lätt att hitta den sällsynta skogsveronikan *Veronica montana*. På flera ställen i området förekommer en mycket grov form av

majsmörblommor *Ranunculus auricomus* agg. som troligen kan föras till gruppen mellansmörblomma *R. fallax* som inte är känd från någon annan lokal i Skåne.

Som i alla ängslövskogar är blomsterprakten störst under lövsprickningen på våren. Det finns inga egentliga stigar genom de intressantaste delarna av skogen och de talrika bäckarna och källorna i kombination med den frodiga växtligheten gör att det kan vara en smula svårframkomligt. Man kan dock nöja sig med att promenera längs bilvägen genom skogen. Härifrån kan faktiskt de flesta arterna beskådas. Annars kan man välja att gå ned till Ringsjön på norra sidan av vägen eller att följa någon av djur- och ridstigarna som löper i skogen söder om vägen.

Från vägen mellan Malmö och Höör tar man av mot Stehag mitt emot Ringsjö värdshus alldeles söder om Ringsjön. Efter en dryg kilometer går vägen rakt genom skogen och här finns flera möjligheter att parkera.

5. Munkarps fälad

Torbjörn Tyler

Munkarps fälad utgör en sista rest av ett ålderdomligt extensivt beteslandskap. Områdets omväxlande topografi och hydrologi med branta torra rullstensåsar, en vacker dödisgrop, samt flacka områden genomkorsade av källor och rännilar bidrar till områdets unika karaktär. Inom området representeras alla tänkbara typer av basfattig vegetation i naturbetesmarker. Betestrycket är relativt lågt varför björksly och andra vedväxter ökat sin utbredning, men denna måttliga igenväxning har åtminstone än så länge snarare ökat än minskat områdets rikedom på arter och vegetationstyper.

Lejonparten av fäladen upptas av torra till friska enbuskmarker med en mycket fattig gräshedsvegetation dominerad av kruståtel *Deschampsia flexuosa*, stagg *Nardus stricta*, stenmåra *Galium saxatile*, blodrot *Potentilla erecta*, borsttåg *Juncus squarrosus*, knägräs *Danthonia decumbens* och ängsvädd *Succisa pratensis*. Här och där skymtar enstaka slåttergubbar *Arnica montana* mellan enar *Juniperus communis* och snår av sötbjörnbär *Rubus plicatus*. Men här finns även ett torrt och sandigt hedområde där man kan finna det lilla gräset vårtåtel *Aira praecox* bland mer dominerande arter som fårsvingel *Festuca ovina*, kråkbär *Empetrum nigrum*, ljung *Calluna vulgaris* och renlavar *Cladina* spp.

En större botanisk artrikedom finner man längs rännilarna och vid källutflödena. Typisk fukthedsvegetation med klockljung *Erica tetralix*, stjärnstarr *Carex echinata*, hundstarr *C. nigra*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, vitag *Rhynchospora alba*, rundsileshår *Drosera rotundifolia* och odon *Vaccinium uliginosum* förekommer på flera ställen och i anslutning till källutflödena kan man även finna mer näringskrävande kärrarter som kärrsälting *Triglochin palustre*, småvänderot *Valeriana dioica*, grönstarr *Carex demissa* och darrgräs *Briza media*. Inom området, som avsattes som naturreservat redan 1973, finns även några dalsänkor med alkärr och sumpskog. Strax utanför reservatets norra ända ligger Lössjön, en vacker liten fattigsjö omgiven av breda gungflyn.

Munkarps fälad är mycket lättillgängligt. Vid stora vägen mellan Höör och Eslöv, ca 1 km öster om Munkarps kyrka finns en sevärdhetsskylt och efter några hundra meter på en grusväg är man framme vid reservatets P-plats.

6. Mellanskånska basaltkupper

Torbjörn Tyler

Basaltkupperna utgör rester av vulkaner som var aktiva under perioderna jura och krita för 200-100 miljoner år sedan. Vad som i dag återstår är små bergknallar av bergarten basalt. Totalt finns ett trettiotal basaltkupper i Skåne och några av de intressantaste finns i Höörs kommun. Basalt är en nästan homogen svart bergart som ofta spricker upp till karakteristiskt sexkantiga stavar. Till skillnad från omgivande gnejser är basalten rik på basiska och näringsrika mineral vilket sätter tydliga spår i floran. De flesta basaltkupperna är bevuxna med ädellövskog med alm *Ulmus glabra* och lind *Tilia cordata* och med en undervegetation av krävande lundväxter som blåsippa *Hepatica nobilis*, vispstarr *Carex digitata*, skogsbingel *Mercurialis perennis* och lungört *Pulmonaria obscura*. För många lundväxter utgör basaltkupperna de enda lokalerna i Skånes urbergsbygder och i många fall är det långt till nästa förekomster. Vid de större kupperna finns fasta klippor och öppna rasbranter där ovanliga klippormbunkar som svartbräken *Asplenium trichomanes* och stenbräken *Cystopteris fragilis* samsas med en stor mångfald lavar och mossor. De brantaste bergen har varit omöjliga att utnyttja för skogsbruk och bete och har därför alltid varit skogsklädda. Några av bergen har ännu i dag urskogsartad vegetation. Detta samtidigt som de öppna rasbranterna utgör en av mycket få naturligt trädlösa vegetationstyper i vårt landskap. Många arter, framför allt kryptogamer, är beroende av sådana miljöer med lång kontinuitet och många arter som i dag är ovanliga förekommer på basaltkupperna.

Allarpsberg och Säteklev är två ganska små bergsknallar med en mycket artrik lundflora. På Allarpsberg märks särskilt blåsippa, gulsippa *Anemone ranunculoides*, hålnunneört *Corydalis cava*, ramslök *Allium ursinum* och lundbräsma *Cardamine impatiens* samt de rödlistade mossorna västlig husmossa *Loeskeobryum brevirostre* och stor bandmossa *Metzgeria conjugata*. I branterna finns en ovanligt komplett samling ormbunkar: träjon *Dryopteris filix-mas*, stensöta *Polypodium vulgare*, skogsbräken *D. carthusiana*, nordbräken *D. expansa*, lundbräken *D. dilatata*, majbräken *Athyrium filix-femina*, stenbräken, svartbräken och strutbräken *Matteuccia struthiopteris*. På Säteklev förekommer strävlosta *Bromopsis benekenii* mycket rikligt tillsammans med hårkörvel *Chaerophyllum temulum*, långstarr *Carex divulsa*, vårärt *Lathyrus vernus* och lungört och vissa år visar sig nästrot *Neottia nidus-avis*. På båda dessa berg är träden klädda av numera allt sällsyntare lavar och mossor, t.ex. fjädermossor *Neckera* spp. och lunglav *Lobaria pulmonaria*.

Ulfsbjär, samt Knösen och Hästhallarna, är tre betydligt större basaltkupper som har imponerande, öppna rasbranter och mycket storslagen och ”oskånsk” natur. Kärlväxtfloran är kanske inte så artrik men på Ulfsbjär förekommer den sällsynta bergjohannesörten *Hypericum montanum* sparsamt i klippbranterna tillsammans med svartbräken och stenbräken. Högst upp i branterna finns rikligt av det exklusiva lundgräset skogssvingel *Festuca altissima* tillsammans med arter som vispstarr, bergslok *Melica nutans* och gulplister *Lamiastrum galeobdolon*. De ytterst sällsynta klippormbunkarna hällebräken *Woodsia ilvensis* och taggbräken *Polystichum lonchitis* har också funnits på Ulfsbjär men

har inte setts här sedan 1946 respektive 1912. Emellertid kan de kanske fortfarande gömma sig någonstans bland blocken. De stora öppna rasbranterna har en mycket artrik vegetation av lavar och mossor och mångfalden livsformer är imponerande även för den som inte känner igen arterna.

Allarpsberg: Avtag mot Allarp i Hallaröd väster om kyrkan. Efter ca 2 km finns en naturreservatsskylt och P-plats.

Säteklev: Väg från N. Rörum mot Färingtofta. Inne i skogen strax efter backkrönet 1,5 km från N. Rörum finns en liten avtagsväg till vänster där du kan parkera. Längre in i skogen skymtar bergknallen mellan bokstammarna.

Ulfsbjär: Väg från Höör mot Frostavallen. Passera turiststationen och tag av mot Hallaröd, kör ca 1 km mot Hallaröd och parkera där Skåneleden viker in i skogen till vänster (orange markering). Följ leden men när du efter 500 m passerat bäcken skall du vika av till vänster, så kommer du rakt på bergets rasbranter. Det går även att köra ända fram till gården Bjäret på bergets topp men för att hitta dit behövs en bra karta.

7. Knösen

Torbjörn Tyler

Knösen är en basaltkupp som inlandsisen omformat till en långsträckt ås. Det man först ser från vägen är en betad enbuskbacke som har en mycket fin torrängsflora. På våren blommar här massor med backsippa *Pulsatilla vulgaris*, vårstarr *Carex caryophyllea* och knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus* samt enstaka gullvivor *Primula veris* och inne under enbuskarna lyser det vitt av bergbräsma *Cardamine hirsuta* och harsyra *Oxalis acetosella*. Senare på sommaren kommer backtimjan *Thymus serpyllum*, jordtistel *Cirsium acaule*, darrgräs *Briza media* och vanlig ögontröst *Euphrasia stricta* var. *brevipila*. Den senare representeras här för övrigt av en något avvikande, ovanligt tidigblommande form. Från enbuskbacken kan man sedan följa åsryggen in i skogen. Efter något hundratal meter når man den egentliga basaltkuppen med stabiliserade blockbranter som stupar ned i omgivande sumpskog. I själva branterna är det mer eller mindre ren almskog och här kan man förutom ett stort antal krävande mossor finna blåsippa *Hepatica nobilis* och myskmadra *Galium odoratum*. Annars är bergets kärlväxtflora förvånansvärt artfattig och domineras helt av lundgröe *Poa nemoralis* och vispstarr *Carex digitata*. Den senare är ett karakteristiskt inslag på många basaltkupper men är för övrigt ganska sällsynt i Skåne. Den tätt tuvade lilla starren har något bredare blad än den betydligt vanligare pillerstarren *C. pilulifera* och skotten är rödaktiga vid basen. När den blommar på våren har den två eller tre honax per blomskott och de långsmala axen är på ett karakteristiskt vis riktade snett uppåt och utåt i förhållande till strået. Vispstarr trivs på väldränerad mark med relativt högt pH och förekommer i tusental i branterna på Knösen.

Uppe på själva toppen av berget finns en fattig bokskog men många gamla och döende träd som har en spännande lavflora. På blocken nära toppen växer stora mattor med fällmossa *Antitrichia curtipendula*, en art som minskat mycket kraftigt under senare år, troligen för att den är ytterst känslig för luftföroreningar. Från toppen kan man sedan ostört kika rakt ned i ett sångsvansbo då berget på

nordvästra sidan stupar nästan lodrätt ner i en liten sjö. Över huvud taget ger skogen på och närmast omkring berget intryck av att vara helt orörd urskog och det är svårt att tro att man bara befinner sig ett par hundra meter från landsvägen.

Väg mellan Höör och N. Rörum. Parkera vid avtag mot Sösdala 1,5 km väster om N. Rörum. Här ser du enbuskbacken över en fuktäng norr om avtagsvägen.

8. Korsarödssjön

Signe Karlsson

Genom ett starkt kuperat skogsområde leder en slingrande grusväg, bitvis med gräs i mitten, fram till Korsarödssjöns sydspets. På höjdsträckningarna växer gammal, mäktig hedbokskog med lång kontinuitet, och i mellanliggande svackor sumpskog av björk och al med en frodig undervegetation med bland annat svärdslilja *Iris pseudacorus*, svalting *Alisma plantago-aquatica* och fackelblomster *Lythrum salicaria*. Där kan man också finna enstaka exemplar av den allt ovanligare orkidén Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata*.

Korsarödssjön ligger i den del av mellersta Skåne, där man kan finna spår av vulkanism från perioderna trias och jura (för ca 200–100 miljoner år sedan). Långa basaltpelare går i dagen på ett ställe i en sluttning mot sjön längst i söder. En flitig man i trakten har samlat basaltstycken på sina marker och staplat upp ett litet röse. På detta har en tuva av den ovanliga ormbunken gaffelbräken *Asplenium septentrionale* vuxit upp.

Korsarödssjön är en grund sjö med ett vattendjup som nu endast är 1–2 meter. Sjöbäckenet är djupast längst i söder, där ett lager av 12 m gyttja har uppmätts. År 1918 sänktes sjön med 0,7–0,8 m till sin nuvarande nivå. Som så ofta vid sjösänkningar blev den kvarvarande sjön näringsrikare och den började växa igen.

En bård av alsumpskog kantar sjön på flera ställen. I strandzonen kan man se spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, dyblad *Hydrocharis morsus-ranae* med sina tre vita kronblad, slokstarr *Carex pseudocyperus* med långa, hängade honax, vattenblink *Hottonia palustris* och ute i vassarna sjöranunkel *Ranunculus lingua*. På platser där vegetationen hållits låg växer strandpryl *Plantago uniflora* och den oansenliga nålsäven *Eleocharis acicularis* – ofta under vattnet och då utan ax. I det fria vattnet finns sydbläddra *Utricularia australis* och dvärgbläddra *U. minor* och en för trakten rik uppsättning natearter: gäddnate *Potamogeton natans*, rostnate *P. alpinus*, krusnate *P. crispus* och trubbnate *P. obtusifolius*. I ett gungfly vid stranden växer även bäcknate *P. polygonifolius*.

Vattenaloe *Stratiotes aloides* är kanske sjöns märkligaste växt. Den bildar stadiga rosetter av bandlika, taggkantade blad. Rosetterna växer under större delen av året på den dyiga sjöbottnen. Men under blomningsperioden, i juli–augusti, flyter växten upp till vattenytan så att blommorna exponeras. Växten är skildkönad och nästan bara honplantor finns i Sverige. Frön bildas alltså inte men arten har en oerhörd förmåga att sprida sig vegetativt. När arten först noterades från Korsarödssjön, ca 1950, växte den bara på två ställen och hade bara funnits några år. I början på 1990-talet täckte den i stort sett hela det öppna vattnet i sjön. Efter detta har sjön rensats varpå igenväxningen startat på nytt.

På en liten kulle mellan vägen och sjöns sydspets finns enstaka strån av darrgräs *Briza media*, backtimjan *Thymus serpyllum* och slåttergubbe *Arnica montana*. Marken betas, men tyvärr inte tillräckligt, och den har börjat växa igen.

Korsarödssjön ligger i Tjörnarps socken. Vik av mot Korsaröd (österut) från väg 23 mitt för södra infarten till Tjörnarp. Efter ca 1100 m kommer till höger avtagsvägen som leder fram till Korsarödssjöns sydspets.

9. Magleängs starräng

Torbjörn Tyler

Den som vill lära sig starrarter, eller som bara vill koppla av en stund i närheten av Höörs tätort har goda möjligheter på Magleängs starräng. Denna naturbetesmark, som gränsar direkt till Eslövsvägen och ligger precis nordväst om Höörs tätortsbebyggelse, har en stor variation av olika kärrartade och delvis källpåverkade vegetationstyper. Mest anmärkningsvärd är kanske den stora rikedomen av starrar, totalt 20 arter: vasstarr *Carex acuta*, brunstarr *C. acutiformis*, tuvstarr C. *cespitosa*, gråstarr *C. canescens*, plattstarr *C. disticha*, stjärnstarr *C. echinata*, rankstarr *C. elongata*, hartmansstarr *C. hartmanii*, grusstarr *C. hirta*, hundstarr *C. nigra*, harstarr *C. ovalis*, blekstarr *C. pallescens*, hirsstarr *C panicea*, vippstarr *C. paniculata*, pillerstarr *C. pilulifera*, slokstarr *C. pseudocyperus*, skärmstarr *C. remota*, flaskstarr *C. rostrata*, grönstarr *C. demissa* och blåsstarr *C. vesicaria*. Sällsyntast av dessa är hartmansstarr som förekommer som spridda skott i den västra delen av betesmarkens centrala kärrartade sänka men som annars bara förekommer på ett tjugotal lokaler i Skåne. Förutom starrar finns här många andra naturbetesmarksarter som darrgräs *Briza media*, stagg *Nardus stricta*, kamäxing *Cynosurus cristatus*, blodrot *Potentilla erecta*, Gelerts maskros *Taraxacum gelertii*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* och småvänderot *Valeriana dioica*.

Magleängs starräng ligger direkt norr om Eslövsvägen ca 500 m väster om avtagsvägen mot Frostavallen. Söder om Eslövsvägen löper här en grusväg mot en svinfarm och här fanns år 2002 en stor jorddeponi där det var lätt att parkera om man kom med bil. Detta område är dock tänkt att inom kort bebyggas med villor varför parkeringsmöjligheterna kan komma att förändras. Promenadavståndet från Höörs järnvägsstation är emellertid knappt mer än en kilometer.

10. Ella by

Signe Karlsson

Rak som en linjal löper vägen uppe på höjdsträckningen fram till platsen för gamla Ella by. Ett par av gårdarna ligger kvar sedan skiftet på 1850-talet, och i backsluttningen finns rester av gammal lövängskultur.

Strax före trevägskorset i byn – om man kommer från Tjörnarpshållet – ansluter på vänster hand en fägata, delvis kantad av mossiga stengärden. Det är den gamla byvägen. På höger sida har den fortsatt i backsluttningen ner i Killeli där byns allmänning var belägen, med källan som aldrig sinade, den gamla

malttorkan och en linbastu (dialektalt *bastúa*) som byalaget nu restaurerar. Här gal göken i nyutslagen lövskog, och på den översilade marken växer svalört *Ranunculus ficaria*, vårlök *Gagea lutea*, kabbleka *Caltha palustris*, gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*, enstaka exemplar av smånunneört *Corydalis intermedia* och stora ruggar av förvildad snödroppe *Galanthus nivalis*. Utmed byvägens stengärde blommar på våren också en gammaldags småvuxen sort av påsklilja *Narcissus pseudonarcissus*, spridd från den trädgård som fanns strax invid i början av 1900-talet. Här står även några gamla ärevördiga askar och längre fram på sommaren kan man se enstaka hässleklockor *Campanula latifolia*.

Parallellt med den gamla byvägen/fägatan går den nya vägen ner mot Gunnarp. Uppe på krönet, i söder i vägvinkeln, finns odlingsrösen, stengärden, en husgrund från skiftet och rester av en grav från folkvandringstid. Vi rör oss i urgammal odlingsbygd. Platsen benämndes av den äldre befolkningen *Lingerörsbacken* – antagligen var linden *Tilia cordata* tidigare övervägande. Linden är ju en gammal nyttoväxt: barken blev till bast och rep, och löven användes till foder åt djuren. Området håller på att växa igen, men fortfarande kan man finna enstaka gullvivor *Primula veris*, desmeknopp *Adoxa moschatellina*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* och stor blåklocka *Campanula persicifolia*. På en markväg finns den lilla ranunkelväxten råttsvans *Myosurus minimus* i stor mängd. Platsen borde bevaras öppen genom röjning; betet är numera inte tillräckligt för att bevara de botaniska värdena.

Andra relikter av gammal ängsmark finns på flera ställen i backsluttningarna söder om Ella. Ungefär 500 meter sydsydväst om den gamla byn finns ännu rika bestånd av blåsippa *Hepatica nobilis*, gulsippa *Anemone ranunculoides* och lungört *Pulmonaria obscura* i lövskogen. På 1930-talet, när markerna ännu betades, växte här även fältgentiana *Gentianella campestris*.

Nedanför de källrika sluttningarna, 500 meter söder om vägskälet i Ella, fanns tidigare en mosse, där man hade tagit torv kring förra sekelskiftet. På 1930-talet fanns i de igenvuxna torvgravarna bland annat snip *Trichophorum alpinum*, majviva *Primula farinosa* och tätört *Pinguicula vulgaris*. Nu växer gammal björkskog på platsen.

Ella by ligger i Tjörnarps socken. Kör gamla vägen genom Tjörnarps stationssamhälle mot nordost. Vik i samhällets norra del av västerut mot Norra Rörum. Efter ca 450 m kommer ett avtag till Sösdala på vägens högra (norra) sida. Sedan en bokdunge passerats börjar den långa raka vägen fram till Ella by.

Hörby

1. Hörby fälad

Floravårdsgruppen i Hörby

Hörby fälad som ligger nordväst om tätorten är ett bra exempel på de gamla betesmarker som förr var så vanliga i Mellanskåne. Ordet fälad är den skånska benämningen på allmänning.

Första intrycket man får av Hörby fälad är öppna, hårt betade gräsmarker som växlar om med enbuskar, nypon och hagtorn. Mitt i området ligger Lågedammen som har fri vattenyta kring tuvor av bunkestarr *Carex elata.* På våren är dammen vit av blommande sköldmöja *Ranunculus peltatus* ssp. *peltatus*. Den är en sedan gammalt välkänd fågellokal.

Gravfält på fäladen, troligen från järnåldern, tyder på mycket gammal bosättning. En mindre del av fäladen har varit uppodlad, vilket framgår av odlingsrösen och stenmurar för risgärden. På skifteskartan från 1839 kallas detta område ”Rovelyckebackarna”.

Huvuddelen av fäladen består av torra betesmarker på urbergsmorän från Linderödsåsen. Här växer fårsvingel *Festuca ovina*, ängsgröe *Poa pratensis*, stagg *Nardus stricta* och andra beteståliga gräs. Tuvor av backtimjan *Thymus serpyllum* och ljung *Calluna vulgaris* finns fortfarande men har minskat kraftigt. Däremot finns fortfarande rikligt med backsippa *Pulsatilla vulgaris*, särskilt på en av höjderna.

Sydöstra delen av fäladen är fuktigare och har rikare vegetation. Längs den så kallade Syreåran silar vattnet genom vegetationen i ett brett stråk och bildar bäckfåra endast på vissa ställen. Här trivs darrgräs *Briza media*, kamäxing *Cynosurus cristatus* och hirsstarr *Carex panicea*. Bäckfåran är fylld av mannagräs *Glyceria fluitans*, bäckveronika *Veronica beccabunga* och äkta förgätmigej *Myosotis scorpioides* var. *scorpioides*. På något torrare mark växer rikligt med Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*. I ett par sankmarker söder om den egentliga Lågedammen växer gott om spikblad *Hydrocotyle vulgaris*.

På Hörby fälad finns inte några speciellt ovanliga växter men fäladen är kulturhistoriskt intressant och ovärderlig som strövområde i direkt anslutning till tätorten. Området är naturreservat sedan 1974 och röjs vid behov samt betas årligen så att den ålderdomliga landskapsbilden bibehålls.

Parkeringsplats finns vid Lågehallarna, som är idrottshallarna i nordvästra delen av Hörby samhälle.

2. Råby Hällor

Floravårdsgruppen i Hörby

Hörbyåns dalgång söder om Hörby är intressant ur flera synvinklar. Sluttningarna – ”hällorna” – mot ån utgör ett markant avbrott i det omgivande flacka landskapet. Forntidsåkrar och block med skålgropar låter oss ana en mycket gammal jordbruksbygd. Berggrunden består av lagrade bergarter från perioderna trias och äldre jura (Kågerödsformationen och rät-lias). En artesisk brunn finns i den nordöstra sluttningen som ett minne från en provborrning efter kaolin. Vegetationen består av blandad lövskog omväxlande med öppna betesmarker. Bland intressanta växter kan skogslysing *Lysimachia nemorum*, vitskråp *Petasites albus*, kärrnäva *Geranium palustre*, svinrot *Scorzonera humilis* och knägräs

Danthonia decumbens nämnas. Området är inte skyddat enligt lag men är upptaget i kommunens naturvårdsplan med beteckningen ”mycket höga naturvärden”.

Från Hörby tar man vägen åt sydost mot Östra Sallerup, förbi vårdcentral och seminstation. Efter vägen till Råby gård tar man första avtagsvägen till höger mot Råby. P-plats finns efter första bron över Hörbyån. Man kan också nå Råby Hällor till fots på stigar från Trollbäckens dagis eller Georgshillsskolan.

3. Härröd

Anna-Karin Olsson

Fäladen i Härröd är ett fint exempel på urtypisk fäladsmark, om man med det menar ett gammalt utmarksbete på mager morän, som inte ger utrymme för någon överväldigande artrikedom. Växtligheten är i stället lågmäld och sparsmakad, med vissa utropstecken. En *Juniperus communis* dominerar buskskiktet och sätter prägel på området.

Områdets vanligaste vegetationstyper är rödvenhed och kruståtelhed, med karaktärsarter som knippfryle *Luzula campestris*, gråfibbla *Pilosella officinarum*, ärenpris *Veronica officinalis*, lingon *Vaccinium vitis-idaea* och stenmåra *Galium saxatile*. Här finns också mycket gott om slåttergubbe *Arnica montana* - naturbetesmarkernas stoltaste blomma. Den blommar som bäst i mitten av juni. Andra växter som tillför färgrikedom och variation är blåsuga *Ajuga pyramidalis* och svinrot *Scorzonera humilis*.

Merparten av fäladsmarken är torr och flack. Några kärrpartier och surdråg med al sträcker sig dock genom området. Här är det bitvis lite rikare, med kabbleka *Caltha palustris* och småvänderot *Valeriana dioica* samt starrarterna blåsstarr *Carex vesicaria*, rankstarr *C. elongata* och skärmstarr *C. remota*. Där det är riktigt blött trivs topplösa *Lysimachia thyrsiflora* och vattenblink *Hottonia palustris*.

Västra delen av betesmarken söder om vägen är egentligen ingen fälad, utan tillhörde före skiftet byns inägomark och brukades som äng. Gränsen mellan inäga och utmark syns fortfarande i form av ett lågt, ringlande stengärde. Växtligheten skiljer sig dock inte särskilt mycket utan är snarlik på båda sidor om gränsen. Möjligen är den före detta ängen något rikare, både älggräs *Filipendula ulmaria* och gökblomster *Lychnis flos-cuculi* växer i ett gammalt slåtterkärr, om än sparsamt.

I Härröds by finns fortfarande relativt stora arealer fäladsmark. Det område som beskrivits här är bara ett exempel som är valt bland annat på grund av att det är mycket väl skött, och vackert.

Härröd ligger ca 10 km öster om Hörby på Linderödsåsen. Från Hörby, kör mot Råby och vidare mot Svensköp. Ta av mot Fränninge där vägen delar sig, skyltat Fränninge 4. Kör tills du kommer fram i ett t-kors vid Härröds gamla skola. Tag höger här, mot Fränninge. (Kör du vänster passerar du förbi andra fina naturbetesmarker.) Efter 500 meter delar sig vägen, kör rakt fram. Efter ytterligare ca 1,5 km passerar du en ganska stor gård på höger sida. 300 meter efter gården finns en stätta in i betesmarken på höger sida.

4. Sniberups fälad

Anna-Karin Olsson

Sniberups fälad ligger på randen av Linderödsåsen, där slätten möter åsen. Hela området utgörs av en enda lång sydsluttning och stora delar påverkas av rörligt markvatten. Det återspeglas i floran, som är rikare än man annars förväntar sig i en fälad. Förekomsten av bland annat majnycklar *Dactylorhiza majalis*, slankstarr *Carex flacca* och vildlin *Linum catharticum* är exempel på det.

I sluttningens fuktiga stråk står darrgräset *Briza media* uppe på de lite torrare tuvorna tillsammans med jordtistel *Cirsium acaule*, slankstarr och ängsstarr *Carex hostiana*, men även med arter som indikerar magrare förhållanden, som ljung *Calluna vulgaris*, fårsvingel *Festuca ovina* och ärenpris *Veronica officinalis*. Ängsstarr vill ha fuktig, kalkhaltig mark. Den är hävdgynnad och relativt ovanlig i Skåne. Runt tuvorna växer humleblomster *Geum rivale*, äkta förgätmigej *Myosotis scorpioides* var. *scorpioides*, knappsäv *Eleocharis palustris*, ältranunkel *Ranunculus flammula* och mannagräs *Glyceria fluitans*. Majnycklar och smörbollar *Trollius europaeus* förekommer i vissa kärrpartier. Här och var finns riktigt blöta partier, med vitmossor *Sphagnum* spp. och ängsull *Eriophorum angustifolium*.

I sluttningens magrare och torrare delar tar en mer typisk hedflora plats, med arter som rödven *Agrostis capillaris*, kruståtel *Deschampsia flexuosa*, slåttergubbe *Arnica montana*, gökärt *Lathyrus linifolius*, stenmåra *Galium saxatile* och pillerstarr *Carex pilulifera*. Grönvit nattviol *Platanthera chlorantha* förekommer i rikliga mängder.

En låg jordvall som löper tvärs genom områdets södra del är också värd en titt. Sydsidan av jordvallen har en mycket fin flora med drag av torräng och artrik friskäng. Här växer bland annat vildlin *Linum catharticum*, backtimjan *Thymus serpyllum*, knägräs *Danthonia decumbens*, jungfrulin *Polygala vulgaris* och Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*

tillsammans med sammetsdaggkåpa *Alchemilla glaucescens*, stagg *Nardus stricta* och käringtand *Lotus corniculatus*.

Uppe från krönet av slänten har man en fantastisk utsikt söderut, över det svagt böljande jordbrukslandskapet. Krönet är torrt, men relativt artrikt, med backtimjan *Thymus serpullum*, gråfibbla *Pilosella officinarum*, gulmåra *Galium verum*, stenmåra *G. saxatile*, vårbrodd *Anthoxanthum odoratum* och kortbetad ljung *Calluna vulgaris*.

Sniberups fälad är naturreservat sedan 1972. Merparten är helt opåverkad av gödsling. Det är en öppen fäladsmark med spridda enbuskar. Trädskiktet består av yngre träd av främst ek, som ännu inte förmår sätta prägel på området.

I området mellan Sniberup, Östra Sallerup, Härröd, Långaröd och Vallarum finns för övrigt relativt stora arealer värdefulla fäladsmarker att botanisera i.

Från Östraby, kör mot Starrarp. Efter 2,5 km går en väg upp till vänster, skyltad ”Sniberups fälad”. Parkeringsplats finns 400 m längre fram längs denna väg.

5. Skäpperöds fälad

Anna-Karin Olsson

Fäladen i Skäpperöd når man genom att följa ett smalt fädrev uppför en kulle. I svackan bortom höjden börjar fäladen med en fin liten bäck. Här finns lågväxt men frodig, betespåverkad vegetation med bland

annat krypfloka *Apium inundatum*, bäckveronika *Veronica beccabunga*, bäckbräsma *Cardamine amara*, blågrönt mannagräs *Glyceria declinata* och lånkar *Callitriche* spp. Krypflokan växer i bäcken. Det är en oansenlig men trevlig liten flockblommig växt som främst är knuten till grunda, betade vattensamlingar. Krypfloka är relativt sällsynt och har minskat i takt med krympande arealer välhävdad naturbetesmark.

Intill bäcken i områdets östra del finns välbetad fukthed och mossmark med granspira *Pedicularis sylvatica*, kärrviol *Viola palustris*, småvänderot *Valeriana dioica*, ängsvädd *Succisa pratensis*, kabbleka *Caltha palustris*, kråkklöver *Comarum palustre*, brunven *Agrostis canina* och olika starrarter, däribland hundstarr *Carex nigra*, stjärnstarr *C. echinata* och hirsstarr *C. panicea*.

Norr om bäcken sträcker sig fäladen upp över torra gruskullar. I sydsluttningens västra del är det mycket torrt och magert. Kruståtel *Deschampsia flexuosa* och ljung *Calluna vulgaris* dominerar växttäcket. Andra arter är lingon *Vaccinium vitis-idaea*, blåbär *V. myrtillus*, gråfibbla *Pilosella officinarum*, stenmåra *Galium saxatile*, gökärt *Lathyrus linifolius*, blodrot *Potentilla erecta* och slåttergubbe *Arnica montana*. I östra delen av sluttningen är växtligheten något rikare. Här finns jungfrulin *Polygala vulgaris*, backsippa *Pulsatilla vulgaris*, svinrot *Scorzonera humilis*, knägräs *Danthonia decumbens* och blåsuga *Ajuga pyramidalis*.

Uppe på kullarna står stora, grova tallar med flata kronor, som ger speciell karaktär åt fäladen. Grova björkar, enesnår och vidkroniga men unga ekar sätter också sin prägel. Här finns också stengärden och odlingsrösen som sannolikt vittnar om små, tillfälliga uppodlingar av den magra utmarken.

I områdets norra del finns spår av mossodling, med grunda diken mellan de i dag mycket fuktiga tegarna. Floran har dock återinvandrat och består bland annat av kabbleka *Caltha palustris*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, kråkklöver *Comarum palustre*, gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, borsttåg *Juncus squarrosus* och trådtåg *J. filiformis*. Spikblad är en flockblommig växt även om det inte är uppenbart. Bladen ser ut som spikar, med en rund bladskiva där skaftet är fäst mitt under. Spikblad är lågväxt och har små oansenliga, rosagröna blommor, men blomningen uteblir ofta.

Fäladen är en rest av utmarkerna till Skäpperöds by som är väl värd ett besök, inte minst för den stora variationen och känslan av att det finns mer att upptäcka. Fäladen är helt opåverkad av gödsling. Den betas av nötkreatur och häst och har nyligen röjts. Området åtnjuter inget lagligt skydd.

Från Önneköp, kör mot Kivik. 300 meter efter 90-skyltarna strax utanför Önneköp går en grusväg åt höger in i en granplantering. Följ denna grusväg i ca 800 meter, förbi några hus, tills du kommer till en vändplan/upplagsplats. Fäladen ligger bakom den betade höjden på vänster hand.

6. Fulltofta

Kjell-Arne Olsson och Torbjörn Tyler

Skåne har sitt eklandskap vid Fulltofta. Men det är inte bara betade hagmarker med grova, frivuxna ekar som gör det stora naturreservatet och strövområdet invid Östra Ringsjön så tilldragande. Här finns även rika ädellövskogar, hasseldungar, hedar, fälader, kärr och åkrar som bidrar till ett omväxlande och mosaikartat landskap med en mängd vegetationstyper. Naturvårdsområdet och reservatet omfattar mer än 15 kvadratkilometer och lämpar sig därigenom bättre för upprepade långpromenader än enstaka

snabbesök. Mest för att locka till egna strövtåg och upptäckter, beskrivs nedan några av områdets många smultronställen.

Strax norr om Fulltofta kyrka leder en smal grusväg ned till en stor parkeringsplats vid Fiskarehuset och Ringsjöns strand. På den sandiga badplatsen växer bland annat vattenmynta *Mentha aquatica*, rödmålla *Chenopodium rubrum*, sprödarv *Myosoton aquaticum*, lövbinda *Fallopia dumetorum*, hampflockel *Eupatorium cannabinum* och rikligt med spjutskråp *Petasites spurius*. Denna strandväxt som man är van att se på havsstränder, framför allt längs den skånska sydkusten, växer vid Yddingen och här vid de båda Ringsjöarna på sina enda inlandslokaler i Sverige. På havsstränder i södra Sverige är spjutskråp en i sen tid inkommen växt som är under spridning. Det har emellertid framförts att spjutskråp på dessa inlandslokaler kan utgöras av en annan, mer ursprunglig form. Om du strövar vidare längs stranden kan du snart konstatera att Östra Ringsjön är en näringsrik sjö. Här kan du finna vattenfräne *Rorippa amphibia*, vattenskräppa *Rumex hydrolapathum*, ängsruta *Thalictrum flavum*, snårvinda *Calystegia sepium*, vattenveronika *Veronica anagallis-aquatica*, blomvass *Butomus umbellatus* och pilblad *Sagittaria sagittifolia*, alla växter som indikerar näringsrika förhållanden. I reservatets norra ända skjuter Häggenäsudden nästan en kilometer ut i Ringsjön. Förutom ovan nämnda strandväxter kan du här finna nålsäv *Eleocharis acicularis* och gullstånds *Senecio paludosus*. Den senare som är lika stor och praktfull som sällsynt förekommer som glest spridda exemplar på flera ställen längs Ringsjön strax ovanför högvattenlinjen på stränder som domineras av rörflen *Phalaris arundinacea*. De flesta lokalerna är dock mycket svåråtkomliga. I vassar och strandskogar längs sjön förekommer mångenstädes en rosablommig variant av snårvinda som skiljer sig något från den förvildade underarten skärvinda *Calystegia sepium* ssp. *spectabilis* och möjligen utgör en namnlös ursprunglig typ.

Djupadal, som ligger utmed landsvägen mellan Hörby och Höör en knapp kilometer sydost om Fulltofta kyrka, kan tjäna som ett fint exempel på områdets naturbetesmarker. Här finns en damm anlagd och på betesmarken och på de torrare slänterna ned mot dammen kan du finna brudbröd *Filipendula vulgaris*, tjärblomster *Viscaria vulgaris*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, vitmåra *Galium boreale*, stenmåra *G. saxatile*, bergmynta *Satureja vulgaris* och stor blåklocka *Campanula persicifolia*. På fuktig mark invid dammen är det andra arter som väcker intresse, till exempel smörbollar *Trollius europaeus*, kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum*, ängsvädd *Succisa pratensis*, brudborste *Cirsium helenioides*, kåltistel *C. oleraceum* och Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata*.

Skogarna i Fulltoftaområdet är på många ställen ängslövskogar med en rik lundflora. I exempelvis skogspartierna söder om Djupadal trivs rödblära *Silene dioica,* löktrav *Alliaria petiolata*, ormbär *Paris quadrifolia*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, storrams *Polygonatum multiflorum*, kransrams *P. verticillatum* och Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* tillsammans med buskar som benved *Euonymus europaeus* och olvon *Viburnum opulus*. Många gräs som hör hemma i ädellövskogar kan du även finna här. Lundelm *Elymus caninus*, lundslok *Melica uniflora*, hässlebrodd *Milium effusum*, lundgröe *Poa nemoralis* och långsvingel *Festuca gigantea* är några av dessa mer krävande skogsgräs.

Ett annat parti med mycket artrik ängslövskog finer du omedelbart söder om vägen mot Hästäng från landsvägen mellan Höör och Hörby. Här förekommer bland annat hässleklocka *Campanula latifolia*, nässelklocka *C. trachelium* och stinksyska *Stachys sylvatica* i stor myckenhet. Som utgångspunkt för längre skogspromenader lämpar sig en större rast- och parkeringsplats en dryg kilometer in på nämnda väg. Här är dock vegetationen mestadels mindre artrik, men en stor trädslagsblandning gör att denna del av området om höstarna har en mycket artrik och varierad svampflora. Vid vägen invid rastplatsen blommar om hösten några exemplar av norrlandsfibblan *Hieracium nemorivagum* som här har sin västligaste kända lokal i landskapet.

Fulltoftaområdet är mycket lättillgängligt. Det finns många parkeringsplatser och rastplatser med kartor och information utmed vägarna mellan Hörby och Höör, Osbyholm och Ludvigsborg samt Fulltofta och Hästäng.

7. Äspinge

Helen Lindén

Några hundra meter söder om Äspinge kyrka finns tilltalande hag- och fäladsmarker i ett småbrutet odlingslandskap där de kulturhistoriska spåren främst utgörs av stengärden, odlingsrösen och en stenbro. Naturbetesmarkerna omfattar både kalkfuktäng, örtrik friskäng och enefälad.

Det är främst den fina kalkfuktängen som lockar en botanist. I denna växer rikligt med majviva *Primula farinosa*, tätört *Pinguicula vulgaris*, smörbollar *Trollius europaeus*, småvänderot *Valeriana dioica* och Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* tillsammans med kärrsälting *Triglochin palustre*, ängsvädd *Succisa pratensis,* ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata* och darrgräs *Briza media*. Av starrarter i fuktängen kan ängsstarr *Carex hostiana*, näbbstarr *C. lepidocarpa*, slankstarr *C. flacca* och nålstarr *C. dioica* nämnas. Kalkfuktängen betas av nötkreatur och under sommaren kan den bli som en upptrampad leråker, men påföljande vår blommar ängen åter upp. I kärr i naturbetesmarken växer även slåtterblomma *Parnassia palustris*, stor käringtand *Lotus pedunculatus*, vildlin *Linum catharticum* och kärrknipprot *Epipactis palustris*. Lövskogsdungarna i området har en frodig och krävande flora. I dessa kan man finna gulsippa *Anemone ranunculoides*, midsommarblomster *Geranium sylvaticum*, ormbär *Paris quadrifolia*, storrams *Polygonatum multiflorum*, tvåblad *Listera ovata*, grönvit nattviol *Platanthera chlorantha* och skogsstarr *Carex sylvatica*.

Från den norra avfarten från E22 mot Hörby är vägen till Äspinge skyltad. Parkera vid kyrkan och följ vägen söderut förbi Södergård. Efter omkring 500 m är du framme vid de beskrivna naturbetesmarkerna.

8. Fjällmossen

Floravårdsgruppen i Hörby

Fjällmossen är tyvärr inte helt orörd, vilket något förtar värdet. Torvtäkt har ägt rum i de södra och västra kanterna. Bäst upplever man därför känslan av orörd myr i den sydöstra delen. Fastmarken är här

skogsklädd. Det är huvudsakligen planterad granskog, som i stor utsträckning fått ersätta tidigare ljungbevuxna betesmarker.

Går man från skogskanten ut mot myren passerar man först en 10-20 meter bred lagg som får näring från fastmarkens grundvatten. Här är flaskstarr *Carex rostrata*, hundstarr *C. nigra*, ängsull *Eriophorum angustifolium*, kråkklöver *Comarum palustre* och vattenklöver *Menyanthes trifoliata* typiska växter. Går man vidare märker man att myrytan höjer sig. Här börjar den egentliga mossen. Som ett smalt band närmast laggen växer lågvuxen björkskog, den så kallade randskogen. I norra Skåne och övriga delar av landet bildas randskogen av tall *Pinus sylvestris.* De tallar som finns på Fjällmossen härstammar från planterade tallar i närheten. Eftersom mineralnäringen endast kommer från nederbörden är en mosse en extremt näringsfattig miljö. Därför kan endast sådana växter som är synnerligen anspråkslösa i fråga om mineralnäring uthärda de extrema förhållanden som råder. Man brukar därför inte på en och samma mosse kunna räkna till mer än högst dussinet kärlväxtarter. På Fjällmossens torrare delar är ljung *Calluna vulgaris*, klockljung *Erica tetralix*, kråkbär *Empetrum nigrum*, tranbär *Vaccinium oxycoccos*, hjortron *Rubus chamaemorus*, rosling *Andromeda polifolia*, tuvull *Eriophorum vaginatum* och tuvsäv *Trichophorum cespitosum* ssp. *cespitosum* vanliga. I fuktigare partier, i så kallade höljor, finner man främst vitag *Rhynchospora alba* och sileshår *Drosera* sp.

Myrar med randskog av björk och med en sammansättning som den på Fjällmossen har i gångna tider varit vanliga i hela Sydvästeuropa. De har emellertid exploaterats mycket hårt och ofta grävts ut ända ned till mineralgrunden. Torven har använts som strömedel och bränsle. Man har genom borrningar förvissat sig om att Fjällmossen på sina ställen har torvlager som är mer än 6 meter djupa. Området är alltså en unik rest av våra sydliga mossar och naturreservat sedan 1984.

Under tiden från början av mars – ibland tidigare – fram till första veckorna i maj pågår orrspelet vid Klockekilla på Fjällmossen. Här har orren sin förnämsta spelplats i Skåne och även sin sydligaste i hela landet. Vid Klockekilla – ett litet vatten någonstans ute på Fjällmossen – har orrarna hållit igång i decennier på exakt samma ställe. Redan tidigt på vårvintern, ibland innan snön försvunnit, börjar de första tupparna komma in på arenan, men normalt är det inte förrän i början av april som spelet når full styrka.

För att komma till Fjällmossen kör du till parkeringsplatsen i Viggarum och följer sedan markvägen ut på mossen.

9. Sjököp

Torbjörn Tyler

Sjököp är en gammal gård på Linderödsåsen belägen vid en myrgöl. Myrgölen, det omgivande gungflyet och högmossen utgör ett av mycket få hydrologiskt opåverkade fattigkärrskomplex i södra Skåne. Detta har gjort lokalen till ett klassiskt exkursionsmål för lundensiska studenter från alla biologiska och geologiska discipliner. I juni när ängsull *Eriophorum angustifolium* och tuvull *E. vaginatum* fullt utvecklat sina trolskt lysande ulltussar gör lokalen ett mycket exotiskt intryck. Även om hydrologin är tämligen opåverkad så har århundradens näringsläckage från gården satt sina spår i själva myrgölen.

I sjön hittar vi därför näringskrävande arter som kalmus *Acorus calamus*, bredkaveldun *Typha latifolia* och dyblad *Hydrocharis morsus-ranae*. Det omgivande gungflyet hyser ytterst mot sjön en bård av trådstarr *Carex lasiocarpa*, sprängört *Cicuta virosa* och kärrsilja *Peucedanum palustre* och bland dessa finns även åtskilliga exemplar av den alltmer sällsynta granbräken *Dryopteris cristata*. Längre från sjön är gungflyet mer typiskt fattigkärrsartat med dominans av olika vitmossor, däribland björnvitmossa *Sphagnum lindebergii* som här sägs ha sin sydligaste lokal, tranbär *Vaccinium oxycoccos*, ängsull, rundsileshår *Drosera rotundifolia* och dystarr *Carex limosa.* Mot sydväst övergår fattigkärret gradvis i en liten högmosse och det är fascinerande att här se hur de typiska fattigkärrsarterna gradvis ersätts av högmossearter som tuvull, rosling *Andromeda polifolia*, kråkbär *Empetrum nigrum* och hjortron *Rubus chamaemorus*. Värda att eftersöka kring sjön är även pors *Myrica gale*, klockljung *Erica tetralix* och kallgräs *Scheuchzeria palustris.* Alla dessa är i södra Skåne mycket sällsynta arter som här förekommer i små populationer.

Efter en promenad på gungflyet runt sjön kan det vara skönt att ta den fasta grusvägen förbi gården tillbaka. Från denna har man insyn i det av gården gödslade alkärret söder om sjön där man bland annat brukar kunna skymta springkorn *Impatiens noli-tangere* och en del kulturflyktingar. Sjököp ligger centralt i den svenska utbredningen för skogslysing *Lysimachia nemorum* och denna rara ört förekommer faktiskt i de flesta alkärr i trakten. Enklast finner du den nog om du följer markvägen österut från det stora grustaget på sjöns nordöstra sida. Efter mindre än hundra meter brukar skogslysingen dyka upp i fuktiga gropar på själva markvägen. Nämnda grustag är även den bästa parkeringsplatsen och här finns även ett par bastanta ekbord att inta medhavd matsäck på.

Från Långaröds kyrkby kör du rakt söderut mot Vallarum och efter en knapp kilometer kommer en mindre avtagsväg skyltad Sjököp. Efter en dryg kilometer på denna väg är du framme.

10. **Södra Rörum**

Floravårdsgruppen i Hörby

Det område, som i folkmun brukar kallas ”Blåsippsbacken”, utgör en del i ett system av lövskogsklädda åsar som omges av jordbruksmark väster om Södra Rörum. Trädskiktet består huvudsakligen av avenbok *Carpinus betulus*, bok *Fagus sylvatica* och ek *Quercus robur* samt till en viss del av lönn *Acer platanoides* och lind *Tilia cordata*. Sevärd är en lind med två raka stammar med en meters mellanrum, som på fem meters höjd växer samman till en gemensam topp. Åsarna är rullstensåsar med getryggsform och bildar tillsammans en lång åsformation. Landskapet är omväxlande och mötet mellan odlad mark och åsens mjuka linjer utgör ett markant inslag i landskapsbilden. En del av åsen har föreslagits bli skyddad, men förslaget bör utvidgas till att omfatta hela den geologiskt särpräglade åsformationen. Förutom rikligt med blåsippa *Hepatica nobilis* kan du finna bland annat månviol *Lunaria rediviva*, gullviva *Primula veris*, svinrot *Scorzonera humilis*, myskmadra *Galium odoratum*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, måbär *Ribes alpinum* och knägräs *Danthonia decumbens*.

Åsen ser du från vägen mellan Höör och Södra Rörum. Innan du söderifrån når kyrkan i Södra Rörum tar du av åt öster mot Bjevröd. Efter 400 meter leder en liten markväg in till åsen.

Kävlinge

1. Dagstorps mosse

Alf Porenius

Naturreservatet Dagstorps mosse är ett av västra Skånes sista kvarvarande rikkärr och omges av betade fuktängar. Det nutida kärret är endast en liten rest av ett tidigare mycket större kärrområde, som legat längs den reglerade Välabäcken. När järnvägen byggdes dränerades delar av mossen och en del av marken odlades upp. Dagens några tunnland stora kärr ligger på ömse sidor av den gamla, nedlagda järnvägen. I den södra delen bryter ett svagt källflöde fram, som gör området tidvis mycket fuktigt. Norr om banvallen fortsätter kalkfuktängen.

Området, som avsattes som naturreservat 1992, är emellertid numera endast en skugga av sitt forna jag och kan snarare karakteriseras som kalkfuktäng än kärr. Särskilt norr om banvallen är marken kraftigt uttorkad, troligen beroende på det stora dike som gränsar till reservatet norrut, vilket har medfört stora förändringar av floran i negativ riktning. Så länge banvallen förblir intakt kan man dock hoppas att denna motverkar avrinning och uttorkning av det södra området. Under ett flertal år under 1990-talet förekom inte bete, med följden att stora områden växte igen. I väst och sydost utbreder sig nu högörtängar med brunstarr *Carex acutiformis*, älggräs *Filipendula ulmaria* och rosendunört *Epilobium hirsutum*.

Dagstorps mosse innehåller många arter som hör hemma i ett extremrikkärr. I det fuktigaste området på södra sidan om banvallen finns axag *Schoenus ferrugineus*, trubbtåg *Juncus subnodulosus* (enda lokalen i västra Skåne), torvtåg *J. alpinoarticulatus* ssp. *alpinoarticulatus*, blåtåg *J. inflexus*, slankstarr *Carex flacca*, kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum*, stor käringtand *Lotus pedunculatus* och en rad orkidéer som kärrknipprot *Epipactis palustris*, majnycklar *Dactylorhiza majalis* och ängsnycklar *D. incarnata* ssp. *incarnata*. Om försommaren kan man också glädja sig åt blomning av kabbleka *Caltha palustris*, gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, bäckveronika *Veronica beccabunga* och ängsbräsma *Cardamine pratensis*. Övriga för naturtypen typiska arter är ängsull *Eriophorum angustifolium*, kärrsälting *Triglochin palustre*, plattsäv *Blysmus compressus*, plattstarr *Carex disticha*, småvänderot *Valeriana dioica*, tätört *Pinguicula vulgaris*, vildlin *Linum catharticum* och majviva *Primula farinosa*.

På norra sidan av banvallen är många av de kärranknutna arterna utgångna. Man kan söka svarttåg *Juncus anceps* (en av tre lokaler i sydvästra Skåne och i Sverige), som dock är svår att hitta i mängden av ryltåg *J. articulatus* och stubbtåg *J. compressus*. Man kan misstänka att det är svarttåg om man tycker sig se ett tåg med blomställning i ”två våningar”. Vid mognaden svartnar kapslarna. Arten har minskat kraftigt i antal under den pågående uttorkningen och från att tidigare ha varit riklig kan den numera bara räknas i ett tiotal exemplar. I buskskiktet förekommer de mycket sällsynta videarterna rosmarinvide *Salix repens* ssp. *rosmarinifolia* (förväxla den inte med krypvide S. *repens* ssp. *repens*, som också finns här) och källblekvide *S. hastata* ssp. *vegeta*. Den senare finns också i ett större bestånd utmed banvallen på södra sidan. Denna sydliga underart av blekvide förekommer framför allt i rikkärr i Skåne och

Västergötland. Numera har källblekvide här sin enda kända växtplats i Skåne. Den växer i de fuktigaste delarna av reservatet på båda sidor om järnvägen och är en ganska lågvuxen buske med tjocka, rundade och sågade blad med hjärtlik bas. Stiplerna är anmärkningsvärt stora och breda.

I det blötaste partiet på norra sidan kan det löna sig att under sensommaren leta efter stor ögontröst *Euphrasia rostkoviana* ssp. *rostkoviana*. Fram till mitten av 1990-talet växte denna sällsynta ögontröst här. Kronan är mest vit och relativt stor, 10 mm lång, och artens särskiljs från övriga ögontröstarter genom att stödbladens undersida har långa glandelhår (kan ses med lupp). Med adekvat bete och slåtter och om markfuktigheten återupprättas kan det tänkas att den åter kan komma tillbaka.

Ett par hundra meter väster om naturreservatet Dagstorps mosse, utefter södra sidan av vägen, utbreder sig en alsumpskog med orkidéerna korallrot *Corallorrhiza trifida* och tvåblad *Listera ovata*.

Dagstorps mosse är belägen mellan Dagstorp och V. Karaby, 1,5 km öster om Dösjebro på ömse sidor av den nedlagda järnvägen, numera cykel- och gångväg. I V. Karaby, knappt 3 km nordväst om Kävlinge, tar man av norrut mot Dagstorp. Där vägen efter en knapp km gör två 90-graderssvängar låg förr Dagstorps hållplats. Söder om banvallen går en cykelväg österut. Efter 300 m finns en skylt för Naturreservatet Dagstorps mosse. Parkeringsplats finns efter ytterligare 500 m i östra änden av reservatet. Här finns enda stättan in i reservatet.

2. Rinnebäckskärren och Kävlingeån

Alf Porenius

Marken på ömse sidor av Kävlingeån öster om Kävlinge samhälle i höjd med stadsdelen Rinnebäck har utnyttjats som ängs- och betesmark under lång tid. Åns slingrande lopp och de flacka åstränderna har utgjort naturliga våtmarker som genom översvämningar vår och höst gödslats med näringsrikt slam och därmed blivit gynnsamma för ängs- och betesbruk. På såväl norra som södra sidan av ån finns sluttningar med rörligt markvatten, där kärrmarker utvecklats. Sidvallsängar av denna typ har ofta varit ogödslade.

Kärret i sluttningen på norra sidan av ån och den intilliggande, torrare betesmarken är tillsammans några hektar stora och utgör en del av en kilometerlång betesmark utefter ån som kallas Åboda ängar. Vid besök på försommaren kan man finna ängsbräsma *Cardamine pratensis*, gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, äkta förgätmigej *Myosotis scorpioides* och penningblad *Lysimachia nummularia*. Längre fram på sommaren blommar stor käringtand *Lotus pedunculatus*, strätta *Angelica sylvestris*, tiggarranunkel *Ranunculus sceleratus,* kärrsälting *Triglochin palustre* och äkta höskallra *Rhinanthus serotinus* ssp. *vernalis*. Bland gräs och halvgräs märks blåtåg *Juncus inflexus*, vippstarr *Carex paniculata*, plattstarr *C. disticha*, trindstarr *C. diandra*, kamäxing *Cynosurus cristatus* och skånskt mannagräs *Glyceria notata*. Nere vid ån växer sprängört *Cicuta virosa*, vattenmärke *Sium latifolium*, svärdslilja *Iris pseudacorus*, blomvass *Butomus umbellatus*, jättegröe *Glyceria maxima*, vasstarr *Carex acuta* och ute i ån gul näckros *Nuphar lutea* och vit näckros *Nymphaea alba*.

För att komma över till södra sidan av ån använder man lämpligen bron vid gamla Rinnebäck mölla, som fanns här fram till början av 1900-talet. Vattnet forsar fram över det gamla mölledämmet. Lyss till bruset och se dig om efter bredkaveldun *Typha latifolia*, vass *Phragmites australis*, säv *Schoenoplectus lacustris*, jättegröe *Glyceria maxima* och pilblad *Sagittaria sagittifolia*, vilka utgör inslag i de stora ”vassruggarna” i ån. På dämmet växer pestskråp *Petasites hybridus* och rosendunört *Epilobium hirsutum* och på stränderna bland annat jättebalsamin *Impatiens glandulifera*. I högörterna klänger vit snårvinda *Calystegia sepium* ssp. *sepium* och intill strandkanten flyter dyblad *Hydrocharis morsus-ranae*. Söker du dig under vattenytan kan du leta efter vattenpest *Elodea canadensis*, bandnate *Potamogeton compressus* och borstnate *P. pectinatus*.

På södra sidan av ån kan man följa en stig österut några hundra meter fram till beteshagen. I och ovanför alskogen är det oftast svårt att ta sig fram genom det blöta kärret med dess höga vegetation av kåltistel *Cirsium oleraceum*, sjöfräken *Equisetum fluviatile*, älggräs *Filipendula ulmaria* och rosendunört. Man kan därför i stället ta sig in i beteshagen på torrare mark lite högre upp. Sluttningskärret är rikt bevuxet med kärrtistel *Cirsium palustre*, kåltistel och jordtistel *C. acaule* och det brukar inte vara svårt att finna hybriden mellan de två sistnämnda tistlarna. Ute på de flackare delarna ned mot ån finner man om försommaren kabbleka *Caltha palustris*, bäckbräsma *Cardamine amara*, ängsbräsma och ängsnycklar.

I stadsdelen Rinnebäck i östra delen av Kävlinge viker du av på Fabriksgatan söderut och kommer då efter cirka 250 meter fram till en öppen, delvis gräsbevuxen plats. Här går det bra att parkera. Bron över ån har du nu rakt framför dig. För att ta dig till kärret på norra sidan av ån följer du den asfalterade cykelvägen österut drygt 300 meter och du har då kärret på höger hand ned mot ån. Stätta finns. Kärret och ängsmarken på södra sidan av ån når du genom att följa stigen österut. Observera att det här inte finns någon stätta att ta sig över staketet på.

3. Stora Harrie mosse

Göran Holmström

I början av 1900-talet kunde man fånga en gädda i Stora Harrie mosse. Det är svårt att förstå i dag när bara en liten rest återstår av det som en gång måste ha varit en vidsträckt sankmark. Dagens mosse är ungefär två hektar stor och kräver inga stövlar, men vi får vara glada att något återstår och njuta av den exklusiva flora som ännu utmärker detta fina lilla kalkkärr. Den naturliga vägen att ta sig ut i sankmarken är från norr genom en bred grind. Lokalen betas av en liten grupp får. På 1980-talet var betestrycket så kraftigt att det skadade växtligheten, i dag är det bättre anpassat, men har något år helt uteblivit.

”Mossen” är delvis ett axagkärr, en typ av rikkärr som det i dag finns mycket lite kvar av i Skåne. Axag *Schoenus ferrugineus* växer i täta tuvor och dominerar över stora delar av det blöta området. Själva axen är små, svartbruna och oansenliga. Mellan tuvorna och även mitt uppe i dem finner man en hel rad växter som alla hör hemma i den här typen av kärr. Här finns orkidéer som ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, vaxnycklar *D. incarnata* ssp. *ochroleuca* och kärrknipprot *Epipactis palustris*. Den sällsynta gulyxnen *Liparis loeselii* sågs senast 1989 i tre exemplar. Kanske finns den kvar? Denna oansenliga orkidé med ljusgula blommor letar man bäst efter i juni bland grästuvor i mossens östra del,

bland de glesa björkarna.

Bland starrarterna märks näbbstarr *Carex lepidocarpa*, slankstarr *C. flacca*, nålstarr *C. dioica* och hirsstarr *C. panicea*. Näbbstarr är en indikatorart för extremrikkärr. Den har gulgröna honax med vasst spetsiga fruktgömmen som mognar redan i början av sommaren. Några spännande tågarter är torvtåg *Juncus alpinoarticulatus* ssp. *alpinoarticulatus*, blåtåg *J. inflexus* och den ytterst sällsynta svarttågen *J. anceps*. Svarttåg finns bara på tre lokaler i Skåne. Den är ytterst lik torvtåg som finns spridd över mossen. Det bästa beståndet av svarttåg hittar man till höger strax då man kommit ned för den svaga sluttningen mot kärret.

Ängsullens *Eriophorum angustifolium* och gräsullens *E. latifolium* vita dunvippor lyser lång väg. Majviva *Primula farinosa*, småvänderot *Valeriana dioica*, kabbleka *Caltha palustris*, slåtterblomma *Parnassia palustris*, ängsvädd *Succisa pratensis* och blodrot *Potentilla erecta* är vanliga liksom de oansenliga arterna tätört *Pinguicula vulgaris*, kärrsälting *Triglochin palustre*, darrgräs *Briza media* och vildlin *Linum catharticum*. Sent på sommaren blommar sumpgentiana *Gentianella uliginosa* som är en växt som är på stark tillbakagång i hela landskapet och endast oregelbundet sedd här på senare år.

Stora Harrie mosse saknar skydd. Den hotas av dräneringar i samband med vägbyggen och är beroende av markägarens goda vilja. För att hållas öppen måste den betas, men nötkreatur vore bättre än får och en uppföljd skötselplan behövs.

Vik av mot norr från riksväg 104 strax öster om Kävlinge, mot Stora Harrie. Sväng vänster in på en mindre grusväg efter 300 meter. Vägvisaren säger Stenkullen. Följ denna väg ungefär 500 meter och ta höger och sedan vänster vid första husen. Efter ytterligare 300 meter dyker mossen upp på södra sidan av vägen före ett hus på samma sida.

4. Karaby backar

Leif Runeson

Karaby backar är det naturliga blickfånget söder om vägen mellan Kävlinge och Saxtorp. De högsta delarna med den ståtliga Vashög i mitten, utgörs av bronsåldershögar, vilka ligger på en höjdrygg klädd med sandiga betesmarker. Marken är torr, kvävefattig och kalkhaltig. Vegetationen domineras av torktåliga gräs och halvgräs som ängshavre *Helictotrichon pratense*, fårsvingel *Festuca ovina*, vårbrodd *Anthoxanthum odoratum*, sandstarr *Carex arenaria* och vårstarr *C. caryophyllea*. I de mängder av blottor som vinden och kaninerna åstadkommit finns det plats för ett stort antal konkurrenssvaga annueller, t.ex. förgätmigej-arter *Myosotis* spp., vårvicker *Vicia lathyroides* och vårveronika *Veronica verna*. Andra vanliga arter är grådådra *Alyssum alyssoides*, axveronika *V. spicata*, harmynta *Satureja acinos* och backtimjan *Thymus serpyllum*. Till prakten på vår och försommar bidrar luddfingerört *Potentilla heptaphylla*, backsippa *Pulsatilla vulgaris*, sandnejlika *Dianthus arenarius* och flera maskrosarter *Taraxacum* spp.

Luddfingerört är till förväxling lik flera andra fingerörter. Titta efter de sjuflikiga bladen och den rika hårigheten, som hjälper växten att stå emot avdunstningen på den vindpinade växtplatsen. Sandnejlika är en vacker, spenslig, lågvuxen nejlika som bara påträffas på kalkhaltig sandmark. Båda dessa arter är

ganska vanliga i östra Skåne, men i den västra delen av landskapet finns de bara på några få lokaler.

Området kan ha betats i tusentals år. Om betet fortsätter, träd och buskar hålls borta och det atmosfäriska kvävenedfallet inte drastiskt förändrar de markkemiska förutsättningarna, kan området se likadant ut i sekler framöver. Karaby backar saknar ännu formellt skydd.

Kör vägen mellan Kävlinge och Saxtorp och sväng av mot söder mot Västra Karaby kyrka. Parkera vid denna och gå 400 m norrut till backarna. Det finns plats för en liten bil nära ingången till området. De flesta av de nämnda växterna ser du från stigen som leder mot toppen. Om du ger dig tid kommer du att hitta en mängd andra arter också.

5. Strandområdet norr om Lödde Ås mynning

Sven Snogerup

Detta är ett ålderdomligt skött område. Där pågår fortfarande ett ganska hårt bete med mest nötkreatur, som får gå ända ut till vattnet vid både ån och dess mynningsvik i Öresund. Betet medför att vegetationen är lågväxt och hela området ett öppet landskap. Till detta bidrar nog också att mer eller mindre tillfälliga högvatten missgynnar eventuella etableringsförsök av buskar och träd.

De vida och föga besökta fälten har blivit tillhåll för bl.a. en rik fågelfauna, och ett fågeltorn har placerats längst ute i väster. Botaniskt utmärks inte området av någon speciellt prunkande flora, men åtminstone en pärla finns i form av en livskraftig population av ängskorn *Hordeum secalinum*. Den som en sensommardag gör sig omaket med den ganska långa vandringen från fågeltornet en bit in längs ån får se ett ålderdomligt kustlandskap vid sundet, sådant som vi inte längre möter på så många ställen. Två ganska olika delar kan urskiljas, med vegetation som präglats olika. Längst ute utmed sundet är marken sandig och torkar upp kraftigt på sommaren. Här upptas en stor del av fattig torräng. Längst ut, i den något rörliga sanden växer stora dyngräs och något som ter sig som en verklig vildpopulation med ganska många och välväxta exemplar av piggtistel *Carduus acanthoides*. Här finns också bland annat strandmalört *Seriphidium maritimum*. I botten av några sänkor finner man en vegetation typisk för strandängarnas skonor, med bl.a. saltnarv *Spergularia salina,* grodtåg *Juncus ranarius,* sumpfräne *Rorippa palustris* och saltgräs *Puccinellia capillaris*.

Ängarna vid Lödde ås yttersta del har en mer lerhaltig jord och därmed en kraftig vegetation av gräs och starr. Strax norr om reservatgränsen, mitt emot Strömnäs, finns en rik population av ängskorn som blommar upp under år med sent eller svagt bete. Arten har också rapporterats från den nästan alltid hårt betade halvön söder därom, inne i reservatet. Nära den förstnämnda ängskornslokalen växer även backruta *Thalictrum simplex* som annars inte är vanlig i trakten. I området vid åmynningen finns också några fläckar som blivit mindre betade eller inte betade alls. Här har observerats bl.a. stor käringtand *Lotus pedunculatus*, och i fåror en mängd av dikesveronika *Veronica catenata*.

Tag vägen mot Vikhög från Löddeköpinge. Området kan lätt besökas från fågeltornet i väster, söder om Löddesborg, men man kan också vandra från den skyltade fiskeplatsen ca 1 kilometer sydväst om

motorvägen. Det måste påpekas att reservatet har beträdnadsförbud under vår och försommar. Detta anses visserligen inte gälla dem som bär fiskespö, men botanister kan rekommenderas att förlägga sina besök sent på sommaren.

6. Havsstranden norr om Barsebäckshamn och strandbranterna söder om Sjöbobadet

Göran Holmström

Havsstrandens växter är påverkade av saltvatten, vars koksaltinnehåll i princip är giftigt för dem. Påverkan sker inte bara genom det salta vattnet som sköljer in med vågorna, utan också genom det salthaltiga markvatten som växterna är hänvisade till för sin vattenförsörjning.

Det finns flera strategier för att klara denna saltmättade miljö. Många av växterna på stranden har uppsvälld och köttig konsistens både hos bladen och stammen som hos sodaört *Salsola kali* ssp. *kali* och marviol *Cakile maritima*. Genom att hålla mycket vatten i cellerna kan växten hålla nere salthalten. Dessutom har många växter tillbakabildade blad för att minska transpirationen, vilket också för med sig att växten inte behöver ta upp så mycket salt vatten. Åter andra växter har vanliga blad och en normal transpiration, men är i stället utrustade med speciella saltavsöndrande körtlar på bladen som vissa mållor.

Havsstrandens växter har riklig tillgång på näring genom att rester av havets växt- och djurvärld med vågorna kastas upp på stranden. Ur detta material frigörs kväve och fosfor vid nedbrytningen. Särskilt näringsrika är de tångvallar som byggs upp av vågsvallet.

Sådana funderingar kan man låta snurra i huvudet medan man sakta traskar genom idylliska Barsebäckshamn på väg ut mot stranden norr om byn utefter Koggavägen. Stranden omedelbart norr om hamnen är några meter bred med fin sand och är under sommaren ”upptagen” av badande. Börja botaniserandet lite längre fram, där man kan finna saltarv *Honckenya peploides*, strandkrypa *Glaux maritima*, marviol *Cakile maritima*, kustbaldersbrå *Tripleurospermum maritimum* ssp. *maritimum*, gåsört *Argentina anserina* och en och annan planta av strandkål *Crambe maritima*. Strandrågen *Leymus arenarius* skjuter upp sina blågröna blad och i tångvallarna upp mot gatan börjar mållorna visa sig: spjutmålla *Atriplex prostrata*, flikmålla *A. calotheca* och strandmålla *A. littoralis* är rikliga, medan broskmållan *A. glabriuscula* är mindre frekvent.

Mitt för de sista husen på gatan tätnar växttäcket och det första vassbältet breder ut sig. Här, där den väl upptrampade stigen längs med stranden börjar, står ett par större buskar av havtorn *Hippophaë rhamnoides* och ur vegetationen på stranden reser sig manshöga exemplar av strandmolke *Sonchus palustris* och odört *Conium maculatum*. Revigt saltgräs *Puccinellia maritima* och havssäv *Schoenoplectus maritimus* håller till längst ut på stranden, medan salttåg *Juncus gerardii*, havssälting *Triglochin maritimum*, gulkämpar *Plantago maritima*, strandmalört *Seriphidium maritimum*, strandsötväppling *Melilotus dentatus* och smal käringtand *Lotus tenuis* återfinns lite högre upp på den mer steniga strandkanten. Här kan man också finna saltnarv *Spergularia salina*, skörbjuggsört *Cochlearia officinalis*, strandaster *Tripolium vulgare* och kustarun *Centaurium littorale*. Bland

havssäven står skaftmålla *Atriplex longipes* ssp. *longipes* här och där. På områden som mer har karaktär av strandäng återfinns bitterkrassing *Lepidium latifolium*, strandkvanne *Angelica archangelica* ssp. *litoralis*, blankstarr *Carex otrubae*, rörsvingel *Festuca arundinacea*, knölsyska *Stachys palustris* och rödtoppa *Odontites vulgaris*. Längs med stigen utbreder sig en ridå av vresros *Rosa rugosa*.

Fortsätter man på stigen utefter stranden nordost ut förbi de stora vassruggarna och hussamlingen (gå på landsidan, det är svårt att här gå utefter stranden) kommer man fram till strandbranterna söder om Sjöbobadet (eller börja vid badet och följ stranden söderut). Dessa hyser en utpräglad torrmarksflora påverkad av skaldjurskalk med bl.a. brudbröd *Filipendula vulgaris*, rödkämpar *Plantago media*, tjärblomster *Viscaria vulgaris*, väddklint *Centaurea scabiosa*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus* och spåtistel *Carlina vulgaris*. I sandstranden finns strandbeta *Beta vulgaris* ssp. *maritima* och i flintstenstranden enstaka exemplar av sodaört *Salsola kali*.

Parkera vid infarten till Barsebäckshamn, gå ned till hamnen och följ stranden, eller parkera vid Sjöbobadet och gå söderut.

7. Järavallen

Kjell-Arne Olsson

Den skiftande naturen inom Järavallens fritidsområde gör floran artrik, omväxlande och bitvis intressant. Barrskog dominerar i de centrala delarna medan torra, sandiga marker upptar stora arealer framför allt i de västra och norra delarna. Utmed Öresund finns en remsa betad havsstrandäng och längst i sydost finns ett större, ohävdat kärrområde som utgör delar av Hofterups mosse.

Barrskogen består till stor del av tall *Pinus sylvestris* som planterades under mitten av 1800-talet för att förhindra sandflykt, men här finns även främmande trädslag som svarttall *Pinus nigra*, bergtall *P. mugo* och vitgran *Picea glauca*. Inslaget av vårtbjörk *Betula pendula* och gran *Picea abies* är ganska stort. I skogens nordvästra del finns ganska rikligt med de införda träden glanshägg *Prunus serotina* och virginiahägg *P. virginiana*. Buskskiktet är oftast väl utvecklat med fläder *Sambucus nigra*, druvfläder *S. racemosa*, olvon *Viburnum opulus*, sötbjörnbär *Rubus plicatus* och vildkaprifol *Lonicera periclymenum*. I den mossrika, glesa tallskogen trivs ormbunksväxter som skogsbräken *Dryopteris carthusiana*, lundbräken *D. dilatata* och träjon *D. filix-mas* och i lite fuktigare svackor kan revlummer *Lycopodium annotinum* bilda täta mattor. Jordmånen är oftast sandig och näringsfattig och i sådana områden blir gräset kruståtel *Deschampsia flexuosa* ett dominerande inslag i vegetationen. Av örter är skogsnarv *Moehringia trinervia*, skogsstjärna *Trientalis europaea* och ekorrbär *Maianthemum bifolium* vanliga medan det kan vara svårare att finna de sirliga revorna av linnea *Linnaea borealis* och flera av de pyrola-arter *Pyrola* spp. som blivit funna i skogen. De sistnämnda växterna är knutna till gamla barrskogar och är alla mycket ovanliga i västra Skåne. Även barrskogsorkidén knärot *Goodyera repens* har blivit noterad här en gång i tiden. Vem finner åter denna lilla klenod?

På de öppna gräsmarkerna finns sandiga torrängar och gräshedar där anspråkslösa gräs som rödven *Agrostis capillaris*, bergven *A. vinealis*, borsttåtel *Corynephorus canescens*, kruståtel *Deschampsia flexuosa*, fårsvingel *Festuca ovina* och vårtåtel *Aira praecox* trivs tillsammans med sandstarr *Carex*

arenaria, ett halvgräs som dominerar över stora arealer. En torr backe norr om tallskogen är växtplats för de tre små ormbunksväxterna låsbräken *Botrychium lunaria*, rutlåsbräken *B. matricariifolium* och höstlåsbräken *B. multifidum*. De två sistnämnda är mycket ovanliga i Skåne och bara kända från ytterligare några lokaler i landskapet. Låsbräken-arterna är nyckfulla i sitt uppträdande och går inte att återfinna varje år. Under växtsäsongen utgör de torra markerna ett färggrant blickfång där växter som gulmåra *Galium verum*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, käringtand *Lotus corniculatus*, femfingerört *Potentilla argentea*, gråfibbla *Pilosella officinarum* och hedblomster *Helichrysum arenarium* står för de gula färgklickarna, trift *Armeria maritima*, backnejlika *Dianthus deltoides*, backtimjan *Thymus serpyllum*, backsippa *Pulsatilla vulgaris*, ljung *Calluna vulgaris*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima* och väddklint *Centaurea scabiosa* för de röda och violetta färgklickarna och vita färgklickar orsakas av brudbröd *Filipendula vulgaris*, smultron *Fragaria vesca* och vitblommiga annueller, som nagelört *Erophila verna* och vårarv *Cerastium semidecandrum*. På den sandiga heden längs Järavallen brukar det gå att finna den sällsynta ranunkelväxten äkta kustruta *Thalictrum minus* ssp. *arenarium*. I Skåne växer kustruta endast på sandiga havsstränder från Järavallen och norrut till Kullaberg. I söder, invid golfbanan, finns ett litet bestånd av sandnejlika *Dianthus arenarius* som här har en av sina få växtplatser i västra Skåne.

Strandheden väster om landsvägen har över stora arealer en flora som liknar den som finns på andra sandiga och torra marker i området. Längst ut mot havet finns ett obetat parti där vass *Phragmites australis* och havssäv *Schoenoplectus maritimus* bildar en bård tillsammans med stora tuvor av vanlig rörsvingel *Festuca arundinacea* var. *arundinacea*. Här finns även andra högvuxna växter som vattenskräppa *Rumex hydrolapathum* och strandkvanne *Angelica archangelica* ssp. *litoralis* tillsammans med vit snårvinda *Calystegia sepium* ssp. *sepium* och flera mållarter som strandmålla *Atriplex littoralis*, flikmålla *A. calotheca* och spjutmålla *A. prostrata*. Dessa växter gynnas av den näringsrika tången utmed stranden. Innanför stängslet håller betesdjuren vegetationen nere och där finns partier med väl utvecklad havsstrandäng. Här kan man finna salttåliga växter som strandkrypa *Glaux maritima*, saltarv *Honckenya peploides*, skörbjuggsört *Cochlearia officinalis*, marviol *Cakile maritima*, strandaster *Tripolium vulgare* och salttåg *Juncus gerardii*. På något ställe brukar strandkål *Crambe maritima* visa sig och med lite tur kan man även finna den vackra färgväxten vejde *Isatis tinctoria*, som man tidigare odlade för att kunna färga tyger i blått. På kulturmark vid vägen nordväst om skogen finns ovanligt rikligt med taggkörvel *Anthriscus caucalis*.

De delar av Hofterups mosse som ingår i fritidsområdet är numera till större delen ohävdade och mer eller mindre kraftigt igenväxta av bland annat gråvide *Salix cinerea*. Örtfloran har därigenom ändrats och domineras nu av högvuxna arter som älggräs *Filipendula ulmaria*, fackelblomster *Lythrum salicaria*, rosendunört *Epilobium hirsutum* och bredkaveldun *Typha latifolia*. Många hävdberoende arter som är känsliga för igenväxning, som majviva *Primula farinosa* och näbbstarr *Carex lepidocarpa*, tycks ha försvunnit, medan stora tuvor av rikkärrsarten vippstarr *Carex paniculata* och enstaka exemplar av orkidén tvåblad *Listera ovata* fortfarande går att finna tillsammans med vanligare arter som kabbleka *Caltha palustris*, kråkklöver *Comarum palustre*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris* och strandklo *Lycopus*

europaeus.

Järavallen ligger längs kustvägen mellan Häljarp och Barsebäck. Längs vägen finns flera parkeringsplatser, den största och mest centrala är skyltad 1,5 kilometer söder om motorvägsrondellen.

Klippan

1. Skäralidsravinen

Torbjörn Tyler och Ulf Arup (lavar)

Skäralid gör sig bäst på senhösten. Detta av två skäl. För det första är här som vackrast i lövfällningstider när lindar, lönnar och avenbokar står citrongula och då utsikten från Kopparhatten över vida bokskogar gör skäl för utsiktspunktens namn. För det andra är de flesta kryptogamer bäst utvecklade vid sval och fuktig väderlek. För även om Skäralid är en trevlig kärlväxtlokal så är det kryptogamfloran som gör ravinen helt unik i landet. Av mossor har två arter påträffats endast här i Sverige (även om ingen av dessa har återfunnits under 1900-talet) och antalet arter som här har sina enda skånska lokaler är mångdubbelt större. Även lav- och svampfloran rymmer åtskilliga ytterst sällsynta arter och fler återstår säkert att upptäcka då området fortfarande är dåligt undersökt för dessa kryptogamgrupper.

I Skäralidsravinen är för närvarande ett tjugotal arter av rödlistade lavar kända. Dessa finns framför allt ca två km in i ravinen men även spridda på andra ställen längs med ån och uppe i branterna. Som sig bör i ett lavrikt bokbestånd finns bokkantlav *Lecanora glabrata* och bokvårtlav *Pyrenula nitida*. Vidare växer på bok glansfläck *Arthonia spadicea*, stor knopplav *Biatora sphaeroides*, liten ädellav *Catinaria laureri*, stiftklotterlav *Opegrapha vermicellifera* och olivklotterlav *O. viridis*. Mycket sällsynt finns även på bok orangepudrad klotterlav *O. ochrocheila*, mjölig klotterlav *O. sorediifera* och ädelkronlav *Pachyphiale carneola*.

På ask finns det enda skånska fyndet av pulverädellav *Megalaria pulverea*, som i övrigt bara har aktuella växtlokaler i Halland, Bohuslän och Västergötland. En annan rödlistad art på ask är mussellav *Normandina pulchella*. Mussellaven växer även på bok, men kanske främst på klibbal. Den har under senare år ökat i antal på träden längs med ån. På klibbal kan man även finna den sällsynta arten hållav *Menegazzia terebrata*, som har sin enda skånska lokal i Skäralid. På ek förekommer grynig lundlav *Bacidia biatorina*. I rasbranten kan man även finna blåbärsris med kvistlav *Fellhanera bouteillei*.

Ytterligare tre sällsynta arter växer på bok, nämligen kornig nållav *Chaenotheca chlorella* som bara har några få växtplatser i Skåne, samt liten lundlav *Bacidia phacodes* och savlundlav *B. incompta*.

En tidig oktobermorgon börjar jag min vandring uppför dalen. Den första sträckan upp till avtaget mot Kopparhatten är helt spångad och turisttrafiken är tät. Snart dyker de första stora talusbranterna upp. Talusbranterna, som under årtusenden byggts upp av frostsprängda gnejsblock från ravinens fasta bergväggar, är upp till 70 meter höga. I de torra sydexponerade branterna växer endast skorplavar. På något fuktigare rasmarker dominerar sotmossor *Andreaea* spp., raggmossor *Rhacomitrium* spp. och bägarlavar *Cladonia* spp. Här och där syns de knallröda fruktkropparna hos blombägarlav *Cladonia bellidiflora* – en närmast arktisk art som här har en sydlig utpostlokal. Andra röda fläckar i rasbranterna utgörs av röda vitmossor, främst tallvitmossa *Sphagnum capillifolium* och brokvitmossa *S. russowii*, samt av purpurmylia *Mylia taylorii*. Den senare förekommer här rikligt på sin enda skånska lokal.

I de nordvända och ofta källpåverkade talusbranterna dominerar vitmossor blandade med hednervmossa

Campylopus flexuosus och en mycket lång rad levermossor varav åtskilliga är ytterst sällsynta i landskapet för övrigt. Vid dagens besök noterar jag inte mindre än 39 arter levermossor i branterna, bland andra blockskapania *Scapania gracilis*, stor lobmossa *Tritomaria quinquedentata*, klipprostmossa *Marsupella emarginata*, måntrådmossa *Cephalozia lunulifolia*, blocktrappmossa *Anastrepta saxicola*, stor revmossa *Bazzania trilobata* och flera flikmossor *Lophozia* spp. Vid den fasta klyften högt där uppe vid talusbrantens topp finns svällande blågröna tuvor av kuddäppelmossa *Bartramia pomiformis* och mattor av nervveckmossa *Diplophyllum albicans*. Många rariteter har under årens lopp påträffats vid klättringar men det kräver stor spänst och försiktighet och efter att ha bestigit ett par av de kanske närmare 100 talusbranter som kantar ravinens botten ger jag för dagen upp försöken av detta slag.

Nere i dalbottnen omväxlar rikare och fattigare partier allt eftersom gnejsberget genomkorsas av diabasgångar. I de fattigare partierna dominerar hedbokskog med inslag av bergek *Quercus petraea* och med pillerstarr *Carex pilulifera*, blåbär *Vaccinium myrtillus*, piprör *Calamagrostis arundinacea* och blåmossa *Leucobryum glaucum* som karakteristiska markväxter. Där diabasgångar korsar ravinen, samt närmast själva Skärån i dalbottnen dominerar gulplister *Lamiastrum galeobdolon* och skogsbingel *Mercurialis perennis* över många andra lundväxter. Epifytfloran på träden i dalbottnen är extremt välutvecklad och flertalet trädstammar är helt inhöljda i svällande mosstäcken. Rikligast förekommer svansmossor *Isothecium* spp., liten bandmossa *Metzgeria furcata*, trädporella *Porella platyphylla*, trubbfjädermossa *Homomalia trichomanoides* och samboradula *Radula complanata*. På träden i den utpräglat jämnfuktiga miljön i dalbottnen växer även flera arter som annorstädes i Skåne bara förekommer på klippor, exempelvis klippfrullania *Frullania tamarisci*, stenporella *Porella cordeana* och blåsflikmossa *Lejeunia cavifolia*.

Ovanför avtagsstigen mot Kopparhatten vidgar sig ravinen tillfälligt till vad som i äldre tid säkert varit en slåttrad löväng. Träden här är mestadels unga och inslaget av ask och björk är stort. Här växer osedvanligt rikligt med sårläka *Sanicula europaea* och andra ängskogsarter som lundviol *Viola reichenbachiana,* lundelm *Elymus caninus*, myskmadra *Galium odoratum* och blåsippa *Hepatica nobilis*. På bokarna växer fällar av platt fjädermossa *Neckera complanata* med invävda skott av stor ärgmossa *Zygodon baumgartneri.* Särskilt uppe i bokkronorna växer krushättemossa *Ulota crispa* vilken kan studeras på nyligen omkullfallna träd. Förutom den relativt vanliga platt fjädermossa finns i dalen grov fjädermossa *Neckera crispa* och bokfjädermossa *N. pumila*. Den förra förekommer rikligt endast på ett fåtal träd, bland annat på ett par bokar söder om Skärån nära Korsskär. Av bokfjädermossa lyckas jag i dag bara återfinna ett par ynkliga skott men sannolikt förekommer den rikligare ovan manshöjd på träden då den har för vana att växa högt. Nära träden med grov fjädermossa får jag syn på ett par magnifika fruktkroppar av koralltaggsvamp *Hericium coralloides* på en högstubbe.

Vid Korsskär delar ravinen sig i två armar. Från den norra armen kastar sig Dejebäcken ned i huvudravinen i vad som åtminstone vid denna årstid är en ansenlig fors. I själva forsen växer rävsvansmossa *Thamnobryum alopecurum* på blocken och i rasbranterna närmast omkring ser jag sällsyntheter som västlig husmossa *Loeskeobryum brevirostre* och mörk husmossa *Hylocomium umbratum* tillsammans med vridmossa *Oxystegus tenuirostris* och höstöronmossa *Jamesoniella*

autumnalis. De bägge förstnämnda arterna förekommer i Skäralid lite här och var vid basen av fuktiga talusbranter. Längs den södra och största av ravinens armar fortsätter stigen, men den blir successivt allt mindre och är i ravinens innersta delar bitvis svårfunnen. Just ovanför Korsskär finns ett fint exempel på en fuktig nordexponerad talusbrant. Blocken är helt täckta av vitmossor och ur dessa sticker senvuxna rönnar *Sorbus aucuparia*. Stora bestånd av ormbunkar, främst nordbräken *Dryopteris expansa* och träjon *D. filix-mas,* döljer och skyddar mossvegetationen i vilken bland annat ingår den praktfulla stor revmossa, även den en sällsynt art i Skåne, samt den betydligt vanligare men väl så iögonfallande praktsidenmossa *Plagiothecium undulatum*.

I ravinens övre partier avlöses skogen i dalbottnen av partier med öppna vassar av rörflen *Phalaris arundinacea* och med högörtsängar vilka fordom säkert varit slåttrade. På sidorna fortsätter exponerade talusbranter att växla med fuktigare dito och man inser snabbt att här kan dölja sig mängdvis med rariteter som det skulle krävas månader av intensivt inventerande att snoka upp. Lättåtkomligt nere vid stigen ser jag här och där rikligt med skuggmossa *Dicranodontium denudatum* på block och murkna lågor. Denna rödlistade art brukar i regel förekomma sparsamt på sina lokaler men i Skäralid är den ställvis dominerande längs långa sträckor av talusbranternas fötter. Ännu högre upp börjar ravinen stiga märkbart, ån blir livligare och vegetationen längs densamma allt frodigare med dominerande skogsbingel och inslag av hässleklocka *Campanula latifolia*, stinksyska *Stachys sylvatica* och lungört *Pulmonaria obscura*. Ett stort bestånd strutbräken *Matteuccia struthiopteris* följer i en glänta och ovanför detta en sedan mycket länge övergiven fruktodling som helt övertagits av skogsbingel. Här ser jag även ruinerna av Ulens hus, ett gammalt torpställe som vittnar om att dalbottnen alls inte alltid har varit så orörd som den är i dag. Ungefär 100 meter ovanför ruinen finns på ravinens sydsida en tydlig diabasgång som genomsilas av ett litet bäcksprång. Detta är sedan århundraden växtplatsen för skuggbräken *Polystichum braunii* och i dag dess enda lokal i Skåne. Individantalet är inte stort, vid dagens besök inräknades 11 exemplar, och flertalet av dessa sitter utom synhåll högt uppe i branten så det krävs lite tur om man skall hitta hit utan kunnig vägvisare. I samma brant växer för övrigt även rikligt av mörk husmossa och på klippan högst upp vid krönet finns stora mattor av stor bandmossa *Metzgeria conjugata* – en raritet som kräver ständigt fuktiga och inte alltför sura bergväggar.

I dalen ovanför skuggbräkenlokalen blir spåren av kulturpåverkan gradvis större i form av gamla odlingsrösen och sentida skogsbruk och ån övergår i en grävd kanal som endast kan passeras på en gammal murken träbro på en igenvuxen bilväg som korsar ravinen nära nationalparkens övre gräns. Floran blir dock inte fattigare utan snarast rikare med stora bestånd av hässleklocka, lundelm, skärmstarr *Carex remota* och långsvingel *Festuca gigantea*. Främst söder om ån växer det sällsynta gräset storgröe *Poa remota* som är väl värt ett besök. En vandring ända hit från huvudparkeringen tar dock omkring fyra timmar och kräver viss spänst då terrängen bitvis är ganska svårgången med källsprång och blockmarker. Själv får jag härifrån skynda mig tillbaka för att alls hinna fram innan den korta oktoberdagen övergått i natt. En för alla oceaniska kryptogamer livgivande aftondimma börjar redan smyga sig nedför dalgången.

Skäralidsravinen ingår i Söderåsens nationalpark och nås lättast från vägen mellan Ljungbyhed och

Röstånga där det finns en stor P-plats.

2. Klöva Hallar

Henrik Johansson

Klöva Hallar uppvisar stora likheter med Skäralid, en annan av Söderåsens sprickdalar. Geomorfologin är mindre dramatisk i Klöva Hallar. Medan Skäralidsravinen är omkring 15 kilometer lång är Klöva Halla-ravinen bara hälften så lång. De båda berömda utsiktspunkterna Kopparhatten och Råbödspågen i Skäralid har sina motsvarigheter i de mindre häftiga Soffebacken och Utsikten norr om Dragesholm i Klöva Hallar. En magnifik utsikt ned i Klöva Halla-ravinen med trädbevuxna sluttningar, öppna storblockiga talusbranter omväxlande med rena stup finns också från hygget på östra sidan längst i norr.

Klövabäcken rinner upp i området kring Höje Hall och Traneröds Mosse. Den egentliga Klöva Halla-ravinen börjar vid Klöva Mölla. Här är bäcken dämd vid den nyrestaurerade kvarnen. Ravinen är här brant och trång.

Uppe på platåhöjderna dominerar bokskogen. Ofta är bokarna högstammiga och som på Soffebacken starkt angripna av vedsvampar. Floran är typisk för artfattig bokskog. Fältskikt saknas ofta, bara bruna boklöv och mossklädda stenar förekommer. I öppnare partier finns inslag av ljung *Calluna vulgaris*, blåbär *Vaccinium myrtillus* och lingon *V. vitis-idaea*. På några ställen finns granskog.

Nära mynningen i norr finns ett hygge från slutet av 1990-talet som domineras av vårtbjörk *Betula pendula*, rönn *Sorbus aucuparia*, hallon *Rubus idaeus* och mjölke *Epilobium angustifolium.* I övrigt märks här bergek *Quercus petraea*, ek *Q. robur*, hästkastanj *Aesculus hippocastanum* och parkslide *Fallopia japonica*. Innanför hygget uppe på platån vittnar stengärdena och de otaliga odlingsrösena om en under tidigare generationer intensiv markanvändning.

Där sidobäckarna rinner ned i ravinen är terrängen mycket brant och blockområden dominerar. Stengärdena talar också här om tidigare odlingssträvanden trots otillgängligheten. Typiska arter är strutbräken *Matteuccia struthiopteris*, harsyra *Oxalis acetosella*, blåbär *Vaccinium myrtillus*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon* och piprör *Calamagrostis arundinacea*. Slänter och stenblock är mossklädda. Kryptogamfloran liknar den i Skäralidsravinen genom många sällsynta arter, men är betydligt sämre undersökt varför åtskilligt nytt torde gå att hitta.

Nere i ravinen är ormbunksfloran imponerande med majbräken *Athyrium filix-femina,* ekbräken *Gymnocarpium dryopteris*, hultbräken *Thelypteris phegopteris*, skogsbräken *Dryopteris carthusiana,* lundbräken *D. dilatata,* nordbräken *D. expansa*, träjon *D. filix-mas* samt stensöta *Polypodium vulgare.* Skuggbräken *Polystichum braunii* som nu bara finns i kanske ett dussin exemplar i Skäralidsravinen fanns under 1800-talet även i Klöva Hallar. Äldre Skåne-floror anger också Klöva Hallar som växtplats för bergbräken *Oreopteris limbosperma*. Den har dock inte påträffats under vår florainventering.

Även mossfloran i Klöva Hallar liknar mycket den i Skäralid även om antalet funna rariteter är något mindre. Ytterst sällsynta arter som setts även under senare år är exempelvis purpurmylia *Mylia taylorii* och blocktrappmossa *Anastrepta saxicola* samt den nordliga och först i sen tid i Skåne funna skogshakmossa *Rhytidiadelphus subpinnatus*.

I Klöva Hallars mynning finns ett alkärr med frodig strutbräken. I kärret märks också rödblära *Silene dioica*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, springkorn *Impatiens noli-tangere*, benved *Euonymus europaeus*, mellanhäxört *Circaea ×intermedia,* kärrfibbla *Crepis paludosa,* piprör*,* skärmstarr *Carex remota*, lundelm *Elymus caninus* samt långsvingel *Festuca gigantea*. Ovanför alkärret med strutbräken finns öppna ytor som tidigare utnyttjats för kärrslåtter. Här dominerar i dag älggräs *Filipendula ulmaria* och grenrör *Calamagrostis canescens*.

Ett besök i Klöva Hallar rekommenderas främst i maj när boklöven är nyutslagna och i oktober när höstfärgerna är som starkast.

Skåneleden följer Klöva Halla-ravinen på östra sidan uppe på platåhöjden från Klöva Mölla till byn Klöva Hallar där P-plats finns. Den som vill vandra genom hela ravinen kan finna en gammal körväg ned nordost om Klöva Mölla. En viss försiktighet rekommenderas vid ned- och uppstigning på andra platser.

3. Traneröds mosse

Sven Snogerup

Traneröds mosse uppges på upplysningstavlan vara den enda orörda högmossen i västra Skåne. Och det är helt sant, om man byter ut orörd mot välbevarad. Här har aldrig startats någon torvbrytning i kommersiell skala, vilket ter sig unikt för stora skånska mossar över huvud taget. Några måttligt stora diken har grävts för länge sedan, väl för att underlätta den torvbrytning för husbehov som främst drabbat mossens sydligaste utlöpare. Några små torvgravar har också tagits upp i den nordligaste delen. Men spåren av dessa ingrepp läker nu sakta igen och några nya ingrepp kan säkert aldrig komma på tal.

Följ vandringsleden en halv kilometer åt nordnordväst, sedan syns den öppna mosseytan åt höger. Lämna då leden och vandra ut över ett oskadat skånskt mosseplan. På mossens plats fanns efter istiden en sjö, som redan för över 5 000 år sedan var igenväxt. På dess avlagringar har sedan kärr och mosse byggt vidare i höjden, så att torvlagret i mitten nu är ca 10 m tjockt.

I kanten mot mosseplanet finns den största mängden av hjortron *Rubus chamaemorus*. Där börjar också tuvull *Eriophorum vaginatum*, tranbär *Vaccinium oxycoccos*, klockljung *Erica tetralix* och rundsileshår *Drosera rotundifolia* bli vanliga, här och var hittar man också rosling *Andromeda polifolia*.

Väl ute på mosseplanet finner du en mosaik av torrare tuvor och blöta eller vattenfyllda höljor. Mängden vatten varierar i takt med vädret, eftersom den svagt välvda mossen får allt sitt vatten som regn. Även ute på planet finner vi i tuvorna mycket ljung *Calluna vulgaris*, kråkbär *Empetrum nigrum* och klockljung *Erica tetralix*. På deras sidor växer på många ställen rikligt med tranbär, och nere i höljorna ängsull *Eriophorum angustifolium*. På några av tuvorna växer också små exemplar av tall *Pinus silvestris*, glasbjörk *Betula pubescens* och vårtbjörk *B. pendula*. Dessa småträd är ofta i förhållande till sin storlek mycket gamla. De växer lite bättre vissa år men håller vissa somrar på att vissna. Mängden av örter, ris och marträd, men framför allt mängden av klockljung ute på mossen, är något som utmärker västeuropeiska mossar till skillnad från de längre österut. Men egentligen är det ett flertal vitmossor *Sphagnum* spp. som utgör den största biomassan och formar den nya torv som hela tiden lägger nya

lager till de gamla i detta levande arkiv över Söderåsens vegetationshistoria.

I Traneröds mosse finns i dag inte någon sådan skarp zonering mellan mosselagg, randskog och mosseplan som man finner i våra östligare mossar. Men detta kan åtminstone delvis bero på gammal dikning, vars effekter nog försvinner helt först efter ytterligare något århundrade. Ett par fastmarksöar sticker ännu upp ur mossen; deras flora är extremt artfattig.

Stigen ut mot själva mossen genom gammalt torvtäktsområde är inte helt ointressant. Det igenväxande diket är fullt av t.ex. bäcknate *Potamogeton polygonifolius*, och i våta hålor växer missne *Calla palustris*, för övrigt en provkarta på högväxta fattigkärrsarter. De flesta träden har kommit in naturligt, troligen även tallen, men granarna, som finns här och ända ut på mossen har planterats in från början och borde tas bort grundligare än som hittills skett.

Traneröds mosse finner du ca 2 km öster om Klåveröd, i östra kanten av byn Grindhus. Här finns en bit gammal väg på norra sidan av den nuvarande, och vid denna en ganska stor orienteringstavla. Där kan man också parkera ett eller ett par fordon. Strax öster om tavlans plats kan du leta upp en vandringsstig, inte så mycket trampad och lite svårfunnen i sin början, men längre in bitvis spångad och den naturliga ingången mot Traneröds mosse.

4. Bonnarps hed

Floravårdsgruppen i Klippan

Bonnarps hed med sina 16 hektar är en rest av den i forna tider stora ljung- och enebevuxna utmark (betesallmänning) som bredde ut sig mellan Kvidinge i nordväst och Saxaljunga (N. Rörum) i sydost, vilket framgår av G. Buhrmans karta från 1684. Heden är formad av århundraden av intensivt bete, ljungslåtter, ljungbränning och vandrande åkerbruk. I åkerlandskapet runt omkring dagens Bonnarps hed finns dessutom ”stjärngravar” från järnåldern (århundradena närmast omkring Kristi födelse). Vid 1800-talets mitt var Bonnarps hed en del av Ljungby och Bonnarps byars betesallmänning. År 1859 köpte kronan (staten) upp hela området som då var 1619 tunnland (ca 809 hektar), vilket beräknades kunna hålla 211 kor och 214 får. Från 1900-talets början minskade betestrycket för att helt upphöra på 1950-talet. Därmed kom björken att etablera sig samtidigt som den tidigare så artrika floran och fågel- och insektsfaunorna successivt kom att utarmas.

Ett belysande exempel på denna kedjereaktion är att när betet upphörde kom förvuxet gräs samt träd och buskar att skugga marken. Det fick till följd att beståndet av hårginst *Genista pilosa* (sällsynt i dagens betesmarker) kom att minska dramatiskt och att nålginsten *G. anglica* helt försvann. Ginstarternas tillbakagång ledde i sin tur till att de insekter som var knutna till ginsten (t.ex. gulstreckad backmätare) gick tillbaka eller försvann helt. År 1992 bröts den negativa utvecklingen. Då inleddes arbetet med att röja bort träd och sly, delar av heden brändes och betesdriften återupptogs.

Växter som ökat i utbredning alternativt återkommit sedan restaureringen och den återupptagna hävden är ljung *Calluna vulgaris*, klockljung *Erica tetralix*, knägräs *Danthonia decumbens*, svinrot *Scorzonera humilis*, slåttergubbe *Arnica montana*, hårginst *Genista pilosa*, stagg *Nardus stricta*, fårsvingel *Festuca ovina*, rödven *Agrostis capillaris* och ängsvädd *Succisa pratensis*. I delar av området finns dessutom en

mångfald av olikformade enar *Juniperus communis*.

Fåglar som buskskvätta, hämpling och törnskata är i dag karaktärsarter på heden. Bland vintergäster kan varfågel, sidensvans, gråsiska och snösparv nämnas. Insektsfaunan utgörs i dag av omkring 320 storfjärilsarter, flera av dem akut hotade eller mycket sällsynta.

Området, som ägs av Fortifikationsverket, arrenderas av Klippanbygdens Natur och betas sedan en längre tid av nötkreatur. Bonnarps hed är antagen som Natura 2000-kandidat, vilket kommer att leda till någon form av skydd, sannolikt reservat.

I Bonnarp (som ligger ca 3 km väster om Ljungbyhed) svänger du av mot Flygklubben (norrut, höger om du kommer från Ljungbyhed) och efter 200 meter öppnar sig landskapet. Heden breder ut sig till vänster, informationsskylt finns. Följ gärna stigen västerut, bort mot den del som är bevuxen med enar.

5. Venlösaäng

Floravårdsgruppen i Klippan

Venlösaäng är den övre delen av den långsträckta strandäng som ligger utmed Rönneå och mitt för Herrevadskloster. I dag betas marken, men längre tillbaka i tiden tog man hö här, vilket namnet antyder, då äng betyder slåttermark. Den fuktiga marken utmed ån är sannolikt den äldsta ängsmarken i hela klosterområdet. Eftersom gödning var en bristvara ända fram till 1900-talets mitt, och endast förunnad åkermarken, så drog man nytta av näringen som tillfördes marken i samband med att ån översvämmades. I äldre förteckningar framgår det att all ängsmark under Herrevadskloster gav 358 lass hö på 1670-talet. Vidare framgår det att ängsmarken var drygt fem gånger så stor som åkerarealen år 1791 (297,3 ha respektive 56,4 ha), som störst var betesmarken på 541 hektar. På Venlösaäng tog man hö fram till 1930-talet. Därefter har marken övergått till att bli ren betesmark.

I Venlösaäng finns allt ifrån torra till blöta partier och därmed en mosaik av olika vegetationstyper. Den långvariga slåtter- och beteshävden har skapat förutsättningarna för den mycket artrika floran. Exempel på arter är hartmansstarr *Carex hartmanii*, loppstarr *C. pulicaris*, rankstarr *C. elongata*, plattstarr *C. disticha*, springkorn *Impatiens noli-tangere*, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, Jungfru Marie nycklar *D. maculata* ssp. *maculata*, vildlin *Linum catharticum*, tätört *Pinguicula vulgaris*, rödklint *Centaurea jacea*, brudborste *Cirsium helenioides*, darrgräs *Briza media*, smörbollar *Trollius europaeus*, småvänderot *Valeriana dioica*, nässelsnärja *Cuscuta europaea*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, svinrot *Scorzonera humilis*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, jordtistel *Cirsium acaule*, knägräs *Danthonia decumbens*, gullviva *Primula veris* och blåsuga *Ajuga pyramidalis*.

Området ingår i Fortifikationsverkets marker och betas av nötkreatur. Klippanbygdens Natur röjer alsly sedan några år tillbaka.

Från Ljungbyhed kör du mot Klippan längs väg 13. Direkt utanför samhället ser du Herrevadskloster på höger sida. Ca 1 km efter avfarten till Herrevadskloster går det upp en väg till höger (vilken leder tillbaka till klosterområdet). Här kan du köra upp och ställa bilen i kanten. Gå över landsvägen och in i betesmarken, Venlösaäng (här finns ingen skylt). Flera bilar kan parkera vid Brukshundsklubben som finns på vänster sida om landsvägen några hundra meter närmare Klippan.

6. Pilosäng

Laila Åkesson

Delar av Pilosäng representerar en miljö som karakteriserade hela Rönne ås dalgång fram till 1800-talets slut. Fram till dess utgjordes de låglänta markerna utmed ån av höproducerande ängsmarker, vilka årligen slogs med lie. Trots att ängarna aldrig gödslades gav dessa rikligt med hö tack vare att de årligen översvämmades. Först efter slåttern i juli-augusti släpptes djuren in på efterbete.

På Pilosäng bedrev man slåtter ända fram till 1930-talet. När slåttern upphörde kom man att nyttja marken som betesmark fram till 1960-talet. Därefter upphörde hävden. När förvuxet gräs sedan låg kvar och skuggade marken år efter år började de slåtter- och betesgynnade ängs- och hagmarksväxterna successivt att minska i antal, vissa försvann helt. År 1991 återupptogs slåttern i delar av ängen för att gynna den värdefulla floran. Klippanbygdens Natur arrenderar marken. Åsryggen med spridda aplar i ängens mellersta del och ett låglänt parti med mycket smörbollar slås med lie 1-2 gånger per år. Den resterande delen står ohävdad. Eventuellt kommer området att stängslas och beteshävden att återupptas.

Större delen av Pilosäng är låglänt och fuktig. Här domineras vegetationen av älggräs *Filipendula ulmaria*, kåltistel *Cirsium oleraceum* och tuvtåtel *Deschampsia cespitosa* på grund av långvarig ohävd. Här finns även smörbollar *Trollius europaeus*, vilka blommar i stora mängder i början av sommaren. Mitt i ängen finns ett något högre och torrare parti där det växer spridda aplar *Malus domestica*. På denna åsrygg finns en artrik ängsflora med till exempel svinrot *Scorzonera humilis*, rödklint *Centaurea jacea*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, axveronika *Veronica spicata*, backtimjan *Thymus serpyllum*, blåsuga *Ajuga pyramidalis*, ängsvädd *Succisa pratensis*, samt den enda lokalen i kommunen för backruta *Thalictrum simplex*. I kantzonen mellan det torra partiet och omgivande, fuktiga mark finns dessutom gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, småvänderot *Valeriana dioica*, äkta förgätmigej *Myosotis scorpioides* var. *scorpioides*, aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*, tuvstarr *Carex cespitosa*, ängsstarr *C. hostiana* och rankstarr *C. elongata*.

Följ landsvägen sydost från Riseberga mot Färingtofta. Efter ca 2 km har du ett hus på höger sida (det första huset på höger hand efter Riseberga). Efter ytterligare ca 50 m kör du in på en liten grusväg till höger (skylt Pilosäng). Efter ca 100 m tar du åter höger, in på en skogsväg som är skyltad Pilos väg. Parkera efter ca 500 m, där du finner en informationsskylt. OBS: stigen ned till ängen från parkeringen sluttar brant.

7. Räfshalen och Juskushall

Laila Åkesson

Räfshalen, som betyder ”rävsvansen”, är en ogödslad betesmark som ligger strax norr om Bandsjön vid Riseberga. Fram till 1800-talets mitt var den en del av den vidsträckta utmark som tidigare dominerade landskapet här i ”risbygden”. Utmarken kan liknas vid en stor ljunghed eller enefälad i vilken traktens bönder släppte sina djur på bete. I denna utmark låg inägorna som små kringgärdade öar, i vilka respektive bys gårdar och odlingar var belägna. Det är svårt att tänka sig att merparten av dagens skog och åkermark har sett ut som Räfshalen.

Vid 1800-talets slut byggdes här ett torp, Per Jacobs, varvid två åkerlyckor bröts. Resterande del kom även fortsättningsvis att vara permanent gräsmark. Redan på 1930-talet övergavs både torp och odlingar. Man kan se spår efter torpet strax hitom den stora granen. I början av sommaren kantas grundresterna av vackert blommande gamla torparrosor. De gamla åkerlyckorna kan skönjas som jämna ytor i den för övrigt steniga och tuviga marken. Den ena lyckan låg utmed stigen som går genom betesmarken upp mot torpruinen och den stora granen. Den andra låg i det låglänta området nedanför stigen (öster om), vid den gamla brunnen. De gamla åkerlyckorna hyser i dag en rik ängs- och hagmarksflora tack vare att arterna har kunnat vandra in från omgivande, obearbetade betesmark.

Från 1950-talet klingade beteshävden ut och på 1980-talet hotades marken starkt av igenväxning. År 1985 började arbetet med att restaurera området. Trädskiktet glesades successivt ut, sly röjdes och beteshävden återupptogs. Mycket av den ursprungliga ängs- och hagmarksfloran har sedan dess expanderat eller återvänt. Många växter som är karakteristiska för ogödslade gamla betesmarker finns i Räfshalen. Här kan nämnas brudbröd *Filipendula vulgaris*, svinrot *Scorzonera humilis*, hårginst *Genista pilosa*, ängsskallra *Rhinanthus minor*, ängsvädd *Succisa pratensis*, slåttergubbe *Arnica montana*, låsbräken *Botrychium lunaria*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, blåsuga *Ajuga pyramidalis*, stagg *Nardus stricta* och ljung *Calluna vulgaris*.

Området arrenderas och sköts av Klippanbygdens Natur sedan 1985. De jämna ytorna, främst de gamla åkerlyckorna, slås med lie i månadsskiftet juli-augusti i samband med föreningens slåttergille. Den återstående, större delen, betas av får.

Följer man stigen längs Räfshalens västra (vänstra) sida kommer man till ett alkärr. När man har gått över bron/spången går det brant uppför. Det är resterna efter en gammal vulkan, Juskushall. Från toppen har man utsikt över en stor våtmark och i det branta partiet som vetter mot denna våtmark kan man beskåda sexkantiga basaltpelare.

Vegetationen på Juskushall präglas av örtrik ekskog med liljekonvalj *Convallaria majalis*, grönvit nattviol *Platanthera chlorantha* och blåsuga *Ajuga pyramidalis* i fältskiktet. I rasbranterna finns den exklusiva arten svartbräken *Asplenium trichomanes*. I området finns även en rikt fågelliv med bland annat häckande stenknäck och mindre hackspett.

Följ vägen från Riseberga kyrka mot Perstorp. När du har passerat Bandsjön och ett stort brunt trähus på vänster sida (drygt 1 km från Riseberga) kommer du efter ytterligare ca 500 meter till en korsande väg. Ett tiotal meter efter denna fyrvägskorsning går en liten markväg ned till vänster. Följ den till skogsbrynet (strax efter 90°-kröken). Ställ bilen här och gå till fots på vägen/stigen som går vidare genom skogen (trädbevuxen mosse med torvgravar). Efter ca 100 m öppnar sig åter landskapet och du är framme i betesmarken (Räfshalen).

8. Djupadal och Natthall

Torbjörn Tyler

Vid Djupadal har Rönne å ätit sig ned genom ett område med starkt varierad geologi. I vägskärningen omedelbart väster om ån exponeras kaolinlera, på södra sidan av ån ungefär hundra meter nedströms

gården finns Skånes enda större förekomst av exponerad basalttuff (vulkanisk aska från perioden jura) och uppströms gården finns flera bevarade urbergsknallar längs med ån.

Basalttuffen är mycket lös och ger upphov till en brant som ofta rasar, och i vilken få växter fått fotfäste. Några krävande arter som hässleklocka *Campanula latifolia*, lungört *Pulmonaria obscura* och blåsippa *Hepatica nobilis* växer dock i anslutning till branten. Flera sällsynta mossor växer på det basiska underlaget, däribland kalkspärrmossa *Campylophyllum calcareum*, liten sprötmossa *Eurhynchium pulchellum* och kalksidenmossa *Taxiphyllum wissgrillii*. Basalttuffen innehåller även rikligt med förstenade växtrester. T.o.m. hela trädstammar, bl.a. av det för länge sedan utdöda barrträdssläktet *Cedroixylon*, har påträffats.

Längs hela Rönne å förekommer åtskilliga arter som är typiska för näringsrika åar, titta exemplevis efter vattenmynta *Mentha aquatilis*, kransmynta *M.* × *verticillata*, smalkaveldun *Thypha angustifolia*, blomvass *Butomus umbellatus*, sjöranunkel *Ranunculus lingua*, grönpil *Salix* ×*rubens* och storigelknopp *Sparganium erectum*. Här och där i ån påträffas smal vattenpest *Elodea nuttallii*, en sentida invandrare som i Skåne framför allt påträffats i Rönne ås vattensystem. Strax norr om gården mynnar Snällerödsbäcken i ån. Här består berggrunden av söndersprucken basfattig gnejs vilket ger en helt annan flora än den basiska basalttuffen. Längs bäcken finns spridda plantor av safsa *Osmunda regalis*.

En promnad mot sydost längs stigen mot Natthall för en först genom en frodig betesmark och därefter till en yttest artrik ädellövlund. Här finns rikligt med gulsippa *Anemone ranunculoides*, blåsippa, tandrot *Cardamine bulbifera*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, lungört *Pulmonaria obscura*, ormbär *Paris quadrifolia*, vårärt *Lathyrus vernus* och underviol *Viola mirabilis*. Längre fram kommer man upp på det egentliga Natthall. Denna skogklädda urbergshöjd sträcker sig i nord-sydlig riktning och längs den östra sidan följer Rönne å parallellt dess höjdkurvor. Från den högsta punkten, som ligger längst i söder, stupar klipporna nästan lodrätt ned mot de omgivande markerna. Utsikten över ån med de betade strandängarna är fantastisk. Lika dramatisk är inte den norra sidan, där en långsammare

höjdutjämning sker. I den södra delen är bok *Fagus sylvatica* och avenbok *Carpinus betulus* de dominerande trädslagen, medan den norra har mer karaktär av blandskog. Överallt är hålträd vanliga. Floran är lundartad och speciellt rik i den norra delen. Bland många trevliga växter kan nämnas Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, vitsippa *Anemone nemorosa*, gulsippa och blåsippa, både hålnunneört *Corydalis cava* och smånunneört *C. intermedia*, tandrot, löktrav *Alliaria petiolata*, buskviol *Viola hirta*, lundviol *V. reichenbachiana* och hässlebrodd *Milium effusum*. I den sydvända klippbranten växer svartbräken *Asplenium trichomanes* och den sällsynta glansnävan *Geranium lucidum* tillsammans med piprör *Calamagrostis arundinacea* och några rosor, varav åtminstone några är luddros *Rosa sherardii*. I branten döljer sig även ett fåtal buskar av rött oxbär *Cotoneaster scandinavicus* – kanske det enda kvarstående beståndet av denna art i Skåne. Uppe på toppen i söder finns ett par intressanta lämningar från den senaste istiden, en mindre dödisgrop och isräfflor, som enligt sägnen är jättegravar.

Parkeringsmöjligheter finns på flera ställen vid Djupadalsmölla och här finns det även möjlighet att hyra kanot för den som vill fortsätta färden utmed Rönne å.

9. Anderstorps Eneskog

Floravårdsgruppen i Klippan

Enarna i Anderstorp är inte bara buskar utan också rakstammiga träd, som bildar en trolsk skog. Ytan på området är ca 8 hektar. När man vandrar i eneskogen ses fem till sex meter höga enar och många når upp till tio till tolv meter och kan ha en omkrets av nästan en meter. Detta är sannolikt det mest skoglika enebeståndet i landet. Förklaringen till enarnas exceptionella storlek hittar vi inte bara i deras ålder, utan också i den mycket lämpliga jordmånen. Underlaget här består av vulkanisk aska och vittringsprodukter av vulkaniska bergarter.

Eneskogen är egentligen en traditionell naturbetesmark där enarna fått ta överhanden. Den egentliga betesmarksfloran är nu i stor utsträckning inskränkt till små gläntor i eneskogen men ännu går det att finna små fläckar med en artrik naturbetesmarksflora liksom ytor med karaktär av fukthed. Värda att uppmärksamma är backtimjan *Thymus serpyllum*, stagg *Nardus stricta*, knägräs *Danthonia decumbens*, svinrot *Scorzonera humilis*, kambräken *Blechnum spicant*, granspira *Pedicularis sylvatica*, Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata*, slåttergubbe *Arnica montana* och borsttåg *Juncus squarrosus.* Således finns här även annat än magnifika enar att beundra.

Nuvarande ägare till eneskogen är Erik Jönsson. Han och hans släkt har under fyra generationer skyddat och vårdat området. Ursprungligen var nog fäladen främst av intresse som beteshage, men ganska snart kom ägarna att uppfatta enebeståndet som något säreget. Efter hand har det blivit fråga om en rent naturvårdande hävd.

Mitt i Anderstorps by, som ligger 1 mil ostnordost om Röstånga utmed vägen mellan Forestad och Hallaröd, gör vägen en tvär sväng. Här hittar du en liten vägvisare mot eneskogen. Avståndet dit är en knapp kilometer. Parkeringsmöjligheter finns.

Kristianstad

1. Bjära

Kjell-Arne Olsson

Linderödsåsen är en urbergshorst där berggrunden mest består av svårvittrad gnejs. Därför är skogarna uppe på åsen oftast av fattig hedtyp. Vid Bjära, strax söder om Linderöd, finns emellertid ett stråk av basrik och mer lättvittrad diabas, nordöstra Skånes ”svarta granit”. Här bröts diabas en tid under 1930- och 1940-talen men produktionen lades ned då stenen var av dålig kvalitet. Till gravvårdar dög den inte, men den har varit alldeles tillräcklig bra för att ge upphov till en rik och levande lundflora. Så pass att den ädellövskogsklädda kullen avsattes som naturreservat 1966.

Bok *Fagus sylvatica* är det dominerande trädslaget men här finns ett rikt inslag av alm *Ulmus glabra*, ask *Fraxinus excelsior*, lönn *Acer platanoides*, avenbok *Carpinus betulus* och lind *Tilia cordata*. Den tidiga vårfloran vid Bjära är hänförande med sin rikedom av blåsippa *Hepatica nobilis*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, hålnunneört *Corydalis cava*, smånunneört *C. intermedia*, desmeknopp *Adoxa moschatellina*, lundviol *Viola reichenbachiana*, underviol *V. mirabilis* och lungört *Pulmonaria obscura*. Efter denna sprudlande explosion, när lövverket börjat tätna, är det i stället sydlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *montana*, aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*, myskmadra *Galium odoratum*, kransrams *Polygonatum verticillatum*, storrams *P. multiflorum*, ramslök *Allium ursinum*, månviol *Lunaria rediviva*, rödblära *Silene dioica*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, trolldruva *Actaea spicata* och hässleklocka *Campanula latifolia* som sätter sin prägel på floran tillsammans med gräsen hässlebrodd *Milium effusum*, lundgröe *Poa nemoralis* och lundslok *Melica uniflora*.

För att komma till Bjära tar du i Linderöd av från E22 söderut mot Svensköp. Efter 2 kilometer tar du in österut på den lilla grusvägen skyltad ”Bjära 1”. Efter knappt 500 meter har du reservatet på höger hand och kan parkera i vägkanten.

2. Boarps hed

Kjell-Arne Olsson

Boarps hed är en fälad som på ett fint sätt visar hur det en gång såg ut över stora områden av Linderödsåsen. Av de tidigare vidsträckta hedarna återstår i dag blott rester; det mesta har planterats med skog under det senaste seklet. Boarps hed ligger högt uppe på åsen där triangelpunkten Högabjär når 183 meter över havet – en imponerande höjd åtminstone sedd ur skånsk synvinkel. Den drygt 30 hektar stora heden är sedan mitten av 1970-talet naturreservat och sköts på ett traditionellt sätt genom bete, röjning och ljungbränning.

Spridda odlingsrösen över det vackert kuperade området visar att åtminstone delar av heden en gång varit uppodlade. I dag är ljung- och gräshed de förhärskande vegetationstyperna på den näringsfattiga marken. Ljung *Calluna vulgaris* är tillsammans med blåbär *Vaccinium myrtillus* och lingon *V. vitis-idaea* de dominerande risen på heden. I de fuktstråk som finns på lägre partier tillkommer vanligt krypvide *Salix repens* ssp. *repens*, tranbär *Vaccinium oxycoccos*, odon *V. uliginosum*, rosling *Andromeda polifolia*

och klockljung *Erica tetralix*. Här kan man även finna dvärgigelknopp *Sparganium natans*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, bäcknate *Potamogeton polygonifolius*, källarv *Stellaria alsine*, borsttåg *Juncus squarrosus*, vitag *Rhynchospora alba*, blåtåtel *Molinia caerulea* och blågrönt mannagräs *Glyceria declinata*. Några få exemplar av granspira *Pedicularis sylvatica* går även att leta upp. Granspira är en art som gått så kraftigt tillbaka att den idag är nationellt rödlistad som hänsynskrävande (NT).

På torrare partier av fäladsmarken är fårsvingel *Festuca ovina*, vårbrodd *Anthoxanthum odoratum*, knägräs *Danthonia decumbens* och stagg *Nardus stricta* vanliga gräs. Vanliga är även arter som stenmåra *Galium saxatile*, ärenpris *Veronica officinalis*, gråfibbla *Pilosella officinarum* ssp. *officinarum* och pillerstarr *Carex pilulifera*. Lite mer spännande är det kanske att här kunna njuta av slåttergubbe *Arnica montana*, svinrot *Scorzonera humilis*, blåsuga *Ajuga pyramidalis* och backsippa *Pulsatilla vulgaris*. De är alla arter som är knutna till ogödslade naturbetesmarker och blir allt sällsyntare i takt med att dessa marker blir ovanliga.

För att komma till Boarps hed tar du av västerut vid skylten ”Boarp 2” på E22 mellan Hörby och Linderöd. Följ sedan skyltarna ”Naturreservat”.

3. Stackedala

Kjell-Arne Olsson

Klintabäcken vid Stackedala är en av de många bäckar som porlar ned för Linderödsåsens nordostsluttning. Vattnet, tillsammans med de rika markförhållandena, ger upphov till en frodig och krävande vegetation. I lövskogarna kring bäcken kan du finna många av de arter som hör hemma i en skånsk ängslövskog. Sydlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *montana*, hålnunneört *Corydalis cava*, myskmadra *Galium odoratum*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, blåsippa *Hepatica nobilis*, lungört *Pulmonaria obscura,* murgröna *Hedera helix*, grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*, storrams *Polygonatum multiflorum*, springkorn *Impatiens noli-tangere*, vårärt *Lathyrus vernus* och aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium* finns här alla tillsammans med gräs som lundgröe *Poa nemoralis*, lundslok *Melica uniflora* och hässlebrodd *Milium effusum*. Då och då visar även nästrot *Neottia nidus-avis* upp sina blekbruna stänglar i skogen – men de är alltid så svåra att finna.

Alla dessa sköna växter får dock ursäkta, det som lockar mest är nog mängden tuvor av skogssvingel *Festuca altissima* utmed bäcken och de stora bestånden av månviol *Lunaria rediviva* i den blockrika branten strax väster om bäckfåran. Antalet blommande vippor av skogssvingel kan vara få, men de täta tuvorna av halmgula fjolårsrester av vissnade strån avslöjar direkt att du hittat till en av de rikaste lokalerna i Skåne för detta exklusiva skogsgräs. Månviol är alls ingen viol utan en korsblommig växt, nära släkt med den vanliga trädgårdsväxten judaspenningar *Lunaria annua*. Liksom denna får månviolen framåt sensommaren silverglänsande penningar – dock mer avlånga – när skidorna mognat och spruckit upp. ”Penningen” är den kvarsittande, tunna mellanväggen mellan de två frörummen i skidan. Även månviol odlas ibland, men vild finner du den bara på omkring femtio lokaler i södra och mellersta Skåne.

När du njutit klart av alla skogsväxter vid Klintabäcken, passa även på att stanna till vid Västra Vrams

kyrka. Här kan du beskåda – förutom domkyrkoarkitekt Helgo Zettervalls vackra och spektakulära skapelse från slutet av 1800-talet – två ovanliga och märkliga kulturväxter sida vid sida. I muren på parkeringsplatsen strax väster om kyrkan växer rikligt med hålrot *Aristolochia clematitis* och på den fuktiga marken vid bäcken finner du fläckig munkhätta *Arum maculatum*. Båda är gamla medicinalväxter som väl knappast odlas längre men kan påträffas kvarstående på en handfull lokaler i landskapet. Här vid Västra Vram är hålrot känd sedan åtminstone 1904 och fläckig munkhätta sedan 1844.

Västra Vrams kyrka ligger utmed E22 vid Tollarp. För att komma till Stackedala och Klintabäcken tar du av mot Östra Sönnarslöv. Efter kyrkogården visar en skylt vägen mot Stackedala och efter några hundra meter finns en informationstavla som visar vägen till en skjutbana där du kan parkera. Från skjutbanevallen går du rakt västerut genom skogen och kommer snart fram till Klintabäcken som du följer uppströms.

4. Blåherremölla

Kjell-Arne Olsson

Söder om Maglehem ligger Blåherremölla, en pittoresk gammal kvarn i korsvirke och med halmtäckta tak. Sitt namn har den fått från den ”blå heren”, hägern, som kanske haft en koloni här en gång i tiden. Kvarnen drevs av vattnet från Julebodaån som här letar sig ner från Linderödsåsen på sin väg mot havet. I dag fungerar kvarnen som café, galleri och museum.

Från kvarnen leder stigar in i den frodiga åravinen där ask *Fraxinus excelsior*, lönn *Acer platanoides*, hägg *Prunus padus* och klibbal *Alnus glutinosa* är de dominerande trädslagen. På våren täcks marken av vitsippa *Anemone nemorosa*, gulsippa *A. ranunculoides*, svalört *Ranunculus ficaria* och gulplister *Lamiastrum galeobdolon* med inslag av tandrot *Cardamine bulbifera*, vårärt *Lathyrus vernus*, desmeknopp *Adoxa moschatellina*, smånunneört *Corydalis intermedia* och Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*. Klättrande murgröna *Hedera helix*, humle *Humulus lupulus* och vildkaprifol *Lonicera periclymenum* förstärker den djungelliknande stämningen. Efter lövsprickningen blir ravinen allt dunklare. Då är tiden inne för tandrot *Cardamine bulbifera*, hässleklocka *Campanula latifolia*, nässelklocka *C. trachelium*, aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*, mellanhäxört *Circaea* ×*intermedia*, stinksyska *Stachys sylvatica* och lundbräsma *Cardamine impatiens* att försöka komma till sin rätt bland allt högre vegetation av kåltistel *Cirsium oleraceum*, spansk körvel *Myrrhis odorata*, kirskål *Aegopodium podagraria* och älggräs *Filipendula ulmaria*. Lundelm *Elymus caninus*, lundskafting *Brachypodium sylvaticum*, lundgröe *Poa nemoralis* och långsvingel *Festuca gigantea* är krävande skogsgräs du kan finna utmed ån. Nästrot *Neottia nidus-avis* och kal knipprot *Epipactis phyllanthes* är två orkidéer som trivs i näringsrik, fuktig ädellövskog. Vid Blåherremölla har de båda funnit lämpliga växtplatser.

Vägen till Blåherremölla är väl skyltad från den södra utkanten av Maglehem.

5. Kumlan

Kjell-Arne Olsson

Kumlan är ett litet naturreservat sydväst om Maglehems by. På de sandiga kullarna bedrevs ett

ålderdomligt jordbruk med ”vandrande åkrar” fram till mitten av 1900-talet. Här är marken torr och mager och den dög endast till att odla något år för att sedan läggas i lång träda. En av de grödor som odlades i trakten var bovete. Den närliggande Lillehems mölla, en vattenkvarn vid Julebodaån, var en gång i tiden en av landskapets få bovetekvarnar.

Sanden är emellertid kalkrik och genom det gamla sättet att bruka jorden finns i dag en av Skånes största sammanhängande arealer av sandstäpp på Kumlan. Sandstäpp är ett av de ovanligaste växtsamhällena i Sverige. Endast omkring 50 hektar står att finna, de flesta i östra Skåne. Många av stäppens karaktärsarter kan du leta upp vid Kumlan: gräsen tofsäxing *Koeleria glauca*, sandtimotej *Phleum arenarium* och sandsvingel *Festuca polesica* tillsammans med örter som grådådra *Alyssum alyssoides*, hedblomster *Helichrysum arenarium*, harmynta *Satureja acinos*, lundtrav *Arabis hirsuta*, fältmalört *Artemisia campestris* och fältsippa *Pulsatilla pratensis*. I dag är det inte åkerbruket som vidmakthåller sandstäppen utan främst betesdjur som genom sitt tramp på de branta sluttningarna gör vegetationstäcket glest och för upp kalkrik sand till ytan. Av Kumlans totala areal på 28 hektar är det bara något hektar som kan betraktas som sandstäpp. Övriga delar upptas av mer ordinär torräng och hed med vårbrodd *Anthoxanthum odoratum*, rödven *Agrostis capillaris* och borsttåtel *Corynephorus canescens* som karaktärsarter. I reservatets väsligaste del dominerar ljung *Calluna vulgaris*. På en liten stig över ljungheden kan du finna dvärgjohannesört *Hypericum humifusum*, en sårbar art som dock finns här och där på mager sandig mark i trakten.

Utmed Julebodaån finns fuktigare marker på före detta åkrar och slåtterängar. Delar slås fortfarande och här finns rikligt med darrgräs *Briza media* och flockarun *Centaurium erythraea* samt flera arter orkidéer.

På gamla fotografier är landskapet åt öster helt öppet. Nu skyms Hanöbukten av planterad tall, men under senare år har man börjat avverka denna skog. Så en dag kan vi kanske åter skymta havet och samtidigt hoppas på att sandstäpp ska kunna nyetablera sig på de sandiga, röjda kullarna.

Från väg 20 mellan Kristianstad och Ystad går en liten grusväg västerut in till Kumlan cirka 500 meter söder om avtagsvägen till Maglehem. Vid reservatsgränsen finns en liten parkeringsplats.

6. Söndre Klack

Kjell-Arne Olsson

Inklämd mellan Degeberga samhälle och Linderödsåsens ostsluttning ligger Söndre klack, en kuperad betesmark med en särpräglad flora. I söder finns en kulle som kallas ”Sockertoppen”. Den branta, sydvända sluttningen är starkt eroderad och liknar mest en trappstegspyramid med alla sina ”fårstigar”. Dessa avsatser gör det bekvämt att studera den krävande sandfloran. Här har du en av landets finaste sandstäppslokaler med ett överflöd av sandnejlika *Dianthus arenarius*, sandglim *Silene conica*, grådådra *Alyssum alyssoides*, harmynta *Satureja acinos*, liten sandlilja *Anthericum ramosum*, tofsäxing *Koeleria glauca*, sandsvingel *Festuca polesica* och sandtimotej *Phleum arenarium*. Stenkrassing *Hornungia petraea* blommar mycket tidigt på våren, så oftast är det som vissnade små skelett men ser denna lilla ettåriga raritet. Föruom exklusiva stäpparter finns här även exempelvis hedblomster *Helichrysum arenarium*, fältmalört *Artemisia campestris*, fältvädd *Scabiosa columbaria*, vanlig bockrot *Pimpinella*

saxifraga ssp. *saxifraga*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, lundtrav *Arabis hirsuta* och vårtåtel *Aira praecox*.

Från toppen har du en fin utsikt över nejden. På den platta dalbottnen ringlar Forsakarsbäcken fram. Här har bäcken hunnit lugna ned sig efter att ha kastat sig utför de ur skånsk synvinkel höga fallen i den närbelägna ravinen. Några hundra meter norrut ser du en trappstegsformad sluttning som påminner om den du just bestigit. Även där finns en mycket fin sandstäppsflora och när du väl kommit dit kan du leta efter en av Söndre Klacks rariteter: sandlusern *Medicago minima*, som vissa år kan blomma i tusentals exemplar. Sandlusern är klassad som starkt hotad (EN) i den svenska rödlistan och finns, förutom på några närbelägna lokaler vid Degeberga, på Kåsebergaåsen på den skånska sydkusten samt på Öland och Gotland. En annan ovanlig art du kan söka efter är knölgröe *Poa bulbosa*, som brukar växa utmed sluttningens fot.

Vissa delar av betesmarken är steniga och har en tätare grässvål med arter som backsippa *Pulsatilla vulgaris*, knutnarv *Sagina nodosa*, småfingerört *Potentilla tabernaemontani*, backnejlika *Dianthus deltoides*, backtimjan *Thymus serpyllum*, vildlin *Linum catharticum* och darrgräs *Briza media*. Även låsbräken *Botrychium lunaria*, strimklöver *Trifolium striatum* och vittåtel *Aira caryophyllea* är lite ovanligare arter som går att finna vid Söndre Klack. Betesmarken på den platta dalbottnen har en betydligt tvivialare flora. Här har troligen vissa delar varit uppodlade i sen tid.

I en vid båge runt Söndre Klack löper en banvall där järnvägen gick tidigare. Spåren är numera borttagna och banvallen omgjord till cykelväg. Även längs banvallen finns en intressant flora. Mot söder växer luktvicker *Vicia tenuifolia* och pimpinell *Sanguisorba minor* och uppe i järnvägskröken kan du finna hybriden mellan stor och liten sandlilja *Anthericum liliago* × *ramosum*.

Söndre Klack når du lättast om du i södra delen av Degeberga tar av mot väster vid Degeberga skola och följer vägen som går längs skolans norra kant. Där asfaltvägen tar slut finns en parkeringsplats och mot nordost finns grind och stätta in på betesmarken.

7. Vittskövle driva

Kjell-Arne Olsson

Nordost om Vittskövle samhälle löper en markant inlandsdyn genom tallskogen mot öster: Vittskövle driva eller Stora Sanddriva, som är två av de namn som denna klassiska botaniska lokal brukar gå under. Efter en knapp kilometer gör dynen en skarp krök mot norr. Det är här, längst i öster, som de intressantaste partierna finns. Här är Vittskövle driva hög och längs de solöppna branterna mot öster hålls sanden bitvis helt öppen genom ras som kanske vidmakthålls genom vilt på väg mot den lilla å som rinner intill dynen. Bland vanliga sandarter, som sandstarr *Carex arenaria*, gul fetknopp *Sedum acre*, gullusern *Medicago sativa* ssp. *falcata* och backtimjan *Thymus serpyllum,* kan man i den glesbevuxna vegetationen finna fältsippa *Pulsatilla pratensis*, sandnejlika *Dianthus arenarius*, stor sandlilja *Anthericum liliago*, hedblomster *Helichrysum arenarium*, backglim *Silene nutans* och sandvedel *Astragalus arenarius*. Bland gräsen är tofsäxing *Koeleria glauca*, sandsvingel *Festuca polesica* och sandtimotej *Phleum arenarium* karaktärsarter. På dynen finns med andra ord en väl

utvecklad sandstäpp.

Stäppens stora rarietet sandvedel finns mycket rikligt på dynen, där det lågvuxna silvriga bladverket ger karaktär åt den lilla stigen som löper längs krönet. Sandvedeln finns även ymnigt på flera ställen i tallskogen åt väster där den gärna växer på och invid de gräsbevuxna skogsvägarna som löper genom området. Stor sandlilja är i slutet av juni ett vackert blickfång med sina vita, stjärnlika blommor. Tillsammans med myrlejon trivs den väl där sanden ligger torr och solöppen. Dessvärre blir dessa partier allt mindre eftersom buskage av olika träd och buskar alltmer breder ut sig. För att även framtida besökare ska kunna njuta av den rika sandfloran på Vittskövle driva, inte bara du och Linné, borde delar av den röjas kraftigt. Även floran skulle må väl om vi hjälpte myrlejonen med en smula markberedning.

Vittskövle driva hittar du om du kör vägen från Vittskövle samhälle mot Åhus. Drygt en kilometer från Vittskövle tar du in på Ängagårdsvägen och kör denna ca 700 meter tills du kommer fram till en grävd damm där det finns goda parkeringsmöjligheter. Gå österut över bron över Vittskövleån och ta sedan åt söder längs den lilla grusvägen. När du gått några hundra meter korsar du den smala dungen och då ser du dynen framför dig.

8. Pulken

Kjell-Arne Olsson

År 1775 bröt sig Helge å ett nytt lopp vid Yngsjö. Stora delar av Yngsjösjön torrlades och en djupare del i den norra delen snördes av. Den pöl, ”pylke”, som återstod har fått ge namn åt hela det vidsträckta betesområdet mellan Helgeå och vägen mellan Yngsjö och Härnestad.

Vid den anlagda parkeringsplatsen växer hundtunga *Cynoglossum officinale* och längs stigen mot fågeltornet finns rikligt med piggtistel *Carduus acanthoides*. Dock är det de mer sumpiga delarna av Pulken som är mest intressanta för botanister. De blötaste områdena domineras delvis av högvuxna arter som vass *Phragmites australis*, blåsäv *Schoenoplectus tabernaemontani*, säv *S. lacustris*, blomvass *Butomus umbellatus* och sjöranunkel *Ranunculus lingua* men man kan här även finna ovanligare arter som hästsvans *Hippuris vulgaris*, madrör *Calamagrostis stricta*, krypfloka *Apium inundatum*, flocksvalting *Baldellia ranunculoides*, pipstäkra *Oenanthe fistulosa*, gräsnate *Potamogeton gramineus* och dikesveronika *Veronica catenata.*

På något torrare mark övergår betesmarken i en artrik kalkfuktäng där ett besök på försommaren erbjuder majviva *Primula farinosa*, vildlin *Linum catharticum*, rosettjungfrulin *Polygala amarella*, loppstarr *Carex pulicaris* och tagelsäv *Eleocharis quinqueflora* som karakteristiska arter. Den som skärper blicken kan säkert få syn på den lilla ormbunksväxten ormtunga *Ophioglossum vulgatum*. Pulken är även en av Skånes finaste lokaler för den rödlistade orkidén honungsblomster *Herminium monorchis.* Något senare på säsongen blommar kärrknipprot *Epipactis palustris*, slåtterblomma *Parnassia palustris*, tätört *Pinguicula vulgaris* och krissla *Inula salicina* och då kan det även vara mödan värt att leta efter den vackra, men tyvärr allt ovanligare sumpgentianan *Gentianella uliginosa.*

Ned mot Helgeå är marken sumpig och bitvis svårframkomlig. Här har gullstånds *Senecio paludosus* en

av sina bästa förekomster och även om blomningen inte är lika riklig som under igenväxningstiden på 1970- och 1980-talen är denna vackra och högresta växt lätt att få syn på. Sedan mitten av 1990-talet har ett omfattande restaureringsarbete pågått vid Pulken och området är i dag till största delen välhävdat, till stort gagn för såväl fåglar som de små, konkurrenssvaga fuktängsväxterna.

Efter att ha botaniserat på Pulken kan det ligga väl till hands med ett stopp på den närbelägna betesmarken strax nordväst om den nya bron över Helgeå vid Yngsjö. Även denna betesmark har en intressant fuktängsvegetation med arter som honungsblomster, kärrknipprot, ängsnycklar, majviva, tätört, loppstarr och nålstarr *Carex dioica*. Här tillkommer dessutom östersjötåg *Juncus articus* ssp. *balticus* och hårstarr *Carex capillaris* som är rariteter för Skåne. Ränna mot Yngsjösjöns vassar som hålls öppen genom djurens bete har en spännande vattenflora. Här växer exempelvis hjulmöja *Ranunculus circinatus*, axslinga *Myriophyllum spicatum* och kransslinga *M. verticillatum* tillsammans med små dvärgväxter som slamkrypa *Elatine hydropiper*, smålånke *Callitriche palustris*, ävjebrodd *Limosella aquatica* och nålsäv *Eleocharis acicularis*. Här blev även tretalig slamkrypa *E. triandra* funnen som ny för Skåne 1984. Den har dock inte rapporterats de senaste åren men finns troligen kvar då lokalen förefaller oförändrad. Längs stranden närmast bron kan du på försommaren finna massbestånd av källört *Montia fontana* och på eftersommaren kärrvial *Lathyrus palustris*.

Pulken är väl skyltad utmed vägen mellan Yngsjö och Härnestad/Everöd. Från parkeringsplatsen leder en stig till fågeltornet där Pulkens utemuseum är inrättat. Här kan man fördjupa sig i Pulkens historia och naturförhållanden. Vid besök på lokalen vid Yngsjö parkerar man på den parkeringsficka som finns utmed väg 118 intill betesmarken.

9. Gropahålet

Kjell-Arne Olsson

Den sista kilometern innan Helge å mynnar i Hanöbukten är ån riktigt bred och mäktig. Denna utvidgning kallas Gropahålet och bildades när ån bröt sig ett nytt lopp för drygt 200 år sedan. Yngsjöbönderna var trötta på att deras åkrar ständigt översvämmades av vårfloden och utan att fråga myndigheterna om lov, satte man de gamla planerna i verket och började på våren 1774 att gräva ett smalt dike över landtungan mellan Yngsjön och havet. Byborna gick man ur huse med spadar och hackor och just innan vintern kom var de klara. Våren 1775 steg åter ån, vattnet fann det nygrävda diket som av vårfloden blev bredare och bredare. Det slutade med att Helgeå fick ett nytt utlopp, vattenytan upp till Kristianstad sjönk med nästan en meter och fästningen där kom att stå på torra land.

I dag kantas stora delar av åstranden vid Gropahålet av vida, ohävdade vassar av rörflen *Phalaris arundinacea*, jättegröe *Glyceria maxima* och vass *Phragmites australis* med inslag av bland annat ängsruta *Thalictrum flavum*, strandgyllen *Barbarea stricta*, vippstarr *Carex paniculata* och vattenskräppa *Rumex hydrolapathum*. Där stranden är mer öppen kan du finna rikligt med spjutskråp *Petasites spurius*. Strax nordost om den lilla cykel- och gångbron finns en liten fuktig betesmark. På denna och i de obetade vasskanterna växer kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum*, knutört *Anagallis minima*, ormtunga *Ophioglossum vulgatum*, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata* och

majnycklar *D. majalis* bland många vanligare betesarter. Vid tallskogen på andra sidan den lilla grusvägen drar en öppen, sandig backe till sig intresset. Här finns rikligt med sandnejlika *Dianthus arenarius* – även djupt rosa exemplar – tillsammans med arter som backglim *Silene nutans*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, backtimjan *Thymus serpyllum*, fältmalört *Artemisia campestris*, sandklint *Centaurea stoebe*, borsttåtel *Corynephorus canescens* och sandsvingel *Festuca polesica*.

I tallskogarna söder om Gropahålet växer den egendomliga, vaxgula parasiten kal tallört *Monotropa hypopitys* ssp. *hypophegea*. Här kan du även leta upp ryl *Chimaphila umbellata* och en nästan komplett uppsättning pyrolaarter: björkpyrola *Orthilia secunda*, grönpyrola *Pyrola chlorantha*, vitpyrola *P. rotundifolia* och klotpyrola *P. minor*. Som en trogen följeslagare till dessa gammelskogsväxter finner du linnea *Linnaea borealis*. Följer du Kaptenens väg ut mot havet kommer du snart till en stor öppen, lavrik hed med borsttåtel, backtimjan och hedblomster *Helichrysum arenarium* som några dominerande arter. Heden ger kanske ett torrt och magert intryck men det är i detta område du kan leta efter purpurknipprot *Epipactis atrorubens*, kal knipprot *E. phyllanthes* och även hybriden mellan dessa två orkidéer. Även om purpurknipprot uppgivits från Skåne på 1800-talet, var det så sent som 1970 som den första gången säkert kunde noteras i landskapet. I dag är den känd från ett fåtal havsnära lokaler i Åhus-området.

Vid havet sträcker sig sandstranden med sina dyner milsvitt både norr och söder om åmynningen. På strandhedarna och bland dynerna är sodaört *Salsola kali*, saltarv *Honckenya peploides*, marviol *Cakile maritima*, fältsippa *Pulsatilla pratensis* och strandvial *Lathyrus japonicus* vanliga tillsammans med de storvuxna sandgräsen sandrör *Ammophila arenaria*, östersjörör *Ammophila arenaria* × *Calamagrostis epigejos*, strandkvickrot *Elytrigia juncea* ssp. *boreoatlantica* och strandråg *Leymus arenarius*.

Gropahålet når du lättast om du följer skyltarna ”Nyehusen” från väg 118 söder om Yngsjö.

10. Maltesholm

Åke Svensson och Ulf Arup (lavar)

På Linderödsåsens sluttningar ned mot Kristianstadsslätten ligger Maltesholms slott, vilket byggdes på 1630-talet, men dess nuvarande utseende fick det vid en omfattande ombyggnad på 1780-talet. Upp till slottet leder Höge väg, ett imponerande vägbygge, som påbörjades 1775 men som inte blev klart förrän ett halvt sekel senare.

Öster om slottet utbreder sig en bokdominerad lövskog med små rännilar samt smärre skogskärr. I detta skogsområde finns en lång rad krävande ängsskogsarter. På våren finner man vita mattor av blommande ramslök *Allium ursinum* och något senare rikliga bestånd av månviol *Lunaria rediviva*. I flera skogskärr dominerar strutbräken *Matteuccia struthiopteris*. Inte lika framträdande är andra arter som lundarv *Stellaria nemorum*, hålnunneört *Corydalis cava*, bäckbräsma *Cardamine amara*, skogsbräsma *C. flexuosa*, lundbräsma *C. impatiens*, tandrot *C. bulbifera*, gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*, vårärt *Lathyrus vernus*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, myskmadra *Galium odoratum*, lungört *Pulmonaria obscura*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, skogsveronika *Veronica montana*, vitskråp *Petasites albus* och lundvårlök *Gagea spathacea*. Under sommaren kan det även löna sig att besöka skogsområdet. Vid denna tidpunkt finner man spridda förekomster av stor häxört *Circaea lutetiana* och mellanhäxört *C.*

×*intermedia* medan dvärghäxört *C. alpina* förekommer sparsamt. Aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium* växter här och där utmed rännilar och bäckar. Skogsstarr *Carex sylvatica* och brunstarr *C. acutiformis* har några rika förekomster. Med lite tur kan man stöta på trolldruva *Actaea spicata*, sårläka *Sanicula europaea*, kransrams *Polygonatum verticillatum*, skogsnycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii*, kal knipprot *Epipactis phyllanthes* eller nästrot *Neottia nidus-avis.* Bokskogarna har här liksom vid många andra slott länge lämnats orörda. Många träd är mycket grova och framförallt norr om Höge väg är inslaget av grova lågor och högstubbar stort. Detta i kombination med den mycket basrika jordmånen ger upphov till en osedvanligt rik kryptogamflora med ett stort antal rödlistade arter lavar och mossor samt ovanligt rikliga förekomster av de mest krävande ängsskogssvamparna.

Norr om själva slottet finns en ganska stor parkanläggning, där det på försommaren i bryn och andra ohävdade partier går att finna stor ormrot *Bistorta officinalis*, skogsfibblor *Hieracium* sect. *Hieracium*, lundäxing *Dactylis glomerata* ssp. *lobata* och skuggsvingel *Festuca heterophylla*. Nära gårdsbyggnaden finns oftast en hel del trevliga ruderatväxter, men framför allt spridda smärre bestånd av fodervallört *Symphytum asperum*.

Att lavfloran i området är intressant är känt sedan länge och flera sällsynta arter är påträffade runt slottet, i skogarna och på äldre grova ekar i anslutning till vägen mellan Västra Vram och Östra Sönnarslöv. På lind vid slottsparkeringen finns t.ex. flikig sköldlav *Melanelia laciniatula.* Det är dock framför allt den gamla bokskogen öster om slottet som hyser rödlistade och sällsynta arter. Här växer bokvårtlav *Pyrenula nitida*, bokkantlav *Lecanora glabrata*, rosa lundlav *Bacidia rosella* och stiftklotterlav *Opegrapha vermicellifera*. Andra ovanliga arter på bok är skuggkranslav *Phaeophyscia endophoenicea*, rikfruktig blemlav *Phlyctis agelaea* och olivklotterlav *Opegrapha viridis*. På ask finns även stor knopplav *Biatora sphaeroides*. På de gamla ekarna sydväst om fyrvägskorsningen kan man dessutom leta upp skuggorangelav *Caloplaca lucifuga*, gammelekslav *Lecanographa amylacea* och grå skärelav *Schismatomma decolorans*. Längre norrut längs vägen finns ytterligare gamla ekar med bland annat matt pricklav *Arthonia pruinata* och hjälmbrosklav *Ramalina baltica*.

Enklast hittar du till Maltesholm om du från E22 i Tollarp tar av söderut mot Degeberga. Efter några kilometer är du framme vid Höge väg som leder upp till Maltesholm.

11. ***Kristinelund***

Åke Svensson

Gården Kristinelund ligger ute på slätten ungefär 2,5 km öster om Maltesholms slott. Invid och söder om gården finns en lövdunge med ganska vanliga men krävande lundväxter som

lundarv *Stellaria nemorum*, trolldruva *Actaea spicata*, tandrot *Cardamine bulbifera* och myskmadra *Galium odoratum*. I vägkanter och bryn kan man vissa år finna rikliga mängder av nässelsnärja *Cuscuta europaea*. Utmed stengärdet vid vägen sydväst om boningshuset samt i skogsbrynet finns rika bestånd av buskvicker *Vicia dumetorum* och i en skogskant växer den i landskapet sällsynta vingvialen *Lathyrus latifolius* ssp. *heterophyllus* i ett mindre bestånd.

Några hundra meter sydväst om Kristinelund invid fotbollsplanen i Östra Sönnarslöv finns ett före detta

kalkbrott, vilket kan vara väl värt ett besök. På blottade ytor på de ställvis rätt branta slänterna växer här på våren grådådra *Alyssum alyssoides*, grusbräcka *Saxifraga tridactylites* samt ett fåtal grusvivor *Androsace septentrionalis*. I de välbetade områdena finner man mandelblomma *Saxifraga granulata*, vårvicker *Vicia lathyroides*, gullviva *Primula veris*, sandmaskrosor *Taraxacum* sect. *Erythrosperma* samt ofta goda förekomster av låsbräken *Botrychium lunaria*. Senare på säsongen finns på slänterna rika förekomster av såväl raklosta *Bromopsis erecta* som knölgröe *Poa bulbosa*. Dessa är förmodligen ursprungligen insådda och växer tillsammans med en exotisk rödblommig form av backglim *Silene nutans*. Vittåtel *Aira caryophyllea*, backskafting *Brachypodium pinnatum* och gråsvingel *Festuca arenaria* växer också på sluttningar men på mer begränsade områden. Under högsommaren brukar det gå att finna mindre vanliga växter som knutnarv *Sagina nodosa*, backnejlika *Dianthus deltoides*, äkta pimpinell *Sanguisorba minor* ssp. *minor*, fältvädd *Scabiosa columbaria*, hedblomster *Helichrysum arenarium* och liten sandlilja *Anthericum ramosum*.

Vegetationen i kalkbrottets botten är inte särskilt artrik och är sannolikt resultatet av gamla insåningar. Inte desto mindre är den intressant då den har mycket stor likhet med ”äkta” stäppvegetation så som den ser ut i sydösteuropa. Här dominerar flera olika losta-arter *Bromopsis* spp. och svingel-arter *Festuca* spp. På de mjuka kalkstensväggarna växer typiska, kalkkrävande mossor som klockmossor *Encalypta* ssp., kalkmossor *Tortella* spp. och gruskammossa *Abietinella abietina* samt trubbig rullmossa *Pseudocrossidium revolutum* som här har sin enda lokal i landet.

I Östra Sönnarslöv som ligger utmed vägen mellan Tollarp och Degeberga tar du av norrut mot Östra Vram. Efter drygt en kilometer är du framme vid kalkbrottet och Kristinelund.

12. Horna Fure

Sara och Sven Birkedal

Horna Fure är ett område som ligger i den norra delen av Åhus. För länge sedan var området bevuxet av ek. När ekarna höggs ned för att användas till båtbyggen uppstod problem i form av sandflykt. För att komma tillrätta med detta fick bönderna konungens lov att plantera tall. Naturtypen med en på kalkhaltig sand planterad tallskog är ovanlig i vårt land, vilket gör floran unik. Detta är dessutom den enda typ av barrskog på kalkrik mark som finns i Skåne och många baskrävande barrskogsväxter förekommer i vårt landskap nästan uteslutande i sådana här planterade sandtallskogar. Förutom dessa sällsynta barrskogsarter kan även många av sandstäppens arter påträffas i öppnare partier i tallskogen.

Järnvägen som går mellan Kristianstad och Åhus passerar genom skogen. På våren kan man på banvallen hitta växter som alvarveronika, *Veronica praecox*, trubbstarr *Carex obtusata* och låsbräken *Botrychium lunaria*. I maj-juni kan man, om man har tur, träffa på den lilla sandviolen *Viola rupestris* i skogsgläntorna. Andra försommarblomster som finns här och där i skogen är fältsippa *Pulsatilla pratensis* och ängsvårlök *Gagea pratensis*. I närheten av tennisbanan växer orkidéerna johannesnycklar *Orchis militaris*, skogsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *latiflora* och tvåblad *Listera ovata*. Längre fram på säsongen kan man i vågdalarna mellan sanddynerna hitta linnea *Linnaea borealis*. I gläntorna kan man hitta sandnejlika *Dianthus arenarius*, men denna blir dessvärre allt sällsyntare i området.

I juli-augusti blommar det överallt i skogen av pyrolor som ryl *Chimaphila umbellata*, ögonpyrola *Moneses uniflora*, grönpyrola *Pyrola chlorantha* samt tallört *Monotropa hypopitys*. Framför allt längs skogsbilvägarna och i gläntorna finns det ofta rikligt med axveronika *Veronica spicata*. Orkidén skogsknipprot *Epipactis helleborine* växer på några få platser i området. En annan mycket vacker liten orkidé är knäroten *Goodyera repens*. Denna växer på ett litet område av kvarstående gammelgran i närheten av Pallersområdet.

I hela områden förvildas också diverse buskar av släktet oxbär *Cotoneaster*. En annan rymling är tibast *Daphne mezereum* som förekommer i närheten av villaträdgårdarna. Tröttnar man på skogen kan man gå ut på sandstäppen väster om idrottsplatsen, som också är väl värd ett besök.

Horna Fure ligger på ömse sidor om väg 118 i den norra utkanten av Åhus. Utmed vägen finns flera parkeringsfickor. Järnvägen och tennisbanan finner du öster om väg 118, medan Pallersområdet och idrottsplatsen liggen väster om väg 118.

13. Rinkaby grusgrop

Kjell-Arne Olsson

Sedan fästningsvallarna i Kristianstad rivits under mitten av 1800-talet började staden expandera utanför det forna stadsområdet och det uppstod ett stort behov av fyllnadsmaterial för att göra det möjligt att bebygga de sanka träskområdena kring staden. Stadsfullmäktige beslöt därför 1901 att arrendera ett sandigt område vid Rinkaby som för en lång följd av år kom att tillgodose stadens behov av sand och grus.

I den västra delen har den tidigare täktverksamheten gått ned till grundvattennivån medan grustaget är betydligt torrare i de östra delarna. Genom att sanden är mycket kalkrik har en rik och mosaikartad flora bildats i delar av täkten, med kalkfuktäng i delar av bottnen och sandstäpp främst på de sydvända, sandiga sluttningarna.

År 1948 gjorde Gunvor Wideholt denna botaniska lokal känd i sin uppsats om floran i Fjälkinge, Gustaf Adolf och Rinkaby. Det var främst upptäckten av smalfräken *Equisetum variegatum* som ny för Skåne som uppmärksammades, men även exempelvis fynden av johannesnycklar *Orchis militaris* och kärrknipprot *Epipactis palustris* var anmärkningsvärda. I uppsatsen lämnar Wideholt en artlista från lokalen som omfattar 70 arter. Av de mera intressanta finns bl.a. skavfräken *Equisetum hyemale*, knutnarv *Sagina nodosa*, vildlin *Linum catharticum*, flockarun *Centaurium erythraea*, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, kärrknipprot, johannesnycklar och darrgräs *Briza media* kvar, medan växter som smalfräken och slåtterblomma *Parnassia palustris* dessvärre inte kunnat återfinnas. På fuktängarna i den västra delen växer, förutom de ovan nämnda arterna, även t.ex. rosmarinvide *Salix repens* ssp. *rosmarinifolia*, klasefibbla *Crepis praemorsa* och tagelstarr *Carex appropinquata*. Kärrknipprot brukar årligen blomma i tusentals exemplar medan johannesnycklar brukar finnas i något tiotal blommande exemplar. Johannesnycklar är i Skåne endast känd från ett fåtal lokaler i den nordöstra delen av landskapet, de flesta av dessa finns liksom här i gamla täkter.

De delar som kan betecknas som sandstäpp är arealmässigt ganska små men väl utvecklade med sandnejlika *Dianthus arenarius*, sandglim *Silene conica*, grådådra *Alyssum alyssoides*, grusviva *Androsace septentrionalis*, harmynta *Satureja acinos*, pukvete *Melampyrum arvense*, hedblomster *Helichrysum arenarium*, liten sandlilja *Anthericum ramosum*, sandsvingel *Festuca polesica*, tofsäxing *Koeleria glauca* och sandtimotej *Phleum arenarium* som tongivande arter tillsammans med mer allmänna torrmarksarter som sandnarv *Arenaria serpyllifolia*, vårarv *Cerastium semidecandrum*, sandkrassing *Teesdalia nudicaulis*, gul fetknopp *Sedum acre*, grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, fältmalört *Artemisia campestris*, sandstarr *Carex arenaria* och luddlosta *Bromus hordeaceus*.

I grustaget finns även en hel del intressanta torrmarksväxter som framför allt är knutna till kraftigt störd mark. Mursenap *Diplotaxis muralis* brukar växa rikligt längs de ”vägar” som körts upp av militärfordon och här upptäcktes även piggfrö *Lappula squarrosa* 1993. Detta är en av tre noteringar av arten från Skåne under den pågående inventeringen. Överhuvudtaget är piggfrö en mycket ovanlig adventivväxt i Skåne med ett 30-tal fynd genom tidernas lopp. Andra växter i grustaget som kan hänföras till samma kategori är riddarsporre *Consolida regalis*, sanddådra *Camelina microcarpa* ssp. *microcarpa*, gulreseda *Reseda lutea*, hundtunga *Cynoglossum officinale*, sandklint *Centaurea stoebe* och taggsallat *Lactuca serriola.*

Kristianstad stad arrenderade ytterligare delar i området 1905 och 1915 och arrendetiden kom därför att löpa fram till 1965. Dock upphörde den egentliga täktverksamheten troligen redan på 1950-talet eller tidigare. Alltsedan arrendet avslutats ingår den gamla täkten i det militära övningsområdet Rinkabyfältet. Grustaget har aldrig hävdats och inte minst de fuktiga delarna växer sakta igen av främst *Salix*-arter. De sandiga växtsamhällena vidmakthålls främst genom den markstörning som uppkommer till följd av den militära övningsverksamheten. Röjning i grustaget tillsammans med en anpassad hävd skulle utan tvekan gynna de floristiskt intressanta växtsamhällen som finns här.

Rinkaby grusgrop ligger invid vägen mellan Rinkaby och Gälltofta. När du lämnat bebyggelsen i Rinkaby har du efter några 100 meter det f.d. täktområdet längs den norra sidan av vägen. I området är det lätt att parkera.

14. Landön

Åke Widgren

Landön är främst känd genom sin hamn och sin campingplats, men halvön och dess omgivningar är också klassisk mark för botanister. Marken är kalkrik och variationen av naturtyper är stor. Ute på halvön, i anslutning till bebyggelsen, finns en mycket artrik ängsekskog med gamla och knotiga ekar och en ganska stor råkkoloni. Skogens fältskikt domineras av ramslök *Allium ursinum* men innehåller också ytterligare många krävande arter som gulsippa *Anemone ranunculoides*, blåsippa *Hepatica nobilis*, tandrot *Cardamine bulbifera*, lundbräsma *C. impatiens* gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, skogsbingel *Mercurialis perennis* och lundelm *Elymus caninus*.

Stora delar av markerna närmast norr och väster om Landön utgörs av öppna, betade torrängar med

inslag av rikkärr, kalkfuktängar och vid stranden havsstrandängar. Torrängsfloran är tydligt kalkpåverkad och bitvis mycket artrik. Bland de mest karakteristiska arterna märks sandnejlika *Dianthus arenarius*, blekarv *Stellaria pallida,* fältsippa *Pulsatilla pratensis,* backsippa *P. vulgaris,* grusviva *Androsace septentrionalis*, luddfingerört *Potentilla heptaphylla* och hedblomster *Helichrysum arenarium* som alla har ett stort antal växtlokaler i området. Trubbstarr *Carex obtusata* är sedan gammalt känd från Landön men har inte återfunnits under inventeringstiden. Av mer ovanliga arter märks luktvädd *Scabiosa canescens* och axveronika *Veronica spicata.* I fläckar med öppen sand förekommer sandsvingel *Festuca polesica*.

Sydväst om Landön, mellan Rosagården och Östra Hammaren, finns en betydande areal av intressanta rikkärr och kalkfuktängar. Floran är representativ för kalkrika våtmarker men innehåller också ovanliga och rödlistade arter. Bland förekommande arter kan nämnas knutnarv *Sagina nodosa*, majviva *Primula farinosa,* slåtterblomma *Parnassia palustris,* rosettjungfrulin *Polygala amarella,* luddunört *Epilobium parviflorum* och ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata.* Exempel på ovanliga växter är späd ögontröst *Euphrasia stricta* var. *tenuis*, honungsblomster *Herminium monorchis*, blodnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *cruenta*, majnycklar *D. majalis* och dikesveronika *Veronica catenata*.

Strax väster om bebyggelsen vid Landön finns en lång sträcka med sandstrand och en låg dynbildning som är en klassisk lokal för spjutskråp *Petasites spurius*. Arten förekommer rikligt, främst kring Möllebäckens utlopp men även på ytterligare några ställen västerut längs stranden. Bland övriga sandstrandsarter kan nämnas saltarv *Honckenya peploides,* marviol *Cakile maritima*, strandråg *Leymus arenarius*, flikmålla *Atriplex calotheca* och strandskräppa *Rumex maritimus,* de två sistnämnda främst i driftvallar. På flera ställen, bl.a. strax norr om campingen, kan man också hitta hybriden mellan strandkvickrot och kvickrot *Elytrigia juncea* ssp. *boreoatlantica* × *repens*.

Även de välbetade havsstrandängarna hyser en intressant och artrik flora. De bäst utvecklade strandängarna finns vid Vannebergaholmen en dryg kilometer norr om Landön. Bland representativa strandängsarter märks kustarun *Centaureum littorale*, dvärgarun *C. pulchellum* och rödsäv *Blysmus rufus* samt bland de ovanliga arterna saltört *Suaeda maritima* och revigt saltgräs *Puccinellia maritima*. I strandängens inre del, samt en bit in i angränsande friskängar, utbreder sig vidsträckta bestånd av busktörne *Ononis spinosa* ssp. *spinosa*. De rikaste lokalerna finns på Vannebergaholmen samt norr om udden Östra Hammaren. På torrare mark hittar man också det vanligare puktörnet *O. spinosa* ssp. *maritima*, vilket ger goda möjligheter att jämföra de båda.

Stränderna norr och väster om Landön är mycket långgrunda. I det grunda vattnet växer på flera ställen dvärgsäv *Eleocharis parvula* och hårnating *Ruppia maritima*. Man brukar också hitta rikligt med lösdrivande skruvnating *R. cirrhosa*, hårsärv *Zannichellia palustris* och borstnate *Potamogeton pectinatus*, alla mycket typiska för Skånes nordöstra kust.

För den som har tillgång till båt kan ett besök på någon av de närbelägna Ängholmarna rekommenderas. Observera dock att några öar omfattas av fågelskydd, med beträdnadsförbud från 1 mars till 1 juli. Samtliga är mer eller mindre betespräglade. Flera av dem har dock inte betats på många år och har

därför vuxit igen med täta snår av bl.a. slån *Prunus spinosa* och hagtorn *Crataegus* spp. På främst Rakö och Kalvaholm finns ytor med lundkaraktär där trädskiktet utgörs av gamla och grova rundhagtornsträd *Crataegus laevigata*. I det ängsartade fältskiktet under träden växer arter som ramslök *Allium ursinum*, lundbräsma *Cardamine impatiens* och storrams *Polygonatum multiflorum.* Den sällsynta arten odört *Conium maculatum* bildar vidsträckta bestånd på flera av öarna. Bland övriga anmärkningsvärda arter märks lunddraba *Draba muralis* och nässelsnärja *Cuscuta europaea*.

Landön ligger 6 kilometer sydost om Trolle-Ljungby i Kristianstads kommun. Vägen dit är tydligt skyltad. De bästa ställena att parkera på är vid hamnen eller invid badplatsen söder om campingen.

15. Tosteberga ängar

Kjell-Arne Olsson

Den nordostskånska moränkusten sträcker sig från Fårabäck, strax norr om Åhus, till gränsen mot Blekinge. Den blockiga moränen är kalkrik och då den 2 mil långa kuststräckan sedan mycket lång tid tillbaka främst använts till bete, finns här en mycket rik och omväxlande flora med många botaniska guldkorn. Det mest kända naturområdet utmed denna kust är nog naturreservatet Tosteberga ängar eller Täppet, som är det gamla namnet på den buskrika betesmarken.

Framför allt på våren och försommaren drar Tosteberga ängar till sig en mängd besökare som kommer för att njuta av den överdådiga blomsterprakten. Då är ängarna ett hav av blommande knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, gullviva *Primula veris*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* och backsippa *Pulsatilla vulgaris* och i buskagen trivs blåsippa *Hepatica nobilis*, smånunneört *Corydalis intermedia*, tandrot *Cardamine bulbifera* och desmeknopp *Adoxa moschatellina*. Göknycklar *Orchis morio*, som brukar blomma med åtskilliga exemplar, kan vara lite svårare att hitta i mängden av Sankt Pers nycklar. Men sök i sydost, så finner du snart de vackra små nycklarna med sina karakteristiska nerver på hjälmen. I detta område med lite friskare markförhållanden är även älväxing *Sesleria uliginosa*, darrgräs *Briza media*, svinrot *Scorzonera humilis* och ängsskära *Serratula tinctoria* vanliga.

De finaste torrängarna finns i den norra delen av reservatet. Här växer buskviol *Viola hirta*, sandviol *V. rupestris*, småfingerört *Potentilla tabernaemontani*, luddfingerört *P. heptaphylla*, backsmultron *Fragaria viridis*, luddhavre *Helictotrichon pubescens*, ängshavre *H. pratense* och backstarr *Carex ericetorum*. Det är även hit du ska bege dig om du vill se ängarnas stora raritet fältnocka *Tephroseris integrifolia*. I början av juni brukar den blomma i något hundratal exemplar, men antalet kan variera mycket från år till år.

Vid stranden innanför den lilla halvön Ålahaken är betesmarken fuktigare och här finner du en liten kalkfuktäng med majviva *Primula farinosa*, krussilja *Selinum carvifolia*, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, ängsstarr *Carex hostiana* och tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*. På havsstranden strax intill finns små fragment av havsstrandäng med salttåliga växter som strandkrypa *Glaux maritima*, saltnarv *Spergularia salina*, smultronklöver *Trifolium fragiferum* och strandaster *Tripolium vulgare*. Har du lite tur kanske du även kan finna något exemplar av den ovanliga växten bunge *Samolus valerandi*. På de näringsrika tångvallarna är mängden strandskräppa *Rumex maritimus* imponerande framåt högsommaren.

De växter som nämnts här är bara ett axplock av allt du kan finna på Tosteberga ängar. Du kan säkert botanisera på ängarna åtskilliga timmar innan ”kryssen” börjar tryta. När så sker är det kanske dags att ströva norrut längs kusten.

Från väg E22 tar du av mot Trolle-Ljungby eller Nymölla. Tosteberga ängar är väl skyltade utmed vägen mellan Trolle-Ljungby och Nymölla.

16. Lyngsjö

Kjell-Arne Olsson

Lyngsjö var en gång en betydande ort med eget ting och egen galgbacke. Numera ligger den lilla medeltidskyrkan ensam på en sandig kulle ovanför Vramsån som ringlar sig mot Helgeå. Markerna kring kyrkan är torra och sandiga. På åtskilliga ställen kan man finna sandstäpp. Sandnejlika *Dianthus arenarius,* sandsvingel *Festuca polesica* och tofsäxing *Koeleria glauca* är tongivande inslag i detta exklusiva växtsamhälle. En del av åkrarna kring Lyngsjö drivs fortfarande på ett ålderdomligt sätt med några års uppodling följda av en lång period av träda. Det är säkert därför man fortfarande kan finna en lång rad arter i området som annars är på stark tillbakagång i Sverige. Fågelarv *Holosteum umbellatum* kan man vissa år finna i tusental i de sandiga åkrarna/trädorna väster om kyrkan. Riddarsporre *Consolida regalis*, grusviva *Androsace septentrionalis*, grådådra *Alyssum alyssoides,* sandglim *Silene conica,* klibbveronika *Veronica triphyllos,* vit sminkrot *Lithospermum arvense* var. *arvense* och hedblomster *Helichrysum arenarium* stöter man ofta på. På trädorna vid Hommentorpsvägen söder om kyrkan är det värt att leta efter sandnörel *Minuartia viscosa,* numera en av de ovanligaste växterna i Sverige med sin enda aktuella lokal just här. Vissa år kan den uppträda mycket rikligt, andra år är det nästan omöjligt att finna ett enda exemplar av denna lilla oansenliga, ettåriga nejlikväxt bland all sandnarv *Arenaria serpyllifolia* som aldrig tycks ha några dåliga år.

Mitt i dessa sandiga trädor, åkrar och tallskogar ligger i bjärt kontrast den lilla, runda källsjön Lyngsjön omgiven av sanka fuktängar. Då kalkpåverkan är hög, finns här mycket artrika kalkfuktängar med orkidéer som majnycklar *Dactylorhiza majalis*, ängsnycklar *D. incarnata*, johannesnycklar *Orchis militaris,* kärrknipprot *Epipactis palustis* och honungsblomster *Herminium monorchis*. Det är inte bara alla orkidéarter som är vackra och intressanta. Majviva *Primula farinosa*, tätört *Pinguicula vulgaris,* kärrspira *Pedicularis palustris*, slåtterblomma *Parnassia palustris*, vildlin *Linum catharticum* och smörbollar *Trollius europaeus* är andra exempel på växter som fortfarande finns att beskåda och studera vid Lyngsjön. För den som är speciellt intresserad av starrarter kan fuktängarna erbjuda mycket att fundera över. Av de många arter som växer här kan näbbstarr *Carex lepidocarpa*, loppstarr *C. pulicaris*, trindstarr *C. diandra* och vippstarr *C. paniculata* framhållas. Hårstarr *C. capillaris* har vi inte kunnat återfinna under inventeringen. Kanske kan du? En sak är åtminstone säker: har du en gång besökt Lyngsjö vet du att du kommer att återvända. Här finns ju så mycket som lockar och drar.

Lyngsjö ligger omkring 10 kilometer sydsydväst om Kristianstad vid väg 19 mellan Kristianstad och Ystad. Parkeringsplatser finns vid såväl kyrkan som vid badplatsen vid Lyngsjön.

17. Järnvägskorsningen i Everöd

Torgny Roosvall

På ömse sidor om den före detta järnvägskorsningen nordost om Everöd, invid järnvägen, finns en liten sandig torrmark med välutvecklad sandstäpp. Sandstäpp kallas även tofsäxingsamhälle efter det gräs som är karaktärsart för växtsamhället. I Norden finns sandstäpp endast i östra Skåne samt på mellersta Öland. Då den totala arealen understiger 50 hektar är detta ett av våra ovanligaste växtsamhällen. Sandstäpp bildas på kalkhaltig sand och är starkt kulturbunden. För att sandstäppen ska finnas kvar måste ytan då och då röras om och tillföras ny kalkhaltig sand från djupare lager. Detta sker oftast genom kreaturstramp, markras eller plöjning. I annat fall blir sanden till sist urlakad och sandstäppen ersätts som växtsamhälle av den artfattigare borsttåtelheden eller kommer att vid bristande omröring att växa igen och till att börja med domineras av gullusern *Medicago sativa* ssp. *falcata*.

På lokalen vid Everöd är marken tydligt kulturpåverkad. Framträdande växter i området är tofsäxing *Koeleria glauca*, sandsvingel *Festuca polesica*, flentimotej *Phleum phleoides*, liten sandlilja *Anthericum ramosum*, fältsippa *Pulsatilla pratensis*, sandnejlika *Dianthus arenarius*, toppjungfrulin *Polygala comosa*, grådådra *Alyssum alyssoides*, grusviva *Androsace septentrionalis* och luktvädd *Scabiosa canescens*. Luktvädd, som här finns i många exemplar, är en ovanlig art som har sin svenska utbredning inskränkt till Skåne. De flesta lokalerna är kustnära. Luktvädd kan redan tidigt på växtsäsongen skiljas från fältvädd *Scabiosa columbaria* genom att basalbladen är helbräddade; hos fältvädd är de parflikiga.

Ytterligare arter på den lilla sandstäppslokalen vid Everöd är axveronika *Veronica spicata*, backtimjan *Thymus serpyllum*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, darrgräs *Briza media*, dvärgmaskrosor *Taraxacum* sect. *Obliqua*, fältvädd, grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, harmynta *Satureja acinos*, hedblomster *Helichrysum arenarium*, låsbräken *Botrychium lunaria*, pukvete *Melampyrum arvense*, raklosta *Bromopsis erecta*, sandklint *Centaurea stoebe*, småfingerört *Potentilla tabernaemontani*, småsporre *Chaenorhinum minus*, solvända *Helianthemum nummularium* och ängshavre *Helictotrichon pratense*. Många av dessa arter är typiska för de torra sandmarkerna i Kristianstadtrakten. Sandklint hittades för första gången i Sverige nära hamnen i Åhus år 1907. Den spred sig sedan till Norra Åsum söder om Kristianstad och finns nu utefter vägkanter och på ruderatmarker runt om på Kristianstadslätten.

Till sandstäppsfloran hör även några kalkkrävande och torktåliga mossor: rikligt förekommer här sandskruvmossa *Syntrichia ruraliformis*, plyschgrusmossa *Ditrichum flexicaule*, spetsig rullmossa *Pseudocrossidium hornschuchianum*, gruskammossa *Abietinella abietina* och sandraggmossa *Racomitrium canescens*. Bland sandnejlikorna växer även kortbladig kalkmossa *Tortella inclinata*, en exklusiv art som endast är funnen på någon enda ytterligare lokal i Skåne.

Om man följer järnvägsvallen åt sydsydväst kommer man efter ungefär 200 meter fram till ett litet bestånd av sandvedel *Astragalus arenarius.* Lokalen omges av mark som är igenvuxen sandstäpp med inslag av getväppling *Anthyllis vulneraria*, fältvädd, luktvädd, luktvicker *Vicia tenuifolia* och tofsäxing. I dag dominerar mest gullusern, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima* och tall *Pinus sylvestris*. Planer finns på att restaurera lokalen, bland annat genom att ta bort tallplantorna och skala av delar av det översta marklagret på vissa ”degenererade” ytor. Strax intill, utmed grusgången sydost om

sandvedellokalen kan man se mer luktvicker i tallskogen.

Järnvägskorsningen i Everöd ligger 800 meter nordnordost om Everöds gamla station, utmed vägen mellan Vittskövle och Gringelstad.

18. Björkhäll

Kjell-Arne Olsson

Kring Hammarsjön finns de största arealerna hävdade sötvattenstrandängar i Skåne och troligen även i Sverige. Den areal som hävdas genom bete eller slåtter uppgår till drygt 600 hektar. De flesta strandängarna har framför allt stora ornitologiska värden, men på några platser finns även fuktängar och kärr med en mycket skyddsvärd flora. Fuktängen nordost om Björkhäll är en sådan lokal som lockar även de botaniskt intresserade.

På den välbetade fuktängen vid Björkhäll finns en utpräglat kalkgynnad flora. Här kan du finna kärrfräken *Equisetum palustre*, slåtterblomma *Parnassia palustris*, vildlin *Linum catharticum*, kärrspira *Pedicularis palustris*, tätört *Pinguicula vulgaris*, äkta höskallra *Rhinanthus serotinus* ssp. *vernalis*, småvänderot *Valeriana dioica,* ängsruta *Thalictrum flavum* och orkidéer som ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, kärrknipprot *Epipactis palustris* och honungsblomster *Herminium monorchis*. Antalet starr-arter på betesmarken är högt: näbbstarr *Carex lepidocarpa*, plattstarr *C. disticha*, loppstarr *C. pulicaris*, ängsstarr *C. hostiana*, nålstarr *C. dioica* och liten ärtstarr *C. viridula* var. *pulchella* är några du har möjlighet att leta upp. Av gräsen är det nog mest darrgräs *Briza media*, madrör *Calamagrostis stricta* och ängsmyskgräs *Hierochloë odorata* ssp. *odorata* som fångar ditt intresse. Flera diken leder mot Hammarsjön, som i det flacka, öppna landskapet knappt kan anas. I dikena kan du leta efter hjulmöja *Ranunculus circinatus*, flocksvalting *Baldellia ranunculoides*, sjöranunkel *Ranunculus lingua* och vattenfräne *Rorippa amphibia*.

Hammarsjön är genom sin rika vattenvegetation en unik sjö. Tar du dig för att vandra över slåtterängarna till sjön, möts du dock på de flesta ställen av svårgenomträngliga vassar och dyiga ständer som gör det svårt att från land kunna håva in sjöns botaniska klenoder: sjönajas *Najas flexilis*, bandnate *Potamogeton compressus*, styvnate *P. rutilus* och höstlånke *Callitriche hermaphroditica*. Vid stränderna utanför Björkhäll har hittills ingen lyckats finna dessa arter utan har fått nöja sig med gräsnate *Potamogeton gramineus*, nålsäv *Eleocharis acicularis*, vattenaloe *Stratiotes aloides*, pilblad *Sagittaria sagittifolia* och vildris *Leersia oryzoides*.

Utmed vägen mellan Norra Åsum och Åhus går en liten markväg ned mot Hammarsjön 500 meter nordväst om landsvägskorset i Hovby. Följ denna och parkera när du kommer fram till betesmarken. Du har nu fuktängen bakom en alridå i riktning mot sjön.

19. Mosslunda

Torgny Roosvall

Vid Mosslunda finns ett område med betesmarker, som ansetts ha marginellt intresse ur brukningssynpunkt. Området hotades starkt av exploatering när Kristianstads kommun beslutade att

anlägga sin nya soptipp här. År 1983 blev det emellertid bekant att det växte orkidéer på betesmarkerna. Noggrannare undersökningar visade att området innehöll oskattbara botaniska värden. Området upptas av ogödslade betesmarker på kalkhaltig morän med växtsamhällen från torrängar till kalkkärr. Soptippsplanerna är sedan länge skrinlagda och betesmarkerna får en ändamålsenlig skötsel genom kommunens försorg.

Vi börjar vår vandring i nordöstra hörnet av Mosslundaområdet och kommer via stängselövergången in i ett område som på lagaskifteskartan från 1830 var åker och kallades för Tjörnelyckorna. Namnet kan skåningar än i dag mycket väl förstå, då betesmarken är bevuxen med åtskilliga taggiga buskar och träd (tjörne på skånska), t.ex. slån *Prunus spinosa*, hagtorn *Crataegus* spp. och rosor *Rosa* ssp. Floran här är relativt nyetablerad då denna del var bevuxen med barrskog enligt den ekonomiska kartan från år 1935. Vi fortsätter vår vandring söderut mot kullen. Denna höjd undersöktes av arkeologer år 1984, då området var tänkt att bli soptipp. Höjden avschaktades och fylldes sedan med samma jordmassor. Man hittade här en cirka 220 meter lång och 60–100 m bred boplats (by) som bland annat innehöll 370 härdar, 350 stolphål och omkring 50 anläggningar bestående av exempelvis kokgropar och avfallsgropar. Den torräng som nu finns på och runt kullen beskrevs som sandjord – sämre åker – vid laga skiftet 1830. År 1935 beskrevs den som åker med huvudsaklig användning som bete. Sedan 1970-talet har den, precis som intilliggande gräsmarker, först fungerat som betesmark för sinkor och sedan för amkor med kalvar.

På kullen och torrängen finner vi bland annat småfingerört *Potentilla tabernaemontani*, vårvicker *Vicia lathyroides*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, backtimjan *Thymus serpyllum*, knägräs *Danthonia decumbens*, trift *Armeria maritima*, tjärblomster *Viscaria vulgaris*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, backsippa *Pulsatilla vulgaris* och sommarvicker *Vicia sativa*. Innan vi går ned från kullen bör vi ta tillfället i akt och se oss om. Vid klart väder kan vi i norr se Vångaberget vid Arkelstorp och Balsberget vid Råbelöv och sist men inte minst Kristianstads centrum med ett av Christian IV:s vackraste byggnadsverk, Heliga Trefaldighetskyrkan. Mot öster ser vi Fjälkinge backe och i bakgrunden Ryssberget. Mot söder sträcker sig Linderödsåsen mot horisonten.

Vi kan nu ta oss ned mot sydost och strax innan vi når fram till Möllevångsgärdet hittar vi kattfot *Antennaria dioica*. Vi tar oss över stengärdet och går in i en betesfålla där djuren släpps in först i slutet på juli för att ge den före detta slåtterfloran chans att blomma och fröa av sig. Vi möter nu en helt ny flora med stora mängder ängsskallra *Rhinanthus minor*, svinrot *Scorzonera humilis*, vitsippa *Anemone nemorosa*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, ängsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *bifolia*, grönvit nattviol *P. chlorantha*, göknycklar *Orchis morio*, Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata*, låsbräken *Botrychium lunaria*, darrgräs *Briza media* och blåsuga *Ajuga pyramidalis*. Dessa växter är minnen från tiden då området slogs med lie. Vi fortsätter mot öster och på en höjdrygg före rikkärret kan vi hitta sommarfibbla *Leontodon hispidus*, brudbröd *Filipendula vulgaris* och rödkämpar *Plantago media*. I sluttningen ned mot kärret växer granspira *Pedicularis sylvatica*, klasefibbla *Crepis praemorsa,* vildlin *Linum catharticum* och stagg *Nardus stricta.* Nere i rikkärret hittar vi ängsnycklar

Dactylorhiza incarnata ssp. *incarnata*, hartmansstarr *Carex hartmanii*, blåtåtel *Molinia caerulea*, rosettjungfrulin *Polygala amarella*, småvänderot *Valeriana dioica*, slåtterblomma *Parnassia palustris* och majviva *Primula farinosa*.

Området betades inte under fyra-fem år under 1980-talet. Detta innebar att området hade börjat att växa igen med bl.a. björk *Betula* spp., jolster *Salix pentandra* och gråvide *S. cinerea*. Många frivilligtimmar har lagts ned på att röja de rikare delarna av området. För att följa upp florans förändringar har nio cirkulära, 100 m^2 stora kontrollrutor lagts ut och inventerats beträffande artinnehåll och täckningsgrad i fem 1 m^2 stora rutor inom varje storruta. I storrutorna noterade vi från 31 till 96 arter medan storrutornas 1 m^2- rutor innehöll från 20 till 43 olika arter.

Om du ska besöka Mosslunda ska du ta av mot Vä i motorvägsrondellen på E22 söder om Kristianstad. Kör sedan söderut genom hela Vä. När du lämnat tätbebyggelsen kör du efter någon kilometer under motorvägen och tar sedan första vägen till höger. Kör rakt fram och parkera när du har en bilskrot på höger hand. Härifrån leder en stig genom dungen och fram till betesmarkerna.

20. Lillö

Kjell-Arne Olsson

När Helge å rinner ut ur Araslövssjön delar den sig i två fåror för att åter förena sig strax före Kristianstad. På den ö som bildas mellan åfårorna, Blackan, ligger ruinerna efter det vallgravsomflutna fasta stenhuset Lillö. Borgen anlades på 1400-talet men raserades under mitten av 1600-talet som en följd av att fästningsstaden Kristianstad anlagts i närheten några decennier tidigare. Lillö är en kulturhistoriskt mycket intressant plats som kan besökas året om. Den som i första hand kommer hit i botaniska avsikter, besöker gärna Lillö på sensommaren. Då är många av de växter man förknippar med gamla bosättningar i sin bästa flor. Här är bosyska *Ballota nigra*, skelört *Chelidonium majus*, lungrot *Chenopodium bonus-henricus*, skär kattost *Malva neglecta* och nattskatta *Solanum nigrum* vanliga på den kväverika marken och på det starkt kulturpräglade området strax söder om vallgraven brukar årligen den giftiga, men så fascinerande bolmörten *Hyoscyamus niger* visa upp sina smutsgula, violettstrimmiga blomställningar bland malört *Artemisia absinthium* och mållor som fiskmålla *Chenopodium polyspermum,* rödmålla *C. rubrum* och blåmålla *C. glaucum*. I vallgraven finns ett gott bestånd av jättestarr *Carex riparia*, som över huvud taget är en ovanlig växt i Skåne med sammanlagt omkring 50 lokaler i landskapet.

Går man från Lillö mot öster passerar man Helge ås östra fåra och kommer in på Isternäset, den vidsträckta betesmarken in mot Kristianstad. Sörre delen av Isternäset är inte så värst botaniskt intressant, det är främst som fågellokal den har sitt stora värde. Längs åkanten åt norr finns det dock ett antal växter som man gärna letar efter. Där djuren trampar och där marken blottläggs under lågvatten har ett flertal konkurrenssvaga arter slagit sig ned. Här kan man vissa år finna rikligt med krypfloka *Apium inundatum*, rödlånke *Lythrum portula*, smålånke *Callitriche palustis*, klolånke *C. hamulata* och nålsäv *Eleocharis acicularis*. En bit ut i vattnet växer kalmus *Acorus calamus*, pilblad *Sagittaria sagittifolia*, vattenstäkra *Oenanthe aquatica* och för något år sedan upptäcktes en tuva av vildris *Leersia*

oryzoides. Med sin ljusgröna färg och sträva blad och slidor är det ett omisskännligt gräs även om den sällan går i vippa.

Vägen till Lillö är väl skyltad från den västra infarten till Kristianstad (Långebrogatan).

21. Näsby fält

Kjell-Arne Olsson

Näsby fält var ett tidigare militärt övningsfält och är ett populärt utflyktsmål för många kristianstadbor. På våren är det främst Norra Lingenäset som lockar med sin överdådiga vårflora. Då domineras lövdungen av ek *Quercus robur*, alm *Ulmus glabra*, avenbok *Carpinus betulus*, hassel *Corylus avellana*, skogstry *Lonicera xylosteum* och armstjock murgröna *Hedera helix*, ett hav av blåsippa *Hepatica nobilis*, gulsippa *Anemone ranunculoides* och vitsippa *A. nemoralis* tillsammans med andra tidigblommande lundväxter som vårärt *Lathyrus vernus*, lungört *Pulmonaria obscura*, desmeknopp *Adoxa moschatellina*, lundviol *Viola reichenbachiana*, smånunneört *Corydalis intermedia*, hålnunneört *C. cava*, trolldruva *Actaea spicata*, vårlök *Gagea lutea*, skogsbingel *Mercurialis perennis* och gulplister *Lamiastrum galeobdolon*. Här och där tittar den sällsamma, smutsröda parasiten vätteros *Lathraea squamaria* fram ur fjolårslöven.

När träden börjar lövas efter denna första explosion sprids en stark doft av lök i dungen av blommande ramslök *Allium ursinum*. Allteftersom ljuset avtar i lunden blir blomningen allt sparsammare. Framåt sommaren är det mest nässelklocka *Campanula trachelium*, flenört *Scrophularia nodosa*, skogslök *Allium scorodoprasum* och lundgräs som lundslok *Melica uniflora*, lundgröe *Poa nemoralis* och hässlebrodd *Milium effusum* som förmår göra sig påminda.

Från Norra Lingenäset finns spångade stigar söderut till Södra Lingenäset som erbjuder samma fina lundflora. Här kan det även vara lönt att söka efter nästrot *Neottia nidus-avis*, dvärgvårlök *Gagea minima* och underviol *Viola mirabilis*.

I brynen öster om parkeringsplatsen på Norra Lingenäset växer luden johannesört *Hypericum hirsutum*, ängsskära *Serratula tinctoria* och luktsmåborre *Agrimonia procera*. Alla tre kan man även finna på andra ställen på Näsby fält. Utmed den norra kanten av Norra Lingenäset finns betade strandängar där strandviol *Viola persicifolia* och krypfloka *Apium inundatum* har säkra lokaler. Strax väster om dungen är översvämningsmarken ohävdad och här brukar gullstånds *Senecio paludosus* årligen blomma rikligt från månadsskiftet mellan juli och augusti. Gullstånds, som har många livskraftiga lokaler längs Helge ås nedre lopp, har även spridda bestånd längs Araslövssjöns stränder på Näsby fält. Araslövssjön är en grund, näringsrik slättsjö med vattenpilört *Persicaria amphibia*, pilblad *Sagittaria sagittifolia*, gäddnate *Potamogeton natans*, trubbnate *P. obtusifolius*, ålnate *P. perfoliatus*, borstnate, *P. pectinatus* och grovnate *P. lucens* som karakteristiska arter.

För den som vill krypa med luppen är Näsby fält rätt ställe att söka den ytterst lilla muddermossan *Physcomitrella patens*. Denna art uppträder sporadiskt och är endast känd från ett fåtal lokaler i Sverige. På Näsby fält sågs den senast 1924 – kanske är det åter dags för den att dyka upp på någon tillfällig jordblotta.

På det tidigare kasernområdet huserar numera högskolan i Kristianstad. I ett vägdike utmed Stridsvagnsvägen, intill restaurang Högvakten, finns ett rikt blommande bestånd av kritsuga *Ajuga genevensis*. Kritsuga har tidigare förekommit spontant på omkring sju lokaler i sydvästra Skåne och sågs senast i detta område 1949. Förekomsten vid Näsby upptäcktes i slutet av 1980-talet och det är rimligt att anta att den här är förvildad och naturaliserad då ett koloniområde tidigare lär ha legat här. Kritsuga finns även i ett mindre bestånd i ett vägdike några hundra meter sydost om huvudförekomsten.

Strax söder om det forna kasernområdet finns en liten torräng med en unik och mycket speciell flora. Här låg tidigare en övningsbana för motorcyklar och marken är fortfarande bitvis sliten och blottar den kalkrika, vita marken. Bland gräsen är darrgräs *Briza media*, ängshavre *Helictotrichon pratense* och raklosta *Bromopsis erecta* rikligt förekommande. I ett område växer spridda tuvor av älväxing *Sesleria uliginosa*, ett mycket ovanligt gräs i Skåne som i övrigt bara finns på några få lokaler här i den nordöstra delen av landskapet. I början av 1990-talet upptäcktes här ett rikt bestånd av luddstarr *Carex tomentosa*. Luddstarr är ganska vanlig på Öland och Gotland, men i Skåne var halvgräset vid denna tidpunkt endast känt från ett par platser söder om Malmö. Sedan den först uppmärksammades på Näsby fält, har luddstarr även påträffats i ett bryn norr om Näsbygård. År 1997 upptäcktes ytterligare en raritet på den lilla torrängen. Fin tofsäxing *Koeleria macrantha* blev då funnen med några tiotal blommande strån. Fin tofsäxing är en gräsfröinkomling som i Sverige tidigare blivit funnen i några få parker, senast i Botaniska trädgården i Lund 1980. Av örter ger jordtistel *Cirsium acaule*, luddfingerört *Potentilla heptaphylla*, småfingerört *P. tabernaemontani* och backsmultron *Fragaria viridis* karaktär åt torrängen som numera fått en ändamålsenlig skötsel och hävd.

Näsby fält och högskoleområdet ligger i den nordvästra utkanten av Kristianstad. Om du kommer från motorvägen väg 21, följ skyltarna mot Näsby och sedan mot högskolan. Vägen till Norra Lingenäset är väl skyltad från Stridsvagnsvägen som går utmed den västra kanten av det f.d. kasernområdet.

22. Lövhall

Kjell-Arne Olsson

Lövhall är en urbergsknalle med isslipade berghällar, rika på jättegrytor, som omges av kalkpåverkade torrängar. Den lilla betesmarken är en omkring tre hektar stor rest av tidigare vidsträckta naturbetesmarker i området.

På den kalkrika torrängen kan man på våren finna exempelvis backsippa *Pulsatilla vulgaris*, luddfingerört *Potentilla heptaphylla* och gullviva *Primula veris*. Senare på växtsäsongen tillkommer arter som backglim *Silene nutans*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, fältvädd *Scabiosa columbaria*, jordtistel *Cirsium acaule* och axveronika *Veronica spicata*. Luddhavre *Helictotrichon pubescens*, ängshavre *H. pratense*, darrgräs *Briza media* och flentimotej *Phleum phleoides* är gräs som ger karaktär åt dessa partier av torrängarna. Andra delar av betesmarken hyser en mindre krävande torrängsflora. Här är det i stället örter som mandelblomma *Saxifraga granulata*, blodrot *Potentilla erecta*, ängsviol *Viola canina* ssp. *canina*, gulmåra *Galium verum*, liten blåklocka *Campanula rotundifolia*, gökärt *Lathyrus linifolius*, käringtand *Lotus corniculatus*, blåsuga

Ajuga pyramidalis och jungfrulin *Polygala vulgaris* som dominerar tillsammans med gräs som rödven *Agrostis capillaris*, vårbrodd *Anthoxanthum odoratum*, fårsvingel *Festuca ovina* och knägräs *Danthonia decumbens*.

På Lövhall upptäcktes under 1950-talet en förekomst av fältnocka *Tephroseris integrifolia*. Förekomsten var relativt rik fram till mitten av 1970-talet då den gick kraftigt tillbaka p.g.a. att betet upphörde med igenväxning som följd. Trots stora röjningsinsatser och återupptaget bete har fältnockan inte återhämtat sig. Under hela 1990-talet har endast några få exemplar av nockan visat sig. För något år sedan inleddes ett försök att genom sådd och plantering förstärka populationen.

Förutom att njuta av de artrika torrängarna, besöker man gärna Lövhall för den fina och färgrika *Sedum*-floran. På hällarna kan man finna en nästan komplett uppsättning av skånska fetknoppsarter. Gul fetknopp *Sedum acre*, vit fetknopp *S. album*, kaukasiskt fetblad *Phedimus spurius* och vanlig kärleksört *Hylotelephium telephium* ssp. *maximum* dominerar medan liten fetknopp *Sedum annuum* och kantig fetknopp *S. sexangulare* förekommer betydligt sparsammare. Vit fetknopp och kaukasiskt fetknopp är väl båda från början odlade i området men växer nu helt naturaliserade på berghällarna. Liten fetknopp börjar blomma på berghällarna redan på försommaren. Den är ganska ovanlig i Skåne där den i huvudsak finns i den nordöstra delen av landskapet. Kantig fetknopp brukar man inte finna på de egentliga berghällarna utan man bör under högsommaren leta efter den invid stenar och block på betesmarken. Den finns på ytterligare några lokaler i trakten. Som spontan växt är kantig fetknopp mycket ovanlig i Skåne, men påträffas även då och då som förvildad eller kvarstående efter odling.

Andra konkurrenssvaga arter som växer där jordtäcket är tunt är bergsyra *Rumex acetosella*, tuvknavel *Scleranthus annuus* ssp. *polycarpos*, sandkrassing *Teesdalia nudicaulis*, styvmorsviol *Viola tricolor*, brokförgätmigej *Myosotis discolor*, grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, klibbarv *Cerastium glutinosum* och vårtåtel *Aira praecox*. Här och där på Lövhall ger hällkar och jättegrytor upphov till små minikärr där ältranunkel *Ranunculus flammula*, råttsvans *Myosurus minimus*, sumpnoppa *Gnaphalium uliginosum*, hundstarr *Carex nigra*, hirsstarr *C. panicea*, och kärrkavle *Alopecurus geniculatus* är vanliga.

Den tidigare så storslagna utsikten från berghällarna, med en triangelpunkt 39,99 m ö.h., skyms nu åt söder och väster av en uppväxande granplantering. Där nu 6-7 meter höga granar står tätt och helt utan undervegetation fanns tidigare samma omväxlande torrängsflora som kring Lövhall.

Lövhall når du lättast om du 2 km norr om Österslövs kyrka tar av mot Karsholm. Efter 600 m går det in en liten grusväg mot norr som efter ytterligare 600 m slutar på en f.d. gårdsplan. Den tidigare tomten gränsar i väster mot Lövhall.

23. Kjugekull

Torsten Nilsson

Kjugekull är ett av Kristianstadbygdens karakteristiska restberg. Det ligger naturskönt med milsvid utsikt över sjölandskapet och slätten. Den säregna geologin, resterna av ett gammalt kulturlandskap och den rika och varierade vegetationen med bl.a. ogödslade betesmarker har gjort området till ett populärt

utflyksmål. Från parkeringsplatsen går en väg upp till en hembygdsgård genom en örtrik ekblandskog. Kjugekull är mest känt för sin geologiska historia. Ett utemuseum beskriver denna på ett informativt sätt. De vittrade berghällarna, torbildningarna och kärnblocken har sitt ursprung i tiden före perioden krita under ett tropiskt-subtropiskt klimat. Mest unikt är vittringsgropar i gnejsgranitens pegmatitgångar, en del innehållande kalkrester med fossil. Den senaste istiden har också lämnat många spår efter sig. I den ekskogsbevuxna sydöstra delen med vanlig ek *Quercus robur* och bergek *Q. petraea* har isen vräkt väldiga block nedför kanten.

Börja gärna rundvandringen genom att gå upp på högen och njut av utsikten i detta naturens gränsland. Högen, på vars branta sidor det finns en sparsam förekomst av kantig fetknopp *Sedum sexangulare* och sandnejlika *Dianthus arenarius*, ligger överst på en blockrik höjdrygg. Sandnejlikan har en östlig utbredning. Hos oss förekommer den huvudsakligen på kalkhaltig sandstäpp längs kusten i östra Skåne. På Kjugekull har denna väldoftande nejlika en av sina inlandslokaler. Området närmast domineras av en *Juniperus communis*, hassel *Corylus avellana* och hagtornar *Crataegus* spp. och en örtrik ljunghed. På mindre områden övergår den i torräng med karakteristiska växter som fårsvingel *Festuca ovina*, darrgräs *Briza media*, flentimotej *Phleum phleoides*, vårstarr *Carex caryophyllea*, femfingerört *Potentilla argentea*, småfingerört *P. tabernaemontani* och luddfingerört *P. heptaphylla*. Dessutom finner man här äkta johannesört *Hypericum perforatum*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, väddklint *Centaurea scabiosa*, fältvädd *Scabiosa columbaria*, åkervädd *Knautia arvensis*, gråfibbla *Pilosella officinarum*, getväppling *Anthyllis vulnararia*, gulmåra *Galium verum*, backtimjan *Thymus serpyllum* och backsippa *Pulsatilla vulgaris*. Närmast högen finns ett mindre bestånd av fältsippa *P. pratensis*. På sandiga områden och där vegetationen är gles växer ettåriga arter som vårtåtel *Aira praecox*, backförgätmigej *Myosotis ramosissima*, sandkrassing *Teesdalia nudicaulis*, vårarv *Cerastium semidecandrum*, sandnarv *Arenaria serpyllifolia*, harklöver *Trifolium arvense* och vårvicker *Vicia lathyroides*. Bergven *Agrostis vinealis* kan förekomma på torra platser närmast berghällarna och på dessa bildas här och var hällkar med dyveronika *Veronica scutellata*, kärrkavle *Alopecurus geniculatus*, knapptåg *Juncus conglomeratus* och veketåg *J. effusus*.

För ca 11 000 år sedan var höjdryggen en ö i Baltiska issjön. Följer man höjdryggen norrut syns tydligt på västra sidan en strandvall med klapperstenar. Nedanför den högsta kustlinjen där marken är urtvättad av havsvågorna dominerar ljung *Calluna vulgaris* med inslag av bl.a. tjärblomster *Viscaria vulgaris*. Kontrasten är stor till den osvallade marken som har en rik torrängsflora med mandelblomma *Saxifraga granulata*, gullviva *Primula veris*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, getväppling, backsippa, blåmunkar *Jasione montana*, spåtistel *Carlina vulgaris* ssp. *vulgaris*, fältmalört *Artemisia campestris*, kattfot *Antennaria dioica*, hedblomster *Helichrysum arenarium* och de tidigare nämnda fingerörterna.

När man har passerat ett planterat område med tall *Pinus sylvestris*, bergtall *P. mugo*, lärk *Larix decidua* och vårtbjörk *Betula pendula* följer man lämpligen den markerade leden till en nyligen restaurerad skiftesmur och vidare genom en bokskog ned mot Ivösjön. Den betade öppna och ljusa norra delen övergår i en fäladsmark med en, nyponros *Rosa dumalis*, stenros *Rosa canina*, äppelros *R. rubiginosa*

och berberis *Berberis vulgaris*. Den obetade delen av bokskogen är av varierande typ. Vissa partier är av hagmarkskaraktär med en relativt artrik flora av torrängsväxter. På våren blommar här blåsuga *Ajuga pyramidalis* och gullviva. I näringsrikare delar kan man hitta stor blåklocka *Campanula persicifolia*, blåsippa *Hepatica nobilis*, flenört *Scrophularia nodosa*, liljekonvalj *Convallaria majalis* och harsyra *Oxalis acetosella*. Murgröna *Hedera helix* är karakteristisk för skogen och till de ovanligare arterna hör bergjohannesört *Hypericum montanum*.
För att skapa mer odlingsmark sänktes 1873 Ivösjön med 1,7 meter. Vid Kjugekull frilades en kraftig brant utformad av Littorinahavet för ca 5 000 år sedan och en smal strandremsa, i dag bevuxen med strandskog huvudsakligen bestående av ask *Fraxinus excelsior*, alm *Ulmus glabra*, bok *Fagus sylvatica* och klibbal *Alnus glutinosa*. Olvon *Viburnum opulus*, skogstry *Lonicera xylosteum*, krusbär *Ribes uva-crispa* och hassel är vanligast av buskarna. Vatten som rinner ned för sluttningens kalkrika lager har gett upphov till denna rika ängsskogsvegetation. Vårfloran är osedvanligt yppig med stora bestånd av vitsippa *Anemone nemorosa*, gullviva och svalört *Ranunculus ficaria* samt inslag av bl.a. liljekonvalj, trolldruva *Actaea spicata*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, lundviol *Viola reichenbachiana*, smånunneört *Corydalis intermedia* och sloknunneört *C. pumila*. Berggröe *Poa compressa*, bergslok *Melica nutans*, vispstarr *Carex digitata*, tvåblad *Listera ovata* och Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* förekommer också. Senare på sommaren märks långsvingel *Festuca gigantea*, stor blåklocka och sällsynt kal knipprot *Epipactis phyllanthes*. Genom att området betas uppstår erosionsskador på brantens övre del där ettåriga växter som grusviva *Androsace septentrionalis*, grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, vårarv *Cerastium semidecandrum* och sandnarv *Arenaria serpyllifolia* har fått möjlighet att etablera sig. Följer man vandringsleden upp för branten och gör en avstickare till höger kommer man fram till två kärr. Det ena ligger mycket nära sjön och domineras av tuvor av bunkestarr *Carex elata*. Här förekommer också blomvass *Butomus umbellatus*, dyblad *Hydrocharis morsus-ranae*, svalting *Alisma plantago-aquatica*, vattenbläddra *Utricularia vulgaris*, dvärgigelknopp *Sparganium natans*, gräsnate *Potamogeton gramineus* och sjöfräken *Equisetum fluviatile*. Det andra kärret ligger något sydligare och har mer karaktär av rikkärr med bl.a rosettjungfrulin *Polygala amarella*, slåtterblomma *Parnassia palustris*, kärrsilja *Peucedanum palustre*, vildlin *Linum catharticum*, tätört *Pinguicula vulgaris*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, kärrknipprot *Epipactis palustris* och ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata* samt halvgräs som gräsull *Eriophorum latifolium*, ängsull *E. angustifolium*, näbbstarr *Carex lepidocarpa* och trådstarr *C. lasiocarpa*. Dessutom finns här en stor tuva ag *Cladium mariscus*. Kärret omges av en bård av viden *Salix* spp., brakved *Frangula alnus* och klibbal.
Mellan strandskogen och höjdsträckningen utbreder sig områdets största betesmark. Det är en gräshed med rödven *Agrostis capillaris*, vårbrodd *Anthoxanthum odoratum*, smalgröe *Poa pratensis* ssp. *angustifolia*, fårsvingel och snårstarr *Carex pairaei*. Vegetationen är trivialare än på höjdsträckningens torrängar men bl.a. backnejlika *Dianthus deltoides*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, gulmåra och gråfibbla utgör färgrika inslag. De delar som i relativt sen tid varit uppodlade är helt öppna och saknar buskar förutom äppelros. I sluttningen öster om den imponerande ”Klyvda sten” finns en av Kjugekulls rariteter, den sällsynta parasiten ljungsnärja *Cuscuta epithymum* var. *epithymum*. Denna

saknar liksom övriga arter av samma släkte klorofyll och parasiterar som artnamnet antyder på timjan men också på bl.a. ljung och gulmåra. Ljungsnärjan har en tunn, rödviolett stam som slingrar sig runt värdväxten och med sugkoppar tar den upp näring från värden. Som utvuxen saknar den både rötter och blad. På sommaren bildar den små ljusröda huvudlika blomsamlingar.
Fortsätter man över en blockrik torräng med inslag av hassel kommer man fram till en gammal fägata kantad av hassel och krikon *Prunus domestica* ssp. *insititia*. På våren är vegetationen frodig med riklig förekomst av desmeknopp *Adoxa moschatellina*. Viker man av vid hembygdsföreningens stugor är man snart tillbaka vid utemuseet. Vägen rakt fram leder till parkeringsplatsen.
Till Kjugekull hittar man lättast genom att ta av från E22 vid Fjälkinge eller Bäckaskog. Mellan Kiaby och Bäckaskogs slott skyltas tydligt vägen till Kjugekull.

24. Bokenäset

Kjell-Arne Olsson

Bokenäset vid Oppmannasjöns strand är ett av de större sammanhängande lövskogsområdena i nordöstra Skåne. Bok *Fagus sylvatica* är det helt dominerande trädslaget även om ask *Fraxinus excelsior*, vårtbjörk *Betula pendula*, lind *Tilia cordata* och gran *Picea abies* bitvis utgör betydande inslag. Bokenäset är en skog som inbjuder till stärkande skogspromenader, men bjuder också på en omväxlande och rik lundflora.

Om du startar vid den lilla parkeringsplatsen vid skogens nordöstra kant och går söderut kan du följa skogsvägarna i en lättgången slinga runt skogen och samtidigt se det mesta som området har att erbjuda. Skogsvägen kantas av tandrot *Cardamine bulbifera*, storrams *Polygonatum multiflorum*, stinksyska *Stachys sylvatica*, vårärt *Lathyrus vernus*, häckvicker *Vicia sepium*, skogskovall *Melampyrum sylvaticum*, skogsskräppa *Rumex sanguineus* tillsammans med gräsen hässlebrodd *Milium effusum*, lundgröe *Poa nemoralis*, bergslok *Melica nutans*, lundslok *M. uniflora* och långsvingel *Festuca gigantea*. Det som kanske är mest frapperande är rikedomen på buskstjärnblomma *Stellaria holostea*, myskmadra *Galium odoratum* och lundbräsma *Cardamine impatiens*. Ingen annanstans har jag sett så rikligt med dessa tre skogsarter. I en vägskärning utmed skogsvägen brukar den ovanliga skogsfibblan *Hieracium hjeltii* blomma i något tiotal exemplar. I Skåne är denna fibbla endast känd från några få lokaler i den nordöstra delen av landskapet.

Efter en knapp kilometer viker vägen av åt väster. Uppe i backen är en sten rest till minnet av en af Petersén för hans omsorger om Karsholms gods skogar. Även om det gått snart 60 år sedan han slutade sitt förtjänstfulla värv, vill man än i dag skänka honom en tacksamhetens tanke när man strövar genom den vackra skogen. Nåväl, snart är du framme vid ett vägskäl där du tar av åt norr. Utmed skogsvägen, som här löper parallellt med sjön, ska du hålla utkik efter skogsknipprot *Epipactis helleborine* som brukar gå att finna i ett flertal exemplar. Lungört *Pulmonaria obscura*, skogsstarr *Carex sylvatica*, murgröna *Hedera helix*, piprör *Calamagrostis arundinacea* och skogsvicker *Vicia sylvatica* är andra skogsväxter du träffar på under återvägen, liksom rikligt med skavfräken *Equisetum hyemale* i sluttningen mot sjön.

Bokenäset är en av de få skogar i Skåne som hyst den trolska skogsfrun *Epipogium aphyllum*. Denna sällsynta orkidé är känd för att leva en stor del av sin tid underjordiskt och endast blomma med många års mellanrum. Hon sågs på Bokenäset ”vid stigen utåt kullen” 1912 och då lär blomningen ha varit mycket riklig. Sedan dess har hon inte setts till, men området är stort och hur många har egentligen letat här under skogsfruns blomningstid i slutet av juli och början av augusti?

Vid Oppmanna, som ligger utmed vägen mellan Arkelstorp och Barum en dryg mil nordost om Kristianstad, tar du av mot kyrkan. Du passerar kyrkan och efter 800 meter går en mindre grusväg västerut till Bokenäset där du kan parkera strax innanför skogsbrynet.

25. Ivö klack

Torsten Nilsson

Ivö klack är ett av de restberg som reser sig över Kristianstadslättens kritberggrund. Vid Blaksudden började man 1887 bryta de stora fyndigheter av kaolin som ligger under kritlagren. Genom brytningen, som upphörde 1958, har man frilagt de underliggande lagren som tydligt framträder om man står vid kanten av det stora kaolinbrottet. Överst ser man det bland fossilletare så populära kritlagret och under detta mjukt rundade berghällar, torbildningar och kärnblock som bildats genom kaolinvittring.
Tidigare stod ett exemplar av klådris *Myricaria germanica* vid kanten av kaolinbrottet och bildade ett blickfång när man kom från parkeringsplatsen. Trots räddningsförsök är klådriset numera helt utgånget från Skåne.
Nere i brottet reflekteras ljuset av den ljusa leran och det kan bli extremt varmt. Blomningstiden blir därför kort och vegetationen gles. En del av brottet är vattenfylld och där dominerar vass *Phragmites australis*. Kärrknipprot *Epipactis palustris*, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, torvtåg *Juncus alpinoarticulatus* ssp. *alpinoarticulatus*, gräsull *Eriophorum latifolium*, kärrsälting *Triglochin palustre* och kärrfräken *Equisetum palustre* trivs i den våta leran. Där det är något torrare kan man finna johannesnycklar *Orchis militaris*, syltåg *Juncus tenuis*, slankstarr *Carex flacca*, berggröe *Poa compressa* och vildlin *Linum catharticum*. I ett litet kärr i brottets sydvästra del växer smalfräken *Equisetum variegatum*. Den är starkt kalkgynnad och kräver fuktig humusrik sand- eller lerjord. Stjälken är vintergrön, ogrenad, 2-3 mm tjock och de 6-8 stjälkslidorna har brett vitkantade tänder men svartbrun mittnerv. Buskar och träd som klibbal *Alnus glutinosa*, vårtbjörk *Betula pendula* och svartvide *Salix myrsinifolia* växer främst i kaolinbrottets kanter.
Följer man vägen ned mot sjön går man genom en blandskog. Längs skogskanten växer vildlin. I skuggan, i fuktiga partier kan man hitta kal knipprot *Epipactis phyllanthes,* som är en variabel, självpollinerande orkidéart. Stjälken är kal, ljusgrön och fåbladig och blommar i juni-juli med blekt gröna hängande blommor. Den kräver kalkrik, helst sandig mark men kan växa i mycket skiftande miljö. På Ivö klack finns den på flera lokaler, bl.a. i strandskogen där man kan hitta den tillsammans med trolldruva *Actaea spicata* och tvåblad *Listera ovata*. Strandskogen går ända fram till vattnet och domineras av ask *Fraxinus excelsior* och klibbal med inslag av gråal *Alnus incana* och hybrider mellan dessa al-arter.
I den blockrika nordöstra delen av området växer en högstammig hedbokskog med typisk gles

markvegetationen. Inom ett begränsat område avviker vegetationen markant. Det är här som Ivös stora raritet, skogsfrun *Epigonium aphyllum*, växer tillsammans med nästrot *Neottia nidus-avis*, korallrot *Corallorhiza trifida* och kal knipprot men också lundbräsma *Cardamine impatiens* och lundstarr *Carex montana*. Denna mytiska orkidé återupptäcktes på Ivö 1938 av botanisten och konstnären Gunnar Norrman. Dock hade den blivit funnen här redan 1902 av C.C. Hammarlund. Den saknar klorofyll och är helt mykorrhizaberoende. För att blomma vill den helst ha fuktiga, milda vårar. Stjälken är ihålig, spröd och genomskinlig med hinnlika, svagt rödaktiga blad. Den blommar i augusti med ett fåtal större vaxartat gulvita blommor med rödvioletta fläckar. Hos oss förekommer den i mullrik miljö med rörligt vatten främst i norra barrskogsregionen och i fjällbjörkskogen.
Fortsätt gärna genom bokskogen upp mot klacken. Utsikten är storslagen 133 m ö.h. Man kan lätt föreställa sig att Ivöklack en gång var en ö i det omgivande havet under perioden krita. Sedan betet upphörde har området snabbt vuxit igen. Vårtbjörk, bok *Fagus sylvatica*, avenbok *Carpinus betulus* och tall *Pinus sylvestris* kan bilda svårgenomträngliga snår. Inslaget av en *Juniperus communis* är påfallande. Markvegetationen består huvudsakligen av en matta av kruståtel *Deschampsia flexuosa* med lingon *Vaccinium vitis-idaea,* blåbär *V. myrtillus*, ängskovall *Melampyrum pratense* och skogsstjärna *Trientalis europaea* som vanliga följearter. På de öppna hällarna och i sprickor växer ljung *Calluna vulgaris*, stensöta *Polypodium vulgare* och bergven *Agrostis vinealis*.
Till Ivöklack hittar man lättast genom att ta av från E22 vid Bäckaskog och köra till färjeläget i Barum. På Ivö finns tydligt skyltad väg.

26. Immeln

Kjell-Arne Olsson

Immeln är en av Skånes större sjöar. Med sina många vikar och öar är den populär och väl utnyttjad i det rörliga friluftslivet. Många kommer hit för att paddla kanot i ”Skånes sista vildmark”. Som en näringsfattig klarvattensjö, en *Lobelia*-sjö, kan emellertid Immeln även bjuda på fina botaniska upplevelser. Där stränderna är flacka och bottnarna består av sand och grus kan man finna många av de växter som är typiska för en sådan sjö. Badplatsen i Mjönäs är mycket lättillgänglig och här kan man finna en nästan komplett uppsättning av dessa växter.

På den lilla udden intill badbryggorna finns buskage av brakved *Frangula alnus* och väldoftande pors *Myrica gale*. Bland porsen växer rikligt med fackelblomster *Lythrum salicaria*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, ärtstarr *Carex viridula*, trådtåg *Juncus filiformis* och blåtåtel *Molinia caerulea*. Spikblad blommar ofta här och avslöjar då att den är en flockblommig växt, den avvikande bladformen till trots.

På den öppna stranden bildar löktåg *Juncus bulbosus*, strandpryl *Plantago uniflora* och strandranunkel *Ranunculus reptans* täta mattor som sträcker sig ut i det grunda vattnet. Här växer glesa bestånd av vass *Phragmites australis* och flaskstarr *Carex rostrata* tillsammans med notblomster *Lobelia dortmanna* och hårslinga *Myriophyllum alterniflorum*. Styvt braxengräs *Isoëtes lacustris* håller till på lite djupare vatten, men bladen som man kan finna ilandflutna utmed stranden avslöjar med sina fyra kanaler dess närvaro. Den lite ovanligare släktingen vekt braxengräs *I. echinospora* har inte blivit funnen just här,

men noterats från andra platser i sjön.

Längs strandkanten kan man hitta flera tuvor av dysäv *Eleocharis multicaulis*. Denna art är lik agnsäv *E. uniglumis* men har ett urnupet nedre axfjäll, tre märken och trekantig nöt. Dysäv förefaller vara en art som blir allt ovanligare i Skåne med endast ett tiotal fynd under inventeringen. På den norra stranden av udden brukar det gå att leta upp enstaka exemplar av den lilla korsblommiga växten sylört *Subularia aquatica*. Den är dock mycket svår att få ögonen på och identifiera om den inte blommar eller har gått i frukt.

På några platser vid Immeln växer sjötåtel *Deschampsia setacea*, som är ett gräs vars utbredning i Skåne är inskränkt till de nordöstligaste delarna. De rikaste förekomsterna finner man dock inte vid Immeln utan längs stränderna av grannsjöarna Filkessjön och Raslången. Ute på djupare vatten i Immeln har flotagräs *Sparganium gramineum* noterats på flera ställen. Denna ovanliga igelknoppsart kan du gärna hålla ögonen öppna efter om du gästar Immeln som kanotturist. En annan flytbladsväxt, som dessvärre sedan länge är försvunnen från sjön, är sjönöt *Trapa natans*. Denna legendomspunna art fanns i Ranvik vid Breanäs fram till början av 1900-talet då den utrotades, främst som en följd av ohämmad insamling.

Mjönäs ligger knappt 30 kilometer norr om Kristianstad, längs vägen mellan Arkelstorp och Vilshult. Omkring 200 meter norr om den södra ortsskylten ”Mjönäs” går det in en liten grusväg åt väster. Denna leder ned till badplatsen där det går lätt att parkera.

27. Östra Sand

Kjell-Arne Olsson

Längst i nordost gränsar Åhus mot Rinkaby skjutfält. I detta område, Östra Sand, är marken sandig och kalkrik, vilket gett upphov till en spännande flora både i de gamla tallskogarna och på de öppna sandfälten. På Rinkaby skjutfält finns betydande arealer av den mycket ovanliga vegetationstypen sandstäpp – östra Skånes botaniska stolthet. Här hålles marken öppen och glest bevuxen framför allt genom den militära verksamheten som på så sätt vidmakthåller och gynnar stäppvegetationen. Allt är dock inte tillgängligt för den vanlige besökaren då här är beträdnadsförbud på grund av eventuella blindgångare på hela området förutom de närmsta 200 meterna från havet (när det inte är skjutövningar på fältet). Dessa metrar är emellertid fullt tillräckliga för att du ska kunna ta del av vad området har att erbjuda i botanisk väg.

Just innanför grindarna till skjutfältet kan du, genom den glesa tallskogen, se och höra Hanöbuktens vågor slå mot stranden. Denna lilla tallskogsremsa, mellan stranden och grusvägen som löper parallellt med havet, är nog en av de finaste pyrolaskogar vi har i Skåne. Här finns de nästan alla, prydligt uppradade som om de deltog i en skönhetstävling. I konkurrens med klotpyrola *Pyrola minor*, grönpyrola *P. chlorantha*, björkpyrola *Orthilia secunda* och kal tallört *Monotropa hypopitys* ssp. *hypophegea*, är det nog ryl *Chimaphila umbellata* eller ögonpyrola *Moneses uniflora* som skulle få de flesta rösterna. Här och där i skogen växer skogsknipprot *Epipactis helleborine*, ofta med meterhöga blomstänglar, och enstaka exemplar av johannesnycklar *Orchis militaris* och skogsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *latiflora* brukar även gå att leta upp. Johannesnycklar, som är en ovanlig orkidé i Skåne,

finns på flera håll i tallskogarna i den norra delen av Åhus. Underarten skogsnattviol skiljer sig från ängsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *bifolia*, som främst är knuten till naturbetesmarker, genom att den har längre sporre och glesare blomax.

När du strövat några hundra meter genom skogen kommer du fram till ett område med öppen, sandig mark och du är nu på en av våra förnämligaste sandstäppslokaler. Bland många vanliga torrmarksväxter trängs här en lång rad fridlysta och rödlistade växter på det hektarstora området: sandnejlika *Dianthus arenarius*, grådådra *Alyssum alyssoides*, hedblomster *Helichrysum arenarium* och fältsippa *Pulsatilla pratensis* är alla vanliga tillsammans med karaktärsgräsen tofsäxing *Koeleria glauca*, sandsvingel *Festuca polesica* och sandtimotej *Phleum arenarium*. Här finns även några små bestånd av pukvete *Melampyrum arvense*, den växt som färgar sandmarkena röda på många håll i trakten. I skogsbrynet åt nordväst finns en gammal avstjälpningsplats där odört *Conium maculatum* växer. Den är snarlik hundkäx *Anthriscus sylvestris*, men ändå så typisk genom sin rödfläckade stjälk, som om den på detta sätt vill visa varningsljus eftersom den är så giftig. Kommer du till Östra Sand på våren ska du passa på att leta efter sandviol *Viola rupestris*. Den liknar en småvuxen skogsviol *V. riviniana* men har mer gredelina blommor samt småludna blad och blomskaft.

För att komma till Östra Sand följer du Fädriften, den gata som börjar vid Statoil-macken invid den norra rondellen i Åhus, så långt österut du kan komma. I T-korset tar du norrut och strax därefter åter åt öster in på Kolonivägen som du följer tills du kommer fram till skjutfältsgränsen. Innanför grindarna finns en stor parkeringsplats.

28. Kungsoran

Torbjörn Tyler

Kungsoran är den största återstoden av forna tiders extensiva beteslandskap på Linderödsåsen. Trots sin belägenhet mitt uppe på åsen utgör det ca 50 ha stora området en exklav tillhörig Everöds socken och har sannolikt under många århundraden varit sommarbetesplats för slättböndernas boskap. Betesdjuren har här fått vänja sig vid en helt annan kost än vad som bjuds i den kalkrika hemmasocknen. Kungsoran utgörs nämligen till största delen av magrast tänkbara naturbetesmark.

Alla hedseriens vegetationstyper, från fattigkärr över fukthed till torraste ljung- och gräshed finns representerade och bildar en småskalig mosaik i det kuperade området. I sänkornas fattigkärr dominerar ängsull *Eriophorum angustifolium*, hundstarr *Carex nigra*, flaskstarr *C. rostrata* och gråstarr *C. canescens*. I kärrens kantzoner finner du granspira *Pedicularis sylvatica* och rundsileshår *Drosera rotundifolia* och därovan vidtar fukthedsvegetation dominerad av borsttåg *Juncus squarrosus* och stagg *Nardus stricta*. På kullarnas sluttningar växer en *Juniperus communis*, pillerstarr *Carex pilulifera*, knägräs *Danthonia decumbens* och *Vaccinium vitis-idaea*. Här kan du även finna slåttergubbe *Arnica montana* och kattfot *Antennaria dioica* även om ingendera förekommer särskilt rikligt. På de torraste kullarna dominerar fårsvingel *Festuca ovina* och vanlig gråfibbla *Pilosella officinarum* ssp. *officinarum* samt hårt nedbetad ljung *Calluna vulgaris*. Närmast gårdarna längst i väster är vegetationen något lite frodigare och här löper även ett gammalt dike kantat av grönstarr *Carex demissa*, mannagräs *Glyceria*

fluitans, vattenblink *Hottonia palustris* och sköldmöja *Ranunculus peltatus* ssp. *peltatus*.

I detta område kan det även löna sig att leta efter fläckmaskros *Taraxacum maculigerum* – en maskrosart, lätt igenkänlig på sina oxblodsfläckade blad, som är helt knuten till gamla naturbetesmarker. Den är endast känd från en handfull lokaler i Skåne. Men det är inte i första hand förekomsten av många sällsynta arter som gör Kungsoran unik utan snarare artfattigdomen och vegetationens karghet vilka tillsammans med områdets relativa storlek ger oss en möjlighet att föreställa oss villkoren för tidigare generationers betesdjur och den vegetation och markanvändning som under 1800-talet präglade hela Linderödsåsen.

Kungsoran nås enklast från vägen mellan Huaröd och Svensköp. Ungefär mitt emellan dessa orter, ca 500 m väster om den gamla länsgränsen, finns en avtagsväg till höger (norrut). Här är biltrafik förbjuden men det går utmärkt att promenera och där vägen efter en knapp kilometer tar slut vid en gård kan du passera gården på en markväg precis söder om ekonomibyggnaderna och komma direkt in i västra delen av Kungsoran. Om du har tvingande skäl att ta med bilen hit brukar lantbrukaren i denna gård vara resonabel.

Landskrona

1. Backafallen på Ven

Stig Blixt

Båtarna till Ven går nu för tiden bara till Bäckviken, och hamnen ser ut som en stor parkeringsplats sedan biltrafiken släpptes loss och en bilfärja köptes in av kommunen. Man bör, om så finns tillfälle, välja en klar, stilla dag för exkursionen, ty Ven i regn och blåst är inte särskilt inbjudande. Inte ens för en besjälad botanist då utebliven betning gör vegetationen hög − och vätande.

I Bäckviken finns en botanisk raritet som är värd ett besök för de flesta, nämligen jättefräken *Equisetum telmateia*. Den har en god förekomst i sluttningen ovanför det sydligaste huset i Bäckviken, där den har hård konkurrens med andra högvuxna, mera triviala, arter såsom hundkex *Anthriscus silvestris* och brännässla *Urtica dioica*. Även den andra arten som Ven är känd för, klintsnyltrot *Orobanche elatior*, växer vid Bäckviken. Den kan man finna åt rakt motsatta hållet, i sluttningen ovanför caféet.

Vill man emellertid till de riktiga Backafallen gäller det att ta sig rakt över ön, förbi statyn över Tycho Brahe och nya kyrkan, till Kyrkbacken med gamla kyrkan. Det finns flera sätt i dag att ta sig till Kyrkbacken, ett är att gå, ett annat är att ta bussen, ett tredje är att ta någon av de traktorburna kärrorna och ett fjärde är att cykla. Är det trädgårdsintresserade och konstintresserade med i sällskapet kan det löna sig att ta bussen till golfbanehållplatsen och göra ett besök på Marielund. Det är emellertid inte något speciellt för botanister, eftersom golfbanan uppammar kvävegynnade arter, som brännässla och jätteloka *Heracleum mantegezzianum*.

Det är dock att rekommendera att gå över ön, om vädret är vackert, vilket det helst bör vara. Då kan man glädja sig åt den vanliga vägkantsfloran. Redan i backen upp från Bäckviken växer en art som man inte ser varje dag i Landskrona kommun, nämligen blålusern *Medicago sativa* ssp. *sativa*. Annars är det mesta man ser mellanlusern *Medicago sativa* ssp. ×varia. Den växer här tillsammans med en för Ven typisk flora, t.ex. kungsmynta *Origanum vulgare*, rödklint *Centaurea jacea* och rölleka *Achillea millefolium.*

Har man tur och det är i rätt tid kan man på väg till Kyrkbacken också få se renkavle *Alopecurus myosuroides* i vägkanten och i åkern till höger efter Jöns Möllares Väg. I åkern växer också, om den inte är för hårt besprutad, rödmire *Anagallis arvensis*, glansveronika *Veronica polita*, åkerveronika *V. agrestis* och trädgårdsveronika *V. persica*. Överallt närvarande, men dåligt synlig då det inte är sol, är åkervinda *Convolvulus arvensis*.

Efter att ha passerat Tycho Brahe-anläggningen, där det är mindre att se för den botaniskt intresserade, mest klippta gräsmattor och parkeringsplatser samt en ny anläggning av Tychos trädgård, går man direkt på Backafallen i Kyrkbacken vid gamla kyrkan, som även den är värd ett besök.

Vegetationen på Backafallen vid Kyrkbacken och Prästgårdsbackarna är synnerligen artrik och består till stor del av stäppartad torräng. I denna tid av minskat bete är dessa lokaler troligen de bästa

representanterna för Backafallen. Bland arter man kan finna här kan nämnas ängshavre *Helictotrichon pratense*, flentimotej *Phleum phleoides*, tulkört *Vincetoxicum hirundinaria*, rödklint, väddklint *Centaurea scabiosa*, blodnäva *Geranium sanguineum*, hedblomster *Helichrysum arenarium*, fältmalört *Artemisia campestris*, bergmynta *Satureja vulgaris*, fältvädd *Scabiosa columbaria*, gulmåra *Galium verum*, kustruta *Thalictrum minus*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, spåtistel *Carlina vulgaris* ssp. *vulgaris*, kungsmynta, backvicker *Vicia cassubica* och puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*. Här finns också – i Prästgårdsbackarna – klintsnyltrot parasiterande på väddklint. I Backafallen förekommer även åtskilliga ytterst sällsynta mossor som är beroende av ständigt nyblottad, kalkrik lera. Av dessa finns bl.a. flera arter toffelmossor *Aloina* spp., varav smal toffelmossa *A. aloides* i Sverige endast är funnen här.

Särskilt i Prästgårdsbackarna och söderut är det delvis igenvuxet med buskvegetation av främst hagtornar *Crataegus* spp., rosor *Rosa* spp., slån *Prunus spinosa* och fläder *Sambucus nigra*. Som kompensation för uteblivet bete måste buskröjning sättas in för att rädda delar av det gamla öppna landskapet på Vens branter.

Till Ven går båtar dagligen från Landskrona.

2. Citadellet

Kjell-Arne Olsson

Citadellet i Landskrona är en kulturhistorisk sevärdhet av rang. Det röda slottet med omgivande bastioner och flerdubbla vallgravar ger ett mäktigt intryck. Fästningen anlades i mitten av 1500-talet och var en viktig gränsfästning fram till slutet av 1700-talet. Därefter, och fram till 1940-talet, kom den mest att användas som fängelse och spinnhus. Allt detta kan man ta del av på den stora museianläggning som slottet numera är.

Citadellet är inte bara kulturhistoria. Även en botanist kan få sitt lystmäte tillgodosett här. I de vida parkanläggningarna finns en mängd kvarstående och förvildade arter att beskåda. Nämnas kan ålandsrot *Inula helenium*, ulltistel *Onopordum acanthium*, naverlönn *Acer campestre*, fodervallört *Symphytum asperum*, strandveronika *Veronica longifolia* och många vårblommande lökväxter, däribland stor nunneört *Corydalis solida* ssp. *solida*, stor vårstjärna *Chinodoxa luciliae*, liten vårstjärna *C. sardensis*, porslinshyacint *Puschkinia scilloides*, turkisk snödroppe *Galanthus elwesii*, snöklocka *Leucojum vernum* och persisk blåstjärna *Scilla mischtschenkoana*. På en liten holme – Ewerlöfs holme – mellan vallgravarna fanns på 1800-talet en odling av medicinalväxter. Dragon *Artemisia dracunculus*, kvanne *Angelica archangelica*, luktviol *Viola odorata* och humle *Humulus lupulus* är växter som till våra dagar kunnat hålla sig kvar. Numera finns här en anlagd rekonstruktion av den gamla örtaodlingen, väl värd att bese. Av växter vid Citadellet som inte kommit hit genom tidigare odling kan skuggnäva *Geranium pyrenaicum*, mursenap *Diplotaxis muralis*, gatkrassing *Lepidium ruderale*, blankstarr *Carex otrubae* och raklosta *Bromopsis erecta* nämnas.

I vallgravarna växer vårtsärv *Ceratophyllum submersum*. Här blev den funnen redan 1849 och under en längre period på 1900-talet var denna friflytande vattenväxt endast känd från Landskrona. Sedan dess

tycks den emellertid ha ökat starkt i Skåne och är nu känd från omkring 30 lokaler i landskapet. År 1994 påträffades klotullört *Filago vulgaris* vid en stig innanför Citadellvallen. Denna starkt hotade art har haft hemortsrätt i Landskrona sedan åtminstone slutet av 1800-talet. Inom Citadell-området har den inte setts till de senaste åren, men då det är en växt som är tillfällig i sitt uppträdande och som har för vana att dyka upp på oväntade platser, finns det all anledning att hålla ögonen efter den när du besöker Citadellet. En annan intressant art som har Landskrona som ett av sina huvudfästen i landskapet är den korsblommiga växten kråkkrassing *Coronopus squamatus.* Denna oansenliga växt försöker gömma sig här och där i stadens parker tätt tryckt mot marken.

På Citadellet har många arter påträffats under årens lopp. Ett återfynd av fältnocka *Tephroseris integrifolia*, som noterades på slottsvallarna under 1800-talet, är knappast att räkna med. Däremot borde taggkörvel *Anthriscus caucalis*, strimfibbla *Leontodon saxatilis* och sumpskräppa *Rumex palustris* vara möjliga att finna åter. Floran vid Citadellet är noga undersökt av den framlidne landskronabotanisten Arvid Nilsson. Ett tidigare opublicerat manuskript om floran inom Landskronas slottsområde finns i dag tryckt i *Floran i Landskrona kommun* av John Kraft. Denna uppsats kan tjäna som en utmärkt guide för dig som ytterligare vill fördjupa dig i områdets botaniska attraktioner.

Vägen till Citadellet är väl skyltad när du kommer till Landskrona.

3. Rustningshamn

Kjell-Arne Olsson

Markvägen från parkeringsplatsen ned genom Hilleshögs dalar till Rustningshamn är lång och kantas av kulturbetesmarker med en föga intressant flora. Passa i stället på att njuta av det vackra, kulliga landskapet och den hänförande utsikten mot Öresund och Ven. Även om nygjorda stättor vill locka dig till snedsprång, fortsätt rakt fram ned till Rustningshamn. Det är här du kan börja botanisera på allvar.

I branterna – backafallen – söder om Rustningshamn kan du på våren leta efter raggarv *Cerastium brachypetalum.* Denna konkurrenssvaga art trivs där vegetationen är gles och eroderad genom ras i den branta sluttningen. Här vid Rustningshamn har raggarv sin troligen rikaste förekomst i Skåne, med ibland 1000-talet blommande exemplar. Denna hotade art är endast känd från ytterligare knappt tio aktuella lokaler i landskapet. På backafallens krön finns rester av några skansar från 1700-talet. Torrängsfloran kring dessa är mycket exklusiv med gullviva *Primula veris*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, buskviol *Viola hirta*, flentimotej *Phleum phleoides*, sommarfibbla *Leontodon hispidus*, backsmultron *Fragaria viridis* och ängshavre *Helictotrichon pratense*. Här ska du även söka efter rariteter som backklöver *Trifolium montanum*, tulkört *Vincetoxicum hirundinaria* och bergjohannesört *Hypericum montanum*. Fortsätter du söderut längs krönet kommer du efter några 100-tal meter till en skärning i branten där vatten sipprar fram och bildar ett silkärr. I detta lilla kärr växer backskafting *Brachypodium pinnatum*, krissla *Inula salicina*, kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum* och blåtåg *Juncus inflexus*. De två sistnämnda arterna kan du även finna i kärret och fruktdråget invid dammen strax öster om Rustningshamn. Detta är även en gammal lokal för källgräs *Catabrosa aquatica*, ett gräs som blir allt ovanligare i vårt landskap. Källgräs har gått så pass starkt tillbaka i landet att det numera är

klassat som sårbart i den nationella rödlistan. I Skåne har källgräs rapporterats från omkring 50 lokaler under vår inventering.

Om du från Rustningshamn i stället går norrut kan du leta efter klintsnyltrot *Orobanche elatior*. Parasiterande på väddklint *Centaurea scabiosa* brukar denna klorofyllfria ört uppträda med några tiotal exemplar i branterna mellan Rustningshamn och Sundvik. Stranden vid Rustningshamn är stenig och grusig. Bland mängden av mållor *Atriplex* spp. kan du här försöka bedöma om det är kustbaldersbrå *Tripleurospermum maritimum* ssp. *maritimum* du har i handen. Frukterna hos denna kustbundna art har avlånga oljeglandler och tättsittande åsar. Hos det vanliga ogräset baldersbrå *T. perforatum*, som även den gärna växer på havsstränder, är oljeglandlerna runda och åsarna sitter glest.

En kilometer söder om Glumslöv, utmed kustvägen mot Landskrona, finns en stor parkeringsplats med informationstavla om naturreservatet Hilleshögsdalar. Härifrån leder en markväg västerut ner till Rustningshamn. Området kan även nås norrifrån med utgångspunkt från Ålabodarna och Sundvik. Vägen dit är väl skyltad från Glumslövs samhälle.

4. Exercisfältet

Kjell-Arne Olsson

I den norra delen av Landskrona finns en remsa strandhed bevarad, i dag omgiven av vägar och bebyggelse. Det är Exercisfältet, en gång övningsfält för de förband som huserade i fästningsstaden Landskrona. På det sandiga fältet trivs torrmarksväxter bättre än forna tiders rekryter en gång gjorde, t.ex. oxtunga *Anchusa officinalis*, harklöver *Trifolium arvense*, fältmalört *Artemisia campestris*, trift *Armeria maritima*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, styv fingerört *Potentilla recta*, vårvicker *Vicia lathyroides*, backtimjan *Thymus serpyllum*, ängsskallra *Rhinanthus minor* och hedblomster *Helichrysum arenarium*. Särskilt anmärkningsvärd är rikedomen på vanlig ögontröst *Euphrasia stricta* var. *brevipila* och sandlök *Allium vineale*. Sandlök, som genom sitt korta hölsterblad lätt skiljs från vanlig backlök, är en kustbunden växt som blivit noterad på ett 50-tal lokaler under vår inventering.

Fältet är även en utmärkt plats att exercera skillnaderna mellan bergven *Agrostis vinealis* och rödven *A. capillaris.* Stråbladssnärpet hos bergven är ganska långt (ca 2 mm) och spetsigt, medan det är kort (ca 1 mm) och avhugget hos rödven. Dessutom brukar ytterblomfjället hos bergven vara försett med ett tunt borst, vilket saknas hos rödven. I den norra kanten av Exercisfältet växer brinklosta *Bromus commutatus,* en stor raritet och områdets främsta dragplåster. Brinklosta är klassad som starkt hotad i Sverige och är i Skåne endast känd från ytterligare 5–6 lokaler. Arten är mycket snarlik luddlosta *Bromus hordeaceus*, men har tjocka, styva hår på bladslidorna och en tydligt vinklad kant på ytteragnen. Hos luddlosta är håren tunna och mjuka och ytteragnarna jämt rundade. Andra gräs du kan studera på Exercisfältet är vildtimotej *Phleum pratense* ssp. *serotinum*, vårtåtel *Aira praecox*, borsttåtel *Corynephorus canescens*, ängshavre *Helictotrichon pratense*, kruståtel *Deschampsia flexuosa* och hårdsvingel *Festuca brevipila*. Större delen av Exercisfältet är ohävdat och här är igenväxning med vresros *Rosa rugosa*, liksom på så många andra skånska strandhedar, ett konkret hot.

Längst i norr når Exercisfältet ned till en stenig och ganska så skräpig strand. Här fångar nog den vackra

utsikten över Öresund lättare din uppmärksamhet än strandens växter förmår göra.

Exercisfältet ligger strax norr om Citadellet i Landskrona, utmed Strandvägen mot Borstahusen.

5. Ålabodarna med Örenäs

Stig Blixt

Kuststräckan mellan gränsen till Helsingborgs kommun och Hildesborgs dalar är ganska lik Backafallen på Ven, men mer lättillgänglig, då man inte behöver hålla båttider. Skillnaden är väl mest att, särskilt runt Ålabodarna, en del förrymda trädgårdsväxter slagit sig ned, eftersom folk har haft och har för vana att rulla ut med skräpet från trädgården till sjökanten och dumpa det där. Detta har gett upphov till en flora inte utan ett visst intresse.

Därför har vi här en del trädgårdsväxter som tycks känna sig väl hemma som svarttall *Pinus nigra*, sibirisk nunneört *Corydalis nobilis*, parkslide *Fallopia japonica*, vintergäck *Eranthis hyemalis*, knölvial *Lathyrus tuberosus*, porslinshyacint *Puschkinia scilloides*, rysk blåstjärna *Scilla siberica*, midsommarhyacint *Hyacinthus amethystinus*, vildtulpan *Tulipa sylvestris* och italiensk blåstjärna *Hyacinthoides italica*. Somliga arter är tydligt planterade exemplar, exempelvis päron *Pyrus communis*, eller frösådda efterkomlingar efter planterade, exempelvis naverlönn *Acer campestre*, eller avkomlingar efter korsningar med vilt förekommande släktingar, exempelvis korsningen mellan fältarv och silverarv *Cerastium arvense tomentosum*. Buskar är planterade som häckar mot blåsten, och det är företrädesvis två arter som använts, dels vresros *Rosa rugosa,* dels bredbladigt bocktörne *Lycium chinense*. I den senare har paddfot *Asperugo procumbens* slagit sig ned som ett ogräs.

På själva havsstranden kan man särskilt framhålla strandkål *Crambe maritima* och martorn *Eryngium maritimum* som man då och då kan få se en planta av. Strandkvanne *Angelica archangelica* ssp. *litoralis* är däremot en vanlig växt på stranden. En sentida invandrare, och fortfarande ovanlig här norr om Landskrona, är strandmolke *Sonchus palustris*.

Förr betades även strandslänterna och backafallen vid Ålabodarna och Hildesborg, men nu är det dåligt med betet. Som en följd av detta växer träd och buskar i strandslänterna. Denna vegetation består till stor del av gråvide *Salix cinerea*, jolster *S. pentandra*, korgvide *S. viminalis*, trubbhagtorn *Crataegus monogyna*, sötkörsbär *Prunus avium*, slån *P. spinosa* och havtorn *Hippophaë rhamnoides*, den sistnämnda från början planterad. Under buskarna och träden trivs vitsippa *Anemone nemorosa*, skogsnarv *Moehringia trinervia*, desmeknopp *Adoxa moschatellina*, ramslök *Allium ursinum* och vårlök *Gagea lutea*. På öppnare, torrare marker kan vi få se en flora som liknar den vid Backafallen på Ven, nämligen sloknunneört *Corydalis pumila*, småborre *Agrimonia eupatoria*, sötvedel *Astragalus glycyphyllos*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, blodnäva *Geranium sanguineum*, rödmalva *Malva sylvestris*, kungsmynta *Origanum vulgare*, harmynta *Satureja acinos*, prästkrage *Leucanthemum vulgare*, ståndsen *Senecio jacobaea*, gullris *Solidago virgaurea*, knippfryle *Luzula campestris* och luddlosta *Bromus hordeaceus* ssp. *hordeaceus*.

Här fanns tidigare även enstaka exemplar av jättefräken *Equisetum telmateia* och fram till sommaren 1993, då ett litet bestånd hittades söder om Viken, var detta fastlandets enda kända lokal för denna art.

Klintsnyltrot *Orobanche elatior* och dess värdväxt väddklint *Centaurea scabiosa* har förmodligen en av sina rikaste lokaler på fastlandet just här kring Ålabodarna. Här finns även bitterfibbla *Picris hieracioides* och smalgröe *Poa pratensis* ssp. *angustifolia*.

Kring Örenäs slott finns en park utan större botaniskt intresse. De mest intressanta arterna är strutbräken *Matteuccia struthiopteris*, lundalm *Ulmus minor*, gullviva *Primula veris*, som är sällsynt inom kommunen, ängsklocka *Campanula patula,* stor blåklocka *C. persicifolia* och lundäxing *Dactylis glomerata* ssp. *lobata*.

I Glumslöv, mellan Helsingborg och Landskrona, är avtagsvägen mot Ålabodarna och Örenäs väl skyltad.

6. Saxtorpsområdet

Stig Blixt

Saxtorpsskogen är Landskronas största sammanhängande skog. Den planterades i omgångar och omkring 1990 konstaterade John Kraft att de äldsta träden var omkring 120 år gamla. Då området är mycket sandigt, planterades skogen som läskydd för att förhindra sandflykt. Sparris *Asparagus officinalis*, som förut odlats på dessa sandiga marker, finns fortfarande kvar som förvildad. Annars var det mark som mest lämpade sig för att odla råg på, vilket visade sig när man anlade vägen mot Bjuv. Då blev en del av vägslänterna alldeles blå av riddarsporre *Consolida regalis*, vilken sporadiskt återkommer än i dag. Den sandiga marken har orsakat att området delvis lämnats i fred, med undantag av sommarstugebebyggelse som med tiden gått över i året-runt bebyggelse.

Bland träden märks särskilt de planterade granarna. Förutom vår inhemska gran *Picea abies* finns här och där vitgran *P. glauca*, nordmannsgran *Abies nordmanniana* och douglasgran *Pseudotsuga menziesii*. Bland tallarna märks särskilt svarttall *Pinus nigra*, vilken tillsammans med tall *P. sylvestris,* utgör stommen i Saxtorpsskogen. Förutom gran och tall, är bok *Fagus sylvatica*, ek *Quercus robur* och rödek *Q. rubra* markanta inslag i skogen. En mindre del är självsådd, resten är planterat. En stor del av björkarna, såväl vårtbjörk *Betula pendula* som glasbjörk *B. pubescens*, är till stor del självsådda. I övrigt finns här spridda bestånd av hassel *Corylus avellana*, hägg *Prunus padus* och glanshägg *P. serotina*. Av *Salix*-arterna är gråvide *Salix cinerea*, knäckepil *S. fragilis* och rödvide *S. purpurea* vanligast.

I sin *Landskronaflora* skrev John Kraft 1996 att han vid sitt första besök i skogen sommaren 1968 fann linnea *Linnaea borealis,* flera pyrola-arter *Pyrola* spp., lingon *Vaccinium vitis-idaea*, blåbär *V. myrtillus*, ljung *Calluna vulgaris* och kråkbär *Empetrum nigrum* på ett begränsat område vid två korsande skogsvägar. Det har spekulerats mycket hur det kunde komma sig att alla dessa arter växte tillsammans här. Den troligaste förklaringen är nog att när skogen planterades kom trädplantorna inslagna i mossa och i denna fanns dessa arter med och slog sedan rot på avlastningsplatsen. År 2002 hittades dock inga pyrola-arter här.

I området växer även skogsnarv *Moehringia trinervia*, skogsstjärna *Trientalis europaea*, stenmåra *Galium saxatile*, fingerborgsblomma *Digitalis purpurea*, skogssallat *Mycelis muralis*, ekorrbär *Maianthemum bifolium* och storrams *Polygonatum multiflorum.* På våtare ställen finner man kabbleka

Caltha palustris, älggräs *Filipendula ulmaria*, vattenmärke *Sium latifolium* och videört *Lysimachia vulgaris.*

Om du har vägarna förbi Saxtorp i vårens tid när vårlökarna blommar, så stanna gärna till vid kyrkogården och ta dig en titt på dem! Här växer vackra bestånd av dvärgvårlök *Gagea minima* och i den nordöstra delen finns också ängsvårlök *G. pratensis.* Du kan även hitta vanlig vårlök *G. lutea* att jämföra med. Senare på sommaren kan du leta efter vit kattost *Malva pusilla* i åkerkanter nära gården väster om kyrkan och vägen. År 2002 fanns här ett stort bestånd av denna allt ovanligare art.

Saxtorpsskogen är belägen strax sydväst om Saxtorps by sydost om Landskrona. I området finns goda parkeringsmöjligheter.

Lomma

1. Östra dammen

Roland Svensson

Östra dammen är en av flera dammar i Lomma, som uppstått genom lertäkt för tegelframställning. När lerutvinningen upphörde fylldes dammen med vatten, varefter vattennivån hölls konstant genom pumpning. Området blev naturreservat 1983. Den viktigaste anledningen till detta var att alla i Sverige förekommande doppingarter häckade i dammen. Efter det att Östra dammen fått status som naturreservat upphörde pumpningen. Detta har lett till en höjning av vattennivån, vilket inverkar negativt både på floran och faunan.

Fågelskådare och fiskare bidrar med sitt tramp till att hålla stigar öppna i anslutning till dammen. Men området närmast dammen är delvis svårtillgängligt och man behöver nästan en machete för att ta sig fram i den täta, djungelliknande vegetationen. Även detta kan vara en intressant och säregen naturupplevelse. Genom rik tillgång till både näring och fuktighet kan brännässla *Urtica dioica* i skuggiga lägen bilda över 2 m höga bestånd. I buskar, träd och högväxande örter slingrar sig vit snårvinda *Calystegia sepium* ssp. *sepium* flera meter och lyser upp i dunklet med sina stora, vita blommor. På marken förekommer fläckvis rikligt med krypande, snärjande och stickande stammar av blåhallon *Rubus caesius*.

Floran är starkt kulturpåverkad inom området med bl.a. bestånd av kanadensiskt gullris *Solidago canadensis*, vilka förefaller att bli större och större för varje år. Exempel på arter som växer i vattnet eller i strandzonen är vattenpilört *Persicaria amphibia*, vårtsärv *Ceratophyllum submersum*, hästsvans *Hippuris vulgaris*, bäckmärke *Berula erecta*, korsandmat *Lemna trisulca* och havssäv *Schoenoplectus maritimus*. Vårtsärv förekommer rikligt i en mindre damm öster om själva naturreservatet. Det svenska namnet hänsyftar på de vårtiga frukterna. Förutom genom vårtiga frukter skiljer sig arten från hornsärv *C. demersum* genom sina smalare, mer förgrenade flikar på undervattensbladen.

På fast mark i dammens närhet påträffas arter som smal käringtand *Lotus tenuis*, och högvuxna örter som besökaren lätt uppmärksammar, som vildmorot *Daucus carota* ssp. *carota*, sträv kardvädd *Dipsacus strigosus* och skånefibbla *Crepis biennis*. Smal käringtand växer vid en gångstig väster om dammen. I Skåne påträffas arten främst på havsstrandängar utefter västkusten. Skånefibbla har sedan tidigare en känd förekomst inom området. Som artnamnet anger är växten tvåårig. Var och hur rikligt den förekommer kan därför variera från år till år. Risken finns att arten försvinner, om vegetationstäcket blir så tätt och slutet att fröplantorna inte kan växa upp.

Bland busk- och trädvegetationen märks olika arter av hagtorn *Crataegus* spp., rosor *Rosa* spp., viden *Salix* spp. samt alm *Ulmus glabra*, oxel *Sorbus intermedia* och tysklönn *Acer pseudoplatanus*.

Till Östra dammen hittar man enklast genom att åka till Lomma kyrka. Gå eller kör därifrån över järnvägen och vik av omedelbart till höger. Där finns en mindre inte officiell parkering varifrån en stig leder till dammen.

2. Habo Ljungs alkärr och havsstrand

Roland Svensson

Alkärret är ett sankt område beläget söder om Habo Ljungs kustnära bebyggelse. En strandvall av sand, delvis täckt av äldre, ruttnande tång, hindrar kärret från direkt förbindelse med havet. Träd- och buskskiktet domineras av klibbal *Alnus glutinosa* med inslag av kanadapoppel *Populus ×canadensis*, sälg *Salix caprea*, vide *Salix* spp. och fläder *Sambucus nigra*. I örtvegetationen i de fuktigaste delarna finns gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, blodrot *Potentilla erecta*, kärrviol *Viola palustris*, strandkvanne *Angelica archangelica* ssp. *litoralis*, strätta *A. sylvestris*, bäckmärke *Berula erecta* och spikblad *Hydrocotyle vulgaris*.

På torrare, öppna ytor och i gläntor i alkärrets omgivningar finns en intressant flora med växter som stor käringtand *Lotus pedunculatus* var. *pedunculatus*, smultronklöver *Trifolium fragiferum*, odört *Conium maculatum*, hampflockel *Eupatorium cannabium* och strandmolke *Sonchus palustris*. Odört växer på fuktig mark väster om alkärret. Med sina flikiga blad och vita blommor i flock liknar den hundkäx *Anthriscus sylvestris*. Men dessa arter får inte förväxlas, eftersom odört räknas till en av Sveriges giftigaste växter. Odört känns igen bland annat på dess långhåriga och vanligtvis lilaprickiga stjälk. Strandmolke kan man finna på fuktig mark mellan stranden och alkärret. Arten är flerårig och blommar med gula korgar under högsommaren. Det är en verkligt imponerande växt, som kan bli 3 m hög.

Med Habo Ljungs havsstrand avses här en 800 meter lång strand från den tidigare badbryggan vid Habo Ljungs campingplats i söder och norrut till den nuvarande bryggan i Habo Ljung. Här lämnas ilandfluten tång kvar, vilken ruttnar och ger näring åt en både frodig och spännande strandvegetation. Jordarten består av fin sand.

På mark som berikats med näring från ruttnande tång dominerar strandmålla *Atriplex littoralis* som bildar både frodiga och vidsträckta bestånd. Andra typiska arter som växer här är strandpilört *Persicaria lapathifolia* ssp. *lapathifolia*, spjutmålla *Atriplex prostrata*, rödmålla *Chenopodium rubrum*, saltarv *Honckenya peploides*, marviol *Cakile maritima* och brunskära *Bidens tripartita*. På sanddynerna är strandråg *Leymus arenarius* en i ögonfallande gräsart. Till det mest spännande hör dock att under sökandet i den mer eller mindre triviala strandfloran plötsligt påträffa sällsynta arter eller tillfälliga, fröspridda kulturväxter. Exempel på sådana fynd är bolmört *Hyoscyamus niger*, ballongblomma *Nicandra physalodes,* malörtsambrosia *Ambrosia artemisiifolia* och renkavle *Alopecurus myosuroides*. Bolmört är en tvåårig art, som kan påträffas blommande från försommaren till långt fram på hösten. Genom att fröna behåller grobarheten under många år kan arten överraskande återkomma på en tidigare växtplats. Denna legendomspunna växt är mycket giftig. Att som förr bruka avkok av bladen som kärleksdryck kan inte rekommenderas.

Stranden är mycket långgrund. De vanligaste kärlväxterna som växer ute i vattnet är borstnate *Potamogeton pectinatus* och bandtång *Zostera marina*. Bandtång bildar undervattensängar ned till 5-10 meters djup. Den kallas även felaktigt för sjögräs men tillhör inte gräsen utan familjen bandtångsväxter. Bandtång är den dominerande beståndsdelen i den tång, som bildar drivor utmed kusten i Lommabukten. Förr användes bandtång till fyllnad i madrasser och till taktäckning. Under namnet

Zostera således bandtång som tobakssurrogat under andra världskriget.

Alkärret hotas av en eventuell torrläggning och exploatering. Ett annat hot är att konkurrensstarka arter, t.ex. vresros *Rosa rugosa* breder ut sig och konkurrerar ut andra arter.

Till Habo Ljungs alkärr och havsstrand kommer man via kustlandsvägen mellan Lomma och Bjärred. En större parkering finns vid Habo Ljungs campingplats och en mindre parkering finns väster om landsvägen strax söder om Habo Ljungs bebyggelse med infart mittemot vägen till Örestads golfbana.

3. Strandområdet nordväst om Bjärred

Sven Snogerup

Detta område innehåller tre helt olika delar, varav de två nordligaste ligger inom ett reservat. Den nordligaste är betad av nötkreatur, den mellersta är obetad men slåttras delvis. Den sydligaste, utanför reservatet, är mycket starkt kulturpåverkad.

I den nordligaste delen finns en rygg av sandig torräng med bl.a. klibbarv *Cerastium glutinosum*, vårarv *C. semidecandrum*, blekarv *Stellaria pallida*, råttsvans *Myosurus minimus*, gul fetknopp *Sedum acre*, sandlök *Allium vineale*, smågröe *Poa pratensis* subsp. *irrigata* och dvärgmaskros *Taraxacum platyglossum*. Innanför sandryggen finns ett kärr som övergår mot fuktäng, med majnycklar *Dactylorhiza majalis*, ängsnycklar *D. incarnata* ssp. *incarnata*, höskallra *Rhinanthus serotinus*, gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, hästsvans *Hippuris vulgaris*, äkta ängsbräsma *Cardamine pratensis* ssp. *pratensis*, agnsäv *Eleocharis uniglumis* samt kärrsälting *Triglochin palustre* tillsammans med havssälting *T. maritimum*. Ut mot stranden har djuren möjlighet att beta så långt de kan. Därigenom har vassen betats ned till ett brackvattensträsk med ganska låg vegetation. Där har vi sett bl.a. sumpskräppa *Rumex palustris*, dikesskräppa *R. conglomeratus*, dikesskräppa × sumpskräppa *R. conglomeratus* × *palustris,* dikesskräppa × tomtskräppa *R. conglomeratus* × *obtusifolius,* dikesskräppa × krusskräppa *R. conglomeratus* × *crispus,* krusskräppa × sumpskräppa *R. crispus* × *palustris*, vippstarr *Carex paniculata*, blankstarr *C. otrubae*, strandkvanne *Angelica archangelica* ssp. *littoralis*, blåsäv *Schoenoplectus tabernaemontani* och sumpförgätmigej *Myosotis laxa* ssp. *caespitosa*.

I det mellersta området är vassen hög, dominerad av vass *Phragmites australis*, och här sticker blomställningar av strandmolke *Sonchus palustris* upp. I lågväxt ängsvegetation och på stigar finns grodtåg *Juncus ranarius*, pysslingtåg *J. minutulus*, vägtåg *J. bufonius*, stubbtåg *J. compressus*, salttåg *J. gerardii*, strandtrift *Armeria maritima* ssp. *maritima*, vårvicker *Vicia lathyroides*, mandelblomma *Saxifraga granulata* och knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*. I slåttrad fuktig äng växer sumpmåra *Galium uliginosum*, vattenmåra *G. palustre* ssp. *palustre*, hirsstarr *Carex panicea* och en del andra allmänna våtmarksarter. I den branta sluttningen ned mot strandområdet finns en liten bit stäppartad torräng med luddfingerört *Potentilla heptaphylla*, fältvädd *Scabiosa columbaria*, flentimotej *Phleum phleoides*, ängshavre *Helictotrichon pratense*, luddhavre *H. pubescens*, fältmalört *Artemisia campestris* och skärblommig bockrot *Pimpinella saxifraga*. Andra delar av slänten är skogbevuxna, i söder med bl.a. mycket gråal *Alnus incana*. Den norra dungen verkar i stort sett risig och ointressant, men i gläntor och bryn har setts bl.a. tvåblad *Listera ovata*, glansdaggkåpa *Alchemilla micans*, vintergröna *Vinca*

minor och underviol *Viola mirabilis*.

Strandområdet söder om reservatet är ett praktexempel på hur en långvarig bebyggelse fått totalförändra stora bitar av Skånes kust. Men det kan ändå vara värt ett besök. Vid en parkeringsplats vid Näktergalsvägens slut har noterats vingpimpinell *Sanguisorba minor* ssp. *polygama*, esparsett *Onobrychis viciifolia* och trädgårdssyra *Rumex rugosus*. Nära båtbryggan utanför finns spridda exemplar av källfräne *Nasturtium officinale*. I området sydost ut, starkt präglat av utkast från trädgårdar, kan du jämföra kamtjatkaros *Rosa kamtschatica* med vresros *R. rugosa* och parkslide *Fallopia japonica* med jätteslide *F. sachalinensis*. Bland andra kulturbetingade arter märks pestskråp *Petasites hybridus*, bredbladigt bocktörne *Lycium chinense*, snöbär *Symphoricarpus albus*, såpnejlika *Saponaria officinalis*, ryssgubbe *Bunias orientalis*, armeniskt björnbär *Rubus armeniacus*, kanadapoppel *Populus* ×*canadensis*, sammetsvide *Salix* ×*dasyclados*, smalbladig silverbuske *Elaeagnus angustifolia* och fikonmålla *Chenopodium ficifolium*. På öppna fläckar i en plantering växer strimklöver *Trifolium striatum*.

Till gränsen mellan nordligaste och mellersta områdena leder en småväg vid Bjärreds nordvästra kant. Till gränsen mellan mellersta och södra områdena kommer du via Västanvägen och Näktergalsvägen. Karta finns i telefonkatalogen.

4. Alnarp

Mats Gustafsson

Alnarp, beläget mitt emellan Lund och Malmö, strax söder om Lomma, tillhör sedan tjugo år tillbaka SLU (Sveriges Lantbruksuniversitet). När man vandrar i parken blir man lite nyfiken på hur den kom till och det är inte utan att man känner lite av historiens vingslag då Alnarp har gamla anor som jordegendom och utbildningscentrum. Redan år 1145 omnämns Alnarp som ett herresäte med jordegendomar. Alnethorp respektive Alnedorp, som egendomen då benämndes, förblev i dansk ägo till Roskildefreden 1658 och gick därefter över i svensk statlig ägo som kungsgård och landshövdingboställe. Under perioden 1858 till 1882 förvandlades kungsgården till Alnarps lantbruksinstitut. Runt Slottet ligger parken, vars areal, bruk och betydelse har skiftat under Alnarps långa historia. I dag förekommer en mer eller mindre naturlig lundvegetation sydväst, söder och sydost om Slottet och ett landskapslaboratorium har anlagts väster om järnvägen, där man försöker återskapa ett produktivt lövträdsområde på jordbruksmark. I parken finns en mängd vackra odlade träd och buskar och man kan med fördel plocka fram Klaus Vollbrechts guide *En växtvandring i Alnarps park* från 1996 om man vill njuta av dessa sevärdheter.

Strax sydväst om Alnarpsgården finns den östra ingången till parken. Följ den södra stigen cirka 250 meter och ni ser en damm på höger sida. Bland ruggar av gul svärdslilja *Iris pseudacorus*, mannagräs *Glyceria fluitans*, svalting *Alisma plantago-aquatica*, vass *Phragmites australis* och älggräs *Filipendula ulmaria* finner man också vattenveronika *Veronica anagallis-aquatica,* bäckveronika *V. beccabunga*, vattenmärke *Sium latifolium*, gäddnate *Potamogeton natans* och brunstarr *Carex acutiformis*. I en liten trädridå som omger dammen växer piggstarr *Carex spicata*, skogsstarr *C. sylvatica*, tvåblad *Listera*

ovata och blåhallon *Rubus caesius*. Om man går tillbaka till gången så finns söder därom ett ganska smalt och långsträckt lundområde, som ursprungligen utgjordes av skottskog, men som numera är ett naturskogsområde som domineras av bok *Fagus sylvatica* och med inslag av bland annat avenbok *Carpinus betulus*, benved *Euonymus europaeus*, skogstry *Lonicera xylosteum* och måbär *Ribes alpinum*. I den sydvästra delen är vårfloran fantastisk, ett färgsprakande potpurri av arter. Bland skogsbingel *Mercurialis perennis* och ett hav av vitsippa *Anemone nemorosa* finner man vårlök *Gagea lutea*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, desmeknopp *Adoxa moschatellina*, smånunneört *Corydalis intermedia*, hålnunneört *C. cava* och lungört *Pulmonaria obscura*. Försommar- och sommaraspekten består av för oss skåningar vanliga arter som buskstjärnblomma *Stellaria holostea*, majsmörblommor *Ranunculus auricomus* agg., stinksyska *Stachys sylvatica*, häckvicker *Vicia sepium*, skogslök *Allium scorodoprasum* och ramslök *A. ursinum*, men med inslag av ”riklundsarter” som skogsskräppa *Rumex sanguineus*, myskmadra *Galium odoratum*, lundviol *Viola reichenbachiana*, hässleklocka *Campanula latifolia*, nästrot *Neottia nidus-avis*, som finns på flera ställen, enstaka exemplar av Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* och skogsknipprot *Epipactis helleborine*, samt gräs som hässlebrodd *Milium effusum*, lundäxing *Dactylis glomerata* ssp. *lobata*, lundelm *Elymus caninus*, lundslok *Melica uniflora* och långsvingel *Festuca gigantea*.

Om man följer mittgången norrut mot Slottet så når man efter ett hundratal meter mycket gamla och knotiga ekar. Här finns på båda sidor om gången artrika ängar, som egentligen inte är ursprungliga utan här har man för länge sedan sått en del ”ängsarter”. I dag är ängarna helt naturaliserade och eftersom de slås regelbundet finner man mängder av arter såväl om våren, som om sommaren och hösten. För att inte göra uppräkningen för lång inskränker jag mig till att nämna smörbollar *Trollius europaeus*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, höstskallra *Rhinanthus serotinus* ssp. *serotinus*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, småborre *Agrimonia eupatoria*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, flera daggkåpsarter *Alchemilla* sp., backlök *Allium oleraceum*, rikligt med tvåblad *Listera ovata*, samt gullhavre *Trisetum flavescens*, kamäxing *Cynosurus cristatus* och blekstarr *Carex pallescens*.

Låt oss nu lämna parken och bege oss norrut till korsningen av landsvägen och järnvägen. Via Slottet kan man ta sig dit på många olika sätt, men jag skulle vilja rekommendera att gå via lantbruksmuseet och blomstersortimentet. I planteringar och gångar runt museet kan man efter lite letande se arter som bergbräsma *Cardamine hirsuta*, trådveronika *Veronica filiformis*, vildpersilja *Aethusa cynapium* och fläcklungört *Pulmonaria officinalis*, som troligen från början är inplanterad, men som har etablerat sig och ökat i antal. Blomstersortimentet är speciellt imponerande och vackert under högsommaren och hösten. Då har man hunnit plantera ut alla ettåriga växter och dessutom blommar många av de färggranna perenna växterna. Sortimentet skyddas av avenbokhäckar och i eller intill dessa skall man hålla utkik efter väggört *Parietaria officinalis*, paddfot *Asperugo procumbens* och hundrova *Bryonia alba*.

När man nått järnvägskorsningen kan man följa cykelstigen mot Lomma och samtidigt titta på de arter som växer på den gamla banvallen. I en slänt med öppen jord intill järnvägsövergången finns jungfrukam *Aphanes arvensis* och sträv kardvädd *Dipsacus strigosus*. När man promenerar utmed

cykelstigen kan man på banvallen bland annat se vårarv *Cerastium semidecandrum*, grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, vårförgätmigej *Myosotis stricta*, hundtunga *Cynoglossum officinale*, duvnäva *Geranium columbinum*, skuggnäva *G. pyrenaicum* samt många andra arter. På den västra sidan av korsningen växer den gamla nyttoväxten färgreseda *Reseda luteola* tillsammans med hamnsenap *Sisymbrium altissimum* och åkerkulla *Anthemis arvensis*.

Nästa mål för vårt botaniserande är landskapslaboratoriet, som ligger 50 meter väster om järnvägen utmed stora landsvägen och som sträcker sig söderut. År 1993 grävdes en bäck inom området och 1994 planterades träd och buskar. Hö från Kungsmarken har spridits i den övre delen av landskapslaboratoriet, men för övrigt är alla icke vedartade växter spontant inkomna och således har inget planterats eller såtts i bäcken och dammarna. På den anlagda ängsmarken tjugo meter söder om staketet, där hö från Kungsmarken har spridits, har arter etablerat sig som rödkämpar *Plantago media*, pimpinell *Sanguisorba minor*, stallört *Ononis spinosa* ssp. *arvensis* och cikoria *Cichorium intybus*. Våtmarkerna i form av en bäck och flera dammar är de mest intressanta, för här har en spontan, frodig vegetation etablerat sig på ett fåtal år. Om man följer bäcken till den sydligaste dammen kan man få njuta av, bland en mängd av vanliga våtmarksarter, enstaka exemplar av sumpskräppa *Rumex palustris*, blåtåg *Juncus inflexus*, långstarr *Carex divulsa*, rävstarr *C. vulpina* och de två strandängsarterna havssäv *Schoenoplectus maritimus* och dvärgarun *Centaurium pulchellum*, den sistnämnda växer i mängder på den leriga bottnen. Bland häger och änder kan man i dammarna fiska upp vårtsärv *Ceratophyllum submersum* och krusnate *Potamogeton crispus*.

Alnarp är lätt att finna då vägen dit är väl skyltad från Lomma och Arlöv.

Lund

1. Botaniska trädgården i Lund

Torbjörn Tyler

Botaniska trädgården i Lund (Botan) har mycket att erbjuda. Förutom flera tusen exotiska växter, skönt tempererade växthus och en vacker parkanläggning finns många mer eller mindre vilda sällsyntheter innanför trädgårdens murar. Till de mer permanenta arterna hör de ”parkväxter” som kom till Botan och vissa skånska slottsparker som förorening i centraleuropeiskt gräsfrö under senare delen av 1800-talet. Hit hör bland annat gullhavre *Trisetum flavescens* och ett flertal arter skogsfibblor *Hieracium* sect. *Hieracium* som ännu förekommer rikligt under bokarna i norra delen av trädgården. På gräsvallarna i parken växer stora bestånd av den sällsynta rosenlöken *Allium carinatum* tillsammans med bland annat kustdaggkåpa *Alchemilla xanthochlora* och ängsnäva *Geranium pratense*. Flera av dammarna har en rik flora av såväl vilda som införda vattenväxter. Här märks till exempel vippstarr *Carex paniculata*, hornsärv *Ceratophyllum demersum*, uddnate *Potamogeton friesii*, kärrtörel *Euphorbia palustris*, olika kransalger och den lilla flytande levermossan vattengaffel *Riccia fluitans*.

Några numera försvunna arter som förr tillhörde den skånska floran finns ännu i odling i trädgården, leta till exempel efter sjönöt *Trapa natans* och mistel *Viscum album.* På våren kan man njuta av naturaliserade massförekomster av flera exklusiva skånska lundväxter, exempelvis lundviva *Primula elatior*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, svavelsippa *A. nemorosa* x *ranunculoides*, lundvårlök *Gagea spathacea* samt hålnunneört *Corydalis cava*, sloknunneört *C. pumila*, smånunneört *C. intermedia* och stor nunneört *C. solida* ssp. *solida*. Flera arter som nu är bofasta medlemmar av den skånska floran var ursprungligen rymlingar ur Botan. Hit hör exempelvis blekbalsamin *Impatiens parviflora* och sträv kardvädd *Dipsacus strigosus* som först siktades utanför trädgårdens murar vid mitten av 1800-talet men ännu förekommer rikligt i trädgårdens skräpigare utkanter. Ytterligare några arter har funnits kontinuerligt i över hundra år som förvildade ogräs i trädgården. Hit hör exempelvis stor harkål *Lapsana communis* ssp. *intermedia*, vit jordrök *Fumaria capreolata*, vingloka *Smyrnium perfoliatum*, franskglim *Silene gallica*, hamnkrassing *Coronopus didymus* och grenbingel *Mercurialis annua*. Flera av dessa arter förekommer i Skåne bara i Botan. I ängar finns på flera ställen spenatskräppa *Rumex patientia* och dess hybrider med krusskräppa *R. crispus* och tomtskräppa *R. obtusifolius*.

På utsidan av trädgårdsmuren mot Olshögsvägen växer späd fingerört *Potentilla micrantha* och aremonia *Aremonia agrimonoides* tillsammans med skuggnäva *Geranium pyrenaicum* och enstaka exemplar av en skogsfibble-art *Hieracium* sect. *Hieracium* och en hagfibble-art *H.* sect. *Vulgata* som båda har vackert mörkfläckiga blad och som inte är kända från någon lokal utanför Lunds stad. I mindre välrensade rabatter kan det löna sig att leta efter andra sällsynta ogräs då många rariteter uppträder tillfälligt här. Under 1990-talet har bland andra röd nattskatta *Solanum villosum* ssp. *miniatum*, kamomillkulla *Anthemis cotula*, gatmålla *Chenopodium murale*, drakmålla *C. schraderianum*, smultronmålla *C. capitatum*, grenig väggört *Parietaria judaica* och grusnejlika *Gypsophila muralis*

påträffats. Väldigt många vanligare ogräs förekommer naturligtvis också i trädgårdens skräpigare utkanter men glöm inte att även titta på de odlade arterna. Här finns mycket att lära och beundra.

Botaniska trädgården ligger i den östra kanten av Lunds centrum, omkring 500 m öster om Domkyrkan.

2. Stångby Mosse och Hoby backar

Sven Snogerup

Detta område ligger norr om den gamla vägen mellan Lund och Kävlinge, som en enklav inom ett grundligt uppodlat, svagt kuperat landskap. Det sträcker sig från vägen åt nordost till Hoby kyrkoby. En någorlunda detaljerad karta är nästan nödvändig för att på egen hand kunna bekanta sig med vad som är ett av sydskånes botaniskt sett mest intressanta områden. Detta är inget lättillgängligt turistmål men en guldgruva för botanister.

Backarna utgör ett smalt stråk av torrängar på sandigt underlag med inslag av källbetingade kärr och fuktängar. Detta reservat sträcker sig längs Hobybäcken, ett ännu rent och föga reglerat sydskånskt vattendrag som längs sitt lopp bl.a. hyser blåtåg *Juncus inflexus*. Den botaniskt mest intressanta delen är de av kreaturstramp präglade sandiga fläckarna, där man kan se bl.a. fågelarv *Holosteum umbellatum*, grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, vårförgätmigej *Myosotis stricta* och blekarv *Stellaria pallida*.

Stångby mosse var tydligen en gång en verklig mosse, där man bröt torv. Detta skedde med sådan iver att hela torvlagret för ganska länge sedan utnyttjades. På den kvarvarande våtmarken bedrevs sedan slåtter och bete, och området var långt in på 1900-talet i stort sett öppen mark. Sedan har nästan hela mossens södra och centrala del vuxit igen och täcks nu av ganska artfattig sumpskog och vassfält, med täta nässelbestånd i ytterkanterna. De våtaste partierna domineras till stor del av bäckmärke *Berula erecta*.

I den nordöstra delen har däremot betet fortsatt. Denna betade del har man under 1990-talet utökat genom avverkning av buskar och inhägnad till bete. Här finns nu en stor yta med huvudsakligen kalkfuktäng av varierande typ, mer öppen och kortsnaggad längst i nordost, med glesa vassfält närmre mossens centralparti. Vassfälten kan på håll se trista ut, men den som promenerar omkring lite kan få se några för Skåne mycket sällsynta arter, som stor ögontröst *Euphrasia rostkoviana* ssp. *rostkoviana*, honungsblomster *Herminium monorchis*, gulyxne *Liparis loeselii* och slåtterblomma *Parnassia palustris*. Andra karaktärsarter är t.ex. vippstarr *Carex paniculata*, trindstarr *C. diandra*, slankstarr *C. flacca*, ängsstarr *C. hostiana*, näbbstarr *C. lepidocarpa*, plattsäv *Blysmus compressus*, agnsäv *Eleocharis uniglumis*, tagelsäv *E. quinqueflora*, skånskt mannagräs *Glyceria notata*, vildlin *Linum catharticum*, höstskallra *Rhinanthus serotinus* ssp. *serotinus*, kärrspira *Pedicularis palustris*, kärrknipprot *Epipactis palustris*, tätört *Pinguicula vulgaris* och tvåblad *Listera ovata*.

Den tämligen hårt sensommarbetade nordöstligaste delen uppvisar på våren bl.a. en vacker blomning av majviva *Primula farinosa*. Där finns också sjöranunkel *Ranunculus lingua*, nålstarr *Carex dioica*, stor käringtand *Lotus pedunculatus*, blåtåg, småvänderot *Valeriana dioica* och rikligt av ogräsmaskrosen *Taraxacum lucidum*.

I en slänt vid vägen intill mossens nordöstra del finns ett gammalt bestånd av ängsnäva *Geranium pratense* och nära den västra parkeringen växer på vägkanten skärblad *Falcaria vulgaris*.

Hoby Backar kan lätt besökas från Hoby, där man lämpligen parkerar vid kyrkan för att sedan vandra söderut genom reservatet. Den som tar lång tid på sig kan då också med visst besvär fortsätta ned i nordöstra delen av mossen. Vid mossens västra sida finns en liten föga besökt parkering, från vilken man kan vandra på iordningställd led över till den östra vägen. Via denna kan man komma norrut till den hävdade delen. Den östra vägen är enskild och bör ej normalt utnyttjas med bil, men den som cyklar når lätt fram till den intressanta delen. Den som är rädd för betande djur, oftast ridhästar, stöter dock på vissa svårigheter och i nordost ofta totalstopp p.g.a. aggressiva tjurar. Men djuren är en omistlig del av ekosystemet då detta är en kulturbetingad vegetation där upphörande hävd skulle vara en katastrof.

3. Kungsmarken

Göran Mattiasson

Kungsmarken öster om Lund är ett område som kulturhistoriskt och naturvetenskapligt saknar sin motsvarighet i Sverige.

Kungsmarken är det enda större bevarade ängsområdet på fuktig, kalkrik morän i södra Sverige som har den naturliga artrika floran någorlunda intakt. Ängens färgprakt och färgsammansättning växlar starkt under året beroende på vilka arter som dominerar. Det är svårt att beskriva variationen i ängsmarkens färger och innehåll – de måste upplevas på platsen. Gräsmarksvegetationen kan klassificeras som en kalkfuktäng med inslag av torrare ängspartier. Inom området finns omkring 400 olika kärlväxter; här namnges blott 34 arter (cirka 8% av arterna). Det innebär att nästan en tredjedel av Skånes vildväxande och naturaliserade arter finns samlade enbart inom ängsmarkerna på Kungsmarken. Rikedomen på sällsynta arter är stor. Adam och Eva *Dactylorhiza latifolia*, brudsporre *Gymnadenia conopsea* och krutbrännare *Orchis ustulata* är orkidéer som numera bara finns på ett fåtal platser i hela Skåne. Andra nationellt sällsynta och rödlistade arter är smalbladig lungört *Pulmonaria angustifolia*, humlesuga *Stachys officinalis*, kärrnäva *Geranium palustre*, stor bockrot *Pimpinella major*, rosenlök *Allium carinatum* och praktnejlika *Dianthus superbus*.

Kungsmarken har en historia som går att spåra mycket långt tillbaka i tiden. Vid 1100-talets förra hälft tillhörde området ärkebiskopen i Lund och ända fram till mitten av 1600-talet tillhörde det kyrkan. Biskopsborgen vid Glomsjön och ryggade medeltida åkrar vittnar om gångna tider. Åtminstone sedan 1665 och fram till i dag har det tillhört staten och förvaltats av olika statliga instanser. Den del som brukats som slåttermark har gått under namnet Kungsängen Räften och den betade delen har kallats Hästhagen. Att Kungsmarken aldrig varit i privat ägo är förklaringen till att områdets gräsvidder kunnat bevaras oplöjda mitt i den bördiga skånska helåkersbygden. Kungsmarkens fornlämningar bildar tillsammans med de artrika blomsterängarna ett kulturarv av oskattbart värde.

En 18-håls golfbana har anlagts inom Kungsmarken, vilket innebär att de botaniskt mest artrika sluttningarna öster om Glomsbäcken omringas av golfbanan.

Smalbladig lungört lyser redan soliga aprildagar mot besökaren med sina mörkblå blommor bland det

bleka fjolårsgräset. Kungsmarken är i dag artens enda växtplats i Skåne. Lundstarr *Carex montana* heter den blommande starrart med ljusgröna bladtuvor, som är så vanligt förekommande i ängen. Under maj månad slår orkidén Adam och Eva (endast den röda färgvarianten) ut på Kungsmarken, också den har numera här sin enda säkra förekomst i Skåne. Gullviva *Primula veris*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, kattfot *Antennaria dioica* och blå viol (buskviol *Viola hirta*, ängsviol *V. canina* ssp. *canina* och skogsviol *V. riviniana*) finns alla inom Kungsmarken. Smörbollar *Trollius europaeus* tillhör en av allmänhetens mest uppskattade växter; på Kungsmarken blommar den som bäst i början av juni. Svinrot *Scorzonera humilis* och ängsskallra *Rhinanthus minor* är två karaktärsarter i ängen. I juni månad går ett stort antal arter som är sällsynta i Skåne i blom: klasefibbla *Crepis praemorsa*, backklöver *Trifolium montanum*, backsmörblomma *Ranunculus polyanthemos*, slåtterfibbla *Hypochoeris maculata*, hundratals exemplar av stor bockrot, revsuga *Ajuga reptans*, det sirliga gräset backskafting *Brachypodium pinnatum*, hartmansstarr *Carex hartmanii*, brudsporre (på en av sina två växtplatser i sydvästra Skåne), kärrnäva *Geranium palustre* och stor kärringtand *Lotus pedunculatus*. Den oansenliga orkidén grönkulla *Coeloglossum viride*, som också blommar i juni månad, har inte setts på Kungsmarken sedan 1972 - i dag är den inte känd från någon växtplats i Skåne.

Sommarens gräs och örter blommar långt in i juli. I månadsskiftet mellan juni och juli blommar - alltid lika sent - några få exemplar av krutbrännare. Stora mängder av stallört *Ononis spinosa* ssp. *arvensis* slår ut i blom under juli, då ängen lokalt kan färgas rosenröd av blommorna. Samlingar av brudborste *Cirsium helenioides* finns på några olika platser. Backsilja *Peucedanum oreoselinum* börjar vid den här tidpunkten slå ut på Kungsmarken, där arten har sin västligaste förekomst i Skåne. Under juli månad blommar också humlesuga, krissla *Inula salicina* och stora mängder av ängsskära *Serratula tinctoria*. Under juli månad börjar slåttern av ängen i sluttningszonen, när flertalet örter gått i frukt och blomsterprakten håller på att försvinna. Slåttern är ett livsvillkor för att ängens alla arter ska kunna fortleva i framtiden.

I augusti månad är rosenlöken i blom på Kungsmarken, där den finns på en enda plats. Med tur och skicklighet kan besökaren också få syn på klockgentiana *Gentiana pneumonanthe* som är svårfunnen trots sin vackert lysande blå blomfärg under soliga dagar. Största chansen att finna praktnejlika, som är känd från Kungsmarken sedan 1700-talet, har besökaren i september månad.

Kungsmarken är naturreservat sedan 1974, vilket bl.a. innebär att all plockning eller uppgrävning av växter är förbjuden.

Kungsmarken är belägen ca 5 kilometer öster om Lund. Följ vägen från Lund mot Södra Sandby, sväng in på avfartsvägen till Kungsmarkens golfbana och parkera på parkeringsplatsen alldeles norr om vägen.

4. Fågelsångsdalen och Sularpskärret

Leif Runeson

Fågelsångsdalen är en cirka 2 km lång dalgång med branta sidor, vilken ligger strax väster om Södra Sandby. I dalens botten slingrar sig Sularpsbäcken fram genom skärningar i lerskiffer och alunskiffer.

Från söder ansluter Röglebäcken som rinner mellan bebyggelsen och åkrarna. Den största delen av dalgången har varit naturreservat sedan 1963. Omkring 1 km väster om reservatet ligger det unika Sularpskärret i Sularpsbäckens dalgång.

I den högstammiga skogen blommar smånunneört *Corydalis intermedia,* hålnunneört *C. cava*, blåsippa *Hepatica nobilis* och lungört *Pulmonaria obscura* som bäst innan löven slår ut. Vissa år kan man hitta vätteros *Lathraea squamaria* bland hasselbestånden. Längs ett mindre tillflöde några hundra meter väster om Röglebäcken hade vitskråp *Petasites albus* brett ut sig redan vid Linnés besök 1728. Strax intill ligger ett intressant kärr där man med lite ansträngning kan hitta kärrnäva *Geranium palustre* och gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*. Den nyfikne kan med lite tur hitta åtminstone sex daggkåpearter med den sällsynta kustdaggkåpan *Alchemilla xanthochlora* som extra bonus. Daggkåporna trivs bäst längst i väster och öster. I den västra delen kan man hitta bäckfräne *Nasturtium microphyllum* på dess enda växtplats i Sverige. När träden har slagit ut tar skogsbingel *Mercurialis perennis*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon* och högvuxna gräs över scenen. Under den pågående inventeringen har ca 330 kärlväxter hittats i reservatet. Framtiden för flera arter är dock osäker på grund av svagt betestryck och onödigt markslitage.

Mossvegetationen är i dalen synnerligen rik. På marken dominerar svällande mattor av olika sprötmossor *Eurhynchium* spp. Av arter med mycket få kända svenska lokaler kan nämnas skånsk sprötmossa *Eurhynchium schleicheri* och rödtandad hättemossa *Orthotrichum pulchellum*.

I bäckfåran växer bl.a. bäckmärke *Berula erecta*, kåltistel *Cirsium oleraceum*, sumpskräppa *Rumex palustris*, brunskära *Bidens tripartita*, bitterpilört *Persicaria hydropiper*, vattenveronika *Veronica anagallis-aquatica* och en ovanligt rik population av grendunört *Epilobium roseum*.

Sularpskärret är ett unikt extremrikkärr som på grund av den långa slåtter- och beteskontinuiteten kan ha sett likadant ut i många hundra år. I områdets blötaste delar växer majviva *Primula farinosa*, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, slåtterblomma *Parnassia palustris*, tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*, myskgräs *Hierochloë* sp., näbbstarr *Carex lepidocarpa*, kärrsälting *Triglochin palustre*, svartvide *Salix myrsinifolia* och ett flertal krävande mossarter. I ett centralt parti som är något torrare hittar man smörbollar *Trollius europaeus* och jordtistel *Cirsium acaule*. Vissa delar består av höga tuvor av ett flertal starrarter, däribland tuvstarr *Carex cespitosa* vars praktfulla tuvor kan bli mer än halvmeterhöga. I dessa delar växer även blåtåg *Juncus inflexus* och stor käringtand *Lotus pedunculatus*. Naturreservatet bör utvidgas västerut så att det även omfattar Sularpskärret. Frivilliga krafter slår årligen kärret under ledning av Lundabygdens Naturvårdsförening.

Mellan Fågelsångsdalen och Sularpskärret finns det några välbetade torrbackar med bland annat fältvädd *Scabiosa columbaria*, backsippa *Pulsatilla vulgaris*, gullviva *Primula veris* och småfingerört *Potentilla tabernaemontani*.

Eftersom båda lokalerna ligger längs Hardebergaspåret, den gamla banvallen mellan Lund och Södra Sandby, är det lättast att cykla dit. Fågelsångsdalen ligger cirka 1 km väster om Södra Sandby med en busshållplats och parkeringsplats strax söder om reservatet. Sularpskärret är beläget omkring 400 m

öster om Hardeberga stationsby. Parkera eller stig av bussen där banvallen korsar landsvägen.

5. Rinnebäck vid Värpinge

Sven Snogerup

Detta är en lokal där man inlett restaureringsförsök för att återge den förr rika bäckdalen en naturlig prägel, dock med ganska hårt bete av får. Under en tidigare period kom den att präglas av hårt bete, gödning och rymda kulturväxter. Nu mynnar en del av stadens dagvattenavlopp där. Som försöksyta och sparat grönområde inom en växande bebyggelse är den värd att följa upp. Besökaren promenerar lämpligen från vägskälet i Värpinge längs bäcken åt nordost. Arter värda att nämna är krusnate *Potamogeton crispus*, piggtistel *Carduus acanthoides*, rödklint *Centaurea jacea*, jordtistel *Cirsium acaule*, äppelros *Rosa rubiginosa* och knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*.

Värpinge ligger 3 km väster om Lunds järnvägsstation. Från järnvägstunneln söder om stationen följer du Trollebergsvägen västerut ända till kröken/vägskälet i Värpinge.

6. Holmgrenska parken

Sven Snogerup

Det kan kanske förefalla underligt att ange ett parkområde i Lund som ett botaniskt utflyktsmål. Men detta är faktiskt ett vackert exempel på en grönyta som fått utvecklas utan våldsamma ingrepp och blivit en åtminstone tidigt på året vacker skogsdunge. Många av arterna är införda, men varför förakta arter som vandrat in i Skåne? På våren dominerar först rysk blåstjärna *Scilla siberica*, men här har bl.a. också noterats vitsippa *Anemone nemorosa*, gulsippa *A. ranunculoides*, blåsippa *Hepatica nobilis*, vårlök *Gagea lutea*, gullkrokus *Crocus* ×*stellaris*, vintergäck *Eranthis hyemalis*, majsmörblommor *Ranunculus auricomus* agg., blekbalsamin *Impatiens parviflora*, buskviol *Viola hirta*, hässleklocka *Campanula latifolia*, hässlebrodd *Milium effusum* och som sommarens prydnad en vacker population av krollilja *Lilium martagon*. Dessa och många till bildar en fascinerande blandning av ursprungliga och införda arter som här får växa fritt i en lund av blandade lövträd med mycket alm *Ulmus glabra*.

Från tunneln söder om järnvägsstationen i Lund följer du Trollebergsvägen till rondellen väster om idrottsplatsen. Tag där åt höger och du har 100 m kvar till parken.

7. Dalby hage

Sven Snogerup och Ulf Arup (lavar)

Hagen syns vida omkring vid åkrarna nordväst om Dalby. Den är allmänt känd och nog det mest besökta utflyktsmålet på våren i Lundatrakten. Området har starkt förändrats under sin tid som nationalpark, från att ha varit en gles beteshage har det blivit en tät och till synes vildmarksbetonad lövskog. Som sådan är den synnerligen intressant och blomprakten är förbluffande på våren innan träden hunnit lövas helt.

Hagen var genom flera århundraden dominerad av ganska glest växande ekar, som med långa mellanrum glesades ut för att hålla betet intakt. Men från tiden omkring 1900 har ingen betydande avverkning skett. Resultatet blev efter hand en skog där alm *Ulmus glabra* dominerade i de högre och

torrare partierna, ask *Fraxinus excelsior* i de lägre och fuktigare och bok *Fagus sylvatica* på några mindre ytor. I denna tätnande skog kunde eken inte längre hävda sig, och bara planerad skötsel kunde rädda en del ekar. Nu har almsjukan slagit till, eken kan få vissa chanser att komma igen, men ask och bok förökar sig snabbare. I varje fall får många svampar och insekter en gyllene tid, medan vi bara kan betrakta trädarternas kamp om det nya utrymmet.

En rad typiska skånska ängsskogsarter förekommer i mycket individrika och täta bestånd. Förutom vitsippa *Anemone nemorosa* och gulsippa *A. ranunculoides* finns här några mer exklusiva vårblommande arter att speciellt betrakta. Hålnunneört *Corydalis cava* producerar en grupp blommande stjälkar från varje knöl, och olika färgnyanser avlöser varandra. Smånunneört *Corydalis intermedia* och sloknunneört *C. pumila* finns båda rikligt och den som letar lite hittar också hybriden mellan dem. Framför allt i den östra delen blommar en mängd Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* och man finner ibland också nästrot *Neottia nidus-avis*.

Under eftersommaren framträder enorma mattor av skogsbingel *Mercurialis perennis*, men en besökare lägger också märke till ovanligt rika bestånd av långsvingel *Festuca gigantea*, skogsskräppa *Rumex sanguineus* och stor häxört *Circaea lutetiana*. Lundgräsen är för övrigt inte så talrika, bara små mängder förekommer av lundelm *Elymus caninus*, hässlebrodd *Milium effusum*, lundslok *Melica uniflora* och lundäxing *Dactylis glomerata* ssp. *lobata*. Bland övriga lundväxter märks skogsknipprot *Epipactis helleborine*, skogsstarr *Carex sylvatica*, hässleklocka *Campanula latifolia*, stinksyska *Stachys sylvatica*, bergdunört *Epilobium montanum* och på fuktiga ställen skärmstarr *Carex remota* och grendunört *Epilobium roseum*. Bland hopar av död ved tilltar mängden av brännässla *Urtica dioica* och blekbalsamin *Impatiens parviflora*.

Förutom för sin rika markflora är Dalby hage känd för sin rika epifytflora. I äldre tid var de flesta trädstammarna i hagen täckta av tjocka mossfällar. Så är det inte riktigt numera, delvis p.g.a. luftföroreningar, delvis p.g.a. att de bästa mossträden fallit offer för almsjukan, men ännu finns det många trädstammar som är klädda av yppiga baronmossor *Anomodon* spp. och platt fjädermossa *Neckera complanata*. Ett stort antal rödlistade kryptogamer, såväl mossor som lavar och svampar, kan letas fram av den som har blick för sådant.

Med tanke på att Dalby hage ligger så nära Lund och Malmö är lavfloran här förvånansvärt rik och hyser minst tretton rödlistade arter. De tre mest sällsynta och akut hotade är brun lundlav *Bacidia polychroa*, stor sönderfallslav *Bactrospora dryina* och askvårtlav *Pyrenula nitidella*. Brun lundlav växer på en gammal lönn tillsammans med sin släkting rosa lundlav *Bacidia rosella*, stor sönderfallslav sparsamt på två ekar och askvårtlav på ask och hassel. Två andra sällsynta arter är liten lundlav *Bacidia phacodes*, som växer på bok, och stiftklotterlav *Opegrapha vermicellifera*, som finns på ask, alm, bok och ek. Andra rödlistade arter i skogen är stor knopplav *Biatora sphaeroides* på ask, klosterlav *Biatoridium monasteriense* på alm, blek kraterlav *Gyalecta flotowii* på ek, olivklotterlav *Opegrapha viridis* på bok, rikfruktig blemlav *Phlyctis agelaea* på alm, bokvårtlav *Pyrenula nitida* på bok och ask och grå skärelav *Schismatomma decolorans* på ek. Dessutom växer på en eklåga vedkryptolav

Absconditella lignicola, som i Skåne bara är känd från denna plats.

Den enda lätta vägen in i hagen är från den skyltade parkeringen på sydvästra sidan, dit man kan följa vägvisare från Dalbyvägen. Trampade och delvis spångade leder gör vandringen lätt och för tätt förbi alla intressanta arter och miljöer.

8. Våtmarker vid Krankesjön

Sven Snogerup

Detta ganska stora område med sandiga hedar och varierade våtmarker sträcker sig från den ekologiska stationen vid Stensoffa åt väster och nordväst på den västra sidan av Krankesjön. Vissa delar är sedan länge övergivna åkrar, stora torvtag finns, men det mesta är gamla betesmarker. Området, som utnyttjats som militärt övningsfält, har blivit föremål för omfattande skötselåtgärder från Lunds kommuns sida. Dessa syftar främst till att behålla gamla och ge nya lokaler för rödlistade groddjursarter och att underlätta och kanalisera fågelskådandet. Men kraftig röjning i viktiga partier görs också för att på lång sikt gynna florans diversitet.

Svarttåg *Juncus anceps* har här en av sina tre kända lokaler i Skåne och i landet, i ett nu öppet område 400 meter västnordväst om Stensoffa. Artens utseende här, liksom på de andra skånska lokalerna, skiljer sig från de stora bestånden på Jylland. Detta är alltså en intressant population att bevara för framtida studier. Dess framtid ter sig oviss eftersom hävden av lokalen förändrats och skiftat i sen tid. Ag *Cladium mariscus* är sedan länge känd härifrån, men har troligen rätt nyligen invaderat de fuktigaste partierna just invid beståndet av svarttåg. Den har här ökat i mängd under de senaste årtiondena. Vattenaloe *Stratiotes aloides* påträffar man på ett par ställen i de gamla torvgravarna. Den finns på ganska få ställen i Skåne, men ofta i stora populationer.

Åkermadd *Sherardia arvensis* har funnit en ny favoritbiotop i stridsvagnsspår. Rosenpilört *Persicaria minor* finns också på flera ställen vid vattenpölar och fuktiga spår.

Den botaniskt mest intressanta delen som refereras till ovan kan man ensam eller några få lätt nå från militärskapade provisoriska parkeringsmöjligheter i kanten av skogsdungen väster om Stensoffa. Med ett något större sällskap bör man hellre gå från fältstationen västerut. Stövlar kan rekommenderas. Och förargas inte över till synes häftiga civila och militära ingrepp i marken, detta är sedan urminnes tider hårt utnyttjad kulturmark och skulle utan ingrepp växa igen till tät skog.

9. Häckeberga

Sven Snogerup och Ulf Arup (lavar)

Redan Linné prisade 1749 den sköna Häckebergasjön, även då åtminstone delvis kringgärdad av skog. Sjön i sin nuvarande form har bildats genom en gammal fördämning som också blivit vägbank. Längs stranden öster om slottet kan man lätt bekanta sig med en lång rad av de vattenväxter som karakteriserar en rik skånsk sjö. Här växer t.ex. svärdslilja *Iris pseudacorus*, jättestarr *Carex riparia*, brunstarr *C. acutiformis*, slokstarr *C. pseudocyperus*, vattenskräppa *Rumex hydrolapathum* och jättegröe *Glyceria*

maxima. I sjön flyter bl.a. hornsärv *Ceratophyllum demersum*, stor andmat *Spirodela polyrhiza* och dyblad *Hydrocharis morsus-ranae*.

På olika platser längs strandkanten växer sprängört *Cicuta virosa,* aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*, ängsruta *T. flavum*, vattenpilört *Persicaria amphibia* i både land- och vattenform, vattenmynta *Mentha aquatica*, missne *Calla palustris* och vattenmärke *Sium latifolium*.

I skogen öster om sjön finns en rad arter typiska för skånsk ädellövskog, som gulplister *Lamiastum galeobdolon*, sydlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *montana*, buskstjärnblomma *S. holostea*, tandrot *Cardamine bulbifera*, lundslok *Melica uniflora*, långsvingel *Festuca gigantea* och skogsskräppa *Rumex sanguineus*.

På sjöns västra sida är markvegetationen fattigare. Här lockar emellertid flera bestånd med mycket gamla träd, bl.a. vrakbokar, rika på mycket sällsynta kryptogamer som bokfjädermossa *Neckera pumila*.

Häckebergaområdet är sedan länge ett välkänt område för sällsynta lavar. Ett av de mest anmärkningsvärda fynden som gjorts vid Häckeberga är det av skånsk sköldlav *Punctelia reddenda*, som gjordes 1961 på en staketstolpe nära vägen. Det är det enda fyndet i landet av arten och den har inte setts sedan dess, trots många försök att återfinna den. I övrigt har alla tidigare funna rödlistade arter återfunnits i närheten av vägen eller godset. I allén och vid bäcken i väster finns rosa lundlav *Bacidia rosella* på lönn och bok, flikig sköldlav *Melanelia laciniatula* på klibbal, stiftklotterlav *Opegrapha vermicellifera* på lönn och bok, bokvårtlav *Pyrenula nitida* på bok och avenbok (riklig i häcken vid allén) och kortskaftad parasitspik *Sphinctrina turbinata* på lönn. Vid godset finns matt pricklav *Arthonia pruinata* och grå skärelav *Schismatomma decolorans* på gammal ek. I öster finns elegant sköldlav *Melanelia elegantula* och flikig sköldlav *M. lacinatula* på hästkastanj nära slottet. Andra intressanta arter som noterats är vitskivlav *Buellia alboatra* (på lönn), korallorangelav *Caloplaca herbidella* (på ask), kornig nållav *Chaeontheca chlorella* (på lönn), svart klotterlav *Opegrapha atra* (på bok), kupig skrynkellav *Parmelia submontana* (på ask och lönn) och skuggkranslav *Phaeophyscia endophoenicea* (på lönn).

På udden ca 500 m sydost om Skogsgård finns en relativ intressant lavflora. Här noterades år 1995 rosa lundlav, bokvårtlav, bokkantlav *Lecanora glabrata* (bok), stiftklotterlav, kortskaftad parasitspik och flera andra ovanliga arter. Alla arter finns kvar i dag men på färre träd och i sämre kondition än tidigare. Anledningar till detta är att många träd har fallit i stormarna de senaste åren och att mikroklimatet verkar ha blivit torrare. Två nya arter har dock noterats: orangepudrad klotterlav *Opegrapha ochrocheila* och *Bacidia viridifarinosa* på en bok, men dessa har säkert blivit förbisedda vid tidigare inventeringar.

År 1995 undersöktes även lavfloran på alla öarna i sjön. Den visade sig vara rik och följande rödlistade arter noterades: matt pricklav, rosa lundlav, liten ädellav *Catinaria laureri,* bokvårtlav, mjölig klotterlav *Opegrapha sorediifera,* stiftklotterlav, bokkantlav och grå skärelav. Dessutom påträffades bl.a. kupig skrynkellav *Parmelia submontana,* olivklotterlav *Opegrapha viridis,* skuggkranslav och rikfruktig blemlav *Phlyctis agelaea*.

På den stora udden sydväst om slottet finns ytterligare gamla träd med bl.a. rosa lundlav (på ek), flikig sköldlav (på ek), stiftklotterlav (på bok), bokvårtlav (på bok) och grå skärelav (på ek).

Häckeberga är ett lättåtkomligt utflyktsmål för den som i en behaglig omgivning vill bekanta sig med mycket av vad sydskånsk skog och sjö har att bjuda på.

Häckeberga ligger ca 2 km sydsydost om Genarp. Sydost om slottet finns en markerad parkering som du lämpligen använder.

10. Risen

Sven Snogerup

Detta namn avser ett ännu betat reservatområde söder om Genarp. En mycket stor del upptas av våtmarker, från fuktängar till små vattensamlingar. Flera av dessa har uppkommit som torvgravar vid olika tider och har på ett par ställen utvecklats till opasserbara träsk. Området innehåller få uppseendeväckande rariteter, men är stort och artrikt med en rik provkarta på olika våtmarksarter i ett fascinerande landskap. Besökaren måste vara beredd på att möta betesdjur, ibland massor av hästar, men de hör till miljön. Förutom de torrängar och våtmarker som framför allt beskrivs här, ingår en variation av skogsmarker i reservatet. Anslå gärna en hel dag till besöket.

Ta gott om tid på dig och se hur många arter du hittar. Under 300 arter är dåligt, bara av släktet *Carex* kan du räkna med två dussin. Vi skall inte försöka ge en artlista och tala om hur du hittar alla roligheter, men här är några tips på växter som finns: backsippa *Pulsatilla vulgaris*, hedblomster *Helichrysum arenarium*, borsttåg *Juncus squarrosus*, ängsskallra *Rhinanthus minor*, plattsäv *Blysmus compressus*, vildlin *Linum catharticum*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, kärrspira *Pedicularis palustris*, kärrstjärnblomma *Stellaria palustris*, trindstarr *Carex diandra*, slokstarr *C. pseudocyperus*, madrör *Calamagrostis stricta*, kärrsilja *Peucedanum palustre*, vattenblink *Hottonia palustris*, kärrbräken *Thelypteris palustris*, ag *Cladium mariscus*, vattenskräppa *Rumex hydrolapathum*, sprängört *Cicuta virosa*, dyblad *Hydrocharis morsus-ranae*, krypfloka *Apium inundatum*, rödlånke *Lythrum portula*.

Titta speciellt på mängderna av kärrbräken och ag i ett träsk, som vittnar om att torvgraven nått ända ned till rikt moränunderlag, bestånden av bredkaveldun *Typha latifolia* och smalkaveldun *T. angustifolia* som bildat stora kloner i samma öppna kärr och kanten av djurens vattenhål med sortimentet av fuktkrävande öppenjordsarter.

Även floran av våtmarksmossor är osedvanligt artrik. Beroende på om torvgravarna nått kalkhaltiga sediment eller ej har de invaderats av allt från rikkärrsarter till högmosse-vegetation. Kärrkammossa *Helodium blandowii* har sin nu enda kända skånska lokal i området och säkert finns här fler sällsyntheter som det återstår att upptäcka.

Du når lätt Risen genom att i östra Genarp ta av söderut på Risavägen, som leder till en stor parkeringsplats norr om området. Från den går en liten stig rakt söderut.

11. Betesmark öster om Genarps idrottsplats

Sven Snogerup

Detta är ett föga känt men fint område. Ställ ditt fordon på idrottsplatsens parkering längst åt öster i byn. Vandra sedan den markerade leden österut över ån, tag vid vägvisaren av mot Skryllegården och fortsätt över nästa bäck. Sedan är det dags att gå ut på betesmarken österut. Fortsätt längs norra skogsbrynet ända bort mot en backe med några tallar. Du märker när du kommer in på den roliga sandhedsmiljön, kanske bl.a. på spridda plantor av dvärgseradella *Ornithopus perpusillus*. Sen följer fläckar med borsttåtel *Corynephorus canescens*, vitknavel *Scleranthus perennis*, sandkrassing *Teesdalia nudicaulis*, åkerfibbla *Hypochoeris glabra*, hedblomster *Helichrysum arenarium* och spenslig ullört *Logfia minima*.

Från detta ställe går du så 500 meter söderut till en gammal fiskdamm, nu ett paradis för grodor. I dess sommarupptorkande strandzon trivs krypfloka *Apium inundatum*, kanske har den sin största skånska population här. I dammen står massor av igelknopp *Sparganium emersum* och vasstarr *Carex acuta*. Vill du jämföra den senare med brunstarr *C. acutiformis* så finner du den i bården av alsumpskog på väg tillbaka, titta t.ex. på stråbasernas färg!

12. Abusadalen

Sven Snogerup

Denna lokal sträcker sig längs en bäckdal. Huvuddelen utgörs av en liten rest av rik lundvegetation, nu snarast på väg att bli större bl.a. sedan en gammal damm blivit nedlagd. Området är väl värt ett besök för dig som är intresserad av lundatraktens flora. Ovanför sluttningen är närmast hedbokskog, men nere i dalen kan du efter hand räkna in gulsippa *Anemone ranunculoides*, desmeknopp *Adoxa moschatellina*, gulplister *Lamiastum galeobdolon*, lungört *Pulmonaria obscura*, månviol *Lunaria rediviva*, stor häxört *Circaea lutetiana*, storrams *Polygonum multiflorum*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, sydlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *montana*, buskstjärnblomma *S. holostea*, skogsskräppa *Rumex sanguineus*, långsvingel *Festuca gigantea*, lundelm *Elymus caninus*, lundäxing *Dactylis glomerata* ssp. *lobata*, kärrfibbla *Crepis paludosa*, humle *Humulus lupulus*, aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*, vispstarr *Carex digitata*, skärmstarr *C. remota* och ytterligare en del mer eller mindre vanliga lundväxter.

Söder om skogen ligger en ännu vattenfylld damm. Vid bäcken söder därom finns pipstäkra *Oenanthe fistulosa* och ännu lite längre upp finns ett kärr med majviva *Primula farinosa* och skogsnycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *fuchsii*. I sluttningarna på bägge sidor om detta kärr finns mer frodig ängslövskog. På östra sidan är det främst ett stort bestånd av skogsknipprot *Epipactis helleborine* som lockar till besök. Skogen väster om kärret hör däremot till de absolut artrikaste i Skåne. Förutom ovan nämnda arter finns här Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, tvåblad *Listera ovata*, grönvit nattviol *Platanthera chlorantha* och skogsveronika *Veronica montana*. Vid ett litet bäckdrag finns ett bestånd med vitskråp *Petasites albus* och över stora ytor dominerar ramslök *Allium ursinum*. En nästan komplett uppsättning bredbladiga lundgräs ingår även i artstocken.

Man hittar mycket lätt dit från S. Sandby. Följ vägen åt sydost som skyltas till Torna Hällestad. Efter ca 3 km ser du på vänster sida en gård, Lilla Abusa, skyltad med namn. Där ser du dalen åt söder och man går lättast in via en nästan helt igenväxt väg mitt emot gårdens östra byggnader.

Enefälader i området runt Södra Sandby, Dalby, Häckeberga och Torna Hällestad

Sven Snogerup

På Romeleåsens nordvästra utlöpare finns en hel rad större och mindre rester av det gamla skånska beteslandskapet, med det mesta av dess flora väl bevarad. Områdets värde ligger mycket i de många och sammanlagt rätt stora ytor det här rör sig om. Här har arterna ännu chans att sprida sig mellan olika närbelägna lokaler i takt med förändringar i markanvändning, klimat etc. De största ytorna är ganska magra, av renodlad enefäladstyp, men här och där ingår små våtmarker, ofta med rörligt vatten. Du kan själv från vägarna se rader av fäladsrester och välja ut mål för ett stopp. Vi har här valt ut några speciellt botaniskt intressanta partier för närmare beskrivning (Utflyktsmål 13–18).

13. Betesmark 500 meter nordnordost Skryllegården

Denna lokal är lätt att hitta även utan kartvana och där finner du mycket bevarat av den vegetation som länge präglade det mesta av den nuvarande Skrylleskogens yta. Parkera vid Skryllegården eller ta bussen från Lund dit. Gå sedan norrut längs det s.k. Romundspåret, förbi det nedlagda stenbrottet och nedför sluttningen. Redan i nordsluttningen omges spåret av enefälad, nedanför är det så dags att stanna upp, ta en tur åt vänster och sedan tillbaka mot skogen igen. Lägg märke till de olika växtformerna av en *Juniperus communis*. Här har den fått differentieras i öppen miljö genom århundraden.

På de flacka kullarna är vegetationen ren ljunghed och mager torräng. I kanterna mot sänkorna finns en zon av fukthed med dess typiska arter stagg *Nardus stricta* och borsttåg *Juncus squarrosus*. Vissa bitar upptas i stället av en torr till fuktig äng med bl.a. kattfot *Antennaria dioica*, revig blodrot *Potentilla anglica*, jordtistel *Cirsium acaule*, sammetsdaggkåpa *Alchemilla glaucescens*, stenmåra *Galium saxatile*, pillerstarr *Carex pilulifera*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, blodrot *Potentilla erecta* och ovanligt rikligt med knägräs *Danthonia decumbens*. Sänkorna genomströmmas av bäckdrag, på vissa avsnitt med grävda diken, och där omväxlar fuktäng med övergångskärr. Den stora attraktionen, lite svårfunnen, är kustgentiana *Gentianella baltica* i en äng nära bäcken. Men här finner man också t.ex. darrgräs *Briza media*, småvänderot *Valeriana dioica*, kärrsälting *Triglochin palustre*, kärrviol *Viola palustris*, kärrdunört *Epilobium palustre*, frossört *Scutellaria galericulata*, åkermynta *Mentha arvensis,* kransmynta *M.* Ñ*verticillata*, kärrtistel *Cirsium palustre*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris* och ängsvädd *Succisa pratensis*. Och är du osäker beträffande skillnaden mellan veketåg *Juncus effusus* och knapptåg *J. conglomeratus*, så har du dem här blandade i riklig mängd.

På ett par ställen finns små dammar fyllda av vattenväxter som bredkaveldun *Typha latifolia*, stor igelknopp *Sparganium erectum*, gäddnate *Potamogeton natans*, flaskstarr *Carex rostrata*, ängsull *Eriophorum angustifolium* och vattenklöver *Menyanthes trifoliata*. Efter att ha sökt igenom så mycket du vill av denna lokal finns så olika möjligheter. Du kan välja att gå tillbaka eller fortsätta på spåret fram till nästa lokal.

Skryllegården skyltas från vägen mellan Dalby och S. Sandby söder om det stora stenbrottet och nära avtagsvägen mot Hardeberga. På Skryllegården säljs även kartor.

14. Backen norr om Boijsens dammar

Detta är en bit torr enefälad på en markant backe, med en utsikt som också motiverar besöket. Den ligger precis norr om den största dammen med trädgårdsnäckrosorna, och du passerar den också med Romundspåret från Skryllegården. Kommer du den vägen passerar du nära det som troligen är Skånes största vresbok *Fagus sylvatica* f. *tortuosa*. Att backen innehåller ganska rikt material märks på bl.a. att ljungen *Calluna vulgaris* inte tagit dominans där, och du märker snart att här finns jordtistel *Cirsium acaule*, backsippa *Pulsatilla vulgaris*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, bockrot *Pimpinella saxifraga* och vackra mattor av backtimjan *Thymus serpyllum*. Bland buskarna märks flera snår av äppelros *Rosa rubiginosa* och några av hartsros *R. villosa* ssp. *mollis*. I snåren sitter buskviol *Viola hirta*, som här på grund av betet tvingas göra skäl för sitt namn.

15. Billebjär

Detta ganska välbekanta lilla berg ligger isolerat vid åkermarkerna väster om Skrylleskogen. Det utgör ett trevligt utflyktsmål i en landsända som är fattig på berg och klippor, men har också fina botaniska kvaliteter. I fäladsmarken blommar på våren backsippa *Pulsatilla vulgaris*, på sommaren kattfot *Antennaria dioica* och slåttergubbe *Arnica montana*. I berghällar finns den egendomliga ormbunken gaffelbräken *Asplenium septentrionale*.

16. Fäladsmarker vid Skrylleskogens sydkant

En rad rester av gammalt ogödslat fäladsbete sträcker sig längs storskogens gamla sydgräns ända från strax öster om Dalbybadet till sydväst om Gryteskog. Stora fäladsbitar finns också söder om denna linje, kring gamla järnvägen och gamla Torna Hällestadsvägen och ända ned till nya vägen. Vissa områden nära Dalby har sedan flera årtionden blivit planterade med gran, men stora ytor har behållits eller restaurerats genom initiativ av såväl kommunen som enskilda markägare. Det botaniskt finaste området ligger söder om Skrylleskogen, ca 2 kilometer ostnordost om Dalby. Här kan man, i stadens närhet, se slåttergubbe *Arnica montana* blomma i betydande antal och i enefäladens gläntor kan du finna revig blodrot *Potentilla anglica*, blodrot *P. erecta* och deras hybrid. I genomsilade kärrdrag blommar flera orkidéarter, bl.a. majnycklar *Dactylorhiza majalis*, och i våta rännor finns bäcknate *Potamogeton polygonifolius*. I den kedja av genomsilningskärr som kommer ut från skogen har man vid skogsbrynet ibland hittat borstsäv *Isolepis setacea* tillsammans med löktåg *Juncus bulbosus*, ryltåg *J. articulatus*, grönstarr *Carex demissa* och andra små starr-arter *Carex* spp. I fortsättningen åt sydost uppstår ett bredare kärr med bl.a. ängsstarr *Carex hostiana*, skogssäv *Scirpus sylvaticus*, flaskstarr *Carex rostrata,* slankstarr *C. flacca*, frossört *Scutellaria galericulata*, gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, sumpmåra *Galium uliginosum*, kärrsilja *Peucedanum palustre* och småvänderot *Valeriana dioica*. Ett område har förr varit åker, men har fått ligga för fäfot i minst 50 år. I dess slänt mot kärret har förr observerats bl.a. göknycklar *Orchis morio* och låsbräken *Botrychium lunaria.* Har de verkligen försvunnit? I mer eller mindre definierat bäcklopp finns nickskära *Bidens cernua*, igelknopp *Sparganium emersum*, kabbleka *Caltha palustris* och vattenklöver *Menyanthes trifoliata*. De torrare marken hyser bl.a. jordtistel *Cirsium acaule*, stenmåra *Galium saxatile*, ängsskallra *Rhinanthus minor*, stagg *Nardus stricta* och

knägräs *Danthonia decumbens*.

Till detta ställe får du normalt ta dig till fots eller eventuellt en bit på cykel med kartans hjälp från Dalby eller från Torna Hällestad. Norr om Dalby kan du ta Hällestadvägen 2 kilometer rakt österut. Ta dig sedan söderut till fäladen. Det är knappast ett snabbstopp utan snarare en halvdagsexkursion, som dock ger lön för mödan genom en bit ålderdomligt landskap och arter som du inte väntade dig att finna här inpå stan. Och antalet arter kan räknas i flera hundratal.

17. Enefälad med små våtmarker sydväst om Torna Hällestad

Här genomskärs fäladen av ett par fuktstråk, som framför allt om våren och försommaren uppvisar en vacker blomning, med bl.a. ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, majnycklar *D. majalis*, Jungfru Marie nycklar *D. maculata* ssp. *maculata* och grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*. Senare på året kan man se bl.a. vattenmynta *Mentha aquatica*, kransmynta *M*. Ñ*verticillata*, dyveronika *Veronica scutellata*, bäckveronica *V. beccabunga*, kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum*, plattsäv *Blysmus compressus*, slankstarr *Carex flacca*, kärrsälting *Triglochin palustre*, knutarv *Sagina nodosa* och kärrviol *Viola palustris*. I kanterna av fuktstråken finns däremot mager fukthed med stagg *Nardus stricta* och på ett par ställen mattor av borsttåg *Juncus squarrosus*. Uppe på ryggarna finns en mager enefälad, men den norra kanten ut mot öppen mark är en sandrygg där du kan finna hedblomster *Helichrysum arenarium*, sandsvingel *Festuca polesica*, spenslig ullört *Logfia minima* och blåmunkar *Jasione montana*.

Vid vägen mellan Dalby och Torna Hällestad finner du ca 1 km sydväst om Hällestad en parkeringsplats med bord. Därifrån går du söderut, till en liten väg. Följ den en liten bit västerut. Kanske hittar du Skåneledens avtag söderut, gå annars fram till en öppen mark. Gå då längs den in i enemarken söder därom.

18. Knivsåsen

Gå vägen några hundra meter vidare från parkeringen och sedan norrut genom fäladsmarken öster om stenbrottet, så kommer du till ett källkärr vid skogen. Åt nordost därifrån, norr om den lilla bäcken, följer så Knivsåsen, en rullstensås uppbyggd av måttligt näringsrikt material. Vill du slippa det blöta kärret så följ Skåneleden, som rundar det på vänster sida och sedan följer åsen österut längs skogsbrynet.

Men vi råder dig att vada lite i kärret, på väg ut eller hem. På väg ut i det passerar du en bård av fukthed med mycket stagg *Nardus stricta*, på ett par ställen borsttåg *Juncus squarrosus* och vid östra kärrkanten kambräken *Blechnum spicant*. I själva kärret finner du bl.a. kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum*, småvänderot *Valeriana dioica*, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, majnycklar *D. majalis*, plattsäv *Blysmus compressus*, nickskära *Bidens cernua*, brunskära *B. tripartita*, vippstarr *Carex paniculata*, sumpmåra *Galium uliginosum*, darrgräs *Briza media*, skogssäv *Scirpus sylvaticus*, gökblomster *Lychnis flos-cuculi,* frossört *Scutellaria galericulata*, fackelblomster *Lythrum salicaria*, hampflockel *Eupatorium cannabinum* och kärrdunört *Epilobium palustre*.

I ett öppet diffust källflöde i nordväst växer bl.a. löktåg *Juncus bulbosus*, grönstarr *Carex demissa*, blågrönt mannagräs *Glyceria declinata*, stjärnstarr *Carex echinata* och spikblad *Hydrocotyle vulgaris*. I kärrkanten närmast stenbrottet finns en av klövar upptrampad dypöl som brukar vara tätt bevuxen med rödlånke *Lythrum portula* och efter idogt letande kan man här finna en blott handstor fläck med klotgräs *Pilularia globulifera*.

Den öppna, betade delen av åsen täcks av enefälad och utmärks framför allt på våren av en imponerande mängd backsippor *Pulsatilla vulgaris* men där finns blommande arter en stor del av året. Bland ovanliga eller iögonenfallande arter märks pillerstarr *Carex pilulifera*, knägräs *Danthonia decumbens*, stenmåra *Galium saxatile*, gulmåra *G. verum*, jordtistel *Cirsium acaule*, tjärblomster *Viscaria vulgaris*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, backnejlika *Dianthus deltoides*, backtimjan *Thymus serpyllum* och sandstarr *Carex arenaria*. Bland buskarna lägger man märke till många rosensnår, mest stenros *Rosa canina* men särskilt på eftersommaren märks hartsros *Rosa villosa* ssp. *mollis* mycket med sina kraftigt färgade nypon. På ställen i sydsluttningen där korna trampat eller kaniner grävt finner du t.ex. vårtåtel *Aira praecox*, spenslig ullört *Logfia minima* och tuvknavel *Scleranthus annuus* ssp. *polycarpos*.

Bäckfåran söder om åsen kommer från källområdet ovanför, och här kan du friska upp minnet av allehanda våtmarksarter. Där finns t.ex. syltåg *Juncus tenuis*, dyveronika *Veronica scutellata*, kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum* och skogsnoppa *Gnaphalium sylvaticum*.

Detta är en välkänd lokal, med all rätt, och lätt att nå. Kör gamla Veberödsvägen från Dalby centrum, efter 3 km ser du en skyltad parkering vid ett stenbrott som blivit en populär badplats. Följ sedan ovanstående beskrivning.

19. Körsbärsdalen i Skogmöllebäckens dalgång

Anna-Karin Olsson

Körsbärsdalen är en del av Skogmöllebäckens dalgång som verkligen gör skäl för namnet. I sluttningarna på ömse sidor om bäcken står grova sötkörsbärsträd *Prunus avium*, om våren översållade med vita blommor.

Körsbärsdalen är en varierad naturbetesmark som innehåller allt från ett litet parti betad bokskog till helt öppna områden. Den botaniskt mest intressanta delen är kanske den branta slänten intill bäcken. Här är jordlagret tunt och på sina ställen går berget i dagen. Där inga buskar och träd skuggar är marken torr och solstekt. I den miljön finner man många ettåriga växter vars strategi för att klara torkan är att blomma och sätta frukt tidigt på säsongen för att sedan vissna och övervara resten av sommaren som frö. Hit hör bland annat vårarv *Cerastium semidecandrum*, nagelört *Erophila verna*, sandkrassing *Teesdalia nudicaulis*, backförgätmigej *Myosotis ramosissima* och det mycket småväxta gräset vårtåtel *Aira praecox*.

Betedjurens tramp i slänten gynnar också konkurrenssvaga växter som bergbräsma *Cardamine hirsuta* och småfruktig jungfrukam *Aphanes australis*. Småfruktig jungfrukam en liten, ettårig och relativt sällsynt växt som föredrar mager sandjord. Förutom att den ger ett rankigare och tunnare intryck, skiljs

den från vanlig jungfrukam *A. arvensis* bland annat genom stiplerna, som har längre och mer jämnsmala flikar. Blommorna och de mogna frukterna sticker heller inte upp ur stiplerna som hos vanlig jungfrukam. Andra växter i Körsbärsdalen är revig blodrot *Potentilla anglica*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus* och jungfrulin *Polygala vulgaris*. Revig blodrot är snarlik vanlig blodrot men har utlöpare, större blommor och något senare blomning. Till skillnad från hos vanlig blodrot är bladen skaftade och stiplerna helbräddade. Revig blodrot hör hemma i ogödslade naturbetesmarker men kan även återfinnas i kanten av skogsbilvägar och andra liknande platser. Den är överlag sällsynt, men är ganska vanlig i fäladsmarkerna på Romeleåsen.

Följer man bäcken uppströms genom Körsbärsdalen kommer man in i sydosthörnet av en angränsande fastighet, också den en värdefull fälad, fast tyvärr ohävdad. Här växer ett relativt stort bestånd av pipstäkra *Oenanthe fistulosa* i fuktängen vid bäcken. Pipstäkra är en flockblommig växt med spröd, ihålig stjälk och närmast rudimentära bladskivor. I Skåne förekommer den främst i näringsrika kärr och fuktängar i betesmark. Pipstäkran är sannolikt hävdgynnad, men dess ekologi är dåligt känd. Igenväxning är troligen det främsta hotet mot arten.

Nedströms rinner Skogmöllebäcken genom lövskogen mot Hasslemölla. För 50 år sedan fanns här flera orkidérika extremrikkärr men i dag har det mesta vuxit igen med skog. De kalkrika källorna finns dock kvar varför floran är mycket exklusiv. Förutom en mångfald vanligare ängslövskogs- och sumpskogsarter finns här stora bestånd av månviol *Lunaria rediviva*. Märkligt är också att hela bäcken på vårvintern kantas av fullständigt naturaliserad snödroppe *Galanthus nivalis*. Här och där finns översilade lerbranter längs ån med typiska mossor av släktena fickmossor *Fissidens* spp. och sprötmossor *Eurhynchium* spp. En mycket grov (decimeterlång) bållevermossa, rutlungmossa *Conocephalum conicum*, som ibland förväxlas med en filtlav, finns också rikligt längs bäcken. Krossar man bålen mellan fingrarna märks en starkt aromatisk morotsdoft och tittar man närmare på bålen ser man att den är fint rutig och att det i mitten av varje ruta finns en liten por, en klyvöppning. Eftersom dalgången här fått växa igen helt naturligt är blandningen av trädslag stor och det finns rikligt med lågor och döda träd varför man lätt kan inbilla sig att man är i en urskog. Om sumpskogen även i fortsättningen får sköta sig själv kommer detta att utvecklas mot en typ av rik och sumpig ädellövskog som är ytterst ovanlig i dagens Skåne.

Området kring Skogmöllebäcken är även kulturhistoriskt intressant med kvarnplatser och en mängd gamla färdvägar i slänterna, så kallade hålvägar. Skogmöllebäckens dalgång har inget lagligt skydd.

Från Veberöd: kör mot Skurup. Tag vänster in på en liten asfaltväg (mot Idala) ca 1,2 km efter de sista husen i Veberöd. Efter ca 700 m svänger vägen 90 grader åt vänster. Mitt i kröken går en grusväg ned till höger. Sväng ned här och följ grusvägen i ca 1 km tills du ser en stätta på höger hand. Här är Körsbärsdalen. Hela Skogmöllebäckens dalgång kan också nås med cykel eller till fots från Veberöd.

20. Gödelövs fägata

Anna-Karin Olsson

Står man vid Gödelövs kyrka och tittar österut, har man Lundaslätten i ryggen. En bit framför sig ser

man Romeleåsens i dag skogklädda kullar. Men däremellan finns fortfarande rester av ett äldre kulturlandskap. Med början vid kyrkan och vägen sträcker sig ett gammalt fädrev österut från byn, mot de tidigare vidsträckta fäladsmarkerna på Romeleåsen. Fägatan följer en liten bäck och kantas på var sida av en körväg. Den liknar egentligen en stor tratt som vidgas på sin väg mot Romeleåsen.

De första hundra metrarna längs bäcken är av begränsat botaniskt intresse eftersom det mesta varit uppodlat och/eller gödslat under 1900-talet. Men längst bort, norr om bäcken, innan skogen tar vid, ligger Kolyckan, en väl bevarad fäladsrest som endast bär spår av gödsling i norra kanten. Floran här är typisk för ogödslade, välhävdade fäladsmarker. Uppe på tuvorna står fårsvingel *Festuca ovina*, knippfryle *Luzula campestris*, gulmåra *Galium verum* och kortsnaggad ljung *Calluna vulgaris*. I tuvornas kanter blommar blåsuga *Ajuga pyramidalis*.

Rödven *Agrostis capillaris*, stenmåra *Galium saxatile* och stagg *Nardus stricta* hör till de vanligaste arterna. Mer speciella inslag utgör slåttergubbe *Arnica montana* och Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*. I Kolyckans fuktigare delar växer granspira *Pedicularis sylvatica* i rikliga mängder. Granspira är en lågväxt ört som blommar med rosa blommor från mitten till slutet av maj. Eftersom den är tvåårig är den beroende av fröförökning och därför känslig för svagt eller uteblivet bete.

Från Kolyckan kan man gå söderut genom alskogen, över bäcken på en gammal körväg som ser ut att även ha fungerat som dämme. I alskogen växer vitsippa *Anemone nemorosa*, kabbleka *Caltha palustris*, ängsbräsma *Cardamine pratensis*, svalört *Ranunculus ficaria*

och gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*. På andra sidan alskogen, nedanför torpet Getaklöv, finns en fin, välhävdad fuktäng med humleblomster *Geum rivale*, gulvial *Lathyrus pratensis*, majnycklar *Dactylorhiza majalis*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* och småvänderot *Valeriana dioica*. Uppe på tuvorna står revfibbla *Pilosella lactusella*, jordtistel *Cirsium acaule* och vitmåra *Galium boreale*.

Gödelövs fägata är ett fint utflyktsmål. Kombinationen av spännande kulturhistoriska spår, skönhet och artrik flora knuten till ett äldre kulturlandskap gör området till en pärla. Gödelövs fägata är välhävdad och betas av nötkreatur. Området har inget lagligt skydd.

Gödelöv ligger längs vägen mellan Björnstorps gods och Genarp. Från vägen mellan Dalby och Veberöd, tag höger mot Björnstorp. I byn svänger du vänster, skyltat Romeleåsen. I nästa kors tar du höger mot Genarp och kommer då genom allén förbi Björnstorps gods. En km efter godset ligger Gödelövs kyrka omedelbart till höger om vägen. Parkeringsplats finns längs vägen.

Malmö

1. Spillepengens fritidsområde

Bengt Örneberg

Spillepengens fritidsområde ligger norr om Sege å, väster om Västkustvägen mellan Arlövs och Spillepengens trafikplatser. Området har byggts av avfallsmassor, som täckts med jord och lera. Vissa planteringar har gjorts men mycket är självsått. Det finns en djurminnesplats, skjutbana, fågelskådningsplats och motionsslingor inom området.

Större delen är gräsmark med knylhavre *Arrhenatherum elatius* och andra vanliga gräs, men vid Sege å och dammen vid djurminnesplatsen finns en rikare vegetation. Jättegröe *Glyceria maxima* kantar Sege å men här växer även ovanliga arter som sumpskräppa *Rumex palustris* och blomvass *Butomus umbellatus*. Den senare rikligt och vackert blommande. Borstsenap *Sisymbrium loeselii* är stor och vacker både vid Segeå och längs stigen norr om infarten.

Vallarna vid skjutbanan lyser sommartid gula av praktkungsljus *Verbascum speciosum* och trots röjning och skrapning finns ett litet bestånd av luddvicker *Vicia villosa* ssp. *villosa* kvar. Norr om Kalinaån finns strandängar, som förr betades men nu växer igen. Fortfarande finns här en del intressanta växter som ålandsrot *Inula helenium*. Vejde *Isatis tinctoria* växer vid Kalinaåns norra strand. Det är en ovanlig växt i västra Skåne som även hittats i Malmö hamnområde.

Hårnarv *Sagina micropetala*, är den sällsyntaste växten vid Spillepengen. Den finns i gruset på parkeringsplatsen vid brandövningsplatsen. En annan ovanlig växt är taggkörvel *Anthriscus caucalis* som finns i stora mängder vid stigarna i kanten av buskagen.

Från Malmö: kör Västkustvägen norrut förbi Spillepengens trafikplats, över Sege å till ljussignal vid infart till Spillepengen. Från Lomma eller Arlöv: kör förbi Arlövs trafikplats till ljussignal vid infarten. Inom området går det att köra söderut mot Djurminnesplats vid Sege å eller norrut mot fågelskådningsplats. Informationstavla finns vid infarten.

2. Klagshamns udde

Leif Runeson

Klagshamns naturområde tillhör de mest varierade vi har i Skåne. Över 560 olika växter har setts där liksom en stor mängd fåglar och insekter. Grunda havsområden har fyllts ut med kalkavfall och många olika biotoper har skapats, vilket ger förutsättningar för en rik flora.

För något över 100 år sedan påbörjades anläggningen av en kalk- och cementindustri med djuphamn via en 2,5 km lång utfyllnadsbank. År 1901 inleddes brytningen i det stora kalkbrottet och strax därefter invigdes cementfabriken i Klagshamn. Verksamheten avvecklades 1938.

Inom området finns det strandängsfragment, sandmark, havsstränder, rikkärr, kalkstensstränder, torra grusiga marker, gräsmark på gammal soptipp samt busk- och skogsdungar. Buskmarkerna hotas av igenväxning med främst hagtorn *Crataegus* spp., torra områden växer igen med krissla *Inula salicina*, medan andra delar slits ned på grund av de alltför många hästarna i området. Det är viktigt att området

bevaras och får en ändamålsenlig skötsel så att inte ännu fler växter än hittills försvinner.

Mellan ridklubben vid den f.d. cementfabriken och lertagsdammen i sydväst finns det ett sandområde med både torra och fuktiga delar. Här kan man hitta strandtåg *Juncus maritimus*, kustarun *Centaurium littorale* var. *littorale*, strandrödtoppa *Odontites litoralis* ssp. *litoralis*, rosettjungfrulin *Polygala amarella*, segstarr *Carex extensa* och stora mängder kärrknipprot *Epipactis palustris*. På stranden i norr och söder växer det flera olika arter av mållor *Atriplex* spp. och *Chenopodium* spp., strandmolke *Sonchus palustris* och kustbaldersbrå *Tripleurospermum maritimum*. Här kan man också studera hur många vanliga växter har anpassat sig till att leva på havsstranden. I viken norr om udden hittar man med lite tur flera vattenväxter på hösten. De vanligaste är borstnate *Potamogeton pectinatus* och skruvnating *Ruppia cirrhosa*. Nära havet rakt söder om ridklubben växer dansk iris *Iris spuria*. Dess blå blommor ses bäst vid midsommar. Kom ihåg att växten är fridlyst och att det är bara här den är vanlig.

I ett blötare område norr om vägen vid ridklubben kan man finna ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, dikesskräppa *Rumex conglomeratus*, vattenmynta *Mentha aquatica* och starrarter som jättestarr *Carex riparia*, blankstarr *C. otrubae*, vippstarr *C. paniculata* och tagelstarr *C. appropinquata*.

Vid det lilla kalkbrottet strax norr om den restaurerade kalkugnen kan man se ängsruta *Thalictrum flavum*, blåtåtel *Molinia caerulea*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, ängsskära *Serratula tinctoria*, fältkrassing *Lepidium campestre* och ätlig groda *Rana esculenta*.

Buskmarkerna hyser i sina skuggigare delar stora mängder tvåblad *Listera ovata* och skogsknipprot *Epipactis helleborine*.

Taggkörvel *Anthriscus caucalis* och borstsenap *Sisymbrium loeselii* växer båda som ogräs strax väster om ridklubben. Taggkörveln ser ut som hundkäx men har krökt stjälk och styvhåriga frukter. Borstsenap ser ut som vägsenap men har strävhårig stjälk och utstående fruktskaft.

På några ställen på udden har ren kalksten med inslag av flinta dumpats. På dessa har en vegetation som i mycket liknar den på Ölands alvar utvecklats. På dessa marker växer liksom på Öland, dvärgformer av sällsyntheten småtörel *Euphorbia exigua*.

I Klagshamnsområdet hittar man många växter som finns kvar efter odling eller som har etablerat sig efter utkast från trädgårdar. På det stora kalkbrottets sydsida kan man hitta tovsippa *Anemone sylvestris*, som är känd därifrån sedan snart 20 år. Inne i byn söder om brottet finns det ett igenvuxet parkområde med kvarstående växter sedan tidigare byggnation och mellan byn och ridklubben har växter kastats ut på flera ställen. I fiskehamnens nordöstra hörn finns ännu sträv ambrosia *Ambrosia psilostachya* kvar och öster om hamnen har utkastade växter etablerat sig, t.ex. stortimjan *Thymus pulegioides* och flera oxbärsarter *Cotoneaster* spp.

Till Klagshamns udde tar man buss 10 från centrala Malmö. Det är lätt att cykla dit och inom området är cykel till stor hjälp. Med bil kör man Klagshamnsvägen från Limhamn via Borrebackevägen till Badvägen eller från Pildammsvägen, Borrebackevägen till Badvägen och vidare ut mot hamnen.

3. Strandängarna norr och söder om Klagshamn

Leif Runeson

Strandängarna längs Öresund söder om Lernacken är unika i svensk natur. Området är trädlöst och mycket flackt, och har troligen sett ut så sedan Öresund bildades. Vid västliga stormar kan vattnet på flera ställen nå långt upp på land, vilket kan avläsas i vegetationen.

Närmast havet finns det låga gräsfria partier, s.k. skonor, som endast är bevuxna av salttåliga ettåriga växter, när vattenståndet så tillåter. Bland dem märks saltnarv *Spergularia salina*, havsnarv *S. media*, saltmålla *Atriplex pedunculata*, rödmålla *Chenopodium rubrum*, saltört *Suaeda maritima*, glasört *Salicornia europaea* och saltarv *Honckenya peploides*.

Mellan skonorna och längre från havet finns det i regel kortbetade gräs- och tågområden med salttåg *Juncus gerardii*, krypven *Agrostis stolonifera* och rödsvingel *Festuca rubra* som dominanter. Här kan man hitta strandtrift *Armeria maritima* ssp. *maritima*, östkustarv *Cerastium subtetrandrum*, kustarun *Centaurium littorale* var. *littorale*, dvärgarun *C. pulchellum*, strandnarv *Sagina maritima*, strandnål *Bupleurum tenuissimum*, strandkämpar *Plantago coronopus*, vårkällört *Montia minor*, ormax *Parapholis strigosa*, smågröe *Poa pratensis* ssp. *irrigata* samt några skörbjuggsörtsarter *Cochlearia* spp. och saltgräsarter *Puccinellia* spp.

Ormax är en utmaning för den skarpsynte växtletaren. Detta krypande ettåriga gräs blommar mest på försommaren. Den del som är lättast att se är de millimeterstora ståndarknapparna som sticker ut från de oskaftade småaxen under blomningen. Man måste krypa över strandängen och kan minska sin ansträngning om man börjar leta i närheten av bården av uppspolade vassfragment eller längs kanten på högt belägna skonor. Anta utmaningen att hitta den och känn dig riktigt stolt om du lyckas! Strandnål är en liten och svårfunnen flockblommig växt. Den ger intrycket av en upprätt gråaktig trampört med gula blommor i små täta flockar. Leta i augusti i kanten av områden med högresta växter i de övre delarna av välbetade strandängar. Strandnarv växer i blottor i gräset nära vattnet på välbetade havsstrandängar. Den liknar den vanliga krypnarven, som också kan finnas här, men är mörkare grön, har ett upprätt växtsätt och raka blomskaft. Vårkällört är en sällsynt gulgrön växt på samma lokaler som strandnarv. På betade ängar har den ett lågt och kuddlikt växtsätt. Trots sina vita blommor kan den vara svår att få syn på. Östkustarv har ett växtsätt som påminner om vårkällört. Det är en ljusgrön nejlikväxt, som har fyrtaliga vita blommor.

På den norra sidan om udden finns det ett vassbälte närmast havet. I vassen har få växter möjlighet att klara sig men vit snårvinda *Calystegia sepium* ssp. *sepium* är frodig och vattenskräppa *Rumex hydrolapathum* kan hittas här och där. I områden med sämre bete hittar man bland annat bitterkrassing *Lepidium latifolium* och strandaster *Tripolium vulgare*.

Områdena närmast Klagshamns udde har stora kvaliteter eftersom få ingrepp har gjorts på stränderna. Området söder om Klagshamns udde är nominerat till EU:s bevarandeprogram Natura 2000, vilket innebär att Sverige åtar sig att skydda området för framtiden. Några delområden har betats för lite medan andra emellanåt har överbetats. Strandängarna bör skyddas som naturreservat och en anpassad skötselplan utarbetas.

Det finns fyra delområden som är mer intressanta än andra. De två första ligger norr om udden och de

andra söder om den. Området kring värnet väster om Klagshamns norra del, en halv km söder om Strandhem. Gå västerut från Klagshamnsvägen. Området norr om ridklubben. Gå från ridklubben och norrut ut på strandängarna. Området väster om Klagshamns idrottsplats. Gå från denna åt väster och sydväst. Området väster om Sjötorp. Gå från Sjötorpsvägens västända längs Tygelsjödiket och fortsätt ut på strandängarna.

4. Husie mosse

Bengt Örneberg

Från Husie kyrka sluttar marken åt öster ned mot Risebergabäcken. Bäcken dämdes upp 1997 och en sjö har därigenom bildats. Vid sjön har ursprunglig vegetation kompletterats med viss inplantering, som skolbarnen i Husie fick deltaga i.

Norr om den nya sjön finns en naturlig våtmark med bland annat ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, majnycklar *D. majalis,* stora bestånd av rosendunört *Epilobium hirsutum* och plattstarr *Carex disticha*. Igenväxning är det största hotet mot orkidéerna. Ovanför orkidékärret, mellan bäcken och Husie kyrkoväg, har kvarnvicker *Vicia villosa* ssp. *varia* hittats.

Husie, som betyder hus i ö, kommer av att Husie kyrka varit kringfluten av Risebergabäcken. Den dränering som gjort Husie mosse torrare, har nu hejdats genom uppdämningen av bäcken. Vid sjön kan man se sjöranunkel *Ranunculus lingua* och slokstarr *Carex pseudocyperus* bland mycket annat. Vid bäcken växer kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum* som är en sällsynt och rödlistad art i Sverige.

Området är lättillgängligt då ett strövområde iordningställts runt Husie sjö. För att hitta dit kör Inre Ringvägen, Rosengårds trafikplats, Amiralsgatan österut och slutligen Husie kyrkoväg. Parkering finns vid Husie kyrka.

5. Borrebacke

Kjell-Arne Olsson

Utsikten över Söderslätt med alla gårdar, fält och små dungar är betagande från Borrebacke. I väster reser sig Öresundsbron och i dess förlängning kan du ana Själland och Köpenhamn, mot norr ser du Malmö tydligt. Det är inte bara utsikten som är hänförande, floran på Borrebacke är helt unik och när du väl tittat nedåt glömmer du snart de milsvida vyerna. På få andra platser i landet lär så många sällsynta och rödlistade växter trängas på en så begränsad yta som här.

På den drygt 100 meter långa grusåsen, med en forntida hög längst i söder, finns en stäppartad torräng med brudbröd *Filipendula vulgaris*, harmynta *Satureja acinos*, fältvädd *Scabiosa columbaria*, darrgräs *Briza media*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, lundtrav *Arabis hirsuta*, rödkämpar *Plantago media*, knutnarv *Sagina nodosa* tillsammans med många andra torrängsväxter. Här snyltar klintsnyltrot *Orobanche elatior* på väddklint *Centaurea scabiosa* och ljungsnärja *Cuscuta epithymum* på gulmåra *Galium verum* och andra örter den finner smakliga. Dessa två parasiter är klassade som hotade i Sverige. Klintsnyltrot finns på några tiotal platser i Skåne, medan

ljungsnärja endast noterats från fyra lokaler under vår inventering. Borrebacke är även växtplats för den exklusiva underarten sammetsbockrot (svart bockrot) *Pimpinella saxifraga* ssp. *nigra*, en starkt hotad art som har sin skånska utbredning inskränkt till några få lokaler i den sydvästra delen av landskapet.

Det är inte bara den utsökta torrängsfloran som är värd att studera här. I åkerkanterna kring Borrebacke brukar en rad ovanliga åkerogräs årligen visa sig. Småtörel *Euphorbia exigua* och spjutsporre *Kickxia elatine* är båda så sällsynta i det moderna jordbrukslandskapet att de blivit nationellt rödlistade. Även nattglim *Silene noctiflora*, rödmire *Anagallis arvensis*, mjukdån *Galeopsis ladanum*, åkersyska *Stachys arvensis*, blåklint *Centaurea cyanus*, vit sminkrot *Lithospermum arvense* var. *arvense*, hundtunga *Cynoglossum officinale* och piggtistel *Carduus acanthoides* är ogräs som du kan leta upp vid Borrebacke.

Till Borrebacke hittar du lättast om du från motorvägen mellan Malmö och Trelleborg tar av vid avfarten V. Klagstorp och sedan kör rakt västerut mot Klagshamn. Efter drygt tre kilometer har du Borrebacke strax norr om vägen.

6. Bunkeflo strandängar

Bengt Örneberg

Strax söder om Lernacken, det svenska landfästet för Öresundsbron, finns ett område där land långsamt övergår i hav. Med avbrott för Klagshamnsudden fortsätter detta område ända till Falsterbohalvön. Vattenståndsvariationerna i Öresund gör att den långgrunda stranden ofta översvämmas av saltvatten. Detta sätter sin prägel på vegetationen och ger upphov till speciella växtsamhällen. Nils Dahlbeck har beskrivit detta i sin doktorsavhandling *Strandwiesen am südöstlichen Öresund* från 1945.

Närmast Lernacken finns ett marskland med små låga öar, som till stor del översvämmas vid högvatten. Ytterst finns ett bälte av havssäv *Schoenoplectus maritimus* och blåsäv *S. tabernaemontani* med inslag av strandaster *Tripolium vulgare*. Något längre in finns zoner med mållor som strandmålla *Atriplex litoralis* och spjutmålla *A. prostrata* samt salttåg *Juncus gerardii*, rödsvingel *Festuca rubra* och ännu längre in kvickrot *Elytrigia repens*. Insprängda i dessa växtbälten finns flera arter strandväxter som gulkämpar *Plantago maritima*, engelsk skörbjuggsört *Cochlearia officinalis* ssp. *anglica*, strandmalört *Seriphidium maritimum*, havssälting *Triglochin maritimum*, strandkrypa *Glaux maritima*, segstarr *Carex extensa*, strandrödtoppa *Odontites litoralis* ssp. *litoralis* och dansk iris *Iris spuria*. Dansk iris sågs först vid Sibbarp men är nu spridd ända till Falsterbo. Den har en av sina bästa växtplatser på Bunkeflo strandängar. När denna vackra växt blommar vid midsommar kan man passa på att titta på den sällsynta strandrödtoppan som har ett fint bestånd nära stranden. Högt över den övriga vegetationen sticker strandkvanne *Angelica archangelica* ssp. *litoralis* upp på åtskilliga ställen.

En viss igenväxning med framför allt kvickrot har skett, men fortfarande finns här en intressant vegetation att beskåda som är typisk för de sydvästskånska havsstrandängarna.

För att komma till Bunkeflo strandängar, kör Klagshamnsvägen, ta av på Stenöregatan västerut mot stranden.

7. Käglinge rekreationsområde

Bengt Örneberg

I Malmös sydostligaste del finns ett rekreationsområde på 70 hektar, som är mycket varierat med backar, dammar, sumpskog och torrängar. Från slutet av 1800-talet och fram till 1970 fanns här omfattande grustäkter. Dessa har upphört och man har senare anlagt stora träd- och buskplanteringar.

I dammarna finns inte mindre än nio av Sveriges elva grodarter. På fuktig mark får grodorna samsas med växter som smultronklöver *Trifolium fragiferum*, vattenmärke *Sium latifolium*, svalting *Alisma plantago-aquatica*, luddunört *Epilobium parviflorum*, sprödarv *Myosoton aquaticum* och slokstarr *Carex pseudocyperus*. På de torra, sandiga backarna kan man finna harmynta *Satureja acinos*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, fältvädd *Scabiosa columbaria*, spåtistel *Carlina vulgaris*, väddklint *Centaurea scabiosa* och cikoria *Cichorium intybus*.

Från botanisk synpunkt är Käglinge ränna, en smal, långsträckt gammal grustäkt nordost om parkeringen, intressant med darrgräs *Briza media* och orkidéarterna kärrknipprot *Epipactis palustris*, tvåblad *Listera ovata* och ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*. Käglinge ränna är även fyndplats för den i Skåne ovanliga fräkenarten smalfräken *Equisetum variegatum*. Den samlades in här på 1960-talet men har inte gått att återfinna under inventeringstiden. På en sluttning nordväst om rännan växer gråmalva *Lavatera thuringiaca*. Den är stor och högvuxen och lätt att få syn på när den blommar. Gråmalva är en rödlistad art som bara noterats ett fåtal gånger i Skåne. Oftast förekommer den mer eller mindre tillfälligt på sina växtplatser. Inom rekreationsområdet växer även klintsnyltrot *Orobanche elatior*, som dock ursprungligen är insådd av John Kraft på 1980-talet. Han gjorde även försök att inplantera ängssilja *Silaum silaus*. Så skulle du under dina strövtåg vid Käglinge ”upptäcka” en ny lokal för denna, en av nordens ovanligaste arter, är det utan tvekan en av Krafts plantor som lyckats överleva.

För att komma till Käglinge rekreationsområde kör du E65 från Malmö mot Ystad. Vid Jägersro tar du av på väg 101 mot Anderslöv. Efter drygt 3 km kommer du fram till Käglinge by där skylt till rekreationsområdets parkering visar dig vägen. Området går även att nå med buss 16 eller 17 från Malmö.

8. Toarp vid Sege å

Floravårdsgruppen i Svedala

Öster om Toarps by vid Sege å finns en artrik betesmark på sluttningar ned mot ån i dalgången. Tack vare de branta sluttningarna har området aldrig odlats upp och har därför kunnat bevara sin rika hävdberoende flora. I sluttningarnas nedre delar kommer kalkrikt grundvatten fram och bildar rikkärr där vattnet rinner ned mot ån. I kärren förekommer bl.a. tätört *Pinguicula vulgaris*, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, majnycklar *D. majalis*, svartvide *Salix myrsinifolia* och kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum*. På de torra sluttningarna förekommer bl.a. den i södra Skåne mycket sällsynta slåttergubben *Arnica montana* i några exemplar tillsammans med Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata*, brudbröd *Filipendula vulgaris* och nattviol *Platanthera bifolia*. Ån har dämts upp i en större damm under början av 90-talet och de nedre delarna hamnade då under vatten. Man har dessutom satt staketet en bit upp från dammen så att de finaste delarna av

kalkrikkärret inte betas längre.

Området nås från samma punkt som Sege å vid Skabersjö, vid järnvägsövergången i Toarp. Promenera ned till skogskanten och följ sedan stigen i skogen norrut genom skogspartiet som finns längs ån. Där skogen tar slut börjar betesmarken som i de södra delarna har tidigare varit åker och därmed är ointressant. Ca 300 meter längre norrut börjar de intressanta partierna.

Osby

1. Malsjön

Kjell-Arne Olsson

Malsjön ligger lite undangömd vid en slinga av Helge å – det är bara Breda ängarna och Storgropen som skiljer dem åt. Även om sjön antagligen inte fått sitt namn efter den sägenomspunna fisken kommer tankarna osökt in på den när man står vid sjöns strand. Några malar skulle åtminstone i dag knappast kunna trivas i Malsjöns bruna vatten, förorenat som det är av den intensiva torvbrytningen på Åbuamossen någon kilometer söderut. Denna fisk som en gång var ganska vanlig i hela Helge ås vattensysten finns nu bara kvar i Möckeln i Kronobergs län – oräknat de 12 malar som planterades in vid Kristianstad 1999.

Malsjöns östra strand betas och här finns en mycket fin, hävdberoende vegetation. Utmed den steniga strandkanten växer en bård av blåtåtel *Molinia caerulea*, brunven *Agrostis canina*, flaskstarr *Carex rostrata* och lågvuxen pors *Myrica gale*. Det är här du ska leta efter ett sirligt gräs. Hittar du något som förefaller vara en kruståtel *Deschampsia flexuosa* på villovägar är det säkert sjötåtel *D. setacea* du funnit. Detta ovanliga gräs, som i Skåne bara finns på Skanörs Ljung och vid några få sjöar i nordost, skiljer sig från kruståtel genom att bladsnärpet är långt och spetsigt samt att de två blommorna sitter på olika höjd i småaxet. Här vid Malsjön brukar sjötåteln vara lätt att leta upp.

Strax innanför porsbältet finns en lågvuxen fukthed där stagg *Nardus stricta*, knägräs *Danthonia decumbens*, blodrot *Potentilla erecta*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris* och ängsvädd *Succisa pratensis* är vanliga. Kommer du hit på sensommaren möts du av en för Skåne mycket ovanlig syn. Då blommar klockgentiana *Gentiana pneumonanthe* i 100-tals exemplar. Kanske är detta det rikaste beståndet i Skåne av denna allt ovanligare, men så utsökt vackra växt.

För att komma till Malsjön tar du i Sibbarp, utmed vägen mellan Hästveda och Osby, av västerut mot Malshult. I byn kan du parkera och sedan gå västerut längs en mindre grusväg ned mot sjön.

2. Nytebodaskogen

Kjell-Arne Olsson

Nytebodaskogen är ett välkänt naturområde och ett populärt utflyktsmål strax norr om sjön Immeln. Det är hit man i Skåne åker för att uppleva en riktig ”John Bauer-skog” och se om man kan få en skymt av något slags oknytt från en gången tid. Någon riktig urskog är det inte, men väl en naturskog med gran *Picea abies* och tall *Pinus sylvestris* och mossbelupna lågor av imponerande dimensioner.

Botaniskt är det framför allt kryptogamfloran som är intressant, men här finns även en del kärlväxter som inte är så vanliga på andra håll i landskapet. Linnea *Linnaea borealis* finns rikligt på flera ställen och knärot *Goodyera repens* kan man se här och där. Vid Lommagylet, en myrgöl i reservatet, växer rundsileshår *Drosera rotundifolia*, hjortron *Rubus chamaemorus*, rosling *Andromeda polifolia*, klockljung *Erica tetralix*, skvattram *Rhododendron tomentosum* (*Ledum palustre*), myrlilja *Narthecium ossifragum* tillsammans med halvgräsen dystarr *Carex limosa*, sumpstarr *C. magellanica* och vitag *Rhynchospora alba*.

Om du fortsätter längs skogsvägen som går norrut genom skogen öppnar sig landskapet när du kommer till den lilla gården Hallatorpet. Vid Hallatorpet finns fina naturbetesmarker med jungfrulin *Polygala vulgaris*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, backvial *Lathyrus sylvestris*, ängsvädd *Succisa pratensis*, kattfot *Antennaria dioica*, slåttergubbe *Arnica montana*, sommarfibbla *Leontodon hispidus*, svinrot *Scorzonera humilis*, ängsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *bifolia* och darrgräs *Briza media* bland många vanliga hävdgynnade arter. Vid ett stengärde finns ett exemplar av björnrot *Meum athamanticum*. Denna gamla kulturväxt kan man då och då påträffa kvarstående vid gamla bosättningar.

Nytebodaskogen är väl skyltad utmed landsvägen som går strax norr om sjön Immeln.

3. Rumpeboda

Kjell-Arne Olsson

När man stöter på ortsnamn som Rumpeboda och Tjuvön kan man lätt tro att man hamnat bortom all ära och redlighet. Men nej, även om det är knappt tre kilometer till mörkaste Småland, har du kommit helt rätt om du vill se några växter som åtminstone i den skånska floran tillhör de riktiga rariteterna.

På en liten tallmosse vid Rumpeboda finns nämligen det finaste beståndet av dvärgbjörk *Betula nana* i Skåne, en art som vi endast har på ytterligare någon enstaka plats här längst i nordost. Dvärgbjörk är annars vanlig i norra Sverige och på Småländska höglandet. Vid Rumpeboda finns den i flera delpopulationer där den största omfattar omkring 200 kvadratmeter. Mossen, som är bevuxen med gles tall *Pinus sylvestris* och lågvuxen gran *Picea abies*, är även växtgeografiskt intressant då klockljung *Erica tetralix* och skvattram *Rhododendron tomentosum* (*Ledum palustre*) stämt möte här. Klockljung är en atlantisk art med en utpräglat västlig utbredning medan skvattram är östlig och kontinental. Skvattram är en buske som du kan lukta dig till; det är ofta den starka doften som först avslöjar den. Annars är det mest ljung *Calluna vulgaris*, lingon *Vaccinium vitis-idaea*, odon *V. uliginosum*, tuvull *Eriophorum vaginatum* och lite hjortron *Rubus chamaemorus* som växer på mossen. I laggen, den blöta del som omger det torrare mosseplanet, finns det emellertid ytterligare några ovanliga arter att leta upp. På flera ställen växer kallgräs *Scheuchzeria palustris*, alls inget gräs utan en märklig art utan nära släktingar i vår svenska flora. I Skåne finns den på ett tiotal lokaler, de flesta i den norra delen av landskapet. Även myrlilja *Narthecium ossifragum*, korallrot *Corallorhiza trifida*, vitag *Rhynchospora alba* och taggstarr *Carex pauciflora* kan du säkert leta upp i laggen utan större besvär. Taggstarr noterades på många lokaler under den förra Skåneinventeringen. I dag känner vi endast till den från ca 15 lokaler vilket tyder på att den har gått kraftigt tillbaka sedan mitten av 1900-talet.

För att komma till tallmossen i Rumpeboda följer du i Lönsboda väg 119 mot Tingsryd. I Tosthult tar du norrut mot Häradsbäck. Efter drygt 3 kilometer kommer du till Rumpeboda där du kan parkera vid den skyltade bygdegården. Sedan går du omkring 400 meter norrut längs landsvägen. Mittemot en postlåda tar du in på en liten grusväg där du efter omkring 100 meter kommer fram till en stengärdsgård. Här går du in till vänster och är strax ute på laggen. Om du följer diket som går genom mossen kommer du rakt på det stora beståndet med dvärgbjörk.

4. Nedraryd

Kjell-Arne Olsson

Vid Nedraryd är det stilla. Här ringlar sig den lilla Rönnebodaån fram över maderna. Vattenföringen i ån är nästan omärklig när det är torrt. Kanske går även tiden lite långsammare här för att vi jäktade nutidsmänniskor skall kunna komma hit och låta oss förflyttas tillbaka till ett landskap och en natur som kan te sig ålderdomliga men som många av oss ändå minns. Här ger maderna fortfarande vinterfoder åt djuren genom slåtter, här omväxlar små skogsdungar med åkerlyckor och välhävdade hagmarker, rika på en *Juniperus communis* och vackra, frivuxna träd.

Det mångformiga landskapet kring Nedraryd har gett upphov till en mängd naturtyper som i sin tur ger området en artrik och intressant flora. På torrare mark är floran ofta sparsmakad med fårsvingel *Festuca ovina*, vårbrodd *Anthoxanthum odoratum*, stagg *Nardus stricta*, pillerstarr *Carex pilulifera*, blodrot *Potentilla erecta*, ärenpris *Veronica officinalis*, ljung *Calluna vulgaris*, blåbär *Vaccinium myrtillus*, jungfrulin *Polygala vulgaris* och tjärblomster *Viscaria vulgaris* som vanliga arter, men du kan även glädjas åt kattfot *Antennaria dioica*, svinrot *Scorzonera humilis* och mängder av slåttergubbe *Arnica montana* på dessa marker. Där det är lite fuktigare kan du i stället njuta av gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, granspira *Pedicularis sylvatica*, smörbollar *Trollius europaeus*, Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata*, småvänderot *Valeriana dioica,* ängsvädd *Succisa pratensis* och borsttåg *Juncus squarrosus*.

Ån är gräns mellan Nedraryd och Övraryd. På en torräng vid Övraryd, just på andra sidan bron, växer backsippa *Pulsatilla vulgaris*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, blodnäva *Geranium sanguineum* och gullviva *Primula veris*, alla arter som är ovanliga i dessa delar av Skåne.

Odlingslandskapet vid Nedraryd blev under ängs- och hagmarksinventeringen i slutet av 1980-talet klassat som ett av de finaste objekten i f.d. Kristianstads län. Det är det ännu.

I Lönsboda tar du av västerut på vägen mot Kräbbleboda (invid Statoil-macken). Efter drygt 5 kilometer är du framme vid Nedraryd där du kan parkera invid bron över Rönnebodaån. De finaste betesmarkerna har du på ostsidan av ån omkring 300 meter åt söder.

5. Ulvshult

Kjell-Arne Olsson

Djupt inne i Göingeskogarna ligger Ulvshult, en ensamgård omgiven av gamla åkrar, slåttermarker och naturbetesmarker av både fuktig och torr typ. De botaniskt kanske mest intressanta har du strax norr om gården. Bland många vanliga arter kan du finna gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, tiggarranunkel *Ranunculus sceleratus*, smörbollar *Trollius europaeus,* späddaggkåpa *Alchemilla filicaulis* var. *filicaulis*, granspira *Pedicularis sylvatica*, ängsvädd *Succisa pratensis,* slåttergubbe *Arnica montana,* revfibbla *Pilosella lactucella*, sommarfibbla *Leontodon hispidus*, Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata,* darrgräs *Briza media* och borsttåg *Juncus squarrosus*. Riktigt förvånad blir man när man stöter på rikligt med plattstarr *Carex disticha*, en art man annars förknippar med våra kalktrakter. I norra Skåne finns den bara på några få lokaler.

Omkring 500 meter söder om gården Ulvshult finns en tallmosse, på topografiska kartan utmärkt som

domänreservat med ett B. Och då förstår man att det måste vara B som i *Betula nana*, dvärgbjörk. Denna nordliga lilla björk som bara finns på ytterligare någon lokal i landskapet förekommer tämligen rikligt men är småvuxen på denna lokal.

När du strövar runt kring Ulvshult skall du i vägkanterna hålla utkik efter backmåra *Galium suecicum*, som i dessa trakter öster om Lönsboda finns på många ställen. Den liknar mest sumpmåra *Galium uliginosum* men har slät stjälk och frukter med tättsittande papiller. Backmåra finns i Sverige bara i nordöstra Skåne, västra Blekinge, södra Småland och med en avvikande form i norra Västergötland. I övrigt är världsutbredningen inskränkt till ett par lokaler i norra Tyskland.

Ulvshult är ett gammalt rustmästarboställe och fastigheten ingår i Ulvshults kronopark. Enligt informationstavlan utmed vägen mot Blekingegränsen finns, förutom flera kulturhistoriskt intressanta platser, även ytterligare botaniska sevärdheter i kronoparken i form av en eneskog och en ormgran.

För att komma till Ulvshult följer du i Lönsboda väg 119 mot Tingsryd. Strax efter Tosthult tar du söderut vid skylten ”Ulvshult 2”.

6. Drivån och Gråshult

Åke Widgren

Drivåns dalgång söder om Killeberg är främst känd som klassisk växtlokal för idegran *Taxus baccata*, som endast har ytterligare ett par vilda förekomster i Skåne, men ån och dess omgivningar hyser även i övrigt en intressant och för norra Skåne artrik flora. Mellan Killeberg och Drivebro, en sträcka på 12 kilometer, finns talrika små forssträckor och kvillbildningar kantade av alsumpskog, men också meandrande lugnflytande sträckor omgivna av strandkärr. Gamla kvarnruiner vittnar om att ån redan i äldre tider utnyttjats intensivt av människan, och den är i dag recipient för både Älmhults och Killebergs reningsverk. Idegran har varit känd sedan början av 1950-talet och finns alltjämt kvar med ett fåtal exemplar. Två idegransbuskar växer på små öar i ån ca 300 meter sydost om Hammarbäck. Brunrör *Calamagrostis purpurea* bildar vidsträckta bestånd på en mängd lokaler längs ån, inte minst i strandkärren. Brunrör har här sin huvudförekomst i Skåne. Andra växter som förekommer vid ån och som bör nämnas är småvänderot *Valeriana dioica*, korallrot *Corallorrhiza trifida* och sommarlånke *Callitriche cophocarpa*. Aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium* växer talrikt på en åsrygg nära ån, ca 700 meter sydsydost om Lilla Stockhult.

Vid Gråshults by finns ett av de bäst bevarade och botaniskt intressantaste hagmarks-områdena i Osby kommun. Odlingslandskapet är kuperat, småskaligt och alltjämt välhävdat. Merparten av hagmarken ligger på en grusås. Vegetationen är till stor del av torrängstyp och innehåller växter som backsippa *Pulsatilla vulgaris*, ängshavre *Helictotrichon pratense*, ljus solvända *Helianthemum nummularium* ssp. *nummularium*, backtimjan *Thymus serpyllum*, backnejlika *Dianthus deltoides*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, kattfot *Antennaria dioica*, slåttergubbe *Arnica montana*, svinrot *Scorzonera humilis*, axveronika *Veronica spicata* och blodnäva *Geranium sanguineum*. I en fuktsvacka inom betesmarken växer blågrönt mannagräs *Glyceria declinata*, bäckveronika *Veronica beccabunga*, tiggarranunkel *Ranunculus sceleratus* och sumpförgätmigej *Myosotis laxa* ssp. *caespitosa*.

Drivåns dalgång och Gråshults by ligger i Osby kommun, strax söder om Killeberg. Ån nås lättast från väster, från gamla riksväg 23 och broarna sydost om Lilla Stockhult, sydost om Gråshult och nordost om Hammarbäck. Man kan också följa banvallen, som går parallellt med ån, söderut från Killeberg. Hagmarkerna i Gråshult ligger i direkt anslutning till gamla riksväg 23 omkring 5 km söder om Killeberg.

7. Kalhult

Sven Snogerup

Byn Kalhult är sedan länge bekant för en rikare flora än den omgivande magra Göingeskogen. En stor del av de trevligaste bitarna ligger i delvis blockig skogsterräng, men det är väl värt mödan att lägga ett par timmar på kringströvande där.

Om du närmar dig Kalhult västerifrån, från väg 23, så kommer du efter en uppförbacke till den del som kallas Västra Kalhult. Ett av de botaniskt mest intressanta partierna ligger i den av bok dominerade skogen ca 200 meter nordost om den västligaste gården. I en fläckvis ganska fuktig skog vid norra foten av en sluttning finns här en rad för trakten ovanliga arter, främst ängsfräken *Equisetum pratense*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*, underviol *Viola mirabilis*, skogstry *Lonicera xylosteum,* hässleklocka *Campanula latifolium*, ormbär *Paris quadrifolia* och storrams *Polygonatum multiflorum*. Här har ofta också observerats små grupper av vätteros *Lathraea squamaria* under hasselbuskar.

Redan mellan gårdarna i Västra Kalhult kan du se en liten rest av den vegetation som i äldre tid, fram mot mitten av 1900-talet, präglade Kalhult. Stora områden i byns inägomark mellan åkrarna hävdades som löväng med ask *Fraxinus excelsior*, hassel *Corylus avellana* och avenbok *Carpinus betulus* som viktigaste trädinslag. Där blommade tidigt på våren bl.a. gullviva *Primula veris*, smånunneört *Corydalis intermedia* och desmeknopp *Adoxa moschatellina,* och dem hittar du ännu lätt redan inne i byn. Ett större område med rester av lövängsvegetation finns från åkeröar 400 meter väster om Östra Kalhult söderut till dungar nära stora vägen. Där finns spridda bestånd av gulsippa *Anemone ranunculoides*, blåsippa *Hepatica nobilis*, smånunneört *Corydalis intermedia*, löktrav *Alliaria petiolata*, trolldruva *Actaea spicata*, hässleklocka *Campanula latifolia*, nässelklocka *C. trachelium*, storrams *Polygonatum multiflorum* och hässlebrodd *Milium effusum*. Däremot är det årtionden sedan vi såg Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* och kransrams *Polygonatum verticillatum.* Försök gärna hitta dem igen. En intressant växt är den jätteform av smånunneört som växer bl.a. norr om vägen i Västra Kalhult och i södra delen av skogen 900 meter öster därom. Det är förmodligen den som orsakat tidigare rapporter om hålnunneört *Corydalis cava* och man blir frestad att instämma i felbestämningen vid första anblicken, men den har det fjäll nedtill på stjälken som säkrare än storleken skiljer arterna åt.

En rest av gammal betesmark finns söder om vägen 500 meter sydväst om Östra Kalhult. Där kan man ännu finna bl.a. svinrot *Scorzonera humils*, sommarfibbla *Leontodon hispidus*, slåttergubbe *Arnica montana*, jungfrulin *Polygala vulgaris* och stagg *Nardus stricta*.

Du finner Kalhult 0,5 km in på vägen mot Glimåkra som tar av mot öster från väg 23 ca 1,5 km sydost

om Osby.

Perstorp

1. Åsbokskogar vid Hagstad

Torbjörn Tyler

Oderljunga socken har ett varierande men i allmänhet mycket artfattigt landskap. Vid byn Hagstad är det emellertid märkbart rikare med bland annat skogsbingel *Mercurialis perennis* och pestskråp *Petasites hybridus* kring gårdarna. Strax nordost om byn vidtar ett stort område med rullstensåsliknande bildningar bevuxna med gammal bokskog. Till största delen är den typisk hedbokskog med mest bara kruståtel *Deschampsia flexuosa*, pillerstarr *Carex pilulifera*, skogsstjärna *Trientalis europaea*, ekorrbär *Maianthemum bifolium*, vårfryle *Luzula pilosa*, piprör *Calamagrostis arundinacea* och liljekonvalj *Convallaria majalis* på marken. Här och där skvallrar dock glesa bestånd av hässlebrodd *Milium effusum*, kransrams *Polygonatum verticillatum* och lundgröe *Poa nemoralis* om att marken är något rikare.

Jag blev därför väldigt överraskad när jag vid inventering av området fann en helt annan flora i en sänka mellan åsarna precis där dessa slutar och byn tar vid. På en liten yta växer här gulplister *Lamiastum galeobdolon*, blåsippa *Hepatica nobilis*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, vispstarr *Carex digitata*, lungört *Pulmonaria obscura*, lundslok *Melica uniflora*, långsvingel *Festuca gigantea* och rankstarr *Carex elongata*; alla är krävande arter som annars helt saknas i denna trakt. Trots närheten till kulturmark verkar lokalen väldigt orörd och fridfull. Bestånden av de nämnda arterna är inte stora men precis samma arter fanns här redan 1943 när Asta (Lundh-) Almestrand inventerade socknen för den gamla Skånefloran, så förmodligen har arterna funnits länge på platsen. Hon hittade emellertid även Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* vilken jag inte lyckats återfinna. Denna frodiga lilla gryta är väl värd ett besök och även om de omgivande åsbokskogarna inte erbjuder några botaniska sensationer så är området lättpromenerat, geologiskt spännande och intressant som exempel på ett typiskt nordskånskt bokhult.

Från västra delen av Oderljunga by tar du av mot Hagstad. I själva byn (efter ca 3 km) tar du av till vänster och nästan omedelbart därefter till höger går en liten markväg in till ett gammalt grustag. Detta grustag ligger precis i kanten av åsområdet och nära sänkan med lundfloran.

2. Bäljaneåns källor

Torbjörn Tyler

Bäljaneåns källområde mellan Ebbarp och Tostarp väster om Perstorp erbjuder en mycket varierande natur. Här finns olika typer av hedartad skogsmark omväxlande med sumpskogar, videkärr, alkärr, små dammar och öppna fattigkärr. Närmast väster om Ebbarp finns dessutom en stor mosse som är ett vackert exempel på en relativt orörd nordvästskånsk högmossetyp. På mosseplanet som endast har glesa martallar växer förutom de vanligaste mossearterna även rikligt med vitag *Rhynchospora alba*, tuvsäv *Trichophorum cespitosum* ssp. *cespitosum*, småsileshår *Drosera intermedia* och klockljung *Erica tetralix*. En promenad runt den stora Tostarpsdammen kan också vara en trevlig söndagsutflykt. Karakteristiska arter runt dammen är svärdslilja *Iris pseudacorus*, kärrsilja *Peucedanum palustre*,

fackelblomster *Lythrum salicaria*, missne *Calla palustris*, gråstarr *Carex canescens*, stjärnstarr *C. echinata* och bunkestarr *C. elata*. Från kraftverksdämmet i södra ändan av dammen rinner ån genom en mycket blockrik mark. När dammluckorna är öppna är här en kraftig fors och många sammanströmmande tillflöden ger längre ned upphov till ett virrvarr av bäckar och olika sumpskogstyper. Här är det allt annat än lättgånget men för den som tar god tid på sig och försiktigt följer ån nedströms utlovas en fin naturupplevelse. Bland arter att titta efter märks bland annat hampflockel *Eupatorium cannabium*, jättebalsamin *Impatiens glandulifera*, flädervänderot *Valeriana sambucifolia* och olika förvildade häckspirea-arter *Spiraea salicifolia* coll.

1 km sydväst om vägkorset i Ebbarp (väg 108 2 km väster om Perstorps centrum) finns ett litet avtag till höger. Fortsätter du denna väg rakt fram kommer du till vattenkraftverket och forsen, viker du i stället in på en sidoväg till höger och följer vägen till sitt slut så kan du därifrån lätt ta dig ned på mossen eller till Tostarpsdammens östra strand.

3. Gustavsborg

Kjell-Arne Olsson och Göran Wendt

Gustavsborgs Säteris ägor är stora och sträcker sig långt in i Hässleholms kommun. På en karta ser hela området ut som ett sjödistrikt, men det är gamla dammar från den tid då odling av karp var en blomstrande näring för säteriet. Genom ett sinnrikt system av kanaler och dämmen kunde vattenståndet i dammarna regleras till lämplig nivå. Karpodlingen var som störst under första världskriget då mycket fisk exporterades bland annat till Tyskland. Som mest fanns omkring 150 dammar; nu är de flesta borta, tappade på vatten och planterade med skog. Även i de kvarvarande dammarna har odlingen sedan länge upphört, men än finns det kvar gamla karpar. Dessa gammelkarpar, som inte reproducerar sig, har i dag ofta en vikt på uppemot tjugo kilo. Dammarna anlades i kärr- och mossmarker, vilket gjort att delar av den tidigare ”fastmarken” flutit upp när vattenståndet höjts och på så sätt bildat flytande öar. Så när höststormarna drar förbi och du ser en liten ö med träd och buskar sakta segla förbi, kan du känna dig lugn. Det är inte dig det är fel på, utan det är sådant som händer i Perstorp.

Floran i området är inte särdeles rik, men en längre promenad eller cykeltur har trots detta en hel del att ge för den botaniskt intresserade. En lämplig utgångspunkt för en sådan är parkeringsplatsen vid Perstorps Golfklubb invid Gustavsborg. Från parkeringen kan du söka dig förbi de gamla gårdsbyggnaderna och sedan följa den lilla vägen åt väster, förbi den vita huvudbyggnaden. Utmed vägen finns flera gamla grova ekar och i vägkanten kan du se såväl blekbalsamin *Impatiens parviflora* som jättebalsamin *I. glandulifera*. Förekomst av stinksyska *Stachys sylvatica* och myskmadra *Galium odoratum* tyder på en ganska rik miljö, medan ett bestånd av fänrikshjärta *Dicentra formosa* är en kvarleva från ett gammalt trädgårdsutkast. I vägslänterna växer det mycket rikligt av en skogsfibbla med det latinska namnet *Hieracium crebriserratum*. Detta är en så kallad parkfibbla, en gång inkommen med utländskt gräsfrö. Denna art är mycket ovanlig i Skåne. Förutom här vid Gustavsborg, där den förekommer i 1000-tals exemplar, känner vi till den från en vägslänt i Tåssjö socken och från Öresundsparken i Helsingborg. Om du tar dig upp för slänten och in i parken strax söder om vägen du

promenerar på kan du få se vitfryle *Luzula luzuloides*, även detta en gammal gräsfröinkomling.

Snart är du framme vid stora landsvägen som du korsar. Följ den lilla vägen och snart kan du se Nedre Storesjö glittra mellan trädstammarna. Vad du dessvärre inte lär få se är den raritet som Nedre Storesjö en gång hyste, nämligen sjönajas *Najas flexilis* som samlades in här på 1940-talet. Ett återfynd förefaller helt uteslutet då sjön i dag verkar vara starkt övergödd med ytan täckt av näckrosor och nate och med stränder som domineras av hampflockel *Eupatorium cannabinum*, jättegröe *Glyceria maxima* och bredkaveldun *Typha latifolia*. Sjönajas ansågs länge som försvunnen från Skåne, men upptäcktes för några år sedan i Hammarsjön vid Kristianstad. I stället får du fördriva tiden med att försöka särskilja ek *Quercus robur*, bergek *Q. petraea* och hybriden dem emellan, medan du färdas fram på den väg som delvis går på det dämme som skiljer Nedre Storesjö från Övre Storesjö. I vägkanterna kan du även finna sötbjörnbär *Rubus plicatus* och skogsbjörnbär *R. nessensis* ssp. *nessensis*. Detta är de enda två björnbärsarterna i trakten, så här kan vi alla känna oss som batologer (*Rubus*-kännare) för en dag.

När du kommit förbi sjöarna och kommer fram till vägkorset, tar du av åt höger. Efter några hundra meter går vägen genom en betesmark med svinrot *Scorzonera humilis* bland många vanliga betesarter. Du passerar ett dike med plattlånke *Callitriche platycarpa* och är snart framme vid en vägbom där du följer vägen norrut. På din väg mot landsvägen mellan Perstorp och Riseberga kan du hålla ögonen efter hartsros *Rosa villosa* ssp. *mollis*, rödfibbla *Pilosella aurantiaca* var. *aurantiaca*, storrams *Polygonatum multiflorum*, blåtåtel *Molinia caerulea* och gråal *Alnus incana*. Annars är det mest ensartad hedbokskog med kruståtel *Deschampsia flexuosa*, som kantar din väg. När du väl kommer till den asfalterade landsvägen följer du denna åt öster. I vägkanten växer hagfibblorna *Hieracium vulgatum*, *H. cruentifolium* och *H. neopinnatifidum*. Dessa är de tre vanligaste och helt dominerande hagfibblearterna i Skåne. När du åter kommer fram till vägen mot Färingtofta kan du korsa denna och följa en mindre grusväg över golfbanan tillbaka till parkeringsplatsen. Först passerar du ett före detta torpställe med förvildad bredspirea *Spiraea latifolia* och parksmultron *Fragaria moschata*, sedan små lövskogsbackar rika på liljekonvalj *Convallaria majalis*. I någon av dessa lövdungar kan du även stöta på buskstjärnblomma *Stellaria holostea* tillsammans med de näringskrävande lundgräsen långsvingel *Festuca gigantea*, lundslok *Melica uniflora* och hässlebrodd *Milium effusum*.

För att hitta till Gustavsborg tar du i Perstorp av mot Färingtofta. Efter någon kilometer kommer du till en vägskylt som visar dig in till golfbanans parkering.

Simrishamn

1. Området mellan Kyls strand och Borrby strand

Henrik Johansson

Under de senaste 50 åren har stranderosionen i Skånes sydöstra hörn mellan Löderups strandbad och Hagestad varit så kraftig att hela sandstranden med dynerna försvunnit. I området från Sandhammaren via Mälarhusen och Borrby strand till Kyls strand har stranden däremot t.o.m. expanderat. Dock är den årliga påverkan av förstranden så stor att denna i stort saknar vegetation.

Den yttersta egentliga dynen byggs upp av de vanliga strandgräsen sandrör *Ammophila arenaria* och strandråg *Leymus arenarius*. Hybriden mellan sandrör och bergrör, östersjörör *Ammophila arenaria* × *Calamagrostis epigejos*, är mycket vanlig i hela dynområdet. Denna hybrid sätter en del frön och här förekommer en stor variation inom hybridkomplexet. Här växer även marviol *Cakile maritima*, sodaört *Salsola kali*, saltarv *Honckenya peploides*, strandmålla *Atriplex littoralis* och spjutmålla *A. prostrata*. Här förekommer också blågrå kvickrot *Elytrigia repens* ssp. *arenosa*, strandkvickrot *E. juncea* ssp. *boreoatlantica* samt hybriden mellan de båda arterna.

I de bundna dynerna lyser ofta blåmunkar *Jasione montana* och flockfibbla *Hieracium umbellatum* starkt blått och gult i de svenska färgerna. Här är också gråsvingel *Festuca arenaria*, borsttåtel *Corynephorus canescens*, fältmalört *Artemisia campestris*, liten blåklocka *Campanula rotundifolia* och sandstarr *Carex arenaria* typiska arter. I området nordost om Kyls strand har korgvide *Salix viminalis* spritt sig starkt bland dynerna. Bland sällsynta arter kan nämnas tofsäxing *Koeleria glauca* och sandnejlika *Dianthus arenarius*. Här och där finns strandärt *Lathyrus japonicus* och spjutskråp *Petasites spurius*.

Innanför de yttre dynerna utbreder sig inom större delen sommarstugeområden. Sydväst om Borrby strand har en skjutbana hindrat att dynområdet bebyggts med sommarstugor. På båda sidor om skjutbanan som från landsvägen upptar hela området sydost ut till stranden finns tallskog med trivial flora av ormbunkar, mossor och lavar. Nordost om skjutbanan breder sanddynerna ut sig. Dyngräsen följer med. Där dynerna håller på att bindas finns ljung *Calluna vulgaris* spridd liksom enstaka tallar och borsttåtel.

Där dynerna är helt bundna dominerar kruståtel *Deschampsia flexuosa*. Här och där finns buskage av sandvide *Salix repens* var. *argentea* och bergrör *Calamagrostis epigejos*. Bland mer ovanliga arter här kan nämnas fältvädd *Scabiosa columbaria* och backsilja *Peucedanum oreoselinum*.

På några platser rinner småbäckar ut i havet. På sommaren är vattnet helt stagnerat. Här växer vass *Phragmites australis*, brunskära *Bidens tripartita* och strandpilört *Persicaria lapathifolia* ssp. *lapathifolia*. På dynerna närmast havet på landsidan växer stensöta *Polypodium vulgare* rikligt.

Parkeringsmöjligheter nära stranden finns både vid Kyhls strand och Borrby strand.

2. Norrekås

Henrik Johansson

Strandområdet vid Norrekås, d.v.s. den två kilometer långa kuststräckan mellan Örnahusen och

Skillinge i sydöstra Skåne, har helt annan karaktär än stranden mellan Kyls strand och Borrby strand ett par kilometer söderut. Strandnära stenblock, benämnda Långeören, medför ofta tångvallar längs hela strandremsan vid Norrekås. Ytterst och ute i vattnet finns på flera platser bestånd av havssäv *Schoenoplectus maritimus*, ibland med inblandning av blåsäv *Schoenoplectus tabernaemontani*.

I tångvallen utmed hela stranden dominerar strandmålla *Atriplex littoralis* och strandpilört *Persicaria lapathifolia* ssp. *lapathifolia*. Närmast Örnahusen är rödmålla *Chenopodium rubrum* också dominant i tången. Intill Skillinge finns förstrand med saltarv *Honckenya peploides*.

Innanför tångvallarna kommer dynraden med strandråg *Leymus arenarius* och/eller sandrör *Ammophila arenaria*. Här förekommer också vejde *Isatis tinctoria* som här har sina sydligaste lokaler utmed svenska Östersjökusten. Närmast Örnahusen dominerar vass *Phragmites australis* innanför vallarna av tång.

Längs hela kustremsan innanför dyner och vassar finns öppen gräshed. Floran är här rik med arter som sparris *Asparagus officinalis*, harklöver *Trifolium arvense*, backtimjan *Thymus serpyllum*, blåmunkar *Jasione montana*, gul fetknopp *Sedum acre*, vårtåtel *Aira praecox*, rödven *Agrostis capillaris*, trift *Armeria maritima*, ljung *Calluna vulgaris*, stor ängssyra *Rumex thyrsiflorus*, bergsyra *R. acetosella*, borsttåtel *Corynephorus canescens*, fältmalört *Artemisia campestris*, höstfibbla *Leontodon autumnalis*, blåeld *Echium vulgare*, sandstarr *Carex arenaria*, vanlig kärleksört *Hylotelephium telephium* ssp. *maximum*, luddlosta *Bromus hordeaceus* och blodnäva *Geranium sanguineum*.

Mer ovanliga arter är hedblomster *Helichrysum arenarium* och sandnejlika *Dianthus arenarius*. Sandnejlikan har här sin rikaste förekomst söder om Simrishamn. Mellan gräsheden och kustvägen mella Ystad och Simrishamn finns planterad tallskog. I busk- och fältskikt märks rönn *Sorbus aucuparia*, oxel *S. intermedia*, vildkaprifol *Lonicera periclymenum*, hallon *Rubus idaeus*, björnbär *Rubus* spp., mjölke *Epilobium angustifolium* samt lundbräknar *Dryopteris* spp.

Stranden kan nås via flera avfarter från kustvägen söder om Skillinge.

3. Gislövs Stjärna

Henrik Johansson

Gislövs Stjärna norr om Skillinge är på Österlen en välkänd dans- och idrottsplats. Däremot är ”Stjärnans” naturvärden mindre kända. Området domineras av ekskog där murgröna *Hedera helix* klättrar på många av trädstammarna och verkar i några fall ta överhanden. På våren dominerar vitsippa *Anemone nemorosa*. Det tordes finnas få platser i landskapet där vitsippsmattorna är så täta. Vitsippans förökning genom kloner illustreras vackert av ljusröda och nästan helt röda bestånd i den annars helt vita mattan. Bland övriga arter märks örnbräken *Pteridium aquilinum*, skogsskräppa *Rumex sanguineus*, svalört *Ranunculus ficaria*, lungört *Pulmonaria obscura*, kirskål *Aegopodium podagraria*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, blekbalsamin *Impatiens parviflora* och vildkaprifol *Lonicera periclymenum*. Många av ekarna är mycket grova och hyser en rik flora av kryptogamer. Exempelvis brukar

oxtungssvamp *Fistulina hepatica* utveckla sin stora tick-liknande men helt mjuka och köttröda fruktkroppar på ekjättarnas ”fötter”.

Sluttningen söder om ekskogen och idrottsplatsen är beteshage. I träd- och buskskikten märks ek *Quercus robur*, alm *Ulmus glabra*, sötkörsbär *Prunus avium*, ask *Fraxinus excelsior*, hassel *Corylus avellana*, fläder *Sambucus nigra*, benved *Euonymus europaeus*, stenros *Rosa canina,* nyponros *R. dumalis* samt hagtornar *Crataegus* spp.

Öster om ekskogen och betesmarken finns en hassellund, ett hässle, med ek och lind *Tilia cordata* i trädskiktet. Buskskiktet karakteriseras av täta hasselsnår. Buskarna består av ända upp till hundratalet hasselspön. I fältskiktet märks under våren svalört, vitsippa, vårlök *Gagea lutea* och sloknunneört *Corydalis pumila*. På sommaren saknas fältskiktet nästan helt.

Genom betesmarken i sänkan mellan ekskogen och hassellunden ringlar en bäck. I denna märks kabbleka *Caltha palustris*, källfräne *Nasturtium officinale* och bäckmärke *Berula erecta*.

Utanför hassellunden på sluttningen mot bäcken finns en typisk torrängsflora med backsippa *Pulsatilla vulgaris* (sällsynt), vitsippa, svalört, nagelört *Erophila verna,* buskviol *Viola hirta,* ängsviol *V. canina*, brunört *Prunella vulgaris*, rödklint *Centaurea jacea*, vårstarr *Carex caryophyllea* och knippfryle *Luzula campestris*.

Gislövs Stjärna är skyltad från vägen mellan Simrishamn och Borrby.

4. Tobisvik

Henrik Johansson

Närmast Simrishamns stadsbebyggelse i norr finns friluftsbad och camping. Ett märkligt sandområde breder ut sig mellan dessa och Vårhallen. Området når fram till landsvägen norrut från staden. På delar av stranden närmast havet finns låga stranddynsfragment med sandrör *Ammophila arenaria*. På andra delar finns mellan sanden ytor av uteslutande en art. Dessa arter är strandärt *Lathyrus japonicus*, klibbkorsört *Senecio viscosus*, gulmåra *Galium verum* och sandstarr *Carex arenaria*. Den senare arten växer i strängar. Strandkvickrot *Elytrigia juncea* ssp. *boreoatlantica* förekommer sällsynt. Insprängt uppträder strandkål *Crambe maritima* och vresros *Rosa rugosa*. Innanför dessa vegetationsytor uppträder i den öppna sanden ytor av borsttåtel *Corynephorus canescens*. Närmast kustvägen finns en mer eller mindre sluten gräshed med backsippa *Pulsatilla vulgaris* och sandnejlika *Dianthus arenarius*.

Tobisvik ligger strax norr om Simrishamn och är väl skyltat utmed kustvägen mot Kivik. Här finns bra parkeringsmöjligheter.

5. Vårhallen

Henrik Johansson

Vårhallen behandlas här i mer vidsträckt bemärkelse, dvs. inkluderande strandområdet norr om strandklippområdet, det egentliga Vårhallen. Sanden är här av samma grovkorniga slag som vid Tobisvik. I stranddynerna dominerar sandrör *Ammophila arenaria* men här finns också utbredda snår av vresros *Rosa rugosa*. Bland dynerna finns saltarv *Honckenya peploides*, flockfibbla *Hieracium*

umbellatum, blåmunkar *Jasione montana* och strandärt *Lathyrus japonicus*. I gräsheden innanför dynerna växer ärttörne *Ulex europaeus*, backsippa *Pulsatilla vulgaris*, borsttåtel *Corynephorus canescens*, trift *Armeria maritima*, backtimjan *Thymus serpyllum*, vårbrodd *Anthoxanthum odoratum*, vårtåtel *Aira praecox*, gulmåra *Galium verum*, strandkål *Crambe maritima*, bergsyra *Rumex acetosella*, stor ängssyra *R. thyrsiflorus* och sandstarr *Carex arenaria*.

Gräsheden avgränsas med stengärden mot betesmark med spridda buskage av vildrosor *Rosa* spp. och björnbär *Rubus* spp.

Den egentliga Vårhallen är en sandstensklippformation som mellan ovan beskrivna sandstrand i norr och Tobisvik i söder når ut i havet. Mellan stenhällarna finns hällkar, blockstränder och ren sandstrand. I blockstrandsområdet märks rörsvingel *Festuca arundinacea*, strandråg *Leymus arenarius*, strandmålla *Atriplex littoralis* och spjutmålla *A. prostrata*. På sandstrandsområdet finns saltarv *Honckenya peploides*, sandrör *Ammophila arenaria*, strandvial *Lathyrus japonicus*, strandkål *Crambe maritima* och marviol *Cakile maritima*. I övre delen av klippområdet märks stensöta *Polypodium vulgare*, ljung *Calluna vulgaris*, mjölke *Epilobium angustifolium* och knylhavre *Arrhenatherum elatius* utanför en gles björkskog.

Parkeringsplats finns vid Vårhallarna utmed kustvägen norr om Simrishamn.

6. Brantevik och Gislövshammar

Henrik Johansson

Strandremsan mellan Brantevik och Gislövshammar är fågelvägen över tre kilometer lång. Den är mycket omväxlande med sandstränder, plana stenhällar, blockstränder, stränder av småsten och strandängar. Längs hela stranden finns en lättgången stig. Från Hylkan till Brantevik når betesdjuren ned till stranden medan delen närmast Gislövshammar är obetad. Vid Hylkan finns en trädzon helt nära stranden. Närmare Brantevik ligger träddungarna längre in på slänten ovanför betesmarken. Hylkan består av träddungar omväxlande med öppna ytor. Trädridåer finns också längs stengärdena. Dominerande trädslag är alm *Ulmus glabra* och ask *Fraxinus excelsior*. På många av trädstammarna klättrar murgröna *Hedera helix*.

Strandområdet mellan Hylkan och Brantevik utgöres av betesmark med täta buskage av rosor *Rosa* spp. och björnbär *Rubus* spp. Närmast Gislövshammar finns ren sandstrand. Sanden är grövre än i området mellan Kåseberga och Skillinge. På förstranden finns spridda bestånd av marviol *Cakile maritima* och saltarv *Honckenya peploides.* Innanför finns låga dyner bevuxna med sandrör *Ammophila arenaria* och strandråg *Leymus arenarius*. Vresros *Rosa rugosa* är mycket vanlig.

Vid Brantevik är det havsstrandängsvegetation mellan klipporna och stenblocken. Här dominerar salttåg *Juncus gerardii*, strandaster *Tripolium vulgare,* strandkrypa *Glaux maritima*, krypven *Agrostis stolonifera*, havssäv *Schoenoplectus maritimus,* havssälting *Triglochin maritimum*, kustarun *Centaurium littorale* var. *littorale*, smultronklöver *Trifolium fragiferum* och trift *Armeria maritima.* I en del av området är hällarna flata och vegetationslösa så när som på enstaka strängar. Här och där finns mellan blocken fragment av strandäng eller ruggar av rörflen *Phalaris arundinacea.* På torrängen ovanför

stranden är trift en karakteristisk art. På klippstränderna söder om Brantevik finns landets enda växtplatser för mossan lutande strandtuss *Tortula randii*.

Området nås från Gislövshammar, Hylkan eller Brantevik.

7. Simris strandäng

Göran Mattiasson

Simris strandängar är en gammal utmark som fått sin prägel av betesdjuren genom bete under många århundraden. Slipade hällar av sandsten sticker upp här och var i betesmarken. Vid strandkanten finns en större, svagt sluttande sandstenshäll med tydliga böljeslagsmärken.

Vegetationen inom området varierar kraftigt beroende på vattenförhållandena. Här finns torrängar i hällmarksområdet där jordtäcket är som tunnast, kalkkärr med omgivande fuktängar av högörttyp där kalkhaltigt grundvatten bryter fram i sluttningarna och sätter sin prägel på floran, strandängar vars artsammansättning påverkas av Östersjöns saltvatten samt klapperstensvegetation.

I slutet av maj och början av juni, innan torkan hunnit färga torrängarna gulbruna, är blomsterprakten oftast som störst. Backsippans *Pulsatilla vulgaris* sista blommor och första fruktställningar blandas med violett styvmorsviol *Viola tricolor*, blåröd sommarvicker *Vicia sativa*, gul småfingerört *Potentilla tabernaemontani* och knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*.

I månadsskiftet juni–juli dominerar gulröda färger hos mer torkresistenta arter. Gul fetknopp *Sedum acre* lyser gult bland röd bergsyra *Rumex acetocella* och violett backtimjan *Thymus serpyllum*. Det är i denna miljö vi kan hitta strimklöver *Trifolium striatum,* som förekommer sällsynt på några olika platser.

Torrängsvegetationen avgränsas mot vägen av buskage, som innehåller slån *Prunus spinosa*, rosor *Rosa* spp., almträd *Ulmus glabra* och slingrande vildkaprifol *Lonicera periclymenum* som blommar från midsommartid och en månad framåt. I skydd av buskagen märks också en art som skuggnäva *Geranium pyrenaicum*.

På den steniga klapperstensstranden märks särskilt i juni under blomningstiden inslagen av vejde *Isatis tinctoria* och strandkål *Crambe maritima* samt enstaka strandvial *Lathyrus japonicus*. Vresros *Rosa rugosa* utgör ett dominerande inslag i övergångszonen mot strandens torrängar. I övergångszonen dominerar blåeld *Echium vulgare* och hundtunga *Cynoglossum officinale*, som vissa år förekommer i rikliga mängder.

Den välbetade havsstrandängen domineras av gulkämpar *Plantago maritima* och salttåg *Juncus gerardii* men omfattar arealmässigt bara ett mycket begränsat område. Klöverärt *Tetragonolobus maritimus*, som är en kännetecknande art för södra Östersjöns strandängsvegetation, är sällsynt förekommande på strandängen, rikligare i fuktängarna.

I sluttningen mot havet bryter grundvattnet fram i översilningsängar på några ställen med resultatet att kalkfuktängar och kalkkärr har bildats.

Ängsull *Eriophorum angustifolium* och gräsull *E. latifolium* lyser vitt på långt håll och markerar platserna i sluttningarna, där kalkkärr förekommer. Kärren och de närmast omgivande kalkfuktängarna

innehåller ett stort antal småvuxna starrarter, bl.a. nålstarr *Carex dioica*, plattstarr *C. disticha*, slankstarr *C. flacca*, ängsstarr *C. hostiana*, näbbstarr *C. lepidocarpa*, hundstarr *C. nigra*, blekstarr *C. pallescens* och hirsstarr *C. panicea.* I de fuktigaste partierna växer kärrsälting *Triglochin palustre*, majviva *Primula farinosa*, småvänderot *Valeriana dioica* och tätört *Pinguicula vulgaris* tillsammans med kransalger *Chara* spp. och olika arter av brunmossor. Det är också i denna miljö som orkidéerna i området har sin växtplats. Ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, som är den vanligaste orkidén i området, förekommer i flera färgvarianter från ljust laxfärgat till mörkrött. Kärrknipprot *Epipactis palustris* uppträder relativt rikligt och är lättast att finna när den blommar i juli månad. Gulyxne *Liparis loeselii,* som är liten och oansenlig samt svårfunnen, tillhör vårt lands sällsyntaste arter.

Översilningsmarken omges av högörtängar med högvuxna arter, vilket tyder på att betestrycket är alltför lågt. Högörtängen domineras av ett fåtal arter. Älgört *Filipendula ulmaria*, rosendunört *Epilobium hirsutum*, kärrtistel *Cirsium palustre*, vippstarr *Carex paniculata* och strandkvanne *Angelica archangelica* ssp. *litoralis* är de mest iögonfallande. Det högvuxna gräset rörsvingel *Festuca arundinacea* är vanligt förekommande i området.

Mellan Östersjön och kustvägen mot Brantevik, ca 5 km söder om Simrishamn, ligger Simris strandängar. En parkeringsplats med bord och bänkar är iordningställd för besökare i områdets norra del, mittemot den skyltade infarten till reningsverket. Simris strandäng är på grund av sin värdefulla flora skyddad som naturreservat genom beslut av Länsstyrelsen den 6 juni 1959. Besökaren kommer till de olika vegetationsområdena genom att följa stigen från parkeringsplatsen genom området (ca 400 meter) eller genom att på egen hand orientera efter informationstavlan på platsen.

8. Söder om Gyllebosjön

Kjell-Arne Olsson

Gyllebosjön är en av de få lite större sjöarna på Österlen. Söder om sjön finns en av de största naturbetesmarkerna i Skåne, något som nog är helt okänt för de flesta. Kanske beror det på att detta inbjudande naturområde ligger lite vid sidan om allfarvägarna.

Du kan parkera vid grusvägen som går igenom bokskogen söder om sjön. Skogen som domineras av bok *Fagus sylvatica* har en rik lundvegetation med gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, bokarv *Stellaria neglecta*, murgröna *Hedera helix*, rödblära *Silene dioica*, lundslok *Melica uniflora* och skogsstarr *Carex sylvatica*. Genom skogen ser du de öppna betesmarkerna och när du väl kommit in på dessa träffar du snart på smörbollar *Trollius europaeus* och de första exemplaren av majnycklar *Dactylorhiza majalis* och Sankt Pers nycklar *Orchis mascula.* När du färdas söderut går du över en mosaikartad betesmark där kärr och fuktiga partier omväxlar med torrare marker. Här kan du finna blåsuga *Ajuga pyramidalis*, revfibbla *Pilosella lactucella*, solvända *Helianthemum nummularium*, backsippa *Pulsatilla vulgaris*, gullviva *Primula veris*, klibbarv *Cerastium glutinosum* och rödkämpar *Plantago media*. Bitvis är betesmarken hedartad med stagg *Nardus stricta*, stenmåra *Galium saxatile*, slåttergubbe *Arnica montana*, granspira *Pedicularis sylvatica*, borsttåg *Juncus squarrosus*, svinrot *Scorzonera humilis* och kattfot *Antennaria dioica*.

Det är först när du gått uppemot en halv kilometer som du kommer fram till det centrala partiet med Skånes kanske största och finaste kalkfuktäng. Här färgar majviva *Primula farinosa* ängen rosa över flera hektar i slutet av maj. Här växer tätört *Pinguicula vulgaris*, kärrspira *Pedicularis palustris*, slåtterblomma *Parnassia palustris*, vildlin *Linum catharticum* och många gräs och halvgräs som darrgräs *Briza media*, gräsull *Eriphorum latifolium*, tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*, näbbstarr *Carex lepidocarpa*, ängsstarr *C. hostiana*, loppstarr *C. pulicaris*, nålstarr *C. dioica* och plattstarr *C. disticha*. Rikedomen på orkidéer är påfallande. Majnycklar och Sankt Pers nycklar är de första att visa upp sig. Senare vill ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, Jungfru Marie nycklar *D. maculata* ssp. *maculata* och nattviol *Platanthera bifolia* konkurrera om din uppmärksamhet. I mitten av 1980-talet noterades några exemplar av brudsporre *Gymnadenia conopsea*. Denna orkidé som blivit så exklusiv i Skåne, har vi inte sett under vår inventering, men säkert går den att återfinna då förutsättningarna på denna välhävdade och ogödslade betesmark förefaller att vara de bästa. Mot öster där den öppna fuktängen övergår i mer högvuxen och buskig mark, kan du i ett kärr förundras över de enorma, 1,5 meter höga tuvorna av vippstarr *Carex paniculata*.

Från vägen mellan Rörum och Östra Vemmerlöv tar du av västerut mot Gyllebo. Efter att passerat Gyllebo slott tar du in på grusvägen som går västerut söder om sjön. Denna väg är skyltad ”Sjöröd skogsplantor”. Efter 500 meter kan du parkera utmed vägen och har då de norra delarna av betesmarken strax åt söder.

9. Stråntemölla

Henrik Johansson

Stråntemöllareservatet är en del av backlandskapet söder om Rörum på Österlen. Backarna fick sin utformning under inlandsisens slutskede. Mellan backarna rinner Rörums södra å som skurit sig ned i berggrunden och bildar små vattenfall. Över de böljande backarna omväxlar betesmarker och åkrar med skogsdungar och trädridåer i stengärden. Det dominerande trädslaget är bok *Fagus sylvatica*. Ett dussin andra träd- och buskarter förekommer. Exemplar av bok och avenbok *Carpinus betulus* finns med ända upp till 50 stammar av varierande tjocklek från fingergrova till ett par decimeters diameter. Betesgången i äldre tid har satt sin prägel på uppväxande träd i gärdena. Liksom i dungarna är träden ofta mångstammiga. Ett av stengärdena finns på en slänt som domineras av krypande avenbokar.

Bland arterna på den torra betesmarken kan nämnas backsippa *Pulsatilla vulgaris*, backtrav *Arabidopsis thaliana*, grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, vårvicker *Vicia lathyroides*, gullviva *Primula veris*, backförgätmigej *Myosotis ramosissima*, vårförgätmigej *M. stricta*, backtimjan *Thymus serpyllum*, bergmynta *Satureja vulgaris* och blåmunkar *Jasione montana*. I skogsbrynen förekommer vitsippa *Anemone nemorosa*, blåsippa *Hepatica nobilis*, svalört *Ranunculus ficaria* och lungört *Pulmonaria obscura*.

Då betestrycket i dag är svagare än förr finns utanför buskagen rikliga förekomster av örnbräken *Pteridium aquilinum* och harris *Cytisus scoparius*. En av de öppna ytorna har varit äppleodling och kantas av ett knappt dussin äppleträd.

I reservatet finns Stränte Mölla, en välbevarad vattenkvarn med anor från 1300-talet. Kvarnen var i drift fram till 1969. Egendomen Stränte Mölla inköptes av staten 1972. Vid P-platsen vid Stränte Mölla finns ett kärr som i dag helt domineras av rosendunört *Epilobium hirsutum*. På 1950-talet fanns här en rik förekomst av majviva *Primula farinosa*. Naturreservatet omfattar 36 ha och avsattes 1976 med målsättning att vårda områdets natur- och kulturvärden samt göra det attraktivt för det rörliga friluftslivet. Reservatet betas av nötkreatur.

Området nås enklast från kustvägen norr om Simrishamn där man tar av mot Rörum. P-plats finns vid Stränte Mölla gård.

10. Stenshuvud

Kjell-Arne Olsson och Ulf Arup (lavar)

Det populära utflyktsmålet Stenshuvud blev nationalpark 1986. De flesta som kommer hit kommer kanske mest för att njuta av den storslagna naturen, men många besöker parken även för att se vad den har att erbjuda i ett mer småskaligt perspektiv. För dig som vill studera floran närmare är stora parkeringen i parken en bra utgångspunkt för en botanisk rundvandring.

Från parkeringen leder vältrampade stigar upp mot södra huvudet. Vandringen går genom en skog dominerad av avenbok *Carpinus betulus* med lundslok *Melica uniflora*, murgröna *Hedera helix*, storrams *Polygonatum multiflorum*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon* och myskmadra *Galium odoratum* som vanliga arter. Resterna av en fornborg visar att du är nära toppen. I buskage av slån *Prunus spinosa*, stenros *Rosa canina* och raspbjörnbär *Rubus radula* slingrar sig lövbinda *Fallopia dumetorum* och intill stigen ska du leta efter flikros *Rosa tomentella.* Flikros är en mycket ovanlig vildros – känd från drygt tio lokaler i Skåne – som liknar stenros, men har kraftigare böjda taggar, starkt flikiga foderblad och glandelhår på småbladens mittnerv.

Stenshuvuds högsta punkter är starkt igenväxande, men på de öppna hällmarkerna kan du finna stor fetknopp *Sedum rupestre*, axveronika *Veronica spicata*, vårtåtel *Aira praecox*, sandlök *Allium vineale* och vildtimotej *Phleum pratense* ssp. *serotinum*. Tyvärr skyms utsikten alltmer av uppväxande sly av rönn *Sorbus aucuparia*, ask *Fraxinus excelsior*, benved *Euonymus europaeus* och sötkörsbär *Prunus avium.*

Från Östra huvudet, där du längst i öster har öppen utsikt mot havet, fortsätter du ned i branten. Efter lite klättring längs den diffusa stigen kommer du snart ned till det lilla område som kanske är det botaniskt intressantaste i nationalparken. Här har du en ”klippträdgård” med en mycket speciell flora, väl värd att studera på såväl försommar som sensommar. På försommaren blommar rikligt med raggarv *Cerastium brachypetalum*, stor sandlilja *Anthericum liliago*, tjärblomster *Viscaria vulgaris*, lundtrav *Arabis hirsuta* och getrams *Polygonatum odoratum*. Senare finner du kungsmynta *Origanum vulgare*, axveronika *Veronica spicata*, spenslig ullört *Logfia minima*, sandlök *Allium vineale*, duvnäva *Geranium columbinum*, bergven *Agrostis vinealis* och knölgröe *Poa bulbosa*. Här växer kraftiga buskar av svartoxbär *Cotoneaster niger*, en inhemsk, vild oxbärsart som i Skåne har sitt enda aktuella bestånd här på Stenshuvud. En annan raritet som du kan försöka leta upp här i östbranten är glansbräken *Asplenium*

adiantum-nigrum. Denna vackra, hotade ormbunke förefaller dessvärre ha minskat på Stenshuvud under senare år. Medan du sakta och försiktigt botaniserar dig nedåt, ska du hålla ögonen öppna efter svartbräken *Asplenium trichomanes*, gaffelbräken *A. septentrionale* och inte minst glansnäva *Geranium lucidum*, som växer här och där på stenblocken och klipporna.

Slutligen har du tagit dig ned till stigen som du kan gå söderut genom en krattskog av ek och en, med en undervegetation av fattig rished dominerad av ljung *Calluna vulgaris*, blåbär *Vaccinium myrtillus*, kruståtel *Deschampsia flexuosa*, örnbräken *Pteridium aquilinum*, stensöta *Polypodium vulgare* och allestädes närvarande vildkaprifol *Lonicera periclymenum*. Snart kommer du ut på en fårbetad artfattig hed med ljung, kruståtel, vårtåtel och borsttåtel *Corynephorus canescens* som tongivande arter.

Om du följer stigen mot stora parkeringen har du åt söder täta buskage av hassel *Corylus avellana*. Går du genom dessa kommer du till en betad fuktäng med kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum*, vattenmynta *Mentha aquatilis*, kärrsälting *Triglochin palustre*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, ängsvädd *Succisa pratensis*, darrgräs *Briza media*, småvänderot *Valeriana dioica* och kärrfräken *Equisetum palustre*. Där marken är trampad av klövar brukar borstsäv *Isolepis setacea* uppträda rikligt framåt högsommaren. Denna fuktäng brukar gå under namnet ”orkidéängen” efter rikedomen på orkidéer på vår och försommar. Då blommar Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, majnycklar *D. majalis*, skogsnycklar *D. maculata* ssp. *fuchsii* och vad som brukar uppfattas som hybrider mellan *Dactylorhiza*-arterna.

Upp mot parkeringen är torrängen rikare med backsippa *Pulsatilla vulgaris*, backnejlika *Dianthus deltoides* och trift *Armeria maritima*. Infaller ditt besök på våren kan du i bryn och gläntor runt parkeringen leta efter smultronfingerört *Potentilla sterilis*. Denna sällsynta art har sina svenska huvudförekomster inom Stenshuvuds nationalpark, där den förekommer på ganska många platser. Smultronfingerört är förvillande lik vårt vanliga smultron *Fragaria vesca*. Men håll ögonen efter ett ”smultron” med lite blågrönare blad och med kronblad som inte riktigt möts, så kommer du säkert att finna den.

Inom Stenshuvuds nationalpark har mer än 600 olika kärlväxter blivit funna. Vill du söka efter fler än dem som nämnts här, finns böcker och information att finna på det Naturum som ligger strax intill parkeringsplatsen. Stenshuvud är även en klassisk mosslokal. Inga heltäckande inventeringar har företagits sedan 1940-talet men ännu bör det vara möjligt att finna rariteter som östersjöbryum *Bryum marratii*, saltblommossa *Schistidium maritimum* och strandkalkmossa *Tortella flavovirens* på klipporna längs stranden. Strandkalkmossa är en art som endast förekommer på fyra aktuella lokaler i landet.

Stenshuvud är inte lika rik på sällsynta lavar som flera andra områden i Skåne. Några rödlistade arter finns dock i nationalparken, dels på västra sidan på bok och dels i branterna ned mot havet. På bok finns bokvårtlav *Pyrenula nitida*, olivklotterlav *Opegrapha viridis* och rikfruktig blemlav *Phlyctis agelaea.* Olivklotterlav och mångfruktig blemlav är dock inte längre rödlistade. På ask finns askvårtlav *Pyrenula nitidella*, som är betydligt ovanligare än sin större släkting bokvårtlav. På lönn växer stiftklotterlav

Opegrapha vermicellifera och den mycket sällynta arten örtlav *Lobaria virens*. Örtlav förekommer bara på fyra aktuella lokaler i Skåne.

Stenshuvuds nationalpark är väl skyltad från stora vägen mellan Kivik och Simrishamn.

11. Haväng och Ravlunda skjutfält

Ulf Ryde

Ravlunda skjutfält är ett nära 1 500 hektar stort, numera obebyggt område norr om Verkeåns utlopp. Under skjutövningar är området stängt, men övrig tid är detta böljande och omväxlande landskap öppet för allmänheten. Precis söder om skjutfältet, vid Verkeåns mynning, ligger Haväng, ett populärt utflyktsmål med vandrarhem och en fem kilometer lång badstrand. För den kulturhistoriskt intresserade lockar även Havängsdösen, en av Skånes vackraste dösar från stenåldern, och järnåldersgravfältet vid Skepparp med ett sjuttiotal resta stenar.

Stora delar av området på ömse sidor om Verkeån utgörs av sandstäpp, en ovanlig men särpräglad biotop. Denna karakteriseras av gräset tofsäxing *Koeleria glauca*, som bildar små, täta, blågröna, täthåriga tuvor med många smala, axlika vippor. Det man framför allt lägger märke till är dock den vackra och välluktande sandnejlikan *Dianthus arenarius* som dominerar stora arealer i området med sina tätt till marken tryckta tuvor. Den blommar i juni med vackra, vita blommor med djupt fransade kronblad och sprider väldoft på långt håll. Dess doft blandar sig fint med den från backtimjan *Thymus serpyllum* och gulmåra *Galium verum*. Lika vanlig är sandsvingel *Festuca polesica* med sina karakteristiska bladslidor, medan den vackra stora sandliljan *Anthericum liliago* är betydligt ovanligare (den finns dock ställvis i mängd, t.ex. norr om Verkeåns mynning). Fältsippa *Pulsatilla pratensis*, hedblomster *Helichrysum arenarium*, backtrift *Armeria maritima* ssp. *elongata* och knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus* är andra vackra inslag på sandfälten. Vid dösen växer även några exemplar av sandvedel *Astragalus arenarius*.

I andra delar av området övergår sandstäppen i andra typer av sandhedar, torrängar och mer trivial betesmark. På skjutfältet kan man här och där finna ovanliga ettåringar som dvärgserradella *Ornithopus perpusillus*, vittåtel *Aira caryophyllea* och vårspärgel *Spergula morisonii*, speciellt vid stridsvagnsspår och på annan störd mark.

Landborgsbranterna ned mot havsstranden norr om ån är också mycket intressanta. Här finns rikligt med sandtimotej *Phleum arenarium* och mera spritt sandglim *Silene conica*, sandviol *Viola rupestris*, stenkrassing *Hornungia petraea*, grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, grusviva *Androsace septentrionalis*, vårklynne *Valerianella locusta*, liten getväppling *Anthyllis vulneraria* var. *vulneraria*, spikvallmo *Papaver argemone*, vårveronika *Veronica verna*, harmynta *Satureja acinos* och grådådra *Alyssum alyssoides*. Här kan man även hitta kustsandnarv *Arenaria serpyllifolia* ssp. *lloydii*, en liten växt med vita, oansenliga blommor. Den växer på öppen sand i landborgsbranterna och skiljer sig från vanlig sandnarv *A. serpyllifolia* ssp. *serpyllifolia* på de tätare blomställningarna och de bredare kapslarna. I landborgsbranten öster om Havängsdösen är underarten ovanligt väl utpräglad. Den finns med i rödlistan som akut hotad och är i Skåne bara rapporterad från ytterligare någon enstaka lokal.

Längre norrut sluter sig växttäcket och går över till torrängsflora med luktsmåborre *Agrimonia procera,* småborre *A. eupatoria*, backsmultron *Fragaria viridis* och spåtistel *Carlina vulgaris*. Ställvis är det blött och där växer spjutskråp *Petasites spurius*, rörsvingel *Festuca arundinacea* och vippstarr *Carex paniculata*.
Hela Havängsområdet är kalkrikt. Därför blir de flesta kärr i området intressanta, med en orkidéprakt på försommaren. Kärret 400 meter sydsydost om Dammåkra är värt ett speciellt omnämnande, då man där kan hitta hartmansstarr *Carex hartmanii*, tillsammans med ängsstarr *C. hostiana*, loppstarr *C. pulicaris*, näbbstarr *C. lepidocarpa*, kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum* och krusfrö *Selinum carvifolia*.

Haväng ligger på Skånes östkust, 2 mil norr om Simirishamn. Från vägen mellan Ystad och Kristianstad tar man av mot Simrishamn i Brösarp och följer sedan skyltningen mot Haväng vid Ravlunda.

12. Impan

Åke Svensson

Impan består av utbredda hällmarker. I väst avgränsas området av ett före detta stenbrott samt en förkastningsbrant. Berggrunden utgörs av en sandsten med egendomliga inblandningar av sällsynta metaller och mineral som blyglans, kalkspat och aluminiumrik flusspat. Det är främst den senare som brutits kommersiellt i området, senast 1948.

Tidigt på våren kan man i norra delen av området mitt ute i en betesmark invid en lövdunge finna ett stort förvildat bestånd av vintergäck *Eranthis hyemalis*. Några veckor senare blommar rika bestånd av smånunneört *Corydalis intermedia* och sloknunneört *C. pumila*. Den som så önskar kan jämföra karaktärerna hos äkta murgrönsveronika *Veronica hederifolia* ssp. *hederifolia* och skuggveronika *V. hederifolia ssp. lucorum*. Vid bergets fot i den mullrika lövskogen finns spridda förekomster av blåsippa *Hepatica nobilis*, vitsippa *Anemone nemorosa* och gulsippa *A. ranunculoides*. Med lite tur går det även att leta upp vätteros *Lathraea squamaria*. På de utbredda hällmarkerna finns här och där grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, knipparv *Cerastium glomeratum* och blekarv *Stellaria pallida*. Emellertid är det de rika förekomsterna av vårkällört *Montia minor* som framför allt faller en i ögonen. Ett gott år kan det finnas åtskilliga tiotusentals exemplar fördelade på ett tiotal hektar. Vill man åtnjuta denna lilla växt som torkar bort snabbt bör det floristiska besöket ske i andra halvan av april månad eller de första dagarna av maj.

I klippspringor finns det anledning att spana efter såväl svartbräken *Asplenium trichomanes* som den i landskapet sällsynta glansbräken *A. adiantum-nigrum* vilka finns i ett fåtal exemplar.

Vid besök under sommaren är floran inte lika spektakulär även om man bland annat kan finna arter som småborre *Agrimonia eupatoria*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, glansnäva *Geranium lucidum*, myskmalva *Malva moschata*, vit sminkrot *Lithospermum arvense* var. *arvense* och kungsmynta *Origanum vulgare*.

Impan är belägen cirka 1 km ostsydost om Gladsax kyrka. Området är lättast att nå från vägen mellan Gladsax och Simrishamn.

13. Vitemölla

Kjell-Arne Olsson

Floran inom naturreservatet Vitemölla strandbackar bjuder besökaren på möten med några av de ovanligaste medlemmarna i den svenska floran. Området domineras av växtsamhällen på torr sandig mark och av dessa är det kanske sandstäppen som tilldrar sig det största intresset. I Sverige är sandstäpp inskränkt till östra Skåne och några små ytor på Öland. Totalt finns det endast drygt 50 hektar sandstäpp i landet, varav 7,5 hektar inom Vitemölla-reservatet.

Närmast havet finns låga flygsandsdyner med sandrör *Ammophila arenaria* och strandråg *Leymus arenarius* som dominerande gräs. Tidigt på våren kan man finna de små ettåriga växterna vårspärgel *Spergula morisonii* och vårklynne *Valerianella locusta* på öppen sand bland dynerna, medan strandvial *Lathyrus japonicus*, med sina klasar av blåvioletta blommor, blir ett tongivande inslag senare under växtsäsongen. Den från början odlade vresros *Rosa rugosa*, som på många håll i Skåne har blivit ett besvärligt ”ogräs” på sandiga havsstränder, finns i några mindre bestånd. Innanför dynerna breder en plan, näringsfattig gräshed ut sig där borsttåtel *Corynephorus canescens*, med sina täta tuvor av smala grågröna blad, är ett vanligt gräs. På våren blommar rikligt med fältsippa *Pulsatilla pratensis* på heden – nickande smutsvioletta klockor i vita mattor av de lågvuxna annuellerna vårarv *Cerastium semidecandrum* och nagelört *Erophila verna*. Backsippa *Pulsatilla vulgaris*, som i övrigt är vanligare än fältsippa i Skåne, förekommer betydligt mer sparsamt i området. Dessa vårblommor avlöses senare av gulmåra *Galium verum*, trift *Armeria maritima*, hedblomster *Helichrysum arenarium*, fältmalört *Artemisia campestris*, flockfibbla *Hieracium umbellatum* och många andra torrmarksväxter.

Gräsheden är den dominerande vegetationstypen på plan mark i området; det är först i de branta sluttningarna vi träffar på sandstäpp. Många av växterna som är vanliga på heden återfinner vi även här, men en rad exklusiva växter tillkommer. Tofsäxing *Koeleria glauca*, med sina silverglänsande axlika vippor, är ledart för sandstäpp som även kallas tofsäxing- eller *Koeleria*-samhälle. Sandsvingel *Festuca polesica* och sandtimotej *Phleum arenarium* är andra gräs som gärna växer här. På dessa sluttningar har vi några av landets rikligaste förekomster av stor sandlilja *Anthericum liliago* och sandnejlika *Dianthus arenarius*, vars blomning kring midsommar utgör en betagande syn. En annan mycket ovanlig växt på sandbackarna vid Vitemölla är sandvedel *Astragalus arenarius*, en liten gråluden, nedliggande ärtväxt med purpurröda blommor. I Sverige växer sandvedel endast på några få platser i östra Skåne.

Sandstäpp förekommer i varma solexponerade terränglägen på kalkrika, näringsfattiga sandjordar med ett uppbrutet och glest vegetationstäcke. För att inte övergå i andra växtsamhällen genom humusansamling och sänkt pH i ytnära markskikt, är sandstäppen beroende av att kalkrik sand successivt blottläggs. Detta skedde tidigare genom det ambulerande åkerbruket som förr var vanligt i östra Skåne. Då odlades de magra, sandiga jordarna upp något år för att sedan betas under långa perioder av träda. Numera förekommer sandstäpp mest i branta sluttningar där kalkrik sand kommer upp till ytan genom ras, tramp och annan form av markpåverkan.

I norr gränsar området till Verkeån och genom de centrala delarna letar sig Klammersbäck ut mot havet.

Framför allt i den bäckravin som bildats av Klammersbäck, finns betydande partier med ädellövskog och alsumpskog. Här kan man finna många lundväxter som vitsippa *Anemone nemorosa*, gulsippa *A. ranunculoides*, svalört *Ranunculus ficaria*, vårlök *Gagea lutea*, smånunneört *Corydalis intermedia*, desmeknopp *Adoxa moschatellina*, tandrot *Cardamine bulbifera* och lungört *Pulmonaria obscura*. Utmed bäckravinen finns även betesmarker med rosor *Rosa* spp., hagtorn *Crataegus* spp. och slån *Prunus spinosa*. På dessa lite fuktigare marker trivs örter som smörblomma *Ranunculus acris*, daggkåpor *Alchemilla* spp., mandelblomma *Saxifraga granulata* och gullviva *Primula veris*. De delar av området som är planterade med tallskog har oftast en artfattig flora utan större botaniska värden.

Vitemölla ligger strax norr om Kivik utmed vägen mellan Brösarp och Simrishamn. I den norra utkanten av samhället finns en stor parkering i anslutning till naturreservatet. Likartad, men mindre koncentrerad vegetation kan du även finna på de stora fälten på och omkring Kiviks marknadsplats omedelbart söder om Vitemölla.

Sjöbo

1. Vitabäckskärret

Rune Gerell

Vitabäckskärret är beläget i sluttningen av den östra delen av Sjöbo ora nära Eriksdal i norra Fyledalen. Det är ett extremrikkärr som får sitt kalkhaltiga vatten från en eller flera källor i åsens sluttning. En viss utfällning av kalktuff sker, vilket bäst kan ses i några fåror som genomdrar kärret i nord–sydlig riktning. Fårorna är spår efter transporter av virke i samband med oktoberstormen 1967.

Kärret är endast 0,3 ha stort och ingick under 1900-talets första hälft i ett betesområde som sträckte sig utefter åssluttningen. Efter betets upphörande lämnades kärret åt sitt öde. Först år 1993 återupptogs hävden av kärret i och med att Naturskyddsföreningen i Färs åtog sig att årligen slåttra området. Arbetet inleddes med en omfattande restaurering av kärret, främst genom att man röjde bort sly.

Kärret har troligen inte utsatts för några större ingrepp. En kulle i kärrets nedre del med kvävegynnad flora antyder dock att man en gång deponerat schaktjord här, möjligen härrörande från en dikesrensning.

Vitabäckskärret är tack vare den rika tillgången på kalkhaltigt vatten mycket artrikt trots dess begränsade areal. Eftersom uppsättningen blommande arter varierar kraftigt under växtsäsongen bör man besöka kärret flera gånger.

Om man inleder med ett besök under första halvan av maj uppmärksammar man först den rika förekomsten av majviva *Primula farinosa* bland gräs- och starrtuvorna. Här och var växer ståtliga exemplar av majnycklar *Dactylorhiza majalis*. Man hittar också lätt tuvor av den sällsynta axagen *Schoenus ferrugineus* vars axfjäll redan fått en varm mörkbrun ton. En botanisering bland starrarterna visar att här växer bl.a. näbbstarr *Carex lepidocarpa*, hirsstarr *C. panicea* och slankstarr *C. flacca*. Ett annat halvgräs man träffar på är gräsull *Eriophorum latifolium*.

Vid ett andra besök i början av juli möts man av en annan bild. Nu gläds man åt den rika förekomsten av kärrknipprot *Epipactis palustris*, som här uppträder i hundratal. Höga kärrtistlar *Cirsium palustre* är ett annat dominerande inslag, som en solig dag drar till sig mängder av fjärilar. Betydligt mindre iögonfallande är däremot den vackert blåblommande tätörten *Pinguicula vulgaris*, som man hittar längs de stenfyllda fårorna. Bland gräsen hittar man naturligtvis naturbetesmarkens indikatorart, darrgräs *Briza media*. Här växer även rikligt med rörsvingel *Festuca arundinacea*. Normalt finner man den arten på basrika fuktängar, framför allt längs havsstränder.

Ett tredje besök kan man göra i början av augusti. Fortfarande finns många av högsommarens arter kvar att beskåda, ibland t.o.m. någon enstaka sent blommande kärrknipprot. De mest karakteristiska arterna vid den här tidpunkten är annars slåtterblomma *Parnassia palustris* och ängsvädd *Succisa pratensis*. En art som man kanske inte uppmärksammar så lätt bland tuvorna men som gör sig påmind genom doften är vattenmynta *Mentha aquatica*. Betydligt mer iögonfallande är hampflockel *Eupatorium cannabinum* och ängssyra *Rumex acetosa*, som båda under senare år tenderat att öka i antal.

Efter det något jobbiga pulsandet bland starrtuvorna kan man ta fram sin matsäck och då kan det vara lämpligt att förlägga ätandet till Vitabäckskällan som finns strax intill. Här kan man sitta vid ett kalkstensbord och lyssna till bäckens porlande. Vita källa är också en historiskt intressant plats. Här skall enligt historien någon gång kring 1180 ett uppbåd av retade bönder ha samlats i protest mot den myndige biskop Absalon, som bland annat krävde att kyrkan skulle få sitt tionde.

Man når lokalen lättast via riksväg 11, varifrån man tar av mot Eriksdal, 7,5 km öster om Sjöbo. Strax innan man når dalbottnen efter ett par kilometers färd finns en parkeringsplats på vänster hand. Därifrån tar man sig ned den återstående biten av backen, förbi Vita källa, för att sedan ta av mot höger in på en markväg. Efter ca 80 meters promenad ser man kärret på höger hand.

2. Området mellan Skäpperöd och Tågra

Rune Gerell

Vi startar vår promenad i Skäpperöd, en f.d. statarlänga belägen vid foten av den västra delen av Sjöbo ora. Oran är en fortsättning på Fyledalens förkastningslinje. Den branta sluttningen, vettande mot sydväst, är genomdragen här och var av raviner, skapade en gång av strida isälvar. Vid Skäpperöd mynnar en av de större ravinerna, nu utnyttjad som väg. Sjöbo ora var tidigare helt bokskogsklädd men efter oktoberstormen 1967 har granen blivit det dominerande trädslaget. Oran utgör troligen ett av de sällsynta områdena i Skåne med trädkontinuitet sedan medeltiden. I Linnés *Skånska resa* noterar han den stora ”bökeskogen” på sin färd mellan Tunbyholm och Sjöbo.

Området kring Skäpperöd domineras av vidkronade gamla ekar, numera avsatta som ”evighetsträd”, dvs. träd som ej får avverkas. Markägaren, Erik Stiernswärd på Sövdeborgs gods, har här anlagt en damm, till glädje inte minst för lövgrodorna som låter sig höras under varma majkvällar.

Floran kring Skäpperöd har lundkaraktär. Öster om dammen växer en medelålders fuktlövskog, dominerad av bok *Fagus sylvatica* och ask *Fraxinus excelsior*. Området är genomdraget av bäckar som har sitt ursprung i källor i åsens sluttning. I de övre delarna är marken kärrartad. Besöker man lokalen på våren domineras fältskiktet av svalört *Ranunculus ficaria*, vitsippa *Anemone nemorosa* och gulsippa *A. ranunculoides*. På ett ställe inom några kvadratmeter kan man faktiskt se alla våra vanligare sipparter, förutom vitsippa och gulsippa således även blåsippa *Hepatica nobilis*. Längs bäcken växer enstaka bestånd av trolldruva *Actaea spicata*.

Vårfloran i all ära, men vill man se Skäpperöds rariteter måste man göra ett besök i midsommartid. Då träffar man på skogskorn *Hordelymus europaeus* här och var i fuktlövskogen men även längs vägen. Frågan är om inte beståndet är det största i Skåne. Här växer också strävlosta *Bromopsis benekenii* och skugglosta *B. ramosa*, två av de sällsyntare lundgräsen. Nu när man är här skall man också passa på att söka efter kal knipprot *Epipactis phyllanthes*, som är något ovanlig. Liksom många andra orkidéer blommar den inte alla år.

Om ni kan slita er från Skäpperöds vackra idyll rekommenderar jag att ni gör en promenad österut längs åskanten mot Tågra gård. Vägen slingrar sig genom unga ek- och bokplanteringar, tyvärr också genom

granplanteringar. Här och var står det kvar någon gammal ek eller bok, som vittnar om hur skogen såg ut en gång i tiden. När vi närmar oss Tågra skall vi hålla utkik åt höger. Här finns några alkärr kvar som hyser en artrik flora. I det första växer bl.a. skogssäv *Scirpus sylvaticus,* kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum*, frossört *Scutellaria galericulata* och springkorn *Impatiens noli-tangere*. I ett kärr 200 meter längre fram kan man träffa på bl.a. brunstarr *Carex acutiformis*. Intill i vägkanten blommar bokarv *Stellaria neglecta* och skogsveronika *Veronica montana*.

Fortsätter man att följa skogsvägen, kommer man så småningom ut i den öppna dalgången strax öster om Tågra. Man kan välja att gå tillbaka samma väg eller att ta vägen tillbaka förbi Tågra gård och vidare västerut. Väljer man det sistnämnda kan man botanisera i de artrika vägkanterna. Bl.a. kan man här träffa på vit sminkrot *Lithospermum arvense* var. *arvense*.

Till Skäpperöd kommer man genom att välja vägen mot Ystad i rondellen söder om Sjöbo. Efter ca 1 km tar man av mot Tågra för att efter ca två km vrida mot åsen.

3. Välleröds kärr

Rune Gerell

Välleröds kärr är nästan den enda kvarvarande resten av ett tidigare enormt stort våtmarksområde, vilket utbredde sig i norra Fyledalen före de stora utdikningarnas tid på 1800-talet. ”Fyle” antas härstamma från ordet ”ful” men i betydelsen dyig. Huvuddelen av området utgjordes sannolikt av översilade rikkärr i anslutning till dalsidorna och vidsträckta översvämningsmader längs den då meandrande ån. Större delen av våtmarksområdet torde sedan mycket lång tid tillbaka ha utnyttjats främst för slåtter, men även bete, och därför hållits i det närmaste fritt från träd och buskar.

Området i sin helhet är drygt 1 ha. En stor del utgörs av fuktängar, vilka omger det centralt belägna kärrområdet. Störst utbredning av dessa har ett område som är påverkat av konstgödning och som domineras av kärrgröe *Poa trivialis* och tuvtåtel *Deschampsia caespitosa*. På fuktigare mark där marken är obetydligt påverkad av konstgödsel finns smala stråk av artrik kalkfuktäng. Kalkfuktängen uppträder också som små öar i kärrområdet. Vegetationen präglas av lågvuxna starr- och gräsarter, t.ex. hundstarr *Carex nigra*, hirsstarr *C. panicea*, slankstarr *C. flacca* och darrgräs *Briza media*. Bland de mer frekventa örterna kan nämnas brunört *Prunella vulgaris*, blodrot *Potentilla erecta*, ängsvädd *Succisa pratensis* och vildlin *Linum catharticum*. Som exempel på mindre vanliga arter kan nämnas majviva *Primula farinosa* och kärrsälting *Triglochin palustre*.

Kärrängarna bildar en övergång mellan de omkringliggande fuktängarna och den centrala kärrvegetationen och förekommer på måttligt blöt mark med rörligt grundvatten. Vegetationstypen är artfattig och domineras helt av högvuxen brunstarr *Carex acutiformis*.

De centrala, blöta delarna av området utgörs av extremrikkärr. Vegetationen domineras av sällsyntheten trubbtåg *Juncus subnodulosus*, som här har en av landets största sammanhängande förekomster. Här och var kan man finna bl.a. småvänderot *Valeriana dioica*, vattenmynta *Mentha aquatica* och hampflockel *Eupatorium cannabinum*. Bland mindre vanligt förekommande arter kan nämnas kärrjohannesört

Hypericum tetrapterum, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata* och majnycklar *D. majalis*. Längs de små vattendragen som dränerar kärret uppträder vippstarr *Carex paniculata*, vars jättetuvor helt präglar vegetationen i områdets nedre delar.

I anslutning till utströmmande grundvatten finns en sammanhängande och välutvecklad källvegetation, som domineras av mossor. I området sker en viss kalktuffbildning. Näbbstarr *Carex lepidocarpa* och tätört *Pinguicula vulgaris* är exempel på arter som påträffas här.

Totalt har drygt 240 kärlväxtarter påträffats i området, varav ca 50 stycken endast i skogskanten. Tyvärr måste vi notera att flera sällsynta arter försvunnit från området under de senaste decennierna, bl.a. sumpgentiana *Gentianella uliginosa*. Främsta orsaken härtill är avbrott i beteshävden till följd av flera ägarbyten. Ett sämre bete har medfört bl.a. att trubbtåg expanderat och förkvävt delar av den artrika kalkfuktängen. För att förhindra en fortsatt igenväxning måste kanske, förutom fortsatt betning, åtgärder vidtas mot trubbtåg. Slåtter är kanske ett sätt att hejda trubbtågets expansion.

Området ligger i Röddinge socken, 1,4 km sydväst om Röddinge kyrka och söder om den numera nedlagda järnvägen mellan Sjöbo och Tomelilla. Man når Välleröds kärr lättast från Eriksdals by, varifrån man strax söder om Eriksdals gård kör åt öster ca en kilometer. Strax innan man når ett stort bokskogsområde ser man en markväg som går genom betesmarken ned i dalen. Den följer man till fots ca 1,5 km till dess kärret syns på vänster hand (en aldunge indikerar våtmarken).

4. Snogeholm

Henrik Johansson

Snogeholms strövområde omfattar 800 ha. Det är beläget mellan Snogeholms-, Sövde- och Ellestadsjöarna. Det består till 50 % av skog, lika delar barr- och lövskog, resten är åker och betesmark. Området är mycket varierande. Åker, äng, hagmark, betesmark, ljunghed och kalhyggen omväxlar med skog av bok *Fagus sylvatica*, ek *Quercus robur*, tall *Pinus sylvestris*, gran *Picea abies*, vårtbjörk *Betula pendula* och klibbal *Alnus glutinosa*.

Av sjöarna är det egentligen bara Snogeholmssjön som ligger inom strövområdet. I några av sjöns vikar frodas sjögull *Nymphoides peltata*. Av övriga vattenväxter kan nämnas gul näckros *Nuphar lutea*, vit näckros *Nymphaea alba*, grovnate *Potamogeton lucens* och vattenpest *Elodea canadensis*. I vasszonen dominerar vass *Phragmites australis* och säv *Schoenoplectus lacustris*. I alskogen innanför vassarna är floran rik och vegetationen frodig med sjöfräken *Equisetum fluviatile*, gråvide *Salix cinerea*, humle *Humulus lupulus*, vattenskräppa *Rumex hydrolapathum*, ängsruta *Thalictrum flavum*, blekbalsamin *Impatiens parviflora*, fackelblomster *Lythrum salicaria*, stor häxört *Circaea lutetiana*, rosendunört *Epilobium hirsutum*, vattenmärke *Sium latifolium*, videört *Lysimachia vulgaris*, snårvinda *Calystegia sepium*, strandklo *Lycopus europaeus*, vattenmynta *Mentha aquatica*, frossört *Scutellaria galericulata*, besksöta *Solanum dulcamara*, hampflockel *Eupatorium cannabinum*, svärdslilja *Iris pseudacorus*, blomvass *Butomus umbellatus*, svalting *Alisma plantago-aquatica*, smalkaveldun *Typha angustifolia,* bredkaveldun *T. latifolia*, vasstarr *Carex acuta*, brunstarr *C. acutiformis,* flaskstarr *C. rostrata*, grenrör *Calamagrostis canescens* och rörflen *Phalaris arundinacea*.

Bokskogar finns på många platser inom området. De artrikaste ängsbokskogarna finns söder om Snogeholmssjön utmed Fölahags-, Korumpe- och Ellestadsvägarna. Av växter som förekommer i ängsskogarna kan nämnas skogsskräppa *Rumex sanguineus*, lundarv *Stellaria nemorum*, vitsippa *Anemone nemorosa*, gulsippa *A. ranunculoides,* blåsippa*, Hepatica nobilis* (sällsynt), löktrav *Alliaria petiolata*, häckvicker *Vicia sepium*, lundviol *Viola reichenbachiana*, skogsviol *V. riviniana*, myskmadra *Galium odoratum*, lungört *Pulmonaria obscura*, gulplister *Lamiastrum galebdolon*, skogsveronika *Veronica montana*, lundkardborre *Arctium nemorosum*, storrams *Polygonatum multiflorum,* kransrams *P. verticillatum*, skogsknipprot *Epipactis helleborine*, långstarr *Carex divulsa,* skogsstarr *C. sylvatica*, lundäxing *Dactylis glomerata* ssp. *lobata*, lundelm *Elymus caninus*, långsvingel *Festuca gigantea*, lundslok *Melica uniflora* och hässlebrodd *Milium effusum.*

Floran är i många delar av området ganska artfattig och närmast av hedkaraktär. Av gräsfröinkomlingar kring Snogeholms slottspark kan nämnas vitrapunkel *Phyteuma spicatum*, skogsstarr, vitfryle *Luzula luzuloides* och parkgröe *Poa chaixii*. Vitfryle och parkgröe var kända vid Snogeholm redan på 1880-talet. Parkgröe dominerar sedan 1930-talet vegetationen i en bokskogsbacke utanför parken.

Snogeholmsområdet hyser alla våra fyra hjortdjur. I jägarkretsar har det varit känt för sina rådjur. Den tyske kejsaren jagade här vid förra sekelskiftet. Bostad var Kejsarhuset sydväst om slottet. Sjöns fågelfauna har sedan slutet av 1900-talet åter berikats med en storskarvkoloni. Arten är känd här sedan 1870-talet. Skarvarna förföljdes och arten försvann från lokalen före 1900. Sedan något årtionde är beståndet av grågås stort. I sjön finns även ett rikt fritidsfiske. I Kejsardammen har man planterat in ädelfisk. Strövområdet köptes 1965 av Malmöhus landsting. Ägare i dag är Stiftelsen O.D. Krooks donation och det sköts av Skogssällskapet. Snogeholms slott är restaurang och privatägt. Snogeholms gård arrenderas av Stiftelsen Sveriges Avels och Hästsportcentrum, Flyinge.

Strövområdet nås enklast från vägen mellan Sjöbo och Ystad. Avtagsväg till Sövdeborg och Snogeholm finns omedelbart efter ”Flygrakan”. Många informationsskyltar finns norr, väster och söder om Snogeholms slott och gård.

5. Frualid

Rune Gerell

Öster om Övedskloster reser sig den långsträckta vulkanresten Frualid. Här har en rödaktig lavagång brutit igenom den täckande Övedsandstenen. Frualid täcks i dag av bokskog med ett markant inslag av avenbok *Carpinus betulus*. Så har det inte alltid varit. Så sent som vid sekelskiftet 1800-1900 var toppen skoglös och man firade här årligen midsommar. Namn som Kärleksbacken finns ännu kvar i de äldres minne.

Ett besök på Frualid bör startas vid parkeringen vid Övedskloster. Innan man börjar färden bör man ta sig en titt på det mycket vackra rokokoslottet, byggt på 1760-talet med den varmröda Övedsandstenen. Stenen hämtades från Helvetesgraven, ett stenbrott ca en kilometer öster om Frualid.

Promenaden mot Frualid kan förslagsvis gå förbi den vackra slottskyrkan, även den i rokokostil, genom

kyrkogården och sedan längs den privata vägen mot Mölledammen. Sedan följer man vägen österut längs dammen. Vegetationen längs den smala vägen är rik och sommartid kan man här träffa på den för trakten ovanliga ryssgubben *Bunias orientalis*. Man korsar sedan bäcken via en mycket vacker stenvalvsbro från 1600-talet. Intill bron växer ett ovanligt rikt bestånd av pestskråp *Petasites hybridus*, som under sommaren når höjder uppemot 1,5 meter. Därefter når man ännu en damm, även den ett resultat av en uppdämning av bäcken. I dammen häckar bl.a. sångsvan. Efter en kort promenad når vi bergets fot och kommer in under bokskogskronorna.

Om man besöker Frualid i maj månad möts man av doften av ramslök *Allium ursinum*. Den växer rikligast i de nedre delarna av horsten. Längre upp tar skogsbingel *Mercurialis perennis* och blekbalsamin *Impatiens parviflora* över. Den branta backen upp mot toppen är närmast en rasbrant varför viss försiktighet anbefalls. Under färden uppåt möts man av en typisk bokskogsflora med bl.a. gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, harsyra *Oxalis acetosella*, myskmadra *Galium odoratum* och lundslok *Melica uniflora*.

När vi närmar oss toppen kan vi hålla utkik efter kraftiga grästuvor med gulbruna slidor som sticker upp ur fjolårslöven. Det är skogssvingel *Festuca altissima*, ett sällsynt lundgräs som påträffades här redan 1860. Beståndet på Frualid uppgår till flera tusen tuvor och är det största i Skåne. Skogssvingeln, som kan bli upp emot 1,5 m, blommar först i senare delen av juni.

Fortsätter vi promenaden österut stöter vi på fuktstråk, där vi träffar på skönheter som månviol *Lunaria rediviva* och aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*. De blommar först i juni så det kan kanske vara befogat med ytterligare ett besök.

Åtskilliga rariteter har genom åren påträffats på och omkring Frualid. Det kan vara idé att hålla ögonen öppna för arter som skogslysing *Lysimachia nemorum*, skogsveronika *Veronica montana* och buskvicker *Vicia dumetorum*. Helt säker kan man däremot vara på att träffa på Övedsmarkernas speciella sällsynthet, lundviva *Primula elatior*, som ofta uppträder i sällskap med fläcklungört *Pulmonaria officinalis*, även den en raritet.

Frualid är även en klassisk mosslokal. Genom åren har många mycket sällsynta arter samlats på de nordvända basiska klipporna. Rikligt förekommer exempelvis stor bandmossa *Metzgeria conjugata* och Skånes sällsynta landskapsmossa, skånsk sprötmossa *Eurhynchium schleicheri*.

Övedskloster ligger utmed väg 104 ca 5 km nordväst om Sjöbo.

6. Naturbete och sumpskog vid Torps by

Torbjörn Tyler

Söder om vägen, vid det lilla sågverket, ungefär halvvägs mellan Öved och Sjöbo finns en stor ogödslad naturbetesmark med mycket artrik flora. Underlaget är relativt kalkrik sand varför de torrare partierna har en fin stäppartad torrängsflora med ängshavre *Helictotrichon pratense*, flentimotej *Phleum phleoides*, backtimjan *Thymus serpyllum*, liten getväppling *Anthyllis vulneraria* ssp. *vulneraria*, jordtistel *Cirsium acaule* och backsippa *Pulsatilla vulgaris* som typiska inslag medan fattigare partier domineras av vårbrodd *Anthoxanthum odoratum* och rödven *Agrostis capillaris*. Vid vägen och i kanten

av betesmarken växer lundkardborre *Arctium nemorosum*, luktsmåborre *Agrimonia procera* och ryssgubbe *Bunias orientalis*. Söder om betsmarken längs den gamla banvallen vidtar ett igenväxande kärrkomplex. Av den stora artrikedommen i de rika sumpskogarna märks särskilt kåltistel *Cirsium oleraceum*, luddbjörnbär *Rubus insularis*, hässleklocka *Campanula latifolia*, strävlosta *Bromopsis benekenii*, tandrot *Cardamine bulbifera*, stor häxört *Circaea lutetiana*, tvåblad *Listera ovata* och nässelsnärja *Cuscuta europaea*. Har man väl kommit ned på den gamla banvallen brukar det vara relativt lättframkomligt men annars är sumpskogen ganska djungelartad.

Torps by ligger fyra kilometer nordväst om Sjöbo utmed väg 104 mot Öved.

7. Planteringshuset

Torbjörn Tyler

En stor, helt öppen, ängsartad naturbetesmark finns mellan Planteringshuset och Bellevue i Öved. På avstånd kan den öppna platta betesslätten te sig ganska tråkig men vid mer ingående studium finns här mycket att finna. Av ovanligare örter märks jungfrulin *Polygala vulgaris*, krussilja *Selinum carvifolia*, jordtistel *Cirsium acaule*, lundviva *Primula elatior*, grönvit nattviol *Platanthera chlorantha* och revig blodrot *Potentilla anglica* bland en stor mångfald vanligare ängsväxter. Revig blodrot skiljer sig från den vanliga blodroten *Potentilla erecta* och andra gula fingerörtsarter genom sina något större blommor, krypande växtsätt och kort men tydligt skaftade stjälkblad. Till de mer svårbestämda växterna som här visar en stor formrikedom hör maskrosorna, bland annat ängsmaskrosor *Taraxacum* sect. *Hamata*, hagtornsarter *Crataegus* spp. och nyponrosor *Rosa* spp. För den som älskar öppna landskap är detta en underbar plats; från vägen vid Bellevue har man fritt synfält över hela Vombsänkan.

Kör väg 104 från Sjöbo mot Kävlinge. I tallallén på backen en knapp km efter Övedskloster (slottet) tar du av på en grusväg till höger. Efter 2,5 km genom Öveds artrika ängslövskogar kommer ett fyrvägskors där du har betesmarken till höger.

8. Rönås domänreservat

Henrik Johansson

Rönås domänreservat är en rik lövblandskog 800 meter öster om Rönås gård och 1,5 kilometer öster om Bjärsjölagårds gods. Endast den centrala delen är avsatt som reservat. Hela skogsområdet presenteras nedan. Då såväl torrare som blötare partier finns i skogen är floran mycket rik och vegetationen omväxlande.

Under våren blommar sipparterna blåsippa *Hepatica nobilis*, vitsippa *Anemone nemorosa* och gulsippa *A. ranunculoides* och violarterna skogsviol *Viola riviniana*, lundviol *V. reichenbachiana* och underviol *V. mirabilis*. Dessutom finns gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*, desmeknopp *Adoxa moschatellina*, snödroppe *Galanthus nivalis*, ormbär *Paris quadrifolia*, vårärt *Lathyrus vernus*, lundvårlök *Gagea spathacea*, hålnunneört *Corydalis cava* och vätteros *Lathraea squamaria*.

På sommaren märks bland örterna skogsvicker *Vicia sylvatica*, midsommarblomster *Geranium sylvaticum*, blekbalsamin *Impatiens parviflora*, stor häxört *Circaea lutetiana*, hässleklocka *Campanula*

latifolia, pestskråp *Petasites hybridus* och tvåblad *Listera ovata*. Även liljeväxterna är väl företrädda med liljekonvalj *Convallaria majalis*, ekorrbär *Maianthemum bifolium,* storrams *Polygonatum multiflorum* och kransrams *P. verticillatum*.

Floran av lundgräs är också rik med strävlosta *Bromopsis benekenii*, bergslok *Melica nutans,* lundslok *M. uniflora*, lundelm *Elymus caninus*, hässlebrodd *Milium effusum* och långsvingel *Festuca gigantea*.

Området nås enklast om man väljer avtagsvägen mot Fränninge från stora vägen mellan Sjöbo och Hörby. Välj markvägen norrut mellan Alestadtorp och Alestad. Sista delen måste avverkas till fots.

9. Bjärsjölagårds stenbrott med omgivningar

Henrik Johansson

Bjärsjölagård är välkänt i geologiska kretsar för sitt stenbrott med sin rika fossilförekomst. Brottet är beläget 500 meter ostsydost om godset.

I bottnen av kalkbrottet finns en liten sjö. Brottet har fyra meter höga väggar som stupar brant ned i vattnet. Kalkstenen är bildad under perioden silur (för ca 400 miljoner år sedan). Kalkstenen bröts för att bl.a. brännas till jordbrukskalk. Brytning och bränning upphörde under 1920-talet. De gamla ugnarna finns kvar närmare gården.

I sjön märks sjöfräken *Equisetum fluviatile,* säv *Schoenoplectus lacustris*, strandklo *Lycopus europaeus* samt bredkaveldun *Typha latifolia* och smalkaveldun *T. angustifolia*. I kärret kring sjön finns många krävande arter, bl.a. ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, rosendunört *Epilobium hirsutum*, rosenvinda *Calystegia pulchra*, skogssäv *Scirpus sylvaticus*, knappsäv *Eleocharis palustris* samt starrarterna trindstarr *Carex diandra*, slankstarr *C. flacca*, knagglestarr *C. flava*, hirsstarr *C. panicea* och slokstarr *C. pseudocyperus*. På slagghögarna finns darrgräs *Briza media*, jungfrulin *Polygala vulgaris,* småborre *Agrimonia eupatoria* och backvial *Lathyrus sylvestris* samt Skånes enda kända förekomst av äkta blåfibbla *Pilosella cymosa* ssp. *praelata* var. *praelata*. Den senare är i dag mycket riklig och har noterats här sedan 1950-talet. Sannolikt kom den hit från Öland eller Gotland i samband med kalkbrytningen.

I lövskogen runt stenbrottet dominerar skogsbingel *Mercurialis perennis,* vitsippa *Anemone nemorosa* och gulsippa *A. ranunculoides* under våren. Den senare förekommer mycket rikligt. Under sommaren märks lundgröe *Poa nemoralis*, lundslok *Melica uniflora,* lundelm *Elymus caninus*, skogsstarr *Carex sylvatica*, kirskål *Aegopodium podagraria*, stinksyska *Stachys sylvatica*, lundkardborre *Arctium nemorosum,* ormbär *Paris quadrifolia*, tvåblad *Listera ovata* och nästrot *Neottia nidus-avis.*

Vägen till Bjärsjölagård är skyltad från väg 13 mellan Sjöbo och Hörby.

10. Fyledalen vid Röddinge

Rune Gerell

Fyledalen är en ca 14 kilometer lång dal väster om Tomelilla, som sträcker sig i nordvästlig-sydostlig riktning. Dalen är mer eller mindre parallell med ett stråk av förkastningar, vilka har fått lagren avsatta under perioden jura att stå nästan vertikalt så som de syns i kvartsbrottet vid Eriksdal. Dalgången

utformades troligen under den senaste istidens slutskede för ca 13 000 år sedan, då väldiga vattenmassor från de smältande isarna ”gröpte ur” sedimenten. De många breda bidalarna, t.ex. vid Röddinge, vittnar om att Fyledalen under denna tid haft mycket stora tillflöden. Vattnet i dalen rann vid den här tidpunkten åt nordväst ut i Vombsänkan, som dränerades genom Kävlingedalen, i dag rinner den betydligt beskedligare Fyleån åt motsatt håll.

Tack vare de sedimentära bergarterna, inte minst de tjocka lagren av lerskiffer och stråken av kalksten, har en mycket rik flora utvecklats utefter Fyledalens sluttningar. Här och var har källflöden med kalkhaltigt vatten utvecklat rikkärr, som vid Benestad.

Vägen slingrar sig förbi kyrkan genom den idylliska byn Röddinge. Där bybebyggelsen slutar tar vi till höger in på en markväg som för oss ned till dalens botten. Den branta sluttningen är bevuxen av bokskog, som längst ned har ängskaraktär. Till höger om markvägen i sluttningen växer en fuktlövskog med bl.a. alm *Ulmus glabra*, avenbok *Carpinus betulus*, sötkörsbär *Prunus avium* och hägg *P. padus*. I de nedre, fuktigaste delarna kommer vi in i en glest planterad askskog med en rik undervegetation av bl.a. hägg.

Ett besök redan i början av april ger oss möjligheten att få se mängder av blommande vitskråp *Petasites albus*, framför allt utefter de små bäckarna. Eventuellt kan vi också hitta någon tidig blåsippa *Hepatica nobilis*, men annars får vi återkomma lite senare för att njuta av den rika blomningen av vårlök *Gagea lutea*, gulsippa *Anemone ranunculoides* och vitsippa *A. nemorosa*.

Riktigt botaniskt intressant blir dock området först i juni–juli. Fältskiktet i bokskogen domineras nu av gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, skogsbingel *Mercurialis perennis* och myskmadra *Galium odoratum* medan ramslök *Allium ursinum* finns utefter källflödena. Går man längs vägen hittar man i havet av hundkäx *Anthriscus sylvestris* vackert bågböjda lundkardborrar *Arctium nemorosum*. Fortsätter man sedan till den östra delen av bokskogen har man chans att också finna strävlosta *Bromopsis benekenii*.

Det mest artrika området vid den här tidpunkten är dock askskogen med sin lundflora. Tack vare framträngande källvatten hålls marken här alltid fuktig och i de lägre partierna övergår vegetationen till att bli mer eller mindre kärrartad. Bland älgört *Filipendula ulmaria* och kärrtistel *Cirsium palustre* kan man träffa på skogskorn *Hordelymus europaeus* och buskvicker *Vicia dumetorum*, båda två rariteter.

Ett botaniskt besök i Röddinge måste naturligtvis även omfatta sluttningarna väster om byn. Vi åker således tillbaka till byn för att ta av mot Röddingeberg. Via en markväg i utkanten av byn når vi åter dalens botten.

Den branta sluttningen är täckt till övervägande del av bokskog av varierande ålder, här och var avbruten av granplanteringar. Marken är bördig och ger upphov till en flora av lundkaraktär. I fuktigare partier i den nedre delen av sluttningen dominerar ramslök helt medan floran blir mer varierad högre upp. Här växer framför allt sydlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *montana* tillsammans med gulplister. Även här träffar vi på skogskorn och buskvicker, ibland tillsammans med trolldruva *Actaea spicata*.

Områdets största botaniska celebritet, om vi undantar den numera försvunna bäcktisteln *Cirsium*

rivulare, är vit skogslilja *Cephalanthera longifolia*. Arten är visserligen inte rödlistad eftersom den är så rikligt förekommande på bl.a. Gotland men ur skånsk synvinkel är den en raritet som bara finns här och på ytterligare någon lokal i landskapet.

Orkidéer väcker ofta känslor och svärdsysslan utgör inget undantag. Många av oss kommer säkert ihåg kolumnisten i Sydsvenska Dagbladet, Bertil Widerberg, som varje år gav en oförglömlig skildring av sitt besök på lokalen, där han räknade in antalet exemplar av svärdsyssla. Tyvärr fick han erfara att antalet minskade oavbrutet sedan han själv första gången sett den 1963 och funnit 36 exemplar. 1971 skrev han att ”svärdsysslan är dödsdömd, hon kommer att kvävas”. Med detta avsåg han den täta bokföryngringen som hade uppstått under de gamla bokarna.

Hur är läget i dag? Mot all förmodan har den överlevt, dock endast med några få blommande exemplar och den förekommer numera inte varje år. År 1998 fann jag fyra exemplar, fördelade på två lokaler. På den ena lokalen växte den tillsammans med kal knipprot *Epipactis phyllanthes*. Största hotet är numera inte igenväxningen utan bristen på ljus till följd av att krontaket i bokskogen tätnar.

Röddinge når man genom att ta av från riksväg 11 mellan Sjöbo och Tomelilla.

11. Heinge strövområde

Rune Gerell

Heinge strövområde är ett mycket variationsrikt, ca 63 ha stort område. Inom området har ca 325 olika växtarter påträffats. Om man inte har tid att besöka området flera gånger under vegetationsperioden förordas ett besök i maj månad. Låt oss följa den markerade stigslingan och se vad som finns.

Den första naturtypen vi träffar på är en fuktig naturbetesmark med hårt tuktade slån- och hagtornsbuskage. I de fuktigare partierna blommar ängsbräsma *Cardamine pratensis* medan jordtistel *Cirsium acaule* visar sig på något torrare delar. I kanten till hasselskogen växer ett stort antal Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* tillsammans med bl.a. knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*. Vi fortsätter västerut där den fuktiga betesmarken övergår i en torrbacke. Här växer bl.a. jungfrulin *Polygala vulgaris* tillsammans med backtimjan *Thymus serpyllum* och mandelblomma *Saxifraga granulata*.

Stigen leder oss sedan in i ett mindre bestånd av artfattig hedbokskog. Härifrån ser vi ut över en damm, som man anlade genom att dämma upp bäcken. Vi följer dammens kant och kommer in i en lundartad lövskog med bl.a. avenbok *Carpinus betulus*. Här växer ett ovanligt stort bestånd av storrams *Polygonatum multiflorum* tillsammans med bl.a. tandrot *Cardamine bulbifera*. Längs stranden växer täta bestånd av sjöfräken *Equisetum fluviatile*, här och var med inblandning av besksöta *Solanum dulcamara*.

Vi rundar sedan dammen och går söderut genom en lövskog med bl.a. bok och avenbok. Floran domineras av myskmadra *Galium odoratum*, sydlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *montana* och gulplister *Lamiastrum galeobdolon*. Sedan går vi över dämmet och kommer in i den naturtyp som upptar större delen av strövområdet, nämligen fäladsmarken. I anslutning till bäcken växer aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium* och ett litet bestånd av smörbollar *Trollius europaeus*.

Fäladsmarken, som betas, var på väg att växa igen men nu har man tagit bort en del av de omfattande enbuskagen. Man har också frihuggit ekarna. Här och var träffar man på grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*. Fortsätter vi, når vi ett fuktigare område inom fäladsmarken. Här växer ett större bestånd majnycklar *Dactylorhiza majalis*.

Vi närmar oss snart slutet på vår vandring. Vi skall än en gång ta oss över bäcken. Just intill övergången kan ni titta efter skogslysingens *Lysimachia nemorum* bladslingor. Den blommar först någon gång i juli så denna raritet kan ju vara en anledning att göra ett förnyat besök.

Avslutningsvis går stigen genom ett ovanligt stort hasselbestånd. Skogsbingeln *Mercurialis perennis* dominerar fältskiktet, ett tecken på att hasseln behöver föryngras. I kanten av hasselbeståndet träffar man på bl.a. bokarv *Stellaria neglecta*.

Heinge strövområde har nyligen fått en ny skogsbruksplan med stark inriktning på att bevara den biologiska mångfalden. Fäladsmarken kommer att öppnas ytterligare och ge utrymme för ökat bete och en gammal granskog kommer att avverkas och återgå till att bli betesmark. Förhoppningsvis kommer dessa åtgärder att göra området ännu mera attraktivt.

Heinge strövområde ägs av Sjöbo kommun och är beläget i den norra delen av kommunen. Man når området från riksväg 11 öster om Sjöbo genom att ta av mot Vanstad, därefter till Lövestad. Från Lövestad åker man mot Klasaröd för att efter ca 2 kilometer ta av till höger mot Heingeberg. Efter drygt 2 kilometer informeras man om avtagsväg till strövområdet.

Skurup

1. Fuktängarna vid Bingsmarken

Göran Holmström

Bingsmarken är namnet på ett litet område längs skånska sydkusten, ungefär mitt emellan Trelleborg och Ystad. På havssidan av landsvägen är bebyggelsen av sommarstugor tät; här finns också en större camping, men norr om vägen löper en rad av betade fuktängar, tillsammans över en kilometer i ost-västlig riktning. I sin östra del följer de landsvägen men längre i väster döljs ängarna för förbipasserande bilar av ett kärrområde med högvuxen sumpskog.

Ängarna betas numera men förr i tiden slogs de. Området är resterna av forna slåtterängar som säkert brett ut sig längs en betydligt längre sträcka än i dag. Slåtterängar var vanliga längs kusten. Före konstgödningens tid gödde man marken, där förutsättningar fanns, genom att låta näringsrikt vatten sila över ängarna under våren. Fuktängarna vid Bingsmarken visar tydliga spår av sådan översilning. Den som vandrar längs ängarna måste ideligen hoppa över mer eller mindre vattenfyllda diken. De har, inom parentes sagt, just den bredd som gör hoppet till ett äventyr. Med gott avstamp når man över, men skulle man slinta det minsta med foten vid själva uthoppet hamnar man obönhörligen i vattnet.

Översilningen började vid Tullstorpsån, som tangerar ängarna i väster. Vattnet leddes från ån ut i allt mindre kanaler på ängarna. Där fick det stå under någon tid för att avge sin näring och sedan leddes det i nya kanaler tillbaka till ån. Så var principen vid ”ängavattning” och så måste det ha gått till även här.

Ängarna slogs i allmänhet mitt på sommaren och den slåtterängsflora som måste ha funnits vid Bingsmarken under denna tid kan vi i dag bara drömma om. Men spåren är på intet sätt helt försvunna. Faktum är att det till och med återstår en liten ängsrest som ännu slås. Det är två små ängar omedelbart väster om vägen mot Dybäck. Här är floran, trots att området kvävegödslats under 1990-talet, ännu rik och låter oss ana hur det en gång såg ut längs kusten. Floran på de betade ängarna är också fortfarande mycket spännande. Sedan 1990-talet tid har en viss slåtter återinförts parallellt med betet.

Typiska växter för de två små slåtterängarna, och i viss mån för betesängarna, är höskallra *Rhinanthus serotinus*, smörblomma *Ranunculus acris*, gökblomster *Lychnis flos-cuculi*, humleblomster *Geum rivale*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, ängsbräsma *Cardamine pratensis*, strätta *Angelica sylvestris*, småvänderot *Valeriana dioica* och kärrstjärnblomma *Stellaris palustris*. Ett stort antal gräs och halvgräs ingår i floran, som darrgräs *Briza media*, luddhavre *Helictotrichon pubescens*, hirsstarr *Carex panicea* och flaskstarr *C. rostrata*.

Några högklassiga rariteter växer också på ängarna. Slåtterängarnas stora raritet är ängslosta *Bromus racemosus*, ett gräs som upptäcktes 1989 och som säkert tillhör de ursprungliga slåtterängsväxterna. Ängslosta är i Skåne känd framför allt från Vombs ängar, från den tid när dessa ängar ännu slogs. Där är arten sedan länge försvunnen, liksom från övriga gamla lokaler i Skåne. Bingsmarken är den enda kända lokalen för arten i landskapet. I övriga Sverige finns den på ett fåtal slåtterängar i Bohuslän, främst på Tjörn. På slåtterängarna i Bingsmarken var ängslostan talrik på 1990-talet, nu är den ytterst fåtalig, sannolikt som en följd av gödslingen. Men den finns där! Den blommar i månadsskiftet mellan

maj och juni.

En annan raritet i området är vattenstånds *Senecio aquaticus*. Den växter gärna i kanten av dikena eller i blötare avsnitt av betesängarna. Ett hundratal meter öster om Dybäcksvägen finns ett rikt bestånd, liksom längst i öster vid en liten grävd damm i ängarna. Också för denna art är Bingsmarken den enda kända skånska lokalen. Vattenstånds blommar sent på sommaren och i början av hösten.

Den sällsynta stor käringtand *Lotus pedunculatus* är vanlig på ängarna och kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum* är en rödlistad växt som kan hittas på blöta ställen. Blågrönt mannagräs *Glyceria declinata* finns i kanten av dikena. Den kan vara svår att hitta men när man väl funnit den kan man kontrollera bestämningen mot övriga skånska mannagräsarter, som alla finns här. En annan art du kan hitta vid dikena är spikblad *Hydrocotyle vulgaris*. Av orkidéer förekommer främst ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*.

Som en extra bonus när man besöker ängarna kan det vara värt att kika lite i kanterna av sumpskogen och i den blöta alskogen omedelbart öster om ängarna. Där finns bland annat den sällsynta växten sumpskräppa *Rumex palustris* och den oansenliga orkidén tvåblad *Listera ovata*. I vägkanten i öster under hagtornshäcken växer fältkrassing *Lepidium campestre* och glansnäva *Geranium lucidum*. Ängarna vid Bingsmarken är lätta att nå. Det finns flera parkeringsfickor längs landsvägen mellan Trelleborg och Ystad och vid campingen finns en stor allmän parkeringsplats. Man kan också ta av på den mindre väg som går norrut genom sumpskogen. Vägvisaren säger Dybäck 2. När man kommit igenom sumpskogen har man ängarna på ömse sidor och här har du områdets finaste delar.

2. Hörte

Kjell-Arne Olsson

Dybäcksån mynnar i havet vid Hörte och här finns en liten fiskehamn med ruderatmarker där rödmålla *Chenopodium rubrum*, rödmalva *Malva sylvestris*, bosyska *Ballota nigra*, sötvedel *Astragalus glycyphyllos*, rörsvingel *Festuca arundinacea* och många andra mindre kräsna arter kommer och går. Strax öster om hamnen ligger en ”ruin” utmed landsvägen, högt belägen på den branta strandbrinken. Stannar du till och tittar närmare kan du av maskinhuggna stenar ana att det är inte är någon ruin från fornstora dagar. I stället är det ett monument som byggdes som ruin i romantisk yra under 1800-talet.

Mitt emot ruinen har du en av Sveriges sydligaste ädellövskogar med en rik lundflora väl värd att besöka. Skogen domineras av bok *Fagus sylvatica*, ek *Quercus robur*, alm *Ulmus glabra* och ask *Fraxinus excelsior* med en markvegetation av vårblommande vitsippa *Anemone nemorosa*, gulsippa *A. ranunculoides*, svalört *Ranunculus ficaria*, desmeknopp *Adoxa moschatellina*, smånunneört *Corydalis intermedia*, sloknunneört *C. pumila* och lungört *Pulmonaria obscura*. Förlägger du ditt besök när dessa ljusälskande arter dragit sig tillbaka i dunklet av nyutslaget lövverk, är det i stället rödblära *Silene dioica*, stinksyska *Stachys sylvatica*, hässleklocka *Campanula latifolia*, stor häxört *Circaea lutetiana*, storrams *Polygonatum multiflorum*, ramslök *Allium ursinum* och lundskafting *Brachypodium sylvaticum* som visar upp sig i sitt vackraste flor.

Hörte ligger 3 kilometer väster om Abbekås utmed kustvägen mellan Trelleborg och Ystad.

3. **Svaneholm**

Nils Englesson och Ulf Arup (lavar)

Svaneholms slott är beläget ca 3 kilometer nordväst om Skurup intill Svaneholmssjön. Det var förr bruknings- och administrativt centrum för Svaneholms gods, bekant för den jordreform som i slutet av 1700-talet utgick därifrån genom Rutger Macklean, och som i sin förlängning lett till att större delen av Sverige genomfört enskifte och laga skifte. När byarna splittrades och den jordbrukande befolkningen flyttade ut i kulturlandskapet fick landskapet en ny odlingsstruktur och dess fysiska utseende ändrades i viss mån. Slottet och dess omgivningar bär fortfarande på många minnen och spår från denna brytningstid. Många människor söker sig i dag dit som turister och är intresserade av dess kulturmiljö. Det föreligger förslag om att avsätta ett större område runt Svaneholm som kulturreservat. Inom detta finns det redan skyddad natur i naturreservaten Hästhagen och Zimmermans backe.

Svaneholmsområdet har vacker natur med en mångfacetterad och rik flora. Det är ett omtyckt utflyktsmål för den naturintresserade. Odlade åkermarker, betesmarker och skogar av olika karaktär avlöser varandra. Området är beläget i ett avsnitt av det sydskånska sjö- och backlandskapet som karakteriseras av särskilt hög brutenhet. Höga moränkullar som Zimmermans backe intill Skurup och högre liggande områden med platålera som Hästhagen avlöses av sänkor med våtmarker och sjöar. Dominerande är i dag den 60 ha stora Svaneholmssjön. Några kilometer söderut låg fram till mitten av 1800-talet Näsbyholmssjön, som då var lika stor som Börringesjön. Den utdikades och har sedan använts som åker och betesmark. Svenstorpsviken håller nu på att restaureras som sjö.

Lämplig utgångspunkt för botaniska utflykter vid Svaneholm är parkeringsplatsen intill slottsområdet. Härifrån nås flera intressanta växtbiotoper per fot utmed den märkta leden runt sjön med en avstickare till Hästhagen, som är belägen ca 1 km öster om slottet.

I strandkanten intill slottet finner man flera högvuxna arter som svärdslilja *Iris pseudacorus*, blomvass *Butomus umbellatus*, sprängört *Cicuta virosa* och vattenskräppa *Rumex hydrolapathum* i kanten av ruggar med vass *Phragmites australis* och säv *Schoenoplectus lacustris*. Vegetationen i den näringsrika Svaneholmssjön kan med viss fördel studeras från båtar som kan hyras på Svaneholms slottsmuseum. Stora ytor av sjön är täckta av gul näckros *Nuphar lutea*, vit näckros *Nymphaea alba* och dyblad *Hydrocharis morsus-ranae* samt olika lånkearter *Callitriche* spp. I vattnet återfinns bl.a. krusnate *Potamogeton crispus* och gäddnate *P. natans* i stor mängd. Längs vissa strandavsnitt växer bestånd av jättestarr *Carex riparia*, brunstarr *C. acutiformis*, vasstarr *C. acuta*, bunkestarr *C. elata* samt ag *Cladium mariscus*.

Intill vägen längs sjöns västra strand finner man örter som äkta förgätmigej *Myosotis scorpioides*, frossört *Scutellaria galericulata* och på våren bårder av kabbleka *Caltha palustris*, majsmörblommor *Ranunculus auricomus* agg. och i strandkanten ofta vattenmöja *R. aquatilis* var. *aquatilis*. Längs vägen och inne i skogen på den västra parkliknande delen växer åldriga ekar. Där finns också många gamla bokar i lövskog med fältskikt som skiftar mellan rikt och fattigt. I de rikare delarna finns gulsippa *Anemone ranunculoides*, lungört *Pulmonaria obscura*, långsvingel *Festuca gigantea*, lundelm *Elymus*

caninus, hässlebrodd *Milium effusum*, tvåblad *Listera ovata*, grönvit nattviol *Platanthera chlorantha* och skogsknipprot *Epipactis helleborine*, i de fattigare vitsippa *Anemone nemorosa*, kruståtel *Deschampsia flexuosa*, harsyra *Oxalis acetosella* och ekorrbär *Maianthemum bifolium*.

Ett intressant avsnitt är den långa bryggan genom sumpskogen över en före detta vik av sjön där klibbal *Alnus glutinosa* och olika viden *Salix* spp. dominerar. Anmärkningsvärd är den rika förkomsten av vild svarta vinbär *Ribes nigrum*. I vattnet växer bl.a. vattenblink *Hottonia palustris*, kärrsilja *Peucedanum palustre*, topplösa *Lysimachia thyrsiflora*, slokstarr *Carex pseudocyperus* och kärrbräken *Thelypteris palustris*. Vid sjöns norra del, ett stycke norr om leden finns en avsnörd sjövik, som har utvecklats till en mosse. Där återfinns myrväxter som tranbär *Vaccinium oxycoccos* och vitmossor *Sphagnum* spp. I myrkanten växer brakved *Frangula alnus*, bindvide *Salix aurita* och glasbjörk *Betula pubescens*. På ett ställe ute på myren finns en speciell form av ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata*.

Den botaniskt intresserade bör inte lämna Svaneholmsområdet utan att göra ett besök i naturreservatet Hästhagen. Man följer vägen söder om sjön några hundra meter österut tills man finner en markväg åt höger, som leder ned till Hästhagen. Längs markvägen finns buskar och träd av många slag som slån *Prunus spinosa*, sötkörsbär *Prunus avium*, hagtornar *Crataegus* spp., vildapel *Malus sylvestris* och rosor *Rosa* spp. I åkerkanten kan man leta efter kornvallmo *Papaver rhoeas*, rågvallmo *P. dubium*, vit sminkrot *Lithospermum arvense* var. *arvense*, fårtunga *Anchusa arvensis* och andra åkerogräs. I en beteshage finns ett blött parti med stora tuvor av vippstarr *Carex paniculata*.

Namnet Hästhagen påminner om den tid då området var mer öppet och betat. Skogsvegetationen består i dag av högstammiga träd, mest bok *Fagus sylvatica*, som nått ansenlig höjd och ålder. Vid inventeringen av landets bokskogar 1971 beskrevs området som ”ängsbokskog med markvegetation av frisk örttyp, klassad som riksobjekt för vetenskaplig och kulturell naturvård”. Även andra träd ingår i skogen som alm *Ulmus glabra*, ask *Fraxinus excelsior*, vårtbjörk *Betula pendula* och ek *Quercus robur*.
Skogsbrynen har särskilt väl utformade beteshorisonter. På våren är fältskiktet ett hav av olika tidiga vårblommande örter: vitsippa, gulsippa, blåsippa *Hepatica nobilis*, majsmörblomma, vårlök *Gagea lutea*, lundvårlök *G. spathacea*, dvärgvårlök *G. minima*, lungört och smånunneört *Corydalis intermedia*. Något senare täcks stora delar av Hästhagen, främst den södra delen, av heltäckande mattor av hålnunneört *Corydalis cava*, ramslök *Allium ursinum*, skogsbingel *Mercurialis perennis* med inslag av skogsviol *Viola riviniana*, lundviol *V. reichenbachiana*, sårläka *Sanicula europaea*, lundarv *Stellaria nemorum* och buskstjärnblomma *S. holostea*. Sommartid kan man i skogens dunkel finna sällsyntheter som skogsknipprot, tvåblad, hässleklocka *Campanula latifolia*, springkorn *Impatiens noli-tangere*, skogsveronika *Veronica montana*, strävlosta *Bromopsis benekenii*, skugglosta *B. ramosa* och lundelm.

Av andra platser i Svaneholms närhet som är värda besök av botaniskt intresserade kan nämnas Stjärneholms borgruin ett par kilometer sydväst om Svaneholm. I mitten av maj är ruinkullen efter borgen täckt av hundratals Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, gullviva *Primula veris* och andra vårblommor. I den gamla vallgraven växer jättestarr *Carex riparia* i stora bestånd. I skogsbrynet strax sydväst om borgruinen kan man även finna den rödlistade arten rapunkelklocka *Campanula rapunculus*.

Här vid Stjärneholm är rapunkelklocka känd sedan 1847.

I parken och på ädellövträd i allén söder om slottet trivs en lavflora som är gynnad av dammimpregnering. Bland intressanta arter noteras här grynig dagglav *Physconia grisea* på lönn och hästkastanj, flikig sköldlav *Melanelia laciniatula* och elegant sköldlav *M. elegantula* på ask, alm, lönn och valnöt samt kupig skrynkellav *Parmelia submontana* på flera olika trädslag. I parken hittades även korallorangelav *Caloplaca herbidella* på en ek.

Skogen med ek och bok väster om sjön visar upp en intressant och skyddsvärd lavflora, dock inte av det rikaste slaget. Här hittas de rödlistade arterna bokvårtlav *Pyrenula nitida*, bokkantlav *Lecanora glabrata*, stiftklotterlav *Opegrapha vermicellifera*, rosa lundlav *Bacidia rosella*, flikig sköldlav och grå skärelav *Schismatomma decolorans*. Av andra lavar kan nämnas klotterlav *Opegrapha atra*, olivklotterlav *O. viridis*, ärgspik *Microcalicium disseminatum* och kupig skrynkellav. Öster om sjön, tämligen nära vägen, finns några grova ekar. På dessa har det enda fyndet i området av matt pricklav *Arthonia pruinata* noterats.

Vägen till Svaneholm är väl skyltad från väg E65 mellan Malmö och Ystad.

4. Beden

Marie-Anne Larsson och Yngve Larsson

Sydost om gården Beden på Romeleåsens sydsluttning finns ett område med en mycket rik och intressant flora. Området, som ingår i Rydsgårds gods, är en gammal torvmosse och betesmark med omgivande lövskog. Benämningen mosse är inte längre relevant då den mesta torven är bruten. Torvtäkten upphörde något år in på 1940-talet och det återstår nu ett stort antal delvis igenvuxna torvgravar och två öppna, relativt djupa dammar. I övrigt utgörs marken av en artrik kalkfuktäng, några våtängar och några torrängar. Området har praktiskt taget varje år betats av kor och hästar. Den omgivande skogen utgörs i huvudsak av grovstammig ängsbokskog med inslag av andra lövträd.

Redan vid utgångspunkten 500 m öster om Bedens gård finns en del intressanta växter. I betesmarken alldeles norr om vägen växer grönvit nattviol *Platanthera chlorantha,* och kryper man in under hasselbuskarna på södra sidan kan man tidigt på våren finna vätteros *Lathraea squamaria.* Sent på sommaren kan man i vägkanterna se skogsknipprot *Epipactis helleborine.* Från landsvägen kan man gå bekvämt på skogsvägen söderut ned till mossmarkerna och betesmarken.

Kring den norra dammen i betesmarken finns på våren massor av majnycklar *Dactylorhiza majalis,* och senare ängsnycklar *D. incarnata* ssp. *incarnata* och Jungfru Marie nycklar *D. maculata* ssp. *maculata.* I norra kanten av dammen växer åtskilliga starrarter. I kalkfuktängen i det sydöstra hörnet av betesmarken finns på våren rikliga förekomster av majviva *Primula farinosa* och tätört *Pinguicula vulgaris,* samt senare på sommaren slåtterblomma *Parnassia palustris.* Man kan även finna andra fuktängsarter som vildlin *Linum catharticum* och darrgräs *Briza media.* Det finns i Bedenområdet totalt minst 28 starrarter och på fuktängen kan man se bl.a. tagelstarr *Carex appropinquata,* ängsstarr *C. hostiana,* loppstarr *C. pulicaris* och näbbstarr *C. lepidocarpa.* I närheten kan man även finna knagglestarr *C. flava.*

För den som är beredd på lite större strapatser rekommenderas ett besök i ängsbokskogen väster om de gamla torvgravarna omkring 500 meter sydsydost om Bedens gård. Bästa sättet att ta sig dit är att från landsvägen gå över betesmarkerna, där det längst i väster finns ett fint orkidékärr. Bokskogen växer på en sluttning med framträngande grundvatten. I ett brett fuktstråk finns ett stort bestånd av vitskråp *Petasites albus.* Bland andra intressanta arter i området kan nämnas blåsippa *Hepatica nobilis,* vårärt *Lathyrus vernus,* sårläka *Sanicula europaea,* skogsvicker *Vicia sylvatica,* trolldruva *Actaea spicata* och strävlosta *Bromopsis benekenii.* Man kan även finna nästrot *Neottia nidus-avis* och tallört *Monotropa hypopitys.* Dessa arter växer märkligt nog tillsammans i anslutning till en porös berghäll som innehåller höga halter av kalcium och mangan. Den torde ha uppkommit genom utfällning av föreningar av dessa ämnen som finns i det grundvatten som tränger ut i sluttningen.

Området nås bekvämt från landsvägen mellan Rydsgård och Blentarp. Vid skylt Beden kör man in på vägen österut mot Skoghult ungefär 500 meter. Vägen är glest trafikerad så det brukar gå bra att parkera i vägkanten.

5. Mossbystrand

Kjell-Arne Olsson

Mossbystrand lockar med ett glittrande hav och en bred strand med varm, vit sand. Även innan havet är uppvärmt och stranden inbjuder till bad och soldyrkan, kan det vara värt att ta en paus där. Området är ett litet naturreservat som avsatts som skydd för den fina torrängsfloran innanför strandens ofruktbara sandhav. På våren och försommaren är det framför allt den rika förekomsten av backsippa *Pulsatilla vulgaris* man lägger märke till bland vanliga torrängsarter som vårarv *Cerastium semidecandrum*, nagelört *Erophila verna*, mandelblomma *Saxifraga granulata* och ängsviol *Viola canina*. Även vårklynne *Valerianella locusta* brukar förekomma rikligt i öppen sand invid dynerna. Lite senare på växtsäsongen är det i stället trift *Armeria maritima*, fältmalört *Artemisia campestris*, backnejlika *Dianthus deltoides*, vitknavel *Scleranthus perennis*, gullusern *Medicago sativa* ssp. *falcata*, blåmunkar *Jasione montana*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, backtimjan *Thymus serpyllum* och flockfibbla *Hieracium umbellatum* som ger karaktär åt de torra, sandiga markerna. Då är det även tid att leta efter de lite mer exklusiva torrängsväxterna axveronika *Veronica spicata*, flentimotej *Phleum phleoides* och luddhavre *Helictotrichon pubescens*. Bland dynernas vanliga arter sandrör *Ammophila arenaria*, strandråg *Leymus arenarius* och sandstarr *Carex arenaria* brukar det även gå att leta upp spjutskråp *Petasites spurius*, sparris *Asparagus officinalis* och strandkvickrot *Elytrigia juncea* ssp. *boreoatlantica*.

Mossbystrand ligger utmed kustvägen mellan Trelleborg och Ystad, just invid vägkorset mot Anderstorp 10 kilometer väster om Ystad. Här finns en stor parkering intill stranden.

6. Skönabäck

Kjell-Arne Olsson

Skönabäcks herrgårdsbyggnad speglar sig vackert i Borgasjön, som egentligen är en stor slottsdamm med vattenfontän, sothöns, stolta knölsvanar och jagande trollsländor. Runt Borgasjön finns en gammal parkliknande lövskog där bok *Fagus sylvatica*, ek *Quercus robur*, ask *Fraxinus excelsior* och alm *Ulmus*

glabra är vanliga trädslag. Bitvis är skogen av hedtyp, här är det mest kruståtel *Deschampsia flexuosa* och harsyra *Oxalis acetosella* som står för det levande inslaget i mattan av vissnade fjolårslöv. Här och där är floran rikare med buskstjärnblomma *Stellaria holostea*, stor häxört *Circaea lutetiana*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, stinksyska *Stachys sylvatica*, murgröna *Hedera helix*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, ramslök *Allium ursinum*, sydlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *montana*, hässleklocka *Campanula latifolia* och lundviol *Viola reichenbachiana*. Längs stigar i skogen och utmed sjön växer skogsbjörnbär *Rubus nessensis* ssp. *nessensis*, sprödarv *Myosoton aquaticum*, lundkardborre *Arctium nemorosum* och skogsskräppa *Rumex sanguineus*. I strandkanten kan du se vattenmärke *Sium latifolium*, vanlig storigelknopp *Sparganium erectum* ssp. *microcarpum* och slokstarr *Carex pseudocyperus*, medan stor andmat *Spirodela polyrhiza* och krusnate *Potamogeton crispus* nog är de två intressantaste vattenväxterna som du kan finna i sjön.

Skönabäck ligger 5 kilometer norr om Skurup utmed vägen mot Veberöd. Längs vägen mot Slimminge finns på södra sidan av Borgasjön en informationstavla över naturvårdsområdet. Här kan du parkera och härifrån leder en stig in i området.

7. Skivarpsåns mynning

Kjell-Arne Olsson

Där kustvägen korsar Skivarpsån är ån trögflytande med stora sjok av andmat *Lemna minor* under nedhängande grenar från de stora pilar som kantar ån. Den ohävdade åstranden upptas mest av högörtängar med hampflockel *Eupatorium cannabinum*, rosendunört *Epilobium hirsutum*, kåltistel *Cirsium oleraceum*, vass *Phragmites australis* och rörflen *Phalaris arundinacea*.

Strax norr om bron, på åns västra sida, finns en kulturbetesmark. Det är gamla åkrar med en föga intressant, kulturpräglad flora. Ridåer av planterad balsampoppel *Populus balsamifera* delar upp betesmarken i prydliga parceller. I trädridåerna växer inte bara poppel utan också stora snår av rosor, som även spridit sig ut i de omgivande gräsmarkerna. Och det är just rosorna som här fångar en botanists uppmärksamhet. Bland mängden av vanligare arter som stenros *Rosa canina*, nyponros *R. dumalis*, luddros *R. sherardii* och äppelros *R. rubiginosa* finns här flera buskar av den stora rariteten åkerros *R. agrestis* men även exemplar som tolkats som västkustros *R. elliptica* ssp. *inodora*.

Åkerros upptäcktes vid Österslöv norr om Kristianstad som ny för Sverige 1991. Därefter har den även samlats i Malmö hamn 1995. Det var först 1998 det stod klart att åkerros växer här vid Skivarp. Då blev ett belägg samlat redan 1986 bestämt till denna art. De närmaste förekomsterna i övrigt finns i norra Tyskland. Även västkustros är en mycket ovanlig art. Förutom på ytterligare två lokaler i Skåne, växer den i norra Halland och i angränsande delar av Västergötland samt i Bohuslän. Närmast finns den på Bornholm och på Själland.

Äppelros, västkustros och åkerros kan vara svåra att skilja åt. Alla tre har äppeldoftande glandler på bladundersidorna. De två ovanliga arterna skiljer sig från den traktvis vanliga äppelrosen bland annat genom att de enskilda småbladen har tillspetsad bas; hos äppelros är bladbaserna avrundade. Åkerros skiljer sig framför allt från västkustros genom att ha nästan kala stift i en gles, bukettlikande samling.

När du studerat alla rosor väl och luppen börjat imma igen, kan du koppla av med ett besök på den hästbetade, sandiga torrbacken på södra sidan av landsvägen. Här finns en trevlig torrängsflora med bland annat backsippa *Pulsatilla vulgaris*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, småfingerört *Potentilla tabernaemontani*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, backtimjan *Thymus serpyllum* och luddhavre *Helictotrichon pubescens*. Går du ned till stranden för att njuta av den vackra vyn över kusten in mot Ystad eller för ett svalkande dopp i havet, har du stor chans att finna spjutskråp *Petasites spurius*, strandvial *Lathyrus japonicus* och den gamla färgväxten vejde *Isatis tinctoria*.

Skivarpsån mynnar i havet mellan Abbekås och Mossbystrand utmed kustvägen mellan Trelleborg och Ystad. Strax öster om bron finns en markväg som går ned till en liten parkering intill stranddynerna.

Staffanstorp

1. Banvallen mellan Staffanstorp och Dalby

Lars Fransén

I den kulturstäpp som präglar större delen av Staffanstorps kommun är den nedlagda järnvägen mellan Malmö och Simrishamn ett refugium för hotade och sällsynta arter. Den sparsamma vegetationen består till stor del av växter som är knutna till torrängar. Exempel på sådana torrängsväxter är hedblomster *Helichrysum arenarium*, gulmåra *Galium verum*, getväppling *Anthyllis vulneraria*, ullört *Logfia arvensis*, gul fetknopp *Sedum acre* och sandlosta *Anisantha sterilis*. En hel del mer eller mindre sällsynta ruderatväxter har slagit sig ned på banvallen, t.ex. mursenap *Diplotaxis muralis*, nattljus *Oenothera biennis*, gulreseda *Reseda lutea* och vit sötväppling *Melilotus albus*. Mindre vanliga växter som grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, backskärvfrö *Thlaspi caerulescens* och småtörel *Euphorbia exigua* återfinns också på banvallen.

Den största rariteten är stor bockrot *Pimpinella major* som upptäcktes här så sent som under första hälften av 1990-talet. Den finns på och intill banvallen 300–400 m väster om f.d. Kyrkheddinge station. På själva banvallen förekommer bara enstaka exemplar, men på norra sidan finns ett stort bestånd på flera hundra exemplar. Stor bockrot skiljer sig från bockrot *P. saxifraga* genom sin storlek, sina större blommor samt djupare fårad och ihålig stjälk. Frukten har tydliga ljusa åsar. Den blommar under sensommaren fram till september.

Från Kyrkheddinge följ vägen norrut mot Bjällerup till järnvägskorsningen. Parkera på stationsområdet och följ järnvägen västerut.

2. Kolböra mosse

Lars Fransén

Mellan Staffanstorp och Tottarp, söder om gamla Malmövägen, hittar man ett lättillgängligt strövområde, som är både botaniskt och ornitologiskt intressant. Att det är så lättillgängligt är till stor del markägaren Anders Björkmans förtjänst. Han har nämligen runt hela mossen anlagt slåttrade strövstråk, s.k. beträdor. Djurslövs gård har för övrigt varit i släkten Björkmans ägo sedan 1600-talet och gått från far till son i nio generationer.

Kolböra mosse, som området kallas, består av ett antal grävda dammar (torvtäkter), som sträcker sig en knapp kilometer ned mot Djurslövs stationssamhälle. Ängarna runt dammarna hålls öppna av betande kor och präglas av fuktängsvegetation, men eftersom de gödslas dominerar de kvävegynnade arterna som dunörter *Epilobium* spp., brännnässla *Urtica dioica* och hundkäx *Anthriscus sylvestris*. Dock finns en hel del andra arter att glädjas åt, t.ex. vattenstäkra *Oenanthe aquatica,* lökgamander *Teucrium scordium*, nickskära *Bidens cernua*, strandskräppa *Rumex maritimus*, sumpskräppa *R. palustris*, dikesveronika *Veronica catenata*, vattenveronika *V. anagallis-aquatica*, fackelblomster *Lythrum salicaria*, tiggarranunkel *Ranunculus sceleratus* och svalting *Alisma plantago-aquatica*. Lökgamandern växer utmed den västligaste dammen.

Speciellt på våren är parken öster om Djurslövs gård en sevärdhet. Marken är då ett hav av blommande snöklocka *Leucojum vernum*, snödroppe *Galanthus nivalis*, vintergäck *Eranthis hyemalis* och så småningom gulsippa *Anemone ranunculoides*. Gårdens huvudbyggnad är också unik, uppförd 1901 i jugendstil.

På banvallen söder om själva mossen i anslutning till f.d. Djurslövs station hittar man ruderat- och torrängsväxter som grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, mandelblomma *S. granulata* och rödklint *Centaurea jacea*.

Från Tottarps kyrka följer man den lilla vägen mot sydost. Efter 2 km ser man mossen på höger sida. Parkeringsmöjlighet finns i kanten av den måttligt trafikerade vägen. En markväg leder in mot den norra dammen.

3. Torreberga ängar

Lars Fransén

Dammarna som bildats genom lertäkt har länge fungerat som reningsdammar för Staffanstorps sockerbruk men används inte längre och är nu omgivna av höga kardborrbestånd. Ängarna söder om dammarna utgör rester av ett tidigare översilningssystem, där man under vårarna utnyttjat vatten från Torrebergabäcken. Här kan man träffa på nickskära *Bidens cernua*, dikesveronika *Veronica catenata*, strandskräppa *Rumex maritimus* och paddfot *Asperugo procumbens*. Söder om bäcken finns det botaniskt mest intressanta området, Öbacken, som tidigare också kallats ”StorckÖn”, eftersom där på 1700-talet lär ha funnits en koloni trädhäckande storkar. Öbacken utgörs av en hävdad torräng, som i den här delen av Skåne är en sällsynt naturtyp. Här påträffas bl.a. hedblomster *Helichrysum arenarium*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, vårvicker *Vicia lathyroides*, buskviol *Viola hirta*, kattfot *Antennaria dioica*, sötvedel *Astragalus glycyphyllos*, backförgätmigej *Myosotis ramosissima*, välsk krassing *Cardaria draba*, harklöver *Trifolium arvense*, hamnsenap *Sisymbrium altissimum* och snårstarr *Carex pairaei*. Området är mest känt som fågellokal.

Följ väg 108 från rondellen vid Skåneplantor i Staffanstorp mot söder. Efter 1 km, ta av åt höger mot Nevishög. Nästan omedelbart svänger du in på en grusväg åt vänster, som du följer till en korsning, där du än en gång svänger till vänster. Vid skylten Motortrafik förbjuden kan du parkera vid vägkanten och välja att gå rakt fram, passera Torreberga gård och nå dammarna och ängarna. Man får lov att köra vägen till vänster vid förbudsskylten, och då kommer du snart in på en rest av järnvägen mellan Lund och Trelleborg, som du följer åt söder och passerar Bränneriängen. Parkera före bron över Torrebergabäcken. Via bron och en f.d. skjutbana når du Öbacken.

4. Väg 857 mellan Nordanå och Burlövs g:a kyrka

Lars Fransén

Detta är en lättillgänglig lokal för det i Sverige sällsynta och rödlistade arten skärblad *Falcaria vulgaris*, som här förekommer i ett ca 25 kvadratmeter stort bestånd mellan vägen och den intilliggande åkern.

Växten känns lätt igen på bladen som nedtill är skaftade och enkelt eller dubbelt parbladiga. Upptill är bladen oskaftade och trefingrade. De långa, jämnbreda och ofta bågböjda bladflikarna är i kanterna vasst

sågtandade. Skärblad har sin naturliga hemvist i Mellan- och Sydeuropa. Till Sverige anses det ha kommit med orent utsäde i början av 1800-talet. Den första observationen gjordes i Glemminge år 1805. Växten är i dag klassad som sårbar (VU), framför allt p.g.a. igenväxning och ogräsbesprutning.

Från Nordanå kör man väg 857 först västerut, sedan norrut över järnvägen och sedan ytterligare ca 200 m. Där finns beståndet mellan alléträden på den vänstra (västra) sidan av vägen i höjd med den första kraftledningen.

Svalöv

1. Trolleholm

Tord Holmstedt och Ulf Arup (lavar)

Trolleholms slott och dess omgivningar är ett populärt utflyktsmål i Mellanskåne. Parken kring slottet är öppen för allmänheten men för att få fullt utbyte av ett besök vid Trolleholms slott bör man också ta en tur i den omgivande naturen. Söder om slottets ståtliga vita stallar finns en allmän parkeringsplats som är en bra utgångspunkt för turer i slottets närmaste omgivning. Redan på parkeringsplatsen kan man passa på att titta efter skogsknipprot *Epipactis helleborine* som brukar finnas i ett grunt dike mellan bilparkeringen och landsvägen.

Väster om slottet finns en intressant ravin djupt nedskuren i skifferberggrunden. Till ravinen kommer man genom att följa landsvägen från parkeringsplatsen 300 meter västerut och sedan vika av åt vänster längs en privat körväg som leder förbi flera äldre hus som ingår i bebyggelsen runt slottet. Efter ett par hundra meter ser man en uppdämd före detta kvarndamm. I dammens västra ände går vägen på en träbro över dammens utlopp i ravinen. Från bron har man en fin överblick över ravinen med den gamla vattenkvarnen i ravinens botten. Omedelbart efter bron tar man lämpligen av mot höger på en liten stig som följer ravinkanten. Stigen går fram genom en lövskog som domineras av bok *Fagus sylvatica*, men som har rika inslag av avenbok *Carpinus betulus*, ek *Quercus robur*, ask *Fraxinus excelsior*, hassel *Corylus avellana*, lind *Tilia cordata*, alm *Ulmus glabra* och lönn *Acer platanoides*. Avenbokarna är på flera ställen mycket stora. I skogen längs stigen finner man ganska lätt skogsknipprot. Efter ca 200 meter vidgar sig ravinen för att möta den norrifrån kommande Vallabäckens ravin. Just där utblicken över dalen öppnar sig finns ett fint bestånd av tallört *Monotropa hypopitys* vid stigens södra sida. På dalbottnen där de två ravinerna möts utbreder sig en betesmark med flera gamla och stora solitära ekar. Benved *Euonymus europaeus* är ett vanligt inslag i buskridåerna runt betesmarken.

Skogen norr om slottsparken är väl värd ett besök, särskilt på våren. En omväxlande och givande promenad får man om man från bilvägen öster om slottet går åt väster in på en mindre väg omedelbart efter den inhägnade slottsparken. Denna väg tar av knappt 500 meter norr om infarten till slottet. Bokskogen dominerar och man kan få se mycket stora och grova bokar. Gran *Picea abies* och julgransplanteringar finns insprängda i lövskogen men från den beskrivna vägen ser man inte mycket av dessa inslag. Längs vägen och i den angränsande skogen finner man de flesta av våra vanliga vårväxter: vitsippa *Anemone nemorosa*, vårlök *Gagea lutea*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, vårfryle *Luzula pilosa*, skogsviol *Viola riviniana*, lundviol *V. reichenbachiana* och rikligt med lungört *Pulmonaria obscura*. Ett fuktigare parti av skogen är planterat med ask och här finns täta mattor av gulsippa *Anemone ranunculoides* och ramslök *Allium ursinum* och ovanligt många blommande exemplar av lundvårlök *Gagea spathacea*. Vinterståndare och nya blad av lundkardborre *Arctium nemorosum* syns på flera ställen längs vägen och med lite möda kan man finna rosetter av blåsuga *Ajuga pyramidalis* i vägkanten. Väster om vägen finns på ett ställe ett litet bestånd av svavelsippa *Anemone nemorosa* × *ranunculoides*, det vill säga korsningen mellan vitsippa och gulsippa.

I närheten av flera av de skånska slotten kan man finna vitskråp *Petasites albus*, så också vid Trolleholm. Ett bestånd av vitskråp finns 1300 m nordost om slottet, där en mindre bilväg korsar en bäck. Skogarna närmast kring slottet utgör en väsentlig del i slottsmiljön och vårdas med tanke på detta. Det finns t.ex. inga dominerande granplanteringar i slottets omedelbara grannskap, men samtidigt sköts skogen rationellt och djupa diken hotar floran i våtare partier av skogen.

I bäckravinen ca 700 meter sydsydväst om slottet finns en ganska intressant lavflora med bokvårtlav *Pyrenula nitida*, stiftklotterlav *Opegrapha vermicellifera*, olivklotterlav *O. viridis,* stor knopplav *Biatora sphaeroides* och *Catinaria atropurpurea*. Längs grusvägen ned mot ravinen från slottsparken finns rosa lundlav *Bacidia rosella*, grå skärelav *Schismatomma decolorans*, kupig skrynkellav *Parmelia submontana* och alléägglav *Candelariella reflexa*. I betesmarken sydväst om slottsparken står ett par intressanta flädrar med bl.a. mjölig ägglav *Candelariella efflorescens*, *Biatoridium delitescens* och *Strangospora ochrophora*.

Trolleholm når man lättast från väg 17 mellan Eslöv och Landskrona eller från väg 108 mellan Röstånga och Kävlinge.

2. Diabaskullar i Sireköpinge

Roland Lyhagen

Omkring tre kilometer väster om Svalöv börjar ett pärlband av mer eller mindre markerade och branta kullar i landskapet. Pärlbandet sträcker sig i nordvästlig riktning från Brinkagården i sydöst, över Sireköpinge och upp mot Kingelstad i nordväst. De är naturligtvis mycket iögonfallande då de är busk- eller granklädda öar i ett utpräglat åkerlandskap. Att de överhuvudtaget finns kvar beror till stor del på att de är uppbyggda av den hårda, svarta, eruptiva gångbergarten diabas, bildad för ca 270 miljoner år sedan. Flera kullar har dock sprängts bort och jämnats med marken för att åstadkomma rationellare jordbruksdrift. I dag finns åtminstone 15 tydliga kullar kvar. En av diabaskullarna har brutits för makadamtillverkning under några decennier kring mitten av 1900-talet. Där finns i dag ett vattenfyllt brott som används som badsjö. Diabasen finns också i gångar under markytan och två av dessa gångar är utbrutna eller under brytning, nämligen vid Spargodt och Rönnarp några km nordost om Sireköpinge. De senaste åren har brottet vid Rönnarp öppnats igen och brytning har skett i stor skala bland annat för användning till Västkustbanan.

Diabasen är en basisk bergart som ger en rik flora. Flera av kullarna har tidigare varit inhängnade och betats av nötkreatur och hästar, vilket givit en mycket artrik lågörtvegetation av torrängstyp, särskilt där jordtäcket är mycket tunt. När kullarna inventerades av botanisterna Arvid Nilsson och Stig Blixt från Landskrona 1964-65 var rikedomen av lågvuxna torrängsörter markant. Sedan dess har allt bete upphört, kvävetillgången i marken ökat och vegetationen radikalt ändrat karaktär. Täta buskage av slån *Prunus spinosa*, hagtornar *Crataegus* spp., fläder *Sambucus nigra* och rosor *Rosa* spp. har intagit stora ytor. I de öppnare partierna har en högörtsvegetation brett ut sig dominerad av exempelvis blodnäva *Geranium sanguineum*, renfana *Tanacetum vulgare* och knylhavre *Arrhenatherum elatius* medan de småvuxna arterna är starkt tillbakaträngda.

De flesta kullarna är svåra att nå då de ligger som isolerade öar i åkerskiftena. Några kullar ligger emellertid nära vägar eller så går stigar längs med gränsgärdena fram till kullarna. Jag skall beskriva två av kullarna som exkursionsmål.

Den första diabaskullen ligger ca 1,3 kilometer sydost om Sireköpinge kyrka. I april är kullen brokig av buskviol *Viola hirta*, gullviva *Primula veris*, vårarv *Cerastium semidecandrum*, nagelört *Erophila verna*, lundstarr *Carex montana*, smultron *Fragaria vesca*, mandelblomma *Saxifraga granulata* och lite vitsippa *Anemone nemorosa*. Slånbuskarna lyser vita genom sin rika blomning. Här växer också, liksom på flera av diabaskullarna, en hel del backsippa *Pulsatilla vulgaris*. De är genom sina stora blåvioletta blommor och lysande gula ståndare en kär och inspirerande vårprimör som i övrigt är svår att finna i det åkerpräglade landskapet i Svalövs kommun. Fram i maj tillkommer skönheter som majsmörblommor *Ranunculus auricomus* agg., tjärblomster *Viscaria vulgaris*, backsmultron *Fragaria viridis*, femfingerört *Potentilla argentea*, gökärt *Lathyrus linifolius*, backtimjan *Thymus serpyllum*, gråfibbla *Pilosella officinarum*, vårbrodd *Anthoxanthum odoratum*, backtrav *Arabidopsis thaliana* och fältarv *Cerastium arvense*. Slånbuskarna har blommat över och följs av fläder, hagtorn, rosor och oxel *Sorbus intermedia*. Flädern bildar på halva kullen ett nästan slutet bestånd som inte medger någon örtvegetation under. Nu börjar dock flädern åldras och dö i vissa partier och en ny vegetationsutveckling tar vid. Fram på försommaren präglas kullarna av en ganska högvuxen matta av blodnäva och guldskimrande knylhavre som konkurrerar ut många andra torrängsarter. På de tunnare jordtäckena finns ännu backglim *Silene nutans*, jordklöver *Trifolium campestre*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, vanlig bockrot *Pimpinella saxifraga* ssp. *saxifraga*, svinrot *Scorzonera humilis*, darrgräs *Briza media*, backnejlika *Dianthus deltoides*, småborre *Agrimonia eupatoria*, vitmåra *Galium boreale,* gulmåra *G. verum*, liten blåklocka *Campanula rotundifolia* och stor blåklocka *C. persicifolia*. Efter blodnävan tar andra frodigheter över som renfana, rödklint *Centaurea jacea*, väddklint *C. scabiosa* och ängsskära *Serratula tinctoria*.

Rester av ekstolpar och taggtråd minner om att kullarna betats sannolikt så sent som på 1960-talet. När betet upphört har igenväxningen tagit fart och förskjutit artsammansättningen mot allt frodigare och mer högvuxna arter. Vid inventeringen av kullarna 1964-65 registrerades 140 arter på denna kulle. Många arter från den tiden har inte återfunnits på 1990-talet. Det hade varit intressant att börja om med en röjning av buskarna, våravbränning av förnan och därefter förnyat sommarbete. Bristen på betesdjur och betesekonomi gör dock att det får bli ett fantasieggande tankeexperiment.

Den andra kullen är en liten och ganska brant diabasklippa med ställvis mycket tunt jordtäcke. Det ger naturliga förutsättningar för fetblads- och stenpartiväxter som också karakteriserar denna klippa. Den är rentav berömd bland botanister för sin klippnejlika *Petrorhagia saxifraga* vars ursprunglighet på platsen varit föremål för akademiska dispyter. Klippnejlika har sin huvudsakliga utbredning i södra och sydöstra Europa med enstaka introducerade fynd i Tyskland och Polen. Den är känd från Sireköpinge sedan 1885 och insamlades här första gången 1898 av N. Alvthin. Belägget finns i Botaniska museet i Lund. Uppsalaprofessorn Nils Hylander betraktade den som spontan. Han anförde bland annat att ingen av de senare noterade införda stenpartiväxterna, lydisk fetknopp *Sedum lydium*, kaukasiskt fetblad *Phedimus spurium* och pyramidbräcka *Saxifraga hostii*, fanns där före 1940-talet. Att den skulle vara

spontan i Sireköpinge anses dock vara mycket osannolikt enligt dagens fackbotanister. Klippnejlika är i sig ganska oansenlig med smala stjälkar, barrlika blad och en centimeterstor ljust skär blomma. En annan speciell sällsynthet är rosenlök *Allium carinatum*. Den är lik backlök *A. oleraceum* men ur den rosenröda blomman är ståndarna långt utskjutande. Rosenlöken är noterad från 17 skånska lokaler på 1990-talet. Möjligen är den spontan på denna klippiga torrängslokal i Sireköpinge eftersom den liknar artens naturliga växtplatser längre söderut. Förutom de införda stenpartiväxterna kan man finna grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, gul fetknopp *Sedum acre*, vit fetknopp *S. album*, backtimjan *Thymus serpyllum*, backförgätmigej *Myosotis ramosissima*, blåeld *Echium vulgare*, mjuknäva *Geranium molle*, backglim *Silene nutans*, åkerveronika *Veronica agrestis*, jordklöver *Trifolium campestre,* fältvädd *Scabiosa columbaria* och fältmalört *Artemisia campestris*.

Diabaskullarna har drag av naturliga klippträdgårdar som också har lockat människor att ytterligare försköna och berika floran. Förutom klippnejlika med åtföljande bräckor och fetbladsväxter, så har på en kulle satts in hålrot *Aristolochia clematitis* och vårtörel *Euphorbia cyparissias*. Hålroten är hemmahörande i södra Europa men fördes redan på medeltiden in i Sverige som bland annat medicinalväxt. ”Den skulle göra gagn på sandfält att binda sanden” skrev Anders Jahan Retzius 1806 i *Flora Oeconomica Sveciæ*. Vidare ”En del hovslagare bruka de torkade och pulvriserade bladen att läka sår på hästar”. Den är dekorativ och vacker även om Retzius tycker att ”I trädgårdar är den förtretlig och kan knappt utrotas då den går så djupt med sina rötter”. Hålrot är även funnen längs banvallen ca 500 meter sydväst om växtlokalen på diabaskullen.

På några av kullarna har buxbom *Buxus sempervirens* planterats som, av buskarnas storlek att döma, är gamla och härdade. För övrigt ligger den närbelägna Sireköpinge kyrka också på en markerad diabaskulle och gravarna omges av kilometerlånga kortklippta buxbomshäckar, kanske de längsta i Skåne? Det är också värt ett besök!

Den första kullen når man om man kör vägen från Sireköpinge by söderut mot Hedenborg. Efter cirka 400 meter passerar man Sireköpinge mölla och strax därefter, vid ett hus, svänger man vänster ner på en mindre grusväg. Man följer denna ca 500 meter och stannar på vägrenen där vägen gör en nästan 90-gradig högersväng. Då avtecknar sig en blomsterrik och intressant kulle cirka 100 meter till vänster i landskapet. Följ det buskklädda gränsgärdet fram till kullen. Från toppen av kullen har man en fin utsikt över det bördiga grovmönstrade åkerlandskapet.

Den andra kullen är lättare att nå då den ligger alldeles vid vägen Sireköpinge-Hedenborg och mittför de pampiga längorna tillhöriga Sireköpinge säteri. Längs ena sidan av klippan rinner Råån.

3. Hjalmar Nilssons park

Henrik Johansson

I Hjalmar Nilssons park, som är tillgänglig för allmänheten, finns Svalöf Weibulls huvudkontor m.fl. byggnader. Företaget är ett internationellt växtförädlings- och utsädesföretag. Det startade i Svalöv 1886 och hette under de första drygt nittio åren Sveriges Utsädesförening. Parken är därför känd bland ortsborna sedan länge som föreningsparken. Hjalmar Nilsson som var docent i botanik i Lund var

företagets chef under åren 1891–1925. Parken anlades strax efter sekelskiftet kring huvudbyggnaden, som uppfördes 1905–1908. De flesta arter man finner i parken är från början inplanterade.

I parken finns över 400 träd- och buskarter. Bok *Fagus sylvatica* är det dominerande trädslaget. Trädens ursprung är Romeleåsen. Ett av träden i parkens nordvästra hörn slår ut en hel vecka före huvuddelen av bokbeståndet. Trädet är som regel grönt till Valborgsmässoafton. Enstaka år förstörs första bladgenerationen av kyla och frost. I parkens sydvästra del finns en blott manshög paraplybok.

Bland parkens övriga träd märks äkta kastanj *Castanea sativa*, sumpcypress *Taxodium distichum*, tulpanträd *Liriodendron tulipifera*, gingko *Gingko biloba*, trumpetträd (katalpa) *Catalpa bignonioides*, tarmvredsoxel (tyskoxel) *Sorbus torminalis* (de närmaste vilda förekomsterna finns på Själland och Bornholm), svart mullbär *Morus nigra* samt kinesisk sekvoja *Metasequoia glyptostroboides* (fyra exemplar planterade kring 1950). Av träd och buskar märks fikon *Ficus carica* och gulkronill *Hippocrepis emerus*.

Parken är kanske vackrast under våren. Då prunkar svalört *Ranunculus ficaria*, vårlök *Gagea lutea*, vintergäck *Eranthis hyemalis*, snödroppe *Galanthus nivalis*, stor nunneört *Corydalis solida*, vårstjärna *Chionodoxa forbesii*, stor vårstjärna *C. luciliae* och liten vårstjärna *C. sardensis*.

Av mera ovanliga örter märks smultronfingerört *Potentilla sterilis* som är belagd första gången 1928 och finns på flera platser i parken, brunnäva *Geranium phaeum* (först rapporterad 1928), engelsk vallmo *Meconopsis cambrica*, vippärt *Lathyrus niger* och ramslök *Allium ursinum*.

Parken är mest känd i botanistkretsar för den ymniga förekomsten bl.a. i häckarna av rosenplister *Lamium maculatum*. Arten är först insamlad 1924 och ett flertal belägg finns från årtiondena därefter på Botaniska museet i Lund.

Hjalmar Nilssons park är belägen i sydöstra delen av Svalövs samhälle och öster om järnvägen.

4. Pålsbo äng

Roland Lyhagen

Omkring tre kilometer öster om Svalöv ligger en några hektar stor, trädrik betesmark med stor artrikedom. Den blockrika moränen har medfört att vissa marker förblivit oröjda på sten och inte omvandlats till åker utan i stället använts för bete. Dessa betesmarker omgärdas ofta av stengärdesgårdar som lagts upp vid röjning av den omgivande åkern. Pålsbo äng är en sådan blockrik hagmark som består av ett hästskoformat grönt torg bevuxet med en örtrik grässvål och med omgivande träd- och buskdominerade ytor med lundartad örtvegetation under träden.

Området hyser ett ovanligt stort antal av sydsvenska träd- och buskarter eller sammanlagt 30 arter. Trädskiktet domineras av ek *Quercus robur*, ask *Fraxinus excelsior* och alm *Ulmus glabra* med hassel *Corylus avellana* och rundhagtorn *Crataegus laevigata* däremellan. Här finns också den mindre vanliga arten benved *Euonymus europaeus*. I betesmarken eller i gränserna mellan öppen mark och skogdungen har många taggiga buskar funnit sin plats skyddade mot bete av sina taggar. Det gäller slån *Prunus*

spinosa, en *Juniperus communis*, stenros *Rosa canina*, nyponros *R. dumalis*, blåhallon *Rubus caesius*, hallon *R. idaeus*, måbär *Ribes alpinum* och getapel *Rhamnus cathartica*. Getapeln tillhör de mer ovanliga buskarna i slättlandskapet. Denna växt är för övrigt mellanvärd för kronrost, en svamp som angriper havre med allvarlig skördeförlust som följd. Därför är den illa sedd av jordbrukarna i vissa områden. Det finns också några videarter som sälg *Salix caprea*, jolster *S. pentandra*, bindvide *S. aurita*, gråvide *S. cinerea* och krypvide *S. repens*. Den lianklättrande vildkaprifolen *Lonicera periclymenum* förgyller dungen med sina väldoftande och spektakulära blommor. Olvon *Viburnum opulus* tillhör de färggrannas skara genom sina gräddgula stora könlösa skyltblommor som lockar insekter till de inre små gröngula fertila blommorna. På hösten lyser först de klarröda bären från olvonbusken och sedan övergår bladen i en djupröd färg efter de första frostnätterna.

Den öppna betesmarken hyser några kalkgynnade arter som ängsskära *Serratula tinctoria*, krissla *Inula salicina*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, jordtistel *Cirsium acaule*, slankstarr *Carex flacca* och den ganska sällsynta arten hartmansstarr *C. hartmanii*. I brynen mot tätare lövridåer sitter gulsippa *Anemone ranunculoides* ihop med sin artfrände vitsippa *A. nemorosa*. Andra hävdgynnade betesmarksväxter är svinrot *Scorzonera humilis*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, käringtand *Lotus corniculatus*, darrgräs *Briza media* och kamäxing *Cynosurus cristatus*. Smörbollar *Trollius europaeus* finns ganska rikligt och trivs i ljusöppna fuktängar. Inräknat brynen mot de skoglika partierna har över 125 arter noterats i denna betesäng. Det beror på en gynnsam kombination av markhistoria, kontinuerligt bete och visst inslag av kalk i markprofilen.

I de fuktiga öppna partierna av betesmarken kan den skarpögde botanisten finna den ganska oansenliga, ett par decimeter höga, hartmansstarren. Den har 3–4 smala honax varav toppaxet har ett litet antal hanblommor vid basen. Den beskrevs av Carl Johan Hartman 1849 som en form av klubbstarr *Carex buxbaumii* var. *macrostachya*. Senare urskildes denna form av A.K. Cajander som en egen art 1935 och döptes till hartmansstarr *C. hartmanii*, efter botanisten och läkaren Carl Johan Hartman. Hartman kom från Gästrikland och utgav 1820 en omfångsrik flora *Handbok i Skandinaviens Flora innefattande Sveriges och Norges växter till och med Mossorna*. Floran utkom i 12 upplagor varav de sju senaste under sonen Carls redigering. Hartmansstarren växer på ganska kalkrika fuktängar eller rikkärr med god hävd. Arten är på tillbakagång i Skåne eftersom denna marktyp minskar genom att bete eller slåtter upphör. I Pålsbo äng som både betas och vissa år även slås i augusti månad, har hartmansstarren dock goda överlevnadsmöjligheter.

Ängen tillhör jordbruksfastigheten Pålsbo som friköptes 1953 från Trolleholms gods. Dagens ägare till gården har ett stort intresse för naturvärdena i ängs- och skogsmarken. Svalövs Naturbruksgymnasium arrenderar markerna sedan 1968 och har bedrivit ett aktivt naturvårdsinriktat arbete i området. Ett anpassat betestryck och försiktiga röjningar har vidmakthållit de höga naturvärdena under lång tid och framtiden ser ljus ut med dessa förutsättningar.

Pålsbo äng ligger ca 4 km öster om Svalövs tätort. Från det centrala vägkorset i Svalöv kör man österut mot Röstånga. Efter ett par km passeras Torrlösa by och efter ytterligare ca 1 km passeras ett vägkors

mot Knutstorp och Vittskövle. Man fortsätter rakt fram och efter ca 400 m finns en liten privat väg till vänster märkt Pålsbo. Denna väg går upp förbi gården Pålsbo och ca 300 m från stora vägen ligger Pålsbo äng. Vid entrén till området finns en mindre vändplan och parkeringsplats.

5. Barmossen

Henrik Johansson

Barmossen är känd sedan förra sekelskiftet som en stenåldersboplats. Torvtäkt har skett så sent som på 1950-talet. Stora områden, gamla torvgravar, domineras av bladvass och även mindre ytor med gungflykärr är vassdominerade. I västra delen av mossen, där täktverksamheten varit mindre, kringgärdas mossen av björkskog. I fältskiktet dominerar blåtåtel *Molinia caerulea*. Här märks också blåbär *Vaccinium myrtillus*, lingon *V. vitis-idaea*, odon *V. uliginosum* och revlummer *Lycopodium annotinum*.

På det öppna mosseplanet dominerar klockljung *Erica tetralix* och blåtåtel starkt. Kraftig invandring av björk sker från kanterna. Under björkarna är pors *Myrica gale* vanlig. I höljor där torvtäkt tidigare skett finns vitag *Rhynchospora alba*, rundsileshår *Drosera rotundifolia*, småsileshår *D. intermedia*, rosling *Andromeda polifolia* och tranbär *Vaccinium oxycoccos*.

Från Barmossen har tidigare många andra intressanta växter noterats. Exempelvis är granbräken *Dryopteris cristata*, ljungögontröst *Euphrasia micrantha*, klockgentiana *Gentiana pneumonanthe*, myggblomster *Hammarbya paludosa* och granspira *Pedicularis sylvatica* uppgivna eller samlade från området under 1900-talet. Kanske kan någon eller några av dessa arter fortfarande gömma sig i det svårtillgängliga området.

Barmossen nås antingen söderifrån från Lönnstorps gård eller västerifrån via markväg från vägen mellan Tirup och Halmstad.

6. Karatofta, Svenstorp och Höje backe

Roland Lyhagen

Omkring 1,5 kilometer nordost om Svalövs samhälle löper en markerad dalgång i nordväst-sydostlig riktning. Den norra dalsidan är mest markerad. Höjdskillnaden inom området är ca 30 meter och högsta punkten når 100 meter över havet. Dalgången är bildad under den senaste inlandsisens avsmältningsskede och mer eller mindre grovblockig morän karakteriserar dalen. Det har medfört att endast vissa delar röjts på sten och utnyttjats som åker. Huvuddelen är oröjd och därmed främst utnyttjad som betesmark genom århundradena. Olika moräner har också blandats i området med näringsfattiga typer i den västra och norra delen och näringsrikare i den östra. Denna mosaik ger goda förutsättningar för en artrik och mångskiftande flora. I området finns också ett flertal bäckar, kärr och smågölar som ytterligare berikar mångfalden av biotoper. Hela det sammanhängande naturområdet omfattar cirka 160 hektar. Naturområdet kan delas in i tre delområden, nämligen Karatofta i väster, Svenstorp i den mellersta delen och Höje backe i öster.

Karatofta

Längst i väster låg torpet Bockeberga där endast den stensatta brunnen minner om bebyggelse. Strax öster om detta torp finns en grävd damm och längs vägen ned till dammen växer ett ganska stort bestånd av kärrnäva *Geranium palustre*. Den är känd sedan länge och bevakad av floraväktare. Kärrnävan tycks fördra igenväxning ganska väl men en viss röjning borde kanske sättas in för att säkerställa lokalen.

Lite längre österut finns rester av byn Karatofta, där fyra små gårdar och några gathus låg. I dag återstår bara några tegelhögar sedan de sista invånarna lämnade byn på 1920-talet. Lungrot *Chenopodium bonus-henricus*, humle *Humulus lupulus*, spansk körvel *Myrrhis odorata* och pestskråp *Petasites hybridus* är andra rester av människans bosättning. Byresterna ligger i dag väl inbäddade i en på 1960-talet planterad granskog.

Ytterligare en bit österut finns en halvöppen betesmark på dalsidan där en berggrundsblottning hittades på 1970-talet. Den består av vit sandsten med tydliga böljeslagmärken som visar att den avsatts i vatten. Denna cirka 570 miljoner år gamla sandsten avsatt under äldre kambrium återfinns bland annat vid Elhall på Söderåsen och vid Vårhallen utanför Simrishamn.

Svenstorpsområdet

Den mellersta delen av området kallas Svenstorp efter en gård som bildades 1844 genom skifte. I södra delen finns den trekantiga lilla ekskogspärlan, benämnd Ekdungen eller Bolsingaskogen. Den påminner om en rest av en slåtteräng men troligare har den endast använts för bete, då den är mycket blockrik och inte stenröjd. Vid ett besök på våren uppvisar den en typisk våraspekt med vitsippa *Anemone nemorosa*, gulsippa *A. ranunculoides*, lungört *Pulmonaria obscura*, svalört *Ranunculus ficaria*, vårlök *Gagea lutea*, lundvårlök *G. spathacea*, desmeknopp *Adoxa moschatellina* och vissa år rikligt med vätteros *Lathraea squamaria* som parasiterar på hassel *Corylus avellana* och hagtornar *Crataegus* spp. Den skarpögde kan också finna svavelsippan, korsningen mellan gul- och vitsippa, som har observerats nästan årligen sedan 1970-talet. Professor Nils Sylvén, verksam vid växtförädlingen i Svalöv, rapporterade den härifrån redan 1935. Av lövträd finns förutom ek *Quercus robur* också alm *Ulmus glabra*, ask *Fraxinus excelsior*, lind *Tilia cordata*, sötkörsbär *Prunus avium*, apel *Malus domestica* och asp *Populus tremula*. Av buskar kan man finna vildkaprifol *Lonicera periclymenum*, skogstry *L. xylosteum*, hägg *Prunus padus,* måbär *Ribes alpinum*, getapel *Rhamnus cathartica*, fläder *Sambucus nigra* och olvon *Viburnum opulus*. Lite längre fram i maj kommer vårärt *Lathyrus vernus*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, storrams *Polygonatum multiflorum*, häckvicker *Vicia sepium*, gökärt *Lathyrus linifolius*, liljekonvalj *Convallaria majalis* och stinksyska *Stachys sylvatica*. Sedan tar skogsbingeln *Mercurialis perennis* mer eller mindre över markvegetationen.

Vandrar man upp mot gårdsresterna av Svenstorp i början på maj kan man här finna två vanliga och speciella Svalövsväxter. Den storblommiga och ljusröda rosenplistern *Lamium maculatum* blommar i stor myckenhet och frodighet i den gamla trädgården. Rosenplister har sin i särklass största utbredning i landet i och kring Svalöv, känd härifrån sedan 1920-talet. Den andra vanliga Svalövsväxten är stor nunneört *Corydalis solida* ssp. *solida* som växer runt tomtområdet vid Svenstorp men också är vanlig i och kring Svalöv. På de gamla betesmarkerna i norra delen finns fuktängsstråk med granspira

Pedicularis sylvatica, svinrot *Scorzonera humilis*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* och grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*. På lite torrare partier kan man på högsommaren se slåttergubbe *Arnica montana* med sina mörkgula strålblommor.

Fram i augusti lyser den vackert blåblommiga klockgentianan *Gentiana pneumonanthe* upp fuktängen. Klockgentiana är hårt trängd i Skåne och även på reträtt i detta område. Den har gammal medicinsk användning varom även artnamnet *pneumonanthe*, som betyder lungblomma skvallrar. I Nymans *Utkast till svenska Växternas Naturhistoria*, 1867, skriver han: ”Fordom brukades blommorna bl. a. i lungsot såsom medel att befordra upphostningen, och örten kallades på apoteken Pneumonanthe (=lungblomma) hvilken benämning LINNÉ bibehöll såsom artnamn.” Klockgentiana är känd för att vara en länk i den lilla dagfjärilen alkonblåvinges livscykel.

I bäcken, som rinner mot söder genom betesmarkerna, har källört *Montia fontana* noterats. I övrigt domineras de blöta kärrmarkerna kring bäcken av högvuxna kväveindikerande arter som stora bestånd av rosendunört *Epilobium hirsutum*, mannagräs *Glyceria fluitans*, älggräs *Filipendula ulmaria* med stänk av gökblomster *Lychnis flos-cuculi*. Till ovanligheterna kan nämnas att i en göl i norra delen av Svenstorp observerades under hela 1970-talet och in på 1980-talet ett kvadratmeter stort bestånd av havssäv *Schoenoplectus maritimus*. Kanske har den funnits här länge och möjligen är det samma bestånd som åsyftas i Weimarcks *Skånes flora* från 1963 där arten uppges från Svalöv. Nu tycks den dock vara borta.

Höje backe – Prästafäladen

Längst i öster finns en artrik blandning av medelrikkärr, fuktäng och enefälad. Det är en markbit nu tillhörig kyrkan men som tidigare tillhört slottet Trolleholms jättelika domäner. I gränsen mot Svalövs socken finns gränsstenar med initialerna EH som betyder Eriksholm, den ursprungliga benämningen på Trolleholm vid dess grundande 1538. Namnet ändrades 1755 till Trolleholm. Den norra dalsidan har här en tät träd- och buskvegetation. På de torrare partierna växer bland annat vårbrodd *Anthoxanthum odoratum*, knägräs *Danthonia decumbens*, darrgräs *Briza media*, lundstarr *Carex montana,* grusstarr *C. hirta* och av örter ängsviol *Viola canina* ssp. *canina*, buskviol *V. hirta*, blåsuga *Ajuga pyramidalis*, rödkämpar *Plantago media*, spåtistel *Carlina vulgaris*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, gökärt *Lathyrus linifolius*, vildlin *Linum catharticum* och åkervädd *Knautia arvensis*. Gullviva *Primula veris* har tidigare funnits sparsamt i sluttningen men tycks nu vara borta. Nere i den fuktiga dalbottnen finns ännu små bestånd av smörbollar *Trollius europaeus*.

Kärret är rikt på starrar, t.ex. loppstarr *Carex pulicaris*, pillerstarr *C. pilulifera*, nålstarr *C. dioica*, stjärnstarr *C. echinata*, plattstarr *C. disticha*, hundstarr *C. nigra*, gråstarr *C. canescens*, hirsstarr *C. panicea*, ängsstarr *C. hostiana*, trindstarr *C. diandra* och harstarr *C. ovalis*. På den södra dalsidan har en rik fuktäng bildats med en stor myckenhet av Sankt Pers nycklar på våren. Här lyser också den silverfärgade kattfoten *Antennaria dioica*, vissa år med kraftiga bestånd. Den observerades här på 1980-talet men försvann i samband med att ett hjorthägn inrättades. Många örter trängdes tillbaka och varken kattfot, klasefibbla *Crepis praemorsa*, gullviva eller smörbollar kunde längre räknas in i de

överlevandes skara. Men hjortarna togs bort i mitten av 1990-talet och åtminstone kattfot, klasefibbla och smörbollar har återvänt. Av kattfoten räknades ca 200 exemplar sommaren 1999 och av klasefibblan en handfull blommande plantor.

Höje backe och Prästafäladen har under slutet av 1990-talet betats av ungnöt och hästar men hjortar kan kanske återkomma i detta hägn. Hjortarna vistas hela året i hägnet. De håller tillbaka slån och övrigt buskskikt men tränger också kraftigt tillbaka örtvegetationen genom att snabbt knapra i sig av de späda skotten vid det tidiga vårbetet. På lång sikt gynnas gräsen kraftigt av intensivt hjortbete. Fortsatt bete med enbart hästar och nötkreatur är gynnsammast för orkidéerna och övriga örter.

Svenstorpsområdet ligger ett par km nordost om tätorten Svalöv. Från det centrala vägkorset i Svalöv tar man vägen norrut mot Kågeröd. Strax utanför tätorten passerar man Svalövs kyrka som ligger upp till vänster. Drygt 100 m efter vägkorset vid kyrkan svänger man till höger in på en grusväg. Man har då den nygrävda Svalövssjön till höger och ett nytt bostadsområde som håller på att växa fram. Man följer vägen efter en 90° sväng till vänster och området ligger nu rakt framför bilen. Vid nästa vägdelning tar man höger, passerar den obevakade järnvägsövergången och svänger sedan vänster i nästa kors och kör fram till ett gammalt vitt mjölkstall. Det finns inga bra parkeringsmöjligheter i området. De flesta stannar vid mjölkstallet men det kan ibland vara olämpligt om djur skall flyttas mellan fållorna. Vid mjölkstallet är man mitt i kommunreservatet och kan promenera till alla delar västerut, norrut eller österut ca 1-1,5 km i vardera riktningen. Till området österut, Höje backe, måste man dock finna en ingång i det hjortstaket som omger detta område. Det finns med jämna mellanrum. Lättast att nå detta område är att följa vägen tillbaka och ta första avtagsvägen till vänster, följa denna tills i ljusgrön låg byggnad (gammal hemvärnsgård) dyker bakom buskridån. Där finns en liten parkeringsplats.

7. Lia-ängen

Henrik Johansson

Lia-ängen på Söderåsens sydvästsluttning avsattes som naturreservat den 23 september 1992. Syftet var att bevara en rest av ett gammalt slåtterlandskap. På 1800-talet utbredde sig ängsmarker utmed Vegeåns dalgång. Lia-ängen är en rest som utnyttjats för höproduktion och i senare tid som betesmark.

Mitt i reservatet har det utvecklats kalkfuktängar och extremrikkärr i en källzon samt ett rikkärr i form av ett kupolkärr. Betesvården i reservatet syftar till buskfattig naturbetesmark i östra delen och gles hagmarksskog i väst. Reservatet består av 8 hektar: 2 hektar är al-askskog, resterande areal betes- och ängsmark.

Bland arter i reservatet märks smörbollar *Trollius europeus*, gullviva *Primula veris*, ängsskära *Serratula tinctoria*, kärrknipprot *Epipactis palustris* och majviva *Primula farinosa*. De båda senare arterna har i dag mycket få lokaler på Söderåsen.

Kupolkärret som ofta benämns Bålbykärret efter intilliggande gård är inhägnat och brukas som slåttermark. Slåtter sker i början av augusti när flertalet arter blommat över. Efter slåttern sker efterbete med nötkreatur.

På sommaren lyser fuktängen blågrön av blåtåtel *Molinia caerulea*, röd av kärrtistel *Cirsium palustre*

och gul av smörblomma *Ranunculus acris*. I själva kupolkärret dominerar färgerna brungrönt av knapptåg *Juncus conglomeratus* och blågrönt av hirsstarr *Carex panicea*.

Lia-ängen nås lättast från Kågeröd. Strax norr om samhället på väg upp mot åsen och Stenestad står en vägvisare mot Bauseröd. Efter ca 2 kilometer ligger reservatet till vänster på sluttningen mot Vegeån.

8. Fälader mellan Konga och Knutstorp

Henrik Johansson

Tre fäladsmarker väster om Konga presenteras här tillsammans. *Kolaryds fälad* är en mindre enebacke utmed landsvägen Ask, Konga, Knutstorp och Kågeröd. Enebacken är belägen öster om Kolaryds gård. *Håkanstorps fälad* är en björkhage sydväst om Håkanstorps gård. *Åkarps fälad* är en öppen fälad sydväst om gårdarna St. Åkarp och Ryckin. Fäladsmarken sluttar åt sydväst mot ett av Vegeåns biflöden.

De öppna ytorna mellan träddungar och buskage är ofta tuviga och bevuxna med ljung *Calluna vulgaris*, lingon *Vaccinium vitis-idaea* och stagg *Nardus stricta*. Blåbär *Vaccinium myrtillus* har sin huvudsakliga förekomst under enar eller i stengärdena. Vanliga är gräsarter som vårbrodd *Anthoxanthum odoratum* och kruståtel *Deschampsia flexuosa*. På tuvorna kan finnas rikligt med mossor och lavar, i hålorna vitmossor. I den lågvuxna starrängen dominerar hirsstarr *Carex panicea*. På fuktiga öppna ytor, i diken eller i aldungar är arter som veketåg *Juncus effusus*, knapptåg *J. conglomeratus*, ältranunkel *Ranunculus flammula*, älgört *Filipendula ulmaria* och äkta förgätmigej *Myosotis scorpioides* vanliga.

I buskagen förekommer en *Juniperus communis*, rosor *Rosa* spp. och björnbärsarterna sötbjörnbär *Rubus plicatus* och klobjörnbär *R. lindebergi*. Enen är dominerande bara på Kolaryds fälad.

Mer ovanliga arter, med förekomst på endast någon av de tre fäladerna, är slåttergubbe *Arnica montana*, låsbräken *Botrychium lunaria*, grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*, borsttåg *Juncus squarrosus*, granspira *Pedicularis sylvatica*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, smörbollar *Trollius europaeus*, kärrstjärnblomma *Stellaria palustris*, jordtistel *Cirsium acaule* samt svavelsippa *Anemone nemorosa* × *ranunculoides*.

Kolaryds och Håkanstorps fälader nås från vägen mellan Konga och Knutstorp. De ligger söder respektive norr om vägen. Åkarps fälad ligger öster om vägen mellan Kolaryd, Håkantorp, Åkarpsmölla och Teglaröd.

10. Nackarpsdalen och Odensjön

Kjell-Arne Olsson

Längst in i dalgången ligger Odensjön som en rund spegel omgiven av branta klippor och rasbranter, men också av gamla sägner och myter. Som barn fick man höra att det var en gammal vattenfylld vulkankrater och att sjön var bottenlös. Senare fick man förklarat för sig att sjön inte var av vulkaniskt ursprung och att mätningar visat att den ”bara” är 21 meter djup, vilket i sig är imponerande med tanke på att sjön endast är drygt 100 meter bred.

Vattenvegetationen i Odensjön är sparsam av gäddnate *Potamogeton natans*, axslinga *Myriophyllum*

spicatum och vit näckros *Nymphaea alba* med blåtåtel *Molinia caerulea* och vattenklöver *Menyanthes trifoliata* i strandkanten. I de bokskogsklädda branterna runt sjön växer stensöta *Polypodium vulgare*, stinknäva *Geranium robertianum* och piprör *Calamagrostis arundinacea*. Här kan du även hitta enstaka busklika exemplar av oxel *Sorbus intermedia* och lind *Tilia cordata*. Från Odensjön rinner den lilla Ärlabäcken. Längs denna är floran betydligt rikare. Vid utloppet har ett litet gungfly bildats och här kan du finna tranbär *Vaccinium oxycoccos*, vippstarr *Carex paniculata*, trindstarr *C. diandra* och tuvull *Eriophorum vaginatum*. Lite längre ned längs bäcken tillkommer kärrbräken *Thelypteris palustris*, dvärghäxört *Circaea alpina*, kärrfibbla *Crepis paludosa*, bunkestarr *Carex elata* och rankstarr *C. elongata*.

Mitt i dalgången rinner bäcken genom en betesmark som till större delen är kraftigt kulturpåverkad. Troligen har det mesta varit åker en gång i tiden. Vid bäcken kan man dock finna vippstarr, sydknappsäv *Eleocharis palustris* ssp. *vulgaris* och klolånke *Callitriche hamulata*. De branta dalsidorna upptas mest av hedbokskog. Det är bara kruståtel *Deschampsia flexuosa* och smärre bestånd av skogsbräken *Dryopteris carthusiana*, lundbräken *D. dilatata*, blåbär *Vaccinium myrtillus* och bergslok *Melica nutans* som förmår konkurrera på de magra sluttningarna. Om du fortsätter norrut längs betesmarken kommer du snart till ett skogsklätt, småkulligt område invid landsvägen mellan Ljungbyhed och Röstånga. De märkligt formade småkullarna består av vittrat berg, bland annat diabas, som ger upphov till en mycket rik lundflora. Här kantas bäcken av bäckbräsma *Cardamine amara*, skogsbräsma *C. flexuosa*, skärmstarr *Carex remota* och stor häxört *Circaea lutetiana*. I den rika bokskogen, med inslag av avenbok *Carpinus betulus*, alm *Ulmus glabra* och lind kan du tidigt på våren finna krävande lundväxter som blåsippa *Hepatica nobilis*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, smånunneört *Corydalis intermedia*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, lungört *Pulmonaria obscura* och lundviol *Viola reichenbachiana*. Senare under växtsäsongen tillkommer sydlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *montana*, lundbräsma *Cardamine impatiens*, trolldruva *Actaea spicata*, tandrot *Cardamine bulbifera*, nässelklocka *Campanula trachelium* och kransrams *Polygonatum verticillatum*. Lundelm *Elymus caninus*, lundslok *Melica uniflora*, långsvingel *Festuca gigantea* och lundgröe *Poa nemoralis* är vanliga gräs i skogen. På en basaltklippa vid stigen mot Odensjön kan du leta efter svartbräken *Asplenium trichomanes* och i den fuktiga gräsmarken vid parkeringen står ängsdaggkåpa *Alchemilla subcrenata* att finna.

Området ingår sedan 2001 i Söderåsens nationalpark.

Parkeringsplatserna till Nackarpsdalen och Odensjön är väl skyltade från väg 109 strax väster om Röstånga samhälle.

11. Härsnäs

Henrik Johansson

Härsnäsområdet ingår sedan år 2001 i Söderåsens Nationalpark. Tidigare var det ett eget naturreservat beläget mellan Skäralid och Nackarpsdalen. Naturreservatet Härsnäs, omfattande 57 ha, avsattes 1976 för att bevara delar av Söderåsens bokskogsklädda nordostsluttning.

Bokskogen inom Härsnäs är av varierande ålder och utseende. Den högstammiga skogen har ett fältskikt

av kruståtel *Deschampsia flexuosa* eller ett tätt ogenomträngligt buskskikt av bok. Bokskog med självföryngring av gran finns också. Stora områden utgörs av ungbokskog av varierande ålder. I områden där stubbar från avverkning finns kvar märks att björken ibland har koloniserat före boken. Uppe på Söderåsens sluttning finns områden med ung björkskog. Här finns också täta granskogar med magert fältskikt och enstaka hyggen.

Centralt i Härsnäsområdet finns fiskdammar från förra sekelskiftet där fiske i dag är förbjudet. I vattnet i dammarna märks vit näckros *Nymphaea alba*, hårslinga *Myriophyllum alterniflorum*, vattenblink *Hottonia palustris*, dvärgbläddra *Utricularia minor* och vattenbläddra *U. vulgaris*. Runt dammarna märks sjöfräken *Equisetum fluviatile*, rundsileshår *Drosera rotundifolia*, tranbär *Vaccinium oxycoccos*, topplösa *Lysimachia thyrsiflora*, kärrtistel *Cirsium palustre*, missne *Calla palustris*, veketåg *Juncus effusus*, bredkaveldun *Typha latifolia*, vasstarr *Carex acuta,* flaskstarr *C. rostrata*, ängsull *Eriophorum angustifolium*, säv *Schoenoplectus lacustris* och skogssäv *Scirpus sylvaticus*. Från dammarna rinner två bäckar genom raviner och alsumpskog.

Spridd i området växer arten klobjörnbär *Rubus lindebergii*. På skogsvägar på Söderåsen liksom här i Härsnäs sprider sig syltåg *Juncus tenuis* snabbt.

I områdets sydöstra del finns öppna betesmarker. Hela området är rikt på odlingsrösen. Hela Söderåsen har under sekler varit föremål för odling i form av åkerlyckor och vidsträckta betesmarker.

Tidigare bilvägar är nu avstängda. Området genomkorsas av vandringsleder och stigar.

Området nås bäst från vägen mellan Röstånga, Skäralid och Ljungbyhed. Tag av drygt 2 km nordnordväst om Röstånga. Följ markvägen några hundra meter upp på åsen till P-plats.

12. Blinkarps fälad

Kjell-Arne Olsson

En gång täcktes stora delar av Söderåsen av vidsträckta utmarksbeten. Det var då som slättens bönder drev upp sina djur till de skånska åsarna för bete över sommaren. I dag finns det inte mycket kvar av dessa fälader. Det mesta är nu hedbokskog och planterade granskogar. Men på några ställen finns rester kvar. Blinkaps fälad sydväst om Röstånga är ett vackert exempel på hur det en gång i tiden såg ut över stora områden på Söderåsen.

Blinkarps fälad är välbetad och saknar nästan helt buskvegetation. Det går bara att leta upp några få exemplar av en *Juniperus communis* som annars brukar vara en karaktärsart på kvarvarande och oftast mer eller mindre igenväxande rester av fäladsmark. En större del av Blinkarps fälad utgöres av en fattig gräs- och rished dominerad av stagg *Nardus stricta*, rödven *Agrostis capillaris*, knägräs *Danthonia decumbens*, pillerstarr *Carex pilulifera*, blodrot *Potentilla erecta*, stenmåra *Galium saxatile*, ljung *Calluna vulgaris*, lingon *Vaccinium vitis-idaea* och blåbär *V. myrtillus*. Vanliga arter där fäladen är lite fuktigare är ältranunkel *Ranunculus flammula*, kärrviol *Viola palustris*, sumpmåra *Galium uliginosum*, småvänderot *Valeriana dioica*, ängsvädd *Succisa pratensis*, hirsstarr *Carex panicea*, hundstarr *C. nigra* och trådtåg *Juncus filiformis*. Av mera ovanliga växter du kan finna på Blinkarps fälad kan slåttergubbe *Arnica montana*, Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata*, ängsnattviol *Platanthera*

bifolia ssp. *bifolia*, klockljung *Erica tetralix*, ängsskallra *Rhinanthus minor*, granspira *Pedicularis sylvatica*, revfibbla *Pilosella lactucella* och borsttåg *Juncus squarrosus* nämnas. Tryckta invid stenblock i östra delen av fäladen kan du finna något tiotal exemplar av kambräken *Blechnum spicant*. Framåt hösten är rikedomen på vaxskivlingar *Hygrocybe* spp. påfallande. Även dessa visar, som goda indikatorarter, att du vandrar över en urgammal naturbetesmark.

I den södra utkanten av Röstånga samhälle följer du skylten mot Blinkarp från väg 108 mot Kävlinge. Passera Blinkarp (numera skola; en gång arbetsanstalt för försumliga underhållsskyldiga) och efter knappt en kilometer har du Blinkarps fälad på den södra sidan av vägen. Utmed vägen går det att parkera.

13. Klåverödssjön

Henrik Johansson

Klåverödssjön är en näringsfattig sjö omgiven av kärr högst uppe på Söderåsen. Sjön är belägen i strövområdet som tillhör Krooks donationsfond. Sjön påminner starkt om sjöarna i norra Skåne. Flytbladsväxter som gul näckros *Nuphar lutea* och gäddnate *Potamogeton natans* förekommer sparsamt.

I både tillopps- och avloppsbäcken finns en rik förekomst av sjöranunkel *Ranunculus lingua*. Sjön ligger i en av Söderåsens raviner. Den nordvästra stranden är brant. Här utgörs strandvegetationen av klibbal *Alnus glutinosa,* sjöfräken *Equisetum fluviatile*, videört *Lysimachia vulgaris*, missne *Calla palustris*, bredkaveldun *Typha latifolia*, bunkestarr *Carex elata* och vippstarr *C. paniculata*. Södra stranden utgörs av ett gungflykärr med glasbjörk *Betula pubescens* i trädskiktet. I fältskiktet förekommer revlummer *Lycopodium annotinum*, rundsileshår *Drosera rotundifolia*, hjortron *Rubus chamaemorus*, tranbär *Vaccinium oxycoccos*, gråstarr *Carex canescens*, trådstarr C. *lasiocarpa*, flaskstarr *C. rostrata*, ängsull *Eriophorum angustifolium* och tuvull *E. vaginatum*. I kärret för tillflödet i sydväst dominerar brunstarr *Carex acutiformis*, grenrör *Calamagrostis canescens* och rörflen *Phalaris arundinacea*.

Klåverödssjön nås bäst från skogsvägen norr om Höjehall 2 km väster om Klåveröd. Vandra mot Snuvestuan och vidare ca en halv km på Skåneleden.

14. Grindhus

Bengt Hertzman

Grindhus är ett ålderdomligt jordbrukslandskap beläget mitt emot Traneröds mosse intill vägen från Klåveröd mot Ljungbyhed. På äldre kartor kallas det även Bolbrohus och Tullstorp. Landskapet bär fortfarande på alla de beståndsdelar som fanns på ett mindre lantbruk i skogsbygden fram till mitten av förra seklet: fägata, äng, ogödslad betesmark, åker (som i dag är kulturbete eller vall) och utmarksskog. Dessutom ingår en mindre mosse i området. Markerna betas av skotsk höglandsboskap av rasen Highland cattle som inger respekt men är fridsamma.

Om man från landsvägen går söderut längs den vackert bevarade fägatan så har man efter ungefär hundra meter en fuktig ängsmark åt öster. Här växer löktåg *Juncus bulbosus*, hirsstarr *Carex panicea*,

stjärnstarr *C. echinata*, ältranunkel *Ranunculus flammula*, rundsileshår *Drosera rotundifolia*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris* och tranbär *Vaccinium oxycoccos* men även de lite ovanligare arterna granspira *Pedicularis sylvatica,* ängsvädd *Succisa pratensis,* darrgräs *Briza media* och loppstarr *Carex pulicaris.*

Åt väster finns den så kallade kohagen, en till största delen ogödslad naturbetesmark. Iögonfallande är rikedomen av slåttergubbe *Arnica montana*. Dessutom finns små bestånd av kattfot *Antennaria dioica,* jungfrulin *Polygala vulgaris* och rikligt med borsttåg *Juncus squarrosus,* stagg *Nardus stricta*, pillerstarr *Carex pilulifera* och stenmåra *Galium saxatile*.

Vid Grindhus har elva arter ormbunkar blivit noterade med bergbräken *Oreopteris limbosperma,* kambräken *Blechnum spicant* och granbräken *Dryopteris cristata* som de ovanligaste. Dessa finner man längst söderut i området, i sluttningen mot alkärret och mossen.

I höjd med Traneröds mosse, ca 2 km öster om Klåveröd, finns norr om vägen mellan Klåveröd och Ljungbyhed en parkeringsficka med informationsskylt om Klåveröds strövområde. Detta är en lämplig utgångspunkt både till mossen och Grindhus.

15. Bauserödsdalen

Bengt Hertzman

Bauseröd betyder ’gården Båvs röjning’ och här, i Hallabäckens dalgång mellan Lovisetorp och Stubbaröd, finns ett av Skånes största sammanhängande ädellövskogsområden. Vyn från Lovisetorp invid vägen mellan Åvarp och Kågeröd är bedövande vacker alla årstider. Insprängd i skogen finns en del ängsmark som numera betas, kulturbeten samt den lodräta kambriska sandstensklippan Elhall. En mindre skogsväg leder in i dalen från Stubbaröd. På och vid denna växer en lång rad lundväxter. Skogsveronika *Veronica montana* är allestädes närvarande tillsammans med skogsbräsma *Cardamine flexuosa,* medan vårärt *Lathyrus vernus* förekommer mer sällsynt liksom lundbräsma *Cardamine impatiens.* Andra intressanta växter i dalen är smörbollar *Trollius europaeus,* bokarv *Stellaria neglecta*, kärrjohannesört *Hypericium tetrapterum,* bergjohannesört *H. montanum* samt den ståtliga skogs- och brynväxten lundkardborre *Arctium nemorosum.*

Dalen nås antingen via en stig ner mot Hallabäcken vid Lovisetorp utmed vägen mellan Åvarp och Kågeröd eller från gården Stubbaröd. Man kör mot Stenestad från Åvarp och tar av till höger nedför sluttningen till Stubbaröd mitt emot Änglaberga gård.

16. Orröds rikkärr vid Smedjebacken

Bengt Hertzman

Orröds rikkärr är beläget i sluttningen mot Hallabäcken rakt norr om Orröds gård. I de öppna delarna av kärret förekommer majviva *Primula farinosa,* näbbstarr *Carex lepidocarpa,*

vippstarr *C. paniculata,* vildlin *Linum cartharticum,* Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata*, skogsnycklar *D. maculata* ssp. *fuchsii* samt en mängd andra arter, däribland tätört *Pinguicula vulgaris*, tvåblad *Listera ovata*, kärrknipprot *Epipactis palustris* och ängsstarr *Carex hostiana*.

Brudsporre *Gymnadenia conopsea* sågs i kärret på 1980-talet men har inte gått att återfinna.

I ängslövskogen intill kan man exempelvis finna sårläka *Sanicula europaea,* springkorn *Impatiens noli-tangere*, aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*, lundviol *Viola reichenbachiana*, lungört *Pulmonaria obscura*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, ormbär *Paris quadrifolia* och skogsstarr *Carex sylvatica*.

Man når området lättast genom att från vägen mellan Kågeröd och Stenestad ta av mot Smedjebacken. Strax före Smedjebackens gård finns en parkering och informationstavla om strövområdet Smedjebacken. Från parkeringen går en rödmarkerad led genom skogen ned till kanten av kärret.

Svedala

1. Torups slott

Floravårdsgruppen i Svedala

Bokskogen runt Torups slott är ett klassiskt utflyktsmål för Malmöborna som också äger godset sedan början av 1970-talet. Kring sekelskiftet 1900 besökte många botanister området och en lång rad intressanta arter noterades. Sedan dess har området genomgått stora förändringar i främst jordbruksdriften precis som skett i hela landskapet. Främst är det slåttergynnade arter som försvunnit men fortfarande finns här en rik lundflora i de varierade skogarna. Det märks en tydlig skillnad mellan de södra utmarksskogarna som domineras av hedbokskogar och de norra inägoskogarna med mer blandad ädellövskog och en mycket rikare flora. I de södra delarna finns dock många kärr med en blandning av fattigkärrsarter och lite mer krävande arter. Missne *Calla palustris* är här en karaktärsart. På några ställen i dessa södra delar har lundgräset strävlosta *Bromopsis benekenii* påträffats. Det är annars de norra delarna som har mest att erbjuda den botaniskt intresserade. Förslagsvis kan området kring Tyska mossen strax sydväst om slottet samt området kring den f.d. restaurangen längst i norr rekommenderas. Dessa områden har en varierad och mycket gammal skog som erbjuder den naturintresserade spännande upplevelser. Vårfloran är typisk för ädellövskogen med vitsippa *Anemone nemoralis*, gulsippa *A. ranunculoides*, gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, lundarv *Stellaria nemorum*, svalört *Ranunculus ficaria* och skogsbingel *Mercurialis perennis*. Om man söker lite extra kan man hitta lite mer sällsynta arter som blåsippa *Hepatica nobilis*, vätteros *Lathraea squamaria* och tibast *Daphne mezereum*. Vätteros är en parasiterande växt som normalt växer på rötterna av hassel *Corylus avellana*. I området finns den främst i hasselsnår i den norra delen av skogen nära Böksmosse. Brunnäva *Geranium phaeum* växer strax norr om dammen kring jaktpaviljongen vid en stor bok. Arten har troligen naturaliserats från den parkanläggning som tidigare fanns här.

Torups slott ligger 5 kilometer norr om Svedala och är väl skyltat från vägen mellan Svedala och Lund.

2. Bökeberg

Floravårdsgruppen i Svedala

Bökeberg var ett klassiskt utflyktsmål för botanister kring sekelskiftet 1899-1900 och har fortfarande mycket att erbjuda den intresserade. Då var det kanske nötkörvel *Conopodium majus* – utgången sedan 1920-talet – som lockade mest, medan det nu främst är strandängarna söder om Yddingesjön och lundmiljöerna på uddarna i sjön som drar till sig intresset. Byttan och Tällinganäbben sticker ut i sjön från södra stranden och har en varierad lundmiljö med många olika trädslag. Almsjukan har gjort att trädskiktet öppnats upp och solinstrålningen har ökat. I det frodiga fältskiktet dominerar skogsbingel *Mercurialis perennis* och ramslök *Allium ursinum* med inslag av bland annat hålnunneört *Corydalis cava*, lundvårlök *Gagea spathacea*, tandrot *Cardamine bulbifera* och sårläka *Sanicula europaea*.

På strandängarna söder om uddarna och sjön finns partier med lång hävdkontinuitet och därmed rik flora. Bäst bevarade är fuktängarna innanför Tällinganäbben längst i väster. Här finns en kortbetad

kalkfuktäng med olika starrar *Carex* spp., majviva *Primula farinosa*, tätört *Pinguicula vulgaris*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, slåtterblomma *Parnassia palustris* och ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*. På torrare partier påträffas bland annat gullviva *Primula veris*.

Parkering finns vid Bökebergs gamla festplats intill väg 108 mellan Klågerup och Svedala. Gå till skogens västra kant och följ markvägen norrut. Efter 200 meter kommer en passage till betesmarken i väster. Följ skogskanten norrut till Byttan och vidare västerut för att komma till Tällinganäbben.

3. Havgård väster om Gudmundtorp

Floravårdsgruppen i Svedala

Skogarna öster om Havgård hyser en mycket rik lundflora. Trots att stora delar har planterats med gran under 1960-talet finns det fortfarande några fina partier kvar. Ett av de mest intressanta är en ung askskog ca 500 meter väster om Gudmundtorp. Den ligger vid järnvägsövergången på vägen mellan Lemmeströ och Gärdslöv. Askskogen har tidigare varit slåttermark och med avseende på sammansättningen av floran var den ganska träd- och buskrik. Grundvattnet är ytligt och ger upphov till en frodig vegetation. Marken sluttar svagt åt väster mot skogsbrynet. Den sena lövsättningen i askskogen gör att solinstrålningen är hög under vår och försommar. Bland de tidigt blommande arterna finns blåsippa *Hepatica nobilis* och tibast *Daphne mezereum* som avlöses av vårärt *Lathyrus vernus*, gullviva *Primula veris*, sårläka *Sanicula europaea* och Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* under maj månad. I juni blommar skogsvicker *Vicia sylvatica*, aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*, trolldruva *Actaea spicata* och tvåblad *Listera ovata*. Större delen av skogen domineras i dag av högörtvegetation med bl.a. olika starrarter *Carex* spp. och älggräs *Filipendula ulmaria*. Enstaka buskar finns i västra delen som gränsar till en kulturbetesmark. På övriga sidor omges området av granplanteringar. Viss slåtter skulle troligen gynna artrikedomen i området.

Området nås från vägen mellan Lemmeströ och Gärslöv. Tag av söderut från E65 vid Lemmeströ och efter 600 meter åt vänster i korset. Fortsätt ca 1,5 kilometer tills järnvägen passeras. På höger sida i korsningen strax efter kan någon bil få plats i vägkanten. Promenera åt höger på vägen som löper parallellt med järnvägen. Först passeras en bokskog som övergår i granplantering och 200 meter senare öppnar sig askskogen på höger sida.

4. Havgårdssjön

Floravårdsgruppen i Svedala

Vid Havgårdssjöns nordöstra sida finns en strandskog med rik lundflora. Området var tidigare en buskrik slåtteräng som senare planterats med ask. Sjön är sänkt och den markanta gamla strandvallen syns 5-20 meter från den nuvarande. Markförhållandena är rika med ytligt kalkrikt grundvatten. Den sena lövsättningen ger goda ljusförhållanden för försommarfloran med arter som vitskråp *Petasites albus*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, gullviva *Primula veris*, trolldruva *Actaea spicata* och luden johannesört *Hypericum hirsutum*. Stranden kantas av smala bälten av vass *Phragmites australis*, smalkaveldun *Typha angustifolia* och säv *Schoenoplectus lacustris*. I sjökanten och ute i vattnet växer även uddnate *Potamogeton friesii*, långnate *P. praelongus,* hjulmöja *Ranunculus circinatus*, höstlånke

Callitriche hermaphroditica, agnsäv *Eleocharis uniglumis* och jättestarr *Carex riparia*. Flera av dessa vattenväxter är knutna till sjöar med naturligt bas- och näringsrikt vatten och har därför blivit mycket sällsynta på grund av övergödning och försurning.

Söder om området ligger rester av den gamla borganläggningen på Turestorps ö, i dag en halvö i sjön. Borgen innehades på 1300-talet av gälkaren Tuve Galen. Förutom de kulturhistoriska lämningarna kan man njuta av hagmarken med växter som jordtistel *Cirsium acaule*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, vårvicker *Vicia lathyroides*, knipparv *Cerastium glomeratum*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, mandelblomma *Saxifraga granulata* och ängsvårlök *Gagea pratensis*.

Parkeringsmöjligheter finns vid vägen söderut från Havgård, 500 meter från området. Tag av från E65 vid Lemmeströ och kör söderut 600 meter. Tag sedan av till höger, korsa järnvägen och 500 meter senare syns sjön på höger sida. Fortsätt förbi infarten till Havgård och uppför backen där parkering finns på vänster sida. Promenera sedan tillbaka längs vägen för att komma till sjöns nordöstra strand.

5. Lemmeströkärret (Hunneröds mosse)

Floravårdsgruppen i Svedala

I backlandskapets mer kuperade delar söder om Sturups flygplats strax söder om väg E65 ligger Lemmeströkärret. Kärret, som även kallas Hunneröds mosse efter gården sydöst om kärret, ligger i en sänka nedanför branta betade sluttningar i väster. Kärret var under 1700-talet nästan helt öppet och nyttjades som slåttermark. Därefter har en del torv brutits i kärret och man har nått ned till kalkrikare grundvatten som skapar en spännande variation mellan torvgravarna och de magrare högre partierna. Stora delar har vuxit igen med björk och al under slutet av 1900-talet men de mest värdefulla partierna har åter öppnats under 1980- och 90-talen. På den hävdade fuktheden i de centrala delarna förekommer bland annat klockgentiana *Gentiana pneumonanthe* som är värd för den mycket sällsynta alkonblåvingen. På mer fuktiga partier förekommer rikligt med kärrbräken *Thelypteris palustris*, kärrknipprot *Epipactis palustris*, majnycklar *Dactylorhiza majalis*, ängsnycklar *D. incarnata* ssp. *incarnata*, Jungfru Marie nycklar *D. maculata* ssp. *maculata*, majviva *Primula farinosa*, slåtterblomma *Parnassia palustris* och tagelstarr *Carex appropinquata*.

I de södra delarnas mjukmattekärr i gamla torvgravar förekommer den sällsynta orkidén myggblomster *Hammarbya paludosa*, som här har en av sina få skånska lokaler. Arten är dock ganska svår att hitta genom sitt diskreta utseende och begränsade höjd. Växtplatsen är känslig för tramp och besökare uppmanas att vara mycket försiktiga. I dessa fattiga delar växer även dystarr *Carex limosa* och trådstarr *C. lasiocarpa.*

Väster om kärret finns en brant betad backe med intressant flora. På de torrare partierna blommar backsippa *Pulsatilla vulgaris* rikligt på våren och längre fram på sommaren kan man hitta gullviva *Primula veris*, solvända *Helianthemum nummularium*, nattviol *Platanthera bifolia*, backglim *Silene nutans*, backnejlika *Dianthus deltoides* och den sällsynta praktnejlikan *D. superbus*. Praktnejlika förekommer oregelbundet i de brantare partierna av torrängarna. Den påverkas av betesintensiteten och välhävdade år förekommer den främst kring och i buskar.

I sluttningens södra del finns ett översilningsrikkärr med rik flora. Här växer bl.a. majnycklar i hundratal samt källgräs *Catabrosa aquatica* och olika starrarter *Carex* spp.

Området nås från söder via vägen mellan Lemmeströ och Gärdslöv. Tag av från E65 vid Lemmeströ och sväng vänster i korset 600 meter söderut. 300 meter längre fram kommer man in i skogen och på vänster sida finns plats för parkering. 100 meter längre fram går en markväg in till vänster upp mot kärret och backarna. För att komma ut på kärrets centrala delar finns en spång rakt utanför paraplyboken som växer i skogsbrynet intill vägen från parkeringen.

6. Hyby hage

Floravårdsgruppen i Svedala

Hyby hage är ett mycket tilltalande kuperat beteslandskap sydost om Hyby. Delar av området hyser fortfarande en naturbetesflora med gödselskyende och hävdberoende arter. Backlandskapet består av morän och isälvsavlagringar med många kärr och småvatten i sänkorna. De torrare kullarna består både av grus och sand samt leror. Många av småvattnen har uppstått genom tidigare torvtäkt. Området har varit betes- och fodermark till Hyby under mycket lång tid och här finns många fornlämningar, odlingsspår och gamla hägnadsvallar. De södra delarna i hägnaden är magrare och har varit utmark medan de norra delarna vid Storkabackarna har rikare förhållanden och användes som slåttermark fram till enskiftet och bitvis ända in på 1900-talet.

Hyby hage har en rik buskvegetation med främst slån *Prunus spinosa*, hagtornar *Crataegus* spp., olika rosor *Rosa* spp. och fläder *Sambucus nigra* samt en del träddungar med bland annat alm *Ulmus glabra*, sötkörsbär *Prunus avium* och ek *Quercus robur*. Genom området går banvallen till den nedlagda järnvägen mellan Lund och Trelleborg som gör betesmarkerna lätta att nå.

På Storkabackarna finns en varierad torrängsflora på brantare ogödslade partier med arter som solvända *Helianthemum nummularium*, backsippa *Pulsatilla vulgaris*, backnejlika *Dianthus deltoides*, jordtistel *Cirsium acaule*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, ängshavre *Helictotrichon pratense* och ståndsenecio *Senecio jacobaea*. Detta var den sista lokalen för kattfot *Antennaria dioica* i Svedala kommun, varifrån den så sent som under 1960-talet var känd från cirka 15 lokaler. Sedan några år har den dock inte gått att återfinna här. Även den gamla banvallen hyser en intressant flora med arter som brudbröd *Filipendula vulgaris*, blodnäva *Geranium sanguineum*, fältvädd *Scabiosa columbaria* och fram till 1991 praktnejlika *Dianthus superbus*. Praktnejlika växte på banvallsskärningarna i den norra delen som då förstördes av foderupplag till djuren.

De södra delarna vid hägnaden är magrare men har ändå en intressant flora. Här förekommer en del ljung *Calluna vulgaris* på främst hägnadsvallar, mattlummer *Lycopodium clavatum* som annars är mycket sällsynt i sydvästra Skåne, svinrot *Scorzonera humilis*, nattviol *Platanthera bifolia*, Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata* och låsbräken *Botrychium lunaria*. I hassellunden i hägnadens östra del finns vätteros *Lathraea squamaria*.

I de många kärren och småvattnen i området finns en varierad vegetation med en blandning av rikkärrs- och fattigkärrsarter. Mest utpräglat är detta i kärret i Storkabackarnas nordvästra del som har

rikkärrsarter i kanterna och ett mjukmattekärr i mitten med tuvor som inte har kontakt med det underliggande kalkrika vattnet och därför hyser fattigkärrsarter. I de betade rikkärren i östra delen av Storkabackarna finns både ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata* och majnycklar *D. majalis* samt smörbollar *Trollius europaeus* och kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum*.

Området har också mycket att erbjuda den fågel- och grodintresserade med många sällsynta arter. Tyvärr betas inte hägnaden på de mest värdefulla partierna vilket snarast bör ske. Gödselspridning bör också upphöra på hela området.

Området nås via väg 108 mellan Svedala och Klågerup där man svänger österut vid Hyby. Ca 500 meter efter Hyby passeras den gamla banvallen och ytterligare 200 meter längre fram ligger en parkering på höger sida. Härifrån går en stig åt sydväst som ansluter till den gamla banvallen och följer denna söderut genom området i nord-sydlig riktning.

7. Fadderstorp vid Börringekloster

Floravårdsgruppen i Svedala

Intill E65 strax nordväst om Klosterviken vid Börringekloster finns ett lundområde med rik flora. Området har tidigare varit trädrik ängsmark, men har senare planterats med främst ask *Fraxinus excelsior*. Fortfarande finns några mycket grova gamla ekar vid husen i östra delen kring vägen ned mot Norra Lindholmen. Markförhållandena är näringsrika med relativt ytligt grundvatten. Marken sluttar åt söder med kärrvegetation där grundvatten tränger fram i svackor. Många av ängsarterna har kunnat leva kvar i askskogen. Vårfloran domineras av sippor *Anemone* spp., skogsbingel *Mercurialis perennis* och gulplister *Lamiastrum galeobdolon*. Längre fram på försommaren blommar gullviva *Primula veris*, Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, skogsknipprot *Epipactis helleborine* och luden johannesört *Hypericum hirsutum*. Luden johannesört skiljer sig från sina vanligare släktingar genom att vara tätt mjukhårig på stam och blad. Det är en krävande art som endast förekommer i gläntor och bryn i mycket näringsrik skogsmark. I området växer den främst vid stigar och markvägar där solinstrålningen är större än i den omgivande skogen.

Området är lätt att nå från den stora parkeringen vid E65 Börringekloster. Gå in genom grinden vid parkeringens östra kant och du har området på höger sida.

8. Sege å vid Skabersjö

Floravårdsgruppen i Svedala

Sege å kantades tidigare av omfattande fuktängar som översvämmades på våren och användes för slåtter. Genom att ån rätats och sänkts och omkringliggande marker dikats ut och odlats upp har nästan all denna ängsmark försvunnit. I dag återstår bara två partier med kontinuitet i ådalgångens mer branta sluttningar. Söder om järnvägens korsning med Sege å vid Skabersjö finns en ängsmark som i dag betas på västra sidan av ån. Närmast ån finns en högörtsäng på fuktig mark med olika starrarter, säv och gräs med inslag av bl.a. ängsruta *Thalictrum flavum*, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*,

smörbollar *Trollius europaeus* och kärrvial *Lathyrus palustris*. På sluttningen längre upp finns torrängar med arter som svinrot *Scorzonera humilis*, backsippa *Pulsatilla vulgaris*, blodnäva *Geranium sanguineum*, backnejlika *Dianthus deltoides*, fältvädd *Scabiosa columbaria*, backtimjan *Thymus serpyllum* och brudbröd *Filipendula vulgaris*.

Det är lättast att nå området via järnvägsövergången vid Toarp där stadsbussen från Malmö vänder och där åtminstone en bil kan få plats. Promenera sedan österut tills du kommer till betesmarkens västra kant. Fortsätt ned till ån.

9. Bantistellokalen i Bara

Floravårdsgruppen i Svedala

Strax väster om Bara samhälle finns den enda växtplatsen i landet för bantistel *Cirsium canum*. Förmodligen har bantistel etablerat sig på banvallen när järnvägen mellan Malmö och Genarp byggdes år 1894. Tidigare var banvallen mer artrik men den fortgående igenväxningen och påverkan från åkerbruk och byggnation har påverkat området negativt. Sedan början av 1990-talet är dock växtplatsen ett naturminne för att trygga bantistelns fortlevnad. I dag är banvallen cykelväg och förbinder Malmö med Bara och Torup.

Bantistel upptäcktes under den förra florainventeringen av Skåne på 1960-talet och har sedan 80-talet varit övervakad i floraväktarprojektet. Beståndet har minskat något sedan början av 1990-talet men utgör fortfarande en till synes stabil förekomst. Bantistel blommar med purpurröda blommor ganska sent på året och säkrast att besöka området är i augusti månad. Under större delen av sommaren kan dock de karakteristiska stora, på ovansidan kala bladen ses. Bantisteln är över metern hög med blad till mitten av stjälken.

Lokalen nås via de västra delarna av Bara samhälle. Med bil kör du in på sista avtagsvägen norrut på väg mot Malmö. Efter bara 200 meter korsar gatan den gamla banvallen och växtplatsen ligger ca 150 meter längre västerut. Med cykel är det bara att följa cykelvägen från Malmö. Växtplatsen är markerad med skyltar för naturminne.

Tomelilla

1. Rikkärr vid Norrevall

Torbjörn Tyler

Mellan Onslunda och Spjutstorp finns en skjutbana som ligger på en kalkrik rullstensås och redan vid P-platsen ser man rikligt med backsilja *Peucedanum oreoselinum*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, duvnäva *Geranium columbinum*, fliknäva *G. dissectum* och kungsmynta *Origanum vulgare*. Promenerar du sedan längs grusvägen söderut korsar du strax en gammal banvall. Oavsett om du här följer banvallen västerut in i betesmarken eller om du fortsätter vägen förbi gården Norrevall och går in i betesmarken nedanför gården så skall du finna ett av Skånes finaste rikkärrskomplex. Här finns allt man kan begära i ett rikkärr: majviva *Primula farinosa*, näbbstarr *Carex lepidocarpa*, tätört *Pinguicula vulgaris*, dvärgbläddra *Utricularia minor*, kärrsälting *Triglochin palustre*, kärrspira *Pedicularis palustris*, darrgräs *Briza media*, trindstarr *Carex diandra*, ängsvädd *Succisa pratensis*, småvänderot *Valeriana dioica*, tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*, agnsäv *E. uniglumis*, slåtterblomma *Parnassia palustris*, vildlin *Linum catharticum*, nålstarr *Carex dioica*, slankstarr *C. flacca*, slokstarr *C. pseudocyperus*, rundsileshår *Drosera rotundifolia*, bäckmärke *Berula erecta*, tiggarranunkel *Ranunculus sceleratus* och en rad orkidéer. Mer än så behöver väl knappast sägas! Märkligt nog är dock lokalen ännu okänd för de flesta botanister. På hemvägen kan det löna sig att titta efter korndådra *Neslia paniculata* i åkrarna på andra sidan vägen vid parkeringen.

Ungefär halvvägs längs vägen mellan Onslunda och Spjutstorp finns en skjutbana och rastplats där man kan parkera.

2. Grimsberg

Torbjörn Tyler

Grimsberg, även kallat Vallen, är en gammal borgruin vars branta betade jordvallar utvecklat en ytterst artrik ängsflora. Rikligt förekommer exempelvis gullviva *Primula veris*, stor blåklocka *Campanula persicifolia*, vildtimotej *Phleum pratense* ssp. *serotinum*, rödkämpar *Plantago media*, sommarfibbla *Leontodon hispidus*, jordtistel *Cirsium acaule*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, sandlök *Allium vineale*, darrgräs *Briza media*, lundtrav *Arabis hirsuta*, rödklint *Centaurea jacea*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, blodnäva *Geranium sanguineum*, prästkrage *Leucanthemum vulgare*, gullusern *Medicago sativa* ssp. *falcata* och jordklöver *Trifolium campestre*. Härtill kommer de kulturgynnade arterna luktvicker *Vicia tenuifolia*, piggtistel *Carduus acanthoides* och skärblad *Falcaria vulgaris*. Den senare utgör tillsammans med ängstoppklocka *Campanula glomerata* ssp. *glomerata*, som här förekommer rikligt, två av Grimsbergs allra mest sällsynta arter. Ängstoppklocka är den vilda underarten av den vanliga trädgårdsväxten toppklocka. Den vilda formen är mer högväxt och har mindre blommor, som förutom i skottoppen även sitter i flera kransar runt stjälken. Ängstoppklocka växer på kalkrika ängar och har i äldre tid förekommit på åtskilliga lokaler i sydvästra och sydöstra Skåne men är nu endast känd från en handfull lokaler på Österlen.

Om du från Grimsberg fortsätter vägen österut mot Munka Tågarp kommer du först att passera ett stort

bestånd med den sällsynta inkomlingen rosenkronill *Securigera varia* och därefter en brant grönstensrygg med massor med backsilja *Peucedanum oreoselinum* och andra typiskt österlenska torrängsarter.

Till Grimsberg kommer du från vägen mellan Övraby och St. Köpinge. I dalen 1,5 km söder om Övraby kan du parkera vid avtagsvägen mot Munka Tågarp. Grimsberg syns här som en kulle ett par hundra meter sydost om vägkorset och för att komma dit får du gå över en kulturbetesmark och hoppa över en mindre bäck.

3. Benestads backar

Gösta Regnéll

Naturreservatet Benestads backar i Fyledalens östra sluttning erbjuder en av de mest mångsidiga naturupplevelser man kan tänka sig. Frågan är om lokalen är mest uppskattad av botanister, geologer eller ornitologer. Landskapsbilden som sådan brukar imponera även på den som är van vid större nivåskillnader än de 50 meter som skiljer mellan dalbottnen och slätten ovanför. Det finns också en hel del intressant att utläsa både i terrängen och i gamla papper om våra förfäders sätt att försörja sig och leva i trakten.

Backarna exponeras åt sydväst, vilket ger en märkbart extra god instrålning till glädje både för besökaren och de sydöstliga elementen i floran. Grundvattnet har sedan den senaste istiden trängt fram här i sluttningen i form av en mängd kalkmättade källsprång, som avsatt flera meter tjocka avlagringar av kalktuff full med fina avtryck av delar av växter och djur som levde här. Dagens dalsida är präglad av denna tuffbildning, men med starka modifieringar efter många hundra års brytning av tuff. Denna verksamhet pågick ända in på 1920-talet. Här finns både plana ytor, som ofta är så blöta att de intas av ren kalkkärrsvegetation, och mjukt rundade men branta partier, där dräneringsförhållandena är utmärkta för torrängsfloran.

Som så många värdefulla botaniska lokaler har Benestads backar en lång historia av hävd, det har t.o.m. funnits små åkerplättar. Bete har emellertid säkert varit den viktigaste styrande faktorn för vegetationen och är det naturligtvis i dag. Huvuddelen av backarna är öppna och det är också där man hittar den mest spännande vegetationen, men en del buskage och dungar finns också, och de erbjuder naturligtvis ytterligare ekologiska nischer med sina speciella arter.

Kalkkärr, eller extremrikkärr, är en vegetationstyp som vi har mycket litet kvar av i Skåne. Den generella dräneringen av landskapet har ju lett till att grundvattenbildningen har minskat och att eventuella grundvattenströmmar som ännu är på väg mot markytan oftast hejdas av dräneringssystemen innan de når upp och kan påverka vegetationen. I Benestads backar finns faktiskt två ganska olika typer av kalkkärr, en lågvuxen och en mer högvuxen typ. Den lågvuxna domineras av axag *Schoenus ferrugineus*, som växer i små täta tuvor, den högvuxna domineras av trubbtåg *Juncus subnodulosus*, vars strån sticker upp från en matta av jordstammar.

Bland axagvegetationens arter kan nämnas tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*, knappsäv *E. palustris*, slåtterblomma *Parnassia palustris* och rundsileshår *Drosera rotundifolia*. Dessa går inte gärna in i

trubbtågsbestånden. Majviva *Primula farinosa*, tätört *Pinguicula vulgaris* och blodrot *Potentilla erecta* föredrar också axagens sällskap men klarar också förhållandena bland trubbtågen, medan småvänderot *Valeriana dioica* och näbbstarr *Carex lepidocarpa* verkar trivas på båda hållen.

Trubbtåg, som själv kan bli meterhög, får ibland sällskap av blåtåg *Juncus inflexus*, eller ersätts av den. Det är ganska tydligt att blåtåg i synnerhet trivs i utkanten av bestånden eller där marken lutar något mer, så att vattnet blir rörligare i sidled. Blåtåg har också en större förmåga att etablera sig på små fläckar längs de rännilar som leder ned för backarna till och från de större kärrytorna. I övrigt ser man regelmässigt i trubbtågen inströdda exemplar av den sällsynta kärrjohannesörten *Hypericum tetrapterum*. Andra arter, som luddunört *Epilobium parviflorum*, vattenmynta *Mentha aquatilis* och kärrtistel *Cirsium palustre*, förekommer även i många andra växtmiljöer.

Kalkfuktäng är benämningen på en artrik vegetationstyp som ekologiskt ligger mellan kalkkärret och torrängen. I den oroliga topografi som Benestads backar erbjuder förekommer kalkfuktängen mest som fragment i kärrens kanter och i en del välbetade svackor som leder nedför sluttningarna. Det är där man med störst sannolikhet kan hitta några av platsens rariteter: stor ögontröst *Euphrasia rostkoviana* ssp. *rostkoviana*, honungsblomster *Herminium monorchis* och brudsporre *Gymnadenia conopsea*. Både här och i en del kärrpartier hittar man däremot ganska lätt den lilla ljusgula örten klöverärt *Tetragonolobus maritimus*, som nog de flesta förknippar med havsstrandängar.

De torra ängspartierna på de uppstickande backarna mellan rännilarna som rinner till och från kärren och fuktängspartierna är mycket artrika. Kalktuffen och klimatet samverkar till att skapa en stäppartad torräng. Sedan gammalt benämns vegetationstypen också ängshavrevegetation och ängshavre *Helictotrichon pratense* är mycket riktigt ett rikligt förekommande gräs. Tuvor av fårsvingel *Festuca ovina* finns också ymnigt. På våren blommar här backsippa *Pulsatilla vulgaris* och gullviva *Primula veris* och fram på sommaren kan man hitta många sydliga eller sydostliga arter som jordtistel *Cirsium acaule*, backtimjan *Thymus serpyllum* och fältvädd *Scabiosa columbaria* respektive brudbröd *Filipendula vulgaris*, solvända *Helianthemum nummularium* och småfingerört *Potentilla tabernaemontani*. En av lokalens mest kända rariteter, fältnocka *Tephroseris integrifolia*, har också sina små bestånd här.

I de brantaste sluttningarna finner man bland annat harmynta *Satureja acinos* och rikligt med stenkrassing *Hornungia petraea*. De båda arterna visar att vegetationen här inte står långt från den verkliga sandstäppen, som vi har utomordentligt litet av i Sverige.

Där marken är planare blir vegetationen frodigare med större mängder ”vanligare” ängsväxter: rödklint *Centaurea jacea*, gulmåra *Galium verum*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, knippfryle *Luzula campestris*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima* och flera klöverarter *Trifolium* spp. Här är artrikedomen nog som störst, närmare 30 arter per kvadratmeter. Totalt finns drygt 400 kärlväxtarter på reservatets knappt 6 hektar.

Att hitta till Benestads backar är lätt: backarna ligger cirka 200 meter västnordväst om Benestads kyrka, nära vägen mellan Ystad och Kristianstad, sydväst om Tomelilla.

4. Örup

Torbjörn Tyler

Örup är bland botanister mest känt för sin numera döda almskog, men här finns mycket mer att se. Den f.d. almskogen hyser ännu en ytterst frodig lundvegetation med skogsbingel *Mercurialis perennis*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, långsvingel *Festuca gigantea* och den sällsynta strävlostan *Bromopsis benekenii* som dominanter.

Öster om skogen ligger Örups kalkkärr som egentligen är flera kalkrika källkärr omgivna av en vidsträckt kalkfuktäng. Här finns många ytterst exklusiva kalkkärrsarter som axag *Schoenus ferrugineus*, hybriden axag × knappag *S. ferrugineus* × *nigricans*, trubbtåg *Juncus subnodulosus*, blåtåg *J. inflexus*, kärrknipprot *Epipactis palustris*, göknycklar *Orchis morio*, brudsporre *Gymnadenia conopsea* och stallört *Ononis spinosa* ssp. *arvensis* tillsammans med lite vanligare arter som majviva *Primula farinosa*, tätört *Pinguicula vulgaris*, dvärgbläddra *Utricularia minor*, näbbstarr *Carex lepidocarpa*, slankstarr *C. flacca*, nålstarr *C. dioica*, loppstarr *C. pulicaris*, krissla *Inula salicina*, kärrmaskrosor *Taraxacum* sect. *Celtica* och ängsmaskrosor *T.* sect. *Hamata*. Axagen som i kärrens centrala delar bildar knähöga tuvor med hårda styva strån har i dag bara några få populationer i landskapet. Länge trodde man att här även fanns släktingen knappag *Schoenus nigricans* men molekylärgenetiska studier har visat att det som uppfattats som knappag är hybriden mellan denna och axag. Sannolikt har knappag någon gång funnits här men det kan vara länge sedan eftersom hybridindividerna förefaller mycket livskraftiga och sannolikt även är långlivade.

Öster om almskogen och upp mot det gamla medeltida slottet sträcker sig en mycket frodig naturbetesmark med betade lundar som på vårarna bitvis helt domineras av hålnunneört *Corydalis cava*. Andra sällsyntheter som här är lokalt vanliga är fläcklungört *Pulmonaria officinalis* och bokarv *Stellaria neglecta*.

Det stora gamla grustaget längs vägen rakt väster om almskogens parkering brukar också vara väl värt ett besök. Tyvärr har lokalen nydligen drabbats av kraven på ”återställande” av de ”sår i naturen” som gamla täkter anses utgöra. Härvid har man jämnat ut grustagets branta sidor som borgade för ett extremt varmt lokalklimat och var livsmiljö för många rara arter. Några sällsyntheter har säkert blivit bortschaktade men förhoppningsvis kommer en ny kalkkrävande torrängsflora att invandra. Åtminstone före ingreppen fanns här bland annat raggarv *Cerastium brachypetalum*, grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, småfingerört *Potentilla tabernaemontani*, sandmaskrosor *Taraxacum* sect. *Erythrosperma* och dvärgmaskrosor *T.* sect. *Obliqua* samt mellanspåtistel som utgör en mellanform mellan kortbladig spåtistel *Carlina vulgaris* ssp. *vulgaris* och den från Skåne numera försvunna långbladig spåtistel *C. vulgaris* ssp. *stricta*. På sensommaren kunde här vara en väldig blomsterprakt och artrikedomen bland fjärilar och flygande insekter var mycket imponerande.

Tag av mot Övraby 1 km söder om Benestad. Efter knappt 2 km kommer en sidoväg mot Örup och efter något hundratal meter på denna kommer en parkeringsplats. Här har du almskogen rakt fram och bortom denna slottet, kalkkärret till höger och grustaget till vänster.

5. Hobjärsbackarna

Kjell-Arne Olsson

I Ullstorpsdalen ligger Hobjärsbackarna, två markanta höjdryggar med en överdådig flora. Från parkeringsplatsen vid den lilla skjutbanan, där den södra av backarna har fått bli en naturlig skjutbanevall, leder en markväg ned mot den norra backen. Redan längs markvägen kan du se luktvicker *Vicia tenuifolia*, blodnäva *Geranium sanguineum* och backsilja *Peucedanum oreoselinum*.

Hobjärsbackarna utgörs av diabasryggar och detta är orsaken till den rika stäppartade torrängsfloran som finns på backarna. Lundtrav *Arabis hirsuta*, backglim *Silene nutans*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, backsmultron *Fragaria viridis*, småfingerört *Potentilla tabernaemontani*, kungsmynta *Origanum vulgare*, harmynta *Satureja acinos*, fältvädd *Scabiosa columbaria*, jordtistel *Cirsium acuale*, spåtistel *Carlina vulgaris*, sommarfibbla *Leontodum hispidus*, solvända *Helianthemum nummularium*, ängshavre *Helictotrichon pratense,* darrgräs *Briza media* och flentimotej *Pheum phleoides* är alla krävande arter som är vanliga här. Letar du kan säkert även få syn på kattfot *Antennaria dioica*, vittåtel *Aira caryophyllea*, göknycklar *Orchis morio* och fältnocka *Tephroseris integrifolia*. Göknycklar brukar blomma med några tiotal exemplar medan antalet nockor tyvärr minskat år från år. Numera är det oftast bara några få exemplar som det går att leta upp. En annan raritet på backarna är ängstoppklocka *Campanula glomerata* ssp. *glomerata*, en småblommig underart av toppklocka som växer vild i dessa delar av landskapet. På den södra av Hobjärsbackarna skall du titta efter vårklynne *Valerianella locusta*, åkermadd *Sherardia arvensis* och hylsnejlika *Petrorhagia prolifera* där marken är sliten och berggrunden går i dagen. Hylsnejlika är en av Skånes ovanligaste växter som under vår inventering endast noterats från omkring tio lokaler. På Hobjärsbackarna har även orkidén krutbrännare *Orchis ustulata* blivit funnen i sen tid. Dock har den inte stått att återfinna de senaste åren.

Utmed hela dalsluttningen bort mot Ullstorps kyrka finns floristiskt rika marker – torrängar omväxlande med fuktigare gräsmarker, dungar och buskage. Här kan du hålla ögonen öppna efter arter som raggarv *Cerastium brachypetalum* och vårkällört *Montia minor*, men då måste du besöka området tidigt på växtsäsongen, helst redan i april-maj.

Hobjärsbackarna når du lättast om du vid Kverrestads kyrka kör mot Ullstorp. Efter 2 km kommer du till Hobjärs gård (här gör vägen en 90-graders sväng). Vid gården leder en markväg söderut (mellan ekonomibyggnaderna) till en liten parkeringsplats vid skjutbanan. Härifrån kan du gående fortsätta på markvägen ned till backarna. Du kan även nå Hobjärsbackarna från Ullstorps kyrka men då är du tvungen att vandra omkring 2 km.

6. Toarpskärret

Kjell-Arne Olsson

Markvägen mot Toarpskärret går längs en tråkig planterad granskog. Dock kan du studera raspbjörnbär *Rubus radula* och sprengelsbjörnbär *R. sprengelii* som båda växer i vägkanten. Förekomsten av sprengelsbjörnbär är en av de sydligaste för detta rödlistade björnbär som i Skåne har sin utbredning koncentrerad till trakterna kring S:t Olof och Onslunda någon mil norrut. Efter några hundra meter tar

granskogen slut och Ullstorpsdalen öppnar sig framför dig. I nordväst kan du skymta Ullstorps kyrka och på andra sidan Örupsån – här tyvärr bara ett brett och svårforcerat dike – utgör Hobjärsbackarna markanta inslag i den pastorala landskapsbilden.

Strax till vänster om markvägen har du nu Toarpskärret – en av de värdefullaste fuktängs- och rikkärrslokalerna i Skåne. Kommer du hit på försommaren kan du njuta av majviva *Primula farinosa*, vildlin *Linum catharticum*, kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum*, tätört *Pinguicula vulgaris*, småvänderot *Valeriana dioica*, kärrspira *Pedicularis palustris*, Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata*, majnycklar *D. majalis,* ängsnycklar *D. incarnata* ssp. *incarnata* och tvåblad *Listera ovata*. De många halvgräsen kan ta en god stund att identifiera med trindstarr *Carex diandra*, nålstarr *C. dioica*, ängsstarr *C. hostiana*, näbbstarr *C. lepidocarpa*, loppstarr *C. pulicaris*, tagelsäv *Eleocharis quinqueflora* och gräsull *Eriophorum latifolium* som de kanske intressantaste inslagen. Ser du små runda, vita svampar i kärret kan du vara ganska säker på att du funnit sumpröksvamp *Bovista paludosa*, en ovanlig art som anses vara hänsynskrävande i Sverige. Även mossfloran med många rikkärrsarter är värd att utforska närmare. Vill du se Toarpskärrets främsta raritet stor ögontröst *Euphrasia rostkoviana* ssp. *rostkoviana* är sensommaren den bästa tiden för ett besök. Detta är den rikaste lokalen i Skåne för denna starkt hotade halvparasit. De flesta år kan man se flera tusen blommande exemplar av stor ögontröst som du känner igen genom de stora blommorna och de långskaftade glandelhåren på foder och krona.

Går du några hundra meter norrut från kärret kommer du till några mindre diabaskullar med en trevlig torrängsvegetation. Här växer rikligt med brudbröd *Filipendula vulgaris*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, backsippa *Pulsatilla vulgaris*, backsilja *Peucedanum oreoselinum*, solvända *Helianthemum nummularium*, vårstarr *Carex caryophyllea*, ängshavre *Helictotrichon pratense* och många andra arter som är knutna till denna vegetationstyp. På dessa backar kan du även leta efter gullhavre *Trisetum flavescens* och vallkrassing *Lepidium heterophyllum*, två arter som säkert kommit hit som förorening i gräsfrö en gång i tiden.

För att komma till Toarpskärret tar du i östra utkanten av Tomelilla av mot Bollerup. 1,3 kilometer väster om T-korset i byn Toarp går en skogsväg in mot norr. På vändplanen framför vägbommen går det bra att parkera. Följ sedan skogsvägen rakt norrut.

7. Brösarps norra backar

Åke Svensson

Brösarps norra backar består av öppna välhävdade betesmarker, en del ljunghed och mindre tall- och lövdungar. Besökaren har från de övre delarna av backarna en storslagen vy mot Verkeåns dalgång. Inom området finns många olika vegetationssamhällen vilka har sitt ursprung i tidigare markanvändning med bland annat ambulerande åkerbruk. De botaniskt mest speciella delarna finner man i anslutning till de syd- och sydvästexponerade sluttningarna i betesmarkerna. Här är vegetationen gles och ibland eroderad vilket ger många konkurrenssvaga växter livsrum.

Vid besök på våren finner man rika förekomster av backsippa *Pulsatilla vulgaris*. Även fältsippa *P.*

pratensis förekommer om dock ej så talrik. Den som har ögonen med sig kan med lite tur finna hybriden mellan dessa två närstående arter. Andra vårarter är till exempel vårspärgel *Spergula morisonii*, stenkrassing *Hornungia petraea*, grusbräcka *Saxifraga tridactylites*, vårveronika *Veronica verna* och flera arter sandmaskrosor *Taraxacum* sect. *Erythrosperma*.

Under juni månad finns mycket rika, blommande förekomster av sandnejlika *Dianthus arenarius*. Arter med spridd förekomst är exempelvis backnejlika *Dianthus deltoides*, backglim *Silene nutans*, backtrift *Armeria maritima* ssp. *elongata*, stor sandlilja *Anthericum liliago*, vårstarr *Carex caryophyllea* samt flentimotej *Phleum phleoides*. Inom mer begränsade områden finns låsbräken *Botrychium lunaria*, sandglim *Silene conica*, dvärgserradella *Ornithopus perpusillus*, dvärgjohannesört *Hypericum humifusum,* backstarr *Carex ericetorum*, sandsvingel *Festuca polesica*, tofsäxing *Koeleria glauca*, sandtimotej *Phleum arenarium* och knölgröe *Poa bulbosa*.

Lite senare på sommaren framträder några av backarnas karaktärsarter som gul fetknopp *Sedum acre* och backtimjan *Thymus serpyllum*. Vanliga är även puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, fältmalört *Artemisia campestris* och hedblomster *Helichrysum arenarium*. I anslutning till framför allt de olika sluttningarna finns begränsade förekomster av hylsnejlika *Petrorhagia prolifera*, flockarun *Centaurium erythraea* var. *erythraea*, axveronika *Veronica spicata*, luktvädd *Scabiosa canescens*, fältvädd *S. columbaria* och liten sandnejlika *Anthericum ramosum*.

Brösarps norra backar är lätta att nå för den bilburne. Ett sätt är att utgå från Träffpunkt Piraten alldeles invid landsvägen en dryg kilometer norr om Brösarps kyrka. Ett annat är att utgå från den lilla parkeringsplatsen ostnordost om Brösarpsgården, söder om backarna. I båda fallen behöver man inte promenera mer än ett hundratal meter innan man är mitt inne i det botaniskt intressanta området.

8. Drakamöllan

Kjell-Arne Olsson

Drakamöllan är ett naturreservat där de centrala delarna upptas av ett böljande backlandskap som på sensommaren lyser violett av blommande ljung och lätt för tankarna till västeuropeiska ljunghedar. Jordmånen är mager med rödven *Agrostis capillaris*, bergven *A. vinealis*, borsttåtel *Corynephorus canescens* och knägräs *Danthonia decumbens* som vanliga gräs. Vitknavel *Scleranthus perennis*, hedblomster *Helichrysum arenarium*, backtimjan *Thymus serpyllum*, backtrift *Armeria maritima* ssp. *elongata*, gulmåra *Galium verum* och blåmunkar *Jasione montana* hjäper till att sätta färg på kullarna. Vissa år kan låsbräken *Botrychium lunaria* förekomma rikligt på några av de betade sluttningarna och har du tur kan du finna dvärgjohannesört *Hypericum humifusum* krypande längs marken.

För att vitalisera vegetationen och motverka att ljungen helt tar överhanden, bedrivs försök med ett ambulerande jordbruk i reservatet. Detta är ett sätt att efterlikna det trädesbruk som en gång i tiden var vanligt på magra, sandiga marker i östra Skåne. Några års uppodling följdes då av en trädesperiod på ofta över ett decennium. När försöken startade var förhoppningen att kalkhaltig sand genom plöjningen skulle komma upp till ytan och koloniseras av sandstäppsvegetation. Den kalkhaltiga sanden tycks dock ligga alltför djupt under markytan och försöken har på denna punkt inte varit framgångsrika. I dag är det

bara på mycket små ytor – främst invid kaninhål – man kan finna kalkkrävande stäpparter som tofsäxing *Koeleria glauca* och stor sandlilja *Anthericum liliago*.

På en del kullar växer bokskogsdungar med en tilltalande betesprofil. Från dessa brukar sommargyllingen flöjta sina exotiska toner på försommaren. Vegetationen i dungarna är dock hedartad och mycket sparsam. Vill du njuta av en mer krävande lundflora måste du dra dig mot nordost. Här är lövskogen fuktig och näringsrik utmed Julebodaån som utgör reservatets gräns. Här finns en mycket rik lundflora med arter som strutbräken *Matteuccia struthiopteris*, trolldruva *Actaea spicata*, aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*, lundbräsma *Cardamine impatiens*, tandrot *C. bulbifera*, mellanhäxört *Circaea* X*intermedia*, hässleklocka *Campanula latifolia*, skogsknipprot *Epipactis helleborine*, kal knipprot *E. phyllanthes* och nästrot *Neottia nidus-avis*.

Vid Maglehem finns en skylt mot Drakamöllan från väg 20 mellan Degeberga och Brösarp.

9. Alunbruket i Andrarum

Kjell-Arne Olsson

Alunbruket i Andrarum är en idyll. En kaffestuga med halmtak, en porlande å inbäddad i lummig grönska, gamla slagghögar och vattenfyllda skifferbrott, några bastanta stenbyggnader från en svunnen tid. Det är i dag svårt att tänka sig att här låg Nordens största kemiska industri under 1700-talet, en verksamhet som var grunden till ett samhälle med över 800 invånare. Det var då alun anrikades ur den svarta skiffern för att användas för färgning av tyger, garvning av läder och framställning av papper. I dag finns i området ett antal byggnader och ruiner som tillsammans med talrika spår i naturen minner om den aktivitet som startade redan på 1600-talet och slutligen lades ned 1912. Sin blomstringstid hade bruket under 1700-talet då Christina Piper på Kristinehov drev det. Alunbruket är en kulturhistorisk sevärdhet av rang, men utgör även en botanisk sevärdhet väl värd ett längre besök.

Längs Verkeån, som rinner genom området, är floran mycket rik med strutbräken *Matteuccia struthiopteris*, hässleklocka *Campanula latifolia*, aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*, midsommarblomster *Geranium sylvaticum*, ramslök *Allium ursinum*, rödblära *Silene dioica*, lundäxing *Dactylis glomerata* ssp. *lobata* och vårblommande örter som lungört *Pulmonaria obscura*, gulsippa *Anemone ranunculoides*, lundviol *Viola reichenbachiana*, tandrot *Cardamine bulbifera* och lundvårlök *Gagea spathacea*. Här kan du även finna rikligt med vitskråp *Petasites albus* och stor bockrot *Pimpinella major*, två av områdets riktiga rariteter.

I skarp kontrast mot den rika lundvegetationen står de gamla slagghögarnas fattiga växtlighet dominerad av blåbär *Vaccinium myrtillus*, lingon *V. vitis-idaea*, ljung *Calluna vulgaris*, vårbrodd *Anthoxanthum odoratum*, buskstjärnblomma *Stellaria holostea*, ängskovall *Melampyrum pratense,* smultron *Fragaria vesca* och hagfibblor *Hieracium* sect. *Vulgata*, däribland *H. cruentifolium* med karakteristiskt violettfläckade blad. Men även i denna miljö kan du leta upp några arter som i dag är ovanliga i Skåne: både kattfot *Antennaria dioica* och mattlummer *Lycopodium clavatum* har några små förekomster på högarna av ”rödfyr”. I gräsmark längs den lilla grusvägen som går genom det gamla bruksområdet kan du söka efter kustdaggkåpa *Alchemilla xanthochlora*, en rödlistad daggkåpa som i landet har sin

huvudutbredning i södra Skåne.

Vägen till Andrarum och alunbruket är väl skyltad från Eljaröd utmed riksväg 20 mellan Kristianstad och Ystad.

10. Västermossen och Trydeåns dalgång

Leif Runeson

Västermossen är ett litet fyrkantigt våtmarksområde som ligger mitt ute i helåkersbygden sydost om Röddinge. Området består av en tät, svårframkomlig sumpskog, en kalkfuktäng och ett blött rikkärr, vilka i den norra halvan omges av botaniskt intressanta betesmarker. Det mesta av mossen omges av markvägar.

Kalkfuktängen ligger på den södra sidan innanför en högörtsäng med kåltistel *Cirsium oleraceum* som blickfång. På ett litet lågvuxet område kan man med lite tur hitta axag *Schoenus ferrugineus*, majviva *Primula farinosa*, loppstarr *Carex pulicaris*, sommarfibbla *Leontodon hispidus* och vildlin *Linum catharticum*. Denna centralt belägna del är det enda som återstår av ängen efter att betet har upphört.

Rikkärret, som ligger mitt på den västra sidan, ger ett tämligen orört intryck med bland annat majviva *Primula farinosa*, slåtterblomma *Parnassia palustris*, vildlin *Linum catharticum*, kärrspira *Pedicularis palustris*, tätört *Pinguicula vulgaris*, kärrsälting *Triglochin palustre*, näbbstarr *Carex lepidocarpa*, tagelsäv *Eleocharis quinqueflora* och gräsull *Eriophorum latifolium*. För den som tar sig tid att balansera på tuvorna finns det mycket mer att upptäcka i både kärret och sumpskogen.

Området saknar tyvärr reglerat skydd enligt Miljöbalken. Så länge merparten av området betas och dikena inte fördjupas kan områdets karaktär bibehållas. Ett par skiften betas inte längre och deras naturvärden är nu i fara.

Söder om Västermossen ligger en intressant betad torräng och ytterligare söder därom ligger Trydeåns dalgång. Hela dalen mellan banvaktsstugan i väster och korsningen med väg 11 i öster är botaniskt rik och mycket varierad. Här finns flera frodiga strandängar, betade hagmarker, kalkrika torrbackar, näringsrika högvuxna lövskogskärr och branta ängslövskogar. Intressanta växter som man kan hitta här är backsilja *Peucedanum oreoselinum*, ramslök *Allium ursinum*, kransrams *Polygonatum verticillatum*, bokarv *Stellaria neglecta*, backskafting *Brachypodium pinnatum*, lundäxing *Dactylis glomerata* ssp. *lobata*, pipstäkra *Oenanthe fistulosa*, strimklöver *Trifolium striatum*, lunddraba *Draba muralis*, fläcklungört *Pulmonaria officinalis*, underviol *Viola mirabilis* och vitskråp *Petasites albus*. Fläcklungört växer i övergången mellan ett blött kärr och en sluttande bokskog på södra sidan av ån. Med hjälp av de breda ljusfläckiga basbladen kan man hitta växten även när den inte blommar. Lunddraba växer i ett övergivet sandtag på den södra sidan av ån. Arten har små vita fyrtaliga blommor och avlånga platta frukter på rakt utstående skaft. De grovsågade stjärnhåriga bladen finns både i en mångbladig rosett och längs den nedre delen av stjälken.

Dalgångens vegetation hotas av igenväxning om betet upphör och skogens dragningskraft försvinner om även resterande lövskogar ersätts av barrskog.

Sväng mot söder mot Fylan från väg 11 mellan Röddinge och Ramsåsa. Kör till banvaktsstugan där vägen korsar den nedlagda järnvägen och parkera där. Västermossen når man om man går tillbaka uppför backen och går österut på den första markvägen. Trydeåns dalgång når man om man går österut längs banvallen från parkeringsplatsen. Dalgången kan också nås från Ramsåsa kyrka och gården Fåglasång i öster där väg 11 korsar ån.

11. Djurröd

Torbjörn Tyler

Vid en stilla dalgång just bortom de moderna allfarvägarna ligger Djurröds gård. Dalgången löper precis på gränsen mellan det österlenska jordbrukslandskapet och Linderödsåsens skogsbygder och som så ofta i sådana gränsbygder uppvisar området en osedvanligt rik flora. Till detta bidrar i hög grad även områdets skötsel med nötkreatur, som ännu betar såväl traditionella naturbetesmarker som starrängar, rikkärr, gamla skottskogar och ett större hässle.

Där den smala grusvägen, som förr torde ha varit den allmänna vägen mot Andrarum, letar sig ned i dalen växer hässleklocka *Campanula latifolia* och pestskråp *Petasites hybridus* i frodiga bestånd tillsammans med förvildat snöbär *Symphoricarpus albus* och förvildade spireor *Spiraea* spp. I en stensättning som hindrar vägen från att rasa ned i dalen finner du stenbräken *Cystopteris fragilis*. I dalens botten förskönas vägkanterna av såväl småborre *Agrimonia eupatoria* som den sällsynta luktsmåborren *A. procera*. Betesmarken väster om grusvägen som korsar dalen utgörs till största delen av ett rikkärr och en översvämmningsmad längs Tolångaåns källbäck. Dylika betade våtmarksområden är numera en sällsynt företeelse men hyser ofta en extremt artrik flora av såväl vanligare som sällyntare växter. I rikkärret finner du bland annat slåtterblomma *Parnassia palustris*, majviva *Primula farinosa*, tätört *Pinguicula vulgaris*, kärrknipprot *Epipactis palustris*, vildlin *Linum catharticum*, småvänderot *Valeriana dioica*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, ängsull *Eriophorum angustifolium*, ängstarr *Carex hostiana*, näbbstarr *C. lepidocarpa* och slankstarr *C. flacca*. Längs de dyiga och klövtrampade stränderna av den lilla bäcken växer bland annat skånskt mannagräs *Glyceria notata*, luddunört *Epilobium parviflorum*, brunskära *Bidens tripartita,* nickskära *B. cernua*, vattenmynta *Mentha aquatica*, vattenveronika *Veronica anagallis-aquatica* och hampflockel *Eupatorium cannabinum*. I själva bäcken växer gul näckros *Nuphar lutea*, rostnate *Potamogeton alpinus*, bäcknate *P. polygonifolius* och bäckmärke *Berula erecta*.

Öster om vägen utgörs de betade översvämmningsmaderna mest av artfattiga högstarrängar men här finns också fastmarkspartier med en intressant betesmarksflora. Typiska arter för naturligt bas- och näringsrika betesmarker och som här förekommer rikligt är kamäxing *Cynosyrus cristatus*, darrgräs *Briza media*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, ängsrödklöver *Trifolium pratense* var. *pratense*, rödkämpar *Plantago media*, rödklint *Centaurea jacea* och jordtistel *Cirsium acaule*. Att vi befinner oss i en gränsbygd märks på att här även finns inslag av de fattigare naturbetesmarkernas växter som stagg *Nardus stricta*, knägräs *Danthonia decumbens* och blåsuga *Ajuga pyramidalis*. På vårarna blommar

även rikligt med Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* samt ett flertal så kallade ädelmaskrosor tillhöriga gruppen ängsmaskrosor *Taraxacum* sect. *Hamata* liksom den på sina tilltryckta yttre holkfjäll lätt igenkänliga gelerts maskros *Taraxacum gelertii*. I de talrika snåren av hagtornar *Crataegus* spp., stenros *Rosa canina* och nyponros *Rosa dumalis* gömmer sig på vårarna buskviol *Viola hirta*, gullviva *Primula veris* och smånunneört *Corydalis intermedia*.

Fortsätter man promenaden österut kommer man genom flera partier med betade asklundar som omväxlar med små ytor med mer kulturbetingad grässvål vilken säkerligen i äldre tid varit åkermark. I de mestadels askdominerade lundarna blommar om våren lundviol *Viola reichenbachiana*, desmeknopp *Adoxa moschatellina*, bokarv *Stellaria neglecta*, lundvårlök *Gagea spathacea* och ytterligare rikligt med Sankt Pers nycklar. I området har tidigare även påträffats brudsporre *Gymnadenia conopsea* och även om den inte setts till under de senaste årens inventering så är det mycket möjligt att den ännu gömmer sig i någon glänta bland busksnåren.

Före det att den planterade granskogen tar vid i öster ligger en lite större betad före detta inäga som trots att den sannolikt ganska nyligen varit åkermark hyser en och annan trevligare art. Här lönar det sig bland annat att på våren söka efter brokförgätmigej *Myosotis discolor*, vårförgätmigej *M. stricta*, vårvicker *Vicia lathyroides* och blekarv *Stellaria pallida*. Söder om vägen till gården Djurröd har igenväxningen gått längre, men öster om gården finns ännu betade marker som dock till stor del är bevuxna med täta bestånd av gamla hasslar *Corylus avellana*, olvon *Viburnum opulus* och benved *Euonymus europaeus*. En del gläntor med fin betesmarksvegetation finns dock även här. Väster om gården finns dels en ännu brukad vallodling, dels en ohävdad högörtsäng som till stor del vuxit igen till lövskog. Här finns bland annat smörbollar *Trollius europaeus*, midsommarblomster *Geranium sylvaticum*, skogsstarr *Carex sylvatica*, tandrot *Cardamine bulbifera* och hässleklocka. Grusvägen söderut löper mest genom planterad granskog men på vägkanten växer här och där *Hieracium nemorivagum* – Skånes enda art av gruppen norrlandsfibblor *Hieracium* sect. *Foliosa*. Längs grusvägen västerut mot landsvägen växer gamla ekar under vilka du finner bland annat blåsippa *Hepatica nobilis*, lundslok *Melica uniflora* och lövbinda *Fallopia dumetorum*.

Grusvägen mot gården Djurröd är märkt med ”turistvägssymbol” och utgår från landsvägen mellan Andrarum och Lövestad ungefär 2 km söder om Andrarums kyrka. Djurrödsdalen ligger mindre än en kilometer öster om landsvägen. Parkera kan du göra på flera ställen längs den föga trafikerade grusvägen. Om du vandrar Skåneleden passerar du genom dalen ungefär 3 km söder om Andrarums alunbruk (se separat artikel om detta utflyktsmål).

Trelleborg

1. Stavsten

Gabrielle Rosquist och Majwi Rosquist

Igenom hela Stavstensområdet väster om Trelleborg löper den gamla strandlinjen, littorinavallen, som ofta är mycket kalkrik och hyser en artrik torrängsflora. Rester av vackra strandängar med bland annat praktnejlika *Dianthus superbus*, backnejlika *D. deltoides*, vanlig bockrot *Pimpinella saxifraga* ssp. *saxifraga*, backglim *Silene nutans*, brudbröd *Filipendula vulgaris* och rödklint *Centaurea jacea* samsas i dag med en golfbana. Golfbanan anlades på 1960-talet och sträcker sig från Albäck i öster till Stavstens udde i väster. Förutsättningarna för både flora och fauna förändrades kraftig och i dag ser vi endast rudiment av det som tidigare var extensivt utnyttjade strandområden.

På våren står ett hav av vårbrodd *Anthoxanthum odoratum* i sin fulla prakt, medan backnejlika, backglim och åkervädd *Knautia arvensis* blommar i juli och mängder av rödklint och den sällsynta praktnejlikan senare i augusti. Praktnejlika är den absolut största sevärdheten vid Stavsten. Den gracila, rosa-vita nejlikan växer i stor mängd på torrängen söder om landsvägen mitt på golfbanan och i en del exemplar väster om Stavstensmonumentet. Arten är slåtter- och betesgynnad och finns i dag kvar på Stavsten tack vare att torrängen slås årligen efter den 1 oktober enligt befintligt skötselavtal. Praktnejlika förekommer mycket sällsynt i sydvästra Skåne och betecknas som starkt hotad (EN) i den nationella rödlistan.

I västra delen vid Stavstens udde står ett monument över Karl XII, som 1715 landsteg här efter sina år i krig på kontinenten. Även här finns torrängar med en rik flora där man förutom ovan nämnda arter även kan finna femfingerört *Potentilla argentea*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, getväppling *Anthyllis vulneraria* och väddklint *Centaurea scabiosa*.

Mellan littorinavallen och havet förekommer även marskland som också har en särpräglad flora. Här kan man exempelvis finna smultronklöver *Trifolium fragiferum* som med sitt karakteristiskt uppblåsta foder även kallas blåsklöver. Det är en typisk strandängsväxt som kan bilda hela mattor. Marsklandet är även ett eldorado för såväl häckande som flyttande fåglar. Från parkeringen vid infarten till Kurland går det en markväg söderut mot havet. Här kan man passera golfbanan de 150 meterna ned till havet där man kan finna piggtistel *Carduus acanthoides* och paddfot *Asperugo procumbens*. Här kan även den fågelintresserade få se en och en annan vadare under höststräcket i juli–augusti.

Vid Albäcksåns utlopp, den östra delen av Stavsten, ligger 20 gravhögar från järnåldern. Gravarna är från 500 f. Kr. till 1050 e. Kr. och ligger uppe på littorinavallen. I området på och runt gravhögarna förekommer samma torrängsvegetation som på övriga Stavsten med bl.a. fältmalört *Artemisia campestris*, knippfryle *Luzula campestris* och ängshavre *Helictotrichon pratense*. På våren kan man finna blommande backsippa *Pulsatilla vulgaris* som trotsar vintern redan i april och senare under maj lyser ängsvårlök *Gagea pratensis* som gula små solar i gräset. Ängsvårlök liknar vanlig vårlök *G. lutea*, men har purpurröda skottbaser, blågrå blad och flera lökar. Under juli månad förekommer ett blått skimmer av axveronika *Veronica spicata* och liten blåklocka *Campanula rotundifolia*.

Stavsten ligger söder om kustlandsvägen mellan Trelleborg och Kämpinge. Från Trelleborgs centrum är

det ca 3,5 km västerut till Stavsten.

2. Dalköpinge ängar

Bengt Örneberg

Stranden öster om Trelleborg är till stor del exploaterad av fritidsbebyggelse men några kilometer utanför tätorten ligger Dalköpinge ängar, ett naturreservat där den ursprungliga betesfloran kunnat bevaras.

Betesmarkerna upptas av både torra och fuktiga partier. På de torra delarna växer rödkämpar *Plantago media*, backsippa *Pulsatilla vulgaris*, knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, smultronklöver *Trifolium fragiferum*, strimklöver *T. striatum*, piggtistel *Carduus acanthoides*, jordtistel *Cirsium acaule* och ängshavre *Helictotrichon pratense*. Dock är det områdets fuktängar och kärr som tilldrar sig det största intresset. På Dalköpinge ängar finns Sveriges kanske finaste bestånd av majnycklar *Dactylorhiza majalis*, som i sig väl motiverar att området är skyddat. Andra fuktälskande växter du kan finna är källfräne *Nasturtium officinale*, vattenveronika *Veronica anagallis-aquatica*, dikesverkonika *V. catenata*, kärrsälting *Triglochin palustre*, ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*, pipstäkra *Oenanthe fistulosa*, slåtterblomma *Parnassia palustris*, tätört *Pinguicula vulgaris*, vildlin *Linum catharticum*, hästsvans *Hippuris vulgaris*, taggkörvel *Anthriscus caucalis*, blankstarr *Carex otrubae* och trindstarr *C. diandra*.

På sandstranden växer rikligt med spjutskråp *Petasites spurius*. Andra arter som en botanikintresserad gärna letar upp här är strandpilört *Persicaria lapathifolia* ssp. *lapathifolia*, sodaört *Salsola kali*, odört *Conium maculatum*, strandkvickrot *Elytrigia juncea* ssp. *boreoatlantica* och rörsvingel *Festuca arundinacea* ssp. *arundinacea*. Invid en villa i norra kanten av Dalköpinge ängar kan man se olymptistel *Carduus thoermeri*. Detta är en från början införd art som är mycket snarlik nicktistel *C. nutans*. Dessa två arter skiljer sig framför allt genom att olymptistel har breda holkfjäll med rak spets medan de hos nicktistel är mycket smalare och har tillbakaböjd eller vinkelböjd spets.

Dalköpinge ängar ligger strax öster om Trelleborg, mellan Dalabadet och Gislövs läge söder om kustvägen mot Ystad.

3. Stävesjöränna

Gabrielle Rosquist och Majwi Rosquist

Efter den senaste istiden rann en kraftfull isälv fram igenom det som nu är en betad ravin väster om gården Stävesjö. Stävesjörännan kan ha bildats när Börringesjön hastigt tappades på en del av sitt vatten och vattenmassorna skar ned igenom de för dödislandskapet så karakteristiska platålerorna. I dag hör man inget dån från någon isälv, utan snarare surret från insekter som pollinerar de många blommande växterna i beteshagen. Ravinen går nästan i nord - sydlig riktning och gör en liten krök i den nordligaste delen. Stävesjörännan ligger som en oas, nästan helt omgärdad av åkermark. Vid ett besök i ravinen på våren kan man se mängder av gullvivor *Primula veris* och mandelblomma *Saxifraga granulata* stå i sin fullaste prakt.

Den typiska torrmarksfloran domineras av rödven *Agrostis capillaris* med rödsvingel *Festuca rubra*, ängshaverrot *Tragopogon pratensis*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, gulmåra *Galium verum* och trådklöver *Trifolium dubium* på sommaren. På nedre delen av ravinens slänter blir vegetationen frodigare och mer gödselpåverkad. Nere på ravinens botten är marken fuktigare och man kan finna bland annat bäckveronika *Veronica beccabunga* och ängsbräsma *Cardamine pratensis*.

Strax norr om Stävesjö gård ligger den lilla skogsdungen Lilleskog, som är väl värd ett besök. Vårfloran i dungen är fantastisk med hav av skogsbingel *Mercurialis perennis*, vitsippa *Anemone nemorosa* och gulsippa *A. ranunculoides*. Tittar man lite närmare på floran så upptäcker man både underviol *Viola mirabilis* och lundviol *V. reichenbachiana* samt vätterros *Lathraea squamaria*. Här finns även tre av våra vårlökar: dvärgvårlök *Gagea minima,* lundvårlök *G. spathacea* och vårlök *G. lutea*. Kommer man hit under sommarmånaderna så kan man titta efter skogsgräsen lundelm *Elymus caninus*, långsvingel *Festuca gigantea* och lundslok *Melica uniflora*. Lundelm är ett gracilt, högvuxet gräs som står svagt lutande överallt i skogsdungen. Det kan liknas vid kvickrot med långa borst och blad som är sträva på båda sidorna. Långsvingel är storvuxen med en yvig, gles vippa och stora, skärformade bladöron.

Stävesjörännan ligger väster om landsvägen mellan Anderslöv och Börringe. Lättast tar man sig till själva ravinen om man parkerar vid stora vägen eller frågar på Stävesjö gård om det går bra att parkera i anslutning till gården. Det går en markväg från gården västerut förbi den södra delen av ravinen. Lilleskog ligger ca 100 meter norr om Stävesjö gård.

4. Smygehuk

Kjell-Arne Olsson

Sveriges sydligaste punkt vid Smygehuk hade knappast lockat så många besökare om det inte vore för det faktum att det just här är hela 1581 kilometer till Treriksröset. Det är en högst ordinär, stenig havsstrand där flintstenarna rasslar i bränningarna. Här konkurrerar besksöta *Solanum dulcamara*, knölsyska *Stachys palustris*, kvickrot *Elytrigia repens*, gråbo *Artemisia vulgaris* och vägtistel *Cirsium vulgare* om den tvivelaktiga äran att vara Sveriges sydligaste växt. Trots sina revor ut över de runda stenarna, kommer revfingerört *Potentilla reptans* till korta på strandhaket några meter bort. Lyfter du blicken ser du det stora, vita köpmannamagasinet från början av 1800-talet som minner om tider då Smygehamn var en viktig ort för spannmålsexport. Vyn är välkänd genom prins Eugens målning *Det gamla slottet* som en gång prydde ett av lyxtelegrammen i Sverige.

Den restaurerade kalkugnen strax intill visar en annan verksamhet som en gång var viktig i bygden. Just kalken har gjort att floran i området åtminstone bitvis är rik och omväxlande. På den torra strandheden finner du många vanliga torrängsarter som gul fetknopp *Sedum acre*, fältarv *Cerastium arvense*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, käringtand *Lotus corniculatus*, harklöver *Trifolium arvense* och blåeld *Echium vulgare* tillsammans med mer krävande örter som jordtistel *Cirsium acaule*, fältmalört *Artemisia campestris*, rödkämpar *Plantago media*, fältvädd *Scabiosa columbaria*, brudbröd *Filipendula vulgaris* och vildlin *Linum catharticum*.

Strax norr om landsvägen ligger ett långsträckt kalkbrott parallellt med vägen. Täkten är igenväxande och sedan länge nedlagd. Då man grävt under grundvattennivån finns här i dag kalkpåverkade kärr och fuktängar där överdådet av orkidéerna majnycklar *Dactylorhiza majalis* och ängsnycklar *D. incarnata* ssp. *incarnata* imponerar under vår och försommar. I detta område kan du även finna kärrfräken *Equisetum palustre*, vattenmynta *Mentha aquatica*, vitpyrola *Pyrola rotundifolia*, krissla *Inula salicina* och många halvgräs som agnsäv *Eleocharis uniglumis*, tagelsäv *E. quinqueflora*, slokstarr *Carex pseudocyperus*, vippstarr *C. paniculata*, trindstarr *C. diandra* och ärtstarr *C. viridula*.

Smugehuk är väl skyltat utmed väg 9 mellan Trelleborg och Ystad.

5. Gabeljung

Gabrielle Rosquist och Majwi Rosquist

I backlandskapet strax öster om Norra Grönby ligger ett gammalt grustag, Gabeljung, som var i bruk fram till 1970-talet. Området består i dag av planterad skog av lärk *Larix* sp. och tall *Pinus sylvestris*, samt betesmarker med torrängar och kärr.

I den västra beteshagen där vägen delar sig ligger ett artrikt kalkkärr med omgivande fuktäng. Rikkärren användes förr till slåtter eller bete och många av arterna är beroende av någon form av hävd. I kärret växer det i dag rikligt med orkidéer och slankstarr *Carex flacca*, arter som är indikatorer för just kalkkärr. Kommer man hit under maj-juni så lyser det rött av majnycklar *Dactylorhiza majalis* och ängsnycklar *D. incarnata* ssp. *incarnata*. Majnycklar har ett tjockt blomsterax och helt gröna blad med fläckar på ovansidan där det nedre bladet är bredast vid eller ovan mitten. Till skillnad från majnycklar har ängsnycklar blad som smalnar av ända från basen och oftast är vikta och står rakt upp.

Där vegetationen är extra lågvuxen ute i kärret finner man kärrspira *Pedicularis palustris*, kärrfibbla *Crepis paludosa* och svalting *Alisma plantago-aquatica*. Här växer även halvgräsen plattsäv *Blysmus compressus*, näbbstarr *Carex lepidocarpa* och hirsstarr *C. panicea*. Stråk av fuktigare partier med mycket vass *Phragmites australis* förekommer också i kärret och här kan man finna fackelblomster *Lythrum salicaria*, kabbleka *Caltha palustris*, vattenmärke *Sium latifolium*, blågrönt mannagräs *Glyceria declinata* och sjöfräken *Equisetum fluviatile*. Går man upp på de lite torrare kanterna runt kärret så skiftar vegetationen till kalkfuktäng med darrgräs *Briza media*, kamäxing *Cynosurus cristatus*, höskallra *Rhinanthus serotinus* och brunört *Prunella vulgaris*. De rika förekomsterna av både darrgräs och höskallra skvallrar om att området vid kärret hävdats under lång tid.

Går man vidare över vägen kommer man in i en välbetad hage med en torrbacke, som är ett mycket populärt utflyktsmål för pulkaåkare vintertid. Under sommaren finner man typiska torrängsarter som rödven *Agrostis capillaris*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, harklöver *Trifolium arvense* och femfingerört *Potentilla argentea*. På de riktigt torra partierna kan gråfibbla *Pilosella officinarum* bilda hela mattor. Vid foten av backen finns ett mindre vattenhål för djuren, med en sparsam vegetation. Ute i vattnet växer rikligt med smalkaveldun *Typha angustifolia* och man får nästan titta mer än en gång för att upptäcka de smala kolvarna. Lägg märke till att han- och honblommorna på kolven sitter väl skilda från varandra, till skillnad från på den mycket vanligare

bredkaveldunen *T. latifolia*. Tittar man ned i de upptrampade partierna strax intill vattnet kan man upptäcka en liten sällsynt krypande vattenväxt, den lilla krypflokan *Apium inundatum*. Under 1999 förekom den i stora mängder, framför allt i den östra kanten av vattenhålet. På det fuktiga partiet norr om vattenhålet bildar smultronklöver *Trifolium fragiferum* en matta. Den grodintresserade kan dessutom hålla utkik efter ätlig groda som det också finns rikligt av i dammen.

För omkring 20 år sedan förekom det rikligt med en annan sällsynt sevärdhet i Gabeljung, nämligen klotullört *Filago vulgaris*. År 1999 återfanns endast 8 exemplar i en liten glänta bland lärk och tall och i dag är den helt försvunnen. Troligen har arten en fröreserv och öppnar man upp i barrträdsplanteringen och skapar ytor med bar jord kan den mycket väl återkomma.

Gabeljung ligger i dödislandskapet sydost om Havgårdssjön i de norra delarna av Trelleborgs kommun. För att komma dit tar man sig lämpligen till Norra Grönby (norrut från Grönby och landsväg 101 eller söderut från Lemmeströ och E65 mellan Malmö och Ystad). Strax söder om Norra Grönby går en väg österut (Gabeljungsvägen) och efter ca 200 meter kommer man till ett Y-kors som i praktiken ligger mitt i Gabeljungsområdet. Tar man av åt vänster hittar man en parkeringsplats på höger hand uppe på backkrönet.

För att finna den tidigare lokalen för klotullört, utgå lämpligen från parkeringen i Gabeljung. Fortsätt ca 100 meter i vägens riktning tills du har några bokträd på vänster hand. Här går man in i skogen till höger och går ca 15 meter rakt fram till en liten glänta.

6. Kullatorp

Gabrielle Rosquist och Majwi Rosquist

Kullatorpskogen består av omväxlande gles bok- och askskog och tät granskog. En bit in i skogen finns ett fuktigare område där man kan finna mängder av orkidéer och gullvivor *Primula veris* under våren och försommaren. Området var relativt öppet för ca 25 år sedan, medan det nu snarare är bevuxet med en gles blandlövskog som domineras av ask *Fraxinus excelsior*. De fuktiga partierna når man lättast genom att följa den lilla markvägen som går västerut in i Kullatorpskogen. Direkt till vänster om vägen förekommer en örtrik vårflora med hav av vitsippor *Anemone nemorosa* och gulsippor *A. ranunculoides*, blandade med vårlök *Gagea lutea* och lungört *Pulmonaria obscura*. På sommaren när lövtaket slutit sig finner man i stället skogsgräsen långsvingel *Festuca gigantea*, skugglosta *Bromopsis ramosa* och lundskafting *Brachypodium sylvaticum,* samt en del örter längs vägen, bland annat skogsvicker *Vicia sylvatica*. Vi fortsätter den lilla markvägen framåt och på höger sida kan man göra en liten avstickare in i bok- och askskogen för att leta efter grönvit nattviol *Platanthera chlorantha* under juni månad. Tidigt på året ser man även en hel del tibast *Daphne mezereum*, med sina rosa blommor på bar kvist. Bären är extremt giftiga och 12 stycken lär kunna leda till döden.

Vi går tillbaka till markvägen igen som strax efter ett dike kröker av åt höger. Mitt i denna krök går en liten stig snett inåt vänster, som slutar i intet. I början av stigen står ett litet bestånd av vitskråp *Petasites albus* och en hel del ramslök *Allium ursinum*, som tidigare hade en mycket vidare utbredning i Kullatorp. Fortsätter vi nu framåt så har vi ett större fuktigare område framför oss blandat med

kärrpartier och lite torrare skogs- och ängspartier. Hela området är bevuxet med en gles askskog och en del videarter *Salix* spp. medan markvegetationen domineras av tuvtåtel *Deschampsia cespitosa*. På våren blommar Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*, gullviva och liljekonvalj *Convallaria majalis* i stora mängder. Spridda förekomster av tibast, ormbär *Paris quadrifolia*, stor blåklocka *Campanula persicifolia*, aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium* och grönvit nattviol förekommer också i området. I västra delen av området lyser även gullpudra *Chrysosplenium alternifolium* tidigt på våren.

Under 1980-talet utfördes omfattande dikningsarbeten i den glesa askskogen. En förtätning av skogen har noterats sedan dess, men än så länge har det inte lett till någon förändring av antalet orkidéer, liljekonvaljer och gullvivor.

Kullatorp är beläget i dödislandskapet sydost om Havgårdssjön i de norra delarna av Trelleborgs kommun. För att komma dit tar man sig lämpligen till Norra Grönby (norrut från Grönby och landsväg 101 eller söderut från Lemmeströ och E65 mellan Malmö och Ystad). Strax söder om Norra Grönby går en väg österut (Gabeljungsvägen) och efter ca 200 meter kommer man till ett Y-kors där man tar av åt vänster. Följ vägen ca 500 meter till en trevägskorsning med en avtagsväg åt höger som går förbi själva slottet. I detta kors går det en igenvuxen markväg in i skogen till vänster.

Vellinge

1. Flommen vid Skanör

Britt Snogerup och Sven Snogerup

Namnet Flommen avser området utanför Skanör, både söder och norr om hamnen. Det är helt uppbyggt av sand, som alltid lätt sätts i rörelse av vattenströmmar och vind. Kulturpåverkan har varit stark genom alla tider, förr främst på grund av det givande fisket, nu på grund av badande besökare. Så de intressanta växter vi finner där är en blandning av naturliga strandarter och införda arter.

Parkeringsplatserna vid Skanörs hamn utgör den naturliga utgångspunkten för vandringar både norrut och söderut. Ge dig tid så kan du få se väldigt mycket av både sandstrandsflora och skånsk strandängsvegetation.

Redan i buskagen vid hamnparkeringen finner man rikligt med taggkörvel *Anthriscus caucalis*, en annars sällsynt växt som är ganska vanlig i Skanörtrakten. Men förflytta dig sedan några tiotal meter åt nordost, så har du chans finna en ännu ovanligare flockblommig växt, vild selleri *Apium graveolens.* Den växer i gles vegetation på sand vid en liten lagun mellan stranddynen och strandängen. Här får den sällskap av en rad arter som gillar samma mer eller mindre öppna och sandiga miljö. Vid en inventering 2001 fann vi här bl.a. strandmolke *Sonchus palustris*, borstnate *Potamogeton pectinatus,* dansk iris *Iris spuria*, strandtåg *Juncus maritimus*, salttåg *J. gerardii*, grodtåg *J. ranarius*, vägtåg *J. bufonius*, blåmålla *Chenopodium glaucum*, rödmålla *C. rubrum*, glasört *Salicornia europaea*, havsnarv *Spergularia media*, saltnarv *S. salina*, hybriden mellan strandkvickrot och kvickrot *Elytrigia juncea* × *repens*, kustbaldersbrå *Tripleurospermum maritimum* ssp. *maritimum,* rödtoppa *Odontites vulgaris* och smultronklöver *Trifolium fragiferum*. Vatten och vind möblerar om en smula, men de nämnda arterna har en viss förmåga att överleva sådant eller gro på nya platser.

Strandnål *Bupleurum tenuissimum* är en sällsynt art som setts på ett antal platser i denna del av området. Den är annuell och växer upp på nya ställen varje år, i ett avsnitt från öster om den lilla lagunen norrut förbi talldungen, både i strandäng och på av människor omrörda fläckar. Men den är sen och hittas lättast i juli–augusti. Ännu sällsyntare är det lilla gräset ormax *Parapholis strigosa*. Den har vi inte sett de senaste åren; den finns säkert kvar men är oregelbundet förekommande och svårfunnen. Sök på ställen med nedbetad eller av annan anledning låg ängsvegetation och gärna där det är bara fläckar i grässvålen. Mer lättfunnen är strandmalört *Seriphidium maritimum* tack vare sin vitgrå färg som avslöjar den på långt håll.

Även en rundvandring söderut på ca en kilometers längd kan vara av intresse. Från hamnområdet går en liten stig söderut. Följ den med avstickare till laguner och vassfält ända ned till golfbanan, där en upptrampad stig för över österut till gamla järnvägen som sedan leder tillbaka norrut mot Hamnvägen.

Längs denna lilla vandringsväg finns bland annat strandkvickrot *Elytrigia juncea*, gråsvingel *Festuca arenaria*, revigt saltgräs *Puccinellia maritima*, grått saltgräs *P. distans*, rörsvingel *Festuca arundinacea*, sandtimotej *Phleum arenarium*, smalgröe *Poa pratensis* ssp. *angustifolia,* dansk iris *Iris spuria*, skaftmålla *Atriplex longipes* spp. *longipes*, flikmålla *A. calotheca*, spjutmålla *A. prostrata*, obestämbara

mållor *Atriplex*-hybrider, strandkvanne *Angelica archangelica* ssp. *littoralis*, vejde *Isatis tinctoria* och strandkämpar *Plantago coronopus*. Som synes ett gott sortiment av exklusiva arter från både torra och våta sandmarker. Därtill kommer, om du har ork med mer, en del små kärr längst in mot det trädbevuxna området.

Vattenrännorna i Flommen är ett kapitel för sig, och vad vi ser i dag är en rest av vad som varit. På ett flygfoto kan man se hur ett stråk av små rännor och vattensamlingar sträcker sig innanför de yttre sandrevlarna från halvöns nordspets ända ned mot Falsterbo fyr. Före vägbyggena och det hårda utnyttjandet hade vattnet fritt spelrum att, pådrivet av stormar och lufttryck, strömma genom ett öppet system av rännor och laguner. Detta var då hamnplats för de flatbottnade båtar som användes för fiske och transporter. I de nu igenväxande rännorna har vi bland annat noterat vårtsärv *Ceratophyllum submersum*, skaftsärv *Zannichellia palustris* var. *pedicellata*, blåsäv *Schoenoplectus tabernaemontani* och blomvass *Butomus umbellatus*.

Vägen ut till Skanörs hamn hittar du från stora gatan omkring 500 m söder om Skanörs kyrka.

2. Skanörs Ljung

Göran Mattiasson

Skanörs Ljung är Sveriges enda större sammanhängande fukthedsområde. Var och en, som ska till Skanör eller Falsterbo, passerar Ljungen, som omfattar det öppna markområdet mellan havet (Östersjön i söder och Höllviken i norr) samt Falsterbokanalen i öster och bebyggelsen i Skanör och Falsterbo i väster. Stora områden, som förr ingick i Ljungen, har under slutet av 1800- och början av 1900-talet planterats med skog för att binda sanden och/eller bebyggts. Skanörs Ljung omfattar i dag cirka 300 hektar och är sedan 1969 naturreservat. Ljungen skall bevaras som en i landet unik naturtyp.

Att finna landets största fukthed i landets torraste och nederbördsfattigaste delar låter som en paradox. Flera samverkande faktorer har skapat fuktheden: lågt liggande mark, vattenpåverkan från det omgivande havet, milda vintrar med hög luftfuktighet, dåliga dräneringsförhållanden på grund av humustäckets (torvtäckets) ringa genomsläpplighet för vatten samt ett närings- och kalkfattigt underlag (kvartssand).

Falsterbohalvön är uppbyggd av mäktiga sandlager kring tre moränöar. I själva verket är halvön ett revelsystem av sand, som bildats under havsytan och byggts upp av kustströmmar. Sanden är kvartsrik och mycket fattig på mineralämnen. Bristen på näringsämnen har avgörande betydelse för vegetationens utformning och florans artsammansättning på Skanörs Ljung.

Skanörs Ljung har skapats genom kulturpåverkan under många hundra år. Området var för mer än tusen år sedan en ekskog. Virkesbehovet i området var tidigt stort. När skogen totalavverkats och grästorv i brist på ved togs tillvara som bränsle och material till tångvallar (för att vid högvatten skydda bebyggelse och odlad mark i Skanör och Falsterbo mot översvämningar) började ljungen etablera sig. De öppna markerna betades och Ljungen bildades. Betestryck, grundvattennivå och nivåskillnader (t.ex. hålor efter torvtäkt) är faktorer som styr vegetationens sammansättning och de enskilda växtarternas fördelning.

Fuktheden färgas i juli rosa av klockljungens rödlätta blommor. Klockljung *Erica tetralix,* pors *Myrica gale,* krypvide *Salix repens* och blåtåtel *Molinia caerulea* dominerar de dåligt dränerade och periodiskt översvämmade markerna. Vegetationen, som är knuten till västra Sveriges maritima klimat, kännetecknas av arter med sydvästlig utbredning i landet. Förutom klockljung kan nämnas den i augusti vackert blåblommande klockgentianan *Gentiana pneumonanthe*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris* (med sköldformade blad och oansenliga blommor) samt de båda gräsliknande arterna borsttåg *Juncus squarrosus* och hedsäv *Trichophorum cespitosum* ssp. *germanicum*.

I de lägsta, fuktigaste eller t.o.m. vattenfyllda partierna i fuktheden, ofta där torv brutits, dominerar andra arter. I de mest öppna partierna kan den insektsätande arten småsileshår *Drosera intermedia* bilda små rödfärgade kolonier. Den närbesläktade arten rundsileshår *D. rotundifolia* finns oftast ensam och sparsamt. Tuvor av den sällsynta arten sjötåtel *Deschampsia setacea* växer i fuktiga sänkor. Löktåg *Juncus bulbosus* är allmänt förekommande. Stora sammanhängande mattor av brunag *Rhynchospora fusca* har blivit allt vanligare i områdets lägre partier, medan vitag *R. alba* förekommer i enstaka exemplar. I äldre svackor tar starr och gräs som hundstarr *Carex nigra,* hirsstarr *C. panicea*, blåtåtel, mannagräs *Glyceria fluitans* och ängsull *Eriophorum angustifolium* över och utvecklar en vegetation som alltmer övergår i klockljunghed.

Skanörs Ljungs torra sandryggar domineras av ljunghed, som färgar området rött i augusti. Ljung *Calluna vulgaris* måste växa torrt. Arten överlever inte om rötterna dränks av vatten. Kråkbär *Empetrum nigrum* och kruståtel *Deschampsia flexuosa* är andra allmänt förekommande arter i ljungheden. Inslaget av olika mossor och lavar är stort.

För att kunna bevara Skanörs Ljung, dess karaktär och mosaik med fukt- och ljunghedar, måste området betas kontinuerligt. Om betet upphör, påbörjas genast en invasion av björk som på några år omvandlar Ljungen till en tät björkskog. Därför är det viktigt att visa betesdjuren på Ljungen all hänsyn.

Skanörs Ljung innehåller också många andra miljöer – ofta små områden – med ett stort antal arter. Norr om väg 100 finns till exempel ett litet vattenhål med sällsyntheter som ag *Cladium mariscus,* flocksvalting *Baldellia ranunculoides* och krypfloka *Apium inundatum*. Krypfloka växer också i Ammerännan, det dike som korsar Ljungen där den är som smalast, tillsammans med arter som tiggarranunkel *Ranunculus sceleratus*, dikesskräppa *Rumex conglomeratus* och dyveronika *Veronica scutellata*.

Utmed markvägen på södra sidan om väg 100, som börjar vid stora grinden väster om parkeringsplatserna, är artrikedomen stor med förekomst av bland annat granspira *Pedicularis sylvatica* och orkidéer som nattviol *Platanthera bifolia* och Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata*. I anslutning till det kalkgrus som påförts markvägen växer rikligt med tätört *Pinguicula vulgaris*, tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*, loppstarr *Carex pulicaris* och vildlin *Linum catharticum*. Att området är beläget nära kusten visar förekomsten av de båda närbesläktade arterna kustarun *Centaurium littorale* och dvärgarun *C. pulchellum*. I detta område kan man med lite tur eller skicklighet också finna ljungögontröst *Euphrasia micrantha* och andra sällsynta annueller som dvärglin *Radiola linoides* och

knutört *Anagallis minima*.

Markvägen leder till Ängsnäset, där det råder beträdnadsförbud till skydd för fågellivet under tiden 1 april–15 juli. På sandrevlar och bland driftvallar växer piggtistel *Carduus acanthoides* och giftig bolmört *Hyoscyamus niger*. I den intilliggande lagunen med bräckt vatten kan man på sensommaren hitta dvärgsäv *Eleocharis parvula*, borstnate *Potamogeton pectinatus*, hårsärv *Zannichellia palustris* och andra vattenväxter.

Utmed väg 100, som passerar rakt genom Skanörs Ljung, finns parkeringsplatser på båda sidor om vägen. Vid den största parkeringsplatsen norr om vägen finns bord och stolar för besökande. Härifrån är det lätt att sig ut på Ljungen. Det är lättast att hitta flertalet av de nämnda arterna söder om väg 100 i området utmed den markväg som utgår från stora grinden väster om parkeringsplatserna.

Ett besök på Skanörs Ljung kan också starta vid områdets sydvästra hörn, på parkeringen utanför Ljungens campingplats.

3. Hammars näs

Bengt Örneberg

Hammars näs mellan Foteviken och Höllviken är i sin norra del naturreservat och består där av betade strandängar. Längre söderut finns både ängsmark och odlad mark. Både näset och de norr därom liggande Näsholmarna hyser en intressant flora.

I området finns fina bestånd av de rödlistade växterna praktnejlika *Dianthus superbus*, sydsmörblomma *Ranunculus sardous* och ängskorn *Hordeum secalinum*. Praktnejlikan finns i mer än 1 000 exemplar på den östra delen av näset strax söder om reservatet. I betesmarken kring ingången till reservatet kan du leta efter ängskorn. Här finns även ett bestånd av dansk iris *Iris spuria*. Sydsmörblomma har många förekomster på markvägar och annan kulturmark, inte minst kring gården Lilla Hammar, en kilometer söder om reservatet.

På de betade havsstrandängarna kan du finna saltmålla *Halimione pedunculata*, strandmalört *Seriphidium maritimum*, kustbaldersbrå *Tripleurospermum maritimum* ssp. *maritimum*, smal käringtand *Lotus tenuis*, skaftmålla *Atriplex longipes* ssp. *longipes*, strandnål *Bupleurum tenuissimum* och strandkämpar *Plantago coronopus* bland många andra hävdgynnade och salttåliga strandväxter. Vid den västra stranden växer rikligt med odört *Conium maculatum* och strandmolke *Sonchus palustris*.

Området besöks bäst på eftersommaren då bl.a. praktnejlika blommar och man får beträda den nordligaste delen som är reservat.

Hammars näs nås från väg 100 mellan Vellinge och Höllviken.

4. Eskilstorps ängar

Bengt Örneberg

Naturreservatet Eskilstorps ängar väster om Vellinge är ett välbetat strandängsområde, som är typiskt för den flacka, ibland saltvattendränkta kust som finns mellan Klagshamn och Höllviken. Dessa saltängar hyser en för Sverige helt unik flora.

Eskilstorps ängar är platsen att söka ormax *Parapholis strigosa*, strandnål *Bupleurum tenuissimum*, strandkämpar *Plantago coronopus*, smal käringtand *Lotus tenuis* och andra små salttåliga växter. Det lilla gräset ormax kan vara mycket svårt att få ögonen på. Bäst är att leta när det blommar, då avslöjar de stora ståndarknapparna det smala, taniga axet.

Längst upp på ängarna, nära den väg som leder till reservatet, finns ett blött område med källgräs *Catabrosa aquatica*, blågrönt mannagräs *Glyceria declinata* och ängsbräsma *Cardamine pratensis*. På några myrtuvor lite längre ut finns den enda svenska fastlandslokalen för dvärgviol *Viola pumila*, en diskret liten växt som inte brukar gå att återfinna varje år. I närheten finns rika bestånd av rariteterna luddstarr *Carex tomentosa* och busktörne *Ononis spinosa* ssp. *spinosa*. Som exempel på andra intressanta växter som finns på ängarna kan sumpgentiana *Gentianella uliginosa*, marrisp *Limonium vulgare* och luddkrissla *Inula britannica* nämnas.

I diken på Eskilstorps ängar växer sumpskräppa *Rumex palustris*, vitstjälksmöja *Ranunculus peltatus* ssp. *baudotii*, vattenveronika *Veronica anagallis-aquatica*, dikesveronika *V. catenata* och bäckmärke *Berula erecta*, ibland i sällskap av grönfläckig padda.

Eskilstorps ängar når du från gamla vägen mellan Vellinge och Tygelsjö där vägen är skyltad ”Eskilstorps ängar”. Vid vägens slut finns en liten parkeringsplats.

5. Gavelsbjer

Kjell-Arne Olsson

Vid Arrie finns några kullar som är uppbyggda av baltisk morän. Flera av backarna har förstörts genom täktverksamhet, men en av dem, Gavelsbjer, är i stort sett intakt som en följd av att den några hektar stora kullen avsattes som naturreservat redan 1956. Det är framför allt Gavelbjers nordvända, ca 25 meter höga och branta sluttning som drar till sig en botanists blickar. Den kalkrika moränen har gett upphov till en artrik torrängsflora av ängshavre-typ. Förutom ängshavre *Helictotrichon pratense* är kamäxing *Cynosurus cristatus*, vårbrodd *Anthoxanthum odoratum* och darrgräs *Briza media* vanliga gräs. På våren och försommaren frapperas man av rikedomen på gullviva *Primula veris*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, jungfrulin *Polygala vulgaris* och backsippa *Pulsatilla vulgaris*. I branterna kan man också finna ängsfräken *Equisetum pratense*, rödkämpar *Plantago media*, knutnarv *Sagina nodosa*, harmynta *Satureja acinos*, fältvädd *Scabiosa columbaria*, rödklint *Centaurea jacea*, spåtistel *Carlina vulgaris* och jordtistel *Cirsium acaule*. Även Gavelsbjer har sin raritet, nämligen praktnejlika *Dianthus superbus*, som är klassad som starkt hotad i Sverige och finns på omkring 10 lokaler i Skåne. Praktnejlika har en märklig utbredning i Sverige. Förutom i Skåne och Halland finns den i Norrbotten – ett resultat av skilda invandringsvägar.

Gavelsbjer ligger 600 meter nordost om Arrie kyrka. Från väg 101 mellan Malmö och Anderslöv tar du i Arrie av åt öster mot Törringe. Efter några hundra meter är du framme vid naturreservatet där en liten parkeringsplats finns anlagd.

6. Falsterbo stadspark

Göran Wendt

Parken anlades i mitten av 1800-talet och utgörs nu av nära tio hektar vildvuxen skog. Antalet olika träd och buskar är betydande och det är en utmaning för vem som helst att försöka bestämma dem alla. John Kraft räknar i sin bok *Falsterbohalvöns flora* upp över 75 träd- och buskarter från området. Trots den magra, sandiga jorden är undervegetationen omväxlande med så oväntade inslag som tandrot *Cardamine bulbifera* och lundskafting *Brachypodium sylvaticum*.

Det är gott om stigar i skogen och man kan lämpligen utgå från kyrkans parkering och följa en av dem norrut mellan tomterna och kyrkogården. Den första gången jag inventerade här, fann jag intill kyrkogården en för mig helt obekant växt. Efter en del letande i flororna kom jag fram till att det var vinterportlak *Claytonia perfoliata*. Den har sedan visat sig vara vanlig i Falsterbo, i rabatter, häckar och diverse snår. På våren är här en blandad blomsterprakt med åtskilliga lökväxter, som förvildats från trädgårdarna intill, som vårstjärnor, både vanlig vårstjärna *Chinodoxa forbesii* och stor vårstjärna *C. luciliae*, rysk blåstjärna *Scilla siberica* i mängd, vintergäck *Eranthis hyemalis*, snöklocka *Leucojum vernum*, porslinshyacint *Puschkinia scilloides*. Men här finns även ursprungligare arter som svalört *Ranunculus ficaria* och två olika vårlökar: vanlig vårlök *Gagea lutea* med ett lite bredare plattat basalt blad och lundvårlök *G. spathacea*, som brukar ha två långa smala basalblad.

Här, norr om kyrkogården, är marken friskast och antalet olika arter ganska stort. Några av de vanligaste träden är lundalm *Ulmus minor* och hybridalm *U. glabra* × *minor*. En annan utmaning är att skilja de olika alarna från varandra, för här står både klibbal *Alnus glutinosa*, gråal *A. incana* och hybriden dem emellan. Man träffar även på tre olika lönnar: lönn *Acer platanoides*, tysklönn *A. pseudoplatanus* och naverlönn *A. campestre*. Bland träd och buskar klänger olika björnbär som sötbjörnbär *Rubus plicatus*, armeniskt björnbär *R. armeniacus* och flikbjörnbär *R. laciniatus* – det senare tagglöst och ofta odlat. Bland *Prunus*-arterna kan nämnas de lite ovanligare vejksel *Prunus mahaleb* och glanshägg *P. serotina*.

Längre mot nordost blir marken allt sandigare och torrare och tallskog tar vid med nästan bara stensöta *Polypodium vulgare*, ljung *Calluna vulgaris* och kruståtel *Deschampsia flexuosa* som undervegetation. Bland tallarna ser man även några äldre svarttallar *Pinus nigra*.

Man hittar enklast till Falsterbo stadspark genom att följa skyltningen mot kyrkan. Det går också bra att gå från den stora parkeringen vid Strandbaden, vilken ligger strax öster om parken. Här brukar det vara enklare att parkera bilen.

Ystad

1. Ystads Sandskog och Öja mosse

Inventeringsgruppen i Ystad

När Linné 1749 kom till Ystad på sin skånska resa, noterade han att ”tallskog kunde på denna östra betesmark bekvämligen sås, som skulle giva lugn ifrån havet och avhålla flygsanden”. På 1840-talet tog några herrar från Ystad fasta på Linnés rekommendationer och skog planterades. Det visade sig vara till fromma för dagens Ystadbor, som nu har ett underbart rekreationsområde på gång- och cykelavstånd. Södra delens klitterområde med dominans av sandstarr *Carex arenaria* och gulmåra *Galium verum* övergår i blandskog med till största delen krusåtel *Deschampsia flexuosa* som undervegetation.

I sydöstra delen av skogen finns en gammal åfåra där vi finner en del rara arter som korallrot *Corallorrhiza trifida*, tvåblad *Listera ovata*, ormbär *Paris quadrifolia* och ormtunga *Ophioglossum vulgatum*. Norra delen är mycket variationsrik med gammal och ny skog med tall *Pinus sylvestris*, gran *Picea abies*, ek *Quercus robur*, vårtbjörk *Betula pendula* och rönn *Sorbus aucuparia* som de dominerande trädslagen. Här kan man finna tre ramsarter: getrams *Polygonatum odoratum*, storrams *P. multiflorum* och kransrams *P. verticillatum.* Längs en banvall hittar vi hedblomster *Helichrysum arenarium*, liten blåklocka *Campanula rotundifolia*, backnejlika *Dianthus deltoides*, rockentrav *Arabis glabra* och ryssgubbe *Bunias orientalis*. I ett gammalt sandtag växer klotpyrola *Pyrola minor*, björkpyrola *Orthilia secunda* och ögonpyrola *Moneses uniflora*. En art, som är sällsynt här nere i södra Skåne, hittar vi i skogen: den lilla orkidén knärot *Goodyera repens*.

Norr om skogen ligger Öja mosse som är en igenväxt lagun. Förutom att den är botaniskt intressant har den även ett rikt fågelliv. Markerna är till stor del betade men tyvärr även gödslade. Några få områden har dock kvar sin artrikedom med orkidé-arter, majviva *Primula farinosa*, darrgräs *Briza media* och sporadiskt återkommande kärrnocka *Tephroseris palustris*. Kärrnocka blev funnen första gången i Öja mosse 1822. Senast sågs den 1991 då fem exemplar blommade.

Flera parkeringsfickor finns vid väg 9 genom Sandskogen, speciellt i södra delen av skogen. I norra delen kan man parkera på skogsvägarna. Öja mosse nås från avtagsväg från väg 9 mot Fredriksberg eller om man från Kristianstadsvägen kör igenom Ystads västra industriområde.

2. Hammars backar

Henrik Johansson

Västra delen av Hammars backar ingår i Kabusa skjutfält. Sandstrandsfloran utgörs av krusskräppa *Rumex crispus*, strandmålla *Atriplex littoralis,* spjutmålla *A. prostrata*, sodaört *Salsola kali*, saltarv *Honckenya peploides* och marviol *Cakile maritima*. I dynerna dominerar sandrör *Ammophila arenaria*, östersjörör *Ammophila arenaria* × *Calamagrostis epigejos* och strandråg *Leymus arenarius*. Mer ovanliga arter är strandvial *Lathyrus japonicus*, martorn *Eryngium maritimum*, spjutskråp *Petasites spurius*, strandkvickrot *Elytrigia juncea* och gråsvingel *Festuca arenaria*. Vresros *Rosa rugosa* förekommer men dominerar inte som utmed andra sträckor av Skånekusten.

Torrängsfloran på backarna prunkar under sommaren i hela spektrats färger: ljusrött av trift *Armeria maritima*, rött av backtimjan *Thymus serpyllum*, brunrött av bergsyra *Rumex acetosella* och stor ängssyra *R. thyrsiflorus,* gult av gulmåra *Galium verum* och gullusern *Medicago sativa* ssp. *falcata*, blått av axveronika *Veronica spicata* och stålgrått av borsttåtel *Corynephorus canescens*. Hedblomster *Helichrysum arenarium* förekommer både med gula och orangefärgade blomställningar.

På backarnas nordsida där kulturpåverkan är störst dominerar gräsen rödven *Agrostis capillaris*, hundäxing *Dactylis glomerata*, rödsvingel *Festuca rubra*, engelskt rajgräs *Lolium perenne* och timotej *Phleum pratense*. I en obetad hage på backarnas sydvästsluttning kunde backsilja *Peucedanum oreoselinum*, mitt i sommaren år 2000, inräknas i dussinet exemplar per kvadratmeter.

Floran i Hammars backars hagar uppe på åsen utanför skjutfältet präglas också starkt av skötseln. I en handelsgödslad hage dominerar gräsen hundäxing och engelskt rajgräs. En angränsande ogödslad hage, också uppe på åsen, prunkar av örternas mångfald: knutarv *Sagina nodosa*, backsippa *Pulsatilla vulgaris*, gullusern, vildlin *Linum catharticum*, gullviva *Primula veris,* gulmåra *Galium verum*, backtimjan *Thymus serpyllum*, axveronika *Veronica spicata,* fältmalört *Artemisia campestris* och jordtistel *Cirsium acaule* finns alla här. Bland gräsen märks ängshavre *Helictotrichon pratense* och darrgräs *Briza media*. Gullviva lyser här över stora ytor minst lika intensivt som de gör på de välkända Brösarps backar.

I branternas ytor som hålls öppna av trampet finns några av områdets rariteter: fågelarv *Holosteum umbellatum*, grådådra *Alyssum alyssoides*, stenkrassing *Hornungia petraea* och sandlusern *Medicago minima*. Utefter stora sträckor betas såväl strandremsan som backsluttningen. Egentlig strandvegetation saknas ofta. I ett inhägnat obetat område påträffas vejde *Isatis tinctoria*, hundtunga *Cynoglossum officinale* och spjutskråp *Petasite spurius*.

Hammars backar nås bäst från P-platser intill Kabusa skjutfält längs kustvägen mellan Ystad och Simrishamn eller från Hammars by.

3. Kåseberga backar

Henrik Johansson

Kåseberga backar är berömda i första hand för skeppssättningen Ales stenar. Inga betesdjur finns längre kring fornminnet på grund av turistkonflikter. Området kring monumentet utgör i dag en starkt kulturpåverkad äng. I denna dominerar stor ängssyra *Rumex thyrsiflorus*, gullusern *Medicago sativa* ssp. *falcata,* mellanlusern *M. sativa* ssp. ×*varia*, rödklöver *Trifolium pratense*, vitklöver *T. repens*, höstfibbla *Leontodon autumnalis*, renfana *Tanacetum vulgare* och engelskt rajgräs *Lolium perenne*. I övrigt kan nämnas backnejlika *Dianthus deltoides*, smällglim *Silene vulgaris*, harklöver *Trifolium arvense*, stormåra *Galium album* och gulmåra *G. verum*.

Branterna ned mot havet är ofta terrasserade, på andra platser utgörs de av rasbranter där löst grus och sand växlar med vegetationsklädda ytor. På slänterna mot havet nedom Ales stenar märks under våren och försommaren fågelarv *Holosteum umbellatum*, sandlusern *Medicago minima*, blå sminkrot

Lithospermum arvense var. *coerulescens* och ängsvårlök *Gagea pratensis*, under sommaren kornvallmo *Papaver rhoeas*, gullusern, vildmorot *Daucus carota* ssp. *carota*, mörkt kungsljus *Verbascum nigrum*, väddklint *Centaurea scabiosa*, cikoria *Cichorium intybus,* backlök *Allium oleraceum* och sandlök *A. vineale.* De tre förstnämnda vårblommorna är rödlistade och har här en av sina få växtplatser i landet. Två arter som trotsar betet och finns med spridda förekomster utmed backarna är piggtistel *Carduus acanthoides* och ulltistel *Onopordum acanthium.*

Klätt *Agrostemma githago* finns på ett par platser i sluttningarna, rikligast ovan hamnplan. Arten, som förr var ett mycket vanligt åkerogräs, har här en säkrare växtplats än i det moderna jordbrukslandskapets åkrar. Förmodligen har klätt här sin enda svenska förekomst i naturlig vegetation, där den kan överleva utan att den medvetet eller oavsiktligt sås in.

Kåseberga med backarna och Ales stenar nås från kustvägen mellan Ystad och Simrishamn. Från P-platserna vid såväl fotbollsplanen som hamnplanen finns vägvisare till Ales stenar. Väljs stigen till fornminnet kan återvägen ske utför branterna efter eget val eller längs markerad stig.

4. Backarna vid Löderups Strandbad

Henrik Johansson

Stranden väster om bebyggelsen i Löderups Strandbad är obetad. Här finns den vanliga sandstrandsfloran med krusskräppa *Rumex crispus,* saltarv *Honckenya peploides,* marviol *Cakile maritima*, fältmalört *Artemisia campestris*, gråbo *A. vulgaris*, flockfibbla *Hieracium umbellatum*, sandstarr *Carex arenaria*, strandkvickrot *Elytrigia juncea*, hybriden mellan strandkvickrot och kvickrot, *E. juncea* × *repens,* kvickrot *E. repens*, sandrör *Ammophila arenaria*, östersjörör *Ammophila arenaria* × *Calamagrostis epigejos* och strandråg *Leymus arenarius*. Mera ovanliga arter är välsk krassing *Cardaria draba*, strandkål *Crambe maritima*, hundtunga *Cynoglossum officinale* och spjutskräp *Petasites spurius*.

Stranden nedanför sommarstugebebyggelsen har sedan mitten av 1900-talet varit utsatt för så stark erosion att av en över hundra meter bred strandremsa finns i dag endast smärre fragment kvar. Med hjälp av hövder – bryggor ut i vattnet – har man försökt få bukt med erosionen.

Backsluttningarna ovanför bebyggelsen har med enstaka undantag inte betats under de senaste femtio åren. Däremot betas fortfarande hagarna uppe på åsen. Här förekommer backsippa *Pulsatilla vulgaris* i spridda exemplar. I de obetade områdena har knylhavre *Arrhenatherum elatius* invaderat och konkurrerat ut den tidigare floran. Arten är under ytterligare spridning. Enbart stor ängssyra *Rumex thyrsiflorus* verkar klara konkurrensen. På en mindre del återupptogs bete under en kortare period på 1950-talet. Det tog bara fem år för kvigorna att genom tramp utveckla de för det skånska backlandskapet så typiska terrasserna. Backarna väster om bebyggelsen betas i huvudsak alltjämt. Floran på terrasserna i slänterna är artrik: hylsnejlika *Petrorhagia prolifera*, gullusern *Medicago sativa* ssp. *falcata*, mellanlusern *M. sativa* ssp. ×*varia,* sandlusern *M. minima*, klibbveronika *Veronica triphyllos*, sandlök *Allium vineale* och ängsvårlök *Gagea pratensis* är ett urval av arter man kan finna här. I obetade hagar eller i hagar med svagare betestryck märks fältsippa *Pulsatilla pratensis*, blodnäva *Geranium sanguineum*, backsilja *Peucedanum oreoselinum*, tulkört *Vincetoxicum hirundinaria*, blåeld

Echium vulgare, axveronika *Veronica spicata* och hedblomster *Helichrysum arenarium*.

Av ovanligare arter i sluttningarna kan även sanddådra *Camelina microcarpa*, fältvädd *Scabiosa columbaria* och knölgröe *Poa bulbosa* samt de i landet ytterst sällsynta blå sminkrot *Lithospermum arvense* var. *coerulescens* och sommarklynne *Valerianella dentata* framhållas.

På backarna bedrivs också åkerbruk med korn, vall och sockerbetor samt köksväxtodling med specialgrödor som morot, lök och palsternacka.

Backarna nås enklast från Löderups Strandbad.

5. Backåkra

Henrik Johansson

Området kring Backåkra på Kåsebergaåsen är sedan 1958 naturreservat. Backåkragården som gränsar till Hagestadreservatet köptes 1957 av Dag Hammarskjöld. Vid hans bortgång 1961 testamenterades gården till Svenska Turistföreningen. Reservatet ändrades 1973 genom utvidgning och ägobyte och utgör nu 41 hektar. Avsikten med reservatbildningen var att bevara det öppna betade hedlandskapet och dess naturliga flora.

Reservatet ligger på Kåsebergaåsens östligaste del. Åsen består i huvudsak av grusigt isälvssediment men i sydväst är underlaget flygsand. Mitt i reservatet finns en meditationsplats inramad av en stensatt, cirkelformad mur med ungefär 10 meters diameter. I centrum finns en sten med minnesordet ”Pax” inristat. Tanken var från början att bygga ett kapell, men insamlade medel räckte inte. Vigslar förrättas ibland på meditationsplatsen.

Utsikten från heden är imponerande över Östersjön till Bornholm i ena riktningen och sydostskånska slätten med många kyrkor och vindmöllor i andra riktningen. Vegetationen består av olika typer av torräng samt sandgräshed på flygsanden. Torrängen hävdas genom bete, bland annat har ardennerhästar sedan 1990-talet betat området.

I början av maj lyser heden vit av nagelört *Erophila verna* och vårarv *Cerastium semidecandrum*. Förekomsten av backsippa *Pulsatilla vulgaris* är då ymnig medan fältsippa *P. pratensis* blommar någon vecka senare. I månadsskiftet maj–juni lyser heden i olika nyanser av gult av knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus* och gråfibbla *Pilosella officinarum*, i rosa av trift *Armeria maritima*, i blått av teveronika *Veronica chamaedrys*, i vitt av mandelblomma *Saxifraga granulata*, i rödgrönt av vårtåtel *Aira praecox* samt i olika gröna nyanser av vårbrodd *Anthoxanthum odoratum*, hundäxing *Dactylis glomerata* och backsilja *Peucedanum oreoselinum*. Under högsommaren färgas heden rödbrun av bergsyra *Rumex acetosella*. Vid vår inventering under 1990-talet har mer än 100 olika kärlväxter påträffats. Bland mer ovanliga arter märks knölgröe *Poa bulbosa*, klibbveronika *Veronica triphyllos*, ängsvårlök *Gagea pratensis*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, hedblomster *Helichrysum arenarium*, sandsvingel *Festuca polesica* och småfingerört *Potentilla tabernaemontani*.

Fältsippans utbredningsområde är i Skåne koncentrerat till den östra delen av landskapet. Hybriden mellan backsippa och fältsippa är också känd från Backåkraområdet. Backsilja har, med undantag för

några förekomster på Öland, sin huvudsakliga utbredning begränsad till ett område i Sydostskåne öster om linjen Ystad–Vombsjön–Stenshuvud. Den är mycket vanlig på Kåsebergaåsen och i Sandhammarområdet och är en karaktärsväxt på torrängarna. Knölgröe är i Skåne en sällsynt växt, känd från ett fåtal lokaler i östra Skåne. Uppgifterna från Kåsebergaområdet är sporadiska men förekomsten vid Backåkra är vissa år riklig i reservatets östra del.

På de sandiga markerna väster om reservatet finns de sällsynta arterna stor sandlilja *Anthericum liliago*, sandnejlika *Dianthus arenarius* och blå sminkrot *Lithospermum arvense* var. *coerulescens*.

Backåkra naturreservat nås bäst från kustvägen mellan Ystad och Simrishamn. En kilometer öster avtagsvägen till Löderups strandbad finns vägvisare till Backåkra och parkeringsplats. Reservatet kan även nås från Hagestadreservatet i söder och Löderups strandbad i väster. Här finns inga parkeringsplatser i reservatets närhet.

6. Hagestad

Henrik Johansson

Hagestadsreservatet omfattar 320 hektar. Det inköptes av staten den 12 januari 1940. Området var på 1700-talet ett typiskt flygsandsfält. Skog planterades i huvudsak under 1800-talets första hälft. Frö för ändamålet kom från norra Skåne. I första hand planterades tall. Björk har aldrig planterats. Björksådd skedde genom att björkgrenar hängdes upp i utglesade tallbestånd. Ängsmark fanns utmed Tykeå. Under några år i slutet av 1800-talet bevattnades ängen för att ge bättre bete. Betesmarken förstördes då vattenståndet sänktes en meter i samband med dikningen av Hagestads mosse 1909-13. I den välkända Liljekonvaljeskogen väster om Tykeå fanns vid förra sekelskiftet karpdammar.

Tall *Pinus sylvestris* dominerar kraftigt i reservatet följd av vårtbjörk *Betula pendula* och ek *Quercus robur*. Tre olika typer av tallskog finns: lavtallskog med borsttåtel *Corynephorus canescens*, mosstallskog med kruståtel *Deschampsia flexuosa* samt ljungtallskog med ljung *Calluna vulgaris* som dominerande fältskiktsarter. Områden med öppen ljunghed är också vanliga. Eken förekommer som krattek. Ekkrattskogen finns i två typer, den ena med fältskikt av blåbär *Vaccinium myrtillus* och örnbräken *Pteridium aquilinum*, den andra med fältskikt av liljekonvalj *Convallaria majalis* och buskskikt av hassel *Corylus avellana* och vildkaprifol *Lonicera periclymenum*. Även gran *Picea abies* och bergtall *Pinus mugo* bildar bestånd.

Stora ytor öppen flygsand finns och de största dynerna är belägna öster om Tykeå. På sluttningen mellan Backåkra och Liljekonvaljeskogen i Hagestadsreservatet finns ädellövskog av ek, lind *Tilia cordata*, asp *Populus tremula* och hassel. I buskskiktet märks slån *Prunus spinosa*, benved *Euonymus europaeus*, vildkaprifol och skogstry *Lonicera xylosteum*. Bland arter i fältskiktet kan framhållas nejlikrot *Geum urbanum*, hårkörvel *Chaerophyllum temulum,* liljekonvalj, storrams *Polygonatum multiflorum* och skogslök *Allium scorodoprasum.*

Mellan sluttningen och skogen finns områden med typisk torrängsflora med arter som backsippa *Pulsatilla vulgaris*, backvicker *Vicia cassubica,* luktvicker *V. tenuifolia*, blodnäva *Geranium sanguineum*, backsilja *Peucedanum oreoselinum*, tulkört *Vincetoxicum hirundinaria*, sparris *Asparagus*

officinalis och vårtåtel *Aira praecox*. Bland ovanliga arter i reservatet kan nämnas praktnejlika *Dianthus superbus*, korskovall *Melampyrum cristatum* och skogsknipprot *Epipactis helleborine*. Linnea *Linnaea borealis* hade på 1960-talet ett litet bestånd i skogen nära Tykeå. Arten verkar nu vara försvunnen härifrån liksom från de andra lokalerna i Löderups strandbad, Nybrostrand och Ystads sandskog.

Närmast havet finns sanddyner med den för Sandhammarområdet typiska floran. Kraftig stranderosion pågår inom området. Mellan 1886 och 1960 spolades 22 hektar ut i havet. Erosionen var fortsatt betydande under 1990-talet. Området var övningsfält för flygbombning under 3 dagar år 1946. Av denna verksamhet kan man inte längre se några spår.

Området nås från Löderups strandbads campingplats eller från Backåkra. Välj i det senare fallet avtagsvägen från kustvägen mellan Ystad och Simrishamn till Backåkra. Fortsätt förbi skylten ned för åsen mot havet.

7. Sandhammaren

Henrik Johansson

Sandhammarens naturreservat utgör cirka 450 hektar land och cirka 175 hektar vattenområde. Det är ett sanddynsområde som formats av havet och vindarna under lång tid och utgörs av vita rörliga sanddyner, lågvuxen ekkrattskog och planterad tallskog. Krattekarna är krypande, knotiga och ofta mångstammiga. Tallskogen har planterats i perioder sedan 1700-talets slut för att begränsa sandflykten.

Fördynernas flora är den gängse med strandmålla *Atriplex littoralis,* spjutmålla *A. prostata*, sodaört *Salsola kali*, saltarv *Honckenya peploides* och marviol *Cakile maritima*. I dynerna dominerar sandrör *Ammophila arenaria*, östersjörör *Ammophila arenaria* × *Calamagrostis epigejos* och strandråg *Leymus arenarius.* Som sällsynta inslag förekommer strandvial *Lathyrus japonicus*, östersjötåg *Juncus arcticus* ssp. *balticus* och strandkvickrot *Elytrigia juncea*. I fuktsänkor mellan dynerna märks krypvide *Salix repens* och ryltåg *Juncus articulatus*.

I de grå dynerna innanför de vita förekommer sandvide *Salix repens* var. *argentea*, ljung *Calluna vulgaris*, kråkbär *Empetrum nigrum*, blåmunkar *Jasione montana*, sandstarr *Carex arenaria*, borsttåtel *Corynephorus canescens* och sällsynt tofsäxing *Koeleria glauca*. Fuktmarken innanför de öppna dynerna består av skog av klibbal *Alnus glutinosa*, vårtbjörk *Betula pendula* och glasbjörk *B. pubescens* med fältskikt av veketåg *Juncus effusus* och hundstarr *Carex nigra*.

I dynskogen där ek *Quercus robur* och tall *Pinus sylvestris* dominerar i trädskiktet märks i buskskiktet unga exemplar av vårtbjörk och brakved *Frangula alnus*. Vanliga arter i fältskiktet är ljung, kråkbär, ängskovall *Melampyrum pratense*, liljekonvalj *Convallaria majalis*, getrams *Polygonatum odoratum*, kruståtel *Deschampsia flexuosa* och blåtåtel *Molinia caerulea*. Sällsynt förekommer klockljung *Erica tetralix*, praktnejlika *Dianthus superbus* och skogsknipprot *Epipactis helleborine.*

Utanför reservatet finns en zon av artrik gräshed med bland annat backnejlika *Dianthus deltoides*, gullusern *Medicago sativa* ssp. *falcata*, backsilja *Peucedanum oreoselinum*, blåeld *Echium vulgare*, axveronika *Veronica spicata*, hedblomster *Helichrysum arenarium* och ståndsen *Senecio jacobaea*. Ovanliga arter i denna zon är korskovall *Melampyrum cristatum* och ängsskära *Serratula tinctoria*.

Bergrör *Calamagrostis epigejos* expanderar kraftigt här. Inom reservatet finns ett antal sommarstugor. Fyren och räddningsstationen är byggnadsminnesmärken.

Sandhammaren nås enklast från kustvägen mellan Ystad och Simrishamn.

8. Högestad mosse

Henrik Johansson

Högestad mosse avsattes som naturreservat den 21 juni 1961. Avsikten var att bevara ett gammalt kulturlandskap med artrika rikkärr. Reservatet omfattar ca 80 hektar och omkring 280 kärlväxtarter har påträffats inom området. Många växtsamhällen finns – från magraste torrhed till exklusivaste extremrikkärr. Kruståtel *Deschampsia flexuosa* växer nästan granne med trubbtåg *Juncus subnodulosus*. Mitt i reservatet finns ett kärrområde som domineras av trubbtåg. Här märks kärrspira *Pedicularis palustris* och kärrknipprot *Epipactis palustris*. Runt trubbtågskärret finns starrkärr med främst flaskstarr *Carex rostrata* och trådstarr *C. lasiocarpa*. I öster har kärren invaderats av vass *Phragmites australis* som inte blommar men sprids vegetativt.

På många platser i reservatet har en gång omfattande torvtäkt skett. En del av torvgravarna har vuxit igen och domineras av vass och buskage av olika videarter *Salix* spp. I södra delen av reservatet finns en göl kvar som kantas av bredkaveldun *Typha latifolia* och säv *Schoenoplectus lacustris*.

I kärren märks främst majnycklar *Dactylorhiza majalis* och majviva *Primula farinosa*. Där majnycklar växer som tätast finns några tiotal exemplar per kvadratmeter. Rariteten stor ögontröst *Euphrasia rostkoviana* ssp. *rostkoviana* finns i ett av kärrområdena. Antalet varierar starkt från år till år. På stora fuktängsytor dominerar älgört *Filipendula ulmaria* och humleblomster *Geum rivale*. Här förekommer sparsamt med smörbollar *Trollius europaeus*.

Torrängsvegetation finns på små kullar och åsar. I torrängen märks bland annat backsippa *Pulsatilla vulgaris*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, jungfrulin *Polygala vulgaris* och jordtistel *Cirsium acaule*. Området delas av ett stengärde som är den gamla sockengränsen mellan Högestad och Baldringe. Vegetationen på stengärdet har därför säkert en flera hundra år lång kontinuitet. Bland arterna märks sandkrassing *Teesdalia nudicaulis*.

Trubbtåg och honungsblomster *Herminium monorchis* är kända från Högestad mosse sedan 1800-talets början. Honungsblomster har inte gått att återfinna de senaste decennierna. Kärrnocka *Tephroseris palustris* hade i mitten av 1900-talet en relativt rik förekomst i områdets södra del. Arten tycks nu vara försvunnen härifrån liksom från flertalet av sina övriga skånska lokaler, men kan kanske återkomma.

Högestad mosse nås enklast från vägen mellan Sövestad och Högestad.

9. Ljungatorpskärret

Henrik Johansson

Ljungatorpskärret öster om Baldringe breder ut sig på båda sidor om Kulleån. Kulleån rinner upp i Högestad mosse och mynnar i Fyleån i Fyledalen. I den sänka där Kulleån rinner mynnar källor som rinner ut i ån. Kring dessa källflöden på båda sidor Kulleån finns kärr. Längst i söder där bete

förekommer finns några kärrområden där blåtåg *Juncus inflexus* och vippstarr *Carex paniculata* dominerar. I dessa kärr märks även luddunört *Epilobium parviflorum* och hampflockel *Eupatorium cannabinum*.

I norr avgränsas ett kärrområde där bete upphörde för mycket länge sedan. Ett staket delar ett *Schoenus*-kärr i två partier. Både axag *Schoenus ferrugineus* och axag × knappag *S. ferrugineus* × *nigricans* förekommer, den senare som en stor raritet. *Schoenus*-kärr är en mycket speciell vegetationstyp i kärr med kalkmättat vatten. Förr fanns åtskilliga sådana kärr i Skåne men i dag återstår blott en handfull. Axag bildar kraftiga tuvor på vilka många andra rikkärrsarter finner livsrum. Mellan tuvorna bildas vattenfyllda hålor med ett skyddat mikroklimat i vilka högt specialiserade kalkkärrsmossor frodas.

I *Schoenus*-kärret märks rundsileshår *Drosera rotundifolia*, slåtterblomma *Parnassia palustris*, kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum*, majviva *Primula farinosa*, kärrspira *Pedicularis palustris*, tätört *Pinguicula vulgaris*, småvänderot *Valeriana dioica*, slankstarr *Carex flacca*, näbbstarr *C. lepidocarpa* och tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*.

I det igenvuxna obetade kärret märks i övre delen brännässla *Urtica dioica*, humleblomster *Geum rivale*, hallon *Rubus idaeus*, kåltistel *Cirsium oleraceum* och vass *Phragmites australis* och i den nedre delen trubbtåg *Juncus subnodulosus* och blåtåtel *Molinia caerulea*. Utmed Kulleån finns mest alkärr.

Betestrycket har genom åren varierat kraftigt i kärret vilket har påverkat artsammansättningen negativt. Sumpgentiana *Gentianella uliginosa*, stor ögontröst *Euphrasia rostkoviana* ssp. *rostkoviana* och brudsporre *Gymnadenia conopsea*, kända i kärret sedan 1940-talets början, tycks nu vara försvunna.

Ljungatorpskärret nås från vägen mellan Baldringe och Högestad.

10. Fylan

Henrik Johansson

Fylan är en klassisk exkursionslokal i Fyledalen. Många Lundastudenter i botanik har där för första gången stiftat bekantskap med den rika skånska ängsbokskogens ekologi och mångfald av arter. Fylan är en gård som tillhör Högesta gods. I äldre floror förekommer namnen Fylehusen och Högesta Fyla. Hos lokalbefolkningen är Fylan ofta synonymt med Fyledalen. Växtplatsen är mest känd för sin rika förekomst av vitskråp *Petasites albus*. Redan i Liljas *Skånes flora* från 1870 finns uppgiften att vitskråp förekommer väster om Fylehusen. Vitskråp har flera förekomster i Fyledalen. Denna är en av de rikaste. Här frodas arten och har ökat sedan mitten av 1900-talet och finns nu, förutom i ravinen, också kring gården och utmed landsvägen norrut längs en sträcka av 100 meter. Vitskråp är en av de tidigaste vårblommorna. Blommorna kan vara utslagna redan de första dagarna i februari med följden att det vissa år blir frostskador i blomställningen. Vid kyligt senvinterväder brukar det kännas hoppfullt att här från bilen kunna beskåda blommande vitskråp på själva vägbanken.

Den glesa skogens trädskikt i ravinen närmast Fylans gård utgörs av klibbal *Alnus glutinosa*, bok *Fagus sylvatica,* alm *Ulmus glabra* och ask *Fraxinus excelsior*. I buskskiktet kan nämnas hassel *Corylus avellana*, avenbok *Carpinus betulus*, skogstry *Lonicera xylosteum,* fläder *Sambucus nigra* och olvon

Viburnum opulus. I fältskiktet dominerar skogsbingel *Mercurialis perennis*, kirskål *Aegopodium podagraria*, vitskråp och ramslök *Allium ursinum*. Bland högvuxna arter kan nämnas skogsskräppa *Rumex sanguineus*, stor häxört *Circaea lutetiana*, rosendunört *Epilobium hirsutum*, lundkardborre *Arctium nemorosum*, kåltistel *Cirsium oleraceum*, hampflockel *Eupatorium cannabinum*, lundelm *Elymus caninus* och långsvingel *Festuca gigantea.* Av lågvuxna örter finns hålnunnerört *Corydalis cava,* smånunneört *C. intermedia*, lungört *Pulmonaria obscura*, lundvårlök *Gagea spathacea*, underviol *Viola mirabilis*, lundviol *V. reichenbachiana,* skogsviol *V. riviniana* samt hybriden mellan de båda sistnämnda *V. reichenbachiana* × *riviniana*.

Blåsippa *Hepatica nobilis* är sällsynt i Fyledalen. I branterna vid Fylan finns dock en relativt riklig förekomst. Den baskrävande arten växer här direkt på ”klippor” av kalktuff. De senare vittnar om att här i forntiden funnits ett källkärr med utfällning av kalk, liknande det på Benestads backar på andra sidan dalen. Den allt vanligare skogsarten blekbalsamin *Impatiens parviflora* finns tillsammans med hårgängel *Galinsoga quadriradiata* längs skogsvägen kring Fylan.

I Liljas *Skånes flora* från 1870 anges Fylehusen som lokal för skavfräken *Equisetum hyemale*. Vid den förra Skåneinventeringen påträffade undertecknad ett bestånd på några få kvadratmeter. Under innevarande inventering har den inte återfunnits.

I äldre floror förekommer både Köpingeådalen och Röddingedalen som namn på Fyledalen. Namnet fyle syftar varken på den grekiska beteckningen för stam eller det skånska lokalnamnet för tamgåsflock. Namnet har samma ursprung som ful och syftar på ”mossmarkerna”. Många kärrområden försvann i samband med vattenståndssänkningen i ån kring 1960. Bättre betesmarker behövdes för mjölkkorna. Mjölkstation för sommarbruk fanns vid Fylan men i dag betas området av ungdjur.

Enklast är att parkera där Hejderidarevägen börjar nordväst om Fylans gård. Fyledalen väster om Tomelilla kan nås via flera tillfartsvägar.

12 Lyckås

Henrik Johansson

Bokskogen kring Lyckås i södra delen av Fyledalen är ett omtyckt utflyktsmål. Sluttningen i skogskanten norr om Lyckås slott har sedan 1980-talet blivit en livligt frekventerad observationsplats för rovfågelstudier. Lyckås är byggt som ett jaktslott till Högestad. Bokskogen öster om slottet är gles för att möjliggöra en bokföryngring. De unga bokträdsplantorna kämpar dock mot manshöga tysklönnar *Acer pseudoplatanus*. Där bokskogen är tätare är tysklönnarna bara små groddplantor. Lyckåsstigen nere i Fyledalen är en lämplig vandringsled. Den ger fin utsikt över dalen mot Benestads backar. I skogskanten utmed stengärdet står gamla ekar och bokar som grenar sig ända från basen ut mot ljuset i dalen. Bland arter utmed Lyckåsstigen kan nämnas flikbjörnbär *Rubus laciniatus*, harsyra *Oxalis acetosella*, liljekonvalj *Convallaria majalis*, långsvingel *Festuca gigantea* och parkgröe *Poa chaixii*. Den senare är knappast insådd här utan sprider sig numera spontant i Fyledalen. Skogsfibble-arten *Hieracium pycnodon* förekommer på ett par ställen. Denna sällsynta art med trubbflikiga rosettblad är knuten till branta ängsbokskogar och förekommer på ett fåtal platser i Danmark och sydligaste Sverige.

Norr om slottet finns ett granhygge. I detta märks blekbalsamin *Impatiens parviflora* och fingerborgsblomma *Digitalis purpurea*, två arter som ökat kraftigt i antal sedan den förra Skåneinventeringen. Intill landsvägen inom inhägnaden vid slottet samt i vägkanten finns stora bestånd av bitterskråp *Petasites japonicus*. Den är en införd släkting till vitskråp som naturaliserat sig på ett fåtal platser i landet. Den skiljer sig från vitskråp, som annorstädes i Fyledalen är vanlig, genom större och blekare bladfjäll på blomställningens stjälk och betydligt större sommarblad. Vid blomningen på våren kan bestånden närmast liknas vid vitkålsfält. Norr om slottet röjdes för några decennier sedan en skogsgata för att ge utsikt över Fyledalen. I gatan finns en torrängsflora med backvicker *Vicia cassubica*, bergmynta *Satureja vulgaris*, stor blåklocka *Campanula persicifolia* och skogsnoppa *Gnaphalium sylvaticum.*

I den rika floran i skogen kring Lyckås kan också nämnas hålnunneört *Corydalis cava*, smånunneört *C. intermedia*, sloknunneört *C. pumila*, buskvicker *Vicia dumetorum*, springkorn *Impatiens noli-tangere*, lundkardborre *Arctium nemorosum*, ramslök *Allium ursinum*, långstarr *Carex divulsa*, skogsstarr *C. sylvatica* samt lundäxing *Dactylis glomerata* ssp. *lobata.*

För femtio år sedan fanns blåsippa *Hepatica nobilis* spridd i bokskogen öster om slottet. Under den nu pågående inventerigen har bara ett bestånd rapporterats. Där alskog i dag finns utanför bokskogen sydsydost om slottet fanns på 1940-talet ett känt extremrikkärr. Kärret växte igen då betet upphörde och al planterades.

Området kring Lyckås kan nås från norr, väst eller sydost. I det senare fallet väljs avtagsvägen mot Lyckås 1 km söder om Benestad på vägen mellan Ystad och Tomelilla.

13. Skogshejdan

Henrik Johansson

Skogshejdan, som avsattes som reservat på 1960-talet, är som andra fäladsmarker en rest av det gamla samhällets utmarker. Hejda är ett äldre ord som betyder inhägnat område. Landskapet är omväxlande med kullar och sänkor. Den vanligaste trädarten är klibbal *Alnus glutinosa* följd av bok *Fagus sylvatica* och ek *Quercus robur*. Alarna finns i kärren, kring gölarna och runt sjön. Den senare uppkom genom torvtäkt i början på 1900-talet. I kärren är alarna ofta mångstammiga – många har 5-10 stammar. Som ridå runt sjön finns de som alstubbskott. Alen finns också som enstaka buskar eller träd. Bokar och ekar står på kullarna eller i gärdena som solitärer eller i grupper, många är till storleken imponerande i form av sparbanksekar. Boken, ofta med tydlig betesprofil, grenar sig från manshöjd. Ett träd grenar sig med upp till 100 grenar, ett annat har 15 kraftiga grenar. Ask *Fraxinus excelsior* finns företrädesvis i den sydöstra delen. Många träd är från marknivån flerstammiga. Det finns till exempel en björk med sex stammar och en bok med fyra. Det finns även ekar med grenar ända nedifrån marken. I flera fall har träd av två arter vuxit samman och vuxit upp till stora träd. Det gäller bl.a. al och björk, björk och ek samt bok och ek.

Sötkörsbär *Prunus avium* och vildapel *Malus sylvestris* är också ymnigt förekommande. Vildaplarna finns mest i nordväst. Den biologiska mångfalden illustrerades ypperligt i den rikliga fruktsättningen år

2000. Aplarna hade tusentals äpplen. Mognadstid, färg och smak varierade starkt. Grannträd kunde representera ytterligheterna på skalan. Även sötkörsbären varierade starkt i mognad och sötma.

Gran *Picea abies*, asp *Populus tremula*, sälg *Salix caprea* och rönn *Sorbus aucuparia* är ovanligare träd i Skogshejdan. Av gran finns ett jätteexemplar. Bland buskarna dominerar hagtorn *Crataegus* spp., rosor *Rosa* spp., slån *Prunus spinosa* och olvon *Viburnum opulus*. Däremot finns det mycket få buskar av en *Juniperus communis*. I många fall är buskarna låga på grund av betestrycket. I stengärdena runt Skogshejdan är mångfalden stor med gråvide *Salix cinerea*, slån *Prunus spinosa*, benved *Euonymus europaeus* och brakved *Frangula alnus.* Här finns också stora flerstammiga bokar.

På backarna finns torrängsflora i en sedan mycket lång tid tillbaka betad grässvål. Bland arterna märks blodrot *Potentilla erecta*, käringtand *Lotus corniculatus*, puktörne *Ononis spinosa* ssp. *maritima*, rödklöver *Trifolium pratense,* vitklöver *T. repens*, gulmåra *Galium verum*, brunört *Prunella vulgaris*, backtimjan *Thymus serpyllum*, rödkämpar *Plantago media*, ängsvädd *Succisa pratensis*, liten blåklocka *Campanula rotundifolia*, rölleka *Achillea millefolium*, rödklint *Centaurea jacea*, jordtistel *Cirsium acaule*, gråfibbla *Pilosella officinarum*, höstfibbla *Leontodon autumnalis*, kamäxing *Cynosurus cristatus*, knägräs *Danthonia decumbens* och stagg *Nardus stricta*.

Kärr och fuktängar finns i svackorna och varierar kraftigt i utseende och flora. Många av kärren är alkärr. Ett stort alkärr finns norr om sjön. I en del av kärret finns gamla alar, i en annan albuskage och i en tredje del kraftiga sälgbuskage. I kärren finns enligt uppgift flertusenårig torv.

Sjön kantas av en albård av äldre träd och stubbskott. Bland arter i sjön märks vattenpilört *Persicaria amphibia*, fackelblomster *Lythrum salicaria,* videört *Lysimachia vulgaris*, vattenklöver *Menyanthes trifoliata*, svärdslilja *Iris pseudacorus*, svalting *Alisma plantago-aquatica*, krusnate *Potamogeton crispus*, smalkaveldun *Typha angustifolia*, bredkaveldun *T. latifolia*, vippstarr *Carex paniculata* och säv *Schoenoplectus lacustris.*

Skogshejdan nås enklast från avtagsvägen vid Eneborg mot Baldringe på vägen mellan Ystad och Sjöbo. Efter vägen mot Ållskog är nästa avtagsväg märkt Skogshejdan. På Skogshejdans västra sida finns två P-platser.

14. Oxhagen

Henrik Johansson

Området kallades förr Stutahagarna. Mellan Norra och Södra Oxhagen är området låglänt och plant. Här fanns för drygt hundra år sedan en sjö, Vasasjön. Efter torrläggning blev området uppodlat. För ett decennium sedan blev det bete för mjölkkor, men i dag är det ungdjur och amkor med kalvar som betar den välhävdade grässvålen. I Norra Oxhagen är betesdjuren numera får. Gölen här är dämd och luftas via ledningar och pump. Här består dungarna främst av gamla bokar.

Södra Oxhagen är ett kuperat område där vegetationen varierar från torräng på de högt belägna delarna till kärr, damm eller sjö i sänkorna. Området är präglat av dungar och buskage. Enstaka träd finns också.

I dungarna dominerar klibbal *Alnus glutinosa*, bok *Fagus sylvatica* och avenbok *Carpinus betulus*. Andra mindre ofta förekommande arter är asp *Populus tremula*, vårtbjörk *Betula pendula*, ek *Quercus robur*, apel *Malus domestica* och vildapel *M. sylvestris*. I buskagen förekommer hagtornar *Crataegus* spp., slån *Prunus spinosa*, rosor *Rosa* spp., rönn *Sorbus aucuparia*, benved *Euonymus europaeus*, fläder *Sambucus nigra* och olvon *Viburnum opulus*.

Många av trädens historia kan anas i stammarna och i kronans utseende. Mulen har tidigt haft inflytande. Inte minst syns detta i slånbeståndens utseende. Intill mer än hundraåriga, stora avenbokar kan en knappt knähög hårt tuktad avenboksbuske av kanske samma ålder påträffas. I bokdungarna är det grenfritt upp till betesgränsen och marktäcke kan saknas helt.

Mitt i området finns en damm där vattenståndet höjts för ett par årtionden sedan. Dammen används för kräftodling. I den södra delen dränktes ett alkärr som i dag utgör en delvis död dunge där vattenståndet blivit för högt för alarna. I dammen märks vattenmärke *Sium latifolium*, gropnate *Potamogeton berchtoldii*, gäddnate *P. natans*, bredkaveldun *Typha latifolia*, vasstarr *Carex elata* och säv *Schoenoplectus lacustris*.

Sjön i den västra delen har uppkommit efter torvtäkt. Vattenytan är helt täckt av vit näckros *Nymphaea alba*. I kärret intill gölen märks sjöfräken *Equisetum fluviatile,* kärrfräken *E. palustre*, vattenpilört *Persicaria amphibia*, gåsört *Argentina anserina*, kärrviol *Viola palustris*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, kärrsilja *Peucedanum palustre*, sumpmåra *Galium uliginosum*, strandklo *Lycopus europaeus*, åkermynta *Mentha arvensis*, frossört *Scutellaria galericulata*, ängsvädd *Succisa pratensis*, nysört *Achillea ptarmica*, vasstarr *Carex acuta*, hundstarr *C. nigra*, flaskstarr *C. rostrata*, blåsstarr *C. vesicaria*, ängsull *Eriophorum angustifolium*, brunven *Agrostis canina* och blåtåtel *Molinia caerulea.*

Torrängsfloran på kullarna karakteriseras av ängssyra *Rumex acetosa*, backtimjan *Thymus serpyllum*, liten blåklocka *Campanula rotundifolia*, rölleka *Achillea millefolium*, höstfibbla *Leontodon autumnalis*, rödven *Agrostis capillaris* och kamäxing *Cynosurus cristatus*. Här fanns vid förra inventeringen på 1960-talet en riklig förekomst av göknycklar *Orchis morio*. Handelsgödsel är säkert den främsta orsaken till att arten är helt borta här liksom på många andra skånska lokaler.

Oxhagen nås genom att man väljer avtagsvägen vid Eneborg mot Baldringe från vägen mellan Ystad och Sjöbo. Oxhagen ligger på höger sida mitt för vägvisaren Skogshusets enefälad.

15. Fredrikbergs mosse

Henrik Johansson

Fredrikbergs mosse är belägen 1 kilometer öster om Eneborg i Sövestads socken. Området inköptes av Naturvårdsverket i slutet av 1990-talet då ägarna avsåg att plantera skog. Mossen ligger i en sänka och kantas av betesmarker i norr och öster. Mossen har en yttre zon med fuktäng där det främst växer sjöfräken *Equisetum fluviatile*, kärrtistel *Cirsium palustre*, knapptåg *Juncus conglomeratus*, veketåg *J. effusus* samt luddtåtel *Holcus lanatus*. Innanför fuktängszonen följer en kärrzon med sjöranunkel *Ranunculus lingua*, gåsört *Argentina anserina,* kråkklöver *Comarum palustre*, hampflockel *Eupatorium*

cannabinum, trindstarr *Carex diandra*, stjärnstarr *C. echinata*, bunkestarr *C. elata*, trådstarr *C. lasiocarpa*, hundstarr *C. nigra*, hirsstarr *C. panicea*, flaskstarr *C. rostrata* samt ängsull *Eriophorum angustifolium*.

På själva mossen dominerar tuvull *Eriophorum vaginatum*, kruståtel *Deschampsia flexuosa* och blåtåtel *Molinia caerulea*. Övriga arter är rundsileshår *Drosera rotundifolia*, blodrot *Potentilla erecta*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, ljung *Calluna vulgaris*, rosling *Andromeda polifolia*, tranbär *Vaccinium oxycoccos*, lingon *V. vitis-idaea* och brunven *Agrostis canina*.

På mossen finns få buskar av en *Juniperus communis*, gran *Picea abies* och videarterna bindvide *Salix aurita*, gråvide *S. cinerea* och jolster *S. pentandra.*

Öster om Fredrikbergs mosse utbreder sig ett stort kuperat, öppet beteslandskap som gränsar till Oxhagen.

Fredrikbergs mosse nås bäst från vägen mellan Eneborg, Ållskog och Baldringe. Vid en göl före Svartskylle och Ållskog finns ett fågeltorn och en P-plats. Vandra markvägen söderut upp till en dunge av alm, bok, avenbok och fågelbär. I svackan åt väster ligger mossen.

16. Skogshusets enefälad

Henrik Johansson

Kyrkreservatet Baldringe 23:1 invigdes den 2 september 1992 av biskopen. Skogshuset och granngården Dammhuset anlades på 1700-talet på utmarken till byarna Baldringe och Baldringetorp. De båda gårdarna blev efter enskifte på utmarken Ållskog år 1821 annexhemman till kyrkoherden i Högestad och Baldringe. Uppodlingen skedde främst under 1800-talets slut. Vissa backar har blivit uppodlade i sen tid. I några av kärren har torvbrytning skett. Stengärdena som skilde åker och äng från betesmarken finns kvar.

En del av enefäladen utgörs av en björkhage med mycket täta enebuskage av träd- eller buskformade enar. Fram till 1960-talets mitt, då varsam röjning skedde, var eneskogen närmast ogenomtränglig. Arrendatorn hade med avsikt sparat den bland annat över krigsåren.

En annan del av fäladen är öppen och trädfri men med buskage av björnbär *Rubus* subgen. *Rubus*. På kullarna finns en torrängsflora med bergsyra *Rumex acetosella*, blodrot *Potentilla erecta*, gökärt *Lathyrus linifolius*, käringtand *Lotus corniculatus*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, ljung *Calluna vulgaris*, blåbär *Vaccinium myrtillus*, lingon *V. vitis-idaea*, stenmåra *Galium saxatile*, liten blåklocka *Campanula rotundifolia*, gråfibbla *Pilosella officinarum*, höstfibbla *Leontodon autumnalis*, knägräs *Danthonia decumbens*, fårsvingel *Festuca ovina* och stagg *Nardus stricta*. Bland de spridda träden i området märks asp *Populus tremula*, bok *Fagus sylvatica*, ek *Quercus robur*, sötkörsbär *Prunus avium* och ask *Fraxinus excelsior* och bland buskarna hassel *Corylus avellana*, rönn *Sorbus aucuparia* och olvon *Viburnum opulus*.

I svackorna finns kärr eller gölar av varierande storlek. Vissa av gölarna är nyanlagda för den sällsynta grodfaunans skull. Av ett flertal kärlväxter kan nämnas gökblomster *Lychnis flos-cuculi*,

kärrstjärnblomma *Stellaria palustris*, ältranunkel *Ranunculus flammula*, kråkklöver *Comarum palustre*, kärrviol *Viola palustris*, kärrdunört *Epilobium palustre*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, vattenmärke *Sium latifolium*, vattenblink *Hottonia palustris*, vattenklöver *Menyanthes trifoliata*, vattenmåra *Galium palustre*, äkta förgätmigej *Myosotis scorpioides*, strandklo *Lycopus europaeus*, åkermynta *Mentha arvensis*, frossört *Scutellaria galericulata*, nickskära *Bidens cernua,* brunskära *B. tripartita*, kärrtistel *Cirsium palustre*, dvärgigelknopp *Sparganium natans*, vanlig igelknopp *S. emersum*, storigelknopp *S. erectum*, bredkaveldun *Typha latifolia*, ryltåg *Juncus articulatus,* veketåg *J. effusus,* flaskstarr *Carex rostrata,* blåsstarr *C. vesicaria*, knappsäv *Eleocharis palustris*, brunven *Agrostis canina* och tuvtåtel *Deschampsia cespitosa*.

Området nås genom att man vid Eneborg tar mot Baldringe från vägen mellan Ystad och Sjöbo. Efter ett par km finns vägskylten Skogshusets enefälad.

17. Fäladsmarker kring Ållskogs gård

Henrik Johansson

En getryggsås finns en km norr om Ållskogs gård. Detta område är känt för sina stora bokar. På åsryggen står ett 60-tal stora solitära träd utan buskskikt. När fäladsmarkerna kring Ållskog odlades upp för mer än hundra år sedan fanns där många trädformiga enar. För några decennier sedan fanns på fäladsmarken nedanför getryggen en dunge kvar med ett tjugotal eneträd. Nu finns bara tre enar kvar, varav två är fallna. Tiotalet stammar ligger kvar som rester av den forna eneskogen.

På kullarna i området finns smådungar av träd och enstaka träd av vårtbjörk *Betula pendula*, bok *Fagus sylvatica* och ek *Quercus robur*. I sänkorna finns fuktängar, kärr och gölar. Gamla diken reglerar vattennivån i flera kärr. I de öppna kärren märks ältranunkel *Ranunculus flammula*, gåsört *Argentina anserina*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris*, bunkestarr *Carex elata*, hundstarr *C. nigra*, hirsstarr *C. panicea*, knappsäv *Eleocharis palustris* och knägräs *Danthonia decumbens*.

I alkärren märks äkta förgätmigej *Myosotis scorpioides*, svalting *Alisma plantago-aquatica*, rankstarr *Carex elongata*, flaskstarr *C. rostrata* och mannagräs *Glyceria fluitans*. Fäladsområdet öster om Ållskogs gård är öppet och kuperat. Buskar och träd finns nästan bara i stengärdena. Floran på de torrare partierna av backarna är densamma som på övriga fälader i området. Kring gölen märks tiggarranunkel *Ranunculus sceleratus* och nickskära *Bidens cernua*. I vattnet finns krusnate *Potamogeton crispus* och gropnate *P. berchtoldii.*

Området nås bl.a. från Baldringe. Efter avtagsvägen till Skogshejdan ligger intill vägen fäladsområdet öster om Ållskogs gård. Från Ållskogs gård går en markväg nordost ut till getryggsåsen.

18. Krageholm

Marie-Anne Larsson, Yngve Larsson och Ulf Arup (lavar)

Floran i Krageholmsområdet nordväst om Ystad har alltsedan besöken av Leche och Linné i mitten av 1700-talet intresserat många botanister. Lokalangivelsen Krageholm förekommer för åtskilliga arter i alla skånska floror som utkommit under årens lopp. Området har visserligen förändrats en del men de flesta intressanta arter som tidigare noterats finns fortfarande kvar.

Området är till viss del lättillgängligt. En lämplig utgångspunkt är rastplatsen vid Bokhultsbacken vid södra änden av Krageholmssjön där det finns flera parkeringsmöjligheter. Där kan man från lunch- eller kaffebordet njuta av utsikten och instämma i vad som skrevs i en artikel i *Botaniska Notiser* 1858: ”Nedanför dessa hällar öppnas den mest leende tavla av den skogbekransade Krageholmssjön.”

I vägkanterna kan man se många vårväxter, exempelvis lungört *Pulmonaria obscura* och myskmadra *Galium odoratum* och lite senare bland annat gökärt *Lathyrus linifolius* och sötvedel, *Astragalus glycyphyllos*. I skogsbrynet längst österut alldeles i början av allén finns en sedan 1800-talet känd lokal för brunnäva *Geranium phaeum.* Den brukar börja blomma i slutet av maj och lite senare kan man på samma lokal se hässleklocka *Campanula latifolia.* Längre uppåt backen domineras markfloran av ramslök *Allium ursinum.*

Bokhultsbacken kan även vara utgångspunkt för en 4–5 km lång promenad söderut utefter de med vägvisare markerade skogsvägarna Hästhagsvägen och Djurhagsvägen. Vägen går till en början genom ett unikt landskap med åkermark och kvarstående gamla ekar. Väl inne i skogen kan man i vägkanterna bland mycket annat se luden johannesört *Hypericum hirsutum,* långstarr *Carex divulsa* och senare på sommaren skogsknipprot *Epipactis helleborine.* Efter cirka 1,5 kilometer viker man av åt vänster utefter Djurhagsvägen. Några hundra meter in på denna väg kan man på västra sidan se hålnunneört *Corydalis cava,* och lite längre ned vid vägkröken i norra vägkanten skogsvicker *Vicia sylvatica.* På andra sidan en smal skogsridå söder om vägen finns en intressant gammal äng med bland annat smörbollar *Trollius europaeus,* ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata,* ängsskära *Serratula tinctoria,* ängsvädd *Succisa pratensis* och kärrjohannesört *Hypericum tetrapterum.* I östra kanten av ängen intill en stor ek nära Svartån växer smultronfingerört *Potentilla sterilis.* Den blommar endast en kort tid i början av maj och därefter är den svår att upptäcka.

Man kan nu gå samma väg tillbaka eller fortsätta utefter Djurhagsvägen över bron över Svartån och därefter landsvägen förbi Krageholms gård. Är man riktigt spänstig går man inte över bron utan följer en bitvis svårframkomlig skogsväg utefter Svartån. Där kan man se bland annat strävlosta *Bromopsis benekenii,* buskvicker *Vicia dumetorum* och, om man har tur, nästrot *Neottia nidus-avis.*

Området söder om Krageholmssjöns sydspets är sedan länge känt för sina lavar, men har aldrig blivit riktigt grundligt undersökt. Stora delar av området är intressant, men tyvärr har många av de gamla träden blåst omkull de senaste åren. Mest intressant är bokbranten ned mot vägen i den norra delen och längst i sydost, men även ekarna och flädrarna hyser rödlistade arter. På bok växer de rödlistade arterna liten lundlav *Bacidia phacodes*, rosa lundlav *B. rosella*, bokvårtlav *Pyrenula nitida*, orangepudrad klotterlav *Opegrapha ochrocheila*, stiftklotterlav *Opegrapha vermicellifera* och grå skärelav *Schismatomma decolorans*. Dessutom finns *Bacidia trachona*, *B. viridifarinosa*, klotterlav *Opegrapha atra* och olivklotterlav *O. viridis.*

På ek finns också ett mindre antal rödlistade arter, nämligen grå skärelav, matt pricklav *Arthonia pruinata* och stiftklotterlav *Opegrapha vermicellifera*. Andra intressanta arter på ek i området är

korallorangelav *Caloplaca herbidella* och ärgspik *Microcalicium disseminatum*. På alm, nästan mitt i området, växer dessutom rosa lundlav på ett träd samt *Bacidia viridifarinosa* på två träd vardera. Ovanför branten i öster finns några flädrar med intressanta lavar. Här noteras fläderlundlav *Bacidia friesiana,* skuggkranslav *Phaeophyscia endophoenicea* och *Strangospora ochrophora*. I åkerkanten längst i väster finns ytterligare flädrar, dock utan rödlistade arter men väl med *Caloplaca cerinella*.

För att komma till Krageholm tar du i Sövestad, utmed väg 13 mellan Ystad och Sjöbo, av västerut mot Krageholm. Efter 2 km passerar du Krageholms slott och efter ytterligare 1 km är du framme vid Bokhultsbacken vid Krageholmssjöns södra strand.

19. Skarviken

Floravårdsgruppen i Ystad

Vid Skarviken arrenderar Naturskyddsföreningen i Ystad (NFY) en strandäng på cirka 4 hektar sedan 1988. Fram till 1980-talet var området betat och här fanns en rik flora. Arrendatorn upphörde med sitt lantbruk och området höll på att växa igen. NFY tog då kontakt med Charlottenlunds gods och förhandlade fram ett arrende. Betande kvigor och röjning och skötsel av NFY har återställt blomsterprakten på strandängen.

Stranden är stenig och lockar inte till bad. Strandbrynet lyser på sina ställen av strandaster *Tripolium vulgare* och fackelblomster *Lythrum salicaria*. Letar man närmare kan man finna några exemplar av två rara örter, kustarun *Centaurium littorale* var. *littorale* och smal käringtand *Lotus tenuis*. En trädridå bestående av bland annat sötkörsbär *Prunus avium*, hassel *Corylus avellana*, slån *Prunus spinosa* och ek *Quercus robur* skiljer strandzonen från ängen. På ängen blommar mandelblomma *Saxifraga granulata*, backnejlika *Dianthus deltoides*, liten blåklocka *Campanula rotundifolia*, ängsviol *Viola canina* ssp. *canina*, och brudbröd *Filipendula vulgaris*. Vid ett besök en dag i april kan man se blommande nagelört *Erophila verna*, buskviol *Viola hirta,* knippfryle *Luzula campestris*, hålnunneört *Corydalis cava*, smånunneört *C. intermedia*, desmeknopp *Adoxa moschatellina*, svalört *Ranunculus ficaria* och blåsippa *Hepatica nobilis*.

Skarviken ligger mellan två grunda vikar längs väg 9 mellan Ystad och Trelleborg, cirka 2 kilometer väster om Svarte. Parkera på parkeringsfickor längs vägen. Stättor finns för övergång till ängen.

Åstorp

1. Skyttaböket

Kjell-Arne Olsson

Strax söder om Åstorp finns Skyttaböket, ett skogsområde på Söderåsens västra sluttning. Här rinner den lilla Skyttabäcken genom det som kallas Tingvallaravinen efter den gamla festplatsen som ligger vid ravinens mynning. Tingvalla har väl sett sina gladare dagar och bäcken har efter grundvattenuttag för några decennier sedan en betydligt mindre vattenföring än tidigare och sinar nu ofta under sommarmånaderna. Längs bäcken finns en frodig vegetation med skogsskräppa *Rumex sanguineus*, stor häxört *Circaea lutetiana*, bäckbräsma *Cardamine amara*, hägg *Prunus padus*, grendunört *Epilobium roseum*, skärmstarr *Carex remota* och skogssäv *Scirpus sylvaticus* som mer anmärkningsvärda arter. Den skogsväg som går upp genom ravinen kantas av stinksyska *Stachys sylvatica*, flenört *Scrophularia nodosa*, lundkardborre *Arctium nemorosum* och långsvingel *Festuca gigantea*.

Ravinen domineras helt av bok som är kraftigt självföryngrad efter oktoberstormen 1967 som fällde mycket av den gamla, högstammiga bokskogen. Bokskogen är oftast hedartad men här och där finns rikare partier med arter som gulplister *Lamiastrum galeobdolon*, skogsstarr *Carex sylvatica*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, lundgröe *Poa nemoralis* och myskmadra *Galium odoratum*. Efter några hundra meter korsar vägen bäcken. Här fanns förr en vacker träbro som kallades Kärleksbron efter de otaliga inristningarna i broräckena. Numera leds bäcken genom en mindre romantisk kulvert av cementrör. På flera platser i skogarna kring Tingvalla och Skyttabäcken växer kransrams *Polygonatum verticillatum*, lundslok *Melica uniflora*, häckvicker *Vicia sepium*, lundviol *Viola reichenbachiana*, lungört *Pulmonaria obscura* samt björnbären klobjörnbär *Rubus lindebergii*, skogsbjörnbär *R. nessensis* ssp. *nessensis* och hårbjörnbär *R. camptostachys*. I sluttningen 100 meter norr om Tingvalla kan man finna den ovanliga hagfibblan *Hieracium austrinum* tillsammans med det sällan förvildade björnbäret sammetsbjörnbär *Rubus allegheniensis*.

Skyttaböket ligger strax söder om Åstorps tätort utmed vägen mot Norra Vram. Vid Tingvalla finns en stor parkeringsplats med informationstavlor. Området är mycket lättillgängligt genom alla skogsvägar, vandringsleder och motionsspår som finns här.

2. Kalvabacken och Fårahagen

Kjell-Arne Olsson

Söder om Björnekulla kyrka ligger Kalvabacken, en liten ädellövskog på åssluttningen. Den domineras av högstammig bok *Fagus sylvatica* med en hedartad undervegetation. På några ställen kan man dock finna skogsbingel *Mercurialis perennis*, lundgröe *Poa nemoralis*, desmeknopp *Adoxa moschatellina* och i fuktigare partier vårlök *Gagea lutea*, skärmstarr *Carex remota* och småvänderot *Valeriana dioica*.

Söder om skogsdungen finns Fårahagen, en fäladsrest rik på en *Juniperus communis*, rosor *Rosa* spp., klobjörnbär *Rubus lindebergii*, sötbjörnbär *R. plicatus*, slån *Prunus spinosa* och ung vårtbjörk *Betula pendula*; ett resultat av alltför dålig hävd under en lång följd av år. Grässvålen är därför utarmad över stora områden. Än kan man dock finna ytor med en fin ogödslad flora med arter som kamäxing

Cynosurus cristatus, liten blåklocka *Campanula rotundifolia*, ängsviol *Viola canina* ssp. *canina*, blåsuga *Ajuga pyramidalis*, stenmåra *Galium saxatile*, pillerstarr *Carex pilulifera*, blodrot *Potentilla erecta*, gökärt *Lathyrus linifolius*, fårsvingel *Festuca ovina*, stagg *Nardus stricta* och knägräs *Danthonia decumbens*. På en svagt hävdad utlöpare mot norr minner ett litet parti med krypvide *Salix repens*, krusfrö *Selinum carvifolia*, vitmåra *Galium boreale*, ängsskallra *Rhinanthus minor*, ängsvädd *Succisa pratensis*, rödklint *Centaurea jacea*, svinrot *Scorzonera humilis* och hirsstarr *Carex panicea* om hur det en gång kan ha sett ut på stora arealer av fäladen. På stigarna som löper över fäladen kan det på våren och försommaren vara lönt att leta efter trampgröe *Poa supina*. Då gör de stora ståndarknapparna att det är lätt att skilja den från vitgröe *P. annua*, som den annars är mycket snarlik.

Öster om fäladen och den gamla vägen Skannebacken, finns ett bitvis fuktigt lövskogsområde med majsmörblommor *Ranunculus auricomus* agg., grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*, stor häxört *Circaea lutetiana*, ormbär *Paris quadrifolia* och storrams *Polygonatum multiflorum*. Detta är även en av de få lokalerna för blåsippa *Hepatica nobilis* och Sankt Pers nycklar *Orchis mascula* i trakten.

Utmed den väg som förbinder de östra delarna av Åstorp med villaområdet Björnås uppe på åsen, finns en liten parkeringsplats vid den västra kanten av Fårahagen.

3. Dynget

Kjell-Arne Olsson

Vid Tranarp är Rönne ås dalgång bred och flack och inbjuder vårfloden till vidsträckta översvämningar. Dalbottnen upptas mest av åkrar och betade kulturvallar, men strax norr om den nya bron (E4) över Rönne å ligger Dynget, ett litet naturreservat med en mer ursprungligt präglad vegetation. De intressantaste delarna av reservatet består av svagt hävdade kärrängar och videsnår. På mer öppna partier imponerar de höga tuvorna av tuvstarr *Carex cespitosa*, en starrart som endast finns på några få lokaler i nordvästra Skåne. Andra rarieter som man kan finna här är ängsmyskgräs *Hierochloë odorata* ssp. *odorata*, kärrvial *Lathyrus palustris* och ängsnycklar *Dactylorhiza incarnata* ssp. *incarnata*. I övrigt finns här många mer vanliga växter som man brukar se på näringsrika fuktmarker. Bland dessa kan kärrfräken *Equisetum palustre*, strandgyllen *Barbarea stricta*, svärdslilja *Iris pseudacorus*, jättegröe *Glyceria maxima*, ängsruta *Thalictrum flavum*, plattstarr *Carex disticha*, vasstarr *C. acuta*, flädervänderot *Valeriana sambucifolia*, rörflen *Phalaris arundinacea* och kärrfibbla *Crepis paludosa* framhållas. Smörbollar *Trollius europaeus* har åtminstone tidigare vuxit i Dynget, men har inte noterats under vår inventering på 1990-talet.

Vid Rönne å, strax ost-sydost om reservatet, kan man studera pilblad *Sagittaria sagittifolia*, äkta vallört *Symphytum officinale* och blomvass *Butomus umbellatus,* samt leta efter smålånke *Callitriche palustris* längs den dyiga stranden. I Rönneå växer smal vattenpest *Elodea nuttallii*, en från Nordamerika inkommen vattenväxt som hittades första gången i Skåne 1994. Smal vattenpest tycks vara på stark spridning i vissa vattendrag i Sverige.

Parkera längs vägen mellan Kvidinge och Höja under nya bron över Rönne å (E4) och gå ett hundratal meter år norr. Där går en liten markväg ned till Dynget.

4. Tommarps Ene

Kjell-Arne Olsson

Tommarps Ene har ett numera oegentligt namn då en *Juniperus communis* helt lyser med sin frånvaro. I stället är Tommarps Ene ett vackert, kuperat betesområde invid Rönne å med imponerande ekdungar omväxlande med öppna betesmarker.

Även om ek *Quercus robur* är den helt dominerande vedväxten finns här även inslag av vårtbjörk *Betula pendula*, avenbok *Carpinus betulus*, hassel *Corylus avellana*, hägg *Prunus padus*, skogstry *Lonicera xylosteum* och ask *Fraxinus excelsior*. Lundvegetationen är ganska rik med sydlundarv *Stellaria nemorum* ssp. *montana*, majsmörblommor *Ranunculus auricomus* agg., häckvicker *Vicia sepium*, skogsviol *Viola riviniana*, buskviol *V. hirta*, smånunneört *Corydalis intermedia*, desmeknopp *Adoxa moschatellina*, storrams *Polygonatum multiflorum*, bergslok *Melica nutans* och lundgröe *Poa nemoralis*.

De öppna betesmarkerna är till stor del kulturpräglade med tydlig kvävepåverkan. På de torra och minst påverkade delarna kan man dock finna knölsmörblomma *Ranunculus bulbosus*, tjärblomster *Viscaria vulgaris*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, sammetsdaggkåpa *Alchemilla glaucescens*, ängsviol *Viola canina* ssp. *canina*, jungfrulin *Polygala vulgaris* och knägräs *Danthonia decumbens*. Betesmarken mot Rönne å är bitvis kärrartad med växter som strätta *Angelica sylvestris*, revfibbla *Pilosella lactusella*, kåltistel *Cirsium oleraceum*, kärrtistel *C. palustre*, hampflockel *Eupatorium cannabium*, springkorn *Impatiens noli-tangere* och nickskära *Bidens cernua*. Längs ån kan man finna vattenskräppa *Rumex hydrolapathum*, vattenmärke *Sium latifolium*, strandgyllen *Barbarea stricta*, vattenfräne *Rorippa amphibia* och stjärndaggkåpa *Alchemilla acutiloba*. När floran inte längre ger några hisnande upplevelser, kan man pröva den rangliga och svajande hängbron över ån. Passa då på att spana efter smal vattenpest *Elodea nuttallii* som växer i vattnet.

Längs vägen genom Kvidinge är vägen mot Tommarp skyltad vid Monumentet. Några hundra meter före Tommarps Kungsgård går en liten grusväg mot öster till Tommarps Ene där parkeringsplats finns.

Ängelholm

1. Kronoskogen

Arne Broman

Kronoskogen väster om Ängelholm är samtidigt både ung och gammal. År 1989 firade den 250-årsjubileum. De äldsta tallarna kring Malastigen planterades vid den tid då Linné kom till Ängelholm under sin resa i landskapet. Området mellan staden och havet var ännu på 1500-talet en stor lövskog med ek, bok och alm. Skogen skövlades för att få byggtimmer och bränsle. I början av 1700-talet hade området förvandlats till en sandöken. Staden hotades av att begravas av flygsand och i mitten av 1700-talet påbörjades omfattande arbeten för att förhindra fortsatt sandflykt.

I dag har den planterade tallskogen närmast karaktär av tallhed med fältskiktet dominerat av ris som ljung *Calluna vulgaris*, kråkbär *Empetrum nigrum*, lingon *Vaccinium vitis-idaea* och blåbär *V. myrtillus*. Här har knärot *Goodyera repens* noterats under såväl vår inventering för *Skånes Flora* som under den förra inventeringen 1965. Knärot är en tämligen liten, vitblommig orkidé som är vanligast i nordöstra Skånes urbergsbygder men som också påträffats i planterad tallskog på sand. I Kronoskogen har den setts i tallskogen med den mjukt böljande risheden (gamla dyner) mellan Råbocka och Lasarettslinjen.

Kontinuitet har också Kronoskogens ur botanisk synpunkt intressantaste område, den dikade bäck med omgivande kärr och sumpskog som löper parallellt med strandlinjen några hundra meter innanför denna. Inventeringen för *Skånes Flora* visar en lång rad återfynd från 1965: bland andra svärdslilja *Iris pseudacorus*, ängsruta *Thalictrum flavum*, strandklo *Lycopus europaeus*, kärrviol *Viola palustris*, topplösa *Lysimachia thyrsiflora*, läkevänderot *Valeriana officinalis*, storrams *Polygonatum multiflorum*, kråkklöver *Comarum palustre*, kärrstjärnblomma *Stellaria palustris*, skogssäv *Scirpus sylvaticus* samt mer krävande starrarter som bunkestarr *Carex elata*, rankstarr *C. elongata*, vippstarr *C. paniculata* och slokstarr *C. pseudocyperus*. På åtskilliga ställen har dvärghäxört *Circaea alpina* återfunnits, däremot inte ögonpyrola *Moneses uniflora* och spindelblomster *Listera cordata* i den fuktiga övergången mot barrskogen. Dvärghäxört blommar i juli-augusti. I Kronoskogen skall man söka den på och kring de gamla vallarna vid det långa diket eller bäcken innanför strandlinjen. Den växer skuggigt och fuktigt.

Ett annat område med rikare flora är de mullrikare och fuktigare partierna mot Rönne å. Här kan man finna hampflockel *Eupatorium cannabium*, fackelblomster *Lythrum salicaria*, strätta *Angelica sylvestris*, kåltistel *Cirsium oleraceum*, snårvinda *Calystegia sepium*, svärdslilja *Iris pseudacorus*, strandfräne *Rorippa sylvestris*, vattenfräne *R. amphibia*, nässelsnärja *Cuscuta europaea*, springkorn *Impatiens noli-tangere*, jättebalsamin *I. glandulifera*, vattenskräppa *Rumex hydrolapathum*, kalmus *Acorus calamus* och skogssäv *Scirpus sylvaticus*. Jättebalsamin är en upp till två meter hög ettårig växt med stora, röda balsaminliknande blommor. Den kommer från Himalaya, infördes som trädgårdsväxt och har spritt sig över hela landskapet, särskilt i bäck- och ådalar. Nässelsnärja parasiterar på nässlor, humle och en del andra växter på fuktig, kväverik mark. De tunna lianer som slingar sig om värdväxten är ofta rödaktiga. Man brukar se nässelsnärja längs Fiskarstigen mellan järnvägsbron och Rönneholm.

Vid Roddklubbens hus är vegetationen lundartad med lundbräken *Dryopteris dilatata*, majbräken

Athyrium filix-femina, storrams *Polygonatum multiflorum,* liljekonvalj *Convallaria majalis*, blekbalsamin *Impatiens parviflora*, skogssallat *Mycelis muralis*, skogsnarv *Moehringia trinervia*, rankstarr *Carex elongata*, långsvingel *Festuca gigantea* och bergslok *Melica nutans*.

En färgrik högsommarflora möter man i utkanten av Kronoskogen mot järnvägen mellan Ängelholm och Helsingborg med arter som getväppling *Anthyllis vulneraria*, mjuknäva *Geranium molle*, strimsporre *Linaria repens*, småsporre *Chaenorhinum minus*, mörkt kungsljus *Verbascum nigrum*, blåmunkar *Jasione montana*, liten blåklocka *Campanula rotundifolia*, fältkrassing *Lepidium campestre*, bockrot *Pimpinella saxifraga*, rödkörvel *Torilis japonica*, stormåra *Galium album*, gulmåra *G. verum* och hybriden mellan de båda, för att nu nämna några.

Kronoskogen är väl genomkorsad av vägar, cykelvägar och stigar. Vill man se rikare växtlighet är vägkanter, diken, fuktpartier, lövdungar och områdets bryn rätta platserna att söka.

Med bil når man Kronoskogen dels via Havsbadsvägen och dennas förgrening Råbockavägen, som utgår från Stadsparken i stadens centrum, dels genom Västersjögatan från Södra sjukhuset, som via en tunnel under järnvägen leder ned till Sibirien.

2. Brännemosse i Gånarp

Joachim Falck

Brännemosse är egentligen inte alls en mosse utan ett öppet fattigkärr på ca 1,5 ha, beläget på gränsen mellan slätten och skogsbygden norr om Ekebjärs knall i Gånarp. Ett småkulligt moränlandskap omger ”mossen”. Jordarten är en kalkfattig, sandig, moig urbergsmorän. Lokalen är delvis täckt av vatten stora delar av året och omges av en kraftig busk- och trädridå. Torvtäcket är högst en meter tjockt, och det är djupast i de norra delarna. I den sydostliga delen av kärret finns ständigt öppet vatten, medan andra delar tidvis kan vara uttorkade. Utloppet går mot sydost och avrinningen sker till Gudebäcken. En viss förbuskning har skett de senaste 60 åren men för närvarande hålls videvegetationen nere genom älgens betning.

Lokalen är för trakten artrik med upp emot tio starrarter *Carex* spp., däribland grönstarr *Carex demissa*, slokstarr *C. pseudocyperus* och trådstarr *C. lasiocarpa*. Här växer fyra arter smådjursätande växter: dybläddra *Utricularia intermedia*, dvärgbläddra *U. minor,* rundsileshår *Drosera rotundifolia* och storsileshår *D. anglica*. Den sistnämnda arten är en stor raritet med knappt tjugo aktuella förekomster i Skåne. Bland många vanliga och typiska mosseväxter kan man även finna vitag *Rhynchospora alba* och livskraftiga bestånd av den i Skåne numera så ovanliga brunagen *R. fusca*. Brunag blommar något före vitag i juli månad.

Trots närheten till bebyggelse och vägar ger platsen ett mycket rofyllt och naturnära intryck.

Hit skall man inte gå om man söker skönhet i blomsterprakt iklädd lågskor utan mera för att leta *Salix*-hybrider och olika starrarter med rejäla stövlar på fötterna.

Våtmarksområdet är i dag lämnat att utvecklas fritt som det varit de senaste hundra åren.

Öppna kärr blir allt ovanligare och denna unika lokal bör hållas under observation så att biotopen kan behållas för framtiden. Pasströskeln ligger tydligen så högt att det på handgrävningens tid inte varit

möjligt att dika ut området. Om det ”naturliga” utloppet skulle fördjupas kommer mossen snabbt att växa igen, företrädesvis av viden *Salix* spp.

Gånarp är beläget mellan Hjärnarp och Munka Ljungby. Vid Gånarps byskola följer man vägen mot Björnabolet ca 450 m där man kan parkera en bil till höger invid en skogsväg. Därefter passerar man ett bestånd av långsvingel *Festuca gigantea*, sedan tar man sig ut på ”mossen” till höger för att njuta.

Västersjön och Rössjön

Arne Broman

Var dag vid tretiden, om vädret är drägligt, lösgör jag mig från böcker och skrivbord för att ta en promenad runt sjön. Det är en vacker sjö, åtminstone för att vara i Skåne, med skog runtom, bok på nordsidan och en mängd olika blandningar på den södra, utan några spår efter hus eller åkrar inom synhåll och med mycket rent och klart vatten liksom sin västliga systersjö: med endast ett smalt näs emellan dem ligga de placerade som två blåa ögon nedanför Hallandsåsens massiva bryn.

Sjön heter Rössjön och han som gick runt den Frans G. Bengtsson. Hans far var förvaltare på Rössjöholms gods. Systersjön heter Västersjön. Avståndet från Rössjöns östända till Västersjöns västända är en dryg mil. Frans G. Bengtsson var kammarlärd, ingen fältbotanist. Hans växtnotater från promenaderna är få. Han skulle förmodligen ha blivit högeligen förvånad över att flitiga inventerare räknat in över 500 olika växtarter från sjöarnas stränder och strandnära marker.

Här kan vi endast presentera några av de intressantaste eller mest representativa växtlokalerna.

3. Västersjöns nordöstända

En stor del av de växter som är typiska för de båda sjöarnas stränder hittar man i en vik vid Västersjöns nordöstända. Åker man över näset mellan sjöarna tar man vid vägskälet under Hallandsåsen västerut och efter cirka 500 meter kommer man fram till sjön. Följ stranden in i viken. I själva strandzonen träffar vi på karaktärsväxter som notblomster *Lobelia dortmanna*, styvt braxengräs *Isoëtes lacustris*, strandpryl *Plantago uniflora*, strandranunkel *Ranunculus reptans*, spikblad *Hydrocotyle vulgaris* samt mer högvuxna örter som kärrsilja *Peucedanum palustre*, videört *Lysimachia vulgaris* och fackelblomster *Lythrum salicaria*. Här växer även myrtåg *Juncus alpinoarticulatus* ssp. *nodulosus* och stora mängder av dess hybrid med ryltåg *J. articulatus*. Hybriden är steril men sprider sig med utlöpare. Kärrmarkerna mot åssluttningen hyser för området typiska fattigkärrväxter som flaskstarr *Carex rostrata*, trådstarr *C. lasiocarpa* och hundstarr *C. nigra*, men också lite ovanligare arter som bunkestarr *C. elata*, brunag *Rhynchospora fusca*, dvärgigelknopp *Sparganium natans* och madrör *Calamagrostis stricta*.

4. Nedre Århult

Sjöns västra ände, markerna kring Nedre Århult och bebyggelsen här samt sjöstranden, bjuder på en rikare flora. Redan på väg västerut längs den strandnära grusvägen kan vi i fuktiga och mullrika vägkanter i närheten av Svartebäckens utlopp finna dvärghäxört *Circaea alpina*. Ännu sällsyntare på Hallandsåsens sydsluttning är mellanhäxört, *C. intermedia*, som växer i fuktstråk i bokskogen 200 meter ostsydost om Igarstorp, det ensamma röda trähuset vid vägen. I markerna kring Nedre Århult växer

stinksyska *Stachys sylvatica*, rödblära *Silene dioica*, kransrams *Polygonatum verticillatum*, skogsbingel *Mercurialis perennis*, samt på fuktigare mark vid Århultsbäcken och sjöstranden svärdslilja *Iris pseudacorus*, strutbräken *Matteuccia struthiopteris*, kransmynta *Mentha verticillata*, rankstarr *Carex elongata* och kärrfibbla *Crepis paludosa*. På stranden vid den lilla småbåtshamnen kan man finna borstsäv *Isolepis setacea*, strandranunkel *Ranunculus reptans* och i vattnet utanför notblomster *Lobelia dortmanna*. Vid Nedre Århult gjordes år 2000 ett trevligt återfynd. I fuktig betesmark intill Århultsbäcken noterades stor käringtand *Lotus pedunculatus* på sin enda kända nordvästskånska växtplats. Den växte på samma äng vid inventeringen i början av sextiotalet!

5. Västersjöns södra sida

Någon strandnära väg finns inte på Västersjöns södra sida. Bäst tar man sig fram på landsvägen mellan Hjärnarp och Rössjöholm med avtagsvägar till sjöstranden. Markerna är omväxlande skogsmark och småskalig jordbruksmark. Liksom på många andra håll är betesmarkernas flora utarmad genom granplantering och/eller konstgödning.

Ett undantag är några ogödslade betesmarker som är värda ett besök även om de ligger en bit från sjön. Tag in på vägen som är skyltad Tåstarp. En lättfunnen utgångspunkt är ett sågverk, som ligger utmed vägen. Cirka två kilometer norr om detta – alltså i riktning mot Västersjön – ligger en gård med boningshus i rött tegel och gaveln vänd mot vägen. På andra sidan vägen ligger en dunge med björk och tall och i dungen ett rött redskapsskjul. I bortre kanten av dungen går en liten väg mot åkrarna bakom. Följ vägen och sedan ett stengärde cirka 250 meter tills du har en liten höjd till vänster om dig.

På höjden och betesmarkerna runt omkring noterades vid inventeringen för *Skånes flora* följande växter: låsbräken *Botrychium lunaria*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, blåsuga *Ajuga pyramidalis*, gulmåra *Galium verum*, småvänderot *Valeriana dioica*, slåttergubbe *Arnica montana*, lundstarr *Carex montana*, ängsstarr *C. hostiana*, tuvsäv *Trichophorum cespitosum* ssp. c*espitosum,* borsttåg *Juncus squarrosus*, Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata* och ängsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *bifolia.*

6. Näset mellan sjöarna

På näset mellan de två sjöarna ligger ett fattigkärr som hyser en av Skånes sällsyntare växter, strängstarr *Carex chordorrhiza*. Om man följer stigen på nordsidan av den lilla kanal som binder samman de två sjöarna, kommer man efter cirka 100 meter till ett litet kärr. Redan omkring 25 meter ut i kärret träffar man på de första exemplaren av strängstarr, typiska genom att flera strån med ax står i rad. Från varje led på den vågräta jordstammen växer det upp ett skott.

7. Trollebäcken med Snapphanestallarna

Utefter Rössjöns nordsida löper vägen längs stranden fram till ett av traktens populäraste utflyktsmål, Trollebäcken med Snapphanestallarna. En stig följer bäcken uppför åssluttningen. På eller intill denna växer kambräken *Blechnum spicant*, vars prydliga blad står gröna också vintertid. Här kan man också se en växt som är sällsynt på Hallandsåsen, skogsbräsma *Cardamine flexuosa*. I fuktiga partier i ravinen

kan man hitta skärmstarr *Carex remota*, skogsstjärnblomma *Stellaria longifolia*, gullpudra *Chrysosplenium alternifolium* samt springkorn *Impatiens noli-tangere.*

Vid Snapphanestallarna, enligt traditionen tillhåll och lägerplats för friskarorna, är floran fattig. Branterna ned mot ravinen stupar nästan lodrätt med fem-sex meter höga klippstup och berghällar. En specialinventering av de svårtillgängliga branterna i februari 2002 avslöjade att de hyser ett rikt bestånd av den lilla ormbunken gaffelbräken *Asplenium septentrionale*. Tjugosex ruggar av ormbunken växte mestadels i klippspringor längs en trehundra meter lång sträcka av bergbranten. Bästa möjlighet att se gaffelbräken har man om man tar sig fram under klipporna i själva branten – viss försiktighet tillråds. En ännu sällsyntare ormbunke, bergbräken *Oreopteris limbosperma*, skall man inte försumma att söka upp, där den växer vid Trollebäcken på Hallandsåsens mest lättfunna och lättillgängliga lokal. Följ bäckens norra sida ned mot Rössjön från bron över grusvägen. Vid utflödet har ett litet miniatyrdelta bildats. Nära strandkanten växer vid den norra grenen ca 15 exemplar av den praktfulla ormbunken.

Näst efter Skäralid är kanske Trollehallar den mest exklusiva mosslokalen i Skåne. Även den bryologiskt obevandrade brukar lägga märke till de svällande tuvorna med olika levermossor längs med bäcken. Relativt lätt brukar det vara att finna den rödlistade skirmossan *Hookeria lucens*. Andra ytterst sällsynta levermossor som påträffats är liten revmossa *Bazzania tricrenata*, snedbladsmossa *Anastrepta orcadensis* och krusflikmossa *Lophozia incisa*.

8. Såghuset

Sista anhalten på vår botaniska utflykt runt sjöarna ligger på Rössjöns motsatta strand, i närheten av den lilla ensamma bruna fiskarstugan som man skymtar rakt över sjön. Enklast tar man sig runt sjöns östra kant via landsvägen mellan Lärkeröd och Stavershult. Strax innan den större Örkelljungavägen svänger man till höger in på en mindre väg och passerar en mindre träindustri, Såghuset. Efter några hundra meter ser man på vänster sida en serie gamla, nu igenlagda fiskdammar.

Vid dammen 200 meter sydväst om Såghuset växer på gammal dammbotten ett bestånd av vildris *Leersia oryzoides*. Detta i Skåne sällsynta gräs återfanns av Tord Holm under hans specialinventering i landskapet i mitten av 1990-talet vid gamla dammluckor 650 meter väster om Såghuset och cirka 700 meter västnordväst om samma byggnad. Några andra växter som noterats vid de igenlagda fiskedammarna är rosenpilört *Persicaria minor*, dvärghäxört *Circaea alpina*, igelknopp *Sparganium emersum*, dyveronika *Veronica scutellata* och brunskära *Bidens tripartita*.

I samma område går från grusvägen en stig ned till Lärkesholmsåns utflöde i Rössjön, I ån har observerats sköldmöja *Ranunculus peltatus* ssp. *peltatus,* hårslinga *Myriophyllum alterniflorum* och vid stränderna nålsäv *Eleocharis acicularis*. I driftvallen vid utflödet har växtdelar av slamkrypa *Elatine hydropiper* samlats, vars växtplats man lämpligen bör söka ute i den lilla ån.

Västersjön och Rössjön når du enklast från väg 114 mellan Munka-Ljungby och Örkelljunga.

9. Prästängen

Joachim Falck

Prästängen är på våren ett hav av vitsippor med ett tak av stora greniga ekar som är upp emot 150 år gamla. Invid vägen till Tåstarp ligger ett mindre naturreservat som skall vittna om hur vissa delar av lerslätten såg ut under tidigt 1800-tal. På Kristi himmelfärdsdag firas här tidig gudtjänt i det gröna. Psalmsången och kyrkokören får då försöka överrösta den intensiva fågelsången. Området som är ca tre ha stort är i dag mer ek-hasselskog än en äng.

Prästängen har gjort skäl för namnet från tid till annan. Fram till laga skifte 1831 har stora delar av området hållits i hävd. Därefter fick sly och ”surskog” växa upp. På slutet av 1800-talet slogs hö som prästen skulle ha, och därefter följde en lång period då platsen betades av hästar, kor och grisar. Ekarna var då väletablerade. På 1930-talet upphörde hävden och området sköttes ”som skog” till 1967 då Skogsvårdsstyrelsen övertog skötseln. Då var hela området igenvuxet och saknade grässvål. Utglesning, röjning och slåtter har därefter företagits i flera omgångar. Under sista halvan av 90-talet har Prästängen lämnats åt sitt öde och sly och buskar har åter fått breda ut sig. Kommunen har sedan gått in med åtgärder för att återställa de slåttrade ytorna och hålla stigen öppen.

Lokalen är en framträdande träddunge som ligger på Ängelholmsslätten. Jordarterna består av siltig lera. Stora och glest utspridda ekar *Quercus robur*, rikligt med hassel *Corylus avellana* och enstaka askar *Fraxinus excelsior* är det dominerande intrycket från platsen. På det fuktiga till friska underlaget är växtligheten mycket ymnig. Blåhallon *Rubus caesius*, hundkäx *Anthriscus sylvestris*, brännässla *Urtica dioica* och älggräs *Filipendula ulmaria* har tendens att breda ut sig. Vid inventering 1977 noterades 130 kärlväxter varav några har ett större botaniskt intresse. Smörbollar *Trollius europaeus* växer i enstaka exemplar i den södra gläntan, grönvit nattviol *Platanthera chlorantha* förekommer rikligt och skogsknipprot *Epipactis helleborine* kan man finna i ett flertal utspridda exemplar. Lokalens största raritet är stor bockrot *Pimpinella major* som finns i ett litet bestånd i dikeskanten vid östra ingången.

Prästängen ligger 400 meter väster om Tåstarps kyrka och är utmärkt med vägskylt ”sevärdhet” och rejäl parkeringsficka finns.

10. Långasjö

Arne Broman

Runt Långasjö på Össjö gods marker finns ett lättillgängligt och populärt promenadstråk via skogsbilvägar och stigar. Vandringen leder till några av traktens intressantaste växtlokaler.

Vägen från Skoghagahus mot Långasjö går längs ett alkärr med bland annat missne *Calla palustris*, bäckbräsma *Cardamine amara*, läkevänderot *Valeriana officinalis*, hårvänderot *V. sambucifolia* ssp. *procurrens,* småvänderot *V. dioica*, grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*, skärmstarr *Carex remota* och rankstarr *C. elongata*. Efter cirka 300 meter kommer man till en bäck, som går under vägen. Följ bäcken nedströms och du befinner dig efter några hundra meter i Skånes rikaste lokal för den sällsynta sumpviolen *Viola uliginosa*, som en del år blommar i över tusen exemplar tidigt på våren. Strax efter bäcken intill skogsvägen finns ett bestånd av skogsbräsma *Cardamine flexuosa*.

I Långasjöns vassar växer en annan av traktens sällsyntheter, den upp till halvannan meter höga sjöranunkeln *Ranunculus lingua*, rikligast vid väststranden. I vägskärningar vid badbryggan växer

björkpyrola *Orthilia secunda* och i backen ovanför påträffas vissa år tallört *Monotropa hypopitys*.

Vid sjöns norra ände har man till höger en mullrik, fuktig bäckdal. I denna växer gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*, dvärghäxört *Circaea alpina* och ett par större bestånd med kambräken *Blechnum spicant*. På motsatta sidan av skogsbilvägen finns ett litet kärr med spikblad *Hydrocotyle vulgaris*.

Strax väster om Långasjö ligger torpet Mossa Jordbo. Inägorna är nu viltåkrar med en del trevliga torrängsarter, bland annat sandkrassing *Teesdalia nudicaulis* och brokförgätmigej *Myosotis discolor*. Bakom torpet finns några bergknallar vars flora påverkats av det kvadratkilometerstora amfibolitmassiv som genomkorsar området. Här växer den i kommunen sällsynta arten blåsippa *Hepatica nobilis*, bergslok *Melica nutans*, hässlebrodd *Milium effusum* och i några fuktstråk kambräken.

Stigen som längs sjöns västsida leder till utgångspunkten passerar husruinerna efter Sjöhuset med kvarstående ”torparväxter” som syren *Syringa vulgaris*, plommon *Prunus domestica* ssp. *domestica*, krusbär *Ribes uva-crispa*, doftschersmin *Philadelphus coronarius*, fältarv x silverarv *Cerastium arvense* × *tomentosum*, akleja *Aquilegia vulgaris* samt stora och i omgivningen spridda bestånd av fingerborgsblomma *Digitalis purpurea*.

Fortsätter man vägen mot Lönnhässle förbi Össjö såg och två röda hus på vänster sida kommer man till en lång nedförsbacke. Där denna slutar flyter en bäck under vägen. Intill bäcken finns plats för virkeslagring; här kan man parkera.

Vid bäcken omedelbart intill vägen växer ett av kommunens få bestånd av skogsstjärnblomma *Stellaria longifolia*. Inom samma område växer också dvärghäxört. Fuktiga skogsvägar i området hyser rikligt med skogsbräsma. I de vidsträckta alsumpskogarna längs bäcken påträffades under inventeringen för *Skånes Flora* bland annat de i trakten sällsynta arterna lopplummer *Huperzia selago*, korallrot *Corallorrhiza trifida* och spindelblomster *Listera cordata*.

Långasjö når man genom att i Össjö på vägen mellan Klippan och Ängelholm ta den mindre väg som är skyltad Lönnhässle. Efter cirka två kilometer kommer man fram till ett långsträckt rött trähus samt några mindre rödmålade byggnader på höger sida av vägen. På den västra sidan går det in en skogsväg försedd med bom. Den leder till Långasjö. Intill bommen går det att parkera ett par bilar - men blockera inte vägen.

11. Ugglemossen

Joachim Falck

Ugglemossen är en liten väl utvecklad högmosse med en areal av ca 50 hektar. Den är öppen, markant välvd och stora delar av mosseplanet saknar träd. Enstaka förkrympta tallar och björkar förekommer. Dräneringsdiken och gamla torvtäkter förkommer ovanligt sparsamt. Den 7 meter djupa mossen dräneras naturligt till Rössjöholmsån. En mycket vacker ca 10 meter hög rullstensås löper i söder mellan Rössjöholmsån och mossen.

På mosseplanet finns en mycket tydlig struktur med tuvor och höljor. Tuvorna innehåller huvudsakligen tuvull *Eriophorum vaginatum*, ljung *Calluna vulgaris*, kråkbär *Empetrum nigrum* och klockljung *Erica*

tetralix. På de torrare höljorna karakteriseras vegetationen främst av tuvsäv *Trichophorum cespitosum* ssp. *cespitosum*, rosling *Andromeda polifolia*, tranbär *Vaccinium oxycoccos* och vitmosse-arter *Sphagnum* spp. De blötare höljorna består framför allt av vitmossor med inslag av vitag *Rhynchospora alba*, rundsileshår *Drosera rotundifolia* och småsileshår *D. intermedia*. Mossen omges av mer eller mindre välutvecklade laggkärr med fattigkärrvegetation. Laggkärren har en mer varierad flora och merparten är beskuggad med framför allt björk och viden. I gränszonen mellan mossen och kärret växer hjortron *Rubus chamaemorus*. Myrlilja *Narthecium ossifragum* finns vanligtvis på ställen där vattnet är rörligt och beskuggningen inte alltför kraftig.

Mossen är belägen söder om Västersjön i ett område rikt på myrmarker. Dess värde ligger i att den är tämligen lite påverkad av gammal dikning och torvtäkt.

Från Rössjöns utlopp kör man mot Kollebäckstorp knappt 2 km. Från vägen går man ca 150 m genom granskog mot sydost ut till mossen. För ”större” naturupplevelse rekommenderas det stora myrkomplexet Matkroksmossen - Djurholmamossen norr om Västersjön.

Örkelljunga

1. Ingeborrarp

Leif Sigbo

Ingeborrarp är ett friluftsmuseum med byggnader typiska för skånsk ris- och mellanbygd i en blandning av slättens korsvirke och skogens skiftesverk. Runt byggnaderna finns ett gammalt öppet natur- och kulturlandskap med både näringsfattiga naturbetesmarker och mer näringsrika, nästan lundartade skogsmarker.

Betesmarkerna är till största delen ganska torra och hyser arter som ljung *Calluna vulgaris*, backtimjan *Thymus serpyllum*, jordtistel *Cirsium acaule*, krussilja *Selinum carvifolia*, ängshavre *Helictotrichon pratense*, darrgräs *Briza media,* smörbollar *Trollius europaeus* och jungfrulin *Polygala vulgaris*.

Genom området löper en grönstensrygg genomskuren av Pinnån. Speciellt i skärningarnas vittringsmaterial är floran rik med flera för trakten sällsynta arter. Här finns stora bestånd av blåsippa *Hepatica nobilis*, skogsbingel *Mercurialis perennis* och blodnäva *Geranium sanguineum*. Men det går även att hitta vispstarr *Carex digitata*, vätteros *Lathraea squamaria*, underviol *Viola mirabilis*, stor blåklocka *Campanula persicifolia*, brudbröd *Filipendula vulgaris* och läkevänderot *Valeriana officinalis*.

Ingeborrarp ligger ett par kilometer söder om Eket där man viker av från E4 vid Rya golfbana.

2. Pinnå-området

Leif Sigbo

Pinnå-området är ett välbesökt naturområde, endast 500 meter öster om Örkelljungas centrum. Det sträcker sig en dryg kilometer vidare österut längs Pinnån till Hjälmsjön.

Längst i öster, där Ågatan korsar ån, finns en informationstavla på åns södra sida och här börjar en av strövstigarna. Stigen löper längs med ån fram till Bruksvägen och en andra informationstavla. Även på åns norra sida finns en stig som ungefär halvvägs via en gångbro förenar sig med den södra. De är smala skogsstigar, men spångade över en del blötare partier.

Mellan Landisbanan och den nedre kvarndammen har ån kvar sitt ursprungliga lopp. Den rinner fram i flera fåror mellan ett antal större och mindre öar med yppig vegetation. Mellan de karakteristiska alsocklarna växer safsa *Osmunda regalis*. På öarna finner man bland annat storrams *Polygonatum multiflorum*, kransrams *P. verticillatum*, ormbär *Paris quadrifolia* och flädervänderot *Valeriana sambucifolia*. På södra sidan går stigen uppe på en ås med flera magnifika bokar *Fagus sylvatica* och med fin utsikt ned över öarna. På norra sidan passerar man en sumpskog och en hassellund med växter som brunstarr *Carex acutiformis*, vätteros *Lathraea squamaria* och tvåblad *Listera ovata*.

Stigarna löper samman på Holmasidden, en ursprunglig naturbetesmark som av namnet att döma tidvis översvämmats av vårfloden. I dag är det en mosaik av olika biotoper som askkärr, torräng och fuktäng. Artantalet är stort och varierat och vittnar om lång kontinuitet. På de torrare partierna finner man arter som darrgräs *Briza media*, jungfulin *Polygala vulgaris*, stagg *Nardus stricta*, krussilja *Selinum carvifolia*, åsljungabjörnbär *Rubus nessensis* ssp. *scissoides,* på de något fuktigare partierna granspira *Pedicularis sylvatica*, Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata* och gökblomster *Lychnis flos-cuculi*.

Öster om Bruksvägen saknas anlagda stigar, men området närmast sjön är likväl lätt tillgängligt och värt ett besök. Närmast sjön har ån åter ett ursprungligt utseende med bland annat ett bestånd av kärrbräken *Thelypteris palustris*. På sjöstranden vid åmynningen hittar man också strandranunkel *Ranunculus reptans* och vildris *Leersia oryzoides*.

Pinnå-området är lättast tillgängligt från Bangatan och Landisbanan i Örkelljunga men även vid Bruket där Bruksvägen korsar ån finns parkeringsmöjligheter.

3. Kyrkolycke arboretum

Leif Sigbo

I Örkelljungas norra utkant ligger ett märkligt skogsområde som oftast går under namnet Wallins skog. Här finns en stor samling av mer eller mindre exotiska träd som planterats av förre länsskogvaktaren Hugo Wallin. Planteringen påbörjades redan 1925 och pågick till omkring 1980. Växtmaterialet anskaffades genom korrespondens med skogsinstitutioner och plantskolor såväl i Europa som i övriga världen. Ofta var det frön som drogs upp i den egna plantskolan. Många av träden har idag nått ansenlig dimension. Bland 30-talet barrträd kan nämnas balsamgran *Abies balsamea*, Bornmüllers gran *A. bornmuelleriana*, turkgran *A. cilicica*, kustgran *A. grandis*, kalifornisk rödgran *A. magnifica*, östsibirisk ädelgran *A. nephrolepis*, algerisk ädelgran *A. numudicia*, fujugran *A. veitchii,* ajangran *Picea ajanensis*, orientgran *P. orientalis*, banksianatall *Pinus banksiana* och murraytall *P. contorta* ssp. *murrayana*. Märkligast är kanske kinesisk sekvoja *Metasequoia glyptostroboides*, något av ett levande fossil. Bland lövträden finner man arter som japansk strimlönn *Acer capillipes*, fullmånelönn *A. japonicum*, himalayabjörk *Betula jaquemontii*, katsura *Cercidiphyllum japonicum*, manchurisk ask *Fraxinus mandchurica*, grå valnöt *Juglans cinerea*, japansk valnöt *J. sieboldiana*, turkisk ek *Quercus cerris* och ungersk ek *Q. frainetto*. Totalt finns det över 50 arter i större eller mindre bestånd.

Kyrkolycke arboretum finner du i Örkelljungas norra utkant med tillfart från Ängelholmsvägen och Sälgliden.

4. Lärkesholm

Leif Sigbo

I norr sluttar en ljus bokskog med inslag av avenbok *Carpinus betulus*, ek *Quercus robur* och lind *Tilia cordata* ned mot sjöarna. Längs småbäckar och fuktiga sänkor växer skärmstarr *Carex remota*,

dvärghäxört *Circaea alpina*, springkorn *Impatiens noli-tangere* och skogsbräsma *Cardamine flexuosa*. Området har också en rik svampflora.

Stränderna runt sjöarna är typiska för urbergstrakter med karaktärsväxter som pors *Myrica gale*, blåtåtel *Molinia caerulea*, ängsvädd *Succisa pratensis*, strandranunkel *Ranunculus reptans*, dysäv *Eleocharis multicaulis*, myrtåg *Juncus alpinoarticulatus* ssp. *nodulosus*, rikligt av hybriden myrtåg × ryltåg *J. alpinoarticulatus* ssp. *nodulosus* × *articulatus* samt notblomster *Lobelia dortmanna*, i stora och ofta rikt blommande bestånd. I Lillsjön finns flera bestånd av nordnäckros *Nymphaea alba* ssp. *candida* och flotagräs *Sparganium gramineum*. Vid Kjällstorp söder om sjön växer hartsros *Rosa villosa* ssp. *mollis*, storskärvfrö *Thlaspi caerulescens* ssp. *brachypetalum*, häckvicker *Vicia sepium*, midsommarblomster *Geranium sylvaticum*, hedsäv *Trichophorum cespitosum* ssp. *germanicum* och stora bestånd av åsljungabjörnbär *Rubus nessensis* ssp. *scissoides*.

Lärkesholmssjöarna ligger cirka 3 kilometer söder om Åsljunga invid väg 108.

5. Åsljungasjön och Åsljunga klint

Leif Sigbo

Sjön ligger omedelbart söder om Åsljunga samhälle. En del av sjön, Kaptensviken, är starkt igenväxt av vass *Phragmites australis*, bredkaveldun *Typha latifolia,* grodmöja *Ranunculus aquatilis* var. *diffusus*, och nate-arter *Potamogeton* spp. Även utanför Kaptensviken finns stora bestånd av vass, jättegröe *Glyceria maxima* och kalmus *Acorus calamus*. Här hittar man också sprängört *Cicuta virosa*. På stränderna i nordväst påträffas nålsäv *Eleocharis acicularis* och vildris *Leersia oryzoides*. Bägge dessa arter är sälsyntheter som ofta gömmer sig på svårtillgängliga platser. Nålsäv bildar täta mattor av blott några centimeter höga, trinda skott precis under medelvattenlinjen. Vildris är ett högväxt gräs med påfallande ljusgrönt bladverk och växer sporadiskt på stränder med stora vattenståndsvariationer. Blommor utvecklas sällan i vårt klimat men på sensommaren brukar det vara möjligt att peta fram outvecklade blomvippor ur de övre, vidgade bladslidorna.

Längs sjöns sydsida går en promenadväg från vilken man bekvämt kan bekanta sig med åsljungabjörnbär *Rubus nessensis* ssp. *scissoides*, skogsbräsma *Cardamine flexuosa*, skogsstjärnblomma *Stellaria longifolia*, hässlebrodd *Milium effusum* och långsvingel *Festuca gigantea*.

Strax väster om Åsljungasjön ligger den lilla Trollsjön. Branten från sjön och gamla E4 upp mot Åsljunga klint har en synnerligen rik ormbunksflora. Här växer flertalet av kommunens arter. Främst kan nämnas bergbräken *Oreopteris limbosperma*, kambräken *Blechnum spicant*, lundbräken *Dryopteris dilatata* och nordbräken *D. expansa*.

Åsljungasjön ligger vid Åsljunga samhälle vid väg E4 5 km nordost om Örkelljunga.

5. Spångabygget

Leif Sigbo

Spångabygget är en sidvallsäng på Hallandsåsens sydsluttning ungefär halvvägs mellan Örkelljunga och Åsljunga. Området brukades för vildhöstnad eller starrslåtter fram till mitten av 1900-talet, därefter som bete under ett par årtionden. Sedan början av 1990-talet har området skötts av Örkelljungabygdens Natur, bl.a. genom årlig slåtter. Ängen sluttar svagt åt sydost och är tidvis mycket blöt av framträngande markvatten.

Artrikedomen är stor och omfattar omkring 200 arter. Bland de 13 starrarterna kan nämnas grönstarr *Carex demissa*, nålstarr *C. dioica*, ängsstarr *C. hostiana*, dystarr *C. limosa*, taggstarr *C. pauciflora* och loppstarr *C. pulicaris*. Ängen hyser även samtliga sydsvenska ullarter: ängsull *Eriophorum angustifolium*, kärrull *E. gracile*, gräsull *E. latifolium* och tuvull *E. vaginatum*. I de blöta partierna finner man också granbräken *Dryopteris cristata*, tagelsäv *Eleocharis quinqueflora*, vattenklöver *Menyanthes trifoliata*, myrlilja *Narthecium ossifragum*, bäcknate *Potamogeton polygonifolius*, kärrsälting *Triglochin palustre*, dybläddra *Utricularia intermedia* och tätört *Pinguicula vulgaris*.

På de lite torrare partierna finns arter som kambräken *Blechnum spicant*, darrgräs *Briza media*, lopplummer *Huperzia selago*, rotfibbla *Hypochoeris radicata*, granspira *Pedicularis sylvatica,* klockpyrola *Pyrola media* och klotpyrola *P. minor*.

För att komma till Spångabygget tar man av från gamla E4 vid fiskodlingen och följer den lilla vägen 600-700 m till vägskälet strax efter gården Spångabygget. Här kan man parkera och bekanta sig med åsljungabjörnbäret *Rubus nessensis* ssp. *scissoides*. Man följer den lilla brukningsvägen norrut ca 150 m, förbi inägorna och sedan längs skogsstigen åt höger ner till ängen.

7. Långalts myr

Leif Sigbo

I Örkelljunga kommun har myrmarkerna en betydande utbredning och bidrar i stor utsträckning till variationen i landskapet. Långalts myr är ett omfattande och i stort sett opåverkat myrkomplex. Huvuddelen är en svagt välvd kalmosse med laggkärr och drågartade partier. Det öppna mosseplanet består mestadels av tuvor av vitmossor där praktvitmossa *Sphagnum magellanicum*, rostvitmossa *S. fuscum* och rodnande vitmossa *S. rubellum* är vanligast. Tuvorna domineras av tuvull *Eriophorum vaginatum* och ris som ljung *Calluna vulgaris*, klockljung *Erica tetralix*, kråkbär *Empetrum nigrum*, tranbär *Vaccinium oxycoccos*, hjortron *Rubus chamaemorus* och rosling *Andromeda polifolia*, men här finns också stora lösbottenhöljor med vitag *Rhynchospora alba* och småsileshår *Drosera intermedia*. I drågen dominerar arter som flaskstarr *Carex rostrata* och ängsull *Eriophorum angustifolium* men även myrlilja *Narthecium ossifragum* och vattenklöver *Menyanthes trifoliata* är vanliga.

I väster ligger en skogsmosse, Sänkemossen, med omväxlande kärr-, moss- och fastmarkspartier med grov tallskog. I sydost finns ett långsträckt system av rullstensåsar, mestadels bevuxna med bok *Fagus sylvatica*. Här förekommer också avenbok *Carpinus betulus*, piprör *Calamagrostis arundinacea* och lopplummer *Huperzia selago*.

Långarps myr ligger ca 9 km norr om Örkelljunga och lättast når man området från Åsljunga och vidare norrut genom Sonnarp, Vemmentorp och Lönsjöholm.

8. **Möllers skog**

Leif Sigbo

Möllers skog är en öppen blandskog som präglats av skogsbete och blädning ända in i sen tid. De sista (?) brukarna, syskonen Möller, hade såväl nötkreatur som hästar ”på skogen”. Till husbehov togs ved och timmer ut genom plockhuggning. Både djurhållningen och det ålderdomliga skogsbruket har resulterat i en mycket omväxlande och olikåldrig skog. Den består huvudsakligen av tall *Pinus sylvestris*, vårtbjörk *Betula pendula* och gran *Picea abies* med inslag av en *Juniperus communis*, bok *Fagus sylvatica* och ek *Quercus robur*. Flera låga åsar ringlar sig genom området och bidrar till dess växlande karaktär. Mellan åsarna förekommer fuktiga sänkor med vitmossor *Sphagnum* spp. och björnmossor *Polytrichum* spp., några av dem som små mossefragment. Svamp- och mossfloran är synnerligen rik. Av högre växter kan nämnas kambräken *Blechnum spicant* och klockpyrola *Pyrola media*.

Möllers skog ligger ca 2 km norr om Eket, alldeles intill den nya E4:an.

Östra Göinge

1. Tegelvången

Börje Johnsson

Tegelvången är ett gammalt nedlagt industriområde (kvarnar och tegelbruk) vid stranden av Almaån där man i dag kan finna en spännande och varierad flora omgiven av intressanta kulturhistoriska lämningar. Här faller Almaån 11 m och tömmer ur sin sista energi innan hon i sakta mak flyter de sista 2 km tills vattnet från Västra Göinge härad förenar sig med det småländska i Helgeån.

För mindre än hundra år sedan var detta en livaktig byggd där vattenkraften var i centrum. Här fanns minst tre möllor, sågverk, benstamp, järnverk och tegelbruk. Allt detta ersattes på 1920-talet av ett elkraftverk och sedan kunde man mala och såga på annan ort. Om vi utgår från det stora röda tegelhuset vid ån ser man ett stenvalv i åfåran. Det är resterna av den mäktiga Spånga mölla där överbyggnaden i trä förstördes vid en brand 1918, men grunden med sina stenvalv stod kvar till 1969 då Vägverket rev resten.

Går vi den lilla körvägen österut (nedströms) kommer vi efter 300 meter fram till en grind vid ett imponerande stengärde. 50 meter före grinden till vänster i ungskogen växer tvåblad *Listera ovata* och lite längre fram växer både kransrams *Polygonatum verticillatum* och storrams *P. multiflorum*. Alldeles vid grinden kan man hitta ett större bestånd av Sankt Pers nycklar *Orchis mascula*. Innanför grinden till höger kan man se ett vitt hav av bäckbräsma *Cardamine amara*. Går vi ytterligare 100 meter på vägen in i ängen kan vi på vänster sida se resterna av tegelbruket. Tittar man längre norrut ser man en vall; Vanås Gods har låtit göra en fågeldamm av de forna lergravarna. Här växer täta bestånd av lungört *Pulmonaria obscura*.

Vänder man i stället näsan söderut mot ån och tänker sig tillbaka till 1950-talet var denna äng översållad av gullviva *Primula veris*. I dag hittar man endast enstaka exemplar av dem. Man kan även finna Sankt Pers nycklar, grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, ärenpris *Veronica officinalis*, mandelblomma *Saxifraga granulata*, brudbröd *Filipendula vulgaris*, backlök *Allium oleraceum*, ramslök *A. ursinum*, gulsippa *Anemone ranunculoides* och hybriden vitsippa × gulsippa *A. nemorosa* × *ranunculoides*. Här kan man se att busken är skogens moder. I skydd av hagtornar *Crataegus* spp., slån *Prunus spinosa* och vildrosor *Rosa* spp. växer asken *Fraxinus excelsior* sig stor och kommer att sluta sig om inget görs. Ängen är i stort sett ogödslad med undantag av någon enstaka kvävetillförsel på 1960-talet.

På 1950-talet planterades ett par granremisser i ängen till gagn för fasanuppfödning. I dag är den ena avverkad och det dröjde inte mer än ett par år så hade gullvivorna återvänt. Här finns också en 10 meter bred stentrappa ned i åfåran avsedd för tvätt.

Augusti är den bästa tiden för att botanisera i åfåran. Då går det i regel bra att hoppa på stenarna från stentrappan och upp till stenbron. Hampflockel *Eupatorium cannabium* är den dominerande växten men även safsa *Osmunda regalis*, videört *Lysimachia vulgaris*, vattenmynta *Mentha aquatilis*, svärdslilja *Iris pseudacorus* och andra växter kan man hitta där. Vid bron växer vildris *Leersia oryzoides*. Han man tid

att titta sig omkring kan man upptäcka resterna av nedre möllan och sågverket. Uppströms bron finns fördämningen som leder in vattnet i kanalen till kraftverket. I den västra kanten på fördämningen har man byggt en trevlig laxtrappa. Ytterligare uppströms kan man på södra sidan hitta resterna av övre möllan.

Namnet Tegelvången hittar man inte på någon karta. Kör man väg 19 till Hanaskog och viker av förbi Kviinge Kyrka mot Vanås så passerar man Almaån och där vid f.d. Spånga mölla kan man parkera sin bil.

2. Kring Vanås slott

Åke Svensson

Vanås är ett slott med gamla anor, gården finns omnämnd redan i mitten av 1400-talet. Namnets ursprung lär vara ”Åsen vid vattnet”. Botaniskt sett torde lavförekomsterna på de åldrande träden i alléer och de närmaste omgivningarna kring slottet och gårdsbyggnaderna röna störst intresse. Emellertid finns även en del intressanta kärlväxter i området. Varför inte passa på att njuta av de vackra omgivningarna, bese en del av den trevliga floran och dessutom inspireras av de berömda konstverken i slottsparken?

På våren finner man vårlök *Gagea lutea* och dvärgvårlök *G. minima* i gräsmarken nära parkeringsplatsen. Vid vägkanter blommar pestskråp *Petasites hybridus* och här och där under lövträd skogsförgätmigej *Myosotis sylvatica*. Den som lämnar själva slottsområdet och beger sig ett par hundra meter österut i den mullrika skogen kan finna spridda förekomster av gulsippa *Anemone ranunculoides* och om turen står bi lundvårlök *Gagea spathacea,* vilken är sällsynt i trakten.

I själva slottsparken går det längre fram på säsongen att finna parksmultron *Fragaria moschata*, vitfryle *Luzula luzuloides*, tuvsvingel *Festuca rubra* ssp. *commutata* och parkgröe *Poa chaixii*. Parkgröe är den av dessa växter som är avgjort mest talrik och den förekommer spridd kring slottsområdet och även bitvis rikligt utmed landsvägen mellan Vanås och Gryt.

Vid en av magasinsbyggnaderna norr om det vitrappade slottet växer invid ett buskage äkta hjärtstilla *Leonurus cardiaca* ssp. *cardiaca*. I dammen vid själva slottet blommar svärdslilja *Iris pseudacorus* och slokstarr *Carex pseudocyperus* medan det en bit från dammen går att finna nässelklocka *Campanula trachelium* och midsommarblomster *Geranium sylvaticum*.

I omgivande betesmark föreligger en ganska trivial flora även om det går att finna arter som blåsuga *Ajuga pyramidalis*, stor blåklocka *Campanula persicifolia* samt några daggkåpor, bland annat den i landskapet ganska ovanliga vindaggkåpan *Alchemilla filicaulis* var. *vestita*.

Vanås ligger ca 2 km väster om Knislinge. Vägen dit är väl skyltad från Knislinge centrum.

3. Rumperöd

David Ståhlberg och Åke Svensson

Göinges svarta guld är ej blott av värde för stenindustrin, utan förläner också glans åt den nordostskånska floran. Talrika diabasgångar löper genom urberget och har på sina håll gett upphov till en näringsrik, basrik morän. Mitt i den magra Göingebygden kan man därför finna inslag av yppig

lundvegetation. I Rumperöd, ett par kilometer norr om Glimåkra, är gångbergarten ytlig och en synnerligen bördig brunjord har bildats.

Under seklets första hälft bröts diabas i Rumperödsberget, en några hektar stor bergsknalle en halv kilometer norr om Rumperöds gård. Stora slagghögar minner om denna epok. Stenbrytningen har dock bara berört delar av berget, som i övrigt är täckt av en relativt gles och luckig, lätt betad ädellövskog, där avenbok *Carpinus betulus* dominerar svagt. Trädkontinuiteten torde vara avsevärd vilket inte minst förekomst av lunglav *Lobaria pulmonaria* tyder på. Buskskiktet domineras av hassel *Corylus avellana*, men värt att notera är förekomsten av skogstry *Lonicera xylosteum*. Ett besök till Rumperödsberget kan med fördel förläggas tidigt på säsongen, innan lövträden skuggar för mycket. Vårfloran är imponerande, med riklig förekomst av gulsippa *Anemone ranunculoides*, blåsippa *Hepatica nobilis*, vårlök *Gagea lutea*, underviol *Viola mirabilis* och lungört *Pulmonaria obscura*. Vidare märks arter som vätteros *Lathraea squamaria* och desmeknopp *Adoxa moschatellina*, och senare gullviva *Primula veris*, vårärt *Lathyrus vernus* och tandrot *Cardamine bulbifera*. Bland för- och högsommarens blomster kan nämnas trolldruva *Actaea spicata*, skogsvicker *Vicia sylvatica*, nässelklocka *Campanula trachelium*, skogsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *latifolia* och aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*. Bland gräs och halvgräs kan nämnas vispstarr *Carex digitata*, långstarr *C. divulsa* ssp. *leersii*, lundstarr *C. montana* och lundslok *Melica uniflora.*

En särskild karaktärsväxt för Rumperödsberget är glansnäva *Geranium lucidum*, som växer på och bland lättvittrade och näringsrika stenblock. Här kan man även finna spridda förekomster av svartbräken *Asplenium trichomanes* och stenbräken *Cystopteris fragilis*. Glansnäva är för övrigt den första art som omnämns från Glimåkra socken i den botaniska litteraturen. Det var Johan Leche som i *Primitias Floræ Scanicæ* från 1744 uppger arten från de närbelägna Trollabackarna. En annan växt som åtminstone förr kunde locka botanister till Rumperöd är nästrot *Neottia nidus-avis*. Tyvärr har den ej observerats de senaste decennierna. Vid den förra inventeringen, vid 1900-talets mitt, förekom den sparsamt.

Kring gården Rumperöd finns vackra stengärdsgårdar, vilka kantas av en och annan luddros *Rosa sherardii* samt hagmarker med smärre buskage, enstaka träd samt smärre dungar. På dessa hagmarker går det på försommaren att finna smörbollar *Trollius europaeus*, åtminstone sex olika daggkåpor *Alchemilla* spp., brudbröd *Filipendula vulgaris* och svinrot *Scorzonera humilis*. Ett par hundra meter sydost om gården på den före detta banvallen kan det på våren löna sig att leta efter grustrav *Arabidopsis suecica* och grusviva *Androsace septentrionalis*, medan det lite senare på säsongen ofta går att finna småsporre *Chaenorhinum minus* och grå ögontröst *Euphrasia nemorosa*.

Diskussioner har förts om att skydda Rumperöd som reservat. Skogsvårdsstyrelsen har klassificerat Rumperödsberget som nyckelbiotop.

Rumperöd är beläget ca två kilometer norr om Glimåkra, på väg mot Boalt, 300–400 m väster om landsvägen; skylt finns. Ställ bilen söder om gården och fortsätt till fots 400 m norrut så når du Rumperödsberget.

4. Sporrakulla

David Ståhlberg och Ulf Arup (lavar)

Djupt inne i den vidsträckta, mörka Kullaskogen väster om Immeln ligger Sporrakulla, en gård med anor från snapphanetiden. Denna ensligt belägna gård är uppförd på en lövskogsklädd höjd, vilken reser sig som en isolerad ö mitt i barrskogen. På 1600-talet var landskapet kring Sporrakulla betydligt ljusare. Skogen dominerades av tall men lövinslaget var sannolikt påtagligt. Från och med slutet av 1600-talet började granen vandra in från norr. Den lilla lövskog som i dag finns kring gården är av ängsskogstyp, vilket förklaras av att det finns inslag av näringsrik grönsten i moränen. Avenbok *Carpinus betulus* och bok *Fagus sylvatica* i olika åldrar dominerar, men det finns få riktigt gamla träd. I fältskiktet lägger man märke till flera typiska lundväxter, bland vilka storrams *Polygonatum multiflorum* är särskilt framträdande. Utmed hela uppfarten till parkeringsplatsen finns rikligt med långsvingel *Festuca gigantea*. Lundslok *Melica uniflora* växer i spridda bestånd och hässlebrodd *Milium effusum* förekommer i fuktiga partier.

Intill gården finns en ganska rik fuktäng där det på våren finns gott om gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*. Senare sätter gökblomster *Lychnis flos-cuculi* och kärrfibbla *Crepis paludosa* färg på ängen, och här och var kan man finna små klungor av grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*. Av stort intresse är vidare gårdens lövängar som hyser ett femtiotal hamlade askar *Fraxinus excelsior*.

Lavfloran på träden är rik med ca 75 arter. Flera rödlistade arter förekommer på de hamlade askarna. Dessa är almlav *Gyalecta ulmi* och blek kraterlav *G. flotowii*, som finns i de flesta lövängar, samt ädellav *Megalaria grossa*, sydlig blekspik *Sclerophora amabilis* och liten blekspik *S. peronella*. Även allémosslav *Arthonia muscigena* och rikfruktig blemlav *Phlyctis agelaea* finns på ängarna. Rikfruktig blemlav är dock sällsynt på hamlad ask. Den gamla gården är delvis byggd av obehandlat virke och är en lämplig växtplats för flera lavar, bl.a. brun nållav *Chaenotheca phaeocephala* och gul dropplav *Cliostomum corrugatum*. I trädkronorna av ekar finns blomskägglav *Usnea florida*.

Sporrakulla sköts aktivt av Glimåkra hembygdsförening. Lieslåtter bedrivs årligen och askarna hamlas regelbundet. Gamla, igenväxta fodermarker har med stor framgång röjts fram och hålls nu öppna genom fårbete.

Skogssällskapet bär ansvaret för Kullaskogen i stort, som på senare år gjorts mer tillgänglig genom att vandringsslingor har märkts ut och genom anslutning till Skåneleden. Vandraren har goda möjligheter att stöta på barrskogsväxter som linnea *Linnaea borealis* och knärot *Goodyera repens*. Vandraren kan också finna det vara mödan värt att göra en avstickare till ett namnlöst litet skogskärr strax öster om Jössebjär (Norra Gysbjär). Här finns såväl Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata* som korallrot *Corallorrhiza trifida* och spindelblomster *Listera cordata*.

Sporrakulla är anmält som Natura 2000-objekt och har av Skogsvårdsstyrelsen klassificerats som nyckelbiotop. Länsstyrelsen håller på att inrätta ett stort naturreservat i området. Sammanlagt kan uppemot 100 ha komma att skyddas.

En dryg kilometer öster om Sibbhult, på väg mot Lönsboda, finns på vänster sida en avtagsväg mot Sporrakulla, som nås efter ytterligare någon kilometer. Parkeringsplats finns i anslutning till gården.

5. Hagmark vid Mannagården

Åke Svensson

Denna blockrika hagmark, som omgärdas av stengärdsgårdar, är ett fint exempel på en ogödslad naturbetesmark. En del av området utgörs av en betad ekbacke, medan huvuddelen är öppen hagmark med enstaka ekar och björkar. I hagmarken finns snår av sötbjörnbär *Rubus plicatus* samt spridda buskar av daggros *Rosa glauca*, äppelros *R. rubiginosa*, luddros *R. sherardii* och hartsros *R. villosa* ssp. *mollis*. Vid besök i maj kan det löna sig att titta närmare på maskrosorna i hagmarken. Tre arter kärrmaskrosor *Taraxacum bracteatum*, *T. duplidentifrons* och Gelerts maskros *T. gelertii* samt fyra arter ängsmaskrosor *T. atactum*, lövmaskros *T. hamatiforme*, ängsmaskros *T. hamatum* och kvadratmaskros *T. quadrans* har noterats från lokalen liksom ett flertal arter av ogräsmaskrosor. Hagmarken som betas av nötkreatur uppvisar rika förekomster av flera slåtter- och betesgynnade växter som gökärt *Lathyrus linifolius*, blåsuga *Ajuga pyramidalis*, ängsskallra *Rhinanthus minor*, slåttergubbe *Arnica montana*, svinrot *Scorzonera humilis*, Jungfru Marie nycklar *Dactylorhiza maculata* ssp. *maculata*, ängsnattviol *Platanthera bifolia* ssp. *bifolia*, grönvit nattviol *Platanthera chlorantha*, darrgräs *Briza media* och knägräs *Danthonia decumbens*.

På torrare partier i betesmarken växer låsbräken *Botrychium lunaria*, jungfrulin *Polygala vulgaris*, stenmåra *Galium saxatile* samt piggstarr *Carex spicata*. Inom fuktiga partier förekommer vindaggkåpa *Alchemilla filicaulis* var. *vestita* samt ställvis ganska rikligt med både granspira *Pedicularis sylvatica* och borsttåg *Juncus squarrosus.*

En liten bäck rinner genom hagmarken och utmed denna finns rika förekomster av bäckbräsma *Cardamine amara* och äkta ängsbräsma *C. pratensis* ssp. *pratensis* samt spridda förekomster av smörbollar *Trollius europaeus*, gökblomster *Lychnis flos-cuculi* och hårvänderot *Valeriana sambucifolia* ssp. *procurrens.* I den lilla bäcken finns vattenmöja *Ranunculus aquatilis* var. *aquatilis*. På kreaturstrampad mark nära bäcken brukar det gå att finna rödlånke *Lythrum portula,* dikeslånke *Callitriche stagnalis* och pysslingtåg *Juncus minutulus*.

Lokalen är belägen mellan södra infarten till Broby samhälle och Hässleholmsvägen. Den genomkorsas av riksväg 19 där parkeringsmöjligheterna är goda.

6. Hjärtabacken

Lars Åkerman

Efter att ha parkerat i Hjärtabacken kan man promenera 150 meter åt nordväst där det finns en gångbro över Axeltorpsån. Från bron kan du studera den ovanliga ormbunken safsa *Osmunda regalis*. Följer du sedan ån uppströms bron kommer du efter 1,5 kilometer till Kylaboda. Vid Kylaboda finns Skånes rikligaste förekomst av idegran. Här längs ån växer minst 80 idegranar *Taxus baccata*. Idegran finns även på en ö i ån omkring 500 meter norr om Hjärtabacken. Detta är en av de få med säkerhet vilda förekomsterna av idegran i Skåne; som mer eller mindre förvildad ses den däremot ofta. I och vid Axeltorpsån hittar du lätt många fler exemplar av den pampiga safsan.

Ån omges av en omväxlande ädellövskog med lind *Tilia cordata*, bok *Fagus sylvatica*, ask *Fraxinus excelsior*, avenbok *Carpinus betulus* och ek *Quercus robur*. Lopplummer *Huperzia selago* har påträffats här på tre platser. Övriga växter man kan finna i lövskogen är kransrams *Polygonatum verticillatum*, getrams *P. odoratum*, stenbär *Rubus saxatilis*, bergslok *Melica nutans*, tibast *Daphne mezereum* och olvon *Viburnum opulus*. Längs åstränderna växer aklejruta *Thalictrum aquilegiifolium*, vasstarr *Carex acuta*, vildris *Leersia oryzoides*, smörbollar *Trollius europaeus*, kärrmaskrosor *Taraxacum* sect. *Celtica*, hästsvans *Hippuris vulgaris* och gullpudra *Chrysosplenium alternifolium*. Här brukar flera strömstarar hålla till under vinterhalvåret.

Utgå från Knislinge som ligger 20 km norr om Kristianstad. Kör mot Hjärsås 3 km. Vid Hjärsås kyrka svänger man höger mot Arkelstorp. Efter 1 km tar man till vänster in på en grusväg. Efter 600 m gör denna väg en skarp högersväng. Här kör man rakt fram i stället och efter drygt 1 km på denna lilla väg kan man parkera på en öppen upplagsplats. Här har tidigare funnits en dansbana. Några stigar finns men man får försöka upptäcka naturen kring Axeltorpsån efter eget behag.